

ਬਾਵਾ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
ਕ੍ਰਿਤ

ਭਗਵਾਨ ਬਲਾਸ ਸੁਖਨਲ ਸਾਰ

ਪਾਠ-ਸੰਪਾਦਨ, ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਅਤੇ ਭਾਵਾਰਥ

— ◆ —
ਡਾ. ਪਰਮਵੀਰ ਸਿੰਘ
ਡਾ. ਕੁਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ

ਬਾਵਾ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ

ਕ੍ਰਿਤ

ਭਗਵਾਨ ਬਲਾਸ ਸੁਖਨਲ ਸਾਰ
ਪਾਠ-ਸੰਪਾਦਨ, ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਅਤੇ ਭਾਵਾਰਥ

ਬਾਵਾ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
ਕ੍ਰਿਤ

ਭਗਵਾਨ ਬਲਾਸ ਸੁਖਨਲ ਸਾਰ

ਪਾਠ-ਸੰਪਾਦਨ, ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਅਤੇ ਭਾਵਾਰਥ

ਡਾ. ਪਰਮਵੀਰ ਸਿੰਘ
ਡਾ. ਕੁਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ
ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ

©

ਸਿੱਖ ਵਿਸ਼ਵਕੋਸ਼ ਵਿਭਾਗ
ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ
(1961 ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਐਕਟ ਨੰ: 35 ਤਹਿਤ ਸਥਾਪਿਤ)

BHAGWAN BALAS SUKHNAL SAR
PATH-SAMPADAN, SHABDARTH
ATE BHAVARTH
(*Punjabi*)

Dr. Paramvir Singh
Dr. Kulwinder Singh

ISBN : 978-81-302-0581-6

ਸਾਲ : 2024
ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ : 2500
ਮੁੱਲ : 440/- ਰੁਪਏ

ਰਜਿਸਟਰਾਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਅਤੇ 24 ਫਰੇਮਜ਼,
ਲਾਡੋਵਾਲ ਰੋਡ, ਨੇੜੇ ਬੀ.ਐਸ.ਐਫ. ਚੌਂਕ, ਜਲੰਧਰ ਵਿਖੇ ਛਪੀ।

ਭੂਮਿਕਾ

ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਦਰਸਾਉਣ ਅਤੇ ਬਣਾਉਣ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਿਭਿੰਨ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਹੋਏ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਵੱਲੋਂ ਲੋਕਾਈ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸੰਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ - ਮੌਖਿਕ ਅਤੇ ਲਿਖਤੀ। ਮੌਖਿਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਵਿਚ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਲਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਅਸਲੀ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਖੋਰਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਕਲਮਬੰਦ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵੀ ਸ਼ੁੱਧ ਰੂਪ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਜਿਹੜੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਆਪਣੇ ਬਚਨ ਆਪ ਲਿਖ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟਤਾ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਜਿਹੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਮੂਲ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਤੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਮਨਮਤਿ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਣ ਤਾਂ ਵੀ ਇਹ ਆਸ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਮੂਲ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪੁਨਰ ਉਜਾਗਰ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਮਨਮਤਿ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਘੱਟ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਉਚੇਰੇ ਜੀਵਨ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵੱਲ ਰੁਚਿਤ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

ਲਿਖਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਈ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਵੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਰਚਨਾ ਕਾਲ ਸਮੇਂ ਤਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਸੌਖਿਆਂ ਸਮਝ ਆ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਪਰ ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਸਮਾਂ ਬੀਤਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ-ਤਿਵੇਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਬਾਰੇ ਸਮਝ ਵੀ ਘੱਟ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਕਈ ਢੰਗ-ਤਰੀਕੇ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯਾਯ ਦੇਣ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਇਹ ਸਿਲਸਿਲਾ ਸ਼ਬਦਾਰਥ, ਕੋਸ਼, ਟੀਕਾ, ਭਾਵਾਰਥ, ਵਿਆਖਿਆ, ਅਨੁਵਾਦ ਆਦਿ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਨਿਰੰਤਰ ਅੱਗੇ ਵਧਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। *ਭਗਵਾਨ ਬਲਾਸ ਸੁਖਨਲ ਸਾਰ* ਨੂੰ ਵੀ ਇਸੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਦੀ ਮੱਦਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਵੀ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਅੱਖਰੀ ਅਰਥ ਹੀ ਸਮਝ ਆ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਜਿਗਿਆਸੂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਤਾਂ ਗ੍ਰੰਥਕਾਰ ਦੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਜਿਗਿਆਸੂਆਂ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਿਆਂ ਹੱਥਲੇ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦਾਰਥਾਂ ਅਤੇ ਭਾਵਾਰਥਾਂ ਸਹਿਤ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਉਕਤ ਕਾਰਜ ਕਰਦਿਆਂ ਗ੍ਰੰਥਕਾਰ ਦੇ ਜੀਵਨ, ਕਾਰਜਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਿਹੜੇ ਤੱਥ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਸੰਖੇਪ ਵਿਚਾਰ ਨਿਮਨਾਨੁਸਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ :

- I. ਗ੍ਰੰਥਕਾਰ ਦਾ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਜ
- II. ਭਗਵਾਨ ਬਲਾਸ ਸੁਖਨਲ ਸਾਰ
- III. ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ

I

ਗ੍ਰੰਥਕਾਰ ਦਾ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਜ : ਬਾਵਾ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ *ਭਗਵਾਨ ਬਲਾਸ ਸੁਖਨਲ ਸਾਰ* ਦੇ ਕਰਤਾ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁੱਖ ਸੁਰ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚੋਂ ਕਰਤਾ ਸੰਬੰਧੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਬਹੁਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਅਸਲੀ ਨਾਂ ਦੱਸਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਤਖਲੱਸ ਬਾਰੇ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ :

ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਹੈ ਨਾਮਾਂ ਅਸਲੀ

ਇਸਮ ਖਤਾਬੀ ਜਾਨੀ ਮੌਜਦਿਲਾ ਦਿਲ ਦਾਨੀ॥ (ਪੰਨਾ 442)

ਮੌਜਦਿਲ ਖਤਾਬ ਨਦਾਨ ਦਾ ਤਾਂ

ਦਿਲੋਂ ਮਾਰਦਾ ਮੌਜ ਦੀ ਠਾਠ ਬੇਲੀ॥ (ਪੰਨਾ 439)

ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਬਾਵਾ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ 'ਸ੍ਰੀ ਨਾਭ ਕੰਵਲ ਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਜੀ' ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਵਧੇਰੇ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ 'ਰਾਜਾ' ਸ਼ਬਦ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਉੱਚਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਸਤਿ, ਸੰਤੋਖ, ਦਇਆ, ਧਰਮ ਅਤੇ ਧੀਰਜ ਵਾਲੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੱਜੇ ਹੋਏ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਮਨੁੱਖਾਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਉਕਤ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਬਾਵਾ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ :

ਦਾਨੇ ਦਰਵੇਸ ਜੁ ਹਮੇਸ ਹੈਂ ਕਲੇਸ ਬਿਨ

ਸਮਝ ਨਰੇਸ ਇਹ ਬਸੇਸ ਹੈਂ ਬਚਾਰ ਮੇ॥

ਕੈਸੇ ਹੈਂ ਅਤੀਤ ਚੀਤ ਨਹੀ ਜਿਨ ਹਾਰ ਜੀਤ

ਰੀਤ ਮੇ ਨਾ ਨੀਤ ਹੈ ਪ੍ਰੀਤਿ ਦਿਲਦਾਰ ਮੇ॥

ਲੈਂਦੇ ਕੀ ਅਨੰਦ ਨਿਰਦੁੰਦ ਦਿਲ ਬੰਦ

ਮੰਦ ਪੰਦ ਨੂ ਤਿਆਗਿ ਰਹਿਦੇ ਆਤਮ ਅਧਾਰ ਮੇ॥

ਸੰਜਮੀ ਤੇ ਧੀਰਜੀ ਸੰਤੋਖੀ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ

ਸਾਹਿਨ ਕੇ ਸਾਹ ਜੋ ਸਮਾਏ ਸਮਸਾਰ ਮੇ॥੩੩੦॥ (ਪੰਨਾ 330)

ਹਰਿਦੁਆਰ ਦੇ ਪੰਡਿਤ ਮੋਹਿਤ ਸ਼ਰਮਾ ਦੀ ਵਹੀ ਤੋਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਪਿਛੋਕੜ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਬਾਬਾ ਨੌਧਾ ਦੇ ਦੋ ਪੁੱਤਰ ਸਨ - ਸੀਬੂ ਅਤੇ ਭੋਲਾ। ਸੀਬੂ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਰਲਾ ਮੰਨਣਹਾਣਾ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨੰਬਰਦਾਰ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸੰਮਤ 1950 (1893 ਈ.) ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਸੀਬੂ ਜੀ ਦੇ ਫੁੱਲ ਲੈ ਕੇ ਹਰਿਦੁਆਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਰਿਦੁਆਰ ਦੇ ਪੰਡਿਤ ਕੋਲ ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਭਰਾ ਭੋਲਾ ਜੀ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ

ਹੋਏ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਛੇ ਪੁੱਤਰ ਸਨ - ਮਾਲੀ, ਅਤਰਾ, ਕਨੁਈਆ, ਗਿਆਨਾ, ਅੰਮੀ ਅਤੇ ਪੁੰਨਾ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮਾਲੀ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਬਾਵਾ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਸੀ ਪਰ ਪਿੰਡ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਨਾਂ ਸ੍ਰੀ ਮੰਗਲ ਦਾਸ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦਾ ਨਾਂ ਬੀਬੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇਵੀ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਮੰਗਲ ਦਾਸ ਨੂੰ ਘਰ ਵਿਚ 'ਮਾਲੀ' ਨਾਂ ਨਾਲ ਸੱਦਦੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਨਾਂ ਲਿਖਾਉਣ ਵੇਲੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਇਹੀ ਨਾਂ ਯਾਦ ਹੋਵੇ।

ਬਾਵਾ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਉਨ੍ਹੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਵਿਰਕਤ ਸੰਤ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਨਕੇ ਘਰ ਚੜ੍ਹਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜ਼ਿਲਾ ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨਗਰ ਵਿਚ ਪੈਂਦੇ ਪਿੰਡ ਬੱਲੋਵਾਲ ਵਿਖੇ 1862 ਈ. ਨੂੰ ਹੋਇਆ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾਨਕਾ ਪਿੰਡ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਜਨਮ ਸਥਾਨ ਵਾਲੇ ਥਾਂ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਸਸ਼ੋਭਿਤ ਹਨ। ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਪਿੰਡ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਮੰਨਣਹਾਣਾ ਹੈ। ਬਾਵਾ ਜੀ ਦਾ ਬਚਪਨ ਇਸੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਬੀਤਿਆ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਹੀ ਮੁੱਢਲੀ ਵਿੱਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇਹ ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਦਿਆਂ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਝੁਕਾਅ ਪਰਮਾਰਥ ਵੱਲ ਹੋ ਗਿਆ ਜਿਸ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਪੰਕਤੀਆਂ ਤੋਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :

ਪੁਲੋਕ ਕੀ ਵਾਤ ਸੁਣੀ ਜਬ ਤੇ
ਤਬ ਤੇ ਮੁਹਿ ਮੋਜ ਨਹੀ ਕਛੁ ਭਾਵੈ॥
ਮਾਰਗ ਬੀਚ ਬੇਤਰਨੀ ਨਦੀ
ਓਹ ਤਰਨੀ ਹੈ ਮੁਸਕਲ ਲੋਕ ਸੁਣਾਵੈ॥
ਯਾਦ ਕਰਾਂ ਜਬ ਵਾਂ ਦਿਨ ਕੇ
ਨੈਨੀ ਨੀਰ ਅਸਾਰ ਅਸਾਰ ਹੀ ਜਾਵੈ॥
ਖਾਵਨ ਸੇਵਨ ਭੂਲਿ ਗਿਓ ਹੁਣ
ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਕਿਉ ਰੈਣ ਬਿਹਾਵੈ॥੪॥

(ਪੰਨਾ 5)

ਇਸ ਚਿੰਤਾ ਦੇ ਨਿਵਾਰਣ ਅਤੇ ਪਰਮਾਰਥ ਦੀ ਸੋਝੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਘਰ-ਬਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਾਧੂਆਂ ਨਾਲ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ। ਸਥਾਨਿਕ ਪਰੰਪਰਾ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਮਹੰਤ ਗੰਗਾ ਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਮੰਡਲੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਰਮਤੇ ਉਦਾਸੀ ਸਾਧੂਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਿੰਡ-ਪਿੰਡ ਫਿਰ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਦੌਰਾਨ ਜਦੋਂ ਇਹ ਝਿੰਗੜਾਂ ਪਿੰਡ ਵਿਖੇ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਬਾਬਾ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਲੁਹਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪਰਮਾਰਥ ਦੀ ਸੋਝੀ ਵੀ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਈ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲੱਗੀ ਕਿ ਵੈਤਰਨੀ ਨਦੀ ਪੁਲੋਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਸੇ

ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੀਬਰ ਵੇਗ ਵਾਲੀ ਨਦੀ ਵਿਚ ਹੀ ਸੰਸਾਰੀ ਲੋਕ ਡੁੱਬਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਦੀ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਵਾਲੀ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਨਿਜ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਕੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉੱਠ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਥਾਨਿਕ ਪਰੰਪਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਬਾਵਾ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਇਸੇ ਨਗਰ ਵਿਖੇ ਟਿਕ ਗਏ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਜਵਾਹਰ ਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਪਰਮਾਰਥ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚਲੀ ਸੂਚਨਾ ਤੋਂ ਵੀ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਾਹ ਉੱਪਰ ਚੱਲ ਕੇ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਜੀਵਨ ਮਨੋਰਥ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ :

ਸ੍ਰੀ ਜਵਾਹਰ ਮ੍ਰਿਗਿੰਦ ਕੇ ਗੁਰ ਕੇ ਭੀ ਪਰਨਾਮ॥

ਗੁਰ ਕੇ ਭਈ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਮਿਲਿਓ ਹੈ ਮੋਹਿ ਰਾਮ॥

(ਪੰਨਾ 447)

ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਰਮਤੇ ਸਾਧੂਆਂ ਵਾਂਗ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨਗਰਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਰਹੇ ਪਰ ਤਿੰਗਤਾਂ ਵਿਖੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਆਉਣਾ ਅਤੇ ਇਥੇ ਟਿੱਕ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਦੇਣਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਹੈ ਕਿ ਤਿੰਗਤਾਂ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਿਆਰ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਬਾਬਾ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਮੇਲ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਤਿੰਗਤਾਂ ਦੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮਾਰਥ ਦੇ ਮਾਰਗ ਪਾਉਣ ਲਈ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਕਾਰਜ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਕੁਝ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਵੀ ਰਹੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਾਂ ਰਹੇ ਉਥੇ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਅਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ, ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਉਹ ਗੁਰਧਾਮਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਸ਼ੋਭਿਤ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਸਥਾਨਾਂ/ਗੁਰਧਾਮਾਂ ਬਾਰੇ ਸੰਖੇਪ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸੁੱਜੋਂ : ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨਗਰ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਖੇ ਸਥਿਤ ਇਸ ਪਿੰਡ ਵਿਖੇ ਬਾਵਾ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਇਕ ਅਸਥਾਨ ਸਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ ਵਿਚ 'ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬੰਗਲਾ ਸਾਹਿਬ' ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਸਥਾਨਿਕ ਪਰੰਪਰਾ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬਾਵਾ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ 1909 ਵਿਚ ਇਸ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਦੋ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸਮਾਂ ਇੱਥੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੀ ਇੱਥੇ ਲੱਕੜੀ ਅਤੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦਾ ਇਕ ਅਸਥਾਨ ਕਾਇਮ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਭੋਰਾ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਜਦੋਂ ਇਹ ਅਸਥਾਨ ਖੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸ. ਨਿਰੰਜਣ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇੱਥੇ ਇਕ ਕਮਰਾ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਬਾਵਾ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸ. ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਇਮਾਰਤ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਗ-ਪਗ 35 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਅਰੰਭ ਕਰਵਾਈ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਣ 'ਤੇ ਇੱਥੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਂ ਲਗ-ਪਗ 5 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ 2 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਦਰਬਾਰ ਹਾਲ, ਲੰਗਰ ਹਾਲ ਆਦਿ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਖੇਤੀ

ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਿੰਡ ਦੀ ਕਮੇਟੀ ਇਸ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪੂਰਨਮਾਸੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਿਹਾੜਾ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਹੇੜੀਆਂ : ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨਗਰ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਇਹ ਪਿੰਡ ਝਿੰਗੜਾਂ ਤੋਂ ਲਗ-ਪਗ 2 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਸਥਿਤ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਸੂਰਾ ਪੁਰ ਬੋਹ 'ਤੇ ਬਾਵਾ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਤਪ ਅਸਥਾਨ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਝਿੰਗੜਾਂ ਤੋਂ ਸਿੰਧੀ ਪਹੀ (ਕੱਚੇ ਰਸਤੇ) 'ਤੇ ਮਜ਼ਾਰਾ ਨੌਂ ਅਬਾਦ ਲਗ-ਪਗ 5 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਸਥਿਤ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਬਾਵਾ ਜੀ ਨੇ ਰਸੋਖਾਨਾ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਕੱਚੇ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਲੰਘ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਬਾਵਾ ਜੀ ਇਸ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਰੁਕਦੇ ਸਨ ਜਿੱਥੇ ਇਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਵਾਈ ਗਈ ਖੂਹੀ ਤੋਂ ਰਾਹਗੀਰ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਲਈ ਰੁਕਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਖੂਹੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਇੱਟਾਂ ਦਾ ਇਕ ਪੁਰਾਤਨ ਕਮਰਾ ਅਤੇ ਪਿੱਪਲ ਦਾ ਇਕ ਪੁਰਾਤਨ ਰੁੱਖ ਹਾਲੇ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਰੁੱਖ ਦੇ ਨੇੜੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਕ ਹਾਲ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਇਸ ਅਸਥਾਨ ਨੂੰ 'ਤਪ ਅਸਥਾਨ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਰੌਲੀ ਵਾਲੀ ਖੂਹੀ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਗੁਣਾਚੌਰ : ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨਗਰ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਇਹ ਅਸਥਾਨ ਮਜ਼ਾਰਾ ਨੌਂ ਅਬਾਦ ਤੋਂ ਲਗ-ਪਗ 300 ਮੀਟਰ ਅਤੇ ਝਿੰਗੜਾਂ ਤੋਂ ਲਗ-ਪਗ 4 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਬਾਵਾ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਤਪਸਿਆ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਇੱਥੇ ਤਪ ਅਸਥਾਨ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਬਾਵਾ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇੱਥੇ ਇਕ ਸਰੋਵਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰਵਾਈ ਸੀ। ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਇਮਾਰਤ ਸਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਇਸੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਬਾਬਾ ਖੇਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਰਵਾਈ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ 11 ਮੈਂਬਰੀ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਗੋਸਲ : ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨਗਰ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਸੌਤਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਪਿੰਡ ਬੰਗੇ ਤੋਂ ਲਗ-ਪਗ 3 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਸਥਿਤ ਹੈ ਜਿੱਥੇ 'ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ' ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਥਾਨਿਕ ਪਰੰਪਰਾ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ 1907 ਵਿਚ ਬਾਵਾ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਇਸ ਪਿੰਡ ਵਿਖੇ ਆਏ ਸਨ। ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰ ਦੇ ਘਰ ਔਲਾਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਬਾਵਾ ਜੀ ਨੂੰ ਧਰਮਾਤਮਾ ਪੁਰਖ ਜਾਣ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਪੁੱਤਰ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ 18 ਕਨਾਲ 4 ਮਰਲੇ ਜ਼ਮੀਨ ਬਾਵਾ ਜੀ ਨੂੰ ਦਾਨ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਜਿਸ 'ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਇਕ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰਵਾਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸੇ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਲਵਾਈ ਗਈ ਖੂਹੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਹੁਣ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੌਜੂਦਾ ਇਮਾਰਤ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਗ-ਪਗ 40 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਕਰਵਾਈ ਸੀ। ਲਗ-ਪਗ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਦਰਬਾਰ ਹਾਲ, ਲੰਗਰ ਹਾਲ, ਸ. ਮੁਨਸ਼ਾ ਸਿੰਘ ਹਾਲ, ਸਰੋਵਰ ਆਦਿ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਲਗ-ਪਗ ਢਾਈ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਖੇਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਿੰਡ ਦੀ 13 ਮੈਂਬਰੀ ਕਮੇਟੀ ਇਸ ਗੁਰਧਾਮ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਗੋਬਿੰਦਪੁਰ : ਬੰਗੇ ਤੋਂ ਖਟਕੜ ਖੁਰਦ, ਹੀਓਂ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਪਿੰਡ ਲਗ-ਪਗ 3 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਸਥਿਤ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਬਾਬਾ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ 'ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਾਬਾ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ'

ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਤਿੰਗਤਾਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਇਕ ਧਰਮਾਤਮਾ ਪੁਰਖ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਵਾ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਰਾਹ ਦਸੇਰਾ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਸਥਾਨਿਕ ਪਰੰਪਰਾ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਤਿੰਗਤਾਂ ਪਿੰਡ ਵਿਖੇ ਲੁਹਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਭਾਈਚਾਰਾ ਗੋਬਿੰਦਪੁਰ ਪਿੰਡ ਵਿਖੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਇਹ ਅਕਸਰ ਇੱਥੇ ਆ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਇੱਥੋਂ ਵਾਪਸ ਜਾਂਦਿਆਂ ਇਸ ਪਿੰਡ ਦੀ ਜੂਹ ਵਿਚ ਇਹ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਅਤੇ ਤਿੰਗਤਾਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਚਲਾਣੇ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲੀ ਤਾਂ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਥੋਂ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਲੈ ਗਏ ਸਨ। ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣੇ ਸੰਬੰਧੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ -

ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਗੁਰੂ ਮੰਨੀਏ ਕਾਮਲ ਵਲੀ ਫਕੀਰ॥ ਰਸਤੇ ਰਸਤੇ ਜਾਂਵਦਾ ਦੇਵੇ ਛੱਡ ਸਰੀਰ॥

ਜਿਸ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਬਾਬਾ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਰੀਰ ਛੱਡਿਆ ਸੀ ਉੱਥੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਯਾਦਗਾਰ ਬਾਵਾ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ - *ਬੰਗੀ ਸੈਹਰ ਸੇ ਮੀਲ ਦੇ ਪਛਮ ਓਰ ਪਛਾਨ॥ ਯਾਦਗਾਰ ਤਹ ਗੁਰ ਕੀ ਗੋਬਿੰਦਪੁਰ ਹੀ ਦਰਮਿਆਨ ॥* ਬਾਬਾ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪੋਤੇ ਬਾਬਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਇਮਾਰਤ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰਵਾਈ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਵੀ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕੋਲ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਪੂਰਵਕ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਸ. ਜਗਦੇਵ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਤਿੰਗਤਾਂ : ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨਗਰ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਇਹ ਪਿੰਡ ਬੰਗਾ ਤੋਂ ਗੁਣਾਚੌਰ ਰਾਹੀਂ ਲਗ-ਪਗ 8 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਸਥਿਤ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਬਾਬਾ ਹੰਬੀਰ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਪਿੰਡ ਵਿਖੇ 'ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਦੁੱਖ ਨਿਵਾਰਨ ਸ੍ਰੀ ਨਾਭ ਕੰਵਲ ਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਜੀ' ਸਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ 1906 ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਉਸਾਰੀ ਬਾਵਾ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਕਰਵਾਈ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਦੀ 21 ਮੈਂਬਰੀ ਕਮੇਟੀ ਇਸ ਗੁਰਧਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਬਾਵਾ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਵੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕੰਪਲੈਕਸ ਵਿਚ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ।

1. ਬਾਬਾ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਰਾਹ ਦਸੇਰਾ ਮੰਨਦੇ ਸਨ ਜਿਸ ਦਾ ਵਰਨਨ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਪੰਕਤੀਆਂ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੈ - *ਸ੍ਰੀ ਜਵਾਹਰ ਮ੍ਰਿਗਿੰਦ ਕੇ ਗੁਰ ਕੇ ਭੀ ਪਰਨਾਮ॥ ਗੁਰ ਕੇ ਭਈ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਮਿਲਿਓ ਹੈ ਮੋਹਿ ਰਾਮ॥ ਬਿਚ ਹਜੂਰੀ ਮਰਤਬੇ ਰਹਿਦੇ ਸੁਬਹਾ ਸਾਮ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਗੁਰ ਔਲੀਆ ਹੰਬੀਰ ਚੰਦ ਜੀ ਨਾਮ॥*

ਇਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਪਰ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਤਰਨਤਾਰਨ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਫਤਿਹਾਬਾਦ ਨਗਰ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਸਨ। ਫਤਿਹਾਬਾਦ ਤੋਂ ਖੁਆਸਪੁਰ ਵੱਲ ਜਾਂਦੀ ਹੋਈ ਸੜਕ 'ਤੇ ਚੌਕ ਵਿਖੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਇਕ ਪੱਥਰ ਪਿੱਪਲ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਵਿਚ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਇਹ ਇਬਾਰਤ ਉਕਰੀ ਹੋਈ ਹੈ, "ੴ ਸਮਾਧ ਤਿੰਗਤਾਂ ਵਾਲੇ ਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਨਵਾਈ ਲਾਲਾ ਹਮੀਰ ਚੰਦ ਅਵਤਾਰ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ੨੮ ਕਤਕ ਸੰਮਤ ੨੦੦੮" (ਸੰਨ 1951 ਈ.)। ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪੱਥਰ ਬਾਬਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਲਗਵਾਇਆ ਸੀ।

ਇਸ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਬਾਬਾ ਹੰਬੀਰ ਚੰਦ ਜੀ, ਬਾਬਾ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ¹ (ਅ.ਚ. 1897 ਈ.) ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ² ਜੀ ਦੀਆਂ ਸਮਾਧ ਰੂਪੀ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਬਾਬਾ ਜਵਾਹਰ ਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਇਕ ਪੁੱਤਰ ਸ. ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪੁੱਤਰ ਸ. ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚੋਂ ਬਾਬਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਧਰਮਾਤਮਾ ਪੁਰਖ ਹੋਏ ਹਨ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਬਾਵਾ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਇਸ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਨੇ 1903 ਵਿਚ *ਭਗਵਾਨ ਬਲਾਸ ਸੁਖਨਲ ਸਾਰ* ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ - *ਝੰਗੜਾਂ ਦੀ ਜੂਹ ਬਿਚ ਢਾਬ ਦੇ ਕਠਾਰੇ ਪਰ ਸੁਖਨ ਇਹ ਸਾਰ ਹੈਂ ਨਦਾਨ ਕਰੇ ਮੌਜਦਿਲ॥*

1. ਹਰਿਦੁਆਰ ਵਿਖੇ ਪਹਿਲਵਾਨ ਪੰਡਿਤ ਦੀ ਵਹੀ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ - ਤਰਖਾਣ ਲਲ - ਵਾਸੀ ਝੰਗੜੋ ਕੇ ਲੀ: ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵਾ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵਾ ਅਤਰੂ ਬੇਟੇ ਭਾਈ ਜੁਹਾਰ (ਜਵਾਹਰ) ਸਿੰਘ ਕੇ ਪੋਤੇ ਸੋਭਾ ਸਿੰਘ ਕੇ ... ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕਾ ਬੇਟਾ ਹਜਾਰਾ : ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕਾ ਬੇਟਾ ਬਤਨਾ ਵਾ ਗੰਗੂ ਵਾ ਕਰਤਾਰਾ : ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗੰਗਾ ਜੀ ਆਯਾ ਫੁਲ ਪਿਤਾ ਭਾਈ ਜੁਹਾਰ ਸਿੰਘ ਕੇ ਲਯਾਯਾ ਸਾਬ ਖਜ਼ਾਨ ਸਿੰਘ ਵਾ ਸੂਬਾ ਵਾ ਹੀਰਾ ਆਏ 1954 (1897 ਈ.) ਸਾਵਣ ਮੈ।
2. ਬਾਬਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਜੀ (1916-1961) ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾਸ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਸ. ਬਤਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਸੰਤੀ ਦੇਵੀ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਛੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਸਨ। ਸ. ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ, ਸ. ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ, ਸ. ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ, ਬੀਬੀ ਸੀਸੋ ਅਤੇ ਬੀਬੀ ਪ੍ਰੀਤੋ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭੈਣ-ਭਰਾ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਪਤਨੀ ਦਾ ਨਾਂ ਬੀਬੀ ਮਹਾ ਕੌਰ (1918-2007) ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਦੋ ਸਪੁੱਤਰੀਆਂ ਬੀਬੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕੌਰ (1941-2019) ਅਤੇ ਬੀਬੀ ਸੁਖਵੰਤ ਕੌਰ (ਜ. 1947) ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਪਿੰਡ ਕੰਗ ਅਰਾਈ (ਤਹਿ. ਫਲੌਰ, ਜ਼ਿਲਾ ਜਲੰਧਰ) ਦੇ ਸਕੇ ਭਰਾਵਾਂ ਸ. ਮਹਿੰਗਾ ਸਿੰਘ (1937-2023) ਅਤੇ ਸ. ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ (ਜ. 1941) ਨਾਲ ਵਿਆਹੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ।

ਹਰਿਦੁਆਰ ਵਿਖੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਫੁੱਲ ਪਾਏ ਗਏ ਸਨ ਜਿੱਥੇ ਪਹਿਲਵਾਨ ਪੰਡਿਤ ਦੀ ਵਹੀ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਦਾਸੀ ਸਾਧੂ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ - ਝੰਗੜੋ ਕੇ ਲੀ: ਫੂਲ ਸ੍ਰੀ ਮਾਹਰਾਜ ਜੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੇ ਆਯੇ ਚੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਮਾਹਰਾਜ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕੇ ਪੋਤੇ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਕੇ: ਫੂਲ ਲਾਯੇ ਪਿਤਾ ਵਤਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਲ ਬੇਟੇ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੇ ਸਾਬ ਮਾਤਾ ਸੰਤੀ ਦੇਵੀ ਆਈ ਮਾਹਰਾਜ ਕੇ ਮਾਤਾ ਸਾਬ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਏ ਮਾਹਰਾਜ ਕੇ ਭਾਈ ਵਾ ਸਾਬ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਆਯਾ ਮਾਹਰਾਜ ਜੀ ਕਾ ਭਤੀਜਾ ਬੇਟਾ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਕੇ ਸਾਬ ਸੇਵਕ ਭਗਤ ਰਾਮ, ਜਗਤ ਰਾਮ ਮੁਕੰਦਪੁਰ ਕਾ ਆਯਾ ਵਾ ਮਾਹਰਾਜ ਕਾ ਮਾਮਾ ਕਿਸਨ ਚੰਦ ਗੌਰ ਕਾ ਆਯਾ। ਹਜਾਰਾ ਸਿੰਘ ਸੇਵਕ ਜੀਂਦੋਵਾਲ ਕਾ ਆਯਾ। ਮਾਹਰਾਜ ਜੀ ਕੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਮਾਹ ਕੌਰ ਆਈ ਬੇਟੀ ਠਾਕਰ ਸਿੰਘ ਸਾਲਾ ਵਾਲੇ ਕੀ ਆਈ ਮਾਹਰਾਜ ਜੀ ਕੀ ਬੇਟੀ ਸੁਖਵੰਤ ਕੌਰ ਆਈ ਮਿਤੀ 18 ਮਾਹੋ ਸਾਮ ਕੋ 5 ਵਜੇ 1961 ਕੋ ਆਈ (ਮਿਤੀ 18 ਭਾਦੋਂ ਸਾਮ ਕੋ 5 ਬਜੇ 1961 ਕੋ ਹੁਈ)। ਮਿਤੀ ਅਸੂ ਸੁਦੀ 6 ਸੰਮਤ 2018.

ਭਰੋ ਮਜਾਰਾ (ਫੁੱਟੂਆਣਾ) : ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨਗਰ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਇਹ ਪਿੰਡ ਤਿੰਗਤਾਂ ਤੋਂ ਗੁਣਾਚੌਰ ਰਾਹੀਂ 5 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਅਤੇ ਬੰਗੇ ਤੋਂ 3 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਬਾਵਾ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਤਪ ਅਸਥਾਨ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾ ਕੇ ਇਕ ਖੂਹੀ ਲਵਾਈ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਨਵੇਂ ਦਰਬਾਰ ਹਾਲ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰਵਾਈ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪੁਰਾਤਨ ਖੂਹੀ ਅਤੇ ਤਪ ਅਸਥਾਨ ਵਾਲਾ ਕਮਰਾ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਇਕ ਬਿਰਧ ਆਸ਼ਰਮ ਵੀ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸਥਾਨਿਕ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮਜਾਰਾ ਨੌ ਅਬਾਦ : ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨਗਰ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਇਹ ਪਿੰਡ ਤਿੰਗਤਾਂ ਅਤੇ ਖਟਕਤ ਕਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਲਗ-ਪਗ ਇਕੋ ਜਿੰਨੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਪਿੰਡ ਵਿਖੇ ਜਿਸ ਘਰ ਵਿਚ ਬਾਵਾ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਸਨ ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਸ. ਚੈਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਾਵਾ ਜੀ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਬਾਵਾ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇੱਥੇ ਇਕ ਰਸੋਖਾਨਾ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਲਈ ਭੋਜਨ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਸੇਵਾ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਇਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਪੂਰਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਹਰਿਦੁਆਰ ਦੇ ਪੰਡਿਤ ਪਹਿਲਵਾਨ ਦੀ ਵਹੀ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੈਂਸ ਗੋਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਇਹ ਪਿੰਡ ਚੱਕ ਬਿਲਗਾਂ ਤਹਿਸੀਲ ਬੰਗਾ, ਜ਼ਿਲਾ ਜਲੰਧਰ (ਮੌਜੂਦਾ ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨਗਰ) ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਸ੍ਰੀ ਮੰਗਲ ਦਾਸ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਕਾਕੋ ਦੇ ਘਰ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸੰਮਤ 1976 ਬਿ. (1919 ਈ.) ਵਿਚ ਇਹ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਦੇ ਫੁੱਲ ਲੈ ਕੇ ਹਰਿਦੁਆਰ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਉਮਰ 19-20 ਸਾਲ ਦੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਜਨਮ 1900 ਦੇ ਲਗਪਗ ਹੋਇਆ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਸੰਸਕਾਰ 30 ਅਕਤੂਬਰ 1976 ਨੂੰ ਇਸ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਹੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਇਹ ਅਸਥਾਨ 'ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਰਸੋਖਾਨਾ ਨਾਭ ਕੰਵਲ ਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਜੀ' ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸੰਗਤ ਇੱਥੇ ਜੁੜਦੀ ਹੈ। ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇਵੀ ਹਾਲ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਤਨੇਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਕ ਵੱਖਰੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਇਮਾਰਤ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਅਖੰਠ ਪਾਠ ਸਾਹਿਬ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। 30 ਅਗਸਤ 1940 ਨੂੰ ਬਾਵਾ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਇਸ ਪਿੰਡ ਵਿਖੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ ਸਨ।'

1. ਸਥਾਨਕ ਪਰੰਪਰਾ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮਜਾਰਾ ਨੌ ਅਬਾਦ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਸ. ਦਲੇਰ ਸਿੰਘ ਸਿਆਣ ਅਤੇ ਮਾਈ ਜੱਸੀ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮਾਈ ਜੱਸੀ ਬਾਵਾ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਅਸਥਾਨ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ ਸੀ। ਸ. ਦਲੇਰ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸ. ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ. ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਇਸ ਅਸਥਾਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਸ. ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸਪੁੱਤਰ ਸਨ - ਸ. ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ, (ਚਲਦਾ...)

ਯਾਤਰੂਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ ਲੰਗਰ ਹਾਲ, ਨਿਵਾਸ, ਹਸਪਤਾਲ ਆਦਿ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਨਾਂ 35 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ, ਡੇਅਰੀ ਅਤੇ ਲਗ-ਪਗ 200 CCTV ਕੈਮਰੇ ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਸੁਚਾਰੂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਚਲਾਉਣ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਪੁਰਬਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਭਾਏ ਦੀ ਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਬਾਵਾ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਬਰਸੀ ਮਨਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। 28 ਮੈਂਬਰੀ ਕਮੇਟੀ ਇਸ ਗੁਰਧਾਮ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਰਹਿਪਾ : ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨਗਰ ਜ਼ਿਲੇ ਦਾ ਇਹ ਪਿੰਡ ਝੰਗੜਾਂ ਤੋਂ ਲਗ-ਪਗ 9 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਸਥਾਨਿਕ ਪਰੰਪਰਾ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ 30 ਜੁਲਾਈ 1905 ਨੂੰ ਬਾਵਾ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇੱਥੇ ਇਕ ਬੜੇ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰਵਾਈ ਸੀ ਜਿਸ 'ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਇਹ ਭਜਨ-ਬੰਦਗੀ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। 1906 ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਇੱਥੇ ਇਕ ਖੂਹੀ ਲਵਾਈ ਅਤੇ ਇਕ ਕੁਟੀਆ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰਵਾਈ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ ਵਿਚ 'ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਰਾਜਾ ਨਾਭ ਕੰਵਲ ਸਾਹਿਬ ਜੀ' ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਬਾਵਾ ਜੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਇਕ ਸੇਵਕ ਅਵਧੂਤ ਜੀ ਇੱਥੇ ਸੇਵਾ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਹਰਿਦੁਆਰ ਦੇ ਪੰਡਿਤ ਅਵਿਨਾਸ ਸ਼ਰਮਾ ਦੀ ਵਹੀ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅਵਧੂਤ ਜੀ ਪਿੰਡ ਰਸੂਲਪੁਰ, ਤਹਿਸੀਲ ਜਗਰਾਵਾਂ, ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਸਿੰਧੂ ਖਾਨਦਾਨ ਦੇ ਰਾਮ ਦਿੱਤਾ (ਪਿਤਾ ਸ. ਸੁਚੇਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਦਾਦਾ ਸ. ਕੋਝੂ ਸਿੰਘ) ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਸਨ। ਸਾਧੂ ਬਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਵਧੂਤ ਜੀ ਦਾ ਨਾਂ ਸ. ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਚਾਰ ਭਰਾ ਹੋਰ ਸਨ - ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ, ਸੋਹਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰਾ ਸਿੰਘ। ਅਵਧੂਤ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸਪੋਰਟ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ 1908 ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਹ ਆਪਣੇ ਇਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸ. ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬੇਨਤੀ 'ਤੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਗਏ ਸਨ।

9 ਜਨਵਰੀ 1965 ਨੂੰ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਖੇ ਇਹ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ 26 ਜਨਵਰੀ 1965 ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਮਿਰਤਕ ਸਰੀਰ ਰਹਿਪੇ ਪਿੰਡ ਵਿਖੇ ਵਾਪਸ ਲਿਆ ਕੇ ਅੰਤਿਮ ਸਸਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ

(...ਪਿਛਲੇ ਪੰਨੇ ਦਾ ਬਾਕੀ) ਸ. ਸੁਲਖਣ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ. ਹਰਦੇਵ ਸਿੰਘ। ਸ. ਹਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸ. ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਖੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਘਰ ਬਾਵਾ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ (ਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਜੀ) ਦੇ ਨਾਂ ਲਗਵਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਭਾਦਰੋਂ ਦੀ ਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਵਾ ਜੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕੁਝ ਵਸਤਾਂ ਵੀ ਇੱਥੇ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।

1. ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਪਿੰਡ ਰਸੂਲਪੁਰ ਮੱਲੂ ਵਿਖੇ ਇਕ ਗੁਰਧਾਮ ਸਸ਼ੋਭਿਤ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਨੀਂਹ ਜ਼ਿਲਾ ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨਗਰ ਵਿਚ ਪੈਂਦੇ ਪਿੰਡ ਕਟਾਣਾ ਦੇ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਰੱਖੀ ਸੀ। ਮੌਜੂਦਾ ਇਮਾਰਤ ਦੀ ਉਸਾਰੀ 1990-91 ਵਿਚ ਕਰਵਾਈ ਦੱਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਲਗ-ਪਗ ਡੇਢ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਇਸ ਗੁਰਧਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਪੰਜ ਮੈਂਬਰੀ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਗੁਰਪੁਰਬ, ਬਾਵਾ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ (ਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਜੀ) ਅਤੇ ਅਵਧੂਤ ਜੀ ਦੀ ਬਰਸੀ ਹਰ ਸਾਲ ਮਨਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਬਾਵਾ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ 1955-1960 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇਕ ਦਰਬਾਰ ਹਾਲ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰਵਾਈ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਮੌਜੂਦ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਪਿੰਡ ਦੀ 9 ਮੈਂਬਰੀ ਕਮੇਟੀ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਉਕਤ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬੱਲੋਵਾਲ, ਮੰਨਣਹਾਣਾ ਆਦਿ ਨਗਰਾਂ ਵਿਖੇ ਬਾਵਾ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ (ਸ੍ਰੀ ਨਾਭ ਕੰਵਲ ਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਜੀ) ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਗੁਰਧਾਮ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਵਾ ਜੀ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਕਈ ਵਿੱਦਿਅਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵੀ ਕਾਰਜ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

II

ਭਗਵਾਨ ਬਲਾਸ ਸੁਖਨਲ ਸਾਰ : ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਜੋ ਖਰੜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਬਾਵਾ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੇ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਫੋਟੋ-ਕਾਪੀ (PDF) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੈ। ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ 'ਪਾਠ-ਸੰਪਾਦਨ, ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਅਤੇ ਭਾਵਾਰਥ' ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਝਿੰਗਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਈ ਗਈ ਕਾਪੀ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਾਵਿ-ਰੂਪ ਗ੍ਰੰਥ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਹੁਣ ਪੱਕੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਕਿ ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਜਾਂ ਕਿਸ ਕੋਲ ਹੈ। ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਾਪਤ ਖਰੜਾ ਅਸਲ ਦੀ ਫੋਟੋ-ਕਾਪੀ ਹੈ ਉਤਾਰਾ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਗਲਤੀਆਂ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦਾ ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਫੋਟੋ-ਕਾਪੀ ਵਿਚ ਕੋਈ-ਕੋਈ ਅੱਖਰ ਜ਼ਰੂਰ ਦਬਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਸਮਝ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਪਹਿਲਾਂ ਛਪੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹੱਥਲੇ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਪਾਠ ਇਸ ਖਰੜੇ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਏ ਪਾਠ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸੁੱਧਤਾ ਅਤੇ ਢੁਕਵੇਂ ਪਦ-ਛੇਦਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਣਤਰ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਵਾ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਗ੍ਰੰਥ ਲਿਖਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਤੋਂ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਾਕਿਫ਼ ਸਨ। ਸਿੱਖ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥਕਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਇਹ 'ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੀਹਰਫੀ ਲਿਖਣ ਲੱਗਿਆਂ ਵੀ ਸੰਖੇਪ ਮੰਗਲ ਇਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸ਼ੁਰੂ ਦਾ ਮੰਗਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਨਾਂ (*ਭਗਵਾਨ ਬਲਾਸ ਸੁਖਨਲ ਸਾਰ*) ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਨਾਂ (ਬਾਵਾ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਮੌਜਦਿਲ) ਲਿਖਦੇ ਹਨ। ਉਪਰੰਤ ਦੋ ਦੋਹਰਿਆਂ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਗੁਰੂ ਰਾਹੀਂ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਾਂਗ ਹੀ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਅੰਤ ਵੀ ਸਿੱਖ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਾਂਗ ਕਰਦਿਆਂ ਇਹ 'ਸੰਮਤ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿ ੪੩੪' ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਿਧੀਵਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗ੍ਰੰਥ ਰਚਨਾ ਦਾ ਕਾਰਨ, ਉਦੇਸ਼, ਮਹਾਤਮ, ਸਥਾਨ ਅਤੇ ਸਮਾਂ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਗ੍ਰੰਥ ਰਚਨਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸਾਂਝਾ ਕਰਦਿਆਂ ਬਾਵਾ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :

ਸਾਜਨ ਸਾਦਕ ਅਰਜਾਂ ਕਰਦੇ

ਅਪਨੀ ਕਹੇ ਕਹਾਨੀ ਮੇਹਰਵਾਨੀ॥

ਗਿਆਨ ਹੋਇ ਨਾਂ ਇਸ ਬਿਧ ਸਾਨੂੰ
 ਰਹਿੰਦੇ ਆਪ ਸਲਾਨੀ ਨਹੀਂ ਮਕਾਂਨੀ॥
 ਤਬ ਇਹ ਬੋਲ ਬਣਾਏ ਆਰਫ
 ਕਹਿੰਦਾ ਸੁਖਨੁ ਜੁਬਾਨੀ ਦੁਨੀਆਂ ਫਾਂਨੀ॥

(ਪੰਨਾ 442)

ਬਾਵਾ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਸੱਜਣ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਕ ਥਾਂ ਪੱਕਾ ਟਿਕਾਣਾ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ ਜੇਕਰ ਬਾਵਾ ਜੀ ਆਪਣੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਬੇਨਤੀ ਨੂੰ ਮੰਨ ਕੇ ਬਾਵਾ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਰਚਨਾ ਲਈ ਬਾਵਾ ਜੀ ਨੇ ਤਿੰਗੜਾਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨੇੜੇ ਮੌਜੂਦ ਢਾਬ ਨੂੰ ਚੁਣਿਆ ਸੀ :

ਤਿੰਗੜਾਂ ਦੀ ਜੁਹ ਬਿਚ ਢਾਬ ਦੇ ਕਨਾਰੇ ਪਰ
 ਸੁਖਨ ਇਹ ਸਾਰ ਹੈਂ ਨਦਾਨ ਕਹੇ ਮੌਜਦਿਲ॥
 ਦੁਐਤ ਕੇ ਉਠਾਇ ਕੇ ਅਦੁਤੀ ਕੇ ਮਕਾਂਨ ਪਰ
 ਜਾਤ ਪਾਤ ਭੇਖ ਨਾਂ ਬਣਾਵਟ ਹੈ ਤਿਲ॥

(ਪੰਨਾ 443)

ਇਸ ਪਿੰਡ ਅਤੇ ਸਥਾਨ ਦੀ ਚੋਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਹਿਮ ਪੱਖ ਬਾਬਾ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਦਵੈਤ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਲਿਖੇ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਉਪਮਾ ਬਾਵਾ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਫੁੱਲਵਾੜੀ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸੱਜਰੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀਆਂ ਮਹਿਕਾਂ ਵੰਡਦੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਹਤਯਾਬ ਕਰਦੀ ਹੈ :

ਸੁਖਨਲ ਸਾਰ ਬਹਾਰ ਕਰੀ
 ਗੁਲਜਾਰ ਸਹੀ ਇਹ ਹੈ ਬੁਕਰਾ॥
 ਸੇ ਤਕਰੀਰ ਤਹਰੀਰ ਕਰੀ
 ਤਸਰੀਹ ਰਹੀ ਹਮ ਜੇ ਫੁਕਰਾ॥
 ਸੇਹਤ ਸੈਰ ਇਹ ਪੈਰ ਪੈ ਪੈਰ
 ਕਰੇਂ ਗਰ ਠੈਰ ਹੋਏਂ ਠੁਕਰਾ॥
 ਅਮਨ ਕੇ ਚਮਨ ਮੇ ਗਮਨ ਹੂਏ ਜਬ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਕੀਓ ਸੁਕਰਾ॥

(ਪੰਨਾ 444)

ਉਕਤ ਪੰਕਤੀਆਂ ਵਿਚ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਗ੍ਰੰਥ ਰਚਨਾ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਅਨੰਦਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ

ਜੀਵਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਵਿਕਾਰ ਰੂਪੀ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਡਿਆਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਰਚਨਾ-ਕਾਲ ਬਾਰੇ ਸੂਚਨਾ ਪੁਰਾਤਨ ਵਿਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਅਤੇ ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ ਸੰਮਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ :

ਦੋਹਰਾ॥

ਆਤਮ ਖੰਡ ਬਿਕਾਰ ਬਿੰਦ ਸੰਮਤ ਬਿਕ੍ਰਮ ਰਾਇ॥

ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਅਬ ਮੌਜਦਿਲ ਦੀਨੀ ਕਲਮ ਠਰਾਇ॥੧੧॥

ਦੇ॥ ਬੈਦ ਬਚਨ ਜੁਗ ਅੰਕਲਾ ਸੰਮਤੁ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿ॥

ਭਗਵਾਨ ਬਲਾਸ ਸਮਾਪਤੰ ਪਾ ਬਿਸਰਾਮ ਪਨਾਹਿ॥੧੨॥

ਸੰਮਤ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿ ੪੩੪ ॥

(ਪੰਨਾ 450)

ਪੁਰਾਤਨ ਰੀਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਖਿਆ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਸਤੂਆਂ ਦੇ ਨਾਂਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਬਾਵਾ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਰਚਨਾ-ਕਾਲ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਸੰਮਤ 1960 ਅਤੇ ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ ਸੰਮਤ 434 ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਜੋ ਕਿ 1903 ਈ. ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਵਾ ਜੀ ਨੇ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਸੰਪੂਰਣਤਾ 41 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਰਚਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਾਵਾ ਜੀ 37 ਸਾਲ ਜੀਵਤ ਰਹੇ ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਨਾ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਗ੍ਰੰਥ ਰਚਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ *ਭਗਵਾਨ ਬਲਾਸ ਸੁਖਨਲ ਸਾਰ* ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਾਧਾ-ਘਾਟਾ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਸੰਪੂਰਨ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਮੰਨਦੇ ਸਨ।

ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਵਾ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਸਧਾਰਨ ਕਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਬਲਕਿ ਇਹ ਅਧਿਆਤਮ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਹੋਏ ਬੇਬਾਕ ਸਾਧੂ ਸਨ। ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਅਧਿਆਤਮ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸੰਸਾਰਿਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਵੀ ਸਾਂਝਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਰਿਵਾਰਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚਲੇ ਲਾਲਚ ਅਤੇ ਸਵਾਰਥ ਨੂੰ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਅਨੁਭਵ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਅਤੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਵੀ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਧੇਰੇ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸੁਭਾਵਕ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰਮਤੇ ਸਾਧੂਆਂ ਨਾਲ ਵਿਚਰਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪ ਵੀ ਕੁਝ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰਵਾਈ ਸੀ। ਸਥਾਨਿਕ ਪਰੰਪਰਾ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮਜਾਰਾ ਪਿੰਡ ਵਿਖੇ ਨਿਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦਰਵਾਜੇ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਵਰਨਨ ਇਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਤ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਵੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ :

ਸਗਲ ਬਨਸਪਤਿ ਮਹਿ ਬੈਸੰਤਰੁ ਸਗਲ ਦੂਧ ਮਹਿ ਘੀਆ॥

ਦੂਚ ਨੀਚ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਸਮਾਣੀ ਘਟਿ ਘਟਿ ਮਾਧਉ ਜੀਆ॥

(ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ 617)

ਦੂਧ ਬਿਖੇ ਜੈਸੇ ਘ੍ਰਿਤ ਰਿਹਾ ਰਚ ਬੀਚ ਅਨਾਤਮ ਆਤਮ ਤੈਸੇ॥

(ਭਗਵਾਨ ਬਲਾਸ, ਪੰਨਾ 21)

ਕਬੀਰ ਮਾਰੀ ਮਰਉ ਕੁਸੰਗ ਕੀ ਕੇਲੇ ਨਿਕਟਿ ਜੁ ਬੇਰਿ ॥

ਉਹ ਝੁਲੈ ਉਹ ਚੀਰੀਐ ਸਾਕਤ ਸੰਗੁ ਨ ਹੇਰਿ॥ (ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ 1369)

ਬੇਰੀ ਕੁਸੰਗ ਭਇਆ ਕਦਲੀ

ਉਸ ਕੈਸੀ ਮੁਰਾਦ ਹੈ ਆਣ ਲਹੀ॥

(ਭਗਵਾਨ ਬਲਾਸ, ਪੰਨਾ 69)

ਕਬੀਰ ਮਾਇਆ ਤਜੀ ਤ ਕਿਆ ਭਇਆ

ਜਉ ਮਾਨੁ ਤਜਿਆ ਨਹੀ ਜਾਇ॥

(ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ 1372)

ਮਾਇਆ ਤਜੀ ਨਹੀ ਮਾਨੁ ਤਜਾ

ਨਹੀ ਗਿਆਨ ਭਾਠ ਜਬ ਹੈ ਉਨਮਾਦੀ॥

(ਭਗਵਾਨ ਬਲਾਸ, ਪੰਨਾ 187)

ਜੇ ਰਤੁ ਲਗੈ ਕਪੜੇ ਜਾਮਾ ਹੋਇ ਪਲੀਤੁ ॥

ਜੇ ਰਤੁ ਪੀਵਹਿ ਮਾਣਸਾ ਤਿਨ ਕਿਉ ਨਿਰਮਲੁ ਚੀਤੁ ॥ (ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ 140)

ਰਤ ਲਗੇ ਕਪੜੇ ਜੇ ਜਾਮਾ ਹੋ ਪਲੀਦ ਜਾਏ

ਮਾਨਸ ਕਿਉ ਖਾਏ ਪਾਇ ਨਿਰਮਲ ਗਿਆਨ ਕੋ॥

(ਭਗਵਾਨ ਬਲਾਸ, ਪੰਨਾ 241)

ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਸਗਲ ਪੁੰਨ ਜੀਅ ਦਇਆ ਪਰਵਾਨੁ ॥ (ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ 136)

ਅਠਸਠ ਤੀਰਥ ਤੇ ਸਗਲ ਹੀ ਪੁੰਨੁ

ਜੀਵ ਦਇਆ ਪ੍ਰਵਾਨ ਆਇਆ ਮਾਝ ਰਾਗ ਪਾਦ ਹੈ॥

(ਭਗਵਾਨ ਬਲਾਸ, ਪੰਨਾ 244)

ਚਿਰੰਕਾਲ ਇਹ ਦੇਹ ਸੰਜਰੀਆ ॥

(ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ 176)

ਦੁਰਲਭ ਮਾਨੁਖ ਦੇਹ ਸਜਰੀਆ॥

(ਭਗਵਾਨ ਬਲਾਸ, ਪੰਨਾ 56)

ਜਉ ਨਿਰਧਨੁ ਸਰਧਨ ਕੈ ਜਾਇ॥

ਆਗੇ ਬੈਠਾ ਪੀਠਿ ਫਿਰਾਇ॥

ਜਉ ਸਰਧਨੁ ਨਿਰਧਨ ਕੈ ਜਾਇ॥

ਦੀਆ ਆਦਰੁ ਲੀਆ ਬੁਲਾਇ॥

(ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ 1159)

ਜਾਣ ਕੇ ਕੰਗਾਲ ਬਹੇ ਮੁਖ ਤੂੰ ਮਰੋਤ ਕਰ

ਆਏ ਧਨਬੰਤ ਤਾਂਈ ਕਰੇਂ ਹਿਤਕਾਰੀ ਹੈਂ॥

(ਭਗਵਾਨ ਬਲਾਸ, ਪੰਨਾ 384)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵੀ ਬਾਵਾ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਉਪਰ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ :

ਖਾਂਡ ਖਾਂਡ ਕਹੈ ਜਿਹਬਾ ਨ ਸਵਾਦੁ ਮੀਠੇ ਆਵੇ...॥

(ਕਬਿਤ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ-437)

ਗੁੜ ਗੁੜ ਕਹੇ ਤੇ ਨਾ ਮੂਹ ਹੈ ਮਿਠਾਸਦਾਰ...॥

(ਭਗਵਾਨ ਬਲਾਸ, ਪੰਨਾ 337)

ਚੀਟੀ ਤੇ ਕੁੰਚਰ ਅਸਬੂਲਾ।

ਸਭ ਪਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਕਰ ਫੂਲਾ॥

(ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਚੋ:-387)

ਚਿਉਂਟੀ ਅਤੇ ਕੁੰਚਰ ਲੋ ਬੂਲਾ ਦੇਖੇ ਸਭ ਹੀ ਪੈ

ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸਟ ਸਿਉਂ ਰਿਹਾ ਏਕ ਫੂਲ ਹੈ॥

(ਭਗਵਾਨ ਬਲਾਸ, ਪੰਨਾ 245)

ਭਗਵਾਨ ਬਲਾਸ ਸੁਖਨਲ ਸਾਰ ਇਕ ਛੰਦ-ਬਧ ਰਚਨਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਕਾਵਿ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਬਾਵਾ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਦੋਹਰਾ, ਸ੍ਰੈਯਾ, ਕਬਿਤ, ਰੈਹਕਲਾ, ਬੈਤ ਅਤੇ ਡਿਉਢ ਦੀ ਭਾਵਪੂਰਤ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੇ ਗਏ ਛੰਦਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਇਕ ਗੱਲ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਮਾਤਰਾ ਅਤੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲੋਂ ਵਹਿਰ ਜਾਂ ਧਾਰਨਾ ਵਧੇਰੇ ਭਾਰੂ ਹੈ। ਸੰਪਾਦਿਤ ਪਾਠ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਛੰਦਾਂ ਦੀਆਂ ਪੰਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਉਪਰ-ਹੇਠਾਂ ਦੇ ਪੰਕਤੀਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਪਾਠਕ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਪੰਕਤੀ ਸਮਝ ਕੇ ਪੜ੍ਹਨਾ ਵਧੇਰੇ ਯੋਗ ਹੋਵੇਗਾ। ਹਰ ਇਕ ਛੰਦ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਅੰਕ ਪਾਇਆ ਹੈ। 28 ਨੰ. ਸ੍ਰੈਯਾ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਾਂ ਇਹ ਕਹੀਏ ਕਿ ਅੰਕ ਲਗਾਉਂਦਿਆਂ 28 ਨੰ. ਸ੍ਰੈਯਾ ਛੁਟ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ 27 ਤੋਂ ਬਾਅਦ 29 ਆ ਗਿਆ।

ਭਗਵਾਨ ਬਲਾਸ ਸੁਖਨਲ ਸਾਰ ਦੀ ਲਿਪੀ ਗੁਰਮੁਖੀ ਹੈ ਪਰ ਸ਼ਬਦ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ, ਅਰਬੀ, ਫ਼ਾਰਸੀ, ਉਰਦੂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਤੇ-ਕਿਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ

1. ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਛੰਦਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ 453 ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ- ਦੋਹਰਾ - 16,

ਸ੍ਰੈਯਾ - 194, ਕਬਿਤ - 208, ਰੈਹਕਲਾ - 4, ਬੈਤ - 30 ਅਤੇ ਡਿਉਢ - 1.

ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ- ਫਲੈਸੀਟਰ ਅਤੇ ਬੈਜਟੇਰਯਨ। ਜਿੰਨੀ ਵੱਡੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿਚ ਅਰਬੀ ਅਤੇ ਫਾਰਸੀ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਵਾ ਜੀ ਇਹਨਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਗੂੜ੍ਹ ਗਿਆਨ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਲਿਖੀ 'ਸੀਹਰਫੀ' ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਭਰਦੀ ਹੈ।

III

ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ : ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਕਰਤਾ, ਭਰਤਾ, ਹਰਤਾ, ਅਦ੍ਰਿਸ਼, ਅਨਾਸ, ਅਚਲ, ਅਪ੍ਰੋਖ, ਨਿਰਾਕਾਰ, ਨਿਰਵੈਰ, ਨਿਰਦੋਖ ਆਦਿ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਉਸੇ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਤ *ਭਗਵਾਨ ਬਲਾਸ ਸੁਖਨਲ ਸਾਰ* ਉਹਨਾਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸਮੂਹ ਹੈ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਸਦਾਚਾਰਿਕ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ : ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਹਰ ਇਕ ਸ਼ੈਅ ਵਿਚ ਇਕ ਰਸ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਘਿਉ ਵਿਚ ਦੁੱਧ ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇਹੀ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਦੁੱਧ ਨੂੰ ਰਿਤਕਣ ਨਾਲ ਘਿਉ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਹੀ ਦੀ ਖੋਜ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ - *ਦੁਧ ਬਿਖੇ ਜੈਸੇ ਘ੍ਰਿਤ ਰਿਹਾ ਰਚ ਬੀਚ ਅਨਾਤਮ ਆਤਮ ਤੈਸੇ॥ ਬਾਝ ਬਲੋਬਨ ਹੈ ਰਹ ਜਾਵਤ ਹੋਤ ਸਰੂਪ ਨਾ ਸਾਬਤ ਐਸੇ॥*

ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵ : ਸੱਚਾ ਗੁਰੂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸਚਾਈ ਅਤੇ ਸਦਾਚਾਰ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹਿਰਦਾ ਰੂਪੀ ਕੰਵਲ ਸੂਰਜ ਵਾਂਗ ਖਿੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ - *ਸਤਗੁਰ ਕੋ ਮਿਲ ਬਿਗਸ ਰਹੇ ਰਿਦ ਕਮਲ ਖਿੜੇ ਜੈਸੇ ਭਾਨ ਉਦੇ॥*

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੁਆਰਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਅਤੇ ਵਿਕਾਰ ਦੇ ਵੱਡੀਆਂ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ; ਜੰਗਲਾਂ, ਪਹਾੜਾਂ ਅਤੇ ਇਕਾਂਤਵਾਸ ਦੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਭਟਕਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਆਪਾ ਸਮਰਪਣ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ - *ਮਹਮਾ ਗੁਰ ਕੀ ਅਪਾਰ ਬਲਹਾਰ ਇਹ ਬਹਾਰ ਐਸੋ ਕੀਆ ਉਪਕਾਰ ਨਿਰਾਕਾਰ ਕੋ ਲਖਾਇਆ ਹੈ॥ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਗਈ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦਾ ਵਿਖਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ - ਉਪਮਾਂ ਅਪਾਰ ਕੈਸੇ ਕਰਾਂ ਮੈਂ ਉਚਾਰ ਮਹਮਾਂ ਗੁਰੂ ਕੀ ਅਪਰ ਅਪਾਰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਸੇ ਪਰੇ ਹੈ॥*

ਸਤਿਸੰਗਤ ਦਾ ਮਹੱਤਵ : ਸੰਗਤ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਹੇ ਜਾਂ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕੁਰਾਹੇ ਪਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਖੋਟੀ ਮੱਤ ਵਾਲੇ, ਮਲੀਨ, ਸਾਕਤ, ਕੂੜ, ਸ਼ੈਤਾਨ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਕੁਸੰਗ ਵਿਚ ਫਸਾ ਕੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵੱਲ ਰੁਚਿਤ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਲਿਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਤ, ਗਿਆਨੀ, ਆਰਫ਼, ਸਤਿਗੁਰੂ, ਮੁਰਸ਼ਦ ਆਦਿ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਸਤਿਸੰਗਤ ਦਾ ਰੂਪ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਰਾਹੀਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੰਭਵ ਦੱਸੀ ਗਈ ਹੈ - *ਕਾਫਲਾ ਪਾਇ ਲੀਆ ਜਬ ਸੰਤਨ ਸੰਗ ਹੋ ਤਿਨਹਨ ਪੰਧ ਪਧਾਰੇ॥*

ਦੇਹੀ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਅਤੇ ਨਾਸ਼ਮਾਨਤਾ : ਜਗਤ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਹਰ ਇਕ ਸ਼ੈਅ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਅਤੇ ਰਸ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਸਦੀਵੀ ਨਹੀਂ। ਫਲ, ਫੁੱਲ, ਰੁੱਖ, ਮਨੁੱਖ, ਜੀਵ-ਜੰਤੂ, ਪਹਾੜ, ਪਸ਼ੂ ਆਦਿ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਜਗਤ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਸਦੀਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਹਸਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਨਵੇਂ-ਨਵੇਂ ਸੰਕਲਪ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਲਗਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਦੇਹ ਨੂੰ ਸਦੀਵੀ ਸਮਝ ਕੇ ਅਜਿਹੇ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿਚ ਲੱਗਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਦੈਵੀ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੌਤ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਭੋਗਾਂ ਅਤੇ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਹਾਲਤ ਉਸ ਡੱਡੂ ਵਰਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਆਪ ਤਾਂ ਸੱਪ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਹੋਰਨਾਂ ਭੋਗਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਦੇਹੀ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ਮਾਨ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਰਥਿਕ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਬੇਸ਼ਕੀਮਤੀ ਭੰਡਾਰ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਝੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਦੂਜਿਆਂ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸੁਭਵਾਨ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ - *ਬਿਚ ਭਰੇ ਭੰਡਾਰ ਬਕੀਮਤੀ ਹੈ ਲਵੇਂ ਸਾਰ ਜੇ ਹੋਏ ਸਰਦਾਰ ਬੇਲੀ॥* ਇਹਨਾਂ ਭੰਡਾਰਾਂ ਦੀ ਸੋਝੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਦੁਨਿਆਵੀ ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਅਤੀਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਵਹਿਮਾਂ ਭਰਮਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ : ਹਰ ਇਕ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੋਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਤੀਰਥ ਇਸ਼ਨਾਨ, ਵਰਤ, ਪੱਥਰ ਪੂਜਾ, ਸਮਾਧੀ ਆਦਿ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ - *ਤੀਰਥ ਬਰਤ ਨਾ ਨੇਮ ਕਰੇ ਨਹੀਂ ਪੂਜ ਪਖਾਨ ਧਿਆਨ ਲਗਾਏ॥* ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਰਮਕਾਂਡ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲਾ ਭੈਰੋਂ, ਭੂੜ, ਮਸਾਣ, ਗੁੱਗਾ, ਗੌਰ ਮਤੀ ਆਦਿ ਦੀ ਪੂਜਾ ਵਿਚ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਬਲਕਿ ਸੱਚੇ ਅਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਹਿਰਦੇ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਬੰਦਗੀ, ਸੁਭ ਕਾਰਜ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ : ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ ਅਤੇ ਹੰਕਾਰ ਪੰਜ ਵਿਕਾਰ ਮੰਨੇ ਗਏ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇੰਛਾਵਾਂ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਵਿਕਾਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾ ਕੇ ਮਨਮਤਿ ਕਰਨ ਵੱਲ ਰੁਚਿਤ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਆਪਣੇ-ਪਰਾਏ ਦੀ ਪਛਾਣ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਵਾਰਥ ਅਧੀਨ ਮਨੁੱਖ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਖਚਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਪਤਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਵਿਕਾਰਾਂ ਅਧੀਨ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਹਾਲਤ ਉਸ ਬਾਂਦਰ ਵਰਗੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਲਾਲਚ ਵਸ ਹੋ ਕੇ ਕੁੱਜੀ ਵਿਚੋਂ ਦਾਣਿਆਂ ਦੀ ਮੁੱਠੀ ਤਾਂ ਭਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਕੱਢ ਸਕਦਾ। ਦੁਨਿਆਵੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਅਜਿਹਾ ਹੋਵੇ ਜਿਸ 'ਤੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾ ਪਾਇਆ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਦਾ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਆਪ ਹੀ ਖੁਸ਼ੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਵਿਕਾਰ ਮਿੱਠੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੱਕੜੀ ਦੇ ਜਾਲੇ ਵਾਂਗ ਮਨੁੱਖ ਆਪ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਕੋਈ ਢੰਗ ਤਰੀਕਾ ਅਪਨਾਉਣ ਲਈ ਯਤਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮਨੁੱਖ ਪਛਤਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਮਰ ਦੇ ਆਖਰੀ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਪੁੱਜ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ ਦੇਣ ਦਾ ਵੇਲਾ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਗਿਆਨ ਰਾਹੀਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਰਗ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੀਵਨ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਸਮਝ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਦੀ ਬਜਾਏ ਅੰਤਰਮੁਖੀ ਬਿਰਤੀ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਾਉਣ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਰਾਹੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਲੈਣ ਨਾਲ ਸਮੂਹ ਦੁੱਖਾਂ ਅਤੇ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਨਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ : ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਲਨ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਉਹ ਆਪਣੇ-ਪਰਾਏ ਦੀ ਪਛਾਣ ਭੁੱਲ ਕੇ ਆਤਮਿਕ ਪਤਨ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸਰੋਤ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਇਹਨਾਂ ਨਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਨਿਰੰਤਰ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਭੰਗ, ਸੁਖਾ, ਸੁਲਫਾ, ਸ਼ਰਾਬ, ਚੰਡੂ, ਪੋਸਤ, ਅਫੀਮ ਆਦਿ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦਾ ਝੂਠਾ ਅਮਲ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਸੇਵਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਆਤਮਿਕ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਦੁੱਖ ਸਹਿਨ ਕਰਦੇ ਹਨ - *ਪੀਵੀਏ ਸਰਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋਵੀਏ ਖਰਾਬ ਨਹੀਂ ਪਾਵੀਏ ਅਜਾਬ ਐਸੇ ਅਸਲ ਬਿਚਾਰਿਆ॥* ਦੁਨਿਆਵੀ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮ ਵਾਲਾ ਨਸ਼ਾ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਰੰਗ ਕਦੇ ਵੀ ਫਿੱਕਾ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ - *ਇਸਕ ਅਦਾਇ ਬਿਨਾ ਨਸਾ ਨਾ ਪਿਆਰਿਆ॥*

ਦੂਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰੱਖਣ ਦੀ ਲੋੜ : ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਹਰ ਇਕ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦੇ ਫਲ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਕਰਮ-ਫਲ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਕੋਈ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬੁਰਾਈ ਤੋਂ

ਬਚ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਹਿਰਨ ਪਾਣੀ 'ਤੇ ਪਏ ਹੋਏ ਹਰੇ ਬੂਰ ਨੂੰ ਘਾਹ ਸਮਝ ਕੇ ਛਾਲ ਮਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਨਾ ਆ ਸਕਣ ਕਰਕੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਗੋਤੇ ਖਾਂਦਾ ਅਤੇ ਦੁੱਖ ਸਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਮਨੁੱਖ ਭਲੇ-ਬੁਰੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੇ ਬਗ਼ੈਰ ਹੀ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਛਲਾਵੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਕੇ ਦੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਫਸ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦੁਨਿਆਵੀ ਸ਼ੈਲੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਭੋਗ ਲਈ ਹਨ ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੱਚ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵੱਲ ਲਿਜਾਣ ਵਾਲੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਮਨਫੀ ਕਰਕੇ ਜਿਹੜੇ ਕਾਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਭਟਕਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ।

ਮਾਸ ਖਾਣ ਤੋਂ ਪ੍ਰਹੇਜ਼ ਰੱਖਣ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ : ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਾਸ ਦਾ ਅਹਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵਰਜਦੇ ਹੋਏ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਸ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਮਾਰਗ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ 'ਤੇ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਮਾਸ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਹਿੰਸਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜੀਵਾਂ 'ਤੇ ਦਇਆ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਈਰਖਾ ਅਤੇ ਝਗੜਾ ਵਧਾਉਣ ਵਿਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਨਿਮਰਤਾ ਅਤੇ ਨਿਰਮਲਤਾ ਕਿਵੇਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮਾਸ ਖਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਜਾਮਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਮਨ ਵੀ ਪਲੀਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਮਾਸ ਖਾਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਰਨ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ - *ਖਾਵਦਾਂ ਕਬਾਬ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਜਬਾਬ ਕੈਸੇ ਮਿਲੇਗਾ ਸਵਾਬ ਜਾਂ ਹਸਾਬ ਨਾ ਬਚਾਰਿਆ॥*

ਪਰਾਈ ਇਸਤਰੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ : ਪਰਾਈ ਇਸਤਰੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵਿਭਚਾਰ ਫੈਲਣ ਤੋਂ ਰੋਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਸਾਧੂ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਅਤੇ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਦੋਵਾਂ ਲਈ ਹੈ। ਸਾਧੂਆਂ ਨੂੰ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਇਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਜਾਣ ਤੋਂ ਰੋਕਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਧੂਆਂ ਦਾ ਕਾਮੀ ਹੋ ਜਾਣਾ ਰੇਸ਼ਮ ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਲੱਗਣ ਵਾਂਗ ਹੈ।

ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਜੀਵਨ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ : ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਆਪ ਸਾਧੂ ਸਨ ਪਰ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਜੀਵਨ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਅਤੇ ਨਵਿਰਤੀ ਦੇ ਕਰਮ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਵਾਏ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਨਿਯਮ ਹਨ। ਮਨੁੱਖ ਜਿਸ ਵੀ ਕਰਮ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਕੇ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭੈਣ-ਭਰਾ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਆਦਿ ਬੰਧਨ ਵਿਚ ਪਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਾਧੂਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਸਾਧੂ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਦਰਅਸਲ ਉਹ ਵੀ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਹੀ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸਚਾਈ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਦੀਵੀ ਅਤੇ ਜਗਤ ਨਾਸ਼ਮਾਨ ਹੈ ਉਸ ਲਈ ਤਿਆਗ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਜੀਵਨ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ - *ਸੱਤ ਅਸੱਤ ਕੋ ਜਾਣ ਲੀਆ ਜਬ ਤਿਆਗੀ ਗ੍ਰਹਣ ਹੈ ਇਕਸਾਰੇ॥*

ਆਵਾਗਮਨ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ : ਆਵਾਗਮਨ ਭਾਰਤੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਦਾ ਪੁਨਰ-ਜਨਮ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਧਰਮ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਹਨ ਉਹ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਵੀ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸੁਭ ਕਰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿ ਕੇ ਇੱਛਾਵਾਂ ਅਤੇ ਫੁਰਨਿਆਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਸਚਾਈ ਅਤੇ ਸਦਾਚਾਰ ਦਾ ਮਾਰਗ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਆਵਾਗਮਨ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਵਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਰਨਾਂ ਵਿਚ ਬੱਝਾ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਅਗਿਆਨਤਾ ਅਧੀਨ ਆਵਾਗਮਨ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ - *ਬਰਨ ਆਸਰਮ ਦਾ ਝਗੜਾ ਨਬੇੜਦਾ ਨਾਂ ਫਸਿਆ ਹੈ ਫਾਹੀ ਨਹੀਂ ਗਿਆਨ ਪਰਚੰਡ ਤਾਂ॥*

ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੁੜਨਾ ਹੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ : ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਜੀਵਨ ਉਦੇਸ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਵਿਕਾਰਾਂ, ਵਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਇੱਛਾਵਾਂ ਅਧੀਨ ਮਨ ਅਤੇ ਸੁਰਤੀ ਦੀ ਭਟਕਣ ਵਿਚ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜੋੜ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਸੁੱਧਤਾ ਨਾਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਆਤਮ ਅਤੇ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਨੂੰ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਖੰਡਾਂ-ਬ੍ਰਹਿਮੰਡਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ - *ਸਤੇ ਦੀਪ ਨੌਂ ਖੰਡ ਤ੍ਰੈ ਲੋਕ ਬਿਚੇ ਖਬਰ ਗੈਬ ਦੀ ਖਿਆਲ ਗੁਜਾਰ ਅੰਦਰ॥*

ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਪ੍ਰੋ. ਅਰਵਿੰਦ ਜੀ ਕੋਲ ਜਦੋਂ ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ਪੁੱਜਾ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਸਤਰਾਂ ਦੇ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਆਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਨੂੰ ਖੋਜਾਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਲਾਭ ਹਿਤ ਅੱਗੇ ਵਧਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਸੁਚਾਰੂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਉੱਥੇ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਕਰਤਾ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਉਸਾਰੇ ਗਏ ਗੁਰਧਾਮਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਵੀ ਮਿਲਿਆ। ਇਹਨਾਂ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਦੌਰਾਨ ਵਿਭਿੰਨ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ, ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਾਹਿਬਾਨ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਮੋਹਤਬਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ, ਸਮੂਹ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਹੈ।

ਝੰਗੜਾਂ ਪਿੰਡ ਦੇ 'ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਦੁੱਖ ਨਿਵਾਰਨ ਸ੍ਰੀ ਨਾਭ ਕੰਵਲ ਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਜੀ' ਦੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਲਈ ਪੂਰਨ ਸਹਿਯੋਗ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ, ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਸ. ਤਰਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਗਰਚਾ, ਸ. ਪੁਰਸੋਤਮ ਸਿੰਘ, ਜਥੇਦਾਰ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਗਿਆਨੀ ਬੁੱਧ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਸਹਿਯੋਗ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਹੈ। ਸ. ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ, ਬਾਬਾ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ

ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਖੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਬਾ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਸਹਿਯੋਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧੰਨਵਾਦ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਵਾਈਸ-ਚਾਂਸਲਰ ਸ੍ਰੀ ਕਮਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਯਾਦਵ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਛਪਾਈ ਵਿਚ ਦਿਖਾਈ ਰੁਚੀ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧੰਨਵਾਦ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਵਿਸ਼ਵਕੋਸ਼ ਵਿਭਾਗ ਅਤੇ ਡਾ. ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਕੇਂਦਰ, ਦੇਹਰਾਦੂਨ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰੀ ਅਮਲੇ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਹਿਯੋਗ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰ ਹਾਂ।

ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ, ਖੋਜਾਰਥੀਆਂ, ਪਾਠਕਾਂ ਅਤੇ ਜਿਗਿਆਸੂਆਂ ਲਈ ਲਾਹੇਵੰਦ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਿਦਵਤਾ ਪੂਰਵਕ ਸੁਝਾਅ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕਿਰਪਾਲਤਾ ਕਰਨਗੇ।

ਡਾ. ਪਰਮਵੀਰ ਸਿੰਘ

ਡਾ. ਕੁਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

ਤਤਕਰਾ

ਭੂਮਿਕਾ	(V)
ਭਗਵਾਨ ਬਲਾਸ ਸੁਖਨਲ ਸਾਰ	1
ਸ਼੍ਰੋਯੇ	2
ਕਬਿਤ	195
ਦੋਹਰੇ	402
ਰੈਹਕਲੇ	403
ਸੀਹਰਫੀ	412
ਦੋਹਰੇ	445

ਭਗਵਾਨ ਬਲਾਸ ਸੁਖਨਲ ਸਾਰ

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥

ਅਬ ਭਗਵਾਨ ਬਲਾਸ ਸੁਖਨਲ ਸਾਰ

ਕ੍ਰਿਤ ਬਾਵਾ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਮੌਜਦਿਲ ਦ੍ਰਵੇਸ ਨਿਰਪੱਖ ਲਿਖਯਤੇ॥

ਦੋਹਰਾ॥

ਆਦਿ ਅੰਤ ਮੱਧ ਪੂਰਨ ਓਂਕਾਰ ਮਮ ਰੂਪ॥

ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸੇ ਜਾਨਿਯੋ ਰੂਪ ਅਨੂਪ॥

ਦੋਹਰਾ॥

ਓਅੰਕਾਰ ਉਰ ਧਾਰ ਕੇ ਬਰਨਨ ਕਰਾਂ ਬਲਾਸ॥

ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸੈ ਅਨਭਵ ਹੋ ਪ੍ਰਕਾਸ॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਲਾਸ- ਕਾਵਿ ਅਨੁਸਾਰ ਮਨ ਦੇ ਭਾਵ ਕਰਕੇ ਅੰਗਾਂ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਚੇਸਟਾ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਚਿੱਤ ਦੇ ਖਿਆਲ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸੁਖਨਲ ਸਾਰ- ਬਚਨਾਂ ਦਾ ਸਾਰ ਸੰਗ੍ਰਹਿ। ਬਾਵਾ- ਸਾਧੂ। ਮੌਜਦਿਲ- ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਮਨ-ਮੌਜੀ। ਮਮ ਰੂਪ- ਮੇਰਾ ਮੂਲ ਸਰੂਪ। ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸੇ- ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ। ਅਨੂਪ- ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਪਰੇ, ਬੇਮਿਸਾਲ। ਉਰ- ਹਿਰਦਾ। ਅਨਭਵ- ਅਧਿਆਤਮਕ ਗਿਆਨ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਸਦਕਾ ਮੌਜਦਿਲ ਦਰਵੇਸ਼ ਬਾਵਾ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਪੱਖ-ਪਾਤ ਤੋਂ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ (ਭਗਵਾਨ ਬਲਾਸ) ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੇਰਾ ਮੂਲ ਸਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹਰ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਸਦਕਾ ਜਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਇਸ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਵੇ।

ਸ੍ਰੈਯੇ

ਸ੍ਰੈਯਾ॥

ਹੈਂ ਪ੍ਰਨਾਮ ਕਰੂੰ ਗੁਰ ਕੋ
ਗੁਰ ਬਾਝ ਨ ਮਾਨਤ ਔਰਨ ਕੋ॥
ਗੁਰ ਦਾਤਾ ਭਇਓ ਜਗ ਅੰਤਰ ਹੈ
ਗੁਰ ਦਾਨ ਦੀਓ ਮਨ ਸੌਰਿਨ ਕੋ॥
ਛਬ ਦੇਵਤ ਹੈਂ ਸਭ ਹੀ ਸੁਰ ਕੋ
ਉਰ ਚਾਹਤ ਹੈ ਗੁਰ ਜੌਰਨ ਕੋ॥
ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਜਹਿ ਪਾਵ ਧਰੇ ਗੁਰ
ਸੀਸ ਨਮਾ ਤਹ ਠੌਰਨ ਕੋ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਹੈਂ- ਮੈਂ। ਬਾਝ- ਬਿਨਾਂ। ਮਾਨਤ- ਮੰਨਦਾ। ਔਰਨ ਕੋ- ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ। ਜਗ- ਸੰਸਾਰ। ਦਾਨ- ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਦਾਨ। ਸੌਰਿਨ ਕੋ- ਸੰਵਾਰਨ ਲਈ, ਭਾਵ ਸੁੱਧ ਕਰਨ ਲਈ। ਛਬ- ਸ਼ੋਭਾ। ਸੁਰ- ਦੇਵਤੇ। ਉਰ- ਹਿਰਦਾ। ਜੌਰਨ ਕੋ- ਜੋਤਨ ਲਈ। ਪਾਵ- ਪੈਰ, ਚਰਨ। ਨਮਾ- ਨਿਵਾ ਦੇ, ਭਾਵ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਦੇ। ਠੌਰਨ ਕੋ- ਥਾਂ ਨੂੰ, ਅਸਥਾਨ ਨੂੰ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜਗਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗੁਰੂ ਹੀ ਦਾਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਹੀ ਮਨ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਮਾਰਗ ਪਾਉਣ ਲਈ ਗਿਆਨ ਦਾ ਦਾਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਹੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ੋਭਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਵਧਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਗੁਰੂ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿੜ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਸ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਉਹ ਅਸਥਾਨ ਵੀ ਪੂਜਣਯੋਗ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਗੁਰੂ ਪੈਰ ਧਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ॥੧॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਅਨਦਿਨ ਪੂਜਤ ਹੋਂ ਗੁਰ ਕੋ
 ਗੁਰ ਪੂਜ ਸੇ ਪੂਜ ਹੈ ਦੇਵਨ ਕੋ॥
 ਵੇਪਰਵਾਹਿ ਵਲੀ ਵਰਦਾਇਕ
 ਲਾਇਕ ਹੈ ਗੁਰ ਸੇਵਨ ਕੋ॥
 ਵਾਰ ਹੀ ਵਾਰ ਨਮੋ ਗੁਰ ਕੋ
 ਗੁਰ ਜਾਨਣਹਾਰ ਹੈ ਭੇਵਨ ਕੋ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨਹਿ ਧਿਆਨ ਧਰੋ
 ਤਹ ਗਿਆਨ ਵਿਗਿਆਨ ਕੇ ਲੇਵਨ ਕੋ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅਨਦਿਨ- ਹਰ ਰੋਜ਼, ਹਰ ਸਮੇਂ। ਹੋਂ- ਮੈਂ। ਪੂਜ- ਪੂਜਾ। ਦੇਵਨ ਕੋ- ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ। ਵਲੀ- ਨੇਕ ਆਦਮੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਰੱਬ ਦੀ ਨੇਤਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ। ਵਰਦਾਇਕ- ਵਰਦਾਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ। ਨਮੋ- ਨਮਸਕਾਰ। ਭੇਵਨ ਕੋ- ਭੇਦਾਂ ਨੂੰ। ਵਿਗਿਆਨ- ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ, ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ। ਲੇਵਨ ਕੋ- ਲੈਣ ਲਈ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਲਈ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਵਿਚ ਹੀ ਸਮੂਹ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਸਮਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬੇਪਰਵਾਹ ਅਤੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਯੋਗ ਹੈ। ਸਮੂਹ ਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਧਿਆਨ ਧਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ॥੨॥

ਸ੍ਰੈਯਾ॥
 ਆਦਿ ਅਨਾਦਿ ਅਕਾਲ ਗੁਰੂ
 ਗੁਰ ਬ੍ਰਹਮਾ ਮਹੇਸ ਗਨੇਸ ਮੁਰਾਰੀ॥
 ਆਨ ਨਾਹੀ ਗੁਰ ਜੇਵਡ ਜਾਨਤ
 ਹੈ ਪ੍ਰਬੀਨ ਗੁਰੂ ਬਿਧ ਸਾਰੀ॥
 ਗੁਰ ਗਿਆਤ ਸੇ ਗਿਆਤ ਹੈ ਗਾਤਨ ਕੀ
 ਗੁਰ ਗਿਆਨ ਸੇ ਭਾਨ ਬ੍ਰਹਮ ਬਚਾਰੀ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਦ੍ਰਿਸਟ ਕਰੇ ਗੁਰ
 ਸ੍ਰਿਸਟ ਤਰੇ ਭਵ ਸਿੰਧਨ ਭਾਰੀ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅਨਾਦਿ- ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਰਹਿਤ। ਅਕਾਲ- ਕਾਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਪਰਮਾਤਮਾ। ਬ੍ਰਹਮਾ- ਪੁਰਾਣਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜਗਤ ਰਚਣ ਵਾਲਾ ਦੇਵਤਾ। ਮਹੇਸ- ਸ਼ਿਵ। ਗਨੇਸ- ਦੇਵਗਣ ਦਾ ਸਵਾਮੀ ਦੇਵਤਾ, ਸ਼ਿਵ ਅਤੇ ਪਾਰਬਤੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ। ਮੁਰਾਰੀ- ਮੁਰ ਨਾਮੀ ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ, ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ। ਆਨ- ਹੋਰ। ਜੇਵਡ- ਜਿਤਨਾ ਵੱਡਾ, ਬਰਾਬਰ। ਪ੍ਰਬੀਨ- ਨਿਪੁੰਨ, ਸਰਬ-ਗੁਣ ਸੰਪੰਨ। ਬਿਧ- ਹਾਲਤ, ਦਸ਼ਾ। ਗਿਆਤ- ਗਿਆਨ, ਜਾਣਕਾਰੀ। ਗਾਤਨ ਕੀ- ਸਰੀਰ ਦੀ। ਭਾਨ- ਸੂਰਜ। ਭਵ ਸਿੰਧਨ- ਭਵ-ਸਾਗਰ, ਸੰਸਾਰ-ਸਾਗਰ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਗੁਰੂ ਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਾਹੀਂ ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਰੂਪ ਹੈ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਮਹੇਸ, ਗਨੇਸ, ਮੁਰਾਰੀ ਆਦਿ ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਵਿਚ ਹੀ ਸਮਾਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਰੂਪੀ ਗੁਰੂ ਵਰਗਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਹੀ ਸਮੂਹ ਕਲਾਵਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਬੀਨ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਸੋਝੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ॥੩॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਪ੍ਰਲੋਕ ਕੀ ਵਾਤ ਸੁਣੀ ਜਬ ਤੇ
 ਤਬ ਤੇ ਮੁਹਿ ਮੌਜ ਨਹੀ ਕਛੁ ਭਾਵੈ॥
 ਮਾਰਗ ਬੀਚ ਬੇਤਰਨੀ ਨਦੀ
 ਓਹ ਤਰਨੀ ਹੈ ਮੁਸਕਲ ਲੋਕ ਸੁਣਾਵੈ॥
 ਯਾਦ ਕਰਾਂ ਜਬ ਵਾਂ ਦਿਨ ਕੋ
 ਨੈਨੀ ਨੀਰ ਅਸਾਰ ਅਸਾਰ ਹੀ ਜਾਵੈ॥
 ਖਾਵਨ ਸੋਵਨ ਭੂਲਿ ਗਿਓ ਹੁਣ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਕਿਉ ਰੈਣ ਬਿਹਾਵੈ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਪ੍ਰਲੋਕ- ਦੂਸਰਾ ਲੋਕ, ਜਿੱਥੇ ਜੀਵ ਨੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਵਾਤ- ਗੱਲ। ਮੌਜ- ਸੰਸਾਰਕ ਸੁੱਖ। ਮਾਰਗ- ਰਸਤਾ। ਬੇਤਰਨੀ ਨਦੀ- ਹਿੰਦੂ ਮਿਥਿਹਾਸ ਦੀ ਇਕ ਨਦੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਗਊ ਆਦਿ ਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਾਂ ਦਿਨ- ਉਹ ਦਿਨ। ਨੈਨੀ- ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ। ਨੀਰ- ਪਾਣੀ। ਅਸਾਰ- ਬੇਹਿਸਾਬ, ਅਥਾਹ। ਖਾਵਨ- ਖਾਣਾ-ਪੀਣਾ। ਸੋਵਨ- ਸੌਣਾ। ਰੈਣ- ਰਾਤ। ਬਿਹਾਵੈ- ਬਤੀਤ ਹੋਵੇ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੇ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਮਨ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰਲੋਕ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਨਾਲ ਮਨ ਵਿਚ ਬੇਚੈਨੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਲੋਕ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉੱਥੇ ਜਾਣ ਲਈ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਵੈਤਰਨੀ ਨਦੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੈਰ ਕੇ ਪਾਰ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਦਿਨ ਚੇਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਾਣੀ ਵਹਿਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਖਾਣਾ, ਪੀਣਾ ਅਤੇ ਸੌਣਾ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਤ ਬੇਚੈਨੀ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਰਦੀ ਹੈ॥੪॥

ਸ੍ਰੈਯਾ॥
 ਖਾਇ ਤ੍ਰਾਸ ਨਰਾਸ ਹੂਏ ਜਬ
 ਸਤਿਗੁਰ ਆਨ ਮਿਲੇ ਤਿਸ ਵੇਲੇ॥
 ਸਮਝ ਸਿਧਾਂਤ ਮਤਾਂਤ ਸਹੀ
 ਇਹੁ ਸਿਖਿਆ ਦੀਨੀ ਉਨੇ ਬੈਠ ਅਕੇਲੇ॥
 ਬੈਤ੍ਰਨੀ ਤਿਸੈ ਪ੍ਰਜੋਜਨ ਕੀ ਕਹੁ
 ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਨਦੀ ਤਰ ਪਾਰ ਜੋ ਖੇਲੇ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਨਚਿੰਤ ਰਹੋ ਅਬ
 ਸੁਖਮ ਜਾਨ ਪਛਾਨ ਸੁਵੇਲੇ॥੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਤ੍ਰਾਸ- ਡਰ, ਭੈ। ਨਰਾਸ- ਉਦਾਸ। ਆਨ- ਆ ਕੇ। ਮਤਾਂਤ- ਸਲਾਹ, ਮਸ਼ਵਰਾ। ਉਨੇ- ਉਹਨਾਂ ਨੇ। ਬੈਤ੍ਰਨੀ- ਹਿੰਦੂ ਮਿਥਿਹਾਸ ਦੀ ਇਕ ਨਦੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਗਊ ਆਦਿ ਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਜੋਜਨ- ਮਨੋਰਥ, ਉਦੇਸ਼। ਤ੍ਰਿਸਨਾ- ਪ੍ਰਬਲ ਇੱਛਾ। ਤਰ- ਤੈਰ ਕੇ। ਨਚਿੰਤ- ਬੇਫਿਕਰ, ਚਿੰਤਾ ਰਹਿਤ। ਸੁਖਮ- ਬਹੁਤ ਬਰੀਕ। ਸੁਵੇਲੇ- ਚੰਗੇ ਸਮੇਂ, ਵਕਤ ਸਿਰ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਾਲੀ ਵੈਤਰਨੀ ਨਦੀ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਹਾਈ ਹੋਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਮਨ ਉਦਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਹੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਕੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਗੱਲ ਸਮਝਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵੈਤਰਨੀ ਨਦੀ ਮਨ ਦੀਆਂ ਤੀਬਰ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦਾ ਵੇਗ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਸੁਖਮ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਹੀ ਇਸ ਡਰ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ॥੫॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਐਨ ਉਜਾਗਰ ਹੈ ਗੁਣ ਸਾਗਰ
 ਹੋਇ ਅਕਾਗਰ ਬਾਤ ਬਚਾਰੋ॥
 ਕੈਸਾ ਹੈ ਰੂਪੁ ਓਹੁ ਦੇਖ ਸਰੂਪੁ
 ਨਾ ਜੁਪ ਕੀ ਖੇਡ ਮੇ ਬਾਜੀ ਕੋ ਹਾਰੋ॥
 ਹੈ ਸ੍ਰੁੱਤ੍ਰੁ ਜੱਤ੍ਰੁ ਕੱਤ੍ਰੁ
 ਮਿਤ੍ਰੁ ਸੱਤ੍ਰੁ ਏਕਸ ਸਾਰੋ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਨਾਂ ਗਾਫਲ ਹੋ ਕਰ
 ਸੁਧ ਸਰੂਪੁ ਕੋ ਪਲਕ ਬਸਾਰੋ॥੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਐਨ- ਬਿਲਕੁਲ। ਉਜਾਗਰ- ਪ੍ਰਗਟ। ਗੁਣ ਸਾਗਰ- ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ।
 ਅਕਾਗਰ- ਏਕਾਗਰ, ਇਕ ਚਿੰਤ। ਬਾਤ- ਗੱਲ। ਜੁਪ- ਜੁਆ। ਸ੍ਰੁੱਤ੍ਰੁ- ਹਰ ਥਾਂ। ਜੱਤ੍ਰੁ
 ਕੱਤ੍ਰੁ- ਜਿਥੇ-ਕਿਤੇ। ਸੱਤ੍ਰੁ- ਵੈਰੀ। ਏਕਸ- ਇਕ ਸਮਾਨ। ਗਾਫਲ- ਬੇਖਬਰ, ਲਾਪਰਵਾਹ।
 ਸੁਧ ਸਰੂਪੁ- ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਸਰੂਪੁ, ਨਿਰਗੁਣ। ਪਲਕ- ਪਲ ਭਰ।
 ਬਸਾਰੋ- ਭੁਲਾਵੋ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੁੱਧ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ
 ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਚਿੰਤ ਬਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕਾਗਰ ਕਰਕੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਵਿਚਾਰ
 ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹਰ ਥਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਖੇਡ
 ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਦੀ ਬਾਜੀ ਹਾਰਨ ਨਾਲੋਂ ਉਸ ਪਰਮਸਤਿ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ
 ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਬਿਨਾਂ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਤੋਂ ਹਰ ਇਕ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਇਕ ਰਸ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ। ਬੇਸਮਝੀ
 ਕਰਕੇ ਅਜਿਹੇ ਸੁੱਧ ਸਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਇਕ ਪਲ ਲਈ ਵੀ ਵਿਸਾਰਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ॥੬॥

ਸ੍ਰੈਯਾ॥
 ਜਾਂ ਗੁਨ ਕੇ ਗੁਨੀ ਖੋਜਤ ਹੈਂ ਨਿਤ
 ਸੇ ਗੁਨੁ ਸਤਗੁਰੁ ਸੇਵ ਸੇਂ ਪਾਯੋ॥
 ਨਦਰੀਂ ਹੀ ਨਦਰ ਨਿਹਾਲ ਕਰੇ
 ਖਿਨ ਭੀਤਰ ਭੇਦ ਔ ਭਰਮ ਚੁਕਾਯੋ॥
 ਜਾਂ ਪਦ ਕਾਰਨ ਕਸਟ ਹੈਂ ਪਾਵਤ
 ਸੇ ਗੁਰ ਨੇ ਪਦੁ ਸਹਜ ਲਖਾਯੋ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਨਮੋ ਗੁਰ ਕੇ
 ਜਿਨ ਆਤਮ ਤੀਰਥ ਹੈ ਪਰਸਾਯੋ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਗੁਨ- ਚੰਗਿਆਈ, ਵਡਿਆਈ। ਗੁਨੀ- ਗੁਣੀ ਜਨ। ਖੋਜਤ ਹੈਂ- ਖੋਜਦੇ ਹਨ, ਲੱਭਦੇ ਹਨ। ਨਿਤ- ਹਰ-ਰੋਜ਼। ਸੇਵ ਸੇਂ- ਸੇਵਾ ਨਾਲ। ਨਦਰ- ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ। ਖਿਨ ਭੀਤਰ- ਪਲ ਭਰ ਵਿਚ। ਭੇਦ- ਅੰਤਰ। ਪਦ- ਪਦਵੀ, ਅਵਸਥਾ। ਸਹਜ- ਸੌਖਿਆਂ। ਲਖਾਯੋ- ਸਮਝਾ ਦਿੱਤਾ, ਦਿਖਾ ਦਿੱਤਾ। ਨਮੋ- ਨਮਸਕਾਰ। ਆਤਮ ਤੀਰਥ- ਆਤਮਾ ਰੂਪੀ ਤੀਰਥ। ਪਰਸਾਯੋ- ਸਪਰਸ਼ ਕਰਵਾਇਆ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਰਾਹੀਂ ਆਤਮ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਸੋਝੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਣੀ-ਜਨ ਜਿਹੜੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਲੱਭਦੇ ਹਨ ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਇਕੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਨਿਹਾਲ ਕਰਕੇ ਮਨ ਦੇ ਸਮੂਹ ਭਰਮ-ਭੁਲੇਖੇ ਪਲਕ ਝਪਕਦਿਆਂ ਹੀ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪਦਵੀਆਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਾਲ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਵਾ ਦੇਵੇ॥੨॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਸਤਗੁਰ ਕੇ ਮਿਲ ਬਿਗਸ ਰਹੇ
 ਰਿਦ ਕਮਲ ਖਿੜੇ ਜੈਸੇ ਭਾਂਨ ਉਦੇ॥
 ਮਨੋਰਾਜ ਨਿਲਾਜ ਦਾ ਪਾਜ ਗਿਓ
 ਜਬ ਤਾਜ ਲੀਓ ਹੂਈ ਸਾਨ ਉਦੇ॥
 ਪ੍ਰਮਪਦ ਅਟਲ ਸਮਾਜ ਲਹਿਓ
 ਭਏ ਗਾਜ ਅਵਾਜ ਗਿਆਨ ਉਦੇ॥
 ਨਿਜਾਨੰਦ ਕੇ ਰਾਜ ਖਰਾਜ ਨਹੀਂ
 ਇਉਂ ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਬਿਗਿਆਨ ਉਦੇ॥੮॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਿਗਸ ਰਹੇ- ਖਿੜ ਰਹੇ। ਰਿਦ ਕਮਲ- ਕਮਲ ਰੂਪ ਹਿਰਦਾ। ਭਾਂਨ- ਸੂਰਜ।
 ਉਦੇ- ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਮਨੋਰਾਜ- ਖਿਆਲੀ ਰਾਜ, ਮਨ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਸੁੱਖਾਂ ਦੀ ਮਨ ਵਿਚ
 ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਕਲਪਨਾ। ਨਿਲਾਜ- ਲੱਜਾ ਰਹਿਤ, ਬੇਸ਼ਰਮ। ਪਾਜ- ਭੇਤ, ਫਰੇਬ। ਸਾਨ-
 ਸੋਭਾ, ਵਡਿਆਈ। ਪ੍ਰਮਪਦ- ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਅਵਸਥਾ, ਤੁਰੀਆ ਪਦ। ਅਟਲ- ਸਦੀਵੀ, ਸਦਾ
 ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ। ਗਾਜ ਅਵਾਜ- ਉੱਚੀ ਅਵਾਜ਼, ਗਰਜਣਾ। ਨਿਜਾਨੰਦ- ਆਤਮਿਕ
 ਅਨੰਦ। ਖਰਾਜ- ਮਹਸੂਲ, ਕਰ, ਟੈਕਸ। ਬਿਗਿਆਨ- ਸੋਝੀ, ਅਧਿਆਤਮਕ ਗਿਆਨ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸਦੀਵੀ ਆਤਮਿਕ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੋਣ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ
 ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਕੰਵਲ ਰੂਪ ਹਿਰਦਾ
 ਸੂਰਜ ਦੇ ਚੜ੍ਹਨ ਵਾਂਗ ਖਿੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮਨ ਦੇ ਖਿਆਲੀ ਫੁਰਨੇ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਟੱਲ
 ਰਾਜ ਵਾਲੀ ਸੋਭਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾਲ ਪਰਮਪਦਿ ਵਾਲੀ
 ਸਥਿਰ ਅਵਸਥਾ ਤੱਕ ਪੁੱਜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਦਾ ਰਾਜ ਅਟੱਲ ਹੈ
 ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਟੈਕਸ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ॥੮॥

ਸ੍ਰੈਯਾ॥
 ਸੂਰਜ ਚੰਦ ਜਹ ਏਕ ਜਗਾ
 ਤਹਾਂ ਕਾਮਲ ਪੀਰ ਪਵਾ ਦਈ ਝਾਕੀ॥
 ਹੋ ਉਨਮਤ ਬਿਰਾਜ ਰਿਹਾ ਤਹ
 ਸਮਝ ਸਹੀ ਇਹੁ ਠਾਹਰ ਆਂਕੀ॥
 ਛੇਡਿ ਸਤਾਬ ਇਹ ਦਿਲ ਮੁਕਾਮ
 ਕਹੇ ਗੁਰ ਮੰਨਜਲ ਹੈ ਅਜੇ ਬਾਕੀ॥
 ਉਪਰ ਜਾ ਬਿਸਰਾਂਮ ਕਰੋ ਅਬ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਓਹੁ ਤੇੜ ਕੇ ਤਾਕੀ॥੯॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਕਾਮਲ ਪੀਰ- ਪੂਰਨ ਵਲੀ, ਮੁਰਸ਼ਦ। ਝਾਕੀ- ਨਜ਼ਰ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ। ਉਨਮਤ- ਮਤਵਾਲਾ, ਫਕੀਰ। ਬਿਰਾਜ ਰਿਹਾ- ਸ਼ੋਭਨੀਕ ਹੋ ਰਿਹਾ। ਠਾਹਰ- ਟਿਕਾਣਾ। ਆਂਕੀ- ਉਹ ਜੋ। ਸਤਾਬ- ਛੇਤੀ, ਬਿਨਾਂ ਦੇਰੀ। ਮੁਕਾਮ- ਟਿਕਾਣਾ। ਮੰਨਜਲ- ਅਸਲ ਟਿਕਾਣਾ। ਬਿਸਰਾਂਮ ਕਰੋ- ਠਹਿਰੋ, ਅਰਾਮ ਕਰੋ। ਤਾਕੀ- ਖਿਤਕੀ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸਹਿਜ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੱਚਾ ਗੁਰੂ ਉਸ ਅਸਥਾਨ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਵਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਗਰਮੀ ਅਤੇ ਸੀਤਲਤਾ ਇਕੋ ਥਾਂ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜਿਸ ਅਸਥਾਨ ਦੀ ਸੋਝੀ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉੱਥੇ ਫਕੀਰ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉੱਚਤਮ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਟਿਕਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਮੰਜਲ 'ਤੇ ਪੁੱਜਣ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੀਆਂ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਉਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਪੁੱਜਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਾਂਤ ਚਿੱਤ ਹੋ ਕੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ॥੯॥

ਸ਼੍ਰੋਯਾ॥
 ਜਹ ਏਕ ਬ੍ਰਹਮ ਨਹੀਂ ਕੋਊ ਦੂਸਰ
 ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਅਜਾਪ ਮਕਾਂਨੇ॥
 ਜਹ ਨਾ ਦਿਨ ਰਾਤ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਭਾਤਿ
 ਤਹ ਸੰਧ ਅਸੰਧ ਕਹੁ ਕੌਣ ਬਖਾਨੇ॥
 ਰੂਪ ਨਾ ਰੇਖ ਨਹੀਂ ਜਹ ਭੇਖ
 ਤਹ ਲੇਖ ਅਲੇਖ ਕਹੁ ਕੌਣ ਲਖਾਨੇ॥
 ਗਿਆਨ ਅਗਿਆਨ ਜਹ ਨਾਸ ਭਏ
 ਤਹ ਦਾਸ ਭਗਵਾਂਨ ਕਹੁ ਕਰਮ ਕੀ ਮਾਨੇ॥੧੦॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਦੂਸਰ- ਦੂਜਾ। ਅਜਾਪ- ਜਾਪ ਰਹਿਤ। ਮਕਾਂਨੇ- ਅਸਥਾਨ। ਪ੍ਰਭਾਤਿ- ਸਵੇਰਾ।
 ਸੰਧ ਅਸੰਧ- ਸੰਜੋਗ ਤੇ ਵਿਯੋਗ, ਮਿਲਾਪ ਤੇ ਵਿਛੋੜਾ। ਬਖਾਨੇ- ਵਿਖਿਆਨ ਕਰੇ। ਰੂਪ-
 ਅ।ਕਾਰ। ਰੇਖ- ਚਿੰਨ੍ਹ। ਅਲੇਖ- ਲੇਖੇ ਵਿਚ ਨਾ ਆਉਣ ਵਾਲਾ। ਲਖਾਨੇ- ਜਣਾਵੇ, ਸਮਝਾਵੇ।
 ਨਾਸ ਭਏ- ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ। ਮਾਨੇ- ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇ। ਕੀ ਮਾਨੇ- ਕਿਹੜੀ ਮਾਨਤਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਨਿਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ
 ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਾਪ-ਅਜਾਪ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਮੌਜੂਦ
 ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਅਤੇ ਸੰਜੋਗ-ਵਿਯੋਗ ਦਾ ਕੀ ਵਿਖਿਆਨ ਕੀਤਾ ਜਾ
 ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਰੂਪ, ਰੇਖ, ਲੇਖ ਅਤੇ ਅਲੇਖ ਬਾਰੇ ਕੀ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ
 ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾਲ ਇਹ ਗਿਆਨ, ਅਗਿਆਨ ਅਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਅਵਸਥਾ ਦੀ
 ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ॥੧੦॥

ਸ਼ੈਯਾ॥

ਜਹ ਆਪਣਾ ਆਪ ਨਹੀਂ ਪੁੰਨ ਪਾਪ
ਤਹ ਬਰ ਸਰਾਪ ਕਾ ਕਿਉਂ ਅਭਿਮਾਨੀ॥

ਜਹ ਧੂਪ ਨਾ ਛਾਂਮ ਨਾ ਕਾਮ ਹੈ ਖਾਮ
ਤਹ ਚਾਮ ਐ ਦਾਮ ਕੀ ਕੌਣ ਕਹਾਂਨੀ॥

ਜਹ ਏਂਕ ਅਗਾਧ ਨਾਂ ਆਧ ਬਿਆਧ
ਉਪਾਧ ਅਸਾਧ ਤਹ ਕੌਣ ਪ੍ਰਾਨੀ॥

ਅਮਰ ਅਜਰ ਨਹੀਂ ਜਹ ਜਰ

ਤਹ ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਬਕਾ ਨਹੀ ਫਾਨੀ॥੧੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਰ- ਬਰਦਾਨ। ਧੂਪ- ਧੁੱਪ। ਛਾਂਮ- ਛਾਂ। ਖਾਮ- ਕੱਚਾ। ਚਾਮ- ਚਮੜਾ, ਸਰੀਰ। ਦਾਮ- ਧਨ, ਰੁਪਏ ਦਾ ਚਾਲੀਵਾਂ ਹਿੱਸਾ। ਕੌਣ ਕਹਾਂਨੀ- ਕਿਹੜੀ ਕਥਾ ਵਾਰਤਾ। ਅਗਾਧ- ਅਥਾਹ। ਆਧ- ਚਿੰਤਾ, ਮਨ ਦਾ ਰੋਗ। ਬਿਆਧ- ਸਰੀਰਕ ਰੋਗ, ਬਿਮਾਰੀ। ਉਪਾਧ- ਭਰਮ, ਭੁਲੇਖਾ। ਅਸਾਧ- ਲਾਇਲਾਜ। ਅਮਰ- ਨਾ ਮਰਨ ਵਾਲਾ। ਅਜਰ- ਬੁੱਢਾ ਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ। ਜਰ- ਬੁਢਾਪਾ। ਬਕਾ- ਸਦੀਵੀ। ਫਾਨੀ- ਨਾਸ਼ਮਾਨ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਅਫੁਰ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕੇਵਲ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪਾਪ, ਪੁੰਨ, ਵਰ, ਸਰਾਪ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉੱਥੇ ਧੁੱਪ, ਛਾਂ, ਇੱਛਾ, ਸਰੀਰ, ਧਨ ਆਦਿ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮਨ, ਸਰੀਰ ਆਦਿ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਤਿੰਨ ਤਾਪਾਂ ਦੇ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਅਮਰ ਅਤੇ ਅਜਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਨਾਸ਼ਮਾਨ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸ਼ੈਅ ਦੀ ਹੋਂਦ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ॥੧੧॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਗੁਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੀ ਜਹ ਮਾਨਸ ਉਪਰ
 ਸੇ ਨਹੀਂ ਬਾਹਰ ਢੁੰਡਣ ਜਾਏ॥
 ਆਪਣਾ ਆਪ ਬਿਦਾਰ ਲੀਓ ਜਬ
 ਨਾ ਬਣ ਕੰਦ੍ਰ ਅੰਦ੍ਰ ਧਾਏ॥
 ਪ੍ਰਿਤਮਾ ਪੂਜ ਨਾ ਪਾਠ ਕਰੇ
 ਨਹੀਂ ਮੰਦ੍ਰ ਅੰਦ੍ਰ ਘੰਟ ਬਜਾਏ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਬਿਗਿਆਨ ਪਦਾਰਥ
 ਨਿਰਮਿਲਿ ਜੋਤ ਆ ਬੀਚ ਜਗਾਏ॥੧੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮਾਨਸ- ਮਨੁੱਖ। ਬਿਦਾਰ ਲੀਓ- ਪਾੜ ਕੇ ਵੇਖ ਲਿਆ, ਫਰੋਲ ਲਿਆ, ਖੋਜ ਲਿਆ। ਬਣ- ਜੰਗਲ। ਕੰਦ੍ਰ- ਗੁਫਾ। ਪ੍ਰਿਤਮਾ- ਮੂਰਤੀ। ਘੰਟ- ਟੱਲ। ਬਿਗਿਆਨ ਪਦਾਰਥ- ਅਧਿਆਤਮਕ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਵਸਤੂ। ਨਿਰਮਿਲਿ- ਸੁੱਧ, ਪਵਿੱਤਰ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ 'ਤੇ ਗੁਰੂ ਗਿਆਨ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਦੇਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਬਲਕਿ ਜੰਗਲਾਂ ਅਤੇ ਪਹਾੜਾਂ ਦੀ ਭਟਕਣ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਮਨੁੱਖ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ, ਪੂਜਾ-ਪਾਠ ਅਤੇ ਟੱਲ ਖੜਕਾਉਣ ਆਦਿ ਦੇ ਕਰਮਕਾਂਡ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾਲ ਮਨ ਵਿਚ ਨਿਰਮਲ ਜੋਤ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ॥੧੨॥

ਸੈਯਾ॥
 ਮਾਰਗ ਪਾਇ ਲੀਓ ਜਬ ਹੈ
 ਤਬ ਦੇਸ ਦਿਸਾਨ ਨਾਂ ਢੂੰਡਣ ਧਾਏ॥
 ਤੀਰਥ ਬਰਤ ਨਾ ਨੇਮ ਕਰੇ
 ਨਹੀਂ ਪੂਜ ਪਖਾਨ ਧਿਆਨ ਲਗਾਏ॥
 ਝੁਲਾ ਝੁਲਾਇ ਨਾਂ ਠਾਂਡ ਭਇਓ
 ਹਠ ਕਰਮ ਕੀਏ ਨਹੀਂ ਕਰਮ ਕਮਾਏ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਨਦਾਨ ਨਾ ਊਰਨ
 ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਹੈ ਜੋਤ ਜਗਾਏ॥੧੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮਾਰਗ- ਰਸਤਾ। ਦਿਸਾਨ- ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ। ਤੀਰਥ- ਪਵਿੱਤਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਅਸਥਾਨ। ਬਰਤ- ਭੋਜਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਰਹਿਣ ਦਾ ਨਿਯਮ। ਨੇਮ- ਨਿਯਮ, ਧਾਰਮਿਕ ਅਸੂਲ। ਪਖਾਨ- ਪੱਥਰ। ਧਿਆਨ- ਕਿਸੇ ਇਕ ਵਸਤੂ ਜਾਂ ਹਸਤੀ ਉੱਪਰ ਸੁਰਤ ਜੋੜਨੀ। ਠਾਂਡ- ਸਿੱਧਾ ਖੜਨਾ। ਹਠ ਕਰਮ- ਜੋਗ ਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਠਿਨ ਤਪ। ਨਦਾਨ- ਇਆਣਾ। ਊਰਨ- ਅਧੁਰਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜੋਤ ਜਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਮਾਰਗ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਸ-ਦੇਸਾਂਤਰਾਂ ਵਿਚ ਭਟਕਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਤੀਰਥ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ, ਵਰਤ ਰੱਖਣ, ਪੱਥਰਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਮਾਧੀਆਂ ਲਾਉਣ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਹਠ ਕਰਮ ਅਤੇ ਹੋਰ ਫਜ਼ੂਲ ਦੇ ਕਰਮਕਾਂਡ ਨਹੀਂ ਫਸਦਾ। ਬੇਸਮਝ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਣਾ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਪਰਿਪੂਰਨ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਜੋਤ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਜਗਾ ਲੈਣੀ ਯੋਗ ਹੈ॥੧੩॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਧੰਨ ਧੰਨ ਮਾਨਸ ਤੇ ਜਗ ਮੈਂ
 ਜਿਨੀ ਕਰਮ ਸੁਕ੍ਰਿਤ ਅਕ੍ਰਿਤ ਕਮਾਏ॥
 ਸਫਲ ਸਰੀਰ ਭਇਓ ਤਿਨ ਕਾ
 ਜਿਨੀ ਏਕ ਅਦ੍ਵੈ ਪਦ ਚਿਤ ਦ੍ਰਿੜਾਏ॥
 ਆਤਮ ਰਸ ਲੀਓ ਤਿਨ ਨੇ
 ਜਿਨੀ ਅੰਤਰਿ ਬ੍ਰਿਤ ਧਿਆਨ ਲਗਾਏ॥
 ਨਿਰਮਲ ਜੋਤ ਜਗੀ ਘਟ ਭੀਤਰ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਹੈ ਦ੍ਰਸਨ ਪਾਏ॥੧੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮਾਨਸ- ਮਨੁੱਖ। ਤੇ- ਤਹ, ਉਹ। ਜਗ ਮੈਂ- ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ। ਸੁਕ੍ਰਿਤ- ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ। ਅਕ੍ਰਿਤ- ਫਲ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕਰਮ। ਅਦ੍ਵੈ- ਦਵੈਤ ਭਾਵ ਤੋਂ ਰਹਿਤ। ਚਿਤ- ਮਨ, ਅੰਤਹਕਰਣ। ਆਤਮ ਰਸ- ਆਤਮਿਕ ਅਨੰਦ। ਬ੍ਰਿਤ- ਬਿਰਤੀ। ਘਟ ਭੀਤਰ- ਸਰੀਰ ਵਿਚ, ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਅੰਤਰ ਆਤਮਾ ਦੀ ਨਿਰਮਲਤਾ ਰਾਹੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸਫਲ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸਵਾਰਥ ਤੋਂ ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਰੀਰ ਵੀ ਸਫਲਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਅਦਵੈਤ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਧਿਆਨ ਲਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖ ਆਤਮ ਰਸ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਨਿਰਮਲ ਜੋਤ ਜਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ॥੧੪॥

ਸ੍ਰੈਯਾ॥
 ਮਾਨਸ ਜਨਮ ਓਹੁ ਸਫਲ ਭਏ
 ਜੋਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਕੇ ਖੋਜ ਮੇ ਆਏ॥
 ਭੈਰੋਂ ਭੂਤ ਮਸਾਣ ਮਨਾਵਤ ਨਾਂ
 ਗੁਗਾ ਗੋਰ ਮੜੀ ਨਹੀਂ ਬਾਨ ਮਨਾਏ॥
 ਢਾਈਆ ਚੁਰਾਈਆ ਨਾ ਚੀਤ ਧਰੇਂ
 ਨਹੀਂ ਸਾਢਸਤੀ ਗ੍ਰਹ ਪੂਜ ਕਰਾਏ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਆ ਅੰਤਰ ਮੇ ਇਉਂ
 ਨਿਰਮਲ ਜੋਤ ਹੈ ਖੁਬੁ ਜਗਾਏ॥੧੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਭੈਰੋਂ- ਭਿਅੰਕਰ, ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦਾ ਇਕ ਰੂਪ। ਮਸਾਣ- ਸਮਸ਼ਾਨ। ਮਨਾਵਤ- ਮਨਾਉਣਾ, ਪੂਜਣਾ। ਗੁਗਾ- ਗਿਆਰਵੀਂ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਇਕ ਚੌਹਾਨ ਰਾਜਪੂਤ ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਸੱਪਾਂ ਦਾ ਜ਼ਹਿਰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮਾਹਰ ਸੀ। ਗੋਰ- ਕਬਰ। ਬਾਨ- ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਸਥਾਨ। ਢਾਈਆ- ਢਾਈ ਵਰ੍ਹੇ ਇਕ ਰਾਸ਼ੀ ਦੇ ਛਨਿੰਛਰ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦਾ ਸਮਾਂ। ਚੁਰਾਈਆ- ਚਤੁਰਕੋਣ (ਲਗਨ ਦੇ 1, 4, 7, 10 ਘਰਾਂ 'ਤੇ ਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ)। ਸਾਢਸਤੀ- ਛਨਿੰਛਰ ਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਕਸ਼ਟਦਾਇਕ ਦਸ਼ਾ ਜੋ ਸਾਢੇ ਸੱਤ ਸਾਲ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਨਿਰਮਲ ਜੋਤ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਜਗਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਸਫਲ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਭੈਰੋਂ, ਭੂਤ, ਮਸਾਣ, ਗੁੱਗਾ, ਗੋਰ, ਮੜੀ ਆਦਿ ਦੀ ਪੂਜਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੇ। ਉਹ ਗ੍ਰਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਮੰਨ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਨਿਰਮਲ ਜੋਤ ਜਗਾਉਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਜੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ॥੧੫॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਆਪਣੇ ਆਪਿ ਕੇ ਸੋਧ ਰਹੇ ਜਬ
 ਬੋਧ ਬਰਾਗ ਦਮਾਂਗ ਮੇ ਆਏ॥
 ਪੀਆ ਪ੍ਰੇਮ ਮੇ ਮਗਨ ਭਏ
 ਭਇਆ ਗਗਨ ਗਿਆਨ ਨਾ ਸਗਨ ਮਨਾਏ॥
 ਲਿਵ ਲੀਨ ਹੋ ਬੀਨ ਪ੍ਰਬੀਨ ਸੁਣੇ
 ਰਹੇਂ ਭੀਨ ਭਿਆਨਕ ਭਰਮੁ ਚੁਕਾਏ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਂਨ ਬਿਗਿਆਨ ਪਛਾਂਨ
 ਤੋਂ ਨਿਰਮਲ ਜੋਤ ਹੈ ਜਗਮਗ ਪਾਏ॥੧੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸੋਧ- ਸੁੱਧ, ਪਵਿੱਤਰ। ਬੋਧ- ਗਿਆਨ। ਬਰਾਗ- ਸੰਸਾਰਿਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੋਂ ਉਪਰਾਮਤਾ। ਪੀਆ ਪ੍ਰੇਮ- ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮ। ਗਗਨ ਗਿਆਨ- ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਗਿਆਨ। ਲਿਵ ਲੀਨ- ਧਿਆਨ ਦੀ ਇਕਾਗਰਤਾ, ਸੁਰਤੀ ਦਾ ਇਕ ਰਸ ਲਗੇ ਰਹਿਣਾ। ਬੀਨ- ਵੀਣਾ, ਅਨਹਦ ਧੁਨ। ਪ੍ਰਬੀਨ- ਮਾਹਰ। ਰਹੇ ਭੀਨ- ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਭਿਜਿਆ ਰਹੇ। ਭਿਆਨਕ- ਭੈਦਾਇਕ। ਭਰਮੁ- ਭੁਲੇਖੇ। ਚੁਕਾਏ- ਦੂਰ ਕੀਤੇ। ਬਿਗਿਆਨ- ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਅੰਤਰ-ਆਤਮਾ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਾਲ ਮਨ ਵਿਚ ਨਿਰਮਲ ਜੋਤ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੋਣ ਦੀ ਸੋਝੀ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਤਮ-ਸਿੱਧੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਮਨ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਕੇ ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਸਗਨ-ਅਪਸਗਨ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਅਨਹਦ ਨਾਦ ਦੀ ਧੁਨੀ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਭਰਮ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਇਕ ਰਸ ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮਨ ਵਿਚ ਨਿਰਮਲ ਜੋਤ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੧੬॥

ਸੁੰਯਾ॥
 ਏਕ ਅਰਾਧ ਲੈ ਖਾਲਕ ਬਾਲਕ
 ਮਾਲਕ ਹੈ ਜੋਈ ਅਪਰ ਅਪਾਰੋ॥
 ਨਹੀਂ ਕਰ ਆਲਕ ਹੈ ਸਭ ਪਾਲਕ
 ਤਾਲਕ ਹੈ ਜਹ ਕੁਲ ਬਿਹਾਰੋ॥
 ਹੈ ਸਭ ਪੂਰਨ ਨਾ ਕਹੀਂ ਉਰਨ
 ਚੂਰਨ ਕੀਜੀਏ ਚਿਤ ਹੰਕਾਰੋ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਨਦਾਨ ਕਹੇ ਅਬ
 ਜਾਨ ਕੇ ਬੀਚ ਹੈ ਜਾਨ ਸੰਭਾਰੋ॥੧੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਖਾਲਕ- ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਪਰਮਾਤਮਾ। ਬਾਲਕ- ਇਆਣਾ। ਮਾਲਕ- ਸੁਆਮੀ, ਪਰਮਾਤਮਾ। ਅਪਰ ਅਪਾਰੋ- ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ, ਜਿਸ ਦਾ ਪਾਰ ਨਾ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਆਲਕ- ਆਲਸ। ਪਾਲਕ- ਪਾਲਣ ਵਾਲਾ। ਤਾਲਕ- ਸੰਬੰਧੀ। ਬਿਹਾਰੋ- ਵਿਹਾਰ, ਖੇਡ। ਉਰਨ- ਉਣਾ, ਘੱਟ। ਚੂਰਨ- ਮਲੀਆ-ਮੇਟ, ਨਾਸ। ਨਦਾਨ- ਬੇਸਮਝ। ਸੰਭਾਰੋ- ਸੰਭਾਲੋ, ਯਾਦ ਕਰੋ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖਣ 'ਤੇ ਜੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਸਮੁੱਚੀ ਖਲਕਤ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਉਸ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਆਲਸ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਪਾਲਕ ਨੇ ਹੀ ਇਹ ਸਾਰੀ ਖੇਡ ਰਚੀ ਹੈ। ਚਿੱਤ ਵਿਚੋਂ ਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਦੇਖਣ ਨਾਲ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਣਾ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਪਰਿਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਜਾਨ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਸੁਆਸ-ਸੁਆਸ ਯਾਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ॥੧੭॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਜੇ ਗਤ ਚਾਹਤ ਹੈਂ ਮਨ ਮੂਰਖ
 ਤਉ ਨਿਰਬਾਣ ਕੀ ਬਾਣ ਕੋ ਪਾਯੋ॥
 ਸੀਘਰ ਕਾਜ ਸਵਾਰ ਲੇਹੁ ਤੁਮ
 ਸੁਰਤ ਔ ਸਬਦ ਕੀ ਸਾਰ ਕੋ ਪਾਯੋ॥
 ਨਾਮ ਜਿਸੇ ਪੁਰ ਬੇਗਮ ਸੈਹਰ
 ਸੈਲ ਕਰੋ ਤਾਹਿ ਕਦਮ ਟਕਾਯੋ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਇਹ ਖੋਜ ਲਵੋ
 ਫਿਰ ਮਹਲ ਖਮੋਸ ਕੇ ਬੀਚ ਸਮਾਯੋ॥੧੮॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਗਤ- ਛੁਟਕਾਰਾ। ਨਿਰਬਾਣ- ਛੁਟਕਾਰਾ, ਮੁਕਤੀ। ਬਾਣ- ਸੁਭਾਅ, ਰੀਤ।
 ਸੀਘਰ- ਜਲਦੀ। ਕਾਜ- ਕੰਮ। ਸਾਰ- ਨਿਚੋੜ, ਖਬਰ। ਪੁਰ ਬੇਗਮ ਸੈਹਰ- ਉਹ ਸ਼ਹਿਰ
 ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਗਮ ਨਹੀਂ- ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸੈਲ-
 ਸੈਰ। ਕਦਮ- ਪੈਰ। ਮਹਲ ਖਮੋਸ- ਪਰਮ-ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਆਤਮਿਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਬੇਗਮਪੁਰਾ ਨਗਰ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ
 ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮਨੁੱਖ ਮੁਕਤੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦੁਨਿਆਵੀ
 ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਸੁਭਾਅ ਬਣਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ
 ਜੋੜ ਕੇ ਇਸ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਛੇਤੀ ਹੀ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਚਿੰਤਾ ਤੋਂ ਮੁਕਤ
 ਇਸ ਆਤਮ ਨਗਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨ ਨਾਲ ਅਨੰਦਮਈ ਸੈਰ ਵਾਲਾ ਸੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
 ਇਸ ਲਈ ਪਰਮ-ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਾਲੇ ਇਸ ਟਿਕਾਣੇ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਕੇ ਸਦੀਵੀ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ
 ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ॥੧੮॥

ਸਵੈਯਾ॥
 ਯਮ ਨੇਮ ਤੇ ਆਸਣ ਔ ਪ੍ਰਿਤਹਾਰ ਤੇ
 ਸਮ ਦਮ ਧਿਆਨ ਔ ਜੋਗ ਕਮਾਯੋ॥
 ਏਹ ਅਠ ਅੰਗ ਹੀ ਜੋਗ ਕੇ
 ਸਾਦਕ ਸਾਧ ਜੋਗੀਸਰ ਨਾਮ ਕਹਾਯੋ॥
 ਸੁਰਤ ਔ ਨਿਰਤ ਕੀ ਖੇਡ ਰਚਾ ਕਰ
 ਬੇਨ ਅਨਾਹਦ ਕਿੰਗ ਬਜਾਯੋ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਇਉ ਸੁੰਨ ਕੇ ਮੈਹਲ
 ਗੈਬ ਕਾ ਚਾਨਣ ਅਜਬ ਹੀ ਪਾਯੋ॥੧੯॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਯਮ ਨੇਮ- ਮਨ ਅਤੇ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦੇ ਸਾਧਨ। ਆਸਣ- ਯੋਗ ਦਾ ਤੀਜਾ ਅੰਗ। ਪ੍ਰਿਤਹਾਰ- ਪ੍ਰਤਯਹਾਰ, ਰੋਕਣਾ। ਸਮ- ਮਨ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨਾ। ਦਮ- ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨਾ। ਧਿਆਨ- ਚਿਤ-ਬਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਇਕਾਗ੍ਰਤਾ। ਜੋਗ- ਚਿਤ-ਬਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਰੋਕਣਾ। ਸਾਦਕ- ਸਿਦਕ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ। ਜੋਗੀਸਰ- ਵੱਡੇ ਜੋਗੀ, ਜੋਗੀਰਾਜ। ਨਿਰਤ- ਵਿਚਾਰ। ਬੇਨ- ਵੀਣਾ। ਕਿੰਗ- ਵੀਣਾ। ਸੁੰਨ ਕੇ ਮੈਹਲ- ਪਰਮ-ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ। ਗੈਬ ਕਾ ਚਾਨਣ- ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼। ਅਜਬ- ਅਦਭੁਤ, ਅਨੋਖਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਆਤਮ ਚੇਤਨਾ ਰਾਹੀਂ ਨਿਰਾਕਾਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਯਮ, ਨਿਯਮ ਆਦਿ ਸਾਧਨਾਂ ਨਾਲ ਯੋਗ ਕਮਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਯੋਗ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਅੱਠ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਦਕ, ਸਾਧ, ਜੋਗੀਸਰ ਆਦਿ ਕਹਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸੁਰਤ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਖੇਡ ਰਚਾ ਕੇ ਅਨਾਹਦ ਨਾਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਮ-ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਟਿਕਾਣੇ 'ਤੇ ਪੁੱਜ ਕੇ ਅੰਤਰ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਕਰ ਲੈਣਾ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ॥੧੯॥

ਸ਼੍ਰੋਯੇ॥
 ਦੁਧ ਬਿਖੇ ਜੈਸੇ ਘ੍ਰਿਤ ਰਿਹਾ ਰਚ
 ਬੀਚ ਅਨਾਤਮ ਆਤਮ ਤੈਸੇ॥
 ਬਾਝ ਬਲੋਬਨ ਹੈ ਰਹ ਜਾਵਤ
 ਹੋਤ ਸਰੂਪ ਨਾਂ ਸਾਬਤ ਐਸੇ॥
 ਗਿਆਨ ਮਧਾਣ ਫਿਰੇ ਅਤ ਸੁੰਦ੍ਰ
 ਨੇਤਨ ਨਾਮ ਕਰੇ ਜਬ ਭੈ ਸੇ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਜੇ ਬ੍ਰਹਮ ਮਥੇਂ ਨਹੀ
 ਹੋਇ ਅਖੰਡ ਅਨੰਦ ਤਾਂ ਕੈਸੇ॥੨੦॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਘ੍ਰਿਤ- ਘੀ। ਰਚ- ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ। ਅਨਾਤਮ- ਆਤਮਾ ਰਹਿਤ ਸਰੀਰ।
 ਬਾਝ- ਬਿਨਾਂ। ਬਲੋਬਨ- ਰਿਤਕਣ। ਸਾਬਤ- ਪ੍ਰਗਟ, ਸਾਕਾਰ। ਮਧਾਣ- ਮਧਾਣੀ। ਅਤ-
 ਬਹੁਤ। ਨੇਤਨ- ਰੱਸੀ। ਭੈ- ਡਰ। ਮਥੇਂ ਨਹੀਂ- ਰਿਤਕੇ ਨਾ, ਭਾਵ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਨਾ ਕਰੇ।
 ਅਖੰਡ ਅਨੰਦ- ਖੰਡਿਤ ਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਅਨੰਦ, ਸਦੀਵੀ ਅਨੰਦ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਆਤਮ-ਅਨੁਭੂਤੀ ਰਾਹੀਂ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ
 ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁੱਧ ਵਿਚ ਘ੍ਰਿਤ ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ
 ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜ ਭੂਤਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਆਤਮਾ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰਿਤਕਣ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਜਿਵੇਂ
 ਇਹ ਸੱਚਾਈ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਮ ਅਭਿਆਸ ਦੀ ਰੱਸੀ ਰਾਹੀਂ ਗਿਆਨ ਦੀ
 ਮਧਾਣੀ ਨਾਲ ਰਿਤਕਣ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਰਸ
 ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਭਵ ਮੰਨੀ ਗਈ ਹੈ॥੨੦॥

ਸ੍ਰੈਯਾ॥
 ਸੋ ਪ੍ਰਮਾਂਤਮ ਹੈ ਸਹੀ ਆਤਮ
 ਬਿਨਸਤ ਨਾਹਿਨ ਹੈ ਅਬਿਨਾਸੀ॥
 ਅਦ੍ਰਿਸ ਅਨਾਸ ਕਾ ਧਿਆਨ ਧਰੋ ਮਨ
 ਦ੍ਰਿਸ ਪਦਾਰਥ ਹੈ ਸਭ ਨਾਸੀ॥
 ਅਸਟ ਦਸ ਖਟ ਚਾਰ ਪੁਕਾਰਤ
 ਨਾਮ ਔ ਰੂਪ ਹੈ ਕਾਲ ਗ੍ਰਾਸੀ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਅਨਾਤਮ ਕੋ ਤਜ
 ਆਤਮ ਲੀਨ ਸਦਾ ਸੁਖ ਰਾਸੀ॥੨੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਿਨਸਤ ਨਾਹਿਨ- ਨਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਅਬਿਨਾਸੀ- ਨਾਸ ਰਹਿਤ। ਅਦ੍ਰਿਸ- ਜੋ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਆਵੇ। ਅਨਾਸ- ਨਾਸ ਰਹਿਤ। ਦ੍ਰਿਸ- ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲਾ। ਅਸਟ ਦਸਾ- ਅਠਾਰਾਂ ਪੁਰਾਣ - ਭਾਗਵਤ, ਵਸ਼ਿਸਟ, ਨਾਰਦੀਯ, ਕਾਲਿਕਾ, ਗਰੁਤ ਆਦਿ। ਖਟ- ਛੇ ਸ਼ਾਸਤਰ- ਨਯਾਯ, ਵੈਸ਼ੇਸਿਕ, ਸਾਂਖਯ, ਯੋਗ, ਮੀਮਾਂਸਾ ਅਤੇ ਵੇਦਾਂਤ। ਚਾਰ- ਚਾਰ ਵੇਦ- ਰਿਗ, ਸਾਮ, ਯਜੁਰ ਅਤੇ ਅਥਰਵ। ਨਾਮ ਔ ਰੂਪ- ਸੰਸਾਰ, ਜਗਤ। ਕਾਲ ਗ੍ਰਾਸੀ- ਕਾਲ ਦੀ ਖੁਰਾਕ, ਕਾਲ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤ ਵਿਚ। ਅਨਾਤਮ- ਜੜ੍ਹ, ਆਤਮਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ। ਸੁਖ ਰਾਸੀ- ਪਰਮ ਸੁੱਖ ਦੀ ਪੁੰਜੀ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਜੜ੍ਹ ਰੂਪੀ ਵਸਤਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਆਤਮਿਕ ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿਣ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸਦੀਵੀ ਅਤੇ ਨਾਸ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਨਿਰਾਕਾਰ ਸਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਮੂਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਪਦਾਰਥ ਨਾਸ਼ਮਾਨ ਹਨ। ਅਠਾਰਾਂ ਪੁਰਾਣ, ਛੇ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਤੇ ਚਾਰ ਵੇਦ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਜਗਤ ਕਾਲ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤ ਵਿਚ ਹੈ। ਜੜ੍ਹ ਰੂਪੀ ਵਸਤਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸਦੀਵੀ ਸੁੱਖ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੇ ਹਨ॥੨੧॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਹੈ ਘਟ ਅੰਤਰ ਸਰਬ ਨਿਰੰਤਰ
 ਹੋਇ ਇਕੰਤ੍ਰ ਬਾਤ ਬਚਾਰੀ॥
 ਸਤਗੁਰ ਬਾਝ ਨਹੀਂ ਹਬ ਆਵਤ
 ਮਿਲ ਕਰ ਉਨਹਨ ਕਾਜ ਸਵਾਰੀ॥
 ਸਬਦ ਕੀ ਕੁੰਜੀ ਕੇ ਲੈ ਕਰ ਬਾਲਕ
 ਤੋਂ ਗੜ ਕਾਂਇਆਂ ਕੇ ਕੁਲਫ ਉਤਾਰੀ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਖੁਲੇਂ ਖਟ ਚੱਕ੍ਰ
 ਜਾ ਗਗਨੰਤ੍ਰ ਸੁਰਤਿ ਸਿਧਾਰੀ॥੨੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਘਟ ਅੰਤਰ- ਸਰੀਰ ਅੰਦਰ, ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ। ਸਰਬ- ਹਰ ਥਾਂ। ਨਿਰੰਤਰ- ਇਕ ਰਸ। ਇਕੰਤ੍ਰ- ਇਕਾਂਤ। ਬਾਝ- ਬਿਨਾਂ। ਉਨਹਨ- ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ। ਸਵਾਰੀ- ਸੰਵਾਰਨਾ। ਬਾਲਕ- ਇਆਣਾ। ਗੜ ਕਾਂਇਆਂ- ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਕਿਲ੍ਹਾ। ਕੁਲਫ- ਤਾਲਾ। ਖਟ ਚੱਕ੍ਰ- ਛੇ ਚੱਕਰ (ਮੂਲਾਧਾਰ, ਸ੍ਵਾਧਿਸ਼ਠਾਨ, ਮਣਿਪੁਰ, ਅਨਾਹਤ, ਵਿਸ਼ੁਧ ਅਤੇ ਆਗਯਾ ਚੱਕ੍ਰ)। ਗਗਨੰਤ੍ਰ- ਦਸਮ ਦਵਾਰ ਵਿਚ, ਅਕਾਸ਼ ਸਮਾਨ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਚ। ਸਿਧਾਰੀ- ਪਹੁੰਚੀ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਅਤੇ ਹਰ ਥਾਂ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਹੀ ਇਹ ਕਾਰਜ ਸਵਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਅਗਿਆਨਵਾਨ ਮਨੁੱਖ ਵੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪੀ ਕੁੰਜੀ ਸਹਾਰੇ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਜਿੰਦਰਾ ਖੋਲ੍ਹ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸੁਰਤ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਛੇ ਚੱਕਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਖੁੱਲ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਹਨ॥੨੨॥

ਸ੍ਰੈਯਾ॥
 ਜਾਗ੍ਰਤ ਸੁਪਨ ਸਕੋਪਦ ਸੇ ਉਠ
 ਤੁਰੀਆ ਕੇ ਬੀਚ ਮੇ ਜਾਇ ਸਮਾਯੋ॥
 ਨੌ ਦਰਵਾਜੇ ਕੇ ਰੋਕ ਕੇ ਸਾਦਕ
 ਦਸਮੇ ਹੋ ਕਾਮਲ ਕਦਮ ਟਕਾਯੋ॥
 ਛੋਡਿ ਕੇ ਸੰਗ ਸਮੂਹਨ ਕਾ ਫਿਰ
 ਹੋਇ ਨਿਹੰਗ ਨ ਅੰਗ ਹਟਾਯੋ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਨਦਾਨ ਸਹੀ ਅਬ
 ਗੈਬਲਗੈਬ ਹੋ ਗੈਬ ਕੋ ਪਾਯੋ॥੨੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਕੋਪਦ- ਗੁੜੀ ਨੀਂਦ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੁਪਨਾ ਨਾ ਆਵੇ। ਤੁਰੀਆ- ਚੌਥੀ ਅਵਸਥਾ, ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ। ਨੌ ਦਰਵਾਜੇ- ਸਰੀਰ ਦੇ ਨੌ ਦਰਵਾਜੇ- ਇਕ ਮੂੰਹ, ਦੋ ਅੱਖਾਂ, ਦੋ ਨਾਸਕਾਂ, ਦੋ ਕੰਨ ਅਤੇ ਦੋ ਮਲ-ਮੂਤਰ ਦੇ ਰਸਤੇ। ਸਾਦਕ- ਸਿਦਕਵਾਨ। ਦਸਮੇ- ਦਸਮ ਦਵਾਰ। ਕਾਮਲ- ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ। ਸਮੂਹਨ- ਸਭ ਦਾ। ਨਿਹੰਗ- ਸ਼ੰਕਾ ਰਹਿਤ, ਹਉਮੈ ਰਹਿਤ, ਭੈ-ਰਹਿਤ, ਸੂਰਬੀਰ। ਗੈਬਲਗੈਬ- ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਦੂਰ, ਅਡਿੱਠ, ਬ੍ਰਹਮ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਗਿਆਨ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦਾ ਮਾਰਗ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਾਗ੍ਰਿਤ, ਸੁਪਨ ਅਤੇ ਸਕੋਪਦ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਆਤਮਿਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਾਲੀ ਗਿਆਨ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਿਦਕਵਾਨ ਸਰੀਰ ਦੇ ਨੌ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਕੇ ਸੁਰਤੀ ਨੂੰ ਦਸਵੇਂ ਦਰਵਾਜੇ ਤੱਕ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੂਰਬੀਰ ਸਮੂਹ ਦੁਨਿਆਵੀ ਬਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਸਮੂਹ ਦੁਨਿਆਵੀ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉੱਠ ਕੇ ਨਿਰਗੁਣ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ॥੨੩॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥

ਫੁੱਲ ਕੀ ਗੰਧ ਸਮਾਂਨ ਸਰੀਰ ਮੇ

ਨੂਰ ਬਿਆਪ ਰਿਹਾ ਸਭ ਅੰਦਰ॥

ਘਟਿ ਪਟਿ ਔ ਤਟ ਤੀਰਥ ਜਲ ਬਲ

ਹੈ ਇਕ ਆਤਮ ਜੰਗਲ ਮੰਦਰ ॥

ਸਾਖਾ ਛੋਡਿ ਕੇ ਸਾਖੀ ਦੀ ਸਾਰਿ ਲਹੋ

ਇਉਂ ਗੋਸਾ ਗਹੋ ਮੁੜ ਕਾਇਆਂ ਕੀ ਕੰਦਰ॥

ਸੂਖਮ ਸਾਰ ਸਰੂਪ ਲਹੈ ਜਬ

ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਹੋ ਬੁਧ ਬਿਘੰਬਰ॥੨੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਗੰਧ- ਖੁਸ਼ਬੂ, ਸੁਗੰਧੀ। ਨੂਰ- ਜੋਤਿ, ਰੱਬੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼। ਬਿਆਪ ਰਿਹਾ- ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ। ਘਟਿ ਪਟਿ- ਸਰੀਰ ਵਿਚ। ਤਟ- ਕਿਨਾਰਾ। ਆਤਮ- ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ। ਸਾਖਾ- ਟਾਹਣੀ। ਸਾਖੀ- ਮੂਲ, ਰੁੱਖ, ਬ੍ਰਹਮ। ਸਾਰਿ ਲਹੋ- ਤੱਤ ਨੂੰ ਜਾਣੋ। ਗੋਸਾ ਗਹੋ- ਟਿਕਾਣਾ ਕਰੋ। ਕੰਦਰ- ਗੁਫਾ। ਸੂਖਮ ਸਾਰ ਸਰੂਪ- ਨਿਰਗੁਣ ਪਰਮਾਤਮਾ। ਬਿਘੰਬਰ- ਸੂਖਮ ਬੁੱਧੀ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕੰਮ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸੂਖਮ ਬੁੱਧੀ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਨਿਰਗੁਣ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭੇਦ ਪਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਫੁੱਲ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਵਾਂਗ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਅਤੇ ਹਰ ਥਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਸਮੂਹ ਜੀਵਾਂ, ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ, ਜਲ, ਪ੍ਰਿਥਵੀ, ਜੰਗਲਾਂ, ਘਰਾਂ ਆਦਿ ਵਿਖੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਰੁੱਖ ਦੀ ਟਾਹਣੀ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਸ ਦੇ ਮੂਲ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਵਾਂਗ ਹੋਰ ਸਭ ਕੁਝ ਛੱਡ ਕੇ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਗੁਫਾ ਵਿਚ ਪਰਮ-ਤੱਤ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸੂਖਮ ਬੁੱਧੀ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਨਿਰਗੁਣ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੰਭਵ ਹੈ॥੨੪॥

ਸ੍ਰੈਯਾ॥
 ਸੰਤ ਜਣਾਵਤ ਸਾਚੁ ਤੁਝੇ
 ਨਹੀ ਮਾਨਤ ਹੈ ਮਨ ਮੂਰਖ ਜੀਆ॥
 ਨਿਤਾਪਰਤ ਹੀ ਏਹ ਉਪਦੇਸ ਕਰੇਂ
 ਤੇਰੇ ਹੈ ਘਟ ਅੰਤਰ ਪੂਰਨ ਪੀਆ॥
 ਸਿਖਿਆ ਸਹੀ ਨਹੀ ਗਹੀ ਗੁਵਾਰ ਤੈਂ
 ਹੈ ਉਨਮਾਦ ਤੁਝੇ ਕੋਈ ਬੀਆ॥
 ਨਾ ਦਰਿਆਫਤ ਕੁਝ ਸਨਾਖਤ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਨਾ ਨਿਸਚਾ ਹੈ ਕੀਆ॥੨੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜਣਾਵਤ- ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜੀਆ- ਜੀਵ। ਨਿਤਾਪਰਤ- ਹਰ ਰੋਜ਼, ਹਮੇਸ਼ਾਂ। ਘਟ ਅੰਤਰ- ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ। ਪੂਰਨ- ਵਿਆਪਕ। ਪੀਆ- ਪ੍ਰਭੂ ਪਤੀ। ਗਹੀ- ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੀ। ਗੁਵਾਰ- ਮੂਰਖ। ਉਨਮਾਦ- ਪਾਗਲਪਨ। ਬੀਆ- ਹੋਇਆ। ਦਰਿਆਫਤ- ਇਲਮ, ਗਿਆਨ। ਸਨਾਖਤ- ਪਛਾਣ। ਨਿਸਚਾ- ਭਰੋਸਾ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮਨਮੁਖ ਬਿਰਤੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਤ ਪੁਰਖ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਮਸਤਿ ਦੇ ਮਾਰਗ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਮੂਰਖ ਜੀਵ ਉਸ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਰੱਬ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮਨਮਤਿ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਮਨਮੁਖ ਪਰਮਸਤਿ ਦੇ ਗਿਆਨ, ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਨਿਸਚੇ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ॥੨੫॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਪਾਣੀ ਪੈ ਬੁਰ ਜਿਉਂ ਖਾਂਈ ਬਿਖੇ ਮ੍ਰਿਗ
 ਕੁਦ ਪਿਆ ਬਿਚ ਜਾਣ ਅੰਗੂਰੀ॥
 ਗੋਤੇ ਖਾਇ ਅਪਾਰ ਹੈ ਕਸਟ ਲਹੇ
 ਤਬ ਸਮਝੀ ਹਕੀਕਤ ਨਾ ਜਬ ਪੂਰੀ॥
 ਭੋਗ ਰਹੱਸ ਰਮਣੀ ਪਛਾਣ ਲਹੇਂ
 ਮੇਰੇ ਰੂਪ ਏਹ ਕਸਟ ਕਰੂਰੀ ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਤਾਂ ਕਰਮ ਕਰੋ ਜਬ
 ਮਰਮ ਲਹੇ ਪਹਲੇ ਤਿਸ ਜਰੂਰੀ॥੨੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬੁਰ- ਪਾਣੀ ਉੱਪਰ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹਰੇ ਰੰਗ ਦਾ ਜਾਲਾ। ਖਾਂਈ- ਖਾਈ, ਖਾਤਾ। ਮ੍ਰਿਗ- ਹਿਰਨ। ਅੰਗੂਰੀ- ਨਵਾਂ ਉਗਿਆ ਘਾਹ, ਕੋਮਲ ਘਾਹ। ਅਪਾਰ- ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ, ਅਣਗਿਣਤ। ਕਸਟ- ਦੁੱਖ। ਲਹੇ- ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ। ਹਕੀਕਤ- ਅਸਲੀਅਤ। ਨਾ ਜਬ ਪੂਰੀ- ਜਦੋਂ ਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਭੋਗ- ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਮਾਣਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਸੰਸਾਰਿਕ ਸੁੱਖ। ਰਹੱਸ ਰਮਣੀ- ਗੁਪਤ ਭੋਗ। ਕਸਟ ਕਰੂਰੀ- ਭਿਆਨਕ ਦੁੱਖ। ਮਰਮ- ਭੇਤ, ਰਾਜ਼।

ਭਾਵਾਰਥ : ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਰਮ ਦੇ ਫਲ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹਾਲਤ ਉਸ ਹਿਰਨ ਵਰਗੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਪਾਣੀ 'ਤੇ ਆਏ ਹਰੇ ਬੁਰ ਨੂੰ ਕੋਮਲ ਘਾਹ ਸਮਝ ਕੇ ਉਸ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਸਲੀਅਤ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਗੋਤੇ ਖਾਂਦਾ ਅਤੇ ਦੁੱਖ ਸਹਾਰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖ ਵੀ ਸੱਚਾਈ ਨਾ ਜਾਣਨ ਕਰਕੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਭੋਗਾਂ ਨੂੰ ਰਸਦਾਇਕ ਸਮਝ ਕੇ ਭੋਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਿਆਨਕ ਦੁੱਖ ਸਹਿਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕੋਈ ਵੀ ਕਰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਦੇ ਫਲ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲੈਣਾ ਜਰੂਰੀ ਹੈ॥੨੬॥

ਸੈਯਾ॥
 ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਮਾਰਗ ਚਲ ਸਕੇ ਕਿਉਂ
 ਜਾਵਨ ਪੰਜ ਨਾ ਦੇ ਬਟਵਾਰੇ॥
 ਪਾਇਆ ਅੰਧੇਰ ਬਗੈਰ ਅੰਧੇਰ
 ਇਹੁ ਹੈਨ ਦੁਲੇਰ ਲੁਟੇਰ ਕਰਾਰੇ॥
 ਕਾਫਲਾ ਪਾਇ ਲੀਆ ਜਬ ਸੰਤਨ
 ਸੰਗ ਹੋ ਤਿਨਹਨ ਪੰਧ ਪਧਾਰੇ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਇਉਂ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ
 ਪਹੁਚ ਗਏ ਜਾਇ ਪਹੁਚਨਹਾਰੇ॥੨੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਮਾਰਗ- ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਰਸਤਾ। ਪੰਜ- ਪੰਜ ਵਿਕਾਰ (ਕਾਮ, ਕਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ ਅਤੇ ਹੰਕਾਰ)। ਦੇ- ਦਿੰਦੇ। ਬਟਵਾਰੇ- ਲੁਟੇਰੇ, ਧਾੜਵੀ। ਬਗੈਰ ਅੰਧੇਰ- ਅੰਧੇਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਭਾਵ ਚਾਨਣ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਅੰਧੇਰਾ। ਦੁਲੇਰ- ਬਹਾਦਰ। ਲੁਟੇਰ ਕਰਾਰੇ- ਦ੍ਰਿੜ ਇਰਾਦੇ ਵਾਲੇ ਧਾੜਵੀ। ਕਾਫਲਾ- ਵਹੀਰ, ਮੰਡਲੀ। ਸੰਗ- ਸਾਥ। ਤਿਨਹਨ- ਉਹਨਾਂ ਦੇ। ਪੰਧ- ਰਸਤਾ। ਪਧਾਰੇ- ਚੱਲੇ, ਤੁਰੇ। ਸਹੀ ਸਲਾਮਤ- ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦੁੱਖ-ਕਸ਼ਟ ਦੇ। ਪਹੁਚਨਹਾਰੇ- ਪੁੱਜਣ ਵਾਲੇ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ ਅਤੇ ਹੰਕਾਰ ਰੂਪੀ ਲੁਟੇਰੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਲੁੱਟ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਮਾਰਥ ਦੇ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਇਹਨਾਂ ਦ੍ਰਿੜ ਅਤੇ ਦਲੇਰ ਲੁਟੇਰਿਆਂ ਨੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਹਨੇਰਾ ਕਰ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਸੱਚਾਈ ਦੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਲਿਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਤਿ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਮਾਰਥ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਮਨੋਰਥ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ॥੨੭॥

ਸ਼੍ਰੋਯੇ॥
 ਜਾਂ ਤਨ ਪੈ ਕਰ ਗਰਬ ਰਹੇ ਹਮ
 ਤਾਂ ਤਨ ਬੀਚ ਹੈ ਕੌਣ ਬਡਾਈ॥
 ਹਾਡ ਤੇ ਮਾਸ ਔ ਨਾੜੀ ਕੇ ਪਿੰਜਰੁ
 ਪੰਖੀ ਹੂਆ ਬਿਚ ਦਾਖਲ ਆਈ॥
 ਅਰਬਾ ਇਨਾਸਰ ਮੇਲੁ ਭਇਆ ਜਬ
 ਆਤਮ ਮੱਧ ਭਈ ਰੁਸਨਾਈ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਨਾ ਮਾਣ ਕਰੇ
 ਬਿਰ ਰਹਣਾ ਨਹੀ ਕਲਬੁਤ ਇਹੁ ਭਾਈ॥੨੯॥*

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜਾਂ- ਜਿਹੜੇ। ਤਨ- ਸਰੀਰ। ਗਰਬ- ਮਾਣ, ਹੰਕਾਰ। ਕੌਣ- ਕਿਹੜੀ। ਬਡਾਈ- ਵਡਿਆਈ। ਪਿੰਜਰੁ- ਸਰੀਰ ਦਾ ਢਾਂਚਾ। ਪੰਖੀ- ਪੰਛੀ, ਭਾਵ ਜੀਵਾਤਮਾ। ਅਰਬਾ ਇਨਾਸਰ- ਚਾਰ ਤਤ (ਪਾਣੀ, ਹਵਾ, ਮਿੱਟੀ ਅਤੇ ਅੱਗ)। ਰੁਸਨਾਈ- ਪ੍ਰਕਾਸ਼। ਮਾਣ- ਹੰਕਾਰ। ਬਿਰ- ਸਦੀਵੀ, ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ। ਕਲਬੁਤ- ਢਾਂਚਾ, ਸਰੀਰ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਦੇਹੀ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ਮਾਨ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੇਹੀ 'ਤੇ ਮਾਣ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ? ਹੱਡ, ਮਾਸ, ਨਾੜੀ ਦੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਇਸ ਪਿੰਜਰ ਵਿਚ ਜੀਵ-ਆਤਮਾ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੈ। ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਤੱਤਾਂ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਇਹ ਸਰੀਰ ਆਤਮਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਛੱਡ ਜਾਣ ਉਪਰੰਤ ਇਹ ਬਿਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ॥੨੯॥

* 28 ਨੰ. ਸ਼੍ਰੋਯੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਖਰੜੇ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਸੈਯਾ॥
 ਮਾਣਸ ਦੇਹ ਬਣੀ ਅਤ ਸੁੰਦ੍ਰ
 ਸੁੰਦਰ ਦੇਖ ਪਦਾਰਥ ਕੀ ਹੈ॥
 ਦੇਹ ਹੱਡ ਮਾਸ ਕੀ ਹੈ ਮਲ ਮੂਤ੍ਰ
 ਕੇ ਨਵ ਦੁਆਰ ਮੈ ਸੁਚ ਨਾ ਦੀ ਹੈ॥
 ਸੁੰਦ੍ਰ ਬਸਤ ਦ੍ਰਿਸਟ ਨ ਆਵਤ
 ਸੁੰਦ੍ਰ ਜਾਣ ਕਹ ਕਾਰਨ ਲੀ ਹੈ॥
 ਬਾਤ ਜਥਾਰਥ ਹੈ ਪਰਮਾਰਥ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਏਹੁ ਸੁੰਦ੍ਰ ਜੀ ਹੈ॥੩੦॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮਾਣਸ ਦੇਹ- ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ। ਪਦਾਰਥ- ਵਸਤੂ। ਨਵ ਦੁਆਰ- ਨੌਂ ਦਰਵਾਜ਼ੇ (ਇਕ ਮੂੰਹ, ਦੋ ਅੱਖਾਂ, ਦੋ ਨਾਸਕਾਂ, ਦੋ ਕੰਨ ਅਤੇ ਮਲ-ਮੂਤਰ ਦੇ ਦੋ ਰਸਤੇ।) ਕੇ- ਕੋਈ। ਸੁਚ- ਪਵਿੱਤਰਤਾ। ਦ੍ਰਿਸਟ- ਨਜ਼ਰ। ਕਹ- ਕਿਸ। ਲੀ- ਲਈ। ਜਥਾਰਥ- ਸੱਚ, ਅਸਲ। ਪਰਮਾਰਥ- ਪਰਮ-ਤੱਤ। ਜੀ- ਜੀਵਾਤਮਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਜੀਵਾਤਮਾ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਾ ਵਿਖਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਦੇਹ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ ਪਰ ਦੇਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਬਣੀ ਹੈ? ਹੱਡ, ਮਾਸ ਦੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਇਸ ਸਰੀਰ ਦੇ ਨੌਂ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮਲ-ਮੂਤਰ ਆਦਿ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਇਸ ਵਿਚ ਸੁੱਚਾ ਕੀ ਹੈ? ਇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਅਤੀ-ਸੁੰਦਰ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਤੱਤ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਦਰਅਸਲ, ਇਸ ਵਿਚ ਉਹ ਸੁੰਦਰ ਹਸਤੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜੀਵਾਤਮਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੩੦॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਔਧ ਘਟੇ ਨਰ ਰੋਜ ਬਰੋਜ ਹੀ
 ਚੋਜ ਕਰੇਂ ਮਨ ਭਾਵਤ ਕੈਸੇ॥
 ਸੁਫਨ ਸ੍ਰਿਸਟ ਬਿਖੇ ਪੜ ਮੂਰਖ
 ਭੋਗੋਂ ਕੋ ਬਾਂਛਤ ਹੈਂ ਅਬ ਐਸੇ॥
 ਸ੍ਰੁਪ ਕੇ ਮੂਹ ਬਿਖੇ ਪਿਆ ਦਾਦਰ
 ਮੱਛਰ ਖਾਣ ਕੋ ਚਾਹਤ ਜੈਸੇ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਏਹ ਅਜੁਬ ਹੀ ਐਹਮਕ
 ਜਾਣ ਕੇ ਸਤ ਜੋ ਸੰਚਤ ਪੈਸੇ॥੩੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਔਧ- ਉਮਰ। ਨਰ- ਬੰਦਾ, ਮਨੁੱਖ। ਰੋਜ ਬਰੋਜ- ਹਰ ਦਿਨ। ਚੋਜ- ਖੇਡ-
 ਤਮਾਸ਼ੇ। ਮਨ ਭਾਵਤ- ਮਨ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ। ਸੁਫਨ ਸ੍ਰਿਸਟ- ਸੁਪਨੇ ਸਮਾਨ ਜਗਤ।
 ਭੋਗੋਂ ਕੋ- ਸੰਸਾਰਕ ਰਸਾਂ-ਕਸਾਂ ਨੂੰ। ਬਾਂਛਤ- ਚਾਹੁੰਦਾ, ਲੋੜਦਾ। ਸ੍ਰੁਪ- ਸੱਪ। ਦਾਦਰ- ਡੱਢੂ।
 ਅਜੁਬ- ਅਜੀਬ, ਅਨੋਖਾ। ਐਹਮਕ- ਮੂਰਖ, ਬੇਵਕੂਫ਼। ਸਤ- ਸੱਚ। ਸੰਚਤ- ਇਕੱਠਾ
 ਕਰਨਾ, ਜਮ੍ਹਾ ਕਰਨਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਦੁਨਿਆਵੀ ਮਾਇਆ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵਰਜਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਉਮਰ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਘਟਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਮਨ ਭਾਉਂਦੇ
 ਰੰਗ-ਤਮਾਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸੁਪਨੇ ਜਿਹੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਮੂਰਖਾਂ ਵਾਂਗ
 ਭੋਗਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਵਿਚ ਖਚਿਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਸੱਪ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਡੱਢੂ
 ਮੱਛਰ ਖਾਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਦਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਸਮਝ ਮਨੁੱਖ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਦਾ ਹੋਇਆ
 ਵੀ ਮਾਇਆ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨ ਲਈ ਭੱਜਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ॥੩੧॥

ਸ੍ਰੈਯਾ॥
 ਸ੍ਰੈ ਸਰੂਪ ਸਿਮਰਣ ਕਰੋ ਅਤੇ
 ਬਿਸੇ ਬਿਸਮਰਣ ਕੀਜੀਏ ਭਾਈ॥
 ਬਿਸੇ ਬਿਸਮਰਣ ਬੋਧ ਹੋ ਜਾਇ
 ਸਰੂਪ ਬਿਸਮਰਣ ਸਾਰ ਗੁਵਾਈ ॥
 ਸਿਮਰੱਣ ਸਰੂਪ ਅਨੰਦ ਅਤੀ ਕਰ
 ਬਿਸੇ ਬਿਸਮਰਣਿ ਕਲਹ ਅਧਕਾਈ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਬਿਗਿਆਨ ਲਹੋ
 ਜਹ ਨਾਹਿ ਸਿਮਰੱਣ ਬਿਸਮਰਣ ਕਾਈ॥੩੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸ੍ਰੈ ਸਰੂਪ- ਆਪਣਾ ਆਪਾ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਰੂਪ ਆਤਮਾ। ਬਿਸੇ- ਇਹ ਪੰਜ ਮੰਨੇ ਗਏ ਹਨ- ਰੂਪ, ਰਸ, ਗੰਧ, ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਸਪਰਸ਼। ਬਿਸਮਰਣ- ਯਾਦ ਨਾ ਰੱਖਣ ਦਾ ਭਾਵ, ਚੇਤੇ ਨਾ ਕਰਨਾ। ਬੋਧ- ਗਿਆਨ। ਸਾਰ- ਉੱਤਮ ਤੱਤ। ਗੁਵਾਈ- ਗੁੰਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਤੀ ਬਹੁਤ। ਕਲਹ- ਝਗੜਾ, ਕਲੇਸ਼। ਅਧਕਾਈ- ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ। ਬਿਗਿਆਨ- ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ। ਲਹੋ- ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋ। ਕਾਈ- ਕੋਈ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਦੀ ਉੱਚਤਮ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਸਿਮਰਨ ਅਤੇ ਬਿਸਮਰਨ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਨਿਜ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋਣ ਲਈ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਤੱਤ ਗੁਆਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਦੁੱਖ ਕਲੇਸ਼ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਬਿਰਤੀਆਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ॥੩੨॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਪਾਇ ਅਟੱਲ ਅਚੱਲ ਸੋਊ
 ਜੋਊ ਦੇਸ ਅਛਲ ਅਮਲ ਅਨੂਪਾ॥
 ਆਪਣਾ ਆਪ ਨਹੀ ਤਿਨ ਤਾਪ
 ਨਾ ਜਾਪ ਅਜਾਪ ਹੈ ਭੂਪਨ ਭੂਪਾ ॥
 ਐਨ ਅਪਾਰ ਨਾ ਪਾਰ ਉਰਾਰ
 ਨ ਸਾਰ ਅਸਾਰ ਹੈ ਸਾਰ ਸਰੂਪਾ॥
 ਅਦੈ ਅਭੈ ਸ੍ਰੋ ਸੋਇ ਸੰਮਕ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਹੈ ਰੂਪ ਅਨੂਪਾ॥੩੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅਟੱਲ- ਜੋ ਨਾ ਟਲ ਸਕੇ। ਅਚੱਲ- ਸਥਿਰ। ਅਛਲ- ਜਿਸ ਨੂੰ ਛਲਿਆ ਨਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਅਮਲ- ਮੈਲ ਰਹਿਤ। ਅਨੂਪਾ- ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਪਰੇ। ਤਿਨ ਤਾਪ- ਤਿੰਨ ਦੁੱਖ (ਆਧਿਆਤਮਿਕ- ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਮਨ ਦੇ ਰੋਗ, ਆਧਿਭੌਤਿਕ- ਦੂਸਰੇ ਜੀਵਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਦੁੱਖ ਅਤੇ ਆਧਿਵੈਦਿਕ- ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਤੋਂ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਕਸ਼ਟ)। ਭੂਪਨ ਭੂਪਾ- ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜ। ਪਾਰ ਉਰਾਰ- ਉੱਧਰ-ਇੱਧਰ ਦਾ ਕਿਨਾਰਾ। ਅਸਾਰ- ਅਸਤਿ। ਸਾਰ ਸਰੂਪਾ- ਸਤਿ ਸਰੂਪ, ਪਰਮਾਤਮਾ। ਅਦੈ- ਦਵੈਤ ਰਹਿਤ। ਅਭੈ- ਨਿਡਰ। ਸ੍ਰੋ- ਆਪਣਾ ਆਪ। ਸੰਮਕ- ਇਕ ਰੂਪ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਉੱਚਤਮ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਵਾਲੇ ਸਦੀਵੀ, ਸਥਿਰ, ਕਪਟ- ਰਹਿਤ, ਨਿਰਮਲ ਅਤੇ ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਪਰੇ ਸਥਿਤ ਦੇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਤਿੰਨ ਤਾਪ, ਜਾਪ, ਅਜਾਪ ਆਦਿ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸਿਰਫ ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਅਤੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈ। ਉਹ ਬੇਮਿਸਾਲ ਅਤੇ ਬੇਅੰਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਪਾਰ-ਉਰਾਰ ਅਤੇ ਸਤਿ-ਅਸਤਿ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ। ਅਦਵੈਤ, ਨਿਰਭਉ ਅਤੇ ਸਵੈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਹ ਇਕ ਰਸ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ ਹੈ॥੩੩॥

ਸ੍ਰੈਯਾ॥
 ਐਸੋ ਦੇਸ ਲਹਿਓ ਮਿਲ ਸੰਤਨ ਕੋ
 ਜਗ ਜਗ ਅਜੱਗ ਹੈ ਜਗਮਗ ਸਾਰਾ॥
 ਹਿਜਰ ਕੇ ਬਾਬ ਹਿਸਾਬ ਨਹੀ
 ਨਹੀ ਖ੍ਰਾਬ ਅਜਾਬ ਨ ਬੈਨ ਬੁਕਾਰਾ॥
 ਮਲਕਲ ਮੌਤ ਕਾਰੀਮ ਨਹੀਂ
 ਨਹੀ ਤੁੰਮ ਔ ਹਮ ਨਾ ਹਮ ਪਸਾਰਾ॥
 ਹੱਕ ਰਫੀਕ ਹਕੀਕਤ ਹੈ ਇਹ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਜੁ ਜਲਵਾ ਨਿਆਰਾ॥੩੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਲਹਿਓ- ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਾਇਆ ਹੈ। ਜਗ ਅਜੱਗ- ਭੌਤਿਕ ਅਤੇ ਪਰਾਭੌਤਿਕ। ਜਗਮਗ- ਰੌਸ਼ਨ। ਹਿਜਰ- ਵਿਛੋੜਾ, ਵਿਜੋਗ। ਬਾਬ- ਬੁਰੀ ਹਾਲਤ। ਹਿਸਾਬ- ਲੇਖਾ। ਖ੍ਰਾਬ- ਸੁਪਨਾ। ਅਜਾਬ- ਦੁੱਖ, ਤਾੜਨਾ। ਬੈਨ ਬੁਕਾਰਾ- ਹਾਲ-ਦੁਹਾਈ, ਚੀਕ-ਚਿਹਾੜਾ। ਮਲਕਲ ਮੌਤ- ਮੌਤ ਦਾ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਾ, ਜਮਦੂਤ। ਕਾਰੀਮ- ਦਿਆਲੂ। ਹੱਕ- ਸੱਚਾ। ਰਫੀਕ- ਮਿੱਤਰ, ਸਾਥੀ। ਹਕੀਕਤ- ਸਚਾਈ। ਜਲਵਾ- ਨਜ਼ਾਰਾ, ਨੂਰ। ਨਿਆਰਾ- ਵੱਖਰਾ, ਅਲੱਗ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸੱਚਾ ਮਿੱਤਰ ਅਤੇ ਸਦੀਵੀ ਨੂਰ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਸਕੀਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਹਰ ਪਾਸੇ ਉਸ ਦੇ ਨੂਰ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਦੁੱਖ, ਕਸ਼ਟ ਅਤੇ ਵਿਕਾਰ ਰੰਚਕ ਮਾਤਰ ਵੀ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ। ਮੌਤ ਦੇ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਦਾ ਡਰ ਅਤੇ ਮੈਂ, ਮੇਰੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਵੀ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ। ਦਰਅਸਲ, ਸਦੀਵੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸੱਚਾ ਮਿੱਤਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਜਲਵਾ ਨਿਆਰਾ ਹੈ॥੩੪॥

ਸ੍ਰੀਯਾ॥
 ਹੈ ਪ੍ਰਕਾਸਕ ਆਪ ਇਹ ਲਾਸਕ
 ਹੋ ਕਰ ਆਸਕ ਕਹੁ ਖੁਦ ਨੂਰੀ॥
 ਮਾਲੇ ਹੋ ਮਾਲ ਲਖੇ ਖੁਦ ਹਾਲ
 ਅਨਲਹੱਕ ਕਹੁ ਹੋਕਾ ਦੇ ਮਨਸੂਰੀ॥
 ਬਾਤ ਹੈ ਔਰੁ ਕਰੋ ਕੁਝ ਗੌਰ
 ਫਿਰ ਔਰਨ ਕੇ ਤੌਰ ਨ ਭਾਖ ਗਰੂਰੀ॥
 ਕਰ ਈਮਾਨ ਇਹ ਦੇਖ ਲੈ ਜਾਨ
 ਹੈ ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਜੋ ਜਲਵਾ ਜਰੂਰੀ॥੩੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਪ੍ਰਕਾਸਕ- ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਸੋਮਾ। ਲਾਸਕ- ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ, ਨਿਰਸੰਦੇਹ। ਆਸਕ- ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮੀ। ਖੁਦ- ਆਪਣਾ ਆਪ। ਨੂਰੀ- ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ। ਲਖੇ- ਸਮਝੋ, ਜਾਣੋ। ਅਨਲਹੱਕ- ਮੈਂ ਰੱਬ ਹਾਂ। ਮਨਸੂਰੀ- ਮਨਸੂਰ ਵਾਲਾ। ਗੌਰ- ਧਿਆਨ। ਤੌਰ- ਤਰ੍ਹਾਂ, ਵਾਂਗ। ਭਾਖ- ਬੋਲ, ਕਥਨ। ਗਰੂਰੀ- ਹੰਕਾਰ ਸਹਿਤ। ਈਮਾਨ- ਯਕੀਨ, ਭਰੋਸਾ। ਜਲਵਾ- ਨਜ਼ਾਰਾ, ਨੂਰ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਿਰਸੰਦੇਹ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹਰ ਥਾਂ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨੂਰ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਹੋਏ ਸੱਚੇ ਆਸ਼ਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਸ ਵਰਗਾ ਦੱਸਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਮਨਸੂਰ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਨੂਰ ਨਾਲ ਮਾਲੇ ਮਾਲ ਹੋ ਕੇ ਅਨਲਹੱਕ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਮਨਸੂਰ ਦੇ ਇਸ ਬੋਲ 'ਤੇ ਗੌਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭੇਤ ਪਾ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਹੋਰਨਾਂ ਵਾਂਗ ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਵਾਕ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦੇ। ਅਜਿਹਾ ਜਲਵਾ ਦੇਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ 'ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖ ਕੇ ਬੰਦਗੀ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ॥੩੫॥

ਸੈਯਾ॥
 ਸਦ ਸਚਦਾਨੰਦ ਸਰੂਪ ਸਹੀ
 ਪ੍ਰੀਪੂਰਨ ਆਤਮ ਏਕ ਪਛਾਨੋ॥
 ਸਮਸਟੀ ਬਿਅਸਟੀ ਕਾ ਭੇਦ ਲਖੇ
 ਨਹੀ ਬੁੰਦ ਸਰੋਵਰ ਭਰਮ ਕੇ ਮਾਨੋ॥
 ਸ੍ਰਵੱਗ ਅਲਪੱਗ ਉਡਾਇ ਦੇਉ ਤਤ
 ਪਦ ਬ੍ਰਹਮ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮ ਬਖਾਨੋ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਚਿਦਾਘਨ ਹੈ ਸੋਉ
 ਸਤ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਸਿਆਨੋ॥੩੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਦ- ਹਮੇਸ਼ਾਂ। ਸਚਦਾਨੰਦ- ਸਤਿ-ਚਿੱਤ-ਅਨੰਦ। ਪ੍ਰੀਪੂਰਨ- ਭਰਪੂਰ, ਹਰ
 ਥਾਂ ਵਿਆਪਕ। ਸਮਸਟੀ- ਸਮੂਹਿਕ, ਏਕਤਾ। ਬਿਅਸਟੀ- ਭਿੰਨ, ਅਨੇਕਤਾ। ਲਖੇ- ਸਮਝੋ,
 ਜਾਣੋ। ਸ੍ਰਵੱਗ- ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ, ਸਰਬ-ਗਿਆਤਾ, ਪਰਮਾਤਮਾ। ਅਲਪੱਗ- ਥੋੜੀ
 ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਾਲਾ, ਜੀਵ। ਪਦ- ਪਦਵੀ। ਚਿਦਾਘਨ- ਪੂਰਨ ਚੇਤੰਨ। ਸਿਆਨੋ- ਪਛਾਣੋ, ਜਾਣੋ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚੇਤਨ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨੇ
 ਸਤਿ-ਚਿੱਤ-ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰ ਲਈ ਹੈ। ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਬੁੰਦ ਦੇ ਸੰਬੰਧ
 ਵਾਂਗ ਏਕਤਾ ਵਿਚ ਅਨੇਕਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਭਰਮ ਕਰਕੇ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ
 ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਅਤੇ ਜੀਵ ਦੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਭੇਦ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਕੇਵਲ ਇਕ
 ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹੀ ਜਾਣਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਕਾਸ਼ ਵਾਂਗ ਨਿਰਲੇਪ ਉਸ ਮਨੁੱਖ
 ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸੱਚ ਅਤੇ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ
 ਹੈ॥੩੬॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਗੋਸਪੰਦ ਔ ਗੁਰਗ ਤੇ ਗੁਰਬਾ ਔ
 ਮੁਰਗ ਮੇ ਮੋਜਦਿਲਾ ਦਿਲ ਮਾਲਕ ਏਕਾ॥
 ਗੋਰਖਰਾ ਗਜ ਗਾਓ ਜੁ ਗੋਨਨ
 ਸੂਕਰ ਸੁਆਨਨ ਏਕ ਹੀ ਟੇਕਾ॥
 ਗੰਗਾ ਗੋਦਾਵਰੀ ਗੋਮਤੀ ਗੋਕਲ
 ਗਇਆ ਗੁਫਾ ਗਿਰ ਗਹੋ ਬਬੇਕਾ॥
 ਘਟਾ ਮਟਾ ਅਕਾਸ ਸਭੀ ਮਹਾਂਕਾਸੁ ਮੇ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਹੈ ਏਕ ਅਨੇਕਾ॥੩੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਗੋਸਪੰਦ- ਬੱਕਰੀ। ਗੁਰਗ- ਬਘਿਆੜ। ਗੁਰਬਾ- ਬਿੱਲੀ। ਮੁਰਗ- ਕੁੱਕੜ, ਮੁਰਗਾ। ਗੋਰਖਰਾ- ਜੰਗਲੀ ਗਧਾ। ਗਜ- ਹਾਥੀ। ਗਾਓ- ਗਊ। ਗੋਨਨ- ਬੈਲ। ਸੂਕਰ- ਸੂਰ। ਸੁਆਨ- ਕੁੱਤਾ। ਟੇਕਾ- ਆਸਰਾ। ਗੰਗਾ- ਭਾਰਤ ਦੀ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਦੀ ਜੋ ਪਵਿੱਤਰ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗੋਦਾਵਰੀ- ਦੱਖਣ ਭਾਰਤ ਦੀ ਇਕ ਨਦੀ। ਗੋਮਤੀ- ਉਤਰਾਖੰਡ ਦੀ ਇਕ ਨਦੀ। ਗੋਕਲ- ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਇਕ ਅਸਥਾਨ। ਗਇਆ- ਗਯਾ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨ। ਗੁਫਾ ਗਿਰ- ਪਹਾੜ ਦੀ ਕੰਦਰ। ਗਹੋ- ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰੋ। ਬਬੇਕਾ- ਨਿਰਣਾ ਸ਼ਕਤੀ। ਘਟਾ ਮਟਾ- ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਘੜਾ। ਮਹਾਂਕਾਸੁ- ਵੱਡਾ ਅਕਾਸ਼। ਏਕ ਅਨੇਕਾ- ਇਕ ਤੋਂ ਅਨੇਕ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕਤਾ ਦਾ ਵਿਖਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੱਕਰੀ, ਬਘਿਆੜ, ਬਿੱਲੀ ਅਤੇ ਮੁਰਗੇ ਦਾ ਮਾਲਕ ਉਹੀ ਹੈ। ਜੰਗਲੀ ਗਧੇ, ਹਾਥੀ, ਗਊ, ਬੈਲ, ਸੂਰ, ਕੁੱਤੇ ਆਦਿ ਦਾ ਆਸਰਾ ਵੀ ਉਹੀ ਹੈ। ਬਿਬੇਕ ਬੁੱਧੀ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਦੇਖੋ ਕਿ ਗੰਗਾ, ਗੋਦਾਵਰੀ, ਗੋਮਤੀ, ਗੋਕਲ, ਗਯਾ ਅਤੇ ਪਹਾੜਾਂ ਦੀਆਂ ਕੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਉਹੀ ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਘੜੇ ਵਿਚਲੇ ਅਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਮੁੱਚੇ ਅਕਾਸ਼ ਤੱਕ ਉਹ ਇਕ ਤੋਂ ਅਨੇਕ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਪਸਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ॥੩੭॥

ਸ਼ੈਯਾ॥
 ਓਕਾਰ ਅਕਾਰ ਉਕਾਰ ਮਕਾਰ
 ਅਰਧ ਬਿੰਦੂ ਬਿਆਪਕ ਏਕ ਅਨੂਪਾ॥
 ਸਤਿ ਚਿਤ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਸਹੀ
 ਐਸੇ ਹੈ ਪ੍ਰੀਪੂਰਨ ਰੂਪ ਅਰੂਪਾ ॥
 ਸਰਬ ਕਾਲ ਹੈ ਸਰਬ ਸਥਾਨਨ ਮੇ ਸੋਊ
 ਹੈ ਇਕ ਰਸ ਸਮੂਹ ਮਮ ਰੂਪਾ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਪਛਾਨ ਤਿਸੇ ਇਕ
 ਹੈ ਸਰਬੱਗ ਜੋ ਭੂਪਨ ਭੂਪਾ॥੩੮॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਓਕਾਰ- ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ। ਅਕਾਰ- ਆਤਮਾ ਅੱਖਰ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ। ਉਕਾਰ- ਉਤਮਾ ਅੱਖਰ, ਬ੍ਰਹਮ। ਮਕਾਰ- ਮਮਾ ਅੱਖਰ, ਜੀਵ। ਅਰਧ ਬਿੰਦੂ- ਚਿਤ। ਬਿਆਪਕ- ਹਰ ਥਾਂ ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ। ਅਨੂਪਾ- ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਪਰੇ, ਬੇਮਿਸਾਲ। ਪ੍ਰੀਪੂਰਨ- ਭਰਪੂਰ, ਹਰ ਥਾਂ ਵਿਆਪਕ। ਅਰੂਪਾ- ਨਿਰਾਕਾਰ। ਸਰਬ ਕਾਲ- ਹਰ ਸਮੇਂ। ਸਰਬਾ ਸਥਾਨਨ- ਹਰ ਥਾਂ। ਮਮ- ਮੇਰਾ। ਸਰਬੱਗ- ਸਰਬ-ਗਿਆਤਾ, ਪਰਮਾਤਮਾ। ਭੂਪਨ ਭੂਪਾ- ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਨਿਰਗੁਣ ਤੋਂ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਜਗਤ, ਜੀਵ ਅਤੇ ਚੇਤਨਾ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਰੂਪ ਤੋਂ ਅਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਸਤਿ-ਚਿਤ-ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹਰ ਥਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਹਰ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨ ਵਿਚ ਇਕ ਰਸ ਹੋ ਕੇ ਪਸਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ॥੩੮॥

ਸ਼੍ਰੋਯਾ॥
 ਮਲ ਬਿਖੇਪ ਆਵਰਨ ਏਹ ਤੀਨ
 ਪ੍ਰਿਤਬੰਧ ਅੰਤਹਕਰਨ ਮੇ ਜਾਨੋ॥
 ਮਲ ਨਵਿਰਤ ਹੈ ਨਿਰਮਲ ਕਰਮ
 ਬਿਖੇਪ ਨਵਿਰਤ ਉਪਾਸਨਾ ਮਾਨੋ॥
 ਆਵਰਨ ਨਿਵਿਰਤ ਗਿਆਨ ਭਇਆ
 ਸਹੀ ਹੋਇ ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਸਾਚੁ ਸਿਆਨੋ॥
 ਜੀਵ ਬ੍ਰਹਮ ਕੀ ਏਕਤਾ ਮੇ ਹੁਣ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਕੀ ਭੇਦ ਪਛਾਨੋ॥੩੯॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮਲ- ਮੈਲ। ਬਿਖੇਪ- ਅਸਥਿਰਤਾ, ਭਟਕਣਾ। ਆਵਰਨ- ਪਰਦਾ। ਪ੍ਰਿਤਬੰਧ-
 ਰੁਕਵਟ। ਅੰਤਹਕਰਨ- ਮਨ ਦੀ ਉਹ ਅੰਦਰਲੀ ਬਿਰਤੀ ਜਾਂ ਸ਼ਕਤੀ ਜਿਸਦੇ ਦੁਆਰਾ ਭਲੇ-
 ਬੁਰੇ, ਸੱਚ-ਝੂਠ ਆਦਿ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਚ ਇਸਦੇ ਚਾਰ ਅੰਗ ਮੰਨੇ
 ਗਏ ਹਨ- ਮਨ, ਚਿੱਤ, ਬੁੱਧੀ ਅਤੇ ਹੰਕਾਰ। ਨਿਰਮਲ- ਪਾਪ ਅਤੇ ਪਾਖੰਡ ਤੋਂ ਰਹਿਤ,
 ਪਵਿੱਤਰ। ਨਵਿਰਤ- ਦੂਰ ਹੋਣ ਦਾ ਭਾਵ। ਉਪਾਸਨਾ- ਭਗਤੀ। ਭੇਦ- ਅੰਤਰ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਜੀਵ ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਅਭੇਦਤਾ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ
 ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕੀਤੀਆਂ ਹੀ ਮਨ ਨਿਰਮਲ ਅਤੇ ਨਿਰਲੇਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
 ਮੈਲ, ਭਟਕਣ ਅਤੇ ਭਰਮ ਦਾ ਪਰਦਾ ਅੰਤਹਕਰਨ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਮੰਨੀਆਂ ਗਈਆਂ
 ਹਨ। ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮਾਂ ਨਾਲ ਅਤੇ ਭਟਕਣ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਨਾਲ ਦੂਰ ਹੁੰਦੀ
 ਹੈ। ਗਿਆਨ ਰਾਹੀਂ ਜਦੋਂ ਭਰਮ ਦਾ ਪਰਦਾ ਹਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਨ ਨਿਰਲੇਪ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮੂਲ
 ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਏਕਤਾ ਦੇ ਭੇਦ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨੀ
 ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ॥੩੯॥

ਸੁਯਾ॥
 ਮਿਥਿਆ ਸੰਸਾਰ ਜੋ ਸੱਤ ਹੈ ਭਾਸਤ
 ਤਾਹਿ ਨਵਿਰਤੀ ਕੋ ਸਾਧਨ ਚਾਰੇ॥
 ਸਰਵਣ ਮੰਨਨ ਨਿਧਿਆਸਨ ਸੇ
 ਸਾਖਿਆਤ ਹੈ ਕਾਰ ਸਰੂਪ ਪਿਆਰੇ॥
 ਸੱਤ ਅਸੱਤ ਕੋ ਜਾਣ ਲੀਆ ਜਬ
 ਤਿਆਗੰ ਗ੍ਰਹਣ ਹੈ ਇਕਸਾਰੇ ॥
 ਸਿਧ ਬਿਵਸਥਾ ਮੇ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹੋ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਹੈ ਬਚਨ ਨਿਆਰੇ॥੪੦॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮਿਥਿਆ- ਨਾਸ਼ਮਾਨ। ਸੱਤ- ਸੱਚ। ਭਾਸਤ- ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨਵਿਰਤੀ- ਛੁਟਕਾਰਾ। ਸਰਵਣ- ਸੁਣਨਾ। ਮੰਨਨ- ਵਿਚਾਰ, ਚਿੰਤਨ। ਨਿਧਿਆਸਨ- ਨਿਰੰਤਰ ਧਿਆਨ ਲਗਾਉਣਾ। ਸਾਖਿਆਤ ਕਾਰ- ਪ੍ਰਤੱਖ, ਸਾਕਾਰ। ਅਸੱਤ- ਝੂਠ, ਮਿਥਿਆ। ਤਿਆਗੰ- ਉਪਰਾਮਤਾ। ਗ੍ਰਹਣ- ਗ੍ਰਹਿਸਥ। ਸਿਧ ਬਿਵਸਥਾ- ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਅਵਸਥਾ। ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ- ਜੀਵਨ-ਕਾਲ ਵਿਚ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਦੀ ਅਵਸਥਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਉੱਚਤਮ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰਾਹੀਂ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਦੀਵੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਸੰਸਾਰ ਨਾਸ਼ਮਾਨ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਨਵਿਰਤ ਹੋਣ ਦੇ ਚਾਰ ਸਾਧਨ ਮੰਨੇ ਗਏ ਹਨ। ਸੁਣਨ, ਮੰਨਣ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਲਗਾ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਾਕਾਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਦੀਵੀ ਅਤੇ ਨਾਸ਼ਮਾਨਤਾ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਉਪਰੰਤ ਤਿਆਗ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਜੀਵਨ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਧ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ॥੪੦॥

ਸ੍ਰੈਯਾ॥
 ਮਾਲਕ ਮੌਜ ਮਹੱਬਤ ਹੈ ਜੋਉ
 ਹੈ ਸ੍ਰਬਤ੍ਰ ਮਮ ਸਰੂਪਾ॥
 ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਕਤੇਬ ਕੁਰਾਨ
 ਏਹੁ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈਂ ਸਭ ਮੇਰੀ ਹੀ ਊਪਾ॥
 ਹਰ ਹਰ ਹਾਲ ਮੇ ਹੱਕ ਜਮਾਲ ਹੈ
 ਖਾਸ ਖਿਆਲ ਮੇ ਰੂਪ ਅਰੂਪਾ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਇਹੁ ਰਮਜ ਪਛਾਨ
 ਬਿਵਸਥਾ ਬਿਗਿਆਨ ਹੈ ਭੂਪਨ ਭੂਪਾ॥੪੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮੌਜ- ਅਨੰਦ। ਸ੍ਰਬਤ੍ਰ- ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ। ਮਮ- ਮੇਰਾ। ਬੇਦ- ਚਾਰ ਵੇਦ। ਪੁਰਾਨ- ਅਠਾਰਾਂ ਪੁਰਾਣ। ਕਤੇਬ- ਸਾਮੀ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ- ਤੌਰੇਤ, ਜਬੂਰ, ਇੰਜੀਲ ਅਤੇ ਕੁਰਾਨ। ਕੁਰਾਨ- ਇਸਲਾਮ ਧਰਮ ਦਾ ਗ੍ਰੰਥ। ਊਪਾ- ਉਪਮਾ। ਹੱਕ- ਸੱਚ। ਜਮਾਲ- ਸੁੰਦਰ, ਸਰੂਪ। ਅਰੂਪਾ- ਨਿਰਾਕਾਰ। ਰਮਜ- ਇਸ਼ਾਰਾ, ਭੇਤ। ਬਿਵਸਥਾ ਬਿਗਿਆਨ- ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਦੀ ਅਵਸਥਾ। ਭੂਪਨ ਭੂਪਾ- ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ, ਮਹਾਰਾਜਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਉੱਚਤਮ ਗਿਆਨ ਦਾ ਸੋਮਾ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰੇਮ ਅਤੇ ਅਨੰਦ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ, ਉਹੀ ਮੇਰਾ ਮੂਲ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਵੇਦ, ਪੁਰਾਨ, ਕਤੇਬ, ਕੁਰਾਨ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਮੇਰੇ ਉਸ ਮੂਲ-ਸਰੂਪ ਭਾਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸਦੀਵੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਤਿ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਗੁਣ ਅਤੇ ਨਿਰਗੁਣ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਭੇਦ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਭਾਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਦਾ ਸਦੀਵੀ ਸੋਮਾ ਹੈ॥੪੧॥

ਸੁਯਾ॥
 ਹੇ ਮੇਰੇ ਰੂਪ ਦੇਓਂ ਤੁਝੇ ਕੀ ਉਪਮਾ
 ਨਹੀਂ ਤੇ ਬਿਨ ਦੂਸਰ ਔਰ ਕੇ ਬੀਆ॥
 ਬਿਓਮ ਸਮੀਰ ਔ ਨਾਰ ਹੈ ਅੰਭ ਗੰਧ
 ਪੰਚਨ ਮੇ ਨਹੀਂ ਚੇਤਨ ਬੀਆ॥
 ਸਬਜੀ ਸੁਫੈਦੀ ਔ ਸੁਰਖੀ ਸਿਆਹੀ
 ਹੈ ਜਰਦੀ ਕੇ ਬੀਚ ਨਹੀਂ ਹੋਰੁ ਜੀਆ॥
 ਤੇਰੇ ਹੀ ਆਸਰੇ ਦਮਕਾਂ ਅਨੇਕ ਹੈਂ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਸਿਧਾਂਤ ਇਹੁ ਲੀਆ॥੪੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਉਪਮਾ- ਤੁਲਨਾ, ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ ਦਾ ਬੋਧ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਉਸ ਵਰਗੀ ਹੋਰ ਵਸਤੂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਕੇ ਸਮਝਾਉਣਾ। ਤੇ ਬਿਨਾ- ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ। ਬੀਆ- ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਬਿਓਮ- ਅਕਾਸ਼। ਸਮੀਰ- ਹਵਾ। ਨਾਰ- ਅੱਗ। ਅੰਭ- ਪਾਣੀ। ਪੰਚਨ ਮੇਂ- ਪੰਜਾਂ (ਤੱਤਾਂ) ਵਿਚ। ਚੇਤਨ- ਚੇਤਨਾ ਵਾਲਾ। ਸਬਜੀ- ਹਰਿਆਲੀ। ਸੁਰਖੀ- ਲਾਲੀ। ਸਿਆਹੀ- ਕਾਲਖ। ਜਰਦੀ- ਪਲੱਤਣ। ਜੀਆ- ਜੀਵ। ਦਮਕਾਂ- ਚਮਕਾਰੇ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸਮੁੱਚੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਸੱਤਾ ਦਾ ਸੋਮਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਵਰਗਾ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ - ਅਕਾਸ਼, ਹਵਾ, ਅਗਨੀ, ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਧਰਤੀ - ਵਿਚ ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚੇਤਨ ਸੱਤਾ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਰਿਆਲੀ, ਸੁਫੈਦੀ, ਲਾਲੀ, ਕਾਲਖ, ਪਲੱਤਣ ਆਦਿ ਵਿਚ ਵੀ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸੱਤਾ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਮੂਹ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਸੱਤਾ, ਚੇਤਨਾ ਅਤੇ ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਆਸਰੇ ਹੀ ਹੈ॥੪੨॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਆਬ ਤੇ ਬਾਦ ਔ ਆਤਸ ਖਾਕ
 ਅਕਾਸ ਮਿਲੇ ਬਿਚ ਆਪਿ ਹੋਇ ਸੀਰੀ॥
 ਪ੍ਰਾਨ ਉਪਾਨ ਬਿਆਨ ਉਦਾਨ
 ਸਮਾਨ ਹੁਈ ਪੰਜ ਪੌਣ ਕੀ ਧੀਰੀ॥
 ਆਪਸ ਬੀਚ ਬਜੋਗ ਹੁਆ ਜਬ
 ਖੁਲ ਗਈ ਤਬ ਪ੍ਰਾਨ ਜੰਜੀਰੀ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਅਖੰਡ ਹੈ ਆਤਮ
 ਰੰਚਕ ਮਾਨੁ ਨਹੀ ਦਿਲਗੀਰੀ॥੪੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਆਬ- ਪਾਣੀ। ਬਾਦ- ਹਵਾ। ਆਤਸ- ਅੱਗ। ਖਾਕ- ਮਿੱਟੀ। ਸੀਰੀ- ਸਾਂਝੀਵਾਲ। ਪ੍ਰਾਨ- ਸੁਆਸ, ਹਵਾ। ਉਪਾਨ- ਪੰਜ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਪ੍ਰਾਣ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਮਲ-ਮੂਤ੍ਰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਦਾ ਹੈ। ਬਿਆਨ- ਪੰਜ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਪਸੀਨਾ, ਖੂਨ ਆਦਿ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਨ- ਪੰਜ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਥਾਨ ਗਲੇ ਤੋਂ ਭਰਵੱਟਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਤੱਕ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਮਾਨ- ਧੁੰਨੀ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਹਵਾ। ਧੀਰੀ- ਨਿਯਮ, ਸਹਿਜ। ਬਜੋਗ- ਵਿਛੋੜਾ। ਪ੍ਰਾਨ ਜੰਜੀਰੀ- ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੀ ਸੰਗਲੀ, ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੀ ਗੰਢ। ਰੰਚਕ- ਰੱਤੀ ਭਰ, ਤਿਲ ਮਾਤਰ। ਦਿਲਗੀਰੀ- ਉਦਾਸੀ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਸਦੀਵੀ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ ਮਨ ਨੂੰ ਉਦਾਸੀ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਾਣੀ, ਹਵਾ, ਅਗਨੀ, ਮਿੱਟੀ ਅਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਬਣੇ ਹੋਏ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸੰਯੋਗ-ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਣ, ਉਪਾਨ, ਬਿਆਨ, ਉਦਾਨ, ਸਮਾਨ ਆਦਿ ਪੰਜ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਵਾ ਇਕ ਨਿਯਮ ਵਿਚ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹੈ। ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਵਿਯੋਗ ਨਾਲ ਪੰਜ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਆਤਮਾ ਅਖੰਡ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਨਿਰਾਸ ਹੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ॥੪੩॥

ਸ੍ਰੈਯਾ॥

ਏਕ ਅਕਾਲ ਅਜਾਲ ਗੋਪਾਲ ਇਹ

ਹਰ ਹਰ ਹਾਲ ਸੰਭਾਲ ਫਕੀਰਾ॥

ਹੈ ਸੱਤਿ ਚਿਤ ਅਨਿਤ ਨਾ ਨਿਤ

ਇਹੁ ਆਤਮ ਬਿਤ ਲੈ ਪਾਇ ਜਖੀਰਾ॥

ਸਚ ਅਨੰਦ ਇਹ ਹੈ ਨਿਰਦੁੰਦ

ਨਹੀ ਜਹ ਦੁੰਦ ਨਾ ਅਟਕ ਜੰਜੀਰਾ॥

ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਬਿਵਸਥਾ ਬਿਗਿਆਨ

ਨਾ ਗਿਆਨ ਅਗਿਆਨ ਨਹੀ ਗੁਰ ਪੀਰਾ॥੪੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅਕਾਲ- ਕਾਲ ਰਹਿਤ। ਅਜਾਲ- ਨਿਰਾਕਾਰ, ਬੰਧਨ ਮੁਕਤ। ਗੋਪਾਲ- ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਪਰਮਾਤਮਾ। ਸੱਤਿ ਚਿਤ- ਸੱਚ ਅਤੇ ਚੇਤਨਾ ਸਰੂਪ। ਅਨਿਤ- ਨਾਸ਼ਵਾਨ। ਨਿਤ- ਸਦੀਵੀ। ਬਿਤ- ਧਨ। ਜਖੀਰਾ- ਖਜ਼ਾਨਾ। ਨਿਰਦੁੰਦ- ਦਵੈਤ ਰਹਿਤ, ਦੁਬਿਧਾ ਰਹਿਤ। ਅਟਕ ਜੰਜੀਰਾ- ਰੋਕ ਕੇ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਸੰਗਲੀ। ਬਿਵਸਥਾ ਬਿਗਿਆਨ- ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਦੀ ਅਵਸਥਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਦੀ ਉੱਚਤਮ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਾਲ ਰਹਿਤ, ਨਿਰਾਕਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹਰ ਸਮੇਂ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਸਤਿ-ਚਿੱਤ, ਸਦੀਵੀ ਆਤਮਿਕ ਧਨ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੱਚ, ਅਨੰਦ ਅਤੇ ਅਦਵੈਤ ਰੂਪ ਵਾਲੀ ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਦਵੰਦ ਜਾਂ ਅਟਕਾਉਣ ਵਾਲੀ ਜੰਜੀਰ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਕੇ ਗਿਆਨ-ਅਗਿਆਨ ਅਤੇ ਗੁਰੂ-ਚੇਲੇ ਦਾ ਭੇਦ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੪੪॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਹੈ ਸੰਸਾਰ ਬਿਖੇ ਦੋਊ ਮਾਰਗ
 ਨਾਮ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਅਤੀਤ ਅਲਾਯੋ॥
 ਧਰਮ ਇਨਾ ਬਖੋ ਬਖ ਕਹੇ
 ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਨਵਿਰਤ ਕਾ ਭੇਦ ਲਖਾਯੋ॥
 ਜਿਸ ਮਾਹਿ ਸਾਮਲ ਤਿਸ ਕੇ ਹੀ ਆਮਲ
 ਹੋ ਕਰ ਕਾਮਲ ਖੂਬ ਕਮਾਯੋ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਪਛਾਣ ਕੇ ਆਪ ਕੇ
 ਦਾਨਸਮੰਦ ਤਾਂ ਫੇਰ ਕਹਾਯੋ॥੪੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਦੋਊ ਮਾਰਗ- ਦੋ ਰਸਤੇ। ਅਤੀਤ- ਤਿਆਗ, ਸੰਨਿਆਸ। ਅਲਾਯੋ- ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਵਿਰਤ- ਗ੍ਰਿਹਸਥ। ਨਵਿਰਤ- ਤਿਆਗ। ਭੇਦ- ਅੰਤਰ। ਲਖਾਯੋ- ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ। ਸਾਮਲ- ਸੰਮਿਲਿਤ। ਆਮਲ- ਅਮਲ, ਕਰਮ। ਕਾਮਲ- ਯੋਗ, ਪੂਰਾ। ਖੂਬ- ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ। ਦਾਨਸਮੰਦ- ਸਮਝਦਾਰ, ਗਿਆਨੀ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸੁਝਵਾਨ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਅਤੇ ਸੰਨਿਆਸ ਦੋ ਮਾਰਗ ਹਨ। ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਅਤੇ ਨਵਿਰਤੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਕਰਮ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਵਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਮਨੁੱਖ ਜਿਸ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਸਾਮਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ 'ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਨਿਸਚੇ ਨਾਲ ਅਮਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਦੋਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲ ਕੇ ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੁਝਵਾਨ ਅਤੇ ਸ੍ਰੋਸ਼ਟ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ॥੪੫॥

ਸੁਯਾ॥
 ਸੂਰਤ ਦੇਖ ਕਿਉਂ ਫੂਲ ਰਿਹੋਂ ਏਹੁ
 ਬਣਿਆਂ ਨਦਾਨ ਹੈ ਕਾਲ ਚਬੀਣਾ॥
 ਜਿਸ ਜੁਆਨੀ ਕਾ ਮਾਂਣ ਕਰੇਂ ਸਠ
 ਭੀਤਰ ਆਜ ਕਿ ਕਾਲ ਕੇ ਖੀਣਾ॥
 ਚਾਮਤਕਾਰ ਜਿਉ ਦਾਮਨ ਕਾ
 ਤਿਉਂ ਹੋਵਣਹਾਰ ਸਰੀਰ ਹੈ ਲੀਣਾ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਹੈ ਖਾਕ ਸਭੀ
 ਅਜੇ ਮੂਰਖ ਦੇਖ ਨਾ ਠੀਕ ਪਤੀਣਾ॥੪੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਨਦਾਨ- ਇਆਣਾ, ਬੇਸਮਝ। ਕਾਲ- ਮੌਤ। ਚਬੀਣਾ- ਚੱਬ ਕੇ ਖਾਣ ਵਾਲਾ ਪਦਾਰਥ। ਸਠ- ਮੂਰਖ। ਭੀਤਰ- ਵਿਚ। ਖੀਣਾ- ਨਸ਼ਟ। ਚਾਮਤਕਾਰ- ਲਿਸ਼ਕਾਰਾ। ਦਾਮਨ- ਅਸਮਾਨੀ ਬਿਜਲੀ। ਲੀਣਾ- ਲੈਅ ਹੋਣਾ, ਹੋਂਦ ਦਾ ਮਿੱਟ ਜਾਣਾ। ਖਾਕ- ਮਿੱਟੀ। ਠੀਕ- ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ। ਪਤੀਣਾ- ਨਿਸਚਾ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸੁੰਦਰਤਾ ਅਤੇ ਜੁਆਨੀ ਦੇ ਝੂਠੇ ਮਾਣ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪਣੇ ਸੁੰਦਰ ਰੂਪ ਦੇ ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਦਿਨ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਲ ਨੇ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਬੇਸਮਝ ਮਨੁੱਖ ਜਿਸ ਜੁਆਨੀ 'ਤੇ ਮਾਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਕਦੇ ਨਾ ਕਦੇ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਣੀ ਹੈ। ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਚਮਕ ਵਾਂਗ ਇਹ ਸਰੀਰ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਹੈ। ਬੇਸਮਝ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਇਹ ਦੇਹ ਨਾਸ਼ਮਾਨ ਹੋ ਜਾਣੀ ਹੈ॥੪੬॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥

ਕਾਲ ਕਲਵਤ੍ਰ ਸੀਸ ਪੈ ਖੜਕਤ
 ਕੜਕਤ ਬੀਰ ਨਾਂ ਜਾਵਤ ਪੇਸੋ॥
 ਬਾਲਕ ਬਿਰਧ ਜੁਆਨ ਪ੍ਰਾਨ
 ਨਸਾਨ ਗਵਾਵਤ ਕਾਰ ਹਮੇਸੋ॥
 ਹੋਇ ਭਿਆਨਕ ਆਣ ਅਚਾਨਕ
 ਦੇਤ ਦਖਾਲੀ ਜਾਂ ਹੋਤ ਅੰਦੇਸੋ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਨਹੀ ਬਸ ਜਾਵਤ
 ਪਾਸ ਤਮਾਮ ਰਹ ਜਾਵਤ ਖੇਸੋ॥੪੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਕਾਲ- ਮੌਤ। ਕਲਵਤ੍ਰ- ਆਰਾ। ਖੜਕਤ- ਖੜਕਦਾ ਹੈ। ਕੜਕਤ- ਗੱਜਦਾ ਹੈ। ਬੀਰ- ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ (ਜਮਦੂਤ)। ਪੇਸੋ- ਜ਼ੋਰ, ਵੱਸ। ਪ੍ਰਾਨ- ਸਵਾਸ। ਬਾਲਕ- ਬੱਚਾ। ਬਿਰਧ- ਬਜ਼ੁਰਗ। ਨਸਾਨ- ਚਿੰਨ੍ਹ, ਨਿਸ਼ਾਨੀ। ਕਾਰ ਹਮੇਸੋ- ਰੋਜ਼ ਦਾ ਕੰਮ। ਹੋਇ ਭਿਆਨਕ- ਡਰਾਵਣਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ। ਦੇਤ ਦਖਾਲੀ- ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਅੰਦੇਸੋ- ਡਰ, ਚਿੰਤਾ। ਤਮਾਮ- ਸਾਰਾ, ਪੂਰਾ। ਖੇਸੋ- ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ, ਸੰਬੰਧੀ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਨਾਸ਼ਮਾਨਤਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੌਤ ਦਾ ਆਰਾ ਸਿਰ 'ਤੇ ਖੜਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਬਲਸ਼ਾਲੀ ਕਾਲ ਅੱਗੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। ਬਾਲਕ, ਬਿਰਧ, ਜੁਆਨ ਆਦਿ ਦੇ ਸੁਆਸਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਮਿਟਾਉਣਾ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮੌਤ ਦਾ ਡਰ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕਾਲ ਅਚਨਚੇਤ ਹੀ ਆਪਣਾ ਇਹ ਰੂਪ ਦਿਖਾ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੱਸ ਨਹੀਂ ਚੱਲਦਾ ਅਤੇ ਨੇਤਲੇ ਸੰਬੰਧੀ ਦੇਖਦੇ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ॥੪੭॥

ਸੈਯਾ॥
 ਆਲਿ ਉਲਾਦਿ ਸਭੀ ਬ੍ਰਬਾਦਿ
 ਨਹੀ ਕਰ ਯਾਦ ਇਹ ਖਾਨ ਕਲੇਸਾ॥
 ਔਰੁਤ ਪੁਤ੍ਰ ਔਰ ਕਲਤ੍ਰ
 ਮਿਤ੍ਰ ਜਾਣ ਨਾ ਪੂਛ ਸੰਦੇਸਾ॥
 ਬਾਪ ਬਰਾਦ੍ਰ ਹੈ ਜੋਈ ਮਾਦਰ
 ਡੋਬਣਹਾਰ ਇਹ ਪੂਰ ਕੁਦੇਸਾ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਚਲੋ ਅਬ ਸੰਭਲ
 ਸੇਸ ਸਿਆਣ ਕਰੋ ਪ੍ਰਵੇਸਾ॥੪੮॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਆਲਿ ਉਲਾਦਿ- ਸੰਤਾਨ, ਧੀਆਂ-ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ। ਬ੍ਰਬਾਦਿ-
 ਤਬਾਹੀ। ਖਾਨ- ਸਰੋਤ। ਕਲੇਸਾ- ਦੁੱਖ, ਚਿੰਤਾ, ਝਗੜਾ ਆਦਿ। ਔਰੁਤ- ਇਸਤਰੀ। ਕਲਤ੍ਰ-
 ਵਹੁਟੀ। ਸੰਦੇਸਾ- ਸੁਨੇਹਾ। ਬਰਾਦ੍ਰ- ਭਰਾ। ਮਾਦਰ- ਮਾਤਾ, ਮਾਂ। ਪੂਰ- ਟੋਲਾ। ਕੁਦੇਸਾ- ਦੂਜਾ
 ਦੇਸ। ਸੇਸ- ਨਤੀਜਾ, ਸਿੱਟਾ। ਸਿਆਣ- ਸਮਝ, ਪਛਾਣ। ਪ੍ਰਵੇਸਾ- ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਦਾ ਭਾਵ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੀ ਸੋਝੀ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਧੀਆਂ-ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕਲੇਸ਼, ਝਗੜੇ ਆਦਿ ਦਾ
 ਕਾਰਨ ਬਣ ਕੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਨਿਘਾਰ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੌਤ ਆਉਣ 'ਤੇ ਇਸਤਰੀ,
 ਪੁੱਤਰ, ਵਹੁਟੀ, ਮਿੱਤਰ ਆਦਿ ਸੁਨੇਹਾ ਲੈ ਕੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ
 ਪਿਤਾ, ਭਰਾ, ਮਾਤਾ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਆਤਮਿਕ ਨਿਵਾਣ ਵੱਲ ਲਿਜਾ ਕੇ ਡੋਬਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ
 ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸੋਚ-ਸਮਝ ਕੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ॥੪੮॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਤੇ ਲੋਭ ਔ ਮੋਹਿ ਹੰਕਾਰ
 ਏਹ ਪ੍ਰਬਲ ਪੰਜ ਹੀ ਛਾਇਓ॥
 ਜੋ ਜਬ ਆਵਤ ਹੁਕਮ ਚਲਾਵਤ
 ਈਨ ਮਨਾਵਤ ਹੈ ਅਧਕਾਇਓ॥
 ਜੋ ਇਨ ਤਾਲਬ ਤਿਨ ਪ੍ਰਗਲਬ
 ਨਾਹਿ ਮੁਤਾਲਬ ਤਹਿ ਸੁਖੁ ਪਾਇਓ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਅਜਾਦ ਰਹੇ ਦਿਲ
 ਸਾਦ ਕੁਸਾਦ ਅਨਾਦ ਸਮਾਇਓ॥੪੯॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਪ੍ਰਬਲ- ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ। ਛਾਇਓ- ਛਾਏ ਹੋਏ, ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ। ਆਵਤ- ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਚਲਾਵਤ- ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਈਨ- ਅਧੀਨਗੀ। ਮਨਾਵਤ- ਮਨਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਅਧਕਾਇਓ- ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ। ਤਾਲਬ- ਇੱਛੁਕ। ਗਲਬ- ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਆਉਣਾ। ਮੁਤਾਲਬ- ਮੁਰਾਦ, ਮਨੋਰਥ। ਸਾਦ- ਖੁਸ਼ੀ। ਕੁਸਾਦ- ਅਨੰਦ, ਖੁੱਲ੍ਹਾ। ਅਨਾਦ- ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਆਦਿ ਨਹੀਂ। ਸਮਾਇਓ- ਸਮਾ ਲਵੋ, ਵਸਾ ਲਵੋ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮਨ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ ਅਤੇ ਹੰਕਾਰ ਰੂਪੀ ਪੰਜ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੇ ਮਨ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜਿਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੁਤਾਬਕ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ 'ਤੇ ਗਲਬਾ ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਮਨੋਰਥ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸੁਖੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ॥੪੯॥

ਸੁਯਾ॥

ਕਾਮ ਕਮਾਂਣ ਕੇ ਤੀਰ ਹੈਂ ਤੀਛਨ

ਕਾਮ ਕਰੀੜ ਕੇ ਬੀਚ ਨਾਂ ਜਾਯੋ॥

ਦੀਨ ਹੂਆ ਗਜ ਅੰਕਸ ਖਾਵਤ

ਪਾਵਤ ਕਸਟ ਜੋ ਭੇਦ ਨਾ ਪਾਯੋ॥

ਸਹੰਸ ਭਗ ਹੋਈ ਇੰਦ੍ਰ ਕੇ ਜਬ

ਗੋਤਮ ਕੇ ਬਿਭਚਾਰ ਕਮਾਯੋ॥

ਕਾਮ ਕੇ ਬਾਣ ਲਗੇ ਭਸਮੰਤ੍ਰ

ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਨਹੀ ਮੁੜ ਆਯੋ॥੫੦॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਤੀਛਨ- ਤਿੱਖਾ। ਕਾਮ ਕਰੀੜ- ਕਾਮ ਦੀ ਖੇਡ। ਦੀਨ- ਅਧੀਨ, ਵੱਸ। ਗਜ- ਹਾਥੀ। ਅੰਕਸ- ਕੁੰਡਾ। ਸਹੰਸ- ਹਜ਼ਾਰ। ਭਗ- ਯੋਨੀ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ। ਇੰਦ੍ਰ- ਹਿੰਦੂ ਮਿਥਿਹਾਸ ਅਨੁਸਾਰ ਜਲ ਅਤੇ ਬਲ ਦਾ ਦੇਵਤਾ। ਗੋਤਮ- ਇਕ ਰਿਸ਼ੀ ਜੋ ਅਹਲਿਆ ਦਾ ਪਤੀ ਸੀ। ਬਿਭਚਾਰ- ਕੁਕਰਮ। ਭਸਮੰਤ੍ਰ- ਜਲ ਕੇ ਸਵਾਹ ਹੋਣਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਕਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਨਾਸ ਹੋਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਕਮਾਨ ਦੇ ਤੀਰ ਬਹੁਤ ਤਿੱਖੇ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਫਸਣ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਹਾਥੀ ਸਿਰ 'ਤੇ ਕੁੰਡੇ ਖਾ ਕੇ ਕਸਟ ਸਹਿਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਭੇਦ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ। ਇੰਦਰ ਨੇ ਜਦੋਂ ਗੋਤਮ ਦੀ ਇਸਤਰੀ ਨਾਲ ਵਿਭਚਾਰ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਰਿਸ਼ੀ ਦੇ ਸਰਾਪ ਨਾਲ ਇੰਦਰ ਦੇ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਭਗਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਬਣ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਮ ਦੇ ਤੀਰ ਲੱਗਣ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਆਤਮਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੁਆਹ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੫੦॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਹੈ ਮੰਦ ਰੀਤ ਕਰੋਧ ਕੀ ਬਾਲਕ
 ਏਸ ਚੰਡਾਲ ਕੇ ਬੀਚ ਨਾ ਆਯੋ॥
 ਕਾਲੀ ਕਰੋਧ ਕੀਓ ਜਬ ਹੈ
 ਤਬ ਸਾਵਲ ਰੂਪ ਸੇ ਨਕ ਛਿਦਾਯੋ॥
 ਨਖਹ ਬਿਦਾਰ ਹੂਆ ਹਰਨਾਖਸ
 ਹੈ ਜਬ ਕ੍ਰੋਧ ਕੀ ਤੇਗ ਉਠਾਯੋ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰੋਧ ਕੀਓ ਜਿਨਿ
 ਆਖਰ ਬਾਰ ਸੇ ਹੈ ਪਛਤਾਯੋ॥੫੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮੰਦ ਰੀਤ- ਭੈੜਾ ਵਰਤੋਂ-ਵਿਹਾਰ। ਬਾਲਕ- ਇਆਣਾ। ਚੰਡਾਲ- ਨੀਚ ਅਤੇ ਘ੍ਰਿਣਾਯੋਗ। ਕਾਲੀ- ਇਕ ਸੱਪ ਜੋ ਜਮੁਨਾ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਸਾਵਲ ਰੂਪ- ਸਾਂਵਲੇ ਰੰਗ ਵਾਲਾ, ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ। ਛਿਦਾਯੋ- ਬਿੰਨੁਵਾਇਆ ਸੀ। ਨਖਹ ਬਿਦਾਰ ਹੂਆ- ਨੌਹਾਂ ਨਾਲ ਪਾੜਿਆ ਗਿਆ। ਹਰਨਾਖਸ- ਇਕ ਦੈਂਤ ਜੋ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਦਾ ਪਿਤਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਨਰਸਿੰਗ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਮਾਰਿਆ ਸੀ। ਤੇਗ- ਤਲਵਾਰ। ਆਖਰ ਬਾਰ- ਅੰਤ ਸਮੇਂ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕ੍ਰੋਧ ਰੂਪੀ ਚੰਡਾਲ ਤੋਂ ਬੱਚਣ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਬਹੁਤ ਭੈੜਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਵੱਸ ਅਧੀਨ ਕਾਲੀ ਨਾਗ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਆਉਣ 'ਤੇ ਹਰਨਾਖਸ ਨੂੰ ਨੌਹਾਂ ਨਾਲ ਪਾੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਨੇ ਵੀ ਕ੍ਰੋਧ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਖੀਰ ਉਸ ਨੂੰ ਪਛਤਾਉਣਾ ਪਿਆ ਹੈ॥੫੧॥

ਸ੍ਰੈਯਾ॥
 ਲੈਹਰ ਲੋਭ ਕੀ ਕੈਹਰ ਹੈ ਨਰ
 ਜੈਹਰ ਜਾਣ ਨਾਂ ਚਿਤੁ ਲੁਭਾਯੋ॥
 ਜੋਊ ਪਿਆ ਬਿਚ ਲੋਭ ਕੇ ਬੈਹਰ
 ਗਰਕ ਹੂਆ ਨਹੀ ਬਾਹਰਿ ਆਯੋ॥
 ਕਾਰੂੰ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰੀ ਜਬ ਲਾਲਚ
 ਧਰਨੀ ਕੇ ਬੀਚ ਓਹੁ ਕੈਸ ਗਡਾਯੋ॥
 ਉਡਣਹਾਰ ਜਨਾਵਰ ਕੋ ਹੁਣ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਹੈ ਲੋਭ ਪਸਾਯੋ॥੫੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਲੈਹਰ- ਤਰੰਗ। ਲੋਭ- ਲਾਲਚ। ਕੈਹਰ- ਆਫ਼ਤ। ਨਰ- ਹੇ ਬੰਦੇ। ਲੁਭਾਯੋ- ਲਲਚਾਉਣਾ। ਬੈਹਰ- ਸਮੁੰਦਰ। ਗਰਕ ਹੂਆ- ਡੁੱਬ ਗਿਆ। ਕਾਰੂੰ- ਮਿਸਰ ਦਾ ਇਕ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਿਸ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਧਨ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਧਰਨੀ- ਧਰਤੀ। ਗਡਾਯੋ- ਦਫ਼ਨਾਇਆ ਗਿਆ। ਉਡਣਹਾਰ- ਉਡਣ ਵਾਲਾ। ਪਸਾਯੋ- ਵਿਆਪਿਆ, ਪਸਰ ਗਿਆ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਲੋਭ ਦੇ ਨਕਾਰਾਤਮਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਹਿਰ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਕਹਿਰਵਾਨ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਲੋਭ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਡੁੱਬ ਗਿਆ ਉਹ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਿਆ। ਮਿਸਰ ਦੇ ਕਾਰੂੰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਧਨ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਪਰ ਅਖੀਰ ਉਹ ਵੀ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਹੀ ਦਫ਼ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਉਡਾਰੀਆਂ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਜਾਨਵਰ ਵੀ ਲੋਭ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ॥੫੨॥

ਸ੍ਰੋਯਾ ॥
 ਮੋਹਿ ਕਾ ਜਾਲੁ ਅਤੀ ਦੁਖਦਾਇਕ
 ਲਾਇਕ ਹੋ ਨਹੀ ਨੇਹੁ ਲਗਾਯੋ ॥
 ਮੋਹਿ ਬਰਾਨ ਕੀਓ ਨੰਦ ਮੈਹਰ
 ਕਾਨ ਨਹੀ ਜਬ ਲੋਟ ਕੇ ਆਯੋ ॥
 ਦਸਰਥ ਪ੍ਰਾਣ ਤਜੇ ਇਸ ਕਾਰਣ
 ਲਛਮਣ ਰਾਮ ਜਾਂ ਬਨ ਸਧਾਯੋ ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਸੀਆ ਛਲੀ ਰਾਵਣ
 ਰਾਮ ਸਰੀਖੇ ਭੀ ਮੋਹਿ ਰੁਆਯੋ ॥੫੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮੋਹਿ- ਪਿਆਰ, ਮੁਹੱਬਤ। ਅਤੀ- ਬਹੁਤ। ਲਾਇਕੁ- ਸੁਝਵਾਨ, ਸਿਆਣਾ। ਨੇਹੁ- ਪ੍ਰੀਤ। ਬਰਾਨ- ਬਰਬਾਦ। ਨੰਦ ਮੈਹਰ- ਜਸ਼ੋਧਾ ਦਾ ਪਤੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਘਰ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਹੋਈ ਸੀ। ਕਾਨ- ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ। ਲੋਟ ਕੇ- ਮੁੜ ਕੇ। ਦਸਰਥ- ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਦਾ ਪਿਤਾ। ਲਛਮਣ- ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਦਾ ਛੋਟਾ ਭਰਾ। ਬਨ- ਜੰਗਲ। ਸਧਾਯੋ- ਚੱਲੇ, ਕੂਚ ਕੀਤੇ। ਸੀਆ- ਸੀਤਾ। ਛਲੀ- ਧੋਖੇ ਨਾਲ ਕਾਬੂ ਕਰਨਾ, ਛਲਣਾ। ਸਰੀਖੇ- ਵਰਗੇ। ਰੁਆਯੋ- ਰੋਣ ਲਾ ਦਿੱਤੇ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮੋਹ ਦੇ ਜਾਲ ਨੂੰ ਦੁਖਦਾਈ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੁਝਵਾਨ ਬਣੋ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਨਾ ਫਸੋ। ਜਦੋਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਮੁੜ ਕੇ ਨਹੀਂ ਆਏ ਤਾਂ ਨੰਦ ਮੈਹਰ ਜੀ ਨੂੰ ਮੋਹ ਨੇ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਅਤੇ ਲਛਮਣ ਜੀ ਦੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਚਲੇ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਦਸਰਥ ਨੇ ਮੋਹ ਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਰਾਵਣ ਦੁਆਰਾ ਸੀਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਛਲ ਕੇ ਲੈ ਜਾਣ ਉਪਰੰਤ ਮੋਹ ਨੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਵਰਗੇ ਨੂੰ ਵੀ ਰੋਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ॥੫੩॥

ਸੈਯਾ॥
 ਬਹੁ ਬਿਕਾਰ ਹੰਕਾਰ ਬਿਖੇ
 ਇਸ ਬੀਚ ਅੰਧੇਰੀ ਕੇ ਨਾ ਉਰਝਾਇਓ॥
 ਕੰਸ ਹੰਕਾਰ ਭਈ ਦਸਾ ਕੈਸੀ ਕੁ
 ਸਿਆਮ ਜਬੇ ਧਰ ਪੈ ਪਟਕਾਯੋ॥
 ਅਹੰਕਾਰ ਕੀਓ ਦਰਜੋਧਨ ਨੇ ਜਬ
 ਕੈਰਬ ਕੁਲ ਤਬੀ ਘਬਰਾਯੋ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਨਾ ਤੁਖਮ ਰਿਹੋ ਫਿਰਿ
 ਆਪ ਕੇ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਬੰਧਾਯੋ॥੫੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਿਕਾਰ- ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ। ਬਿਖੇ- ਵਿਚ। ਅੰਧੇਰੀ- ਹਨੇਰਾ ਅਤੇ ਉਬਲ-ਪੁਬਲ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਤੇਜ਼ ਹਵਾ। ਉਰਝਾਇਓ- ਫਸਾ ਲਏ ਹਨ। ਕੰਸ- ਉਗ੍ਰਸੈਨ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਾ ਮਾਮਾ। ਦਸਾ- ਹਾਲਤ। ਕੈਸੀ ਕੁ- ਕਿਹੋ-ਜਿਹੀ। ਸਿਆਮ- ਸਾਂਵਲੇ ਰੰਗ ਵਾਲਾ, ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ। ਧਰ- ਧਰਤੀ। ਪਟਕਾਯੋ- ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਸੁੱਟਣਾ। ਦਰਜੋਧਨ- ਧ੍ਰਿਤਰਾਸ਼ਟਰ ਅਤੇ ਗੰਧਾਰੀ ਦਾ ਜੇਠਾ ਪੁੱਤਰ। ਕੈਰਬ ਕੁਲ- ਕੁਰੂ ਰਾਜੇ ਦੇ ਵੰਸ਼ਜ, ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਧ੍ਰਿਤਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਅਤੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਲਈ ਰੂਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਤੁਖਮ- ਬੀਜ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਅਹੰਕਾਰ ਰੂਪੀ ਵਿਕਾਰ ਦੇ ਨਕਾਰਾਤਮਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਵਿਖਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਕਾਰ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਫਸਣ ਕਰਕੇ ਕੰਸ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਪਟਕ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਦੁਰਜੋਧਨ ਦੇ ਅਹੰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਦਾ ਯੁੱਧ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਸਮੁੱਚੀ ਕੌਰਵ ਕੁਲ ਘਬਰਾ ਗਈ ਸੀ। ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਇਸ ਵਿਚ ਫਸ ਗਿਆ ਉਸ ਦਾ ਬੀਜ ਨਾਸ ਹੋ ਗਿਆ॥੫੪॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਇਹੁ ਕਰਤੂਤ ਹੈ ਪੰਚਨ ਕੀ ਜੋਈ
 ਪੀਛੇ ਮੁਸਨਫਾਂ ਆਖ ਸੁਣਾਯੋ॥
 ਗੁਣ ਦੋਖ ਬਿਚਾਰ ਕੇ ਇਨਹਨ ਕੇ
 ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਕਹੀ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਾਯੋ॥
 ਮਰਕਟ ਵਾਂਗ ਨਹੀ ਬਣ ਮੂਰਖ
 ਲੰਪਟ ਹੋ ਕਰ ਜਨਮ ਗਵਾਯੋ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਫੜੋ ਅਬ ਇਸਥਿਤਿ
 ਜਾਣ ਸਰੂਪ ਬਿਲੰਬ ਨਾ ਲਾਯੋ॥੫੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਕਰਤੂਤ- ਕਰਨੀ। ਪੰਚਨ- ਪੰਜ (ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ ਅਤੇ ਹੰਕਾਰ)। ਮੁਸਨਫਾਂ- ਰਚਨਾ। ਦੋਖ- ਅਵਗੁਣ, ਦੋਸ਼। ਇਨਹਨ ਕੇ - ਇਹਨਾਂ ਦੇ। ਪ੍ਰਵਿਰਤ- ਲਿਪਤ, ਮਾਇਆ ਦੇ ਬੰਧਨ ਵਿਚ। ਨਿਰਲੇਪ- ਅਲਿਪਤ, ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਮੁਕਤ। ਮਰਕਟ- ਬਾਂਦਰ। ਲੰਪਟ ਕੇ ਕਰ- ਲਿਪਤ ਹੋ ਕੇ। ਜਨਮ ਗਵਾਯੋ- ਜਨਮ ਗਵਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਥਿਤਿ- ਭਟਕਣਾ ਰਹਿਤ ਸਥਿਤੀ, ਸਹਿਜਤਾ। ਬਿਲੰਬ- ਦੇਰੀ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਪਿੱਛੇ ਵਿਖਿਆਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ-ਔਗੁਣਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਜਾਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿਣ ਲਈ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬਾਂਦਰ ਵਾਂਗ ਮੂਰਖ ਨਹੀਂ ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਲੋਭ ਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਕੁੱਜੀ ਵਿਚ ਹੱਥ ਫਸਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮੁੱਠੀ ਨਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹਦਾ। ਉਸ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਖਚਿਤ ਹੋ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਜਨਮ ਵਿਅਰਥ ਨਹੀਂ ਗੁਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਮਨ-ਬਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕਾਗਰ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਨਿਜ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਵਿਚ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ॥੫੫॥

ਸੈਯਾ॥

ਸਾਂਝ ਸਵੇਰ ਬਿਸਾਰ ਨਹੀਂ ਖਿਨ
 ਨਾਮੁ ਜਪੇ ਨਰ ਬੰਨ ਕੇ ਪਰੀਆ॥
 ਸਾਸ ਹੀ ਸਾਸ ਨਿਵਾਸ ਕਰੇ ਮਨ
 ਐਸੀ ਮਿਲੇ ਨਹੀਂ ਬਹੁੜ ਬਰੀਆ॥
 ਜਾਗ ਅਭਾਗ ਇਹ ਨਿਹਫਲ ਜਾਵਤ
 ਦੁਰਲਭ ਮਾਨੁਖ ਦੇਹ ਸਜਰੀਆ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਨਾ ਜੇ ਬਨ ਆਵਤ
 ਤਉ ਭਜ ਸਾਹਿਬੁ ਏਕ ਹੀ ਘਰੀਆ॥੫੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਾਂਝ- ਸ਼ਾਮ। ਖਿਨ- ਪਲ ਭਰ। ਨਰ- ਹੇ ਬੰਦੇ, ਹੇ ਮਨੁੱਖ। ਬੰਨ ਕੇ ਪਰੀਆ- ਮਨ ਦੇ ਫੁਰਨਿਆਂ (ਸੰਕਲਪਾਂ, ਵਿਕਲਪਾਂ ਆਦਿ) ਨੂੰ ਸੰਕੋਚ ਕੇ। ਬਹੁੜ- ਮੁੜ ਕੇ, ਦੁਬਾਰਾ। ਬਰੀਆ- ਵਾਰੀ, ਮੌਕਾ। ਅਭਾਗ- ਬਦਕਿਸਮਤ, ਮਾੜੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ। ਨਿਹਫਲ- ਫਲ ਰਹਿਤ, ਬੇਅਰਥ। ਦੁਰਲਭ- ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀ। ਦੇਹ- ਸਰੀਰ। ਸਜਰੀਆ- ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ। ਨ ਬਨ ਆਵਤ- ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ, ਭਾਵ ਜੇ ਪਲ-ਪਲ ਨਾਮ ਜਪਣ ਰੂਪੀ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਭਜ- ਜਪ। ਘਰੀਆ- ਘੜੀ, 24 ਮਿੰਟਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਿਮਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨ ਦੇ ਫੁਰਨਿਆਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਕੇ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਉਸ ਨੂੰ ਪਲ ਭਰ ਲਈ ਵੀ ਭੁੱਲਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਹ ਜੀਵਨ ਦੁਬਾਰਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਇਸ ਲਈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸੁਆਸ-ਸੁਆਸ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬੇਸਮਝ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਮਨੋਰਥ ਨੂੰ ਸਮਝੇ ਬਗ਼ੈਰ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਇਹ ਦੇਹ ਬੇਅਰਥ ਗੁਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜੇ ਬਹੁਤਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਕ ਘੜੀ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ॥੫੬॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਹਸਤੀ ਤੇ ਚੀਟੀ ਔ ਤ੍ਰਿਣ ਲੋ ਆਦਕ
 ਹੋਇ ਰਿਹਾ ਪ੍ਰਫੁਲਤ ਏਕੋ॥
 ਬਰਨ ਨਾ ਚੇਹਨ ਹੈ ਪ੍ਰਿਪੂਰਨ
 ਸਾਰ ਸਿਵਾਨਣ ਸੇ ਨਰ ਨੇਕੋ॥
 ਧੁਨ ਅਨਾਹਦ ਸੁਣੀਏ ਜੇ ਜਾਹਦ
 ਤੋ ਫਿਰ ਹੋਵਤ ਠੀਕ ਬਬੇਕੋ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਨਾ ਭੇਦ ਕਛੂ
 ਪ੍ਰਭ ਬਿਆਪ ਰਿਹਾ ਸਹੀ ਏਕ ਅਨੇਕੋ॥੫੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਹਸਤੀ- ਹਾਥੀ। ਚੀਟੀ- ਕੀਤੀ। ਤ੍ਰਿਣ- ਘਾਹ ਦਾ ਤੀਲਾ। ਪ੍ਰਫੁਲਤ- ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ। ਬਰਨ- ਰੰਗ। ਚੇਹਨ- ਚਿੰਨ੍ਹ। ਪ੍ਰਿਪੂਰਨ- ਹਰ ਥਾਂ ਵਿਆਪਕ। ਸਾਰ- ਅਸਲੀਅਤ। ਨਰ- ਬੰਦਾ, ਮਨੁੱਖ। ਨੇਕੋ- ਭਲਾ, ਉੱਤਮ। ਧੁਨ ਅਨਾਹਦ- ਆਤਮ ਮੰਡਲ ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਜੋ ਕੰਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਨਹੀਂ। ਜਾਹਦ- ਭਗਤ, ਤਪੱਸਵੀ। ਬਬੇਕੋ- ਗਿਆਨ। ਭੇਦ- ਅੰਤਰ, ਫਰਕ। ਬਿਆਪ ਰਿਹਾ- ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ, ਪਸਰਿਆ ਹੋਇਆ। ਏਕ ਅਨੇਕੋ- ਇਕ ਤੋਂ ਅਨੇਕ ਹੋ ਕੇ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਰੂਪ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਹਾਥੀ, ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਘਾਹ ਦੇ ਤੀਲਿਆਂ ਆਦਿ ਵਿਚ ਇਕ ਰਸ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਰੰਗ, ਚਿੰਨ੍ਹ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਹਰ ਥਾਂ ਵਿਆਪਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਜਾਣ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇਕ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਭਗਤ ਉਸ ਦੀ ਅਨਾਹਦ ਧੁਨ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਹਿਜ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੀ ਇਕ ਤੋਂ ਅਨੇਕ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ॥੫੭॥

ਸ਼ੈਯਾ॥
 ਜਗਤੁ ਸਭੀ ਜਗਦੀਸਰ ਮੇਂ
 ਜਗਦੀਸਰ ਹੈ ਜਗ ਮਾਹਿ ਸਮਾਯੋ॥
 ਗੁਪਤ ਔ ਪ੍ਰਗਟ ਬਿਆਪਕ ਘਟ ਘਟ
 ਬਾਤਨ ਜਾਹਰ ਭੇਦ ਰਖਾਯੋ॥
 ਹੈ ਸ੍ਰਵੱਗ ਨਹੀ ਅਲਪੱਗ
 ਜਾਂ ਹੋਇ ਤਾਤਗ ਤਾਂ ਮਗ ਕੋ ਪਾਯੋ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਹੈ ਸੀਝ ਗਿਓ ਜਬ
 ਮੀਨ ਔ ਮੇਖ ਨ ਰੇਖ ਰਹਾਯੋ॥੫੮॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜਗਦੀਸਰ- ਜਗਤ ਦਾ ਮਾਲਕ, ਪਰਮਾਤਮਾ। ਸਮਾਯੋ- ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ। ਬਿਆਪਕ- ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ, ਹਰ ਥਾਂ ਮੌਜੂਦ। ਘਟ ਘਟ- ਸਭ ਸਰੀਰਾਂ ਅਤੇ ਵਸਤੂਆਂ ਵਿਚ। ਬਾਤਨ- ਗੁਪਤ। ਜਾਹਰ- ਪ੍ਰਤੱਖ। ਭੇਦ- ਰਾਜ, ਗੁੱਝੀ ਗੱਲ। ਸ੍ਰਵੱਗ- ਸਰਬ-ਗਿਆਤਾ। ਅਲਪੱਗ- ਘਟ ਸਮਝ ਵਾਲਾ। ਤਾਤਗ- ਅਸਲੇ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ, ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ। ਮਗ- ਰਸਤਾ। ਸੀਝ- ਸਫਲ, ਕਾਮਯਾਬ। ਮੀਨ ਔ ਮੇਖ- ਜੋਤਿਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਦੱਸੀਆਂ ਗਈਆਂ ਦੋ ਰਾਸ਼ੀਆਂ। ਰੇਖ- ਹੱਥ ਦੀ ਲਕੀਰ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਜਗਤ ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹਰ ਇਕ ਸ਼ੈਅ ਵਿਚ ਉਹ ਗੁਪਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਰਬ-ਗਿਆਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਗਿਆਨ ਸੀਮਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਹੀ ਰਸਤੇ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਜੋਤਿਸ਼ ਵਿਦਿਆ ਦੀਆਂ ਰਾਸ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਰੇਖਾਵਾਂ ਦਾ ਭਰਮ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ॥੫੮॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਹੋ ਦਰਵੇਸ ਕਲੇਸ ਕਿਉਂ ਪਾਵਤ
 ਸਮਝ ਕੇ ਦੇਖ ਕੀ ਬਾਤ ਫਕੀਰੀ॥
 ਮੀਰ ਵਜੀਰ ਕੇ ਬੀਚ ਸ੍ਰੋਮਣ
 ਸਪਤ ਹੀ ਦੀਪ ਨੌਂ ਖੰਡ ਜਗੀਰੀ॥
 ਸਾਹਿਨਸਾਹਿ ਹੋ ਪੋਟ ਉਠਾਵਤ
 ਖਾਵਤ ਸ੍ਰਮ ਨਾਹਿ ਦਿਲਗੀਰੀ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਅਜਾਣ ਕਿਉਂ ਹੋਵਤ
 ਪਾਇਆ ਪਛਾਣੁ ਨਹੀਂ ਕਰੁ ਕੀਰੀ॥੫੯॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਦਰਵੇਸ- ਫਕੀਰ। ਕਲੇਸ- ਝਗੜਾ। ਮੀਰ- ਬਾਦਸ਼ਾਹ। ਵਜੀਰ- ਮੰਤਰੀ, ਦੀਵਾਨ। ਸ੍ਰੋਮਣ- ਉੱਤਮ, ਪ੍ਰਧਾਨ। ਸਪਤ ਦੀਪ- ਭੂ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸੱਤ ਹਿੱਸੇ। ਨੌਂ ਖੰਡ- ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦੇ ਨੌਂ ਹਿੱਸੇ। ਜਗੀਰੀ- ਮਾਲਕੀ। ਪੋਟ- ਪੰਡ, ਗਠੜੀ। ਖਾਵਤ- ਖਾਂਦੇ ਹਨ। ਸ੍ਰਮ- ਸ਼ਰਮ, ਲੱਜਾ। ਦਿਲਗੀਰੀ- ਦੁੱਖ, ਸ਼ੋਕ। ਕੀਰੀ ਕਰ- ਕੀੜੀ ਬਣ ਕੇ, ਨਿਮਾਣਾ ਹੋ ਕੇ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦਰਵੇਸ਼ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਦੁੱਖਾਂ-ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਵਜੀਰਾਂ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਤੇ ਸੱਤ ਦੀਪਾਂ ਅਤੇ ਨੌਂ ਖੰਡਾਂ ਦੀ ਮਾਲਕ ਫਕੀਰੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮਨੁੱਖ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਭਾਰ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਤੀ ਭਰ ਵੀ ਸ਼ਰਮ ਅਤੇ ਸ਼ੋਕ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਬੇਸਮਝੀ ਕਾਰਨ ਨਿਮਰਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ॥੫੯॥

ਸੈਯਾ॥
 ਹੈ ਕਬ ਬੀਚ ਓਹ ਬੰਧਨ ਆਵਤ
 ਜੇ ਨਿਰਬੰਧ ਫਕੀਰ ਸਨਾਸੀ॥
 ਹਾਥ ਉਠਾਇ ਸੰਧਉਰਾ ਲੀਓ ਜਬ
 ਫੇਰ ਕਿਉ ਲੋਟਤ ਹੈ ਸਤੀ ਖਾਸੀ॥
 ਜਾਣ ਬਿਰਸ ਤਿਆਗ ਪਦਾਰਥ
 ਪਾਵਤ ਹਾਥ ਕਰੇ ਜਗੁ ਹਾਸੀ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਨਹੀ ਫਸ ਬੈਠਤ
 ਬੇਪਰਵਾਹਿ ਜੋ ਬ੍ਰਿਤ ਅਕਾਸੀ॥੬੦॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਕਬ- ਕਦੋਂ। ਨਿਰਬੰਧ- ਬੰਧਨ ਰਹਿਤ। ਸਨਾਸੀ- ਪਛਾਣਨ ਵਾਲਾ, ਜਾਣਕਾਰ, ਗਿਆਨਵਾਨ। ਸੰਧਉਰਾ- ਨਾਰੀਅਲ। ਲੋਟਤ- ਵਾਪਸ ਮੁੜਦੀ, ਪਿੱਛੇ ਮੁੜਦੀ। ਸਤੀ- ਪਤੀ ਨਾਲ ਚਿਤਾ ਵਿਚ ਸਤਨ ਵਾਲੀ ਇਸਤਰੀ। ਖਾਸੀ- ਹੱਦੋਂ ਵੱਧ ਮੁਹੱਬਤ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ। ਬਿਰਸ- ਰਸ ਰਹਿਤ, ਫਿਕੇ। ਹਾਸੀ- ਠੱਠਾ, ਮਖੌਲ। ਬੇਪਰਵਾਹਿ- ਕਿਸੇ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਬ੍ਰਿਤ ਅਕਾਸੀ- ਉੱਚੀ ਸੁਰਤਿ ਵਾਲਾ, ਨਿਰਲੇਪ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਗਿਆਨਵਾਨ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਵਿਖਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਫਕੀਰੀ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਉਸ ਸਤੀ ਵਾਂਗ ਬੰਧਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਜਿਹੜੀ ਹੱਥ ਵਿਚ ਨਾਰੀਅਲ ਲੈ ਕੇ ਮੌਤ ਵੱਲ ਅੱਗੇ ਵਧਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਮੁੜਦੀ। ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਫਿਕੇ ਸਮਝ ਕੇ ਤਿਆਗ ਦੇਣ ਉਪਰੰਤ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਮਖੌਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉੱਚੀ ਬਿਰਤੀ ਵਾਲੇ ਬੇਪਰਵਾਹ ਮਨੁੱਖ ਝੂਠੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਫਸਦੇ॥੬੦॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਭੇਖ ਕੀ ਰੇਖ ਨਾਂ ਰਿਜਮ ਰਹੀ
 ਜਬ ਉਠ ਗਈ ਦਿਲੋਂ ਸਾਬਤ ਹਸਤੀ॥
 ਨਾਹਿ ਫਕੀਰ ਕਾ ਦੇਸੁ ਰਿਹਾ ਅਰੁ
 ਨਾਹਿ ਫਕੀਰ ਕੀ ਹੈ ਰਹੀ ਬਸਤੀ॥
 ਜਾਤ ਸਫਾਤ ਮੇਂ ਧਿਆਨੁ ਧਰੇ ਜਬ
 ਨਾਹਿ ਫਕੀਰ ਤਉ ਹੈ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਂਨ ਜੇ ਝਾਕ ਕਰੇ ਤਬ
 ਨਾਹਿ ਸਨਾਸ ਉਦਾਸ ਹੈ ਫਸਤੀ॥੬੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਭੇਖ ਕੀ ਰੇਖ- ਪਹਿਰਾਵੇ ਦੀ ਹੱਦ-ਬੰਦੀ ਭਾਵ ਮਰਯਾਦਾ। ਰਿਜਮ- ਰੱਤੀ ਭਰ, ਥੋੜ੍ਹੀ। ਸਾਬਤ ਹਸਤੀ- ਸਮੁੱਚੀ ਹੋਂਦ, ਮੈਂ-ਮੇਰੀ। ਬਸਤੀ- ਮੁਹੱਲਾ, ਪਿੰਡ। ਸਫਾਤ- ਕਿਆਮਤ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਲਈ ਈਸ਼ਵਰ ਅੱਗੇ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼। ਝਾਕ- ਆਸ, ਉਮੀਦ। ਸਨਾਸ- ਜਾਣਕਾਰ, ਗਿਆਨਵਾਨ। ਫਸਤੀ- ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ, ਬੰਧਨਾਂ ਵਿਚ ਪਿਆ ਹੋਇਆ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਮਿਟਾ ਕੇ ਪਰਮਪਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲਈ ਪਹਿਰਾਵੇ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਬਹੁਤਾ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਫਕੀਰ ਲਈ ਦੇਸ ਅਤੇ ਬਸਤੀ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਵੀ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਜਾਤ ਅਤੇ ਸਫਾਤ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਬੱਝਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹ ਫਕੀਰ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਫਕੀਰ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਇੱਛਾਵਾਂ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਰਲੇਪ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ॥੬੧॥

ਸ੍ਰੈਯਾ॥
 ਵਰਨ ਆਸਰਮ ਕੇ ਕੂਕਰ ਜੋ
 ਕਦੇ ਭੁਲ ਨਿਦਾਨ ਨਾ ਤਿਨ ਪਹਿ ਜਾਯੋ॥
 ਹੋਇ ਇਤਫਾਕਨ ਮੇਲੁ ਕਭੀ
 ਤਬ ਉਨ ਕੀ ਸੁਣੋ ਨਾਹਿ ਆਪ ਸੁਣਾਯੋ॥
 ਸਤ ਹੀ ਸਤ ਕਾ ਵਣਜੁ ਕਰੋ
 ਨਹੀ ਬੰਧ ਗਿਆਨੀ ਸੇ ਮਗਜ ਖਪਾਯੋ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਨਾ ਬੋਧ ਜਿਸੇ
 ਤਿਸੇ ਜੁਤ ਕਰ ਦੂਰ ਸੇ ਸੀਸ ਨਿਵਾਯੋ॥੬੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਵਰਨ- ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਨੁਸਾਰ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ (ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਖੱਤਰੀ, ਵੈਸ਼ ਅਤੇ ਸ਼ੂਦਰ)। ਆਸਰਮ- ਹਿੰਦੂ ਮੱਤ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਦੇ ਚਾਰ ਦਰਜੇ (ਬ੍ਰਹਮਚਰਯ, ਗ੍ਰਹਿਸਥ, ਵਾਨਪ੍ਰਸਥ ਅਤੇ ਸੰਨਿਆਸ)। ਕੂਕਰ- ਕੁੱਤੇ। ਨਿਦਾਨ- ਇਆਣਾ। ਇਤਫਾਕਨ- ਅਚਣਚੇਤ, ਅਚਾਨਕ। ਵਣਜੁ- ਵਪਾਰ। ਬੰਧ ਗਿਆਨੀ- ਮਾਇਆ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਅਖੌਤੀ ਗਿਆਨੀ। ਮਗਜ- ਦਿਮਾਗ। ਬੋਧ- ਗਿਆਨ, ਸਮਝ। ਜੁਤ ਕਰ- ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਭੇਦਭਾਵ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਰਨ ਆਸਰਮ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਕੋਲ ਭੁੱਲ ਕੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਅਚਣਚੇਤ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਨਾ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣੋ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਸੁਣਾਉ। ਸੱਚ ਦਾ ਵਪਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖੋ ਅਤੇ ਅਖੌਤੀ ਗਿਆਨੀਆਂ ਨਾਲ ਮਗਜ਼ ਨਾ ਖਪਾਉ। ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਭੇਦਭਾਵ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਲਪ ਗਿਆਨ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ॥੬੨॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥

ਬਾਝ ਬਰਾਗ ਗਿਆਨ ਨਾਂ ਹੋਵਤ
 ਬਾਝੁ ਬਬੇਕ ਮਮੋਖ ਨਾਂ ਜਾਨੀ॥
 ਸਮ ਬਾਝ ਨਹੀ ਮਨ ਸੀਝਤ ਹੈ
 ਦਮ ਬਾਝ ਨਹੀ ਨਰ ਹੋਵਤ ਗਿਆਨੀ॥
 ਬਾਝ ਸੰਤੋਖ ਨਹੀ ਸੁਖੁ ਪਾਵਤ
 ਸੁਹਬਤ ਬਾਝ ਨਾਂ ਸੋਭਤ ਬਾਂਨੀ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਂਨ ਨਾਂ ਧਰਮੁ ਦਇਆ ਬਿਨੁ
 ਬਾਝ ਖਿਮਾ ਨਾਹਿ ਤਪ ਬਖਾਂਨੀ॥੬੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਾਝ- ਬਿਨਾਂ। ਬਰਾਗ- ਉਪਰਾਮਤਾ, ਸੰਸਾਰਿਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਮੋਹ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਅਵਸਥਾ। ਬਬੇਕ- ਸਹਿਜ ਗਿਆਨ। ਮਮੋਖ- ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਇੱਛੁਕ। ਸਮ- ਮਨ ਨੂੰ ਸਥਿਰ ਕਰਨਾ। ਸੀਝਤ- ਮੁਕਤ ਹੁੰਦਾ, ਛੁਟਦਾ। ਦਮ- ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨਾ। ਸੰਤੋਖ- ਸਬਰ, ਤ੍ਰਿਪਤੀ। ਸੁਹਬਤ- ਸੰਗਤ। ਸੋਭਤ- ਸੋਭਾ। ਦਇਆ- ਕਿਰਪਾ, ਰਹਿਮ। ਖਿਮਾ- ਮਾਫ਼ੀ। ਬਖਾਂਨੀ- ਵਿਖਿਆਨ ਕਰਨਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸਦਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸੱਚਾ ਧਰਮ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਇਆ ਦੇ ਵੈਰਾਗ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਮਨ ਅਤੇ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕੀਤੇ ਬਗ਼ੈਰ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਸੰਤੋਖ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੁੱਖ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਅਤੇ ਸਤਿਸੰਗਤ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੋਭਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਦਇਆ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਧਰਮ ਅਤੇ ਖਿਮਾ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਤਪ ਦਾ ਵਿਖਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ॥੬੩॥

ਸੈਯਾ॥
 ਨੀਰ ਬਿਨਾਂ ਨਾਹਿ ਸੋਭ ਸਰੋਵਰ
 ਰੰਗ ਬਿਨਾਂ ਨਾਹਿ ਅੰਗ ਸੁਖਾਨੀ॥
 ਪ੍ਰੇਮ ਬਿਨਾ ਨਾਹਿ ਮਾਨਸ ਸੋਭਤ
 ਤਰਕਸ ਨਾ ਬਿਨ ਤੀਰ ਸੁਹਾਨੀ॥
 ਪੁਸਪੋਂ ਕੀ ਪੰਕਤ ਕਹੁ ਕਬ ਸੋਭਤ
 ਜੋ ਬਿਚ ਗੰਧ ਨਹੀ ਮਧਰਾਨੀ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਨਾਦਾਨ ਸਹੀ
 ਐਸੇ ਬੋਧ ਬਿਨਾ ਨਾਹਿ ਸੋਭ ਪ੍ਰਾਨੀ॥੬੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਨੀਰ- ਪਾਣੀ। ਸੋਭ- ਸੋਭਾ ਵਾਲਾ। ਸਰੋਵਰ- ਤਾਲਾਬ, ਸਮੁੰਦਰ। ਰੰਗ- ਖੁਸ਼ੀ, ਅਨੰਦ। ਅੰਗ- ਸਰੀਰ। ਸੁਖਾਨੀ- ਸੁਖਦਾਈ। ਮਾਨਸ- ਮਨੁੱਖ। ਸੋਭਤ- ਸੋਭਾ। ਤਰਕਸ- ਕਮਾਨ। ਸੁਹਾਨੀ- ਸੋਹਣਾ। ਪੁਸਪੋਂ- ਫੁੱਲ। ਪੰਕਤ- ਕਤਾਰ। ਗੰਧ- ਸੁਗੰਧੀ। ਮਧਰਾਨੀ- ਮਿੱਠੀ। ਨਦਾਨ- ਇਆਣਾ, ਬੇਸਮਝ। ਬੋਧ- ਗਿਆਨ। ਪ੍ਰਾਨੀ- ਮਨੁੱਖ, ਜੀਵ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਾ ਵਿਖਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਰੋਵਰ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਸਰੀਰ ਸੁਖਦਾਈ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ, ਪ੍ਰੇਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਨੁੱਖ ਸੋਭਾ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ ਅਤੇ ਤਰਕਸ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਤੀਰ ਨਹੀਂ ਸੋਹਦਾ, ਫੁੱਲਾਂ ਦੀਆਂ ਪੰਕਤੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚਲੀ ਮਿੱਠੀ ਸੁਗੰਧੀ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਸੋਹਣੀਆਂ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀਆਂ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੁੱਧੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੀਵ ਸੋਭਾ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ॥੬੪॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਸੁੰਵ ਭਏ ਬਿਨਾਂ ਫਲ ਜਿਉ ਤਰਵਰ
 ਸੀਰ ਬਿਨਾਂ ਜੈਸੇ ਖੀਰ ਰਧਾਨੀ॥
 ਚੰਦ ਬਿਨਾਂ ਜੈਸੇ ਸੁੰਵ ਭਈ ਨਿਸ
 ਖੂਹ ਬਿਨਾਂ ਜੈਸੇ ਜੂਹ ਬਰਾਨੀ॥
 ਤੇਲ ਬਿਨਾਂ ਜੈਸੇ ਦੀਪਕ ਹੈ ਸੁੰਵ
 ਰੂਹ ਬਿਨਾਂ ਕਲਬੂਤ ਸਰਾਨੀ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਨਾ ਨਾਮੁ ਜਪੇ ਨਰ
 ਇਹ ਸਹੀ ਜਾਣ ਲੈ ਸੁੰਵ ਨਿਸਾਨੀ॥੬੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸੁੰਵ- ਸੁੰਵੇ, ਖਾਲੀ। ਤਰਵਰ- ਰੁੱਖ। ਸੀਰ- ਦੁੱਧ। ਰਧਾਨੀ- ਰਿੰਨ੍ਹੀ ਹੋਈ।
 ਨਿਸ- ਰਾਤ। ਜੂਹ- ਚਾਰਾਗਾਹ, ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਚਰਨ ਦੀ ਥਾਂ। ਬਰਾਨੀ- ਬਰਬਾਦ। ਦੀਪਕ-
 ਦੀਵਾ। ਰੂਹ- ਜੀਵਾਤਮਾ। ਕਲਬੂਤ- ਸਰੀਰ। ਸਰਾਨੀ- ਸੁੰਵੀ। ਸੁੰਵ ਨਿਸਾਨੀ- ਸੁੰਵੇਪਨ ਦੀ
 ਨਿਸਾਨੀ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ
 ਹਨ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਫਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਰੁੱਖ ਸੁੰਵੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੁੱਧ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਖੀਰ ਨਹੀਂ ਰਿੰਨ੍ਹੀ
 ਜਾ ਸਕਦੀ, ਚੰਦਰਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਰਾਤ ਸੁੰਵੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਖੂਹ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਜ਼ਮੀਨ ਬਰਬਾਦ
 ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤੇਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਦੀਵਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਹੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੀਵਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਦੇਹ
 ਸੁੰਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਜੀਵ ਸੁੰਵੇਪਨ ਦੀ ਨਿਸਾਨੀ ਹੈ॥੬੫॥

ਸੁਯਾ॥

ਬਾਝ ਹੀ ਰੰਗ ਰੰਗਰੇਜ ਨਹੀ ਅਰ
 ਬਾਝ ਦੁਲਹੁ ਨਹੀ ਜੰਵ ਸੁਹਾਏ॥
 ਬਾਝ ਜਲਾ ਨਹੀ ਕਵਲ ਜੋ ਹੋਵਤ
 ਬਾਝ ਸੁੰਗੰਧ ਨਾ ਭੌਰ ਬਸਾਏ॥
 ਬਾਝ ਪੜੇ ਨਹੀ ਪੰਡਤ ਹੈ ਜਿਉ
 ਬਾਝ ਰਸਾ ਨਹੀ ਫਲ ਸੁਖਾਏ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਬਖਾਨ ਕਹੇ ਐਸੇ
 ਬਾਝ ਬਰਾਗ ਨਾਂ ਸਾਧ ਜਸਾਏ॥੬੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਾਝ- ਬਿਨਾਂ। ਰੰਗਰੇਜ- ਕੱਪੜੇ ਰੰਗਣ ਵਾਲਾ, ਲਿਲਾਰੀ। ਦੁਲਹੁ- ਲਾੜਾ। ਜਲਾ- ਪਾਣੀ। ਕਵਲ- ਕੌਲ ਫੁੱਲ, ਕਮਲ। ਭੌਰ- ਭੌਰਾ, ਭਵਰਾ। ਬਸਾਏ- ਵਸਦਾ, ਭਾਵ ਬੈਠਦਾ। ਪੰਡਤ- ਵਿਦਵਾਨ। ਰਸਾ- ਰਸ, ਫੁੱਲ ਦੀ ਮਿਠਾਸ। ਸੁਖਾਏ- ਸਹਾਉਂਦਾ। ਬਰਾਗ- ਉਪਰਾਮਤਾ, ਸੰਸਾਰਿਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਮੋਹ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਅਵਸਥਾ। ਜਸਾਏ- ਵਡਿਆਈ ਵਾਲਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪਤਾ ਨੂੰ ਸਾਧੂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਗੁਣ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਰੰਗ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਲਿਲਾਰੀ ਅਤੇ ਲਾੜੇ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਜੰਵ ਨਹੀਂ ਸੋਹਦੀ, ਜਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੌਲ ਫੁੱਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਸੁੰਗੰਧੀ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਭੌਰੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ, ਵਿੰਦਿਆ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਪੰਡਤ ਅਤੇ ਮਿਠਾਸ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਫਲ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੇ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੈਰਾਗ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਧੂ ਦਾ ਜਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ॥੬੬॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਏਕ ਅਲੇਖ ਨਹੀ ਜਹ ਰੇਖ
 ਓਹੁ ਪੇਖ ਹਮੇਸ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਰੇ॥
 ਦੇਖ ਬਬੇਕ ਬਸੇਖ ਰਹੇ ਜੋਊ
 ਸੇਖ ਅਸੇਖ ਸੋਊ ਦਿਲਾਰੇ॥
 ਤੀਨ ਤਬਾ ਦਸ ਪੌਣ ਇਕਾਗਰ
 ਪ੍ਰਾਨ ਉਪਾਨ ਕੀ ਗਤ ਬਿਚਾਰੇ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਨਾ ਫਰਕੁ ਰਹੇ ਜਬ
 ਸ੍ਰੋ ਪ੍ਰਕਾਸ ਕਹੈ ਨਿਰਕਾਰੇ॥੬੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅਲੇਖ- ਜੋ ਲੇਖੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਰੇਖ- ਚਿੰਨ੍ਹ। ਪੇਖ- ਦੇਖ। ਬਬੇਕ- ਵਿਚਾਰ ਸ਼ਕਤੀ। ਬਸੇਖ- ਵਿਸ਼ੇਸ਼, ਬਾਕੀ। ਸੇਖ- ਬਜ਼ੁਰਗ, ਮੁਰਸ਼ਦ। ਅਸੇਖ- ਜਵਾਨ, ਚੇਲਾ। ਦਿਲਾਰੇ- ਲਾਡਲਾ ਪੁੱਤਰ। ਤੀਨ- ਤਿੰਨ। ਤਬਾ- ਤਬੀਅਤ, ਸੁਭਾਅ, ਭਾਵ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਦੀ ਵਿਧੀ (ਕੁੰਭਕ, ਰੇਚਕ, ਪੂਰਕ)। ਦਸ- ਦਸਵਾਂ ਦੁਆਰ। ਪ੍ਰਾਨ ਉਪਾਨ- ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੀ ਭੇਟ। ਗਤ- ਸਥਿਤੀ, ਹਾਲਤ, ਅਵਸਥਾ। ਸ੍ਰੋ- ਆਪਣੇ ਆਪ। ਨਿਰਕਾਰੇ- ਅਕਾਰ ਰਹਿਤ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਉਸ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਚਿੰਨ੍ਹ ਅਤੇ ਲੇਖੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਵਿਚਾਰ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਦੇਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਸਰੀਰ ਅੰਦਰ ਉਹ ਕਿਹੜੀ ਪਿਆਰੀ ਸ਼ੈਅ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਬੁਢਾਪੇ ਅਤੇ ਜਵਾਨੀ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ। ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਵਿਖੇ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਇਕਾਗਰ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਾਣ-ਸ਼ਕਤੀ ਭਾਵ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਨਾਲ ਜੋਤ ਅਤੇ ਜੋਤ ਦੇ ਸੋਮੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ॥੬੭॥

ਸ਼ੈਯਾ॥

ਗਾਫਲ ਸੋਇ ਰਹਿਓ ਨਹੀ ਜਾਗਤ

ਲਾਗਤ ਪੰਜ ਤੋਹਿ ਬਟਵਾਰੋ॥

ਲੂਟਤ ਮੂਠਤ ਰੌਰ ਮਚਾਵਤ

ਭਾਗਤ ਹੈਂ ਰਤੀ ਨੈਨ ਉਘਾਰੋ॥

ਸਾਰ ਲਵੇਂ ਕਰ ਹਿਮਤ ਜੇ ਅਭੀ

ਰਾਖਤ ਹੈਂ ਸਭ ਹੀ ਘਰਬਾਰੋ॥

ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਨਾ ਬਖਤ ਮਿਲੇ ਇਹੁ

ਪਾਂਵ ਪਸਾਰ ਕੇ ਬਾਜੀ ਨਾ ਹਾਰੋ॥੬੮॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਗਾਫਲ- ਬੇਖਬਰ, ਬੇਸੁਰਤ। ਜਾਗਤ- ਜਾਗਦਾ। ਪੰਜ- ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ ਅਤੇ ਹੰਕਾਰ। ਬਟਵਾਰੋ- ਧਾੜਵੀ, ਲੁਟੇਰੇ। ਲੂਟਤ- ਲੁੱਟਦੇ ਹਨ। ਮੂਠਤ- ਠੱਗਦੇ ਹਨ। ਰੌਰ ਮਚਾਵਤ- ਰੌਲਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਗਤ- ਦੌੜਦਾ। ਰਤੀ- ਥੋੜ੍ਹਾ। ਨੈਨ ਉਘਾਰੋ- ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹੋ। ਸਾਰ- ਖਬਰ। ਹਿਮਤ- ਉੱਦਮ। ਬਖਤ- ਸਮਾਂ, ਮੌਕਾ। ਪਾਂਵ- ਪੈਰ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਜੀਵਨ ਦੀ ਉੱਤਮਤਾ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ ਦਾ ਵਿਖਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਵੇਸਲੇ ਹੋ ਕੇ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਪੰਜ ਵਿਕਾਰ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਨਗਰ ਨੂੰ ਲੁੱਟ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਵਿਕਾਰ ਠੱਗ ਰਹੇ ਅਤੇ ਰੌਲਾ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹਣ ਭਾਵ ਸੁਚੇਤ ਹੋਣ ਨਾਲ ਇਹ ਭੱਜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਘਰ ਤਾਂ ਹੀ ਬਚ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਦੀ ਸਾਰ ਲਈ ਜਾਵੇ। ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਇਹ ਮੌਕਾ ਦੁਬਾਰਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਇਸ ਲਈ ਲਾਪਰਵਾਹ ਹੋ ਕੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਬਾਜੀ ਨੂੰ ਹਾਰਨ ਤੋਂ ਸੁਚੇਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ॥੬੮॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਭਾਗ ਕੁਸੰਗ ਸੇ ਦੂਰ ਜਾਓ ਸਠ
 ਸਾਕਤ ਸੰਗ ਨਾ ਠੀਕ ਸਹੀ॥
 ਦੂਧ ਪਲਾਵਤ ਰਹੁ ਨਿਸਬਾਸਰ
 ਹੋਵਤ ਨਾਹਿ ਸੁਹਿਰਦ ਅਹੀ॥
 ਬੇਰੀ ਕੁਸੰਗ ਭਇਆ ਕਦਲੀ
 ਉਸ ਕੈਸੀ ਮੁਰਾਦ ਹੈ ਆਣ ਲਹੀ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਓਹੁ ਝੁਲਤ ਹੈ
 ਓਹੁ ਦੇਖ ਨਦਾਨ ਹੈ ਛੇਦ ਰਹੀ॥੬੯॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਭਾਗ- ਦੌੜ। ਕੁਸੰਗ- ਭੈੜੀ ਸੰਗਤ। ਸਠ- ਮੂਰਖ। ਸਾਕਤ- ਸਕਤੀ ਦਾ ਉਪਾਸਕ, ਮਨਮੁਖ। ਦੂਧ- ਦੁੱਧ। ਪਲਾਵਤ- ਪਿਲਾਉਂਦੇ। ਨਿਸਬਾਸਰ- ਰਾਤ-ਦਿਨ, ਹਮੇਸ਼ਾ। ਸੁਹਿਰਦ- ਨੇਕ ਦਿਲ, ਮਿੱਤਰ। ਅਹੀ- ਸੱਪ। ਕਦਲੀ- ਕੇਲਾ। ਲਹੀ- ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਨਦਾਨ- ਬੇਸਮਝ। ਛੇਦ ਰਹੀ- ਚੀਰ ਰਹੀ, ਪਾੜ ਰਹੀ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸੰਗਤ ਦੇ ਜੀਵਨ 'ਤੇ ਪੈਣ ਵਾਲੇ ਅਸਰ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਖੋਟੀ ਮੱਤ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੱਪ ਨੂੰ ਦਿਨ ਰਾਤ ਦੁੱਧ ਪਿਲਾਈ ਜਾਓ ਪਰ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਮਿੱਤਰ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ। ਬੇਰੀ ਦਾ ਕੇਲੇ ਦੇ ਰੁੱਖ ਨਾਲ ਸੰਗ ਹੋ ਜਾਣ 'ਤੇ ਜਦੋਂ ਬੇਰੀ ਝੁਲਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕੇਲੇ ਦੇ ਰੁੱਖ ਵਿਚ ਛੇਦ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ॥੬੯॥

ਸ਼੍ਰੈਯਾ॥
 ਨਾਮੁ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਕਾਮ ਨਹੀਂ ਨਰ
 ਮਾਣ ਕਰੇ ਸਠ ਜੋਬਨ ਦਾ॥
 ਜੋਰ ਜੁਆਨੀ ਇਹ ਖੇਹ ਵਿਚ ਰੁਲ ਕਰ
 ਜੀਵ ਚੁਰਾਸੀ ਦੇ ਹੋਵਨ ਦਾ॥
 ਹੰਸਤ ਹੰਸਤ ਫੰਸਤ ਹੈ
 ਨਹੀਂ ਚੀਤ ਧਰੇ ਸਮਾ ਰੋਵਨ ਦਾ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਨਾ ਫੇਰ ਮਿਲੇ ਬੇਲਾ
 ਨਾਮ ਨਰੰਜਨ ਬੋਵਨ ਦਾ॥੨੦॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਕਾਮ- ਕੰਮ। ਨਰ- ਹੇ ਬੰਦੇ। ਮਾਣ- ਹੰਕਾਰ। ਸਠ- ਮੂਰਖ। ਜੋਬਨ- ਜਵਾਨੀ। ਖੇਹ- ਮਿੱਟੀ। ਚੁਰਾਸੀ- ਚੌਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੁਨੀ। ਹੰਸਤ ਹੰਸਤ- ਹਸਦਾ-ਹਸਦਾ, ਰੰਗ-ਰਲੀਆਂ ਮਾਣਦਾ। ਫੰਸਤ- ਫਸਦਾ। ਚੀਤ ਧਰੇ- ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਰੱਖਦਾ, ਚੇਤੇ ਰੱਖਦਾ। ਬੇਲਾ- ਸਮਾਂ। ਬੋਵਨ ਦਾ- ਬੀਜਣ ਦਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦਾ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਉਹ ਮੂਰਖ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਜੁਆਨੀ ਦਾ ਮਾਣ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਜੁਆਨੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਇਹ ਜਨਮ ਵਿਅਰਥ ਗੁਆ ਕੇ ਜੁਨਾਂ ਵਿਚ ਭਟਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮਾਇਆ ਦੇ ਜਾਲ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਪੈਣ ਵਾਲੇ ਕੁਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਸਮਾਂ ਚੇਤੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਵੇਲਾ ਬੀਤ ਜਾਣ 'ਤੇ ਨਾਮ ਬੀਜਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਮੁੜ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ॥੨੦॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਸੂਰਤ ਦੇਖ ਗਰੂਰਤ ਨਾਂ ਕਰ
 ਰੋਜ ਬਰੋਜ ਇਹ ਹੋਤ ਪੁਰਾਨੀ॥
 ਤਿਗੱਯਰ ਔਰਤ ਬੱਦਲ ਉਪਰ
 ਹਾਲਤ ਏਕ ਪੈ ਨਾਹਿ ਨਦਾਨੀ॥
 ਨਹੀ ਰਖ ਜਰੂਰਤ ਮੂਰਤ ਕੀ
 ਇਹੁ ਸਮਝ ਜਰੂਰ ਹੈ ਧੂਰ ਨਸਾਨੀ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਹੋ ਤਾਲਬ ਕਾਲਬ
 ਤਰਕ ਸਤਾਬ ਲਜਾਤ ਜੁ ਫਾਨੀ॥੨੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸੂਰਤ- ਸ਼ਕਲ। ਗਰੂਰਤ- ਹੰਕਾਰ। ਰੋਜ ਬਰੋਜ- ਦਿਨ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ, ਹਰ ਰੋਜ।
 ਤਿਗੱਯਰ- ਹਾਲਤ ਬਦਲ ਜਾਣਾ, ਅਦਲਾ-ਬਦਲੀ। ਔਰਤ- ਗੁਪਤ। ਨਦਾਨੀ- ਅੰਤ ਨੂੰ,
 ਓਤਕ ਨੂੰ। ਮੂਰਤ- ਸ਼ਕਲ-ਸੂਰਤ। ਧੂਰ ਨਿਸਾਨੀ- ਧੂੜ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ। ਤਾਲਬ- ਖੋਜੀ, ਜਿਗਿਆਸੂ।
 ਕਾਲਬ- ਸਰੀਰ। ਤਰਕ- ਆਤਮ ਵਿਦਿਆ। ਸਤਾਬ- ਛੇਤੀ, ਜਲਦੀ। ਲਜਾਤ- ਸੁਆਦ,
 ਅਨੰਦ। ਫਾਨੀ- ਬਿਨਸਨਹਾਰ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਮੂਲ ਸਰੂਪ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ
 ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਪੁਰਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਪਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੱਦਲਾਂ ਦਾ ਪਰਛਾਵਾਂ ਬਦਲ ਜਾਣ ਵਾਂਗ
 ਅਖੀਰ ਹਾਲਤ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਸੂਰਤ ਨੂੰ ਜਰੂਰੀ ਸਮਝਣ ਦੀ ਬਜਾਏ
 ਇਸਨੂੰ ਧੂੜ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਆਤਮ ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਨਾਲ
 ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਨਾਸ਼ਮਾਨ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਸਵਾਦ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੨੧॥

ਸੁੰਯਾ॥
 ਅੰਗ ਕੇ ਦੇਖ ਉਮੰਗ ਨਹੀ ਕਰ
 ਸਚ ਨਾ ਜਾਣ ਇਹ ਰੰਗ ਪਤੰਗੀ॥
 ਦੇਖ ਹਿਸਾਬ ਸੇ ਆਬ ਹਬਾਬ ਕੇ
 ਨਾਹਿ ਬਕਾ ਕੀਏ ਕੋਟ ਬਦੰਗੀ॥
 ਮਲਕਲ ਮੌਤ ਕੀ ਗਸਤ ਤਲੇ ਗਏ
 ਖਾਇ ਸਿਕਸਤ ਹੋ ਖਸਤ ਫਰੰਗੀ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਅਜਾਦ ਹੂਏ ਦਿਲ
 ਸੌਕ ਸੇ ਫੌਕ ਕੇ ਲੈ ਯਕਰੰਗੀ॥੨੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅੰਗ- ਸਰੀਰ। ਉਮੰਗ- ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਉਛਲਨਾ। ਪਤੰਗੀ- ਪੰਛੀ, ਭਾਵ ਉਡਣ ਵਾਲਾ। ਹਿਸਾਬ ਸੇ- ਹਿਸਾਬ ਲਗਾ ਕੇ, ਭਾਵ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰ ਕੇ। ਆਬ ਹਬਾਬ- ਪਾਣੀ ਦਾ ਬੁਲਬੁਲਾ। ਬਕਾ- ਬਾਕੀ ਰਹਿਣਾ, ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਰਹਿਣਾ। ਕੋਟ- ਕਰੋੜਾਂ। ਬਦੰਗੀ- ਬੁਰਾ ਰੰਗ, ਕੁਰੂਪ। ਮਲਕਲ ਮੌਤ- ਮੌਤ ਦਾ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਾ। ਗਸਤ- ਘੁੰਮਣਾ, ਫਿਰਨਾ। ਤਲੇ- ਹੇਠਾਂ। ਸਿਕਸਤ- ਹਾਰ। ਖਸਤ- ਫੱਟੜ, ਬਰਬਾਦ। ਫਰੰਗੀ- ਪੁਰਤਗਾਲ, ਫਰਾਂਸ ਅਤੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ। ਫੌਕ- ਉੱਤਮਤਾ, ਵਡਿਆਈ। ਯਕਰੰਗੀ- ਮਿੱਤਰਤਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸਦੀਵੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਿੱਤਰਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਬਹੁਤਾ ਖੁਸ਼ ਨਾ ਹੋ, ਇਹ ਬਿਨਸਨਹਾਰ ਹੈ। ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਦੇਖ ਇਹ ਸਰੀਰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਬੁਲਬੁਲੇ ਵਾਂਗ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮਲਕਤ ਰੂਪੀ ਮੌਤ ਦੇ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਅੱਗੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਫਰੰਗੀ ਵੀ ਹਾਰ ਕੇ ਖੀਣ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਭਾਵ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਜਿੱਤ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਮਨ ਨੂੰ ਸਰੀਰ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਕੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਉੱਚਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ॥੨੨॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਦੇਖ ਵਲਾਇਤ ਛੋਡ ਸਕਾਇਤ
 ਸਮਝਿ ਹਿਦਾਇਤ ਆਕਲ ਭਾਈ॥
 ਦਾਖਲ ਬੀਚ ਜਮਾਇਤ ਆਰਫ
 ਹੋ ਕਰ ਆਸਕ ਲੈ ਰੁਸਨਾਈ॥
 ਹੋਇ ਸਰੂਰ ਜਰੂਰ ਸਹੀ ਜਬ
 ਨੂਰ ਗਫੂਰ ਸੇ ਹੋਤ ਬੀਨਾਈ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਤਾਂ ਚਸਮ ਖੁਲੇ
 ਕਰੇ ਸਾਬ ਪਨਾਹਿ ਜੇ ਇਹੁ ਅਸਨਾਈ॥੨੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਵਲਾਇਤ- ਮਿੱਤਰ। ਸਕਾਇਤ- ਗਿਲਾ, ਸ਼ਿਕਵਾ। ਹਿਦਾਇਤ- ਸਿੱਖਿਆ, ਨਸੀਹਤ। ਆਕਲ- ਸਿਆਣਾ। ਜਮਾਇਤ- ਸਭਾ, ਜਮਾਤ। ਆਰਫ- ਰੱਬ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨ ਤੇ ਸਮਝਣ ਵਾਲਾ। ਆਸਕ- ਪ੍ਰੇਮੀ। ਰੁਸਨਾਈ- ਚਾਨਣ, ਗਿਆਨ। ਸਰੂਰ- ਅਨੰਦ। ਨੂਰ- ਪ੍ਰਕਾਸ਼। ਗਫੂਰ- ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ, ਪਰਮਾਤਮਾ। ਬੀਨਾਈ- ਨਜ਼ਰ। ਚਸਮ- ਅੱਖ। ਪਨਾਹਿ- ਸ਼ਰਨ। ਅਸਨਾਈ- ਦੋਸਤੀ, ਮਿੱਤਰਤਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਰੇ ਗਿਲੇ-ਸ਼ਿਕਵੇ ਛੱਡ ਕੇ ਉਸ ਸਦੀਵੀ ਮਿੱਤਰ ਵੱਲ ਦੇਖਣ ਅਤੇ ਸਿਆਣਾ ਬਣ ਕੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਸੱਚੇ ਆਸਕ ਵਾਂਗ ਗਿਆਨ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ 'ਤੇ ਜਦੋਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਨਿਸਚਿਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿੱਤਰ ਬਣਾ ਲੈਣ ਨਾਲ ਗਿਆਨ ਵਾਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ॥੨੩॥

ਸੈਯਾ॥
 ਏ ਦਿਲਦਾਰ ਸੁਣੇ ਗੁਫਤਾਰ
 ਦਾਤਾਰ ਸਤਾਰ ਕੇ ਨਾਹਿ ਭੁਲਾਵੇ॥
 ਸਬ ਰੋਜ ਪਰਸਤਸ ਕਰਤ ਰਹੇ
 ਨਹੀ ਬੀਚ ਸੈਤਾਨ ਕੀ ਗਰਦਸ ਆਵੇ॥
 ਹੋਵਤ ਜਾਤ ਗੁਜਸਤ ਜੋ ਵਕਤ
 ਨਾਂ ਦਸਤ ਮੇਂ ਆਵਤ ਹਸਤ ਠਰਾਵੇ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਰੇ ਹੋਸ ਕੇ ਗੋਸ ਸੇ
 ਸੁਖਨ ਸੁਣੇ ਪਸ ਪੇਸ ਗੁਵਾਵੇ॥੨੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਦਿਲਦਾਰ- ਪਿਆਰਾ। ਗੁਫਤਾਰ- ਗੱਲ-ਬਾਤ, ਤਕਰੀਰ, ਵਚਨ। ਦਾਤਾਰ- ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ। ਸਤਾਰ- ਪਰਦੇ ਢਕਣ ਵਾਲਾ। ਸਬ ਰੋਜ- ਹਰ ਰੋਜ਼। ਪਰਸਤਸ- ਇਬਾਦਤ, ਬੰਦਗੀ। ਗਰਦਸ- ਚੱਕਰ। ਹੋਵਤ ਜਾਤ ਗੁਜਸਤ- ਗੁਜਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਬੀਤ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਵਕਤ- ਸਮਾਂ। ਦਸਤ- ਹੱਥ। ਹਸਤ- ਹੱਥ। ਹੋਸ- ਅਕਲ। ਗੋਸ-ਕੰਨ। ਸੁਖਨ- ਗੱਲ। ਪਸ ਪੇਸ- ਅੱਗਾ-ਪਿੱਛਾ, ਉੱਚ-ਨੀਚ। ਗੁਵਾਵੇ- ਦੂਰ ਕਰੋ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਨ ਦੀ ਲੋੜ ਕਿ ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਪਰਦੇ ਢਕਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਭੁਲਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਉਸ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਰਹੋ ਅਤੇ ਸੈਤਾਨ ਰੂਪੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਨਾ ਫਸੋ। ਗੁਜਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸਮਾਂ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਰੱਖੋ। ਸੁਝਵਾਨ ਬਣ ਕੇ ਅਤੇ ਬੇਅਰਥ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਅੱਗੇ ਵਧਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ॥੨੪॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥

ਸਬਦ ਸਰੋਤ ਕਰੋ ਨਿਸਬਾਸਰ
 ਸਬਦ ਸਮਾਂ ਨਾ ਹੋਰ ਅਚਾਰਾ॥
 ਕੇਤਕ ਭਾਖ ਕਰੋਂ ਉਪਮਾਂ ਗੁਣ
 ਸਕਤ ਹੈਂ ਸਬਦ ਕੇ ਅਪਰ ਅਪਾਰਾ॥
 ਤਮਸੀਲ ਕਹੂੰ ਕੁਝ ਸਮਝਨ ਕਾਰਨ
 ਕੀਟ ਨੇ ਭ੍ਰਿੰਗ ਕਾ ਸਬਦ ਬੀਚਾਰਾ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਭ੍ਰਿੰਗ ਭਇਆ ਸੁਣ
 ਸਬਦ ਹੈ ਜੀਵ ਸੇ ਬ੍ਰਹਮ ਬੰਗਾਰਾ॥੨੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਰੋਤ ਕਰੋ- ਸ੍ਰਵਣ ਕਰੋ, ਸੁਣੋ। ਨਿਸਬਾਸਰ- ਰਾਤ-ਦਿਨ, ਹਮੇਸ਼ਾਂ। ਅਚਾਰਾ- ਸੁਭ ਅਮਲ, ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਮ। ਭਾਖ- ਕਥਨ। ਸਕਤ- ਬਲ, ਤਾਕਤ। ਅਪਰ ਅਪਾਰਾ- ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ, ਬੇਅੰਤ। ਤਮਸੀਲ- ਉਦਾਹਰਣ, ਮਿਸਾਲ। ਕੀਟ- ਕੀੜਾ। ਭ੍ਰਿੰਗ- ਕੰਧਾਂ ਉੱਪਰ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਘਰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕੀੜਾ, ਘਰੀਣੀ (ਇਹ ਆਪਣੀ ਧੁਨ ਦੁਆਰਾ ਕੀੜੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਰਗਾ ਬਣਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ)। ਬੰਗਾਰਾ- ਵੰਗਾਰ, ਭਾਵ ਧੁਨ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਵਰਗਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸੁਭ ਅਮਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਦਿਨ ਰਾਤ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕਿਵੇਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਬੇਅੰਤ ਭਾਵ ਵਿਖਿਆਨ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਕੀੜੇ ਅਤੇ ਭ੍ਰਿੰਗ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਦੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਘਰੀਣੀ ਦੀ ਸ਼ਬਦ-ਧੁਨ ਸੁਣ ਕੇ ਕੀੜਾ ਉਸੇ ਵਰਗਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੀੜੇ ਦੇ ਘਰੀਣੀ ਬਣਨ ਵਾਂਗ ਜੇਕਰ ਜੀਵ ਵੀ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣੇ ਤਾਂ ਉਸੇ ਵਰਗਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ॥੨੫॥

ਸੁਯਾ॥
 ਗਰੀਬ ਕੋ ਗੀਰ ਬਗੀਰ ਕਰੋ
 ਅਰ ਪੰਚਨ ਮਾਰ ਕੇ ਧਿਆਨ ਧਰੋ॥
 ਤ੍ਰਿਪਟੀ ਮੱਧ ਜਾਇ ਨਿਵਾਸ ਕਰੋ
 ਤਹਾਂ ਨੀਰ ਪਯੂਖ ਕੋ ਪਾਨ ਕਰੋ॥
 ਗਹੁ ਇਸਥਿਤ ਭੇਦ ਬਹਿਸਤ ਹਰੋ
 ਤਬੈ ਭੈ ਸੰਸਾਰਿ ਅਸਾਨ ਤਰੋ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਅਰਾਮ ਕਰੋ
 ਸਹੀ ਸਾਂਤ ਇਕਾਂਤ ਨਦਾਨ ਨਰੋ॥੨੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਗਰੀਬ- ਦੀਨ, ਕੰਗਾਲ, ਭਾਵ ਤੁੱਛ ਜੀਵ। ਗੀਰ ਬਗੀਰ ਕਰੋ- ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦ ਬਣਾਵੋ, ਭਾਵ ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ ਕਰ ਲਵੋ। ਪੰਚਨ- ਪੰਜ (ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ ਅਤੇ ਹੰਕਾਰ)। ਤ੍ਰਿਪਟੀ- ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ, ਭਰਵਟਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਦੀ ਥਾਂ। ਨੀਰ ਪਯੂਖ- ਅੰਮ੍ਰਿਤ। ਗਹੁ- ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋ। ਇਸਥਿਤ- ਅਡੋਲ ਅਵਸਥਾ। ਭੇਦ- ਭੇਤ। ਬਹਿਸਤ- ਭਟਕਣ, ਘਬਰਾਹਟ। ਹਰੋ- ਦੂਰ ਕਰੋ। ਭੈ ਸੰਸਾਰਿ- ਭਵ-ਸਾਗਰ ਰੂਪ ਸੰਸਾਰ। ਸਹੀ ਸਾਂਤ- ਅਸਲ ਸ਼ਾਂਤੀ, ਪਰਮ ਸ਼ਾਂਤੀ। ਨਦਾਨ ਨਰੋ- ਹੇ ਬੇਸਮਝ ਮਨੁੱਖੋ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਜੀਵ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਰਾਹੀਂ ਭਰਮ ਦੀ ਰੇਖਾ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਡੋਲ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਭੇਦ ਨੂੰ ਜਾਣ ਕੇ ਭਟਕਣ ਦੂਰ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਪਾਰ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਰਮ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਾਲੀ ਸਹਿਜ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ॥੨੬॥

ਸ੍ਰੈਯਾ॥

ਮਾਲ ਕਾ ਮਰਮ ਮਲੂਮ ਕਰੋ
 ਕਿਹ ਕਾਰਨ ਧਾਰਨ ਕਰਨੀ ਬਣੀ॥
 ਕਿਸ ਬਿਧ ਕਹ ਢੰਗ ਮਣਕੇ ਕਹੇ
 ਤਹ ਕਹ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ ਡੋਰ ਭਣੀ॥
 ਪ੍ਰੇਮ ਕੀ ਤਾਰ ਤਿਆਗ* ਕਰੋ
 ਫੁਨ ਸਾਧਨ ਚਾਰ ਪ੍ਰੇਇ ਮਣੀ॥
 ਸਹਜ ਔ ਸੁੰਨ ਕੇ ਘਾਟ ਮੇ ਜਾ ਕਰ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਬਚਾਰ ਘਣੀ॥੨੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮਾਲ- ਮਾਲਾ, ਤਸਬੀ। ਮਰਮ- ਭੇਤ। ਮਲੂਮ- ਪਤਾ। ਕਿਹ ਕਾਰਨ- ਕਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ। ਕਰਨੀ ਬਣੀ- ਕਰਨੀ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਬਿਧ- ਜੁਗਤੀ। ਡੋਰ- ਰੱਸੀ, ਧਾਗਾ। ਭਣੀ- ਕਹੀ, ਦੱਸੀ। ਤਾਰ- ਡੋਰ, ਧਾਗਾ। ਫੁਨ- ਫਿਰ। ਸਾਧਨ ਚਾਰ- ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਚਾਰ ਸਾਧਨ (ਵੈਰਾਗ, ਵਿਵੇਕ, ਖਟਸੰਪੱਤਿ ਅਤੇ ਮੁਮੁਕੁਤਾ)। ਮਣੀ- ਮਣਕੇ। ਸਹਜ- ਅਡੋਲ ਅਵਸਥਾ। ਸੁੰਨ- ਨਿਰਬੀਜ, ਨਿਰਸੰਕਲਪ, ਨਿਰਵਿਕਲਪ ਅਵਸਥਾ। ਘਾਟ- ਅਸਥਾਨ। ਘਣੀ- ਗੂੜ੍ਹ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮਾਲਾ ਦੇ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਭੇਦ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਧਾਰਨ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਲਾ ਵਿਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਣਕੇ ਅਤੇ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਧਾਗੇ ਦੀ ਜੁਗਤ ਦੱਸੀ ਗਈ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਤਾਰ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਉਸ ਵਿਚ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਚਾਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਣਕੇ ਪਰੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਹਿਜ ਤੇ ਸੁੰਨ ਅਵਸਥਾ ਵਾਲੇ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਪੁੱਜਣ ਲਈ ਗੂੜ੍ਹ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨੀ ਯੋਗ ਹੈ॥੨੨॥

* ਤਿਆਗ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ 'ਤਿਆਰ' ਸ਼ਬਦ ਢੁਕਵਾਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।

ਸੈਯਾ॥
 ਗਿਆਨ ਅਗਿਆਨ ਕੀ ਖੇਲ ਲਖੋ
 ਇਹ ਚਾਲਾ ਅਜਾਇਬ ਬਾਤ ਨਿਰਾਲੀ॥
 ਨਾਮ ਜਿਸੇ ਸਤਰੰਜ ਕਹੇਂ
 ਏਹ ਹੈ ਸਚ ਰੰਗ ਜਬਾਰਬ ਚਾਲੀ॥
 ਗਾਫਲ ਹੋ ਨਹੀਂ ਖੇਲ ਕਰੋ
 ਏਹ ਮੁਸਕਲ ਬਾਤ ਨਾ ਜਾਣ ਸੁਖਾਲੀ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਜੇ ਹੈਂ ਘਰ ਚਾਹਤ
 ਤੋਂ ਕੁਝ ਚਾਹੀਏ ਹੈ ਮਗਜ ਭੀ ਆਲੀ॥੨੮॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਲਖੋ- ਜਾਣੋ, ਸਮਝੋ। ਚਾਲਾ- ਸਤਰੰਜ ਦੇ ਮੋਹਰੇ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ, ਢੰਗ।
 ਅਜਾਇਬ- ਅਜੀਬ, ਅਦਭੁਤ। ਨਿਰਾਲੀ- ਵੱਖਰੀ ਕਿਸਮ ਦੀ, ਵਿਲੱਖਣ। ਸਤਰੰਜ- ਸੋਚ-
 ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਖੇਡੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਖੇਡ। ਰੰਗ- ਪਿਆਰ। ਜਬਾਰਬ- ਸੱਚ। ਗਾਫਲ- ਬੇਖਬਰ,
 ਸੁਸਤ। ਮਗਜ- ਬੁੱਧੀ, ਅਕਲ। ਆਲੀ- ਉੱਚੀ, ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੋਝੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਗਿਆਨ ਅਤੇ
 ਅਗਿਆਨ ਦੀ ਖੇਡ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਅਦਭੁਤ ਢੰਗ ਵਾਲੀ ਵਿਲੱਖਣ ਗੱਲ ਹੈ। ਸਤਰੰਜ ਦੀ ਖੇਡ
 ਕਿਹਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ, ਦਰਅਸਲ, ਇਹ ਸੱਚੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਚਾਲ ਚੱਲਣ ਵਾਲਾ ਮਾਰਗ ਹੈ। ਸੁਸਤੀ
 ਤਿਆਗ ਕੇ ਇਸ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਮੁਸਕਲ
 ਹੈ। ਸਹੀ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਸੋਝੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅਸਲ ਘਰ ਤੱਕ ਪੁੱਜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ
 ਹੈ॥੨੮॥

ਸ੍ਰੋਯਾ ॥
 ਹੋਇ ਰਹੀ ਖਲਾਰ ਹੈ ਐਨ ਅਪਾਰ
 ਏਹ ਅਸਲ ਬਚਾਰ ਹੈ ਸਾਰ ਲਖਾਯੋ ॥
 ਹਰ ਦੋ ਤਰਫ ਸੇ ਮੁਹਰੇ ਲਗੇ
 ਫੁਨ ਮੁਹਰੇ ਮੁਕਾਬਲ ਮੁਹਰੇ ਲਗਾਯੋ ॥
 ਆਂਖ ਕੀ ਤਾੜ ਸੇ ਤਾੜ ਕਰੋ
 ਹਰਿ ਓਰ ਸੇ ਓਰ ਦਲੀਲ ਲੈ ਆਯੋ ॥
 ਬਾਤ ਬਰੀਕ ਬਖਾਨ ਨਦਾਨ ਤਹ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਹਕੀਕਤ ਪਾਯੋ ॥੨੯॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਖਲਾਰ- ਖੇਲ, ਖੇਡ। ਐਨ- ਬਿਲਕੁਲ। ਅਪਾਰ- ਸਮਝ ਤੋਂ ਪਰੇ। ਸਾਰ- ਤੱਤ।
 ਲਖਾਯੋ- ਸਮਝਾਇਆ। ਤਰਫ- ਪਾਸਾ। ਮੁਹਰੇ- ਸ਼ਤਰੰਜ ਦੀਆਂ ਗੋਟੀਆਂ। ਮੁਹਰੇ- ਅੱਗੇ,
 ਸਾਹਮਣੇ। ਫੁਨ- ਫਿਰ। ਆਂਖ ਕੀ ਤਾੜ- ਪਾਰਖੂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ। ਓਰ- ਤਰਫ, ਪਾਸਾ। ਓਰ- ਹੋਰ।
 ਦਲੀਲ- ਯੁਕਤੀ। ਬਰੀਕ- ਸੂਖਮ। ਬਖਾਨ- ਕਹਿ, ਕਥਨ ਕਰ। ਨਦਾਨ- ਬੇਸਮਝ। ਹਕੀਕਤ-
 ਸੱਚ, ਯਥਾਰਥ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਖੇਡ ਦੀ ਸੂਖਮਤਾ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਅਸਲ ਸੱਚ ਤੱਕ ਪੁੱਜਣ ਦਾ
 ਮਾਰਗ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਵਿਸ਼ਾਲ ਖੇਡ ਸਮਝ ਤੋਂ ਪਰੇ
 ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਅਸਲੇ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਤੱਤ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਤਰੰਜ ਦੀਆਂ
 ਗੋਟੀਆਂ ਵਾਂਗ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਮੁਹਰੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ ਪਰ ਪਾਰਖੂ ਅੱਖ ਵਾਂਗ ਹਰ ਪਾਸੇ
 ਧਿਆਨ ਧਰਨਾ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਯੁਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ
 ਹਕੀਕਤ ਤੱਕ ਪੁੱਜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ॥੨੯॥

ਸ਼ੈਯਾ॥

ਸਨਮੁਖ ਮਾਥ ਜੁਰੇ ਜਬ ਹੈਂ

ਤਬ ਲਰਜਾ ਨਾ ਖਾਵੀਏ ਬੀ ਕਰ ਗਾਜੀ॥

ਘਬਰਾਉ ਨਹੀਂ ਰਖ ਸੌਕ ਸਨਾਖਤ

ਤੁਹਫਾ ਹੈ ਆਰਫ ਨਜਰ ਦਰਾਜੀ॥

ਜਰਾ ਚਾਲ ਕੁਚਾਲ ਸੰਭਾਲ ਚਲੋ

ਫੇਰ ਤੇਰੇ ਇਹ ਆਗੇ ਹੈ ਕੀ ਕਹੁ ਪਾਜੀ॥

ਬੇਖਟਕ ਹੋ ਅਟੱਕ ਚੁਕਾਏ ਦਈ

ਲਈ ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਹਕੀਕਤ ਬਾਜੀ॥੮੦॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਨਮੁਖ- ਸਾਹਮਣੇ। ਮਾਥ- ਮੱਥੇ। ਜੁਰੇ- ਜੁੜੇ। ਲਰਜਾ- ਕਾਂਬਾ। ਗਾਜੀ- ਯੋਧਾ। ਸਨਾਖਤ- ਪਛਾਣ। ਤੁਹਫਾ- ਸੌਗਾਤ। ਆਰਫ- ਰੱਬ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨ ਤੇ ਸਮਝਣ ਵਾਲਾ, ਗਿਆਨਵਾਨ। ਨਜਰ ਦਰਾਜੀ- ਦੀਰਘ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ, ਲੰਮੀ ਨਦਰ। ਕੁਚਾਲ- ਖੋਟੀ ਚਾਲ। ਪਾਜੀ- ਨਲਾਇਕ, ਬੇਅਕਲ। ਬੇਖਟਕ- ਨਿਧਤਕ, ਨਿਸਚਿੰਤ। ਅਟੱਕ- ਰੁਕਾਵਟ, ਰੋਕ। ਚੁਕਾਏ ਦਈ- ਉੱਠਾ ਦਿੱਤੀ, ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਹਕੀਕਤ- ਸੱਚ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇਹ ਵਿਕਾਰ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਣ ਤਾਂ ਡਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਜੋਧਿਆਂ ਵਾਲਾ ਹੌਂਸਲਾ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਗਿਆਨਵਾਨ ਦੂਰ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਸੌਗਾਤ ਰਾਹੀਂ ਘਬਰਾਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਖੋਟੀ ਚਾਲ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸਹੀ ਮਾਰਗ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਬਹੁਤੀ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ। ਨਿਸਚਿੰਤ ਹੋ ਕੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਔਕੜਾਂ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਪਰਮਸਤਿ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ॥੮੦॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਮਨ ਬਜੀਰ ਭਇਆ ਅਰ ਕਾ ਜੋਊ
 ਖਰਾ ਬਰਾਬਰ ਕਰ ਕਰਤ ਖੁਵਾਰੀ ॥
 ਅਵਿਦਿਆ ਸਮੂਹ ਨਹੀ ਦਲ ਜਾਇ ਗਨਾ
 ਕੈਸੇ ਭਾਖ ਕਰੂੰ ਪ੍ਰਿਕ੍ਰਿਤ ਏਹ ਸਾਰੀ॥
 ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਤੇ ਲੋਭ ਔ ਮੋਹਿ ਅਹੰ
 ਫੀਲੇ ਘੋੜੇ ਹੈਂ ਰੁਖ ਸਿਕਦਾਰੀ॥
 ਲਘੂ ਮਤ ਏਹ ਕੈਸੇ ਲਖੋਂ ਪ੍ਰਮਾਰਥ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਹਕੀਕਤ ਭਾਰੀ॥੮੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਜੀਰ- ਮੰਤਰੀ, ਦੀਵਾਨ। ਅਰ- ਦੁਸ਼ਮਣ, ਵੈਰੀ। ਖਰਾ- ਖਤਾ। ਖੁਵਾਰੀ- ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ। ਅਵਿਦਿਆ- ਅਗਿਆਨਤਾ, ਮੂਰਖਤਾ। ਗਨਾ- ਗਿਣਿਆ। ਭਾਖ- ਕਥਨ। ਪ੍ਰਿਕ੍ਰਿਤ- ਰਚਨਾ। ਫੀਲੇ- ਹਾਥੀ। ਰੁਖ- ਚਿਹਰਾ, ਤਰਫ਼। ਸਿਕਦਾਰੀ- ਹਕੂਮਤ। ਲਘੂ ਮਤ- ਤੁੱਛ ਬੁੱਧੀ। ਲਖੋਂ- ਦੱਸਾਂ, ਆਖਾਂ। ਪ੍ਰਮਾਰਥ- ਸਰਬ-ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਪਦਾਰਥ, ਆਤਮ ਵਿਦਿਆ। ਹਕੀਕਤ- ਸਚਾਈ। ਭਾਰੀ- ਵਿਸ਼ਾਲ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਜ਼ੀਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਰਾਬਰ ਖਤਾ ਮਨ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਗਿਆਨਤਾ ਰੂਪੀ ਅਣਗਿਣਤ ਫ਼ੌਜ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਇਸ ਸਮੁੱਚੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਵਿਖਿਆਨ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ ਰੂਪੀ ਹਾਥੀ, ਘੋੜਿਆਂ ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ ਕਾਇਮ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹਨਾਂ 'ਤੇ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀ ਕਠਿਨ ਕਾਰਜ ਹੈ। ਤੁੱਛ ਬੁੱਧੀ ਨਾਲ ਪਰਮਾਰਥ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸੱਚਾਈ ਦਾ ਵਰਨਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ॥੮੧॥

ਸ੍ਰੈਯਾ॥
 ਸਾਹਿ ਗਿਆਨ ਕੀ ਸੈਨ ਹੈ ਸਾਬਤ
 ਕੈਸੇ ਬਣੀ ਦੇਖੇ ਹੋਇ ਅਗਾਰੀ॥
 ਅਨਭਵ ਏਹ ਬਜੀਰ ਖਲਾ
 ਸੁਚ ਸੰਜਮ ਸਾਫ ਸੰਜੋਇ ਸਵਾਰੀ॥
 ਸਤ ਸੰਤੋਖ ਦੋ ਫੀਲ ਬਣੇ
 ਅਸ੍ਰੁ ਭਏ ਬੈਰਾਗ ਬਬੇਕ ਹੈਂ ਭਾਰੀ॥
 ਸਮ ਦਮ ਦੋ ਰੁਖ ਪਟੀ ਪੜੇ
 ਏਹ ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਹਕੀਕਤ ਸਾਰੀ॥੮੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਾਹਿ- ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ, ਬਾਦਸ਼ਾਹ। ਸੈਨ- ਸੈਨਾ। ਸਾਬਤ- ਸੰਪੂਰਨ, ਮਜ਼ਬੂਤ।
 ਅਗਾਰੀ- ਅੱਗੇ। ਅਨਭਵ- ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ। ਖਲਾ- ਖਤਾ। ਸੁਚ- ਪਵਿੱਤਰਤਾ।
 ਸੰਜਮ- ਸੰਕੋਚ, ਪਰਹੇਜ਼। ਸੰਜੋਇ ਸਵਾਰੀ- ਕਵਚ ਸਜਾ ਕੇ। ਫੀਲ- ਹਾਥੀ। ਅਸ੍ਰੁ- ਘੋੜੇ।
 ਬਬੇਕ- ਤਤ ਗਿਆਨ। ਭਾਰੀ- ਵੱਡੇ, ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ। ਸਮ- ਮਨ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ। ਦਮ- ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ
 ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ। ਰੁਖ- ਪਾਸੇ। ਪਟੀ- ਫੱਟੀ, ਤਖ਼ਤੀ। ਹਕੀਕਤ- ਅਸਲੀਅਤ, ਸਚਾਈ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਮਾਰਗ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ
 ਕਿ ਅੱਗੇ ਹੋ ਕੇ ਦੇਖੋ ਕਿ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਸੈਨਾ ਬਹੁਤ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ
 ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸੱਚਾਈ ਅਤੇ ਸੰਜਮ ਦਾ ਕਵਚ ਪਾ ਕੇ ਖਤਾ ਹੈ; ਸਤਿ
 ਅਤੇ ਸੰਤੋਖ ਦੋਵੇਂ ਹਾਥੀ ਬਣ ਕੇ ਅਤੇ ਵੈਰਾਗ ਅਤੇ ਤੱਤ ਗਿਆਨ ਦੋਵੇਂ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਘੋੜੇ ਬਣ
 ਕੇ ਖੜੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵਨ ਦੀ ਅਸਲ ਸੱਚਾਈ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਕੋ ਤਖ਼ਤੀ ਦੋ ਦੋਵੇਂ
 ਪਾਸਿਆਂ - ਮਨ ਅਤੇ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ - ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦਾ ਸਬਕ ਪੜ੍ਹਨਾ ਯੋਗ ਹੈ॥੮੨॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਅਸਟਾਂਗ ਹੀ ਜੋਗ ਕੇ ਪਿਆਦੇ ਖੜੇ
 ਹਥ ਲੈ ਪਰਧਾਨ ਪ੍ਰੇਮ ਕਟਾਰੀ॥
 ਲਾਇ ਹਸਾਬ ਕਰੇ ਐਸੀ ਚਾਲ
 ਕਿ ਸਾਹ ਅਗਿਆਨ ਸਹ ਖਾਏ ਕਰਾਰੀ॥
 ਪਹਿਲੇ ਬੰਨ ਕਿਲਾ ਸਭ ਨਰਦਨ ਕਾ
 ਪਸ ਪੇਸ ਪਨਾਹਿ ਕਰੇ ਰਫਤਾਰੀ॥
 ਆਪ ਮਰੇ ਨਹੀ ਮਾਰ ਅਰੀ
 ਐਸੇ ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਨਦਾਨ ਖਲਾਰੀ॥੮੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅਸਟਾਂਗ- ਅੱਠ (ਯਮ, ਨਿਯਮ, ਆਸਣ, ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ, ਪ੍ਰਤਿਹਾਰ, ਧਾਰਣਾ, ਧਿਆਨ ਅਤੇ ਸਮਾਧੀ)। ਪਿਆਦੇ- ਪੈਦਲ ਸਿਪਾਹੀ। ਪਰਧਾਨ- ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ, ਉੱਤਮ। ਕਟਾਰੀ- ਦੋ-ਧਾਰਾ ਖੰਜਰ। ਸਾਹ- ਬਾਦਸ਼ਾਹ। ਸਹ- ਸ਼ਤਰੰਜ ਦੀ ਇਕ ਚਾਲ। ਕਰਾਰੀ- ਤਿੱਖੀ, ਸਖਤ। ਨਰਦਨ- ਸ਼ਤਰੰਜ ਦੇ ਮੋਹਰੇ। ਪਸ ਪੇਸ- ਅੱਗੇ-ਪਿੱਛੇ। ਪਨਾਹਿ- ਬਚਾਅ, ਆਸਰਾ। ਰਫਤਾਰੀ- ਚਾਲ। ਅਰੀ- ਦੁਸ਼ਮਣ, ਵੈਰੀ। ਖਲਾਰੀ- ਖਿਡਾਰੀ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਵਿਕਾਰਾਂ 'ਤੇ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਕਰ ਸਕਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਣਜਾਣ ਖਿਡਾਰੀ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ਼ਤਰੰਜ ਦੇ ਪਿਆਦੇ ਯੋਗ ਦੇ ਅੱਠ ਅੰਗਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਕਟਾਰ ਫੜੀ ਖੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਹਿਸਾਬ ਲਗਾ ਕੇ ਐਸੀ ਚਾਲ ਚੱਲਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਸਖਤ ਚੋਟ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਣ। ਸ਼ਤਰੰਜ ਦੇ ਮੋਹਰਿਆਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ-ਪਿੱਛੇ ਕਰਕੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਵਾਂਗ ਪਹਿਲਾਂ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਪਕਿਆਈ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਆਪਣਾ ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਨਿਯਮ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਹੈ ਉਹ ਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੮੩॥

ਸੁਯਾ॥
 ਦੋ ਫੀਲੇ ਕੀ ਚਾਲ ਸਮਾਰ ਕਰੋ
 ਗੋਸੇ ਮਲ ਅਮਲ ਹੈਂ ਮਲ ਮੁਕਾਏ॥
 ਘੋੜੇ ਕੀ ਹਿਮਤ ਹਦ ਸੇ ਬਾਹਰ
 ਤੀਸਰੇ ਜਾ ਘਰ ਹਸਤੀ ਉਡਾਏ॥
 ਪਟੀ ਪਾਧਰ ਪਾਇ ਚਲੇ ਰੁਖ ਹੈ
 ਜੋਊ ਨਰਦ ਮਿਲੇ ਰੁਕ ਖੇਲ ਖਪਾਏ॥
 ਇਉ ਦਲ ਰਿਪ ਕੇ ਹਾਰ ਪੜੀ
 ਜਿਉ ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਹਕੀਕਤ ਪਾਏ॥੮੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਫੀਲੇ- ਹਾਥੀ। ਸਮਾਰ ਕਰੋ- ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਚੱਲੋ, ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਚੱਲੋ। ਗੋਸੇ-
 ਕੋਨੇ, ਖੁੰਜੇ। ਮਲ- ਕਬਜ਼ੇ ਕਰਕੇ, ਮੱਲ ਕੇ। ਅਮਲ- ਨਾ ਮੱਲਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ, ਨਾ ਹਾਰਨ
 ਵਾਲਾ। ਮਲ ਮੁਕਾਏ- ਮਸਲ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ। ਹਸਤੀ- ਹਾਥੀ। ਪਟੀ ਪਾਧਰ- ਪੱਧਰ ਰਸਤਾ।
 ਨਰਦ- ਮੋਹਰਾ। ਦਲ ਰਿਪ- ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀ ਫੌਜ, ਵੈਰੀ ਦਲ। ਹਕੀਕਤ- ਸਚਾਈ, ਅਸਲੀਅਤ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਵਿਕਾਰਾਂ 'ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹੋਏ
 ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਤਰੰਜ ਦੇ ਕੋਣਿਆਂ ਵਿਚ ਖੜੇ ਦੋਵੇਂ ਹਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ
 ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਚੱਲਣ ਨਾਲ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕੀਤਾ ਜਾ
 ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਤਰੰਜ ਦੇ ਘੋੜੇ ਦੀ ਚਾਲ ਨਾਲ ਤੀਜੇ ਘਰ ਵਿਚ ਖੜੇ ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ
 ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਵੀ ਵਿਕਾਰ ਰੂਪੀ ਮੋਹਰਾ ਮਿਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਕੇ ਰਸਤਾ ਪੱਧਰ
 ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਰੂਪੀ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੂੰ ਹਰਾ ਕੇ ਪਰਮਸਤਿ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ
 ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ॥੮੪॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਸੀਲ ਕੀ ਸੈਫ ਬਜੀਰ ਫੜੀ
 ਚਾਰੇ ਤਰਫ ਦਿਤੀ ਐਸੀ ਆਣ ਤੜੀ॥
 ਮਲਨ ਬਜੀਰ ਮੁਕਾਇ ਘੜੀ
 ਖਾਧੀ ਸਾਹ ਅਗਿਆਨ ਸਕਸਤ ਬੜੀ॥
 ਪਕੀ ਨਰਦ ਨਸਾਨ ਪੈ ਜਾਇ ਪੜੀ
 ਘਰ ਚੌਸਠ ਮੈ ਫਿਰੀ ਤੋੜ ਅੜੀ॥
 ਏਹ ਬਾਤ ਬਿਗਿਆਨ ਮੇਂ ਜਾਇ ਚੜੀ
 ਧਜਾ ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਅਗੱਮ ਖੜੀ॥੮੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸੀਲ ਕੀ ਸੈਫ- ਸ਼ਾਂਤ ਸੁਭਾਅ ਦੀ ਤਲਵਾਰ। ਬਜੀਰ- ਮੰਤਰੀ, ਦੀਵਾਨ। ਤੜੀ- ਧਮਕੀ। ਮਲਨ- ਮਲੀਨ, ਪਾਪੀ। ਘੜੀ- ਪਲ ਭਰ ਵਿਚ। ਸਕਸਤ- ਹਾਰ। ਨਰਦ- ਸ਼ਤਰੰਜ ਦਾ ਮੋਹਰਾ। ਨਸਾਨ ਪੈ- ਨਿਸ਼ਾਨੇ 'ਤੇ। ਘਰ- ਖਾਨਾ। ਚੌਸਠ- ਚੌਹਠ। ਤੋੜ ਅੜੀ- ਆਕੜ ਭੰਨ ਕੇ। ਬਿਗਿਆਨ- ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ। ਧਜਾ- ਨਿਸ਼ਾਨ, ਝੰਡਾ। ਅਗੱਮ- ਅਚੱਲ, ਸਥਿਰ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਦਾ ਝੰਡਾ ਬੁਲੰਦ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਤਰੰਜ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਨਾਲ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸ਼ਾਂਤ ਸੁਭਾਅ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਵਜ਼ੀਰ ਨੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਐਸੀ ਬਾਜੀ ਮਾਰੀ ਕਿ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦਾ ਮਲੀਨ ਬੁੱਧੀ ਰੂਪੀ ਵਜ਼ੀਰ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਹਾਰ ਮਿਲੀ। ਮੋਹਰਿਆਂ ਦੇ ਪੱਕੇ ਨਿਸ਼ਾਨਿਆਂ ਨੇ ਸ਼ਤਰੰਜ ਦੇ ਚੌਹਠ ਖਾਨਿਆਂ ਵਿਚ ਵੈਰੀ ਦੀ ਆਕੜ ਭੰਨ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਕੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਦੀ ਅਡੋਲ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ॥੮੫॥

ਸੁਯਾ॥
 ਬੰਸੀ ਕਾਂਨ ਕੀ ਬਾਜ ਰਹੀ ਨਿਸਬਾਸਰ
 ਸੇ ਇਸ ਹੋ ਤਿਨ ਲੋਇ ਰਹੀ॥
 ਮੋਹੰਨ ਮੋਹਿ ਲਈ ਸਭ ਗੁਆਰਨ
 ਇਕਤਰ ਇਕਠੈ ਹੋਇ ਰਹੀ॥
 ਅਨੰਦਮਈ ਰਸ ਪਾਵਤ ਹੈ ਮਿਲ
 ਸੰਸਨ ਕੋ ਸਭ ਖੋਇ ਰਹੀ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਤੂੰ ਗਾਫਲ ਗਵਾਰਨ
 ਪੈਰ ਪਸਾਰ ਕਿਉ ਸੋਇ ਰਹੀ॥੮੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬੰਸੀ- ਮੁਰਲੀ, ਬੰਸਰੀ। ਕਾਂਨ- ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ। ਨਿਸਬਾਸਰ- ਰਾਤ-ਦਿਨ। ਤਿਨ ਲੋਇ- ਤਿੰਨ ਲੋਕ। ਮੋਹੰਨ- ਮੋਹਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ। ਗੁਆਰਨ- ਗਵਾਲਨ, ਗੋਪੀ। ਮਿਲ- ਮਿਲ ਕੇ, ਇਕੱਤਰ ਹੋ ਕੇ। ਸੰਸਨ- ਸੰਸੇ, ਸੰਦੇਹ। ਖੋਇ ਰਹੀ- ਮਿਟਾ ਰਹੀ, ਦੂਰ ਕਰ ਰਹੀ। ਗਾਫਲ- ਬੇਸਮਝ। ਸੋਇ- ਸੁਤੀ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਆਲਸ ਅਤੇ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਛੱਡ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਅਨਹਦ ਨਾਦ ਦੀ ਧੁਨ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਨਿਰੰਤਰ ਵੱਜ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਸੁਣਾਈ ਦੇ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਸਮੂਹ ਸੰਸਿਆਂ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਕਰਕੇ ਅਨੰਦਮਈ ਰਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਲਾਪਰਵਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਇਸ ਅਨੰਦ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜ ਸਕਦੇ॥੮੬॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥

ਜਾਗ ਸਤਾਬ ਲੈ ਸਾਰ ਸਖੀ ਹੁਣ
 ਕੁੰਜ ਗਲੀ ਵਿਚ ਛਾਇ ਰਹੇ॥
 ਮੋਹਨ ਮੋਹਨ ਭਾਖਤ ਹੈਂ ਬਿਚ
 ਧਰਨ ਅਕਾਸ ਸਮਾਇ ਰਹੇ॥
 ਕਿਉ ਕਰ ਬਾਤ ਕਰੂੰ ਇਨ ਕੀ
 ਇਹੁ ਰੁਣ ਝੁਣ ਸੁਰਤ ਲਗਾਇ ਰਹੇ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਜਾ ਦੇਖ ਲਵੇ ਹੁਣ
 ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰੀਤਮ ਲਾਇ ਰਹੇ॥੮੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਤਾਬ- ਜਲਦੀ, ਛੇਤੀ। ਸਾਰ- ਖਬਰ। ਸਖੀ- ਸਹੇਲੀ। ਕੁੰਜ ਗਲੀ- ਮਥੁਰਾ ਗੋਕਲ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਜਿੱਥੇ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਬਾਲ ਲੀਲਾ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਛਾਇ ਰਹੇ- ਵਿਦਮਾਨ ਹਨ। ਮੋਹਨ- ਮੋਹਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ। ਭਾਖਤ- ਬੋਲਦੇ, ਉਚਾਰਦੇ। ਧਰਨ- ਧਰਤੀ। ਸਮਾਇ- ਵਿਆਪਕ। ਰੁਣ ਝੁਣ- ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਧੁਨ। ਪ੍ਰੀਤਮ- ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਕੇ ਦੇਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹਰ ਇਕ ਥਾਂ ਵਸ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੋਹਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਭਾਵ ਹਰ ਥਾਂ ਇਕ ਰਸ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਸੁਰਤ ਚੇਤੰਨ ਹੋ ਕੇ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸਦੀਵੀ ਧੁਨ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਕੁਝ ਵੀ ਵਿਖਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ॥੮੭॥

ਸੁਯਾ॥
 ਬੰਸੀ ਹੈ ਆਣ ਬਜਾਈ ਜਬੇ
 ਤਬ ਭੁਲ ਗਈ ਸਭ ਕਾਰ ਬਿਹਾਰੀ॥
 ਮਥਰਾ ਔ ਗੋਕਲ ਮੋਹਿ ਲਈ
 ਅਤੇ ਮੋਹ ਲਈ ਬ੍ਰਿਜ ਕੀ ਸਭ ਨਾਰੀ॥
 ਹੱਸ ਰੱਸ ਕੇਲ ਕਰੇ ਸਭ ਹੈ
 ਐਸੀ ਲਾਗਤ ਬੰਸਰੀ ਆਣ ਪਿਆਰੀ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਹੋ ਗੁੰਮ ਰਹੇ ਹੁਣ
 ਸੁਧ ਔ ਬੁਧ ਹੈ ਸਭ ਬਸਾਰੀ॥੮੮॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬੰਸੀ- ਮੁਰਲੀ, ਬੰਸਰੀ। ਕਾਰ ਬਿਹਾਰੀ- ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ। ਮਥਰਾ- ਜਮੁਨਾ ਨਦੀ ਦੇ ਸੱਜੇ ਕਿਨਾਰੇ ਉੱਪਰ ਵਸਿਆ ਇਕ ਪੁਰਾਤਨ ਨਗਰ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਅਸਥਾਨ ਹੈ। ਗੋਕਲ- ਜਮੁਨਾ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਮਥੁਰਾ ਦੇ ਨੇੜੇ ਦਾ ਇਕ ਨਗਰ ਜਿੱਥੇ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਾ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਬ੍ਰਿਜ- ਮਥੁਰਾ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਦਾਬਨ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦਾ ਇਲਾਕਾ। ਹੱਸ ਰੱਸ ਕੇਲ- ਹਾਸ-ਰਸ ਦੀ ਖੇਡ। ਸੁਧ- ਹੋਸ਼। ਬਸਾਰੀ- ਭੁੱਲ ਗਈ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦਾ ਵਿਖਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਚਾਹੁਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਦੀਵੀ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਅਨਹਦ ਨਾਦ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੀ ਬੰਸਰੀ ਵਾਂਗ ਸਭ ਨੂੰ ਮੋਹ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਵਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਚਿੰਤ ਬਿਰਤੀਆਂ ਇਕਸੁਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜੀਵ ਆਤਮਾਵਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਨਹਦ ਨਾਦ ਦੀ ਧੁਨ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਇਕਾਗਰਤਾ ਇੱਛਾਵਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਕੇ ਅਨੰਦ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ॥੮੮॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਬੰਸੀ ਕੀ ਟੇਰ ਸੋਂ ਟੇਰ ਹੂਈ
 ਲਖੀ ਫੇਰ ਜਾਂ ਫੇਰ ਹੈ ਐਨ ਬਚਾਰੀ॥
 ਧੁਨ ਧਿਆਨ ਹੋ ਇਕ ਗਏ
 ਐਸੀ ਆਇ ਚੜੀ ਅਬ ਪ੍ਰੇਮ ਖੁਮਾਰੀ॥
 ਨਾਹਿ ਆਪ ਰਹੀ ਨਾਹਿ ਗੁਆਰਨ ਹੈ
 ਨਾਹਿ ਬ੍ਰਿਜ ਰਹੀ ਨਾਹਿ ਕ੍ਰਿਸਨ ਮੁਰਾਰੀ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਕੀ ਆਖ ਸਕੇ ਹੁਣ
 ਹੈ ਚਿਦਾਕਾਸ ਅਕਹ ਅਗਾਰੀ॥੮੯॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬੰਸੀ- ਬੰਸਰੀ। ਟੇਰ- ਧੁਨ। ਲਖੀ- ਜਾਣੀ, ਸਮਝੀ। ਐਨ- ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ। ਧੁਨ- ਸ਼ਬਦ। ਧਿਆਨ- ਸੁਰਤੀ। ਪ੍ਰੇਮ ਖੁਮਾਰੀ- ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਲੋਰ, ਲਹਿਰ। ਗੁਆਰਨ- ਗਵਾਲਣ, ਗੋਪੀ। ਬ੍ਰਿਜ- ਮਥੁਰਾ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਦਾਬਨ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦਾ ਇਲਾਕਾ। ਕ੍ਰਿਸਨ ਮੁਰਾਰੀ- ਮੁਰ ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ। ਚਿਦਾਕਾਸ- ਅਕਾਸ਼ ਵੱਤ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ। ਅਕਹ- ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਪਰੇ, ਜੋ ਕਹਿਣ ਵਿਚ ਨਾ ਆ ਸਕੇ। ਅਗਾਰੀ- ਅੱਗੇ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਅਨਹਦ ਨਾਦ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਧੁਨ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਸੁਰਤ ਵਿਚ ਇਕਸੁਰਤਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਲੋਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਆਪਾ ਭਾਵ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਸ਼ੈਆਂ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਹਰ ਪਾਸੇ ਉਸੇ ਦਾ ਵਿਆਪਕ ਰੂਪ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਵੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਅਕਾਸ਼ ਜਿਹੇ ਵਿਆਪਕ ਸਰੂਪ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ॥੮੯॥

ਸੁਯਾ॥
 ਅੰਤ ਵਾਹਕ ਕੇ ਹਮ ਕ੍ਰਿਸਨ ਕਹੇ
 ਇਹ ਭੂਲ ਕੇ ਬਾਹਰ ਮਾਨ ਨਾ ਭਾਈ॥
 ਅੰਤਰ ਬੀਚ ਬਹਾਰ ਕਰੀ ਸਭ
 ਅੰਤਰ ਬੀਚ ਹੈ ਧੇਨ ਚਰਾਈ॥
 ਅੰਤਰ ਬੀਚ ਹੈ ਬੰਸੀ ਬਜਾਵਤ
 ਅੰਤਰ ਹੈ ਸਭ ਰਾਸ ਰਚਾਈ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਨਾ ਤਿਨ ਸਰੀਰ
 ਜਹ ਮਥਰਾ ਔ ਗੋਕਲ ਬ੍ਰਿਜ ਨਾ ਕਾਈ॥੯੦॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅੰਤ ਵਾਹਕ- ਅੰਦਰ ਬੈਠ ਕੇ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲਾ, ਪਰਮਾਤਮਾ। ਭੂਲ ਕੇ- ਗਲਤੀ ਨਾਲ। ਮਾਨ- ਮੰਨ। ਅੰਤਰ- ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰ। ਬਹਾਰ- ਅਨੰਦ, ਖੁਸ਼ੀ। ਧੇਨ- ਗਊ। ਬੰਸੀ- ਬੰਸਰੀ, ਮੁਰਲੀ। ਬਜਾਵਤ- ਵਜਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਰਾਸ- ਰਾਸ-ਲੀਲਾ। ਰਚਾਈ- ਖੇਡੀ। ਤਿਨ- ਉਹਨਾਂ ਦਾ। ਕਾਈ- ਕੋਈ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਦੀਵੀ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ ਉਸ ਦਾ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਚਿਤਰਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਅੰਦਰੋਂ ਮਨ ਨੂੰ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਬਾਹਰੀ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅੰਦਰ ਹੀ ਉਹ ਖੇਡਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਗਊਆਂ ਚਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਅੰਦਰ ਹੀ ਬੰਸਰੀ ਵਜਾਉਂਦਾ ਅਤੇ ਰਾਸ ਲੀਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਉੱਥੇ ਮਥੁਰਾ, ਗੋਕਲ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਜ ਦੀ ਕੋਈ ਹੋਂਦ ਨਹੀਂ ਹੈ॥੯੦॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਆਤਮਾ ਰਾਮ ਕੁਸਲਿਆ ਹੈ
 ਨਿਜ ਮਤ ਸੁਮਿਤ੍ਰਾ ਸੁਮਤ ਕੁਮਤ ਕੇਕਈ॥
 ਕੁਮਤ ਕਠੋਰ ਕੀ ਬਾਤ ਕਰੀ
 ਦੇਖੋ ਕੈਸੀ ਕੁਮਾਰਗ ਆਣ ਪਈ॥
 ਦਸਰਥ ਗੁੰਮ ਜਥਾਰਥ ਹੈਂ ਜਬ
 ਸੀਆ ਹੈ ਸੁਰਤ ਬਦੇਸ ਗਈ॥
 ਅਨਭਵ ਲਛਮਨ ਰਾਮ ਚਲੇ
 ਦੇਖੋ ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਇਹ ਬਾਤ ਨਈ॥੯੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਆਤਮਾ ਰਾਮ- ਪਰਮਾਤਮਾ ਰੂਪ ਆਤਮਾ। ਕੁਸਲਿਆ- ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਦੀ ਮਾਤਾ। ਨਿਜ ਮਤ- ਆਪਣੀ ਰਾਏ। ਸੁਮਿਤ੍ਰਾ- ਲਛਮਣ ਅਤੇ ਸ਼ਤਰੂਘਨ ਦੀ ਮਾਤਾ। ਸੁਮਤ- ਚੰਗੀ ਮੱਤ। ਕੁਮਤ- ਖੋਟੀ ਮੱਤ। ਕੇਕਈ- ਭਰਤ ਦੀ ਮਾਤਾ, ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਦੀ ਮਤਰੇਈ ਮਾਂ। ਕੁਮਾਰਗ- ਗਲਤ ਰਸਤਾ। ਦਸਰਥ- ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਦਾ ਪਿਤਾ। ਜਥਾਰਥ- ਸੱਚ। ਸੀਆ- ਸੀਤਾ। ਅਨਭਵ- ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ। ਨਈ- ਨਵੀਂ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਰਾਮਾਇਣ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੀਵਾਤਮਾ ਕੁਸਲਿਆ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ, ਨਿਜੀ ਮੱਤ ਸੁਮਿਤਰਾ ਅਤੇ ਕੇਕਈ ਵਾਂਗ ਚੰਗੀ ਅਤੇ ਬੁਰੀ ਹੈ। ਕੇਕਈ ਜਿਹੀ ਖੋਟੀ ਮੱਤ ਨੇ ਅਯੋਗ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਗਲਤ ਮਾਰਗ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਥਾਰਥ ਦਸਰਥ ਵਾਂਗ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਅਤੇ ਸੁਰਤ ਰੂਪੀ ਸੀਤਾ ਵਿਦੇਸ਼ ਚਲੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਅਸਚਰਜ ਹੈ ਕਿ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਰਾਮ ਅਤੇ ਲਛਮਣ ਵੀ ਛੱਡ ਗਏ ਹਨ॥੯੧॥

ਸ਼ੈਯਾ॥

ਮਨ ਸਮਾਨ ਨ ਹੋਰ ਕੋ ਰਾਵਣ ਹੈਂ

ਦਸ ਇੰਦ੍ਰੇ ਜਹ ਸੀਸ ਬਣਾਏ॥

ਇਸ ਕਾਰਨ ਦਹਸਰ ਨਾਮ ਕਹਾਵਤ

ਦਹ ਦਿਸ ਚੰਚਲ ਚਿਤ ਚਲਾਏ॥

ਤਿਨ ਹਸਤੀ ਕੇ ਹੈਂ ਗੜ ਕੋਟ ਕੀਏ

ਤਹ ਨਾਮੁ ਮੁਕਾਮ ਹੈ ਲੰਕ ਰਖਾਏ॥

ਚਾਰੇ ਤਰਫ ਅਗਿਆਨ ਸੁਮੁਦ੍ਰ ਹੈ

ਜਹ ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਏਹ ਰਾਜ ਕਮਾਏ॥੯੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਰਾਵਣ- ਲੰਕਾ ਦਾ ਰਾਜਾ ਜੋ ਸੀਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਧੋਖੇ ਨਾਲ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲਿਜਾਣ ਕਾਰਨ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਦਸ ਇੰਦ੍ਰੇ- ਪੰਜ ਗਿਆਨ ਇੰਦਰੇ- ਅੱਖਾਂ, ਕੰਨ, ਨੱਕ, ਜੀਭ ਅਤੇ ਚਮੜੀ। ਪੰਜ ਕਰਮ ਇੰਦਰੇ- ਹੱਥ, ਪੈਰ, ਮੂੰਹ, ਗੁਦਾ ਅਤੇ ਲਿੰਗ। ਸੀਸ- ਸਿਰ। ਦਹਸਰ- ਦਸ ਸਿਰਾਂ ਵਾਲਾ। ਦਹ ਦਿਸ- ਦਸ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ- (ਉੱਤਰ, ਦੱਖਣ, ਪੂਰਬ, ਪੱਛਮ, ਉੱਤਰ-ਪੂਰਬ, ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮ, ਪੂਰਬ-ਦੱਖਣ, ਦੱਖਣ-ਪੱਛਮ, ਅਕਾਸ਼, ਪਾਤਾਲ)। ਚੰਚਲ ਚਿਤ- ਮਨ ਦੀ ਭਟਕਣ। ਤਿਨ ਹਸਤੀ- ਤਿੰਨ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਰੀਰ- ਸੂਖਮ, ਸਥੂਲ ਅਤੇ ਕਾਰਣ। ਗੜ ਕੋਟ- ਕਿਲ੍ਹੇ। ਮੁਕਾਮ- ਠਹਿਰਨ ਦਾ ਥਾਂ। ਲੰਕ- ਲੰਕਾ। ਅਗਿਆਨ- ਅਵਿਦਿਆ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਲੰਕਾ ਦੇ ਰਾਜੇ ਰਾਵਣ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਰਾਹੀਂ ਮਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਜਿਹਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਰਾਵਣ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਦਸ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਰੂਪੀ ਸਿਰ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸ ਨੂੰ ਦਸ ਸਿਰਾਂ ਵਾਲਾ ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਦਸ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਭਟਕਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਤਿੰਨ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰਾਂ ਵਾਲੇ ਦੇਹ ਰੂਪੀ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਅਵਿਦਿਆ ਰੂਪੀ ਸਮੁੰਦਰ ਵਾਲੇ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਇਹ ਰਾਜ ਕਰਦਾ ਹੈ॥੯੨॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਕੀ ਕਰਤੂਤ ਕਰੀ ਅਬ ਰਾਵਣ
 ਅੰਗ ਬਭੂਤ ਅਸਾਰ ਮਲੀ॥
 ਅਵਿਦਿਆ ਅਵਰਨ ਹੈ ਭੇਸ ਕੀਓ
 ਕੈਸੀ ਕੁਟਲ ਕੁਮਤ ਕੀ ਮਤ ਹਲੀ॥
 ਆਪ ਨੂ ਆਪ ਕਹਾਵਤ ਕੀ
 ਜਬ ਧਾਰ ਲਈ ਕਰ ਚਾਹ ਬਗਲੀ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਅਨਾਥ ਕੇ ਨਾਥ ਕੀ
 ਰਾਵਣ ਹੈ ਅਬ ਸੀਆ ਛਲੀ॥੯੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਕਰਤੂਤ- ਕਰਨੀ। ਬਭੂਤ- ਸਵਾਹ। ਅਸਾਰ- ਬਹੁਤ ਜਿਆਦਾ। ਅਵਿਦਿਆ- ਅਗਿਆਨ। ਅਵਰਨ- ਪਰਦਾ। ਕੁਟਲ- ਕਪਟੀ, ਧੋਖੇਬਾਜ਼। ਕੁਮਤ- ਖੋਟੀ ਮੱਤ ਵਾਲਾ, ਮੂਰਖ। ਹਲੀ- ਹਿੱਲੀ, ਦੂਰ ਹੋਈ। ਧਾਰ ਲਈ- ਪਹਿਨ ਲਈ। ਕਰ ਚਾਹ- ਚੁੱਕ ਕੇ। ਬਗਲੀ- ਝੋਲੀ। ਅਨਾਥ ਕੇ ਨਾਥ- ਬੇਆਸਰਿਆਂ ਦਾ ਆਸਰਾ, ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ। ਸੀਆ- ਸੀਤਾ। ਛਲੀ- ਧੋਖੇ ਨਾਲ ਚੁੱਕ ਲਈ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨ ਸੁਰਤੀ ਨੂੰ ਧੋਖੇ ਨਾਲ ਛਲ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਛਲਣ ਲਈ ਰਾਵਣ ਨੇ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਸੁਆਹ ਮਲ ਲਈ ਸੀ। ਖੋਟੇ ਕਰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਵਣ ਦੀ ਅਕਲ 'ਤੇ ਬੇਸਮਝੀ ਦਾ ਪਰਦਾ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਸਾਧੂਆਂ ਵਾਲਾ ਭੇਸ ਬਣਾ ਕੇ ਝੋਲੀ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਈ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦਰ ਜੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਛਲ ਨਾਲ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਸੁਰਤੀ ਮਨ ਦੇ ਛਲਾਵੇ ਵਿਚ ਭਟਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਟਿਕਾਣੇ 'ਤੇ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ॥੯੩॥

ਸੁਯਾ॥
 ਸੀਆ ਗਈ ਸਭ ਸੁਖ ਗਏ
 ਇਤੇ ਦੁਖ ਭਏ ਗਿਣੇ ਜਾਵਤ ਨਾਹੀ॥
 ਸੀਆ ਸਰੂਪ ਮਿਲੇ ਕਬ ਹੈ
 ਐਸੇ ਰੋਵਤ ਰਾਮ ਫਿਰੇ ਬਨ ਮਾਂਹੀ॥
 ਕਭੀ ਬੁਝਤ ਹੈ ਝੁੰਡ ਤਰਵਰ ਕੇ
 ਕਭੀ ਢੂਢਣ ਕੇ ਗਿਰ ਕੰਦਰ ਜਾਹੀ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਬਿਯੋਗ ਕਰੇ ਨਹੀ
 ਜਾਨਕੀ ਜਾਨ ਹੈ ਮਾਰਤ ਆਹੀ॥੯੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸੀਆ- ਸੀਤਾ। ਇਤੇ- ਇੰਨੇ। ਕਬ- ਕਦੇ। ਰੋਵਤ- ਰੋਂਦਾ ਹੋਇਆ। ਬਨ ਮਾਂਹੀ- ਜੰਗਲ ਵਿਚ। ਬੁਝਤ ਹੈ- ਬੁੱਝਦੇ ਹਨ, ਭੇਤ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਝੁੰਡ ਤਰਵਰ ਕੇ- ਸੰਘਣੇ ਰੁੱਖਾਂ ਕੋਲੋਂ। ਗਿਰ ਕੰਦਰ- ਪਹਾੜ ਦੀ ਗੁਫਾ। ਬਿਯੋਗ ਕਰੇ- ਵਿਛੋੜਾ ਝੱਲਦਾ। ਜਾਨਕੀ- ਸੀਤਾ। ਮਾਰਤ ਆਹੀ- ਹਉਕੇ ਲੈ-ਲੈ ਰੋਣਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸੁਰਤੀ ਦੇ ਭਟਕਣ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੀਤਾ ਜੀ ਦੇ ਵਿਛੜ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਨੂੰ ਅਣਗਿਣਤ ਦੁੱਖ ਝੱਲਣੇ ਪਏ। ਕਦੇ ਰੁੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਝਿੜੀਆਂ ਅਤੇ ਕਦੇ ਪਹਾੜਾਂ ਦੀਆਂ ਗੁਫਾਵਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਸੀਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਲਈ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਭਟਕਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਯੋਗ ਕਾਰਨ ਉਹ ਰੋਂਦੇ ਅਤੇ ਆਹਾਂ ਭਰਦੇ ਰਹੇ। ਸੁਰਤੀ ਦੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਇਕਾਗਰਤਾ ਦੇ ਭੰਗ ਹੋ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਭਟਕਣ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ॥੯੪॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਧੁੰਨ ਧੁੰਨ ਮਾਥ ਕਹੇ ਰਘੁਨਾਥ
 ਹੇ ਲਛਮਨ ਭ੍ਰਾਤਿ ਇਹ ਬਾਤ ਕੀ ਹੋਈ॥
 ਲਾਇ ਧਿਆਨਿ ਕਰੇ ਅਬ ਗਿਆਨ
 ਹੈ ਜਾਨਕੀ ਜਾਨ ਕਿ ਜੀਵਤ ਮੋਈ॥
 ਗਿਆਤ ਨਾ ਗਾਤ ਨਾ ਕੁਝ ਸੁਹਾਤ
 ਹੈ ਨੈਨ ਚੁਚਾਤਿ ਭਰੇ ਜਲ ਦੋਈ॥
 ਤ੍ਰਿਲੋਕੀ ਕੇ ਨਾਥ ਕੀ ਏਹ ਦਸਾ ਜਬ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਕੀ ਹੋਰ ਹੈ ਕੋਈ॥੯੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਧੁੰਨ ਧੁੰਨ ਮਾਥ- ਸਿਰ ਹਿਲਾ-ਹਿਲਾ ਕੇ, ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਹੱਥ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ।
 ਰਘੁਨਾਥ- ਰਘੂ ਵੰਸ਼ ਦੇ ਸਵਾਮੀ, ਭਾਵ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ। ਭ੍ਰਾਤਿ- ਭਰਾ, ਵੀਰ। ਬਾਤ-
 ਗੱਲ। ਕਰੇ ਗਿਆਨ- ਸਮਝੋ, ਜਾਣਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੋ। ਜਾਨਕੀ- ਜਨਕ ਦੀ ਬੇਟੀ, ਭਾਵ
 ਸੀਤਾ। ਜੀਵਤ- ਜਿਉਂਦੀ। ਗਿਆਤ ਨਾ ਗਾਤ- ਸਰੀਰ ਦੀ ਸੁੱਧ ਨਹੀਂ। ਸੁਹਾਤ- ਚੰਗਾ
 ਲੱਗਣਾ। ਨੈਨ ਚੁਚਾਤਿ- ਅੱਖਾਂ 'ਚੋਂ ਪਾਣੀ ਡਿਗਣਾ। ਤ੍ਰਿਲੋਕੀ- ਤਿੰਨ ਲੋਕ। ਦਸਾ- ਹਾਲਤ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸੁਰਤੀ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜੀ ਹੋਈ ਜੀਵਾਤਮਾ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ
 ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਨੁਭਵ ਰੂਪੀ ਰਘੁਨਾਥ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਲਛਮਣ ਨੂੰ ਪੁੱਛਦੇ
 ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਪਤਾ ਕਰੋ ਕਿ ਆਪਣੇ ਸਵਾਮੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਕੇ ਸੁਰਤ ਰੂਪੀ ਸੀਤਾ ਦੀ ਕੀ ਹਾਲਤ
 ਹੈ। ਸੁਰਤ ਤੋਂ ਵਿਹੁਣੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਹਾਲਤ ਰਘੁਨਾਥ ਜਿਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਵਿਛੋੜੇ ਕਾਰਨ ਦੁਖੀ
 ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਸੁਰਤੀ ਦੀ ਇਕਾਗਰਤਾ ਭੰਗ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਭਟਕਣ ਵਿਚ
 ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਸਮੂਹ ਆਤਮਿਕ ਸੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਛਤਾਉਂਦਾ
 ਹੈ॥੯੫॥

ਸੁਯਾ॥
 ਬਿਆਕੁਲ ਹੋ ਬਨ ਢੂੰਡ ਰਹੇ
 ਬਨਬਾਸਨ ਮੇਂ ਬਨਬਾਸ ਬਿਚਾਰੇ॥
 ਇਤ ਤੇ ਉਤ ਓਰ ਕੇ ਡੋਲ ਰਹੇ
 ਨਹੀਂ ਸੁਝਤ ਹੈ ਕੁਝ ਰਾਮ ਪਿਆਰੇ॥
 ਡਾਢ ਕੇ ਮਾਰ ਪੁਕਾਰ ਕਰੇ
 ਐਸੇ ਬਾਹ ਪਸਾਰ ਪਸਾਰ ਪੁਕਾਰੇ॥
 ਜਾਨਕੀ ਜਾਨ ਹੈ ਜਾਨ ਕਹਾਂ
 ਦੇਖੋ ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਇਹ ਹਾਲ ਹਮਾਰੇ॥੯੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਿਆਕੁਲ- ਦੁਖੀ। ਬਨ- ਜੰਗਲ। ਬਨਵਾਸਨ ਮੇਂ- ਜੰਗਲ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਸਥਾਨਾਂ ਵਿਚ। ਬਨਬਾਸ- ਜੰਗਲ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਵਾਲੇ। ਇਤ- ਇੱਧਰ। ਉਤ- ਉੱਧਰ। ਓਰ- ਪਾਸੇ। ਡੋਲ- ਭਟਕਣਾ। ਸੁਝਤ- ਸੁੱਝਦਾ, ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ। ਡਾਢ (ਡਾਡ)- ਚੀਕ, ਕੂਕ। ਪਸਾਰ ਪਸਾਰ- ਖਿਲਾਰ-ਖਿਲਾਰ ਕੇ, ਫੈਲਾਅ ਕੇ। ਪੁਕਾਰੇ- ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ। ਜਾਨਕੀ- ਸੀਤਾ। ਹਾਲ- ਹਾਲਾਤ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਜੀਵਾਤਮਾ ਸੁਰਤੀ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਅਸਲੇ ਨਾਲ ਜੁੜਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਹ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਜਿਹੜੀ ਹਾਲਤ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦਰ ਅਤੇ ਸੀਤਾ ਜੀ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਨਾਲ ਸਮਝਉਂਦੇ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦਰ ਜੀ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਸੀਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਲੱਭਦੇ ਹਨ। ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਭਟਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਕੁਝ ਵੀ ਸੁੱਝਦਾ ਨਹੀਂ। ਕੂਕਾਂ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਅਤੇ ਬਾਹਾਂ ਪਸਾਰ-ਪਸਾਰ ਕੇ ਸੀਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣਾ ਹਾਲ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ॥੯੬॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਬੀਚ ਬਰਾਗ ਨਾ ਲਾਜ ਰਹੀ
 ਜਾਏ ਕੇਲੇ ਪਹ ਕਦਲੀ ਸੀ ਜੰਘ ਰੇ॥
 ਮਿਗ੍ਰੋਂ ਕੀ ਡਾਰ ਮਿਲੇ ਬਨ ਮੇ
 ਤਹ ਨਾਮ ਸੀਆ ਮ੍ਰਿਗ ਨੈਨੀ ਧਰੇ॥
 ਪੁਸਪੋਂ ਕੀ ਪੰਕਤ ਦੇਖ ਲਵੇ
 ਤਹ ਕੋਮਲ ਬਦਨੀ ਕਾ ਅੰਗ ਭਰੇ॥
 ਚੰਦ ਮੁਖੀ ਚੰਦੁ ਦੇਖ ਕਹੇ
 ਐਸੇ ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਕਿਉਂ ਦੁਖ ਜਰੇ॥੯੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਰਾਗ- ਉਦਾਸੀ। ਲਾਜ- ਲੱਜਾ, ਹੱਯਾ। ਕਦਲੀ ਸੀ- ਕੇਲੇ ਜਿਹੀ। ਜੰਘ- ਲੱਤ। ਰੇ- ਉਚਾਰਨਾ, ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਕਹਿਣਾ। ਸੀਆ- ਸੀਤਾ। ਮ੍ਰਿਗ ਨੈਨੀ- ਹਰਨੀ ਜਿਹੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲੀ। ਧਰੇ- ਰੱਖ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪੁਸਪੋਂ ਕੀ- ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ। ਪੰਕਤ- ਕਤਾਰ। ਕੋਮਲ ਬਦਨੀ- ਮੁਲਾਇਮ ਸਰੀਰ ਵਾਲੀ। ਅੰਗ ਭਰੇ- ਚਿੰਨ੍ਹ ਵੇਖਦਾ ਹੈ। ਚੰਦ ਮੁਖੀ- ਚੰਦ ਜੈਸੇ ਮੁੱਖ ਵਾਲੀ। ਜਰੇ- ਸਹਾਰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸੁਰਤੀ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਕਾਰਨ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਭਟਕਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਭਟਕਣ ਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਅਧਿਆਤਮ ਮਾਰਗ ਵਾਲੀ ਮਰਯਾਦਾ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦਰ ਜੀ ਅਤੇ ਸੀਤਾ ਜੀ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨਾਲ ਸਮਝਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਰਘੁਨਾਥ ਜੀ ਲੋਕ ਲਾਜ ਵਾਲੀ ਮਰਯਾਦਾ ਭੁੱਲ ਕੇ ਕੇਲੇ ਦੇ ਰੁੱਖ ਰਾਹੀਂ ਸੀਤਾ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਹਿਰਨਾਂ ਦੀਆਂ ਡਾਰਾਂ ਦੇਖ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮ੍ਰਿਗ ਨੈਨੀ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਫੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਚੰਦਰਮਾ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਚੰਦਰਮੁਖੀ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਅਸਹਿ ਵਿਛੋੜਾ ਸਹਿਨ ਕਰਦੇ ਸਨ॥੯੭॥

ਸੁੰਯਾ॥
 ਖੋਜਤ ਖੋਜਤ ਖੋਜ ਲਹਿਓ ਹੁਣ
 ਜਾਨਕੀ ਲੈ ਗਿਆ ਲੰਕ ਪਤੀ॥
 ਰਾਮ ਨੇ ਜੁਧ ਸਮਾਨ ਕੀਆ
 ਐਸੇ ਜੋਸ ਹੂਆ ਹੁਣ ਆਇ ਅਤੀ॥
 ਸੀਲ ਸੁਗ੍ਰੀਵ ਹੈ ਸਾਬ ਲੀਓ
 ਅਹੰ ਮਾਰ ਦੀਓ ਬਾਲੀ ਮਲਨ ਮਤੀ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਬੈਰਾਗ ਹਨਵੰਤਤਰ
 ਤੀਬਰ ਹੈ ਅਬ ਜਾਹਿ ਗਤੀ॥੯੮॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਖੋਜਤ ਖੋਜਤ- ਲੱਭਦਿਆਂ-ਲੱਭਦਿਆਂ। ਖੋਜ ਲਹਿਓ- ਲੱਭ ਲਿਆ। ਜਾਨਕੀ- ਸੀਤਾ। ਲੰਕ ਪਤੀ- ਲੰਕਾ ਦਾ ਸਵਾਮੀ, ਭਾਵ ਰਾਵਣ। ਸਮਾਨ- ਬਰਾਬਰ। ਜੋਸ- ਉਤਸ਼ਾਹ। ਅਤੀ- ਬਹੁਤ। ਸੀਲ- ਸ਼ਾਂਤ ਸੁਭਾਅ, ਸਹਿਜ। ਸੁਗ੍ਰੀਵ- ਬਾਲੀ ਦਾ ਛੋਟਾ ਭਰਾ। ਅਹੰ- ਹੰਕਾਰ। ਮਲਨ ਮਤੀ- ਮਲੀਨ ਮੱਤ ਵਾਲਾ, ਖੋਟੀ ਮੱਤ ਵਾਲਾ। ਹਨਵੰਤਤਰ- ਹਨੂੰਮਾਨ। ਤੀਬਰ- ਤੇਜ਼, ਤਿੱਖਾ। ਗਤੀ- ਚਾਲ, ਰਫ਼ਤਾਰ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਸ਼ਾਂਤੀ, ਵੈਰਾਗ ਆਦਿ ਨੂੰ ਸਹਾਈ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਰਾਵਣ ਦੇ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਂਗ ਸੁਰਤੀ ਦੇ ਭਟਕ ਜਾਣ ਦੀ ਸੋਝੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮਨ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਟਿਕਾਣੇ 'ਤੇ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਜੋਸ਼ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੁਗ੍ਰੀਵ ਦੇ ਬਾਲੀ 'ਤੇ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਂਗ ਸ਼ਾਂਤ ਮਨ ਨਾਲ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਯਤਨ ਤੇਜ਼ ਕਰ ਲੈਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਵੈਰਾਗ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵਿਚੋਂ ਪਿਆਰੇ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਦੀ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਤਤਪ ਛੇਤੀ ਹੀ ਸਮੂਹ ਦੂਰੀਆਂ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ॥੯੮॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਅੰਗਦ ਅੰਗ ਬਬੇਕ ਲੀਓ
 ਕੀਨੀ ਰਾਮ ਨੇ ਲੰਕ ਪੈ ਆਣ ਚੜਾਈ॥
 ਸਮ ਦਮ ਹੈ ਨਲ ਨੀਲ ਦੋਊ
 ਪੁਲੁ ਗਿਆਨ ਰਮੇਸਰ ਹੈ ਦ੍ਰਿੜਾਈ॥
 ਸੰਜਮ ਕੀ ਸਭ ਸੈਨ ਕਰੀ
 ਜਿਨ ਰਾਵਣ ਕੀ ਰਜਧਾਨੀ ਰੁੜਾਈ॥
 ਰਾਵਣ ਬੁਧ ਮਦੋਦਰ ਬਰਜਤ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਹੈ ਰਾਰ ਮਚਾਈ॥੯੯॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅੰਗਦ- ਬਾਲੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ। ਬਬੇਕ- ਸਹਿਜ ਗਿਆਨ। ਲੰਕ- ਲੰਕਾ। ਸਮ
 ਦਮ- ਮਨ ਅਤੇ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ। ਨਲ ਨੀਲ- ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਦੇ ਦੋ ਸੈਨਿਕ।
 ਰਮੇਸਰ- ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ। ਹੈ ਦ੍ਰਿੜਾਈ- ਦ੍ਰਿੜ ਕੀਤਾ, ਭਾਵ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹਿਆ।
 ਸੰਜਮ- ਸੰਕੋਚ, ਬੰਨ੍ਹਣ, ਕਿਸੇ ਵਿਧੀ-ਵਿਧਾਨ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ। ਸੈਨ- ਸੈਨਾ।
 ਰੁੜਾਈ- ਰੋੜ ਦਿੱਤੀ, ਭਾਵ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਮਦੋਦਰ (ਮਦੋਦਰੀ)- ਰਾਵਣ ਦੀ ਇਕ
 ਰਾਣੀ ਜੋ ਬਹੁਤ ਸਿਆਣੀ ਸੀ। ਬਰਜਤ- ਰੋਕਦੀ, ਹਟਾਉਂਦੀ। ਰਾਰ ਮਚਾਈ- ਰੋਲਾ ਪਾਇਆ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਗਿਆਨ ਦੀ ਸੈਨਾ ਨਾਲ ਅਗਿਆਨ ਨੂੰ ਜਿੱਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਵਰਨਨ
 ਰਾਮਾਇਣ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਿਰਜਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਿਬੇਕ ਬੁੱਧ
 ਰੂਪੀ ਅੰਗਦ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਨੇ ਲੰਕਾ 'ਤੇ ਚੜਾਈ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।
 ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਪੁਲ ਬੰਨ੍ਹਣ ਵਾਲੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਦੀ ਸੈਨਾ ਵਿਚ ਮਨ, ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ
 ਰੱਖਣ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਨਲ ਅਤੇ ਨੀਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਸੰਜਮ ਰੂਪੀ ਸੈਨਾ ਨੇ ਰਾਵਣ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ 'ਤੇ
 ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਰੂਪ ਮਦੋਦਰੀ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਰੋਲਾ
 ਪਾਇਆ ਪਰ ਹੰਕਾਰ ਰੂਪੀ ਰਾਵਣ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਇਕ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀ॥੯੯॥

ਸੁਯਾ॥
 ਕਾਮਾਦ ਕੁਟੰਬ ਹੈ ਸਾਬ ਲੀਆ
 ਆਏ ਦਹਸਿਰ ਲੈ ਦਲ ਜੁਧ ਮਝਾਰੀ॥
 ਦੋਨੋ ਤਰਫ ਸੇ ਆ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਲਗਾ
 ਐਸੀ ਆਣ ਮਚੀ ਹੁਣ ਗਰਦ ਗੁਬਾਰੀ॥
 ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਬਰਛੀ ਲਗੀ ਆਇ ਐਸੀ
 ਪਈ ਲਛਮਣ ਮੂਰਛਾ ਆਣ ਕਰਾਰੀ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਆ ਐਸੀ ਭਈ
 ਪਈ ਰਾਮ ਕੇ ਆ ਹੁਣ ਸੋਚ ਹੈ ਭਾਰੀ॥੧੦੦॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਕਾਮਾਦ- ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ। ਕੁਟੰਬ- ਪਰਿਵਾਰ, ਕਬੀਲਾ। ਦਹਸਿਰ- ਦਸ ਸਿਰਾਂ ਵਾਲਾ, ਭਾਵ ਰਾਵਣ। ਦਲ- ਸੈਨਾ। ਮਝਾਰੀ- ਵਿਚ। ਤਰਫ- ਪਾਸ। ਸੰਗ੍ਰਾਮ- ਯੁੱਧ। ਮਚੀ- ਜ਼ੋਰ-ਸ਼ੋਰ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਗਰਦ ਗੁਬਾਰੀ- ਅੰਨ੍ਹੇਰੀ। ਤ੍ਰਿਸਨਾ- ਪ੍ਰਬਲ ਇੱਛਾ। ਲਛਮਣ- ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਦਾ ਛੋਟਾ ਭਰਾ। ਮੂਰਛਾ- ਬੇਹੋਸ਼ੀ, ਮੌਤ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਦਸ਼ਾ। ਕਰਾਰੀ- ਤੇਜ਼, ਕਰਤੀ। ਭਈ- ਬਣੀ। ਸੋਚ- ਚਿੰਤਾ। ਭਾਰੀ- ਵੱਡੀ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਇੱਛਾਵਾਂ ਰੂਪੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਗਿਆਨਵਾਨ ਮਨੁੱਖ ਵੀ ਫਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਰਾਮਾਇਣ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਾਮਾਦਿਕ ਕੁਟੰਬ ਦੇ ਵੱਡੇ ਲਸਕਰ ਵਾਲੇ ਰਾਵਣ ਨੇ ਭਾਰੀ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ। ਦੋਵੇਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਜ਼ੋਰ-ਸ਼ੋਰ ਨਾਲ ਹੋਏ ਇਸ ਯੁੱਧ ਨੇ ਹਨੇਰ ਮਚਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਰੂਪੀ ਬਰਛੀ ਲੱਗਣ ਕਰਕੇ ਲਛਮਣ ਜੀ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਗਏ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਭਾਰੀ ਸੋਚ ਵਿਚ ਪੈ ਗਏ ਸਨ॥੧੦੦॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਬੈਠ ਬਚਾਰਿ ਹੈ ਰਾਮ ਕੀਓ
 ਈਹਾ ਬੈਦ ਸੁਜਾਨ ਕੇ ਭਾਲ ਜੀਆ॥
 ਸੁਖ ਚੈਨ ਤਤੱਗ ਮੁਹਾਤਮਾਂ ਹੈ
 ਬੂਟੀ ਦੇ ਬ੍ਰਹਮ ਵਾਕ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਆ॥
 ਲਛਮਨ ਜਿਉਂ ਕਾ ਹੋ ਤਿਉਂ ਗਿਆ
 ਵਤ ਆਪਣਾ ਆਪ ਸੰਭਾਲ ਲੀਆ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਆ ਜੋਰ ਕੀਆ
 ਹੁਣ ਰਾਵਣ ਦੁਸਟ ਕੇ ਮਾਰ ਦੀਆ॥੧੦੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਚਾਰਿ- ਵਿਚਾਰ, ਫੈਸਲਾ। ਬੈਦ- ਵੈਦ, ਹਕੀਮ। ਸੁਜਾਨ- ਸਿਆਣਾ।
 ਜੀਆ- ਹੋ ਮਨਾਂ। ਸੁਖ ਚੈਨ- ਸੁੱਖ-ਸ਼ਾਂਤੀ। ਤਤੱਗ- ਤਤਬੋਤਾ, ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ। ਬੂਟੀ-
 ਸੰਜੀਵਨੀ ਬੂਟੀ। ਬ੍ਰਹਮ ਵਾਕ- ਰੱਬੀ ਬਚਨ। ਸੁਰਜੀਤ- ਹੋਸ਼ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ। ਜਿਉਂ ਕਾ
 ਤਿਉਂ- ਪਹਿਲਾਂ ਵਰਗਾ। ਵਤ- ਫਿਰ। ਜੋਰ ਕੀਆ- ਤਕੜਾਈ ਕੀਤੀ, ਬਲ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ।
 ਦੁਸਟ- ਦੁਰਜਨ, ਨੀਚ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਰਾਹੀਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਮੁਕਤ
 ਕਰਕੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰਾਮਾਇਣ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਵਿਚ ਚੱਲ ਰਹੇ ਯੁੱਧ ਰਾਹੀਂ
 ਇਸ ਭੇਦ ਦਾ ਮਰਮ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲਛਮਣ ਦੇ ਬੇਹੋਸ਼
 ਹੋਣ ਉਪਰੰਤ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਨੇ ਸਿਆਣਾ ਵੈਦ ਲੱਭਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਹੀ
 ਅਜਿਹਾ ਵੈਦ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮ ਵਾਕ ਰੂਪੀ ਬੂਟੀ ਰਾਹੀਂ ਸੁੱਖ-ਚੈਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਕੇ ਪੁਨਰ-
 ਸੁਰਜੀਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਲਛਮਣ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਬੂਟੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਹ
 ਦੁਬਾਰਾ ਸਿਹਤਯਾਬ ਹੋ ਗਏ। ਦੁਬਾਰਾ ਬਲ ਪੈਦਾ ਹੋਣ 'ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਦੀ ਸੈਨਾ ਨੇ
 ਦੁਬਾਰਾ ਹਮਲਾ ਕਰਕੇ ਦੁਸਟ ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ॥੧੦੧॥

ਸੁਯਾ॥
 ਧੂਮ ਔ ਧਾਮ ਹੂਈ ਅਬ ਲੰਕ ਮੇ
 ਦੁਰਜਨ ਰਾਮ ਨੇ ਆਣ ਮੁਕਾਏ॥
 ਬੋਧ ਬਭੀਛਨ ਜਾਣ ਲਵੇ ਜੋਈ
 ਸਰਨ ਔ ਚਰਨ ਹੈਂ ਰਾਮ ਕੇ ਆਏ॥
 ਹੈ ਤਹ ਲੰਕ ਕਾ ਰਾਜ ਦੀਓ
 ਨਿਜਿ ਹਾਬਨ ਸੇ ਰਾਜ ਤਿਲਕ ਚੜਾਏ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਸਮੇਤ ਸੀਆ ਹੁਣ
 ਲਛਮਣ ਰਾਮ ਕੁਲਾਹਲ ਪਾਏ॥੧੦੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਧੂਮ ਔ ਧਾਮ- ਵੱਡੀ ਖੁਸ਼ੀ। ਲੰਕ ਮੇ- ਲੰਕਾ ਵਿਚ। ਦੁਰਜਨ- ਖੋਟੀ ਬਿਰਤੀ ਵਾਲੇ ਲੋਕ, ਭਾਵ ਮਨਮੁਖ। ਬੋਧ- ਗਿਆਨ। ਬਭੀਛਨ- ਰਾਵਣ ਦਾ ਛੋਟਾ ਭਰਾ। ਸਰਨ- ਪਨਾਹ, ਓਟ। ਤਹ- ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ। ਨਿਜਿ ਹਾਬਨ ਸੇ- ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ। ਚੜਾਏ- ਚੜਾਇਆ, ਲਗਾਇਆ। ਸਮੇਤ ਸੀਆ- ਸੀਤਾ ਸਹਿਤ। ਕੁਲਾਹਲ ਪਾਏ- ਰਲ-ਮਿਲ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਈ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਪੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵਡਿਆਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੁਰਜਨਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਲੰਕਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਈ ਗਈ। ਬੁੱਧੀ ਰੂਪੀ ਵਿਭੀਸ਼ਣ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਚਲਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਜ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਰਾਜ ਦਾ ਤਿਲਕ ਲਗਾਇਆ ਸੀ। ਸੀਤਾ ਜੀ ਸਮੇਤ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਅਤੇ ਲਛਮਣ ਜੀ ਨੇ ਰਲ-ਮਿਲ ਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਈ॥੧੦੨॥

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ॥
 ਅਮਰਾਪੁਰ ਆਜੁਧਿਆ ਆਇ ਗਏ
 ਨਿਜ ਧਾਮ ਮੇ ਇਸਬਿਤ ਆ ਅਬ ਪਾਏ॥
 ਨਿਜ ਮਾਤਨ ਹੈ ਉਤਸਾਹ ਭਇਆ
 ਮਿਲ ਸਖੀਅਨ ਹੈ ਸੁਭ ਮੰਗਲ ਗਾਏ॥
 ਬਾਜੇ ਬਾਜਤ ਭਾਂਤਨ ਭਾਂਤਨ ਕੇ
 ਧੁਨ ਸੰਖ ਘੜਿਆਲ ਕੀ ਹੈ ਅਧਕਾਏ॥
 ਪਰਮਾਨੰਦ ਅਪ੍ਰੋਖ ਪਰੇਮ ਭਇਆ
 ਹੁਣ ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਕੀ ਆਖ ਸੁਣਾਏ॥੧੦੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅਮਰਾਪੁਰ- ਪਵਿੱਤਰ ਨਗਰ। ਆਜੁਧਿਆ- ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਦੀ ਜਨਮ-
 ਭੂਮੀ। ਨਿਜ ਧਾਮ- ਆਪਣੇ ਘਰ। ਇਸਬਿਤ- ਟਿਕਾਣਾ। ਨਿਜ ਮਾਤਨ- ਆਪਣੀਆਂ ਮਾਤਾਵਾਂ।
 ਸਖੀਅਨ- ਸਹੇਲੀਆਂ। ਸੁਭ ਮੰਗਲ- ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਗੀਤ। ਬਾਜਤ- ਵੱਜਦੇ ਹਨ। ਭਾਂਤਨ ਭਾਂਤਨ-
 ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ। ਧੁਨ- ਅਵਾਜ਼। ਘੜਿਆਲ- ਟੱਲ। ਅਧਕਾਏ- ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ।
 ਪਰਮਾਨੰਦ- ਪਰਮ ਅਨੰਦ, ਮਹਾਂ ਅਨੰਦ। ਅਪ੍ਰੋਖ- ਪ੍ਰਗਟ, ਪ੍ਰਤੱਖ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਨਿਜ-ਘਰ ਵਿਖੇ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਆਉਣ 'ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਅਨੰਦ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ
 ਕਰਕੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਦੇ ਅਜੁਧਿਆ ਨਗਰੀ
 ਵਿਖੇ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਵਾਂਗ ਜਦੋਂ ਅਨੁਭਵ ਦਾ ਸੁਰਤੀ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੁਛਲਿਆ ਦੇ
 ਮਨ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਖੁਸ਼ੀ ਜਿਹਾ ਆਤਮਿਕ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਨ ਵਿਚ ਪੈਦਾ
 ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਅਨਹਦ ਨਾਦ ਦੀ ਗੂੰਜ ਅਤੇ ਪਰਮਾਨੰਦ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਖੁਸ਼ੀ
 ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ॥੧੦੩॥

ਸ੍ਰੈਯਾ॥
 ਰਾਮ ਕੋ ਰੂਪ ਨਿਹਾਰ ਨਿਹਾਰ ਕੇ
 ਆਪ ਬਸਾਰ ਹੋ ਰਾਮ ਗਏ॥
 ਭਾਵਨਾ ਭਾਵ ਮੇ ਭਾਵ ਹੂਏ
 ਇਕਸਾਰ ਬਿਖੇ ਗੁੰਮ ਗਾਂਮ ਗਏ॥
 ਕਾਰਨ ਸੂਖਮ ਸੂਲ ਸ੍ਰੀਰ
 ਜਹ ਆਪ ਨਹੀ ਨਾਮੀ ਨਾਂਮ ਗਏ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਕੀ ਕਹੇ ਬਖਾਂਨ
 ਜਹ ਧਿਆਨ ਹੀ ਪਾ ਬਿਸਰਾਂਮ ਗਏ॥੧੦੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਨਿਹਾਰ ਨਿਹਾਰ ਕੇ- ਦੇਖ-ਦੇਖ ਕੇ, ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ-ਕਰ ਕੇ। ਆਪ ਬਸਾਰ-ਆਪਾ-ਭਾਵ ਛੱਡ ਕੇ। ਹੋ ਰਾਮ ਗਏ- ਰਾਮ ਬਣ ਗਏ। ਭਾਵ ਹੂਏ- ਭਾਵ ਸਰੂਪ ਹੋ ਗਏ, ਤੱਤ ਸਰੂਪ ਬਣ ਗਏ। ਇਕਸਾਰ- ਏਕਤਾ, ਲੀਨਤਾ। ਗੁੰਮ ਗਾਂਮ ਗਏ- ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਏ, ਆਪਣੀ ਹਸਤੀ ਖੋ ਦਿੱਤੀ। ਸੂਲ- ਸਥੂਲ। ਸ੍ਰੀਰ- ਸਰੀਰ। ਨਾਮੀ ਨਾਂਮ- ਨਾਮੀ ਦੇ ਨਾਮ ਵਾਲੇ, ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ। ਬਖਾਂਨ- ਵਿਖਿਆਨ, ਦੱਸਣਾ। ਬਿਸਰਾਂਮ- ਟਿਕਾਉ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪਰਮਸਤਿ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਉਪਰੰਤ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਰੂਪੀ ਰਾਮ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਆਪਾ-ਭਾਵ ਛੱਡ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਵਰਗੇ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਤੱਤ-ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਲੀਨ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਹਸਤੀ ਤਿਆਗ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਾਰਨ, ਸੂਖਮ ਅਤੇ ਸਥੂਲ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਉੱਠ ਕੇ ਨਾਮੀ ਦੇ ਨਾਮ ਵਾਲੀ ਭਾਵ ਬ੍ਰਹਮ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ ਪਰਮ-ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਿਖਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ॥੧੦੪॥

ਸ਼੍ਰੋਯੇ॥
 ਭਇਆ ਬੋਧ ਨਹੀ ਅਬ ਜਾਂ ਜਨ ਕੇ
 ਨਹੀ ਸਾਰ ਹੈ ਆਤਮ ਭੂਛਨ ਕੀ॥
 ਮਾਨਸ ਜਨਮ ਤਹ ਕਾਹੇ ਲੀਓ
 ਨਹੀ ਸੁਧ ਅਨਾਤਮ ਦੂਛਨ ਕੀ॥
 ਜਤੀ ਭੂਤ ਹੂਏ ਪ੍ਰਪੰਚ ਬਿਖੇ
 ਨਹੀ ਲਜਾ ਕਛੂ ਦਾਤੀ ਮੂਛਨ ਕੀ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਹੋ ਬੈਲ ਰਹੇ
 ਇਕ ਕਸਰ ਰਹੀ ਸਿੰਛ ਪੂਛਨ ਕੀ॥੧੦੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬੋਧ- ਗਿਆਨ। ਜਨ- ਮਨੁੱਖ। ਸਾਰ- ਖਬਰ। ਆਤਮ ਭੂਛਨ- ਆਤਮਾ ਰੂਪੀ ਗਹਿਣਾ। ਮਾਨਸ ਜਨਮ- ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ। ਸੁਧ- ਖਬਰ, ਹੋਸ਼। ਅਨਾਤਮ- ਜੜ੍ਹ। ਦੂਛਨ- ਦੋਸ਼। ਜਤੀ ਭੂਤ- ਜੜ੍ਹ ਸਰੂਪ। ਪ੍ਰਪੰਚ- ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਜਗਤ। ਲਜਾ- ਸ਼ਰਮ, ਹੱਯਾ। ਮੂਛਨ- ਮੁੱਛਾਂ। ਬੈਲ- ਬਲਦ, ਭਾਵ ਪਸ਼ੂ। ਕਸਰ- ਕਮੀ, ਘਾਟ। ਸਿੰਛ- ਸਿੰਗ। ਪੂਛਨ- ਪੂਛ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਉਦੇਸ਼ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮ-ਗਿਆਨ ਦੀ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਪਈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਜੜ੍ਹ ਰੂਪੀ ਵਸਤਾਂ ਦੇ ਗੁਣ-ਔਗੁਣਾਂ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਕਿਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਦਾਤੀ-ਮੁੱਛਾਂ, ਭਾਵ ਮਨੁੱਖ ਹੋਣ ਦੀ ਸ਼ਰਮ ਕੀਤੇ ਬਗ਼ੈਰ ਸੰਸਾਰਕ ਵਸਤਾਂ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਹੀ ਫਸੇ ਹੋਏ, ਉਹ ਬੈਲ ਵਰਗੇ ਹੀ ਹਨ ਬੱਸ ਸਿੰਗਾਂ ਅਤੇ ਪੂਛ ਦੀ ਕਮੀ ਬਾਕੀ ਹੈ॥੧੦੫॥

ਸੁਯਾ॥
 ਚਿਦਾਕਾਸ ਪ੍ਰਕਾਸ ਸਰੂਪ ਸਹੀ
 ਵਾਯੂ ਨਾਰ ਜਲ ਗੰਧ ਫਲਾਰ ਭਇਆ॥
 ਸਾਂਤਕ ਰਾਜਸ ਤਾਮਸ ਜੋ ਗੁਣ
 ਤੀਨ ਹਮਾ ਬਿਸਥਾਰ ਭਇਆ॥
 ਤਾਕਤ ਆਪ ਸੁਭਾਵ ਸੇ ਆਪ ਹੀ
 ਹੈ ਪੰਜ ਤਤ ਬੁਖਾਰੁ ਭਇਆ॥
 ਜਾਤੀ ਮਾਦਾ ਹੋ ਅੰਕੁ ਜਾਤ ਵਿਖੇ
 ਇਉਂ ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਅਕਾਰ ਭਇਆ॥੧੦੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਚਿਦਾਕਾਸ- ਅਕਾਸ਼ ਵਤ ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮ। ਪ੍ਰਕਾਸ ਸਰੂਪ- ਜੋਤਿ-ਸਰੂਪ। ਵਾਯੂ- ਹਵਾ। ਨਾਰ- ਅੱਗ। ਜਲ- ਪਾਣੀ। ਗੰਧ- ਮਿੱਟੀ। ਫਲਾਰ- ਪਸਾਰਾ। ਸਾਂਤਕ- ਸਤੋ ਗੁਣ। ਰਾਜਸ- ਰਜ ਗੁਣ। ਤਾਮਸ- ਤਮੋ ਗੁਣ। ਹਮਾ- ਸਾਰਾ, ਸਮੁੱਚਾ। ਬਿਸਥਾਰ- ਖਿਲਾਰਾ। ਤਾਕਤ- ਸ਼ਕਤੀ, ਮਾਇਆ। ਪੰਜ ਤਤ- ਹਵਾ, ਪਾਣੀ, ਮਿੱਟੀ, ਅੱਗ ਅਤੇ ਅਕਾਸ਼। ਬੁਖਾਰੁ- ਬੱਦਲ, ਧੂੰਆਂ। ਜਾਤੀ ਮਾਦਾ- ਆਪਣਾ ਅਸਲਾ। ਅੰਕੁ ਜਾਤ- ਆਪਣਾ ਫੁਟਾਰਾ, ਭਾਵ ਆਪਣਾ ਵਿਸਥਾਰ। ਅਕਾਰ- ਰਚਨਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਵਿਖਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਕਾਸ਼ ਜਿਹੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਹੀ ਹਵਾ, ਅਗਨੀ, ਮਿੱਟੀ ਆਦਿ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਤੋ, ਰਜੋ, ਤਮੋ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਇਹ ਸਾਰਾ ਵਿਸਥਾਰ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਨਾਸ਼ਮਾਨ ਹੋ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਕਰਤਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਅਸਲੇ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪਣਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ॥੧੦੬॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਅੰਗ ਮੇ ਅੰਗ ਉਮੰਗ ਕਰੀ ਜਬ
 ਅੰਗ ਨਾ ਅੰਗ ਮੇ ਅੰਗ ਹੈਂ ਆਏ॥
 ਦੇਸ ਕਾਲ ਮੇ ਆਇ ਨਿਵਾਸੁ ਕੀਓ
 ਤਹ ਨੁਕਤੇ ਹਬਾਬ ਸੇ ਚਾਰ ਉਠਾਏ॥
 ਏਕ ਹੈ ਜਿਗਰ ਤੇ ਦੂਸਰਾ ਜੋ ਦਿਲ
 ਤੀਸਰਾ ਬੀਚ ਦਮਾਂਗ ਕੇ ਜਾਏ॥
 ਚੌਥਾ ਘੇਰ ਲਿਆਵਤ ਹੈ ਤਿਨ ਕੇ
 ਅਬ ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਕੀ ਰੰਗੁ ਦਿਖਾਏ॥੧੦੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅੰਗ- ਬ੍ਰਹਮ। ਉਮੰਗ- ਇੱਛਾ। ਅੰਗ ਨਾ- ਰਚਨਾ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ। ਅੰਗ ਮੇ-
 ਰਚਨਾ ਵਿਚ। ਅੰਗ ਹੈ- ਸਰੀਰ ਵਿਚ। ਦੇਸ ਕਾਲ- ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨ। ਨਿਵਾਸੁ- ਟਿਕਾਣਾ।
 ਨੁਕਤੇ- ਭੇਦ ਵਾਲੇ, ਗੁਪਤ। ਹਬਾਬ- ਪਾਣੀ ਦਾ ਬੁਲਬੁਲਾ। ਜਿਗਰ- ਦਿਲ, ਮਨ। ਦਿਲ-
 ਚਿੱਤ। ਦਮਾਂਗ- ਬੁੱਧੀ। ਚੌਥਾ- ਅਹੰਕਾਰ, ਮਮਤਵ। ਘੇਰ ਲਿਆਵਤ ਹੈ- ਮੋੜ ਕੇ ਲਿਆਉਂਦਾ
 ਹੈ। ਰੰਗੁ- ਖੇਡ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਤੇ ਜੀਵ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ
 ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚਨਾ
 ਦੀ ਇੱਛਾ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਹ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿ ਕੇ ਵੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ
 ਵਿਦਮਾਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਸ ਨੇ ਚਾਰ ਗੁਪਤ
 ਨੁਕਤਿਆਂ ਦੀ ਖੇਡ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮਨ, ਚਿੱਤ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਚੌਥੀ ਮੋਹ-
 ਮਮਤਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਰੱਖਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ
 ਹੈ॥੧੦੭॥

ਸੁੰਯਾ॥
 ਖੋਜ ਖਿਆਲ ਲੈ ਖੂਬ ਜਮਾਲ ਹੋ
 ਖਾਵਿੰਦ ਖਾਸ ਖੁਦਾਵੰਦ ਵਾਲੀ॥
 ਖਤਰਾ ਏ ਖੌਫੁ ਖੁਆਬ ਖੁਛਾਮਦ
 ਖੋ ਖੁਦੀ ਖੁਦ ਖੁਦਾਇ ਖਿਆਲੀ॥
 ਖਸਲਤ ਖਾਂਮ ਖਿਜਾਂਇ ਗਈ
 ਭਈ ਮੌਸਮ ਮੌਜ ਬਹਾਰ ਨਿਰਾਲੀ॥
 ਖਿਰਦਮੰਦ ਖਾਦਿਮ ਆਦਮ ਨੇ
 ਲਈ ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਹੈ ਲਜਤ ਆਲੀ॥੧੦੮॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਖਿਆਲ- ਸੰਕਲਪ, ਫੁਰਨਾ। ਖੂਬ ਜਮਾਲ ਹੋ- ਚੰਗਾ ਗੁਣੀ ਬਣ ਕੇ। ਖਾਵਿੰਦ- ਮਾਲਕ, ਪਤੀ। ਖੁਦਾਵੰਦ- ਪਰਮਾਤਮਾ। ਵਾਲੀ- ਮਾਲਕ। ਖਤਰਾ ਏ ਖੌਫੁ- ਸੰਸੇ ਦਾ ਡਰ। ਖੁਆਬ ਖੁਛਾਮਦ- ਸੰਦੇਹ ਯੁਕਤ ਤਾਰੀਫ਼, ਚਾਪਲੂਸੀ। ਖੋ- ਦੂਰ ਕਰ। ਖੁਦੀ- ਹਉਮੈ। ਖਿਆਲੀ- ਖਿਆਲ ਵਾਲਾ। ਖਸਲਤ- ਆਦਤ, ਸੁਭਾਅ। ਖਾਂਮ- ਕੱਚਾ, ਕਮਜ਼ੋਰ। ਖਿਜਾਂਇ- ਪੱਤਝੜ। ਮੌਜ- ਅਨੰਦ। ਬਹਾਰ- ਬਸੰਤ। ਖਿਰਦਮੰਦ- ਸਿਆਣਾ। ਖਾਦਿਮ- ਨੌਕਰ, ਸੇਵਕ। ਲਜਤ- ਸੁਆਦ, ਅਨੰਦ। ਆਲੀ- ਉੱਤਮ, ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਨਿਮਰਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸੱਚਾ ਸੇਵਕ ਬਣਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਗੁਣ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਭਰਮ ਦਾ ਡਰ, ਚਾਪਲੂਸੀ ਅਤੇ ਹਉਮੈ ਛੱਡ ਕੇ ਖੁਦਾ ਦੇ ਖਿਆਲਾਂ ਵਾਲਾ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਪੱਤਝੜ ਵਰਗੀ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਵਾਲਾ ਸੁਭਾਅ ਦੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਬਹਾਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਸੁਭਵਾਨ ਸੇਵਕ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ॥੧੦੮॥

ਸ੍ਰੈਯਾ॥

ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਹੈ ਆਪ ਹੀ ਆਪ

ਇਹੁ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਹੈ ਆਪ ਵਲੀ॥

ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਹੈ ਆਪਿ ਬਿਆਪਕ

ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਅਲਾਹਿ ਅਲੀ॥

ਆਪ ਹੀ ਆਪਿ ਹੈ ਪਾਰ ਅਪਾਰ ਇਹ

ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਅਛਲ ਛਲੀ॥

ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਪਛਾਣ ਕੇ ਆਪ ਕੇ

ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਹੈ ਮੌਜ ਭਲੀ॥੧੦੯॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਆਪ- ਆਤਮਾ। ਆਪ- ਪਰਮਾਤਮਾ। ਵਲੀ- ਮਾਲਕ। ਬਿਆਪਕ- ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ। ਅਲਾਹਿ- ਰੱਬ। ਅਲੀ- ਉੱਚਾ, ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ। ਪਾਰ ਅਪਾਰ- ਸੀਮਾ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਸੀਮਾ ਰਹਿਤ, ਨੇੜੇ ਅਤੇ ਦੂਰ। ਅਛਲ- ਨਾ ਛਲਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ। ਛਲੀ- ਛਲਣ ਵਾਲਾ। ਮੌਜ- ਖੁਸ਼ੀ, ਅਨੰਦ। ਭਲੀ- ਚੰਗੀ, ਉੱਤਮ ਦਰਜੇ ਦੀ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕਤਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਆਤਮਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ, ਹਰ ਥਾਂ ਵਿਆਪਕ ਉਹ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਅਤੇ ਉੱਚੀ ਸ਼ਾਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਪਾਰ ਅਤੇ ਅਪਾਰ ਭਾਵ ਨਿਰਗੁਣ ਅਤੇ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਛਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਉਹ ਸਭ ਨੂੰ ਛਲ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ॥੧੦੯॥

ਸੁਯਾ॥
 ਆਰਯ ਨਾਮ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਮ ਕਾ
 ਬਾਕ ਅਵਾਂਤਰ ਬੇਦ ਬਖਾਨੇ॥
 ਮਲਨ ਕਰਮ ਕਾ ਨਾਮ ਅਨਾਰਯ
 ਹੈ ਨਾਹਿ ਪਾਂਬਰ ਬੇਦ ਕੇ ਬਚਨ ਕੇ ਮਾਨੇ॥
 ਸਤ ਸੰਤੋਖ ਦਇਆ ਧਰਮ ਲੈ ਰਿਦ
 ਨਾਮ ਔ ਦਾਨ ਇਸਨਾਨ ਪੈ ਆਨੇ॥
 ਇਤਆਦਕ ਕਰਮ ਹੈਂ ਆਰਯ ਕੇ
 ਇਉਂ ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਕੇ ਬਿਰਲਾ ਹੀ ਜਾਨੇ॥੧੧੦॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਆਰਯ- ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ; ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਜਾਤੀ ਜੋ ਮੱਧ ਏਸ਼ੀਆ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਵਸੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਯੂਰਪ ਤੱਕ ਫੈਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਅਵਾਂਤਰ- ਅੰਦਰਲਾ, ਜੀਵ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਵਾਲਾ ਵਾਕ। ਬਖਾਨੇ- ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮਲਨ- ਅਪਵਿੱਤਰ। ਅਨਾਰਯ- ਜੋ ਆਰਯ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਜੋ ਨੀਚ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਾਂਬਰ- ਜਿਸਦਾ ਜਨਮ ਨੀਚ ਕੁਲ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ, ਨੀਚ। ਬਚਨ- ਵਾਕ। ਰਿਦ- ਹਿਰਦਾ। ਇਤਆਦਕ- ਇਹੋ-ਜਿਹੇ ਹੀ ਹੋਰ। ਬਿਰਲਾ- ਟਾਂਵਾਂ, ਕੋਈ-ਕੋਈ। ਜਾਨੇ- ਜਾਣਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਸਤਿਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਕਰਮ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਆਇਆ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਅਜਿਹੇ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਆਏ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ ਅਤੇ ਮਲੀਨ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ। ਸਤਿ, ਸੰਤੋਖ, ਦਇਆ, ਧਰਮ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਜਿਹੜੇ ਨਾਮ, ਦਾਨ, ਇਸਨਾਨ ਆਦਿ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਮ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਵਿਰਲੇ ਹੀ ਹਨ॥੧੧੦॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਬੇਦ ਬਰੁਧ ਕਰੇ ਬਿਵਹਾਰ ਜੋ
 ਸੋ ਮਹਾਂਮੂਰਖ ਮੰਦ ਮਤੀ॥
 ਮਲਨ ਅਹਾਰ ਜਹ ਮਲਨ ਬਿਹਾਰ ਹੈ
 ਕਰਤ ਕੁਕਰਮ ਨਾ ਸੰਕ ਰਤੀ॥
 ਯਾਰੀ ਔ ਚੋਰੀ ਫਰੇਬ ਔ ਜੁਲਮ
 ਬਰੋਧ ਬਦੀ ਨਿਹ ਸੰਕ ਅਤੀ॥
 ਇਹ ਸਭ ਕਰਮ ਅਨਾਰਯ ਕੇ ਹੁਣ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਬਚਾਰ ਬਤੀ॥੧੧੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਰੁਧ- ਖਿਲਾਫ਼। ਬਿਵਹਾਰ- ਵਿਹਾਰ, ਕੰਮ। ਮੰਦ ਮਤੀ- ਮਲੀਨ ਬੁੱਧੀ ਵਾਲਾ। ਮਲਨ- ਅਪਵਿੱਤਰ। ਅਹਾਰ- ਖਾਣਾ-ਪੀਣਾ। ਬਿਹਾਰ- ਕੰਮ। ਕੁਕਰਮ- ਭੈੜਾ ਕਰਮ, ਨੀਚ ਕਰਮ। ਨਾ ਸੰਕ ਰਤੀ- ਭੋਰਾ ਭਰ ਸ਼ਰਮ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ। ਫਰੇਬ- ਧੋਖਾਧਤੀ। ਬਦੀ- ਬੁਰਾਈ। ਅਤੀ- ਜ਼ਿਆਦਾ। ਅਨਾਰਯ- ਨੀਚ ਪੁਰਸ਼। ਬਤੀ- ਬਾਤ, ਗੱਲ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਕੁਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਮਲੀਨ ਬੁੱਧੀ ਵਾਲੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵਿਹਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖ ਅਪਵਿੱਤਰ ਅਹਾਰ ਅਤੇ ਵਿਹਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਕਰਮ ਕਰਨ ਵਿਚ ਭੋਰਾ ਵੀ ਸੰਕਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਚੋਰੀ, ਯਾਰੀ, ਫਰੇਬ, ਜੁਲਮ ਆਦਿ ਬੁਰੇ ਕਰਮ ਵੀ ਇਹ ਬਹੁਤ ਚਤੁਰਾਈ ਅਤੇ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਗੱਲ ਵਿਚਾਰਨਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਸਮੂਹ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਨਾਰਯ ਭਾਵ ਨੀਚ ਪੁਰਸ਼ ਹਨ॥੧੧੧॥

ਸੈਯਾ॥
 ਫਲੈਸੀਟਰ ਪਾਰਟੀ ਹੈ ਕਿਉਂ ਆਰਯ
 ਬਾਤ ਕਹੋ ਕੁਝ ਮੇ ਸਮਝਾਈ॥
 ਹਿੰਸਾ ਤਜੀ ਨਹੀ ਹੁੱਜਤ ਕੋ ਪੜ
 ਈਰਖਾ ਬਾਦ ਸੇ ਹੈ ਅਧਕਾਈ॥
 ਭੱਛ ਅਭੱਛ ਕਹੁ ਕੈਸੇ ਬਣੇ
 ਜਬ ਨਾਮ ਹੀ ਆਰਯ ਅਰਥ ਸਫਾਈ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਹੈ ਸਾਫ ਅਨਾਰਯ
 ਕਰਮ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਨਾ ਰੁਚ ਲਾਈ॥੧੧੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਫਲੈਸੀਟਰ (Flesh-eater)- ਮਾਸਾਹਾਰੀ। ਮੇ- ਮੈਨੂੰ। ਹਿੰਸਾ- ਮਾਰਨ ਦੀ ਕਿਰਿਆ। ਤਜੀ- ਛੱਡੀ। ਹੁੱਜਤ- ਯੁਕਤੀ, ਘੁਣਤਰ। ਈਰਖਾ- ਸਾੜਾ। ਬਾਦ- ਝਗੜਾ। ਅਧਕਾਈ- ਬਹੁਤ ਜਿਆਦਾ। ਭੱਛ- ਖਾਣ ਯੋਗ। ਅਭੱਛ- ਨਾ ਖਾਣ ਯੋਗ। ਆਰਯ- ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਪੁਰਸ਼। ਸਫਾਈ- ਨਿਰਮਲ, ਪਵਿੱਤਰ। ਅਨਾਰਯ- ਨੀਚ ਪੁਰਸ਼, ਨੀਚ ਜਾਤੀ ਵਾਲਾ। ਰੁਚ- ਪ੍ਰੀਤ, ਲੋਚਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸਾਤਵਿਕ ਭੋਜਨ ਦਾ ਸੇਵਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝਾਉ ਕਿ ਮਾਸ ਦਾ ਅਹਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਿੰਸਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡੀ ਅਤੇ ਹੁੱਜਤ ਦਾ ਪਾਠ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਈਰਖਾ ਅਤੇ ਝਗੜਾ ਵਧਾਇਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਆਰਯ ਦਾ ਅਰਥ ਹੀ ਸਫਾਈ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਨਾ ਖਾਣ ਯੋਗ ਪਦਾਰਥ ਖਾਣ ਯੋਗ ਕਿਵੇਂ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਰੁਚੀ ਨਹੀਂ ਲਾਈ ਉਹ ਸਪਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨੀਚ ਪੁਰਸ਼ ਹਨ॥੧੧੨॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਬੀਚ ਸਮਾਜ ਕੇ ਦਾਖਲ ਹੋਵਣ
 ਕੌਣ ਬਸੇਸਤਾ ਦਸੀਏ ਭਾਈ॥
 ਅਸਲ ਅਸੂਲ ਸੇ ਮੂਲ ਕੋ ਹਾਂਸਲ
 ਬੀਚ ਰਵਾਜ ਨਾ ਧਸੀਏ ਜਾਈ॥
 ਬ੍ਰਿਧੀ ਧਰਮ ਕੀ ਜੇ ਨਾਂਹਿ ਹੋਇ ਸਕੇ
 ਕਿਉ ਹਾਂਨੀ ਮੇ ਦੀਜੀਏ ਮਦਦ ਆਈ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਅਨਾਰਯ ਕੋ ਤਜ
 ਆਰਯ ਕੋ ਨਹੀ ਹਸੀਏ ਰਾਈ॥੧੧੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਮਾਜ- ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਸਮੂਹ। ਬਸੇਸਤਾ- ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ, ਵਡਿਆਈ। ਅਸਲ
 ਅਸੂਲ- ਸਹੀ ਨਿਯਮ। ਮੂਲ- ਮੁੱਢ, ਪਰਮਾਤਮਾ। ਹਾਂਸਲ- ਪ੍ਰਾਪਤ। ਰਵਾਜ- ਰੀਤੀ, ਰਸਮ।
 ਧਸੀਏ- ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰੀਏ, ਦਾਖਲ ਹੋਈਏ। ਬ੍ਰਿਧੀ- ਵਾਧਾ। ਹਾਂਨੀ- ਨੁਕਸਾਨ। ਮਦਦ- ਸਹਾਇਤਾ।
 ਅਨਾਰਯ- ਨੀਚ ਕਰਮੀ। ਤਜ- ਛੱਡ। ਆਰਯ- ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਮੀ। ਰਾਈ- ਬੋੜਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵ ਹੋਣ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦਾ ਵਰਨਨ
 ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਮਾਜ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਕਿਹੜੀ
 ਵਡਿਆਈ ਦੱਸੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹਾਂਸਲ ਕਰਨ ਦੀ
 ਬਜਾਏ ਸਮਾਜ ਦੇ ਰਿਵਾਜਾਂ ਵਿਚ ਫਸਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਧਰਮ ਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ
 ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਰਸਾਤਲ ਵੱਲ ਲਿਜਾਣ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਿਉਂ ਕੀਤੀ
 ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਭੈੜੇ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸੁਭ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮੰਦਾ
 ਬੋਲਣਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ 'ਤੇ ਹੱਸਣਾ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ॥੧੧੩॥

ਸ਼ੈਯਾ॥
 ਮਾਸ ਅਹਾਰ ਨਹੀ ਦਰਕਾਰ
 ਨਾ ਸੁਭ ਅਚਾਰ ਇਹ ਹੈ ਅਨਾਚਾਰੀ॥
 ਜੜੀ ਭੂਤ ਅਵਿਦਿਆ ਮੇ ਹੋਇ ਰਹੇ ਪਸ
 ਨਾ ਦੁਰਮਤ ਦਲੀਲ ਬਸਾਰੀ॥
 ਖੁਦ ਪਸੰਦ ਹੋ ਅੰਧ ਰਹੇ
 ਨਹੀ ਆਰਯ ਮਤ ਕੀ ਬਾਤ ਬਚਾਰੀ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਹੈ ਸਾਫ ਅਨਾਰਯ
 ਝੂਠ ਨਾ ਜਾਣ ਇਹ ਗਲ ਹਮਾਰੀ॥੧੧੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅਹਾਰ- ਖਾਣਾ। ਦਰਕਾਰ- ਜਰੂਰੀ। ਸੁਭ ਅਚਾਰ- ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਆਚਰਣ। ਅਨਾਚਾਰੀ- ਬੁਰਾ ਆਚਰਣ। ਜੜੀ ਭੂਤ- ਜੜ੍ਹ ਸਰੂਪ। ਅਵਿਦਿਆ- ਅਗਿਆਨਤਾ। ਪਸ- ਪਸ਼ੂ। ਦੁਰਮਤ- ਖੋਟੀ ਮੱਤ। ਦਲੀਲ- ਤਰਕ-ਬਿਤਰਕ। ਬਸਾਰੀ- ਭੁਲੇ। ਖੁਦ ਪਸੰਦ- ਆਪਣੀ ਪਸੰਦ, ਮਨਮਤਿ। ਅੰਧ- ਅੰਨ੍ਹਾ। ਆਰਯ ਮਤ- ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ। ਬਚਾਰੀ- ਸਮਝੀ। ਸਾਫ- ਸਪਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿਚ। ਅਨਾਰਯ- ਨੀਚ ਕਰਮੀ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮਨਮਤਿ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਅਗਿਆਨੀ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਸ ਖਾਣਾ ਜਰੂਰੀ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਸੁਭ ਵਿਹਾਰ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਅਸੁਭ ਆਚਰਣ ਹੈ। ਅਗਿਆਨਤਾ ਅਧੀਨ ਜੜ੍ਹ ਸਰੂਪ ਵਸਤਾਂ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਾਲਾ ਵਿਹਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਖੋਟੀ ਮੱਤ ਅਤੇ ਤਰਕ-ਵਿਤਰਕ ਵਾਲੀ ਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡ ਰਿਹਾ। ਆਪਣੀ ਮਨਮਤਿ ਵਿਚ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੋ ਕੇ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਿਆ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਜਿਹਾ ਮਨੁੱਖ ਨੀਚ ਹੈ॥੧੧੪॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਬੈਜੀਟੇਰਯਨ ਪਾਰਟੀ ਹੈ ਕੁਝ ਠੀਕ
 ਇਹੁ ਜਾਣ ਤਹਕੀਕ ਤਰੀਕ ਸਫਾਈ॥
 ਹਾਲ ਕੋ ਪਾਇ ਕਮਾਲ ਖਿਆਲ ਸੇ
 ਨੇਕ ਅਮਾਲ ਕਰੋ ਤੁਮ ਭਾਈ॥
 ਹੋਇ ਮੁਖਾਲਫ ਨਾਹਿ ਚਲੋ
 ਖਲੋ ਮਾਰਗ ਧਰਮ ਕੇ ਉਪਰ ਆਈ॥
 ਬਾਤ ਬਚਾਰ ਬਿਹਾਰ ਸਹੀ ਹੁਣ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਕਹੇ ਸਮਝਾਈ॥੧੧੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬੈਜੀਟੇਰਯਨ- ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ। ਤਹਕੀਕ- ਦਰੁਸਤ, ਠੀਕ। ਤਰੀਕ- ਰਸਤਾ। ਹਾਲ- ਹਾਲਤ। ਕਮਾਲ ਖਿਆਲ ਸੇ- ਪੂਰੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ, ਪੂਰਨ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ। ਨੇਕ ਅਮਾਲ- ਸੁਭ ਕਰਮ, ਸੁਭ ਵਿਹਾਰ। ਮੁਖਾਲਫ- ਵਿਰੋਧੀ। ਖਲੋ- ਖੜੇ ਹੋਵੋ। ਮਾਰਗ- ਰਾਹ। ਬਾਤ- ਗੱਲ। ਬਚਾਰ- ਸਮਝ। ਬਿਹਾਰ- ਚਾਲ-ਚਲਨ। ਸਹੀ- ਠੀਕ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸਹੀ ਵਿਚਾਰ ਰਾਹੀਂ ਸੁਭ ਵਿਹਾਰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਭੋਜਨ ਕੁਝ ਸਹੀ ਹੈ, ਨਿਰਮਲਤਾ ਵੱਲ ਲਿਜਾਣ ਵਾਲਾ ਸਹੀ ਮਾਰਗ ਹੈ। ਇਸ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਸੁਭ ਵਿਹਾਰ ਕਰਨਾ ਯੋਗ ਹੈ। ਵਿਰੋਧ ਦੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਧਰਮ ਦੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਸਹੀ ਵਿਹਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ॥੧੧੫॥

ਸੁੰਯਾ॥
 ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਬੇਦ ਕੇ ਵਾਕ ਸੁਣੇ
 ਅਬ ਦੇ ਕੰਨ ਤਿਨ ਸਿਆਨੇ॥
 ਏਕ ਕਾ ਨਾਮ ਅਵਾਂਤਰ ਵਾਕ ਹੈ
 ਦੂਸਰ ਕਾ ਮਹਾਂ ਵਾਕ ਪਛਾਨੇ॥
 ਅਵਾਂਤਰ ਵਾਕ ਪਰੋਖ ਗਿਆਨ
 ਮਹਾਂ ਵਾਕ ਸੇ ਅਪਰੋਖ ਗਿਆਨੇ॥
 ਸੰਸਾ ਟਰੇ ਨਾਹਿ ਪਰੋਖ ਗਿਆਨ ਸੇ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਂਨ ਜਥਾਰਥ ਜਾਨੇ॥੧੧੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅਬ- ਹੁਣ। ਤਿਨ- ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ। ਸਿਆਨੇ- ਜਾਣੇ। ਅਵਾਂਤਰ ਵਾਕ- ਜੀਵ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਵਾਲਾ ਵਾਕ। ਦੂਸਰ- ਦੂਜਾ। ਮਹਾਂ ਵਾਕ- ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ, ਕੇਵਲ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਵਾਲਾ ਵਾਕ। ਪਰੋਖ- ਜੋ ਪ੍ਰਗਟ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਅਪਰੋਖ- ਪ੍ਰਤੱਖ, ਪ੍ਰਗਟ। ਸੰਸਾ- ਸੰਦੇਹ, ਭਰਮ। ਟਰੇ- ਦੂਰ ਹੋਵੇ। ਜਥਾਰਥ- ਸੱਚ, ਹਕੀਕਤ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਹੀ ਸਾਰੇ ਭਰਮ ਮਿਟਾਉਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਕਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਨੂੰ ਅਵਾਂਤਰ ਵਾਕ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਮਹਾਂ ਵਾਕ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਵਾਂਤਰ ਵਾਕ ਨਾਲ ਗਿਆਨ ਦਾ ਸਰੂਪ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਜਦੋਂ ਕਿ ਮਹਾਂ ਵਾਕ ਨਾਲ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਸਹੀ ਹੈ ਕਿ ਪਰੋਖ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਸੰਸਿਆਂ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ॥੧੧੬॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥

ਵਾਕ ਅਵਾਂਤਰ ਹੋਇ ਚੁਕਾ ਅਬ
 ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ ਮਹਾਂ ਵਾਕ ਜੁ ਬਾਕੀ॥
 ਭੇਦ ਲਿਹਾ ਸਤਸੰਗ ਸੇ ਇਹ
 ਤਬ ਲਾਜ ਜੋ ਤੀਨ ਕੀ ਹੈ ਪਟ ਚਾਕੀ॥
 ਹੋਜ ਹਸਾਬ ਤੋਹੀਦ ਭਰਾ
 ਜਾਇ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਲਾ ਲੈ ਪੀ ਅਬ ਸਾਕੀ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਂਨ ਬਚਾਰਿਆ ਆਪ ਕੋ
 ਆਬ ਨਾ ਬਾਦ ਨਾਂ ਆਤਸ ਖਾਕੀ॥੧੧੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਵਾਕ ਅਵਾਂਤਰ- ਜੀਵ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਵਾਲਾ ਵਾਕ। ਮਹਾਂ ਵਾਕ- ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ, ਕੇਵਲ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਵਾਲਾ ਵਾਕ। ਭੇਦ- ਰਾਜ, ਗੁਪਤ ਗੱਲ। ਲਿਹਾ- ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ, ਜਾਣਿਆ, ਬੁੱਝਿਆ। ਲਾਜ- ਸ਼ਰਮ, ਹੱਯਾ। ਤੀਨ ਕੀ- ਤਿੰਨਾਂ ਦੀ, ਭਾਵ ਜੀਵ, ਜਗਤ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮ। ਪਟ- ਪੜਦਾ। ਚਾਕੀ- ਉੱਠਾ ਦਿੱਤੀ। ਹੋਜ- ਚਬੱਚਾ। ਹਸਾਬ- ਵਿਚਾਰ, ਨਿਯਮ। ਤੋਹੀਦ- ਅਦਵੈਤ। ਭਰਾ- ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ। ਸਾਕੀ- ਪਿਲਾਉਣ ਵਾਲਾ, ਮਹਿਬੂਬ। ਆਬ- ਪਾਣੀ। ਬਾਦ- ਹਵਾ। ਆਤਸ- ਅੱਗ। ਖਾਕੀ- ਮਿੱਟੀ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਜੀਵ ਦੇ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਹੋਣ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਹੋਰ ਸਭ ਫੁਰਨੇ ਖਤਮ ਹੋ ਕੇ ਕੇਵਲ ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਹੀ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਇਹ ਸੋਝੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੀਵ, ਜਗਤ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਭੇਦ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੋਹੀਦ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਚੁੱਬਚੇ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਲੇ ਦਾ ਸੇਵਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਹ ਸੋਝੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਅਸਲਾ ਪਾਣੀ, ਹਵਾ, ਅਗਨੀ ਅਤੇ ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਹੈ॥੧੧੭॥

ਸ੍ਰੈਯਾ॥

ਜਾਤ ਨਾਂ ਪਾਤ ਨਾਂ ਤਾਤ ਨਾਂ ਮਾਤ ਜਹ

ਸੋ ਮਮ ਰੂਪ ਹੀ ਸਭ ਧਰਾ ਹੈ॥

ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਬਿਆਪਕ ਹੈ

ਇਕਸਾਰ ਸਮੇਰ ਔ ਬਲ ਸਰਾ ਹੈ॥

ਚਰ ਅਚਰ ਹੈ ਕਰ ਅਕਰ

ਚਰਿੰਦ ਪਰਿੰਦ ਔ ਨਾਰ ਨਰਾ ਹੈ॥

ਖੰਡ ਅਖੰਡ ਪ੍ਰਚੰਡ ਸਭੇ

ਇਉਂ ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਲਖੇ ਪਰਾ ਹੈ॥੧੧੮॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਪਾਤ- ਗੋਤ। ਤਾਤ- ਪਿਤਾ। ਮਾਤ- ਮਾਂ। ਮਮ ਰੂਪ- ਮੇਰਾ ਸਰੂਪ। ਧਰਾ- ਧਰਤੀ। ਅਚਰਜ- ਅਦਭੁਤ। ਬਿਆਪਕ- ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ। ਸਮੇਰ- ਪਹਾੜ। ਬਲ- ਮੈਦਾਨ। ਸਰਾ- ਸਮੁੰਦਰ। ਚਰ- ਚੇਤਨ। ਅਚਰ- ਜੜ੍ਹ। ਕਰ- ਰੀਂਗਣ ਵਾਲੇ। ਅਕਰ- ਨਾ ਰੀਂਗਣ ਵਾਲੇ। ਚਰਿੰਦ- ਪਸ਼ੂ। ਪਰਿੰਦ- ਪੰਛੀ। ਨਾਰ- ਇਸਤਰੀ। ਨਰਾ- ਪੁਰਸ਼। ਖੰਡ- ਟੁਕੜਾ, ਭਾਵ ਰਚਨਾ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਿੱਸੇ। ਅਖੰਡ- ਨਾ ਖੰਡਿਤ ਹੋਣ ਵਾਲਾ, ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ। ਪ੍ਰਚੰਡ- ਤੇਜ਼। ਪਰਾ- ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਦੂਰ, ਪਰਮਾਤਮਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਸਰੂਪ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੇਰੇ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਭਾਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕੋਈ ਜਾਤ, ਪਾਤ, ਪਿਤਾ, ਮਾਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਸਭ ਕੁਝ ਉਸੇ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ। ਅਦਭੁਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਹ ਇਕ ਰਸ ਹਰ ਪਹਾੜ, ਮੈਦਾਨ, ਸਮੁੰਦਰ, ਚੇਤਨ, ਜੜ੍ਹ, ਰੀਂਗਣ ਵਾਲੇ, ਨਾ ਰੀਂਗਣ ਵਾਲੇ, ਪਸ਼ੂਆਂ, ਪੰਛੀਆਂ, ਪੁਰਸ਼ਾਂ, ਇਸਤਰੀਆਂ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਖੰਡਾਂ ਆਦਿ ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਦੂਰ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਜਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ॥੧੧੮॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਸੋਖ ਸਮੀਰ ਸੇ ਹੋਇ ਨਹੀ
 ਨਹੀ ਸਲਲ ਕੇ ਬੀਚ ਇਹ ਆਇ ਗਰੇ॥
 ਮ੍ਰਿਤਕਾ ਬੀਚ ਨਹੀ ਮਿਸ ਜਾਵਤ
 ਪਾਵਕ ਬੀਚ ਨਾਂ ਜਾਇ ਜਰੇ॥
 ਹਾਥਨ ਸੇ ਨਹੀ ਹੋਵਤ ਹੈ ਗੈਹ
 ਸਸਤ੍ਰੁ ਸੇਂ ਨਹੀ ਛੇਦ ਧਰੇ॥
 ਨਿਰਾਕਾਰ ਹੈ ਨਿਜ ਸਰੂਪ ਸਹੀ
 ਇਹ ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਹੈ ਸਭ ਪਰੇ॥੧੧੯॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸੋਖ- ਖੁਸ਼ਕ, ਸੁੱਕਦਾ। ਸਮੀਰ- ਹਵਾ। ਸਲਲ- ਪਾਣੀ। ਗਰੇ- ਗਲਦਾ।
 ਮ੍ਰਿਤਕਾ- ਮਿੱਟੀ। ਮਿਸ ਜਾਵਤ- ਮਿਲਦਾ, ਮਿਸ਼੍ਰਿਤ ਹੁੰਦਾ। ਪਾਵਕ- ਅੱਗ। ਜਰੇ- ਜਲਦਾ,
 ਸੜਦਾ। ਹਾਥਨ- ਹੱਥ। ਗੈਹ- ਪਕੜ। ਸਸਤ੍ਰੁ- ਹਥਿਆਰ। ਛੇਦ ਧਰੇ- ਕੱਟਿਆ ਜਾਂਦਾ।
 ਨਿਰਾਕਾਰ- ਅਕਾਰ ਰਹਿਤ। ਨਿਜ ਸਰੂਪ- ਆਪਣਾ ਸਰੂਪ, ਆਤਮਾ। ਸਭ ਪਰੇ- ਸਭ ਤੋਂ
 ਪਰੇ, ਮਾਇਆ ਰਹਿਤ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਨਿਜ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਨਿਰਾਕਾਰ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ
 ਹਵਾ ਲੱਗਣ ਨਾਲ ਸੁੱਕਦਾ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਗਲਦਾ ਹੈ। ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕਰ
 ਜਾਣ 'ਤੇ ਇਹ ਨਾ ਤਾਂ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਗਨੀ ਵਿਚ ਸੜਦਾ ਹੈ। ਹੱਥਾਂ
 ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਫੜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਕੱਟਿਆ ਜਾ
 ਸਕਦਾ ਹੈ। ਨਿਰਾਕਾਰ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਇਹ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਹੈ॥੧੧੯॥

ਸ੍ਰੈਯਾ॥

ਸਤਿਗੁਰ ਸੰਗ ਕਾ ਰੰਗ ਚੜਾ

ਖੜਾ ਪਾ ਸਰਬੰਗ ਉਮੰਗ ਤਭੀ॥

ਮਹਾਂ ਵਾਂਕ ਕਾ ਆ ਉਪਦੇਸ ਭਇਆ

ਗਿਆ ਬਾਦ ਬਬਾਦ ਹੋ ਨਸਟ ਸਭੀ॥

ਰਿਹਾ ਭੇਦ ਐ ਭਰਮ ਨਾ ਮਰਮ ਲਖਾ

ਲੀਆ ਲਖ ਅਲਖ ਹੈ ਅੱਖ ਜਭੀ॥

ਆਹਾ ਸ੍ਰਾਦ ਅਨਾਦ ਅਨਾਹਦ ਕਾ

ਨਹੀ ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਜੋ ਭੰਗ ਕਭੀ॥੧੨੦॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸੰਗ- ਸੰਗਤ। ਸਰਬੰਗ- ਸਮੁੱਚਾ ਸਰੂਪ, ਸਰੀਰ। ਉਮੰਗ- ਉਤਸ਼ਾਹ। ਮਹਾਂ ਵਾਂਕ- ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ, ਕੇਵਲ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਵਾਲਾ ਵਾਕ। ਬਾਦ ਬਬਾਦ- ਲਤਾਈ- ਝਗੜਾ, ਤਰਕ-ਵਿਤਰਕ। ਨਸਟ- ਖਤਮ। ਰਿਹਾ- ਬਾਕੀ ਬਚਿਆ। ਭੇਦ- ਰਾਜ। ਭਰਮ- ਸ਼ੰਕਾ, ਭੁਲੇਖਾ। ਮਰਮ- ਭੇਦ, ਰਾਜ। ਲਖਾ- ਜਾਣਿਆ, ਸਮਝਿਆ। ਲੀਆ ਲਖ- ਜਾਣ ਲਿਆ। ਅਲਖ- ਜੋ ਜਾਣਿਆ ਨਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਜਭੀ- ਜਦੋਂ। ਸ੍ਰਾਦ- ਅਨੰਦ। ਅਨਾਦ- ਆਦਿ ਤੋਂ ਰਹਿਤ। ਅਨਾਹਦ- ਸੀਮਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ। ਭੰਗ- ਨਸਟ, ਖੰਡਿਤ। ਕਭੀ- ਕਦੇ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਆਤਮਿਕ ਅਨੰਦ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਨਾਲ ਸਮੁੱਚੇ ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਉਤਸ਼ਾਹ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਵਾਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਤਰਕ-ਵਿਤਰਕ ਦੇ ਸਾਰੇ ਫੁਰਨੇ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਮਨ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਅਸਲ ਭੇਦ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਭਰਮ-ਭੇਦ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਸੀਮਾ ਅਤੇ ਸਥਾਨ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣ ਨਾਲ ਖੰਡਿਤ ਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਸਦੀਵੀ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੧੨੦॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਨਾ ਹਮ ਬੇਦ ਕੇ ਪਸ ਭਏ
 ਇਤਹਾਸ ਪੁਰਾਣ ਨਾਂ ਮੂਲ ਬਕੇਂ॥
 ਨਾਹਿ ਕੁਰਾਨ ਕਾ ਸਬਕ ਪੜੇਂ ਹਮ
 ਨਾਹਿ ਅੰਜੀਲ ਕੇ ਮਾਨ ਸਕੇਂ॥
 ਨਾ ਹਮ ਆਰਯ ਬੀਚ ਹੈਂ ਦਾਖਲ
 ਨਾਹਿ ਅਨਾਰਜ ਆਸ ਤਕੇਂ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਓਹੁ ਮਾਨ ਰਹੇ ਹਮ
 ਜਾਹਿ ਇਸਾਰੇ ਸੇ ਆਣ ਜਕੇਂ॥੧੨੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਪਸ- ਪੇਸ, ਵੱਸ। ਇਤਹਾਸ ਪੁਰਾਣ- ਕਥਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਗ੍ਰੰਥ। ਮੂਲ- ਬਿਲਕੁਲ।
 ਬਕੇਂ- ਉਚਾਰੇ। ਕੁਰਾਨ- ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ। ਸਬਕ- ਪਾਠ। ਅੰਜੀਲ- ਈਸਾਈਆਂ
 ਦਾ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ। ਆਰਯ- ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਹੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ। ਅਨਾਰਜ- ਨੀਚ ਕਹੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ। ਆਸ-
 ਉਮੀਦ। ਮਾਨ ਰਹੇ- ਮੰਨ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਜਾਹਿ- ਜਿਸਦੇ। ਆਣ- ਹੋਰ। ਜਕੇਂ- ਜਕਦੇ ਹਨ, ਭੈ
 ਖਾਂਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਇਸ਼ਟ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ
 ਨਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵੇਦਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਾਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਤਿਹਾਸ-ਪੁਰਾਣ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ
 ਆਈਆਂ ਕਥਾਵਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਨਾ ਹੀ ਕੁਰਾਨ ਦਾ ਸਬਕ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ
 ਬਾਈਬਲ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ। ਨਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਾਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ
 ਨੀਚ ਕਹੇ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਆਸ ਤੱਕਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮੰਨ ਰਹੇ ਹਾਂ ਜਿਸ ਦੇ
 ਇਸ਼ਾਰੇ ਤੋਂ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਭੈ ਖਾਂਦੇ ਹਨ॥੧੨੧॥

ਸ੍ਰੈਯਾ॥
 ਨਾਂ ਹਮ ਦੇਵਤਾ ਪੂਜਤ ਹੈਂ
 ਨਹੀਂ ਠਾਕਰ ਕਰ ਪਸਿੰਦ ਲਏ॥
 ਨਾ ਹਮ ਧੂਣੀਆਂ ਤਾਪ ਕਰੇਂ
 ਨਹੀਂ ਨੀਰ ਮੇ ਮੀਨ ਮਾਨਿੰਦ ਪਏ॥
 ਨਾ ਹਮ ਬਾਣੀਆਂ ਪੜ ਰਹੇ
 ਨਹੀਂ ਦਾਨ ਦਹਿੰਦ ਹੈਂ ਇੰਦ ਭਏ॥
 ਨਾਂ ਵੁਜੁ ਸਾਜ ਕਰੇਂ ਸੁਬਹਾ
 ਇਉਂ ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਹੋ ਰਿੰਦ ਗਏ॥੧੨੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਠਾਕਰ- ਮੂਰਤੀ, ਦੇਵ ਮੂਰਤੀ। ਪਸਿੰਦ- ਚੰਗਾ ਲਗਣ ਦਾ ਭਾਵ। ਤਾਪ ਕਰੇਂ- ਤਾਪਦੇ ਹਾਂ। ਨੀਰ- ਪਾਣੀ। ਮੀਨ- ਮੱਛੀ। ਮਾਨਿੰਦ- ਤੁੱਲ, ਵਾਂਗੂੰ। ਬਾਣੀਆਂ- ਧਾਰਮਿਕ ਪਾਠ। ਦਾਨ ਦਹਿੰਦ- ਦਾਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ। ਇੰਦ- ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ। ਭਏ- ਬਣੇ, ਹੋਏ। ਵੁਜੁ ਸਾਜ- ਨਮਾਜ਼ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਰੀ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹੱਥ-ਮੂੰਹ ਧੋਣਾ। ਸੁਬਹਾ- ਸਵੇਰੇ। ਰਿੰਦ- ਆਜ਼ਾਦ, ਬੇਪਰਵਾਹ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਧਾਰਮਿਕ ਮਰਯਾਦਾ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਠਾਕਰਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਦੇ ਹਾਂ। ਨਾ ਧੂਣੀਆਂ ਤਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੱਛੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਨਾ ਬਾਣੀਆਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਾਂ, ਨਾ ਹੀ ਦਾਨ ਦੇ ਕੇ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਹਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਨਮਾਜ਼ੀਆਂ ਵਾਂਗ ਸਵੇਰੇ ਉੱਠ ਕੇ ਮੂੰਹ ਧੋਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਰਯਾਦਾ ਦੇ ਬੰਧਨ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ॥੧੨੨॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਗੁੰਬਜ ਬੀਚ ਅਵਾਜ ਭਈ
 ਕਹੁ ਮਾਲਕੁ ਕੌਣ ਹੈ ਅੰਦਰ ਕਾ॥
 ਲਖੇ ਸਾਰ ਅਸਾਰ ਹੈ ਭੇਤੁ ਸਭੀ
 ਵਾਲੀ ਕੌਣੁ ਕਲਾ ਬਾਲੇ ਮੰਦਰ ਕਾ॥
 ਕਾਰੋਬਾਰ ਬਿਹਾਰ ਨੂ ਕਰ ਰਿਹਾ
 ਬਾਨੀ ਕੌਣ ਇਸਾਰੇ ਦੇ ਫੰਦਰ ਕਾ॥
 ਅਚਰਜ ਮੌਜ ਰਚਾ ਏਹ ਖੇਲ ਹੈ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਕਲੰਦਰ ਕਾ॥੧੨੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਗੁੰਬਜ- ਉਹ ਇਮਾਰਤ ਜਿਸਦਾ ਸਿਰਾ ਗੋਲ ਹੋਵੇ, ਸਰੀਰ। ਕਹੁ- ਕਥਨ ਕਰੋ, ਦੱਸੋ। ਲਖੇ- ਜਾਣੇ, ਸਮਝੇ। ਸਾਰ ਅਸਾਰ- ਸਤਿ-ਅਸਤਿ। ਭੇਤੁ- ਰਾਜ। ਵਾਲੀ- ਮਾਲਕ। ਕਲਾ- ਸ਼ਕਤੀ। ਮੰਦਰ- ਸਰੀਰ। ਕਾਰੋਬਾਰ ਬਿਹਾਰ- ਕੰਮ-ਕਾਰ ਦਾ ਵਿਹਾਰ। ਬਾਨੀ- ਮੋਢੀ, ਰਚਨਹਾਰ। ਇਸਾਰੇ ਦੇ ਫੰਦਰ ਕਾ- ਇਸਾਰੇ ਦੇ ਗੁਲਾਮ ਦਾ, ਭਾਵ ਕਠ-ਪੁਤਲੀ। ਅਚਰਜ- ਅਸਚਰਜ, ਅਦਭੁਤ। ਮੌਜ- ਵਿਸਮਾਦ, ਅਨੰਦ। ਰਚਾ- ਬਣਾਇਆ। ਕਲੰਦਰ- ਬਾਜ਼ੀਗਰ, ਭਾਵ ਪਰਮਾਤਮਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਸਚਰਜ ਰਚਨਾ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਅਵਾਜ ਆਈ ਕਿ ਅੰਦਰ ਦਾ ਮਾਲਕ ਕੌਣ ਹੈ। ਉਹ ਕਿਹੜੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਸਰੀਰ ਵਿਚਲੇ ਸਾਰੇ ਸਤਿ-ਅਸਤਿ ਦਾ ਭੇਤ ਜਾਣਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਇਸਾਰੇ 'ਤੇ ਸਾਰਾ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੀ ਅਦਭੁਤ ਖੇਡ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮੌਜ ਵਿਚ ਰਚੀ ਹੈ॥੧੨੩॥

ਸੁਯਾ॥
 ਕੌਣ ਬਿਰਾਜ ਰਿਹਾ ਬਿਚ ਮੰਦਰ
 ਕਰ ਕਿਆਸ ਇਹ ਬਾਤ ਬੜੀ॥
 ਹੈ ਸਭ ਤਾਕਤ ਫੈਲ ਰਹੀ
 ਜਿਸ ਆਸਰੇ ਹੈ ਇਹੁ ਦੇਹ ਖੜੀ॥
 ਨਖਸਿਖਾ ਲੋ ਪੂਰਨ ਖੇਲ ਕਰੇ
 ਪੰਚੀਕਰਨ ਪ੍ਰਾਨ ਕੀ ਬੰਨ ਮੜੀ॥
 ਸਰਬ ਬਿਵਸਥਾ ਦਾ ਸਾਹਬ ਪੂਜਨਾ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਤੂੰ ਮੰਨ ਬੜੀ॥੧੨੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਿਰਾਜ- ਸਸੋਭਿਤ। ਮੰਦਰ- ਸਰੀਰ। ਕਿਆਸ- ਖਿਆਲ, ਵਿਚਾਰ। ਬਾਤ- ਗੱਲ। ਬੜੀ- ਵੱਡੀ। ਆਸਰੇ- ਸਹਾਰੇ। ਦੇਹ- ਸਰੀਰ। ਨਖਸਿਖਾ- ਪੈਰ ਦੇ ਨੌਂਹਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਚੋਟੀ ਤੱਕ। ਲੋ- ਲੈ ਕੇ। ਪੰਚੀਕਰਨ- ਪੰਜ ਤੱਤ। ਪ੍ਰਾਨ- ਸਵਾਸ। ਮੜੀ- ਕੋਠੜੀ, ਸਰੀਰ। ਸਰਬ- ਸਾਰੀ। ਬਿਵਸਥਾ- ਮਰਯਾਦਾ। ਸਾਹਬ- ਮਾਲਕ, ਸਵਾਮੀ। ਬੜੀ- ਚੌਂਤਰੀ, ਪੂਜਾ ਸਥਲ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਦੇਹੀ ਦੇ ਰਚਨਹਾਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇਹੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਿਹੜੀ ਹਸਤੀ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ। ਸਭ ਪਾਸੇ ਉਸੇ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਆਸਰੇ ਹੀ ਇਹ ਦੇਹੀ ਖੜੀ ਹੈ। ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਕੇ ਉਹ ਹੀ ਇਸ ਵਿਚ ਪੈਰਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਿਰ ਤੱਕ ਸਾਰਾ ਖੇਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਰੀ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਮਾਲਕ ਦੀ ਪੂਜਾ ਨੂੰ ਹੀ ਪੂਜਾ-ਸਥਲ ਮੰਨਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ॥੧੨੪॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਪੀ ਸੁਧਾ ਸਾਗਰ ਹੋਇ ਇਕਾਗਰ
 ਗਾਗਰ ਫੋੜ ਹਲਾਹਲ ਕੀ॥
 ਸਮਝ ਸਮੀਪ ਨਾਂ ਭਾਲੀਏ ਦੀਪ
 ਏਹ ਦੇਖ ਰਦੀਫ ਕਿ ਹੈ ਗਲ ਕੀ॥
 ਆਤਮਾਨੰਦ ਮੇ ਹੋਹ ਨ੍ਰਿਦੰਦ
 ਲੈ ਲਜਤਿ ਆਨ ਅਮੀ ਜਲ ਕੀ॥
 ਹੋਹ ਤ੍ਰਿਪਤ ਨਾਂ ਬਿਪਤ ਰਹੇ
 ਇਹ ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਲਖੇ ਬਲ ਕੀ॥੧੨੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸੁਧਾ- ਅੰਮ੍ਰਿਤ। ਇਕਾਗਰ- ਸੁਰਤੀ ਜੋੜ ਕੇ। ਗਾਗਰ- ਛੋਟੇ ਮੂੰਹ ਵਾਲਾ ਬਰਤਨ। ਹਲਾਹਲ- ਮਾਰੂ ਜ਼ਹਿਰ। ਸਮੀਪ- ਨੇੜੇ। ਦੀਪ- ਉਹ ਭੂ-ਖੰਡ ਜੋ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਓਂ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਘਿਰਿਆ ਹੋਵੇ, ਟਾਪੂ। ਰਦੀਫ- ਪਿਛੇ। ਆਤਮਾਨੰਦ- ਆਤਮਿਕ ਅਨੰਦ। ਨ੍ਰਿਦੰਦ- ਕਲੇਸ਼ ਮੁਕਤ। ਲਜਤਿ- ਅਨੰਦ। ਅਮੀ ਜਲ- ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜਲ। ਤ੍ਰਿਪਤ- ਪ੍ਰਸੰਨ, ਸੰਤੁਸ਼ਟ। ਬਿਪਤ- ਮੁਸੀਬਤ, ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ। ਲਖੇ- ਜਾਣੋ, ਸਮਝੋ। ਬਲ- ਸ਼ਕਤੀ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪੀ ਸ਼ਕਤੀ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਜੋੜ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪੀ ਸਰੋਵਰ ਦਾ ਸੇਵਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਵਿਕਾਰਾਂ ਰੂਪੀ ਜ਼ਹਿਰ ਦੀ ਭਰੀ ਹੋਈ ਗਾਗਰ ਨੂੰ ਤੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਨੇੜੇ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਜਗਤ ਵਿਚ ਛੁਪੇ ਹੋਏ ਸੱਚ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਦੁਬਿਧਾ ਤਿਆਗ ਕੇ ਆਤਮਿਕ ਅਨੰਦ ਰਾਹੀਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜਲ ਦਾ ਸਵਾਦ ਮਾਣਨਾ ਹੀ ਯੋਗ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਤ੍ਰਿਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਇਸ ਸਦੀਵੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ॥੧੨੫॥

ਸੈਯਾ॥
 ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੁੰਡ ਕੀ ਆਸ ਹੀ ਸੰਤਨ
 ਜਾ ਤਿਸ ਉਪਰ ਐਨ ਅਘਾਨੇ॥
 ਝੂਲ ਰਿਹਾ ਤਹ ਪੰਖਾ ਹੈ ਕੁਦਰਤ
 ਆਣ ਫੁਹਾਰ ਉਠੇਂ ਸੇ ਹਤਾਨੇ॥
 ਸਾਂਤ ਭਈ ਬਿਸਰਾਂਮ ਕੀਓ ਜਬ
 ਸਤਗੁਰ ਆਨ ਮਿਲੇ ਹਨ ਦਾਨੇ॥
 ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕੀਓ ਜਬ ਬ੍ਰਿਤ ਹੈ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਥੀਏ ਮਸਤਾਨੇ॥੧੨੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੁੰਡ- ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਸਰੋਵਰ। ਆਸ- ਆਸਰਾ। ਐਨ- ਬਿਲਕੁਲ, ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ। ਅਘਾਨੇ- ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋਏ। ਕੁਦਰਤ- ਸ਼ਕਤੀ। ਫੁਹਾਰ- ਉਬਾਲ, ਉਛਾਲ। ਹਤਾਨੇ- ਸੁਖਦਾਈ। ਬਿਸਰਾਂਮ- ਟਿਕਾਣਾ। ਦਾਨੇ- ਸੁਜਾਨ। ਬ੍ਰਿਤ- ਸੁਰਤੀ। ਥੀਏ- ਹੋ ਗਏ। ਮਸਤਾਨੇ- ਮਤਵਾਲੇ, ਮਹਾਂ ਅਨੰਦਿਤ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਅਨੰਦ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੋਵਰ ਦਾ ਹੀ ਆਸਰਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਸੇਵਨ ਕਰਕੇ ਉਹ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਫੁਹਾਰੇ ਰਾਹੀਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਫੁਹਾਰ ਸੁੱਖ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸੱਚ ਦੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਲਿਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਮਨ ਸ਼ਾਂਤ-ਸਰੂਪ ਟਿਕਾਣੇ ਵਿਚ ਸਥਿਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਰਤ ਨਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਸਤਾਨੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ॥੧੨੬॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਹੈ ਸਭ ਭੇਸ ਹੀ ਸੰਤਨ ਕੇ
 ਜਬ ਪਾਇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਬਹੇ॥
 ਚਾਹੇ ਕੇਸ ਸਵਾਰ ਬਲੇ ਦਸਤਾਰ
 ਉਤਾਰ ਚਾਹੇ ਬੀਆਬਾਨ ਰਹੇ॥
 ਚਾਹੇ ਚੜ ਤੁਰੰਗ ਉਮੰਗ ਕਰੇ
 ਚਾਹੇ ਬਸਤ੍ਰ ਰੰਗ ਗਿਆਨ ਗਹੇ॥
 ਚਾਹੇ ਮੋਨ ਕੇ ਧਾਰ ਗੁਜਾਰ ਕਰੇ ਦੰਮ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਬਿਗਿਆਨ ਲਹੇ॥੧੨੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਭ ਭੇਸ- ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭੇਖ। ਬਹੇ- ਬੈਠਦੇ ਹਨ। ਚਾਹੇ- ਭਾਵੇਂ। ਬਲੇ ਦਸਤਾਰ- ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹਣ। ਬੀਆਬਾਨ- ਜੰਗਲ। ਤੁਰੰਗ- ਘੋੜਾ। ਉਮੰਗ ਰਹੇ- ਉਤਸ਼ਾਹ ਸਹਿਤ ਰਹਿਣ। ਬਸਤ੍ਰ ਰੰਗ- ਕੱਪੜੇ ਰੰਗ ਕੇ। ਗਿਆਨ ਗਹੇ- ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ। ਮੋਨ- ਚੁੱਪ। ਗੁਜਾਰ- ਗੁਜਾਰਾ, ਨਿਰਵਾਹ। ਦੰਮ- ਸੁਆਸ, ਭਾਵ ਸਮਾਂ। ਬਿਗਿਆਨ- ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨੂੰ ਭੇਖ ਤੋਂ ਉੱਤੇ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਭੇਖ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹਨ, ਚਾਹੇ ਉਹ ਦਸਤਾਰ ਸਜਾਉਣ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਹੀ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪੈਣ, ਚਾਹੇ ਘੋੜੇ 'ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਰਹਿਣ, ਭਾਵੇਂ ਰੰਗਦਾਰ ਬਸਤਰ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਚਾਹੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਕੇ ਮੋਨ ਵਿਚ ਹੀ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰ ਦੇਣ॥੧੨੭॥

ਸੁਯਾ॥

ਚਾਹੇ ਸੀਸ ਮਹਲ ਮੇ ਸੋਇ ਰਹੇ
 ਚਾਹੇ ਛਾਂਉਂ ਜਾ ਬਹੇ ਕਰੀਰਨ ਕੀ॥
 ਚਾਹੇ ਟੁਕਰ ਮਾਂਗ ਕੇ ਖਾਇ ਲਏ
 ਚਾਹੇ ਥਾਲੀ ਛਕੇ ਬੈਹਿ ਖੀਰਨ ਕੀ॥
 ਚਾਹੇ ਮਖਮਲ ਅਤਲਸ ਓਢ ਫਿਰੇ
 ਚਾਹੇ ਗੋਦੜੀ ਲੈ ਬਹੁ ਲੀਰਨ ਕੀ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਰਹੇ ਰੰਗ ਮੇ
 ਇਹ ਹੈ ਸਭ ਮੌਜ ਫਕੀਰਨ ਕੀ॥੧੨੮॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਚਾਹੇ- ਭਾਵੇਂ। ਸੀਸ ਮਹਲ- ਉਹ ਮਹਿਲ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੀਸੇ ਲੱਗੇ ਹੋਣ। ਸੋਇ- ਸੁੱਤਾ। ਛਾਂਉਂ- ਛਾਂ। ਬਹੇ- ਬੈਠੇ। ਕਰੀਰਨ- ਕਰੀਹ, ਬਿਨਾਂ ਪੱਤਿਆਂ ਦੀ ਕੰਡੇਦਾਰ ਝਾੜੀ ਨੁਮਾ ਰੁੱਖ ਜਿਸ ਨੂੰ ਡੇਲੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਟੁਕਰ- ਰੋਟੀ। ਮਾਂਗ- ਮੰਗ। ਮਖਮਲ- ਰੇਸ਼ਮ। ਅਤਲਸ- ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਕਾਲੀ ਭਾ ਮਾਰਦਾ ਲਾਲ ਰੇਸ਼ਮੀ ਕੱਪੜਾ। ਗੋਦੜੀ- ਨਗੰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਗੁੰਦੀ ਹੋਈ ਓਢਨੀ। ਲੀਰਨ- ਲੀਰਾਂ। ਰੰਗ- ਅਨੰਦ। ਮੌਜ- ਖੁਸ਼ੀ। ਫਕੀਰਨ- ਸੰਤ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਫਕੀਰਾਂ ਦੀ ਮੌਜ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਚਾਹੇ ਉਹ ਸੀਸ ਮਹਿਲ ਵਿਚ ਸੌਣ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਕਰੀਰ ਦੀ ਛਾਂ ਹੇਠ ਜਾ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਣ, ਚਾਹੇ ਰੋਟੀ ਮੰਗ ਕੇ ਖਾਣ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਬੈਠ ਕੇ ਖੀਰ ਦੀ ਥਾਲੀ ਛਕਣ, ਚਾਹੇ ਮਖਮਲ, ਰੇਸ਼ਮੀ ਆਦਿ ਕੱਪੜੇ ਪਾਉਣ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਲੀਰਾਂ ਦੀ ਗੋਦੜੀ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਣ, ਫਕੀਰਾਂ ਦੀ ਮੌਜ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰਹਿਣ॥੧੨੮॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਆਪਣਾ ਆਪ ਜੋ ਜਾਣ ਲੀਓ
 ਅਨਲਹਕ ਚਾਹੇ ਯਕਲਖਤ ਕਹੇ॥
 ਚਾਹੇ ਖਮੋਸ ਹੋ ਗੋਸ ਕਰੇ ਬੰਦ
 ਕੁਝ ਕਹੋ ਚਾਹੇ ਸਖਤ ਰਹੇ॥
 ਚਾਹੇ ਹੋ ਮਸਕੀਨ ਇਹ ਖੀਨ ਫਿਰੇ
 ਚਾਹੇ ਆਦਲ ਹੋ ਕਰ ਤਖਤ ਬਹੇਂ॥
 ਇਹ ਸਭ ਮੌਜ ਹੈ ਆਰਫ ਕੀ
 ਰਹੇ ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਬੇਰਖਤ ਚਹੇ॥੧੨੯॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜੋ- ਜਦੋਂ। ਚਾਹੇ- ਭਾਵੇਂ। ਅਨਲਹਕ- ਮੈਂ ਰੱਬ ਹਾਂ। ਯਕਲਖਤ- ਝੱਟ-ਪੱਟ।
 ਖਮੋਸ- ਚੁੱਪ, ਮੌਨੀ। ਗੋਸ- ਕੰਨ। ਸਖਤ- ਕਠੋਰ, ਕਰਖਤ। ਮਸਕੀਨ- ਨਿਮਾਣਾ। ਖੀਨ-
 ਮਿਠਾ। ਆਦਲ- ਇਨਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਨਿਆਂਕਾਰੀ। ਤਖਤ- ਸਿੰਘਾਸਣ, ਰਾਜ ਗੱਦੀ।
 ਮੌਜ- ਖੁਸ਼ੀ। ਆਰਫ- ਰੱਬ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨ ਤੇ ਸਮਝਣ ਵਾਲਾ। ਬੇਰਖਤ- ਸਮਾਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਦੀ ਮੌਜ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ
 ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੈ ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਝੱਟ-
 ਪੱਟ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਨਲਹਕ ਕਹਿਣ, ਭਾਵੇਂ ਕੰਨ ਅਤੇ ਮੂੰਹ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਮੋਨਧਾਰੀ
 ਹੋ ਜਾਣ, ਚਾਹੇ ਕਠੋਰ ਹੋ ਕੇ ਕੁਝ ਵੀ ਕਹਿਣ, ਭਾਵੇਂ ਨਿਮਾਣੇ ਬਣ ਕੇ ਮਿੱਠੇ ਬਚਨ ਬੋਲਣ,
 ਚਾਹੇ ਨਿਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬਣ ਕੇ ਰਾਜ-ਗੱਦੀ 'ਤੇ ਬੈਠਣ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਤਿਆਗੀ ਹੋ ਕੇ ਜੀਵਨ
 ਬਸਰ ਕਰਨ। ਇਹ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਦੀ ਮੌਜ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਚਾਹੁਣ ਅਨੰਦ ਵਿਚ
 ਰਹਿਣ॥੧੨੯॥

ਸ੍ਰੈਯਾ॥
 ਹੈ ਸਭ ਦੇਸ ਹੀ ਸੰਤਨ ਕੇ
 ਚਾਹੇ ਜਾ ਅਫਗਾਨਸਤਾਨ ਰਹੇ॥
 ਚਾਹੇ ਇੰਗਲਸਤਾਨ ਕੀ ਸੈਰ ਕਰੇ
 ਚਾਹੇ ਬਾਤ ਬਲੋਚਸਤਾਨ ਕਹੇ॥
 ਚਾਹੇ ਸੰਗਲਾਦੀਪ ਸਮੀਪ ਰਹੇ
 ਚਾਹੇ ਜਾ ਬਿਚ ਰੇਗਸਤਾਨ ਬਹੇ॥
 ਇਹੁ ਸਭ ਖੇਲ ਹੈ ਆਰਫ ਕੇ
 ਰਹੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਭਗਵਾਨ ਚਹੇ॥੧੩੦॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸੰਤਨ- ਸੰਤ। ਅਫਗਾਨਸਤਾਨ- ਭਾਰਤ ਦੇ ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮ ਵਿਚ ਸਥਿਤ ਇਕ ਦੇਸ। ਇੰਗਲਸਤਾਨ- ਇੰਗਲੈਂਡ। ਬਲੋਚਸਤਾਨ- ਬਲੋਚਾਂ ਦੀ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਵਾਲਾ ਇਹ ਇਲਾਕਾ ਹੁਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਸੰਗਲਾਦੀਪ- ਸ੍ਰੀ ਲੰਕਾ। ਸਮੀਪ- ਨੇੜੇ। ਰੇਗਸਤਾਨ- ਮਾਰੂਥਲ। ਖੇਲ- ਕੌਤਕ। ਆਰਫ- ਰੱਬ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਅਤੇ ਸਮਝਣ ਵਾਲਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਤਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਬਲਕਿ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਪਵਿੱਤਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਰਹਿਣ, ਚਾਹੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੀ ਸੈਰ ਕਰਨ, ਭਾਵੇਂ ਬਲੋਚਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ, ਚਾਹੇ ਸ੍ਰੀ ਲੰਕਾ ਦੇ ਨੇੜੇ ਜਾ ਕੇ ਵਸ ਜਾਣ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਰੇਗਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਬਹਿ ਜਾਣ। ਫਕੀਰਾਂ ਦੀ ਮੌਜ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਜਾਂ ਕਿਤੇ ਵੀ ਜਾ ਕੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਲੈਣ॥੧੩੦॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਪਾਬਰ ਪੋਟ ਪਾ ਰੇਤ ਕੇ ਕੋਟ
 ਲੈ ਆਸਰਾ ਓਟ ਕਿਉਂ ਹੋਏ ਇਵਾਨਾ॥
 ਗੋਬਰ ਗਾਵ ਔ ਕਾਗਜ ਨਾਵ
 ਲੈ ਆਬ ਬਹੇ ਕੋਈ ਪੁਰਖ ਦੀਵਾਨਾ॥
 ਕਾਮਨ ਕੂਪ ਰਵਾਜ ਕੇ ਰੂਪ
 ਨਾ ਜੁਪ ਕੀ ਉਪ ਮੇ ਆਵਤ ਦਾਨਾ॥
 ਸੌਕ ਸਨਾਸ ਲੈ ਸਚ ਕੀ ਰਾਸ
 ਤੂੰ ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਹੋ ਮਰਦ ਸਿਆਨਾ॥੧੩੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਪੋਟ- ਗੱਠੜੀ, ਝੋਲੀ। ਕੋਟ- ਕਿਲ੍ਹਾ। ਇਵਾਨਾ- ਅਣਜਾਣ। ਗੋਬਰ- ਗੋਹਾ।
 ਗਾਵ- ਪਿੰਡ। ਨਾਵ- ਕਿਸਤੀ। ਆਬ- ਪਾਣੀ। ਦੀਵਾਨਾ- ਮੂਰਖ। ਕਾਮਨ- ਇੱਛਾਵਾਂ,
 ਲਾਲਸਾਵਾਂ। ਕੂਪ- ਖੂਹ। ਰਵਾਜ- ਰਸਮ, ਰੀਤੀ। ਰੂਪ- ਦਿਖਾਵਾ। ਜੁਪ- ਜੁਆ। ਉਪ-
 ਵਡਿਆਈ, ਸ਼ੋਭਾ। ਦਾਨਾ- ਸਿਆਣਾ। ਸੌਕ- ਪ੍ਰੇਮ। ਸਨਾਸ- ਪਛਾਣ। ਰਾਸ- ਪੁੰਜੀ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿਚ ਖਚਿਤ ਹੋਣ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ
 ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੱਠੜੀ ਵਿਚ ਪੱਥਰ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ
 ਅਤੇ ਰੇਤ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਉਸਾਰਨ ਵਾਲੇ ਬੇਸਮਝ ਹਨ। ਕੋਈ ਬੇਸਮਝ ਹੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਗੋਹੇ ਦਾ ਪਿੰਡ
 ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਗਜ਼ ਦੀ ਕਿਸਤੀ ਬਣਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਰੱਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ
 ਕਿ ਸੂਝਵਾਨ ਮਨੁੱਖ ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜਾਂ ਦੇ ਦਿਖਾਵੇ ਵਾਲੇ ਖੂਹ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਡਿੱਗਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ
 ਜੁਏ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਵਿਚ ਫਸਦੇ ਹਨ ਬਲਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰੇਮ ਰਾਹੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਕੇ
 ਸੱਚ ਦੀ ਪੁੰਜੀ ਇਕੱਤਰ ਕਰਦੇ ਹਨ॥੧੩੧॥

ਸੁਯਾ॥
 ਰਾਉ ਨਾ ਰੰਕ ਨਸੰਕ ਰਹੇ ਜਬ
 ਅੰਕ ਲਖੇ ਮਿਲਿ ਆਸਕ ਕੇ॥
 ਆਖ ਕੀ ਧਾਰ ਗਵਾਰ ਪੜੀ
 ਨਾਹਿ ਪਾਇ ਲੀਆ ਆਇ ਲਾਸਕ ਕੇ॥
 ਹੈ ਕਹ ਕੇਲ ਇਹ ਖੇਲ ਕਹੇ
 ਜਹ ਮੇਲ ਸੇ ਮੌਜ ਉਪਾਸਕ ਕੇ॥
 ਆ ਚੜੇ ਰੰਗ ਨਾ ਸੰਗਤ ਜੋ
 ਤਜ ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਆ ਫਾਸਕ ਕੇ॥੧੩੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਰਾਉ- ਰਾਜਾ। ਰੰਕ- ਕੰਗਾਲ, ਭਿਖਾਰੀ। ਨਸੰਕ- ਨਿਰਸੰਦੇਹ। ਅੰਕ- ਇਕ, ਪਰਮਾਤਮਾ। ਲਖੇ- ਸਮਝੇ, ਜਾਣੇ। ਆਸਕ- ਪ੍ਰੇਮੀ। ਆਖ ਕੀ ਧਾਰ- ਅੱਖ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ, ਭਾਵ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ। ਗਵਾਰ- ਮੂਰਖ। ਨਾਹਿ- ਸਵਾਮੀ, ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ। ਲਾਸਕ- ਸੰਦੇਹ ਰਹਿਤ। ਕੇਲ- ਖੇਲ। ਮੇਲ- ਮਿਲਾਪ। ਮੌਜ- ਅਨੰਦ। ਉਪਾਸਕ- ਸਾਧਕ, ਭਗਤ। ਤਜ- ਛੱਡ। ਫਾਸਕ- ਝੂਠਾ, ਤੁੱਛ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸੰਗਤ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਗਿਆਨਵਾਨ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਸੋਝੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਰਾਜੇ ਅਤੇ ਭਿਖਾਰੀ ਵਾਲਾ ਭੇਦ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਿਰਸੰਦੇਹ, ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਗਵਾਰ ਵੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਖੇਡ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਤਿਸੰਗਤ ਰਾਹੀਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਲਾ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਚੜਦਾ ਉਸ ਝੂਠੇ ਜਾਂ ਤੁੱਛ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਹੀ ਯੋਗ ਹੈ॥੧੩੨॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਹੈ ਰਿਦੇ ਰਾਮ ਕਿਉਂ ਰਾਉਂ ਕੇ ਹੋਵਤ
 ਜੋ ਨਹੀਂ ਆਰਫ ਸੰਗ ਕਰੇ ਹੈ॥
 ਨਾ ਮਿਲੇ ਨੂਰੁ ਹੋ ਚੂਰ ਜੀਆ
 ਬਿਚ ਤਨ ਤਨੂਰ ਜਰੂਰ ਜਰੇ ਹੈ॥
 ਨਾਂ ਦਿਨ ਰੈਨ ਮੇ ਚੈਨ ਹੈ ਆਵਤ
 ਸੈਨ ਕਰੇ ਬਿਨ ਬੈਨ ਮਰੇ ਹੈ॥
 ਨਾ ਹਟੇ ਹੌਲ ਹੈ ਕੌਲ ਕਰੇ ਬਿਨ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਭੀ ਆਹ ਭਰੇ ਹੈ॥੧੩੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਰਿਦੇ- ਹਿਰਦੇ। ਰਾਉਂ- ਰਾਜਾ। ਹੋਵਤ- ਹੋਵੇ। ਆਰਫ- ਰੱਬ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਅਤੇ ਸਮਝਣ ਵਾਲਾ। ਨੂਰੁ- ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਝਲਕ। ਚੂਰ- ਟੁਕੜੇ-ਟੁਕੜੇ। ਜੀਆ- ਚਿੱਤ, ਮਨ। ਤਨ- ਸਰੀਰ। ਤਨੂਰ- ਤੰਦੂਰ। ਜਰੇ- ਸੜਦਾ। ਰੈਨ- ਰਾਤ। ਚੈਨ- ਸ਼ਾਂਤੀ। ਸੈਨ ਕਰੇ- ਸਹਿਣ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਝੱਲਦਾ ਹੈ। ਬਿਨ ਬੈਨ- ਬਿਨਾਂ ਕਰੇ, ਬਿਨਾਂ ਦੱਸੇ। ਹੌਲ- ਧੜਕਾ, ਡਰ। ਕੌਲ- ਬਚਨ। ਆਹ- ਹਉਂਕਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸਤਿਸੰਗੀਆਂ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨਾ ਵੀ ਵੱਡਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਪਰ ਸਤਿਸੰਗਤ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਹੀਂ ਵੱਸ ਸਕਦਾ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਝਲਕ ਦਿਖਾਈ ਨਾ ਦੇਣ ਕਾਰਨ ਮਨ ਨਿਰਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਤੰਦੂਰ ਵਾਂਗ ਸੜਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਦਿਨ-ਰਾਤ ਚੈਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਬੋਲਿਆਂ ਸਭ ਕੁਝ ਸਹਿਣ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਸੰਗੀਆਂ ਨਾਲ ਬਚਨ-ਬਿਲਾਸ ਕੀਤੇ ਬਗ਼ੈਰ ਧੜਕਾ ਨਹੀਂ ਮਿਟਦਾ ਅਤੇ ਮਨ ਹਉਂਕੇ ਭਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ॥੧੩੩॥

ਸੁਯਾ॥
 ਰਾਂਓਂ ਕੀ ਰਾਸ ਕੇ ਭਾਖ ਬਲਾਸ ਨਾ
 ਹੋ ਕਰ ਖਾਸ ਆ ਆਸਨ ਮੇ॥
 ਕੂੜ ਖਿਆਲ ਨਾ ਦਿਲ ਬਿਚ ਡਾਲ
 ਹਕੀਕਤ ਹਾਲ ਲੈ ਸਾਸਨ ਮੇ॥
 ਜਾਇ ਤੌਹੀਦ ਪੈ ਦੀਦ ਚੜੇ
 ਤਬ ਦੁੈਤ ਗਈ ਭਏ ਖਾਸਨ ਮੇ॥
 ਰਾਉ ਨਾ ਰੰਕ ਨਾਂ ਸੰਕ ਕਛੂ ਅਬ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਬਲਾਸਨ ਮੇ॥੧੩੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਰਾਂਓਂ ਕੀ ਰਾਸ- ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਲੀਲਾ। ਭਾਖ ਬਲਾਸ ਨਾ- ਬਚਨ ਨਾ ਆਖ। ਹੋ ਕਰ- ਬਣ ਕੇ। ਖਾਸ- ਵਿਸ਼ੇਸ਼, ਅਲੱਗ। ਆਸਨ- ਟਿਕਾਣਾ। ਕੂੜ- ਝੂਠ। ਨਾ ਡਾਲ- ਨਾ ਪਾ, ਦਾਖਲ ਨਾ ਕਰ। ਹਕੀਕਤ- ਸੱਚ। ਸਾਸਨ- ਸੁਆਸ। ਤੌਹੀਦ- ਅਦਵੈਤ, ਰੱਬ ਦੀ ਏਕਤਾ। ਦੀਦ- ਨਜ਼ਰ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ। ਦੁੈਤ- ਦੁਵਿਧਾ। ਰੰਕ- ਕੰਗਾਲ। ਸੰਕ- ਸੰਕਾ, ਸੰਦੇਹ। ਬਲਾਸਨ ਮੇ- ਅਨੰਦ ਮਾਣਨ ਵਿਚ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੋ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਮਾਰਗ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਲੀਲਾ ਵਾਲੇ ਬਚਨਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਵਾਲੇ ਟਿਕਾਣੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਕੂੜ ਖਿਆਲਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸੱਚ ਦੇ ਸੁਆਸਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਦਵੈਤ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਦਵੈਤ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਅਮੀਰ, ਗਰੀਬ ਆਦਿ ਸਭ ਸੰਕੇ ਖਤਮ ਹੋ ਕੇ ਕੇਵਲ ਅਨੰਦ ਹੀ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੧੩੪॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਨਾ ਰਹੀ ਅਟਕ ਆ ਲਟਕ ਭਈ
 ਜਬ ਪਾਇੰ ਛੁਹੇ ਆਇ ਆਸੁਕ ਕੇ॥
 ਬੋਲ ਬਹਾਰ ਮਿਲੀ ਗੁਲਜਾਰ
 ਇਹ ਹੈ ਉਪਕਾਰ ਜੋ ਲਾਸਕ ਕੇ॥
 ਪਾ ਗੁਣ ਗੰਜ ਨਾ ਰੰਜ ਰਹੇ
 ਨਹੀ ਫੰਦ ਫਸੇ ਫਿਰ ਫਾਸੁਕ ਕੇ॥
 ਪਾਇ ਪਨਾਹ ਅਲਾਹਿ ਕੇ ਰੰਗ ਹੈਂ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਉਪਾਸਕ ਕੇ॥੧੩੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅਟਕ- ਰੋਕ। ਲਟਕ- ਲਚਕ। ਛੁਹੇ- ਸਪਰਸ਼ ਕੀਤੇ, ਫੜੇ। ਆਸੁਕ- ਪ੍ਰੇਮੀ, ਸਤਸੰਗੀ। ਬੋਲ ਬਹਾਰ- ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਦੇ ਗੀਤ। ਗੁਲਜਾਰ- ਰੌਣਕ, ਖੇੜਾ। ਲਾਸਕ- ਸੰਕਾ ਰਹਿਤ, ਸਤਸੰਗੀ। ਗੁਣ ਗੰਜ- ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ। ਰੰਜ- ਦੁੱਖ। ਫੰਦ- ਫੰਧਾ। ਫਾਸੁਕ- ਝੂਠ, ਮਾਇਆ। ਪਨਾਹ- ਸ਼ਰਨ। ਉਪਾਸਕ- ਭਗਤ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਗਿਆਨਵਾਨ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਹੋਇਆਂ ਦੇ ਪੈਰ ਛੂਹਣ ਨਾਲ ਤਾਂ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਰੋਕਾਂ ਖਤਮ ਹੋ ਕੇ ਲਚਕ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਤਿਸੰਗੀ ਦਾ ਇਹ ਉਪਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸੰਗ ਨਾਲ ਮਨ ਵਿਚ ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਵਰਗੀ ਬਹਾਰ ਖਿੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਮਿਲਣ ਨਾਲ ਮਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮਾਇਆ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਤਸੰਗੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੧੩੫॥

ਸ੍ਰੈਯਾ॥
 ਨਾਂ ਬਿਨ ਬੋਧ ਕੇ ਸਾਂਤ ਹੈ ਆਵਤ
 ਹੋ ਗਿਰ ਕੰਦਰ ਬੀਚ ਚਹੇ॥
 ਚਾਹੇ ਗੋਮਤੀ ਗੰਗ ਕੇ ਤੀਰ ਫਿਰੇ
 ਚਾਹੇ ਬੀਚ ਬਨਾਰਸ ਜਾਇ ਰਹੇ॥
 ਸਾਖਿਆਤ ਸਰੂਪ ਨਾ ਹੋਤ ਇਵੇਂ
 ਚਾਹੇ ਬਣ ਮਹੰਤ ਇਕੰਤ ਬਹੇ॥
 ਨਾ ਸਤਿਸੰਗ ਕਾ ਰੰਗੁ ਚੜੇ ਜਬ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਕੀ ਭੇਦੁ ਲਹੇ॥੧੩੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬੋਧ- ਗਿਆਨ। ਗਿਰ ਕੰਦਰ- ਪਹਾੜ ਦੀ ਗੁਫਾ। ਚਹੇ- ਭਾਵੇਂ। ਗੋਮਤੀ- ਉਤਰਾਖੰਡ ਦੀ ਇਕ ਨਦੀ। ਗੰਗ- ਭਾਰਤ ਦੀ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਦੀ ਜੋ ਪਵਿੱਤਰ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਤੀਰ- ਕੰਢਾ, ਕਿਨਾਰਾ। ਬਨਾਰਸ- ਕਾਸ਼ੀ, ਵਾਰਾਣਸੀ। ਸਾਖਿਆਤ- ਪ੍ਰਤੱਖ। ਮਹੰਤ- ਵੱਡਾ ਸਾਧੂ। ਇਕੰਤ- ਇਕੱਲਾ। ਭੇਦੁ- ਰਾਜ, ਗੁਪਤ ਗੱਲ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸਤਿਸੰਗ ਰੂਪੀ ਤੀਰਥ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਨ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਭਾਵੇਂ ਪਹਾੜ ਦੀ ਗੁਫਾ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਾਵੇ, ਚਾਹੇ ਗੋਮਤੀ ਜਾਂ ਗੰਗਾ ਆਦਿ ਨਦੀਆਂ ਦੇ ਕੰਢੇ ਭਟਕਦਾ ਰਹੇ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਬਨਾਰਸ ਜਾ ਕੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਾਵੇ। ਇਕੰਤ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਮਹੰਤ ਬਣਨ ਨਾਲ ਵੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਰਸ਼ਨ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹੇ ਬਗ਼ੈਰ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਲਾ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ॥੧੩੬॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਹੈ ਸਭ ਭੇਸ ਤੋਂ ਸਫਲ ਕੀਏ
 ਜਬ ਆ ਸਤਸੰਗ ਕੀ ਗੰਗ ਬਹੇ॥
 ਰੋਮ ਕਟਾਇ ਬਣੇ ਮੁੰਡੀਆ ਚਾਹੇ
 ਹੋ ਕਰ ਨੰਗ ਮਲੰਗ ਰਹੇ॥
 ਚਾਹੇ ਕੰਨ ਪੜਾਏ ਬਭੂਤ ਮਲੇ
 ਚਾਹੇ ਧੂਣੀਆ ਤਾਪ ਆ ਅੰਗ ਦਹੇ॥
 ਗਿਆਨ ਬਹੁੰਨ ਹੈ ਉਨ ਸਭੀ
 ਇਉਂ ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਬਖਾਨ ਕਹੇ॥੧੩੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਭੇਸ- ਭੇਖ। ਸਫਲ- ਸਾਰਥਕ। ਗੰਗ- ਗੰਗਾ। ਬਹੇ- ਬੈਠੇ, ਵਗਦੀ ਹੈ। ਰੋਮ-
 ਵਾਲ। ਮੁੰਡੀਆ- ਸਿਰ ਮੁੰਨਿਆ ਸਾਧ। ਚਾਹੇ- ਭਾਵੇਂ। ਨੰਗ- ਨਗਨ। ਮਲੰਗ- ਮਸਤ।
 ਬਭੂਤ- ਸਵਾਹ। ਮਲੇ- ਮਲ ਲਵੇ। ਦਹੇ- ਸਾੜੇ। ਬਹੁੰਨ- ਬਿਨਾਂ, ਸੱਖਣਾ। ਉਨ- ਉਣਾ।
 ਸਭੀ- ਹਰ ਕੋਈ। ਬਖਾਨ ਕਹੇ- ਕਥਨ ਕਰਕੇ ਆਖਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸਤਿਸੰਗਤ ਵਿਚ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ
 ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਗੰਗਾ ਵਿਚ ਬੈਠਣ ਨਾਲ ਹੀ ਸਮੂਹ ਭੇਖ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
 ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਸਾਧੂ ਕੇਸ ਕਟਵਾ ਲਵੇ ਜਾਂ ਨੰਗਾ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠਾ ਰਹੇ, ਚਾਹੇ ਕੰਨ ਪੜਵਾ ਕੇ ਪਿੰਡੇ 'ਤੇ
 ਸੁਆਹ ਮਲ ਲਵੇ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਧੂਣੀਆਂ ਤਪਾ ਕੇ ਅੰਗ ਸਾੜ ਲਵੇ ਪਰ ਸਤਿਸੰਗ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਕੋਈ
 ਵੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਸਾਰੇ ਕਰਮ ਉਣੇ ਦੱਸੇ
 ਗਏ ਹਨ॥੧੩੭॥

ਸੁਯਾ॥
 ਹੈ ਸਭ ਦੇਸ ਦਸਾਨ ਬਿਖੇ ਇਕੁ
 ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਨਾ ਹੋਰ ਹੈ ਕੋਈ॥
 ਅੰਤੁ ਬਾਹਰ ਪੂਰ ਰਿਹਾ ਇਹ
 ਹੈ ਜਹਿ ਸੂਤ ਮੇ ਸਭ ਪਰੋਈ॥
 ਨੇਤ ਹੀ ਨੇਤ ਜਹ ਬੇਦ ਬਖਾਨਤ
 ਹੈ ਪ੍ਰਮਾਤਮ ਆਤਮ ਸੋਈ॥
 ਹੈ ਤਹ ਭੇਦ ਮੇਂ ਭੇਦ ਲਖਾ ਜਹ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਹੈ ਜਾਨ ਬਲੋਈ॥੧੩੮॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਦਸਾਨ- ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ। ਆਪ ਹੀ ਆਪ- ਕੇਵਲ ਆਪ। ਹੋਰ- ਦੂਜਾ। ਅੰਤੁ- ਅੰਦਰ, ਸਰੀਰ ਵਿਚ। ਬਾਹਰ- ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ। ਪੂਰ- ਵਿਆਪਕ। ਸੂਤ- ਧਾਗਾ। ਸਭ- ਸਮੁੱਚੀ ਰਚਨਾ। ਨੇਤ- ਇਹ ਨਹੀਂ, ਅੰਤ ਨਹੀਂ। ਬਖਾਨਤ- ਵਿਖਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਤਹ- ਉਸ ਨੇ। ਭੇਦ- ਰਾਜ, ਗੁਪਤ ਗੱਲ। ਲਖਾ- ਜਾਣਿਆ, ਸਮਝਿਆ। ਜਾਨ- ਰੂਹ, ਆਤਮਾ। ਬਲੋਈ- ਰਿਤਕੀ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਸਰੂਪ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਜਿਹਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਹਰ ਇਕ ਥਾਂ ਵਿਦਮਾਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਇਹ ਰਚਨਾ ਇਕ ਸੂਤਰ ਵਿਚ ਪਰੋਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਆਤਮਾ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਵਿਖਿਆਨ ਨੂੰ ਵੇਦ ਨੇਤਿ-ਨੇਤਿ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਭੇਦ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਿਆ, ਸਮਝੋ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਲਏ ਹਨ॥੧੩੮॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਹੋ ਕਰ ਬੰਧ ਨਾ ਅੰਧ ਖਲੋ
 ਇਹ ਹੈ ਸਭ ਧੰਦ ਹੀ ਧੁੰਦ ਪਸਾਰਾ॥
 ਪਾਂਧੀ ਨਾਂ ਪੰਧ ਪੈ ਅਟਕ ਰਹੋ
 ਚਲੋ ਮਾਰਗ ਮੋਖ ਇਹ ਪਾ ਗੁਫਤਾਰਾ॥
 ਜੈਂਹ ਤੁਮ ਔ ਹਮ ਹੈਂ ਤਮ ਭਏ
 ਤਹ ਨਾਂ ਤਿਨ ਕਾਲ ਇਹ ਹੈ ਸੰਸਾਰਾ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਨਾ ਹੋਹ ਨਦਾਨ
 ਹਕੀਕਤ ਜਾਨ ਬਿਗਿਆਨ ਬਹਾਰਾ॥੧੩੯॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਹੋ ਕਰ ਬੰਧ- ਬੰਦੀ ਬਣ ਕੇ, ਮਾਇਆ ਦੇ ਬੰਧਨ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ। ਅੰਧ- ਅੰਨ੍ਹਾ, ਅਗਿਆਨੀ। ਖਲੋ- ਖੜ। ਧੰਦ- ਕਾਰਜ। ਧੁੰਦ ਪਸਾਰਾ- ਧੁੰਧ ਦਾ ਫੈਲਾਅ। ਪਾਂਧੀ- ਰਾਹੀ। ਪੰਧ- ਰਾਹ। ਨਾ ਅਟਕ ਰਹੋ- ਖੜੇ ਨਾ ਰਹੋ, ਰੁਕੋ ਨਾ। ਮਾਰਗ ਮੋਖ- ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਰਸਤਾ। ਗੁਫਤਾਰਾ- ਗਿਆਨ ਵਾਲਾ ਬਚਨ। ਜੈਂਹ- ਜਿੱਥੇ। ਤਮ ਭਏ- ਬੱਕ ਗਏ, ਭਾਵ ਮਿਟ ਗਏ। ਤਹ- ਉੱਥੇ। ਤਿਨ ਕਾਲ- ਭੂਤ, ਵਰਤਮਾਨ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖਤ। ਨਦਾਨ- ਇਆਣਾ। ਹਕੀਕਤ- ਸੱਚ। ਬਿਗਿਆਨ- ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ। ਬਹਾਰਾ- ਵਿਵਹਾਰ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੋ ਕੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਇਆ ਧੁੰਦ ਦੇ ਪਸਾਰੇ ਵਾਂਗ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਬੰਧਨ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਅਗਿਆਨੀ ਨਹੀਂ ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਅਟਕਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਗਿਆਨ ਦਾ ਮਾਰਗ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਯੋਗ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਤੂੰ ਅਤੇ ਮੈਂ ਦਾ ਭੇਦ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਤਿੰਨੇ ਕਾਲਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਸੂਝਵਾਨ ਬਣ ਕੇ ਸਚਾਈ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ॥੧੩੯॥

ਸੁਯਾ॥

ਸਬਕ ਸਕੂਲ ਹੈਂ ਭੂਲ ਗਏ
 ਜਬ ਮੂਲ ਮੁਕਾਲੇ ਕੇ ਸਮਝ ਖੜੇ॥
 ਸੂਫੀਆ ਕੌਲ ਕੀ ਡੌਲ ਕੇ ਲੈ
 ਕੀਏ ਲੁਗਤ ਆ ਹਲ ਹਰੂਫੁ ਬੜੇ॥
 ਸਾਬਕ ਸਬਕ ਸੁਨੀਦ ਕਹਾਂ
 ਜਹਾਂ ਹਾਲ ਤੌਹੀਦ ਪੈ ਦੀਦ ਚੜੇ॥
 ਸੁੰਮਨ ਬੁਕਮੂ ਹੋਇ ਰਹੇ ਅਬ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਨਾਂ ਬਰਕ ਫੜੇ॥੧੪੦॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਬਕ- ਪਾਠ। ਮੁਕਾਲੇ- ਗੱਲ-ਬਾਤ, ਗੁਫਤਗੁ। ਸੂਫੀਆ ਕੌਲ- ਸਾਫ ਦਿਲ ਵਾਲੇ ਦਰਵੇਸ਼ ਦੇ ਬਚਨ। ਡੌਲ- ਵੱਟ। ਲੁਗਤ- ਸਬਦ, ਲਫਜ਼। ਹਲ ਹਰੂਫੁ- ਹਲ ਵਾਹੁਣ ਦਾ ਕੰਮ। ਬੜੇ- ਬਹੁਤ। ਸਾਬਕ- ਪਹਿਲਾ, ਭੂਤਪੂਰਵ। ਸੁਨੀਦ- ਸੁਣਿਆ, ਸੁਣ ਕੀਤਾ। ਤੌਹੀਦ- ਅਦਵੈਤ, ਰੱਬੀ ਏਕਤਾ। ਦੀਦ- ਨਜ਼ਰ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ। ਸੁੰਮਨ- ਨੇਕ ਦਿਲ। ਬੁਕਮੂ- ਮਨ ਦੇ ਕਿਤਾਬ ਰੂਪ ਬਣ ਜਾਣ ਦਾ ਭਾਵ। ਬਰਕ- ਪੱਤਰ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਲਾ ਮਾਰਗ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਅਸਲ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਗਿਆਨ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਦਰਵੇਸ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਬਚਨਾਂ ਦੀ ਮਨ ਵਿਚ ਵੱਟ ਬੰਨ ਕੇ ਉਸ 'ਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਹਲ ਵਾਹੁਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਤੌਹੀਦ 'ਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪੈਣ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਸੁਣ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਬਚਨ ਕਿੱਥੇ ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਸੁੱਧ ਹਿਰਦਾ ਹੀ ਕਿਤਾਬ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬਾਹਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੋਰ ਵਰਕੇ ਫੜਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ॥੧੪੦॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਦਿਲ ਦਰਮਿਆਨ ਆ ਆਰਜੂ ਲਾਮਤ
 ਆਯੂ ਇਹ ਲਜਤ ਸਾਬ ਹੀ ਬੀਤੇ॥
 ਆਰਜਾ ਆਏ ਨਾ ਬਾਂਤਨ ਮੇ ਤਿਨ
 ਹੈ ਜਿਨ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਲੜੇ ਪੀਤੇ॥
 ਸੁਖਨ ਇਹ ਸਾਫ ਹੈਂ ਲਾਫ ਨਾ ਜਾਣ ਤੂੰ
 ਨਾ ਹਮ ਕੌਲ ਹੈ ਕੱਸਬ ਕੇ ਕੀਤੇ॥
 ਆ ਖੁਦ ਆਂਖ ਸੇ ਦੇਖ ਲਵੋ ਇਹ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਜੋ ਮਰ ਕਰ ਜੀਤੇ॥੧੪੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਦਰਮਿਆਨ- ਅੰਦਰ। ਆਰਜੂ- ਇੱਛਾ, ਅਭਿਲਾਖਾ। ਲਾਮਤ- ਬਹੁਤ ਲੰਮੀ, ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ। ਆਯੂ- ਉਮਰ। ਲਜਤ- ਸੁਆਦ, ਅਨੰਦ। ਆਰਜਾ- ਉਮਰ। ਬਾਂਤਨ- ਮਨ, ਹਿਰਦਾ। ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਲੜੇ- ਪਿਆਰ ਦੇ ਕਟੋਰੇ। ਸੁਖਨ- ਗੱਲ। ਲਾਫ- ਸ਼ੇਖੀ, ਫੜ੍ਹ। ਕੌਲ- ਬਚਨ। ਕੱਸਬ- ਪੇਸ਼ਾ, ਸੁਭਾਅ। ਮਰ ਕਰ- ਮਰ ਕੇ, ਆਪਾ ਭਾਵ ਮਿਟਾ ਜੇ। ਜੀਤੇ- ਜਿਉਂਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਅਮਰ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੁਨਿਆਵੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਲੰਮੇਰੀ ਉਮਰ ਭੋਗ ਕੇ ਜਾਣ ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਾਲਾ ਪਿਆਲਾ ਪੀਤਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਹ ਬਚਨ ਸ਼ੇਖੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਬਿਲਕੁਲ ਸਪਸ਼ਟ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਦਰਅਸਲ, ਉਹੀ ਜੀਵਿਤ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਆਪਾ ਭਾਵ ਮਿਟਾ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਜਿਉਂਦੇ ਹਨ॥੧੪੧॥

ਸੁਯਾ॥
 ਜਰ ਜਰਾਇਤ ਛੋੜ ਜਮਾਇਤ
 ਪਕੜ ਕਨਾਇਤ ਕਾਮ ਸਰੇ॥
 ਸਾਬਰ ਸਬਰ ਕਾ ਅਬਰ ਪੜੇ ਜਬ
 ਸੌਕ ਕੀ ਸਾਖ ਆ ਸਬਜ ਕਰੇ॥
 ਕੈਹਤ ਦੂਰ ਦਰ ਮਿਸਕ ਕਾ ਹੋਵਤ
 ਬਾਤਨ ਬੀਚ ਧਿਆਨ ਧਰੇ॥
 ਸੁਖਨ ਸਨਾਖਤ ਆਣ ਕਰੀ ਜਬ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਭੀ ਸਾਸ ਭਰੇ॥੧੪੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜਰ ਜਰਾਇਤ- ਪੈਸਾ ਕਮਾਉਣ ਦੇ ਸਾਧਨ। ਜਮਾਇਤ- ਹਿਸਾਬ-ਕਿਤਾਬ। ਕਨਾਇਤ- ਸੰਤੋਖ। ਕਾਮ- ਕੰਮ। ਸਾਬਰ- ਸੰਤੋਖੀ। ਅਬਰ- ਬੱਦਲ, ਭਾਵ ਮੀਂਹ। ਪੜੇ- ਪਵੇ। ਸੌਕ ਕੀ ਸਾਖ- ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਡਾਲੀ। ਸਬਜ- ਹਰਾ। ਦਰ- ਦਰਵਾਜਾ। ਮਿਸਕ- ਕਸਤੂਰੀ, ਭਾਵ ਅੰਮ੍ਰਿਤ। ਬਾਤਨ- ਅੰਦਰਲਾ, ਮਨ। ਸੁਖਨ- ਗੱਲ। ਸਨਾਖਤ- ਪਛਾਣ। ਸਾਸ- ਸਾਖ, ਗਵਾਹੀ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸਬਰ-ਸੰਤੋਖ ਨਾਲ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸਦੀਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਪੈਸਾ ਕਮਾਉਣ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਹਿਸਾਬ-ਕਿਤਾਬ ਛੱਡ ਕੇ ਸੰਤੋਖ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ 'ਤੇ ਸਬਰ ਦਾ ਮੀਂਹ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਹਰੇ-ਭਰੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਦਰਵਾਜਾ ਦੂਰ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰ ਲਈ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸਾਖੀ ਭਰਦੇ ਹਨ॥੧੪੨॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਆਹਿ ਹੋ ਸਰਦ ਔ ਹੈ ਰੰਗ ਜਰਦ
 ਜੋ ਹੈ ਤਰ ਚਸਮ ਆ ਹੋਇ ਰਹੀ॥
 ਇਹ ਅਲਾਮਤ ਬੀਚ ਜਿਸੇ
 ਮੁਬਤਲਾਇ ਹੈ ਇਸਕ ਮੇ ਸਖਸ ਵਹੀ॥
 ਉਮਦੈ ਹੈ ਆਦਤ ਬੀਚ ਇਬਾਦਤ
 ਜਾਣਸ ਆਦਤਮੰਦ ਸਹੀ॥
 ਤੋੜ ਕੇ ਅਟਕ ਬੇਖਟਕ ਰਹੇ
 ਦੇਖੇ ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਆ ਲਟਕ ਯਹੀ॥੧੪੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਆਹਿ- ਹਉਂਕੇ। ਸਰਦ- ਠੰਡਾ। ਜਰਦ- ਪੀਲਾ। ਤਰ ਚਸਮ- ਨਮ ਅੱਖ।
 ਅਲਾਮਤ- ਚਿੰਨ੍ਹ, ਲੱਛਣ। ਮੁਬਤਲਾਇ- ਅਜਮਾਇਆ ਹੋਇਆ। ਸਖਸ- ਸੱਜਣ। ਉਮਦ-
 ਭਰੋਸੇ-ਯੋਗ, ਭਲਾ। ਆਦਤ- ਸੁਭਾਅ, ਰੀਤ। ਇਬਾਦਤ- ਬੰਦਗੀ, ਭਗਤੀ। ਆਦਤਮੰਦ
 ਸਹੀ- ਨੇਕ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲਾ। ਅਟਕ- ਰੋਕ। ਬੇਖਟਕ- ਨਿਧੜਕ, ਨਿਸਚਿੰਤ। ਲਟਕ- ਲਚਕ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਇਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦੱਸਦੇ
 ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਸੁਆਸਾਂ ਵਿਚ ਠੰਡਕ, ਰੰਗ ਪੀਲਾ ਅਤੇ
 ਅੱਖਾਂ ਭਿੱਜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਅਵਸਥਾ ਦੇਖ ਕੇ ਭਲੀ-ਭਾਂਤ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ
 ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਦਾ
 ਸੁਭਾਅ ਭਰੋਸੇਯੋਗ, ਬੰਦਗੀ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਹਲੀਮੀ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ
 ਹੈ। ਸੁਭਾਅ ਵਿਚ ਆਏ ਇਸ ਪਰਿਵਰਤਨ ਨੇ ਮਾਇਆ ਦੀਆਂ ਸਮੂਹ ਰੋਕਾਂ ਤੋੜ ਕੇ ਨਿਸਚਿੰਤ
 ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ॥੧੪੩॥

ਸੁੰਯਾ॥

ਬਸ ਬੁਲਾਓ ਨਹੀਂ ਹਮ ਕੋ ਕੋਈ
 ਨੋਸ ਨਸਾ ਕੀਆ ਹੈ ਹਮ ਨੇ॥
 ਤੁਹਫਾ ਤਯਸਰ ਭਿਆ ਮੁਯਸਰ
 ਪਕੜ ਕਨਾਰ ਲੀਆ ਗਮ ਨੇ॥
 ਨਾਂ ਰਹੀ ਖਬਰ ਹੈ ਆਲਮ ਕੀ
 ਏਹਾ ਆਇ ਅਰਾਮ ਕੀਆ ਦੰਮ ਨੇ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਦਿਲੇ ਦਰਮਿਆਨ
 ਨਸੀ ਕੀਆ ਹੈ ਅਬ ਆ ਰਮ ਨੇ॥੧੪੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਨੋਸ- ਆਬ-ਏ-ਹਯਾਤ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ। ਤੁਹਫਾ- ਸੌਗਾਤ। ਤਯਸਰ- ਮੁਸ਼ਕਲ।
 ਮੁਯਸਰ- ਉਪਲਬਧ। ਕਨਾਰ- ਕਿਨਾਰਾ, ਪਾਸ। ਗਮ- ਉਦਾਸੀ, ਦੁੱਖ। ਆਲਮ- ਜਗਤ।
 ਅਰਾਮ- ਟਿਕਾਣਾ। ਦੰਮ- ਸਵਾਸ। ਦਰਮਿਆਨ- ਵਿਚ। ਨਸੀ- ਮਤਵਾਲਾ। ਰਮ- ਰਮਿਆ
 ਹੋਇਆ, ਪਰਮਾਤਮਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਆਬੇ-ਹਯਾਤ ਭਾਵ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ
 ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ
 ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਘਨ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਉਹ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲੇ
 ਤੋਹਫੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਉਦਾਸੀ ਦੂਰ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਜਗਤ ਦੀ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੋ
 ਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਿਚ ਟਿਕਾਉਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਟਿਕਿਆ
 ਹੋਇਆ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਤਵਾਲਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ॥੧੪੪॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥

ਜਲਵਾ ਇ ਜਾਮ ਭਰਾ ਹੂਆ ਆਮ
 ਹੈ ਪੀਵੇਗਾ ਸੇ ਮਰੇ ਜੀਵਤ ਜੋ॥
 ਦੀਨ ਦੁਨੀ ਦਾਵਾ ਦੂਰ ਭਇਆ
 ਤਹ ਲਾਪਰਵਾਹ ਨਸੇ ਖੀਵਤ ਜੋ॥
 ਬਿਆਨ ਕਰੇ ਯਾਹਿ ਲੱਜਤ ਕੇ ਓਹੁ
 ਬੀਚ ਤਾਸੀਰ ਆ ਬੀਵਤ ਜੋ॥
 ਨੇਹਮਤ ਨੂਰ ਮੁਰੈਹਮਤ ਹੈ ਤਿਸ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਇਹ ਪੀਵਤ ਜੋ॥੧੪੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜਲਵਾ ਇ ਜਾਮ- ਨੂਰ ਦਾ ਪਿਆਲਾ। ਆਮ- ਸਭ, ਹਰ ਥਾਂ ਭਰਪੂਰ ਹੈ। ਮਰੇ ਜੀਵਤ- ਜਿਉਂਦਾ ਮਰੇਗਾ, ਆਪਾ ਭਾਵ ਮਿਟਾ ਦੇਵੇਗਾ। ਦੀਨ ਦੁਨੀ- ਮਜ਼੍ਹਬ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ। ਦਾਵਾ- ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਭਾਵ। ਨਸੇ ਖੀਵਤ- ਨਸੇ ਵਿਚ ਮਸਤ। ਯਾਹਿ- ਇਸ। ਲੱਜਤ- ਅਨੰਦ। ਤਾਸੀਰ- ਅਸਰ, ਅਮਲ। ਬੀਵਤ- ਹੋਵੇ। ਨੇਹਮਤ- ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼, ਮੇਹਰ। ਮੁਰੈਹਮਤ- ਕਿਰਪਾ। ਪੀਵਤ- ਪੀਂਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਰੱਬੀ-ਨੂਰ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਹਰ ਥਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਆਪਾ ਭਾਵ ਤਿਆਗ ਕੇ ਇਸ ਦਾ ਸੇਵਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਦਾਅਵਿਆਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉੱਠ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਬਿਆਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਦਾ ਸੁਆਦ ਚੱਖਦੇ ਹਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਹਨਾਂ 'ਤੇ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ॥੧੪੫॥

ਸੁੰਯਾ॥
 ਤਿਫਲ ਤਫੈਲ ਹੋ ਉਮਰ ਅਵੈਲ ਮੇਂ
 ਜਾਹਦ ਜੈਲ ਕੈ ਗੈਲ ਜੋ ਆਵੇਂ॥
 ਉਲਫਤ ਆਰਫ ਲੁਤਫ ਤਜਾਰਤ
 ਸਮਝ ਇਸਾਰਤ ਜਿਆਰਤ ਪਾਵੇਂ॥
 ਰਾਹਿ ਰਿਆਜਤ ਹਕ ਇਜਾਜਤ
 ਕਰ ਮੁਤਾਬਤ ਮਰਤਬੇ ਜਾਵੇਂ॥
 ਗੋਂਸੀ ਹਜੂਰੀ ਦੇ ਮਰਤਬਾ ਮੁਰਸਦ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਜੇ ਚਸਮ ਚੜਾਵੇਂ॥੧੪੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਤਿਫਲ- ਬੱਚਾ। ਤਫੈਲ- ਕੂਫਾ ਦਾ ਇਕ ਕਵੀ। ਅਵੈਲ- ਮੁੱਢਲਾ। ਜਾਹਦ- ਭਗਤ, ਸੰਤੋਖੀ। ਜੈਲ- ਪੱਲਾ। ਗੈਲ- ਨਾਲ। ਉਲਫਤ- ਦੋਸਤੀ, ਪਿਆਰ। ਆਰਫ- ਫਕੀਰ। ਲੁਤਫ- ਮਿਹਰਬਾਨੀ, ਅਨੰਦ। ਤਜਾਰਤ- ਵਪਾਰ, ਸੌਦਾਗਰੀ। ਇਸਾਰਤ- ਇਸ਼ਾਰਾ। ਜਿਆਰਤ- ਦਰਸ਼ਨ, ਧਾਰਮਿਕ ਯਾਤਰਾ। ਰਿਆਜਤ- ਬੰਦਗੀ। ਮੁਤਾਬਤ- ਅਧੀਨਗੀ, ਤਾਬੇਦਾਰੀ। ਮਰਤਬੇ- ਅਹੁਦਾ, ਦਰਜਾ। ਗੋਂਸੀ- ਮੁਸਲਮਾਨ ਫਕੀਰਾਂ ਦੀ ਉਪਾਧੀ। ਮੁਰਸਦ- ਉਸਤਾਦ, ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂ। ਚਸਮ- ਨਜ਼ਰ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮੁਰਸਦ ਰਾਹੀਂ ਉੱਚਤਮ ਪਦਵੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਤੁਫੈਲ ਕਵੀ ਵਰਗਾ ਬਣ ਕੇ ਸੰਤ-ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸੱਚੇ ਮੁਰਸਦ ਨਾਲ ਮਿੱਤਰਤਾ ਗੰਢ ਕੇ ਅਨੰਦ ਦਾ ਵਪਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਸ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਰੱਬੀ ਹਜੂਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਬੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਅਧੀਨਗੀ ਕਬੂਲ ਕਰਕੇ ਹੀ ਉੱਚ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਦਰਜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਰਸਦ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਕਬੂਲ ਪੈ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਰੱਬੀ ਹਜੂਰੀ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੧੪੬॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥

ਆਲਮ ਹੋ ਮਸਗੂਲ ਹੈਂ ਆਲਮ

ਕੋਸਸ ਇਲਮ ਸੇ ਫੈਜ਼ ਕੀ ਪਾਯਾ॥

ਜੋਹਫ ਜੁ ਜਿਗਰ ਮੇਂ ਦੀਗਰ ਹੈ

ਗੋਗਾ ਗੈਬ ਸੇ ਗਜਬ ਕਾ ਇਸ ਉਠਾਯਾ॥

ਜੇਰ ਔ ਜਬਰ ਕਾ ਅਬਰ ਚੜਾ

ਤਮਾ ਬੀਚ ਤੁਫਾਨ ਕੀ ਸੋਰ ਮਚਾਯਾ॥

ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਹੈਰਾਨ ਹੁਏ

ਨਹੀ ਹਰਫ ਕੀ ਤਰਫ ਆਰਾਮੁ ਜੁ ਆਯਾ॥੧੪੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਆਲਮ- ਵਿਦਵਾਨ। ਮਸਗੂਲ- ਰੁਝਿਆ ਹੋਇਆ, ਕੰਮ ਵਿਚ ਲਗਿਆ ਹੋਇਆ। ਇਲਮ- ਵਿਦਿਆ। ਫੈਜ਼- ਫਾਇਦਾ। ਜੋਹਫ- ਕਮਜ਼ੋਰੀ। ਜਿਗਰ- ਦਿਲ। ਦੀਗਰ- ਦੂਜਾ, ਹੋਰ। ਗੋਗਾ- ਰੌਲਾ-ਰੱਪਾ। ਗੈਬ- ਗੁਪਤ, ਰਹੱਸ। ਗਜਬ- ਮੁਸੀਬਤ। ਜੇਰ ਔ ਜਬਰ- ਉੱਥਲ-ਪੁੱਥਲ ਕਰ ਦੇਣਾ। ਅਬਰ- ਬੱਦਲ। ਤਮਾ- ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ। ਹਰਫ- ਅੱਖਰ। ਤਰਫ- ਵੱਲ। ਆਰਾਮੁ- ਸੁੱਖ, ਅਨੰਦ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਆਤਮਿਕ ਵਿੱਦਿਆ ਦੇ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨੂੰ ਸਰਬੋਤਮ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਿਦਵਾਨ ਦੁਨਿਆਵੀ ਵਿੱਦਿਆ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿਚ ਰੁਝੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ ਦੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਕੁਝ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਕੀ ਦਿਲ ਵਿਚ ਦਵੈਤ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਨਾਲ ਰਹੱਸ ਦਾ ਰੌਲਾ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉੱਥਲ-ਪੁੱਥਲ ਦੇ ਚੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਬੱਦਲ ਦੀ ਹਨੇਰੀ ਵਿਚ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਤੁਫਾਨ ਸੋਰ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਦਿਆ ਕਾਰਨ ਆਤਮਿਕ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ॥੧੪੭॥

ਸੁਯਾ॥
 ਖਾਮ ਖਿਆਲ ਕੀ ਚਾਲ ਨਿਕਾਲ
 ਬਿਹਾਲ ਕਰੇ ਕਭੀ ਆ ਤੁਝੇ ਖੈਨੂੰ॥
 ਖੇਲਤ ਖੇਲਤ ਗੇਂਦ ਗਿਰੇ
 ਮਤ ਮਾਤ ਕਰੇ ਰਿਹਾਂ ਖੇਲ ਹੈਂ ਜੈਨੂੰ॥
 ਆ ਨਜਦੀਕ ਹੈ ਬਾਤ ਬਰੀਕ
 ਤਹਕੀਕ ਬਤਾਵਣ ਆਰਫ ਤੈਨੂੰ॥
 ਹੈ ਸਤਸੰਗ ਮੇ ਢੰਗ ਸਹੀ
 ਕੁਝ ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਇਉਂ ਮਾਲਮ ਮੈਨੂੰ॥੧੪੮॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਖਾਮ- ਕੱਚਾ, ਕਮਜ਼ੋਰ, ਨਿਰਮੂਲ। ਬਿਹਾਲ- ਬੁਰੀ ਚਾਲ ਵਾਲਾ, ਖਰਾਬ ਹਾਲਤ ਵਾਲਾ। ਖੈਨੂੰ- ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ। ਮਤ- ਕਦਾਚਿਤ, ਕਿਤੇ। ਮਾਤ ਕਰੇ- ਹਰਾ ਦੇਵੇ। ਜੈਨੂੰ- ਜਿਸ ਨੂੰ। ਨਜਦੀਕ- ਨੇੜੇ। ਬਾਤ- ਗੱਲ। ਬਰੀਕ- ਸੂਖਮ। ਤਹਕੀਕ- ਸਚਾਈ। ਆਰਫ- ਮੁਰਸ਼ਦ, ਗਿਆਨਵਾਨ। ਢੰਗ- ਤਰੀਕਾ। ਮਾਲਮ- ਜਾਣਕਾਰੀ, ਪਤਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸਤਿਸੰਗਤ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਮਜ਼ੋਰ ਖਿਆਲਾਂ ਵਾਲੇ ਨਿਰਮੂਲ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਖੇਡਦੇ-ਖੇਡਦੇ ਗੇਂਦ ਹੱਥੋਂ ਡਿਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਹੜੀ ਖੇਡ ਤੂੰ ਖੇਡ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿਤੇ ਤੈਨੂੰ ਹਰਾ ਨਾ ਦੇਵੇ। ਇਹ ਗੱਲ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੂਖਮ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਸਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮੁਰਸ਼ਦ ਕੋਲੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਤਿਸੰਗਤ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੰਭਵ ਹੈ॥੧੪੮॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਰੋਕ ਰਕੀਬ ਕੇ ਹੁਬ ਹਬੀਬ ਸੇ
 ਬਾਤ ਅਜੀਬ ਇਹ ਜਾਣ ਜਰੂਰੀ॥
 ਗਾਫਲ ਗੌਰ ਸੇ ਤੌਰ ਤਰੀਕਤ
 ਸਮਝ ਹਕੀਕਤ ਆ ਅਬ ਪੂਰੀ॥
 ਪੂਤਲਾ ਪਾਕ ਹੈ ਖਾਕ ਵਿਖੇ
 ਇਹ ਖੋਜ ਕੇ ਹੋ ਰਹੁ ਨੌ ਸਹੁ ਨੂਰੀ॥
 ਪਾਇ ਤੌਹੀਦ ਲੈ ਦੀਦ ਸਹੀ ਇਹ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਤੂੰ ਧਾਰ ਸਬੂਰੀ॥੧੪੯॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਰਕੀਬ- ਦਰਬਾਨ, ਭਾਵ ਮਨ (ਜੋ ਸ਼ੁੱਧ ਸਰੂਪ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ)। ਹੁਬ- ਪਿਆਰ। ਹਬੀਬ- ਪਿਆਰਾ, ਦੋਸਤ। ਬਾਤ- ਗੱਲ। ਅਜੀਬ- ਅਦਭੁਤ। ਗਾਫਲ- ਬੇਖਬਰ। ਗੌਰ- ਧਿਆਨ। ਤੌਰ- ਢੰਗ, ਤਰੀਕਾ। ਤਰੀਕਤ- ਰਸਤਾ, ਅੰਤਹਕਰਣ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧੀ ਦਾ ਮਾਰਗ। ਹਕੀਕਤ- ਸੱਚ। ਪੂਤਲਾ ਪਾਕ- ਸਰੀਰ ਦਾ ਸ਼ੁੱਧ ਸਰੂਪ, ਮੂਲ ਸਰੂਪ। ਖਾਕ- ਮਿੱਟੀ, ਕਬਰ, ਭਾਵ ਸਰੀਰ। ਨੌ- ਨਵਾਂ। ਸਹੁ ਨੂਰੀ- ਜੋਤਿ-ਸਰੂਪ ਮਾਲਕ। ਤੌਹੀਦ- ਅਦਵੈਤ, ਰੱਬ ਦੀ ਏਕਤਾ। ਦੀਦ ਸਹੀ- ਠੀਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ। ਸਬੂਰੀ- ਸੰਤੋਖ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਸਬਰ-ਸੰਤੋਖ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਜਾਣਨ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਇਹ ਜਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਮਨ ਨੂੰ ਮਿੱਤਰ ਅਤੇ ਪਿਆਰਾ ਬਣਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬੇਸਮਝੀ ਛੱਡ ਕੇ ਸੁਚੇਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੱਚ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦਾ ਢੰਗ-ਤਰੀਕਾ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਸ਼ੁੱਧ ਸਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੱਭ ਕੇ ਉਸੇ ਵਰਗਾ ਹੀ ਨਵਾਂ ਨਰੋਆ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਹੋਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਬਰ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਹੀ ਤੌਹੀਦ ਵਾਲੀ ਸਹੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ॥੧੪੯॥

ਸੁਯਾ॥
 ਜਿੰਦਗੀ ਜੋਕ ਲੈ ਫੌਕ ਚਲੇ
 ਏਹੋ ਹੋਵਣਾ ਸਾਬਤ ਹੋਣ ਕਰੇ॥
 ਆਇ ਗਰੀਜ ਮਰੀਜ ਭਇਆ
 ਰੂਹ ਆਰਫ ਘਾਟ ਪੈ ਧੋਣ ਧਰੇ॥
 ਬਾਂਧ ਕੇ ਕਮਰ ਇਹ ਅਮਰ ਲਵੇ
 ਨਹੀ ਗਾਫਲ ਹੋ ਵਿਚ ਰੋਣ ਮਰੇ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਗਿਆਨ ਪਛਾਨ
 ਇਹ ਪਾ ਅਭਮਾਨ ਕਾ ਹੋਣ ਹਰੇ॥੧੫੦॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜੋਕ- ਸੁਆਦ, ਅਨੰਦ, ਮਿਠਾਸ। ਫੌਕ- ਉੱਪਰ। ਸਾਬਤ- ਪੂਰਾ, ਸੱਚ। ਗਰੀਜ- ਇੱਛਾ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ। ਮਰੀਜ- ਰੋਗੀ, ਬਿਮਾਰ। ਰੂਹ- ਜਾਨ, ਆਤਮਾ। ਆਰਫ ਘਾਟ- ਗਿਆਨਵਾਨਾਂ ਦਾ ਘਾਟ, ਭਾਵ ਸਤਿਸੰਗਤ। ਬਾਂਧ ਕੇ ਕਮਰ- ਲੱਕ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ, ਕਮਰਕਸਾ ਕਰਕੇ। ਅਮਰ- ਕਾਲ ਰਹਿਤ, ਪਰਮਾਤਮਾ। ਗਾਫਲ- ਬੇਖਬਰ। ਅਭਮਾਨ ਕਾ ਹੋਣ- ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਹੋਂਦ। ਹਰੇ- ਚੁਰਾ ਲਵੇ, ਦੂਰ ਕਰੇ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸਤਿਸੰਗਤ ਵਿਚ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰਾਹੀਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਹੋਏ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਮਾਰਗ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵੱਲ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਅਸਲ ਮਨੋਰਥ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਸੰਗਤ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਰੋਗੀ ਹੋਈ ਰੂਹ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪੂਰਨ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਪੂਰਵਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਜਨਮ-ਮਰਣ ਖਤਮ ਕਰ ਲੈਣ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਤਿਸੰਗਤ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਉੱਚਤਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੧੫੦॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਕਾਫਰ ਹੈਂ ਕਰ ਬਾਫਰ ਕਾਮ ਕੇ
 ਸਮਝ ਮੁਸਾਫਰ ਸਿਖ ਹਮਾਰੀ॥
 ਨਫਸ ਕੀ ਕੈਦ ਬੇਫੈਦ ਫਸੇਂ
 ਨਾਹਿ ਛੁਟਣ ਕੀ ਕੋਈ ਬਾਤ ਬਚਾਰੀ॥
 ਮਜਹਬੀ ਬੈਲ ਨਾ ਲਜਤ ਪਾਵਤ
 ਮੋਮਨ ਹੋਣ ਕੀ ਮੌਜ ਨਿਰਾਰੀ॥
 ਆਰਫ ਮਰਦ ਕੀ ਸੁਹਬਤ ਸੇਂ
 ਇਹ ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਆਜਾਦ ਬਿਹਾਰੀ॥੧੫੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਕਾਫਰ- ਰੱਬ ਦੀ ਹੋਂਦ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ। ਬਾਫਰ ਕਾਮ- ਵਾਧੂ ਕੰਮ। ਮੁਸਾਫਰ- ਰਾਹੀ। ਸਿਖ- ਸਿੱਖਿਆ। ਨਫਸ- ਰੂਹ, ਮਨ। ਬੇਫੈਦ- ਲਾਭ ਬਿਨਾਂ, ਬੇਅਰਥ। ਬਾਤ- ਗੱਲ। ਮਜਹਬੀ ਬੈਲ- ਕੇਵਲ ਸ਼ਰ੍ਹਾ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਣ। ਲਜਤ- ਅਨੰਦ। ਮੋਮਨ- ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ। ਨਿਰਾਰੀ- ਵਿਲੱਖਣ। ਆਰਫ ਮਰਦ- ਗਿਆਨਵਾਨ ਪੁਰਸ਼। ਸੁਹਬਤ- ਸੰਗਤ। ਬਿਹਾਰੀ- ਵਿਚਰਨ ਵਾਲਾ, ਭਾਵ ਮਨ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਗਿਆਨਵਾਨ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਰਾਹੀਂ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਮਾਰਗ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਧਾਰਨ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਰੁੱਧ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਾਧੂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕਾਫ਼ਿਰ ਹੈ। ਉਹ ਮਨ ਦੀ ਕੈਦ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਇਸ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ। ਸ਼ਰ੍ਹਾ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਕੋਈ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਬਲਕਿ ਸੱਚਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋਣ ਦੀ ਮੌਜ ਹੀ ਵੱਖਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਵਿਚਾਰਨਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਗਿਆਨਵਾਨ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਹੀ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਖਲਾਸੀ ਸੰਭਵ ਹੈ॥੧੫੧॥

ਸੁਯਾ॥
 ਹੈਫ ਹਜਾਰ ਹੈ ਕੈਫ ਕੇ ਪੀਣ ਕੋ
 ਸਾਬਰੀ ਸੈਫ ਨਾ ਆਂਣ ਉਠਾਏਂ॥
 ਮਰਗ ਕਰੀਬ ਹਬੀਬ ਖੜੀ
 ਨਾਹਿ ਨਫਸ ਰਕੀਬ ਕੋ ਮਾਰ ਮੁਕਾਏਂ॥
 ਦਾਮਨ ਦਾਗ ਹੈ ਲਾਗ ਰਹਿ
 ਅਬ ਨਾ ਬਦਫੈਲ ਬਛਾਵਣਾ ਚਾਏਂ॥
 ਦੇਖ ਹੈਸੀਅਤ ਨੀਤ ਨਾ ਬਾਂਧਤ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਆ ਸੋਰ ਮਚਾਏਂ॥੧੫੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਹੈਫ- ਅਫਸੋਸ। ਕੈਫ- ਨਸ਼ਾ। ਸਾਬਰੀ ਸੈਫ- ਸੰਤੋਖ ਦੀ ਤਲਵਾਰ। ਮਰਗ- ਮੌਤ। ਹਬੀਬ- ਦੋਸਤ। ਨਫਸ- ਰੂਹ, ਮਨ। ਰਕੀਬ- ਦਰਬਾਨ। ਦਾਮਨ- ਪੱਲਾ। ਬਦਫੈਲ ਬਛਾਵਣਾ- ਬਦਕਾਰੀ ਦਾ ਬਿਛੋਣਾ। ਚਾਏਂ- ਉਠਾਉਣਾ, ਚੁੱਕਣਾ। ਹੈਸੀਅਤ- ਰੁਤਬਾ। ਨੀਤ- ਨਿਸ਼ਚਾ, ਠੋਸ ਇਰਾਦਾ। ਬਾਂਧਤ- ਬੰਨ੍ਹਦਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਜੀਵਨ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਸਬਰ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਸ਼ਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ 'ਤੇ ਸਾਰੇ ਅਫਸੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਬਰ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖ ਮੌਤ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਨਾ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਦਾਮਨ ਨੂੰ ਦਾਗ ਲੱਗਦਾ ਦੇਖ ਕੇ ਬੁਰੇ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਆਪਣਾ ਦੈਵੀ ਰੁਤਬਾ ਦੇਖ ਕੇ ਜੀਵਨ ਉਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਾਰਗ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਐਵੇਂ ਰੌਲਾ ਪਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ॥੧੫੨॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਦੌਲਤ ਦਾਮ ਦੀਵਾਨ ਮਕਾਂਨ
 ਨਦਾਂਨ ਗੁਮਾਨ ਨਾਂ ਇਨ ਕਰੋ॥
 ਔਰਤ ਪੂਤ ਔ ਦੂਤ ਕੋ ਸੂਤ
 ਇਹ ਦੇਖ ਬਭੂਤ ਨਾ ਮਾਂਣ ਮਰੋ॥
 ਪਾ ਪੁਰਸਾਰਥ ਲੈ ਪਰਮਾਰਥ
 ਸਮਝ ਜਥਾਰਥ ਧਿਆਂਨ ਧਰੋ॥
 ਆਤਮ ਰੰਗ ਕੇ ਅੰਗ ਕੋ ਪਾ ਕਰ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਂਨ ਆ ਪਾਰ ਪਰੋ॥੧੫੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਦੌਲਤ ਦਾਮ- ਧਨ ਦੌਲਤ। ਦੀਵਾਨ- ਸ਼ਾਹੀ ਦਰਬਾਰ। ਨਦਾਂਨ- ਬੇਸਮਝ, ਮੂਰਖ। ਗੁਮਾਨ- ਹੰਕਾਰ। ਔਰਤ- ਇਸਤਰੀ, ਪਤਨੀ। ਪੂਤ- ਪੁੱਤਰ। ਦੂਤ ਕੋ ਸੂਤ- ਨੌਕਰਾਂ ਦਾ ਅਮਲਾ-ਫੈਲਾ। ਬਭੂਤ- ਮਾਇਆ, ਸੰਪਤੀ। ਪੁਰਸਾਰਥ- ਉੱਦਮ। ਪਰਮਾਰਥ- ਪਰਮ ਪਦਾਰਥ, ਮੁਕਤੀ। ਜਥਾਰਥ- ਸੱਚ। ਅੰਗ- ਸਾਥ। ਪਾਰ ਪਰੋ- ਸੰਸਾਰਿਕ ਮੋਹ-ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਪਾਰ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵੇ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮੋਹ-ਮਾਇਆ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਰਗ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਧਨ-ਦੌਲਤ, ਸ਼ਾਹੀ ਰੁਤਬਾ ਆਦਿ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸਤਰੀ, ਪੁੱਤਰ, ਨੌਕਰਾਂ-ਚਾਕਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਪਤੀ ਆਦਿ ਦਾ ਮਾਣ ਕਰਨਾ ਯੋਗ ਹੈ। ਉੱਦਮ ਕਰਕੇ ਪਰਮਾਰਥ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦੇ ਯਤਨ ਅਧੀਨ ਜਦੋਂ ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਦਾ ਰੰਗ ਚੜ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਮੋਹ-ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੧੫੩॥

ਸ੍ਰੈਯਾ॥
 ਪਾ ਦਰਵੇਸ ਕਾ ਦ੍ਰਸਨੁ ਪ੍ਰਸਨੁ
 ਸ੍ਰਸਨ ਸਾਬ ਉਧਾਰ ਕਰੋ॥
 ਆ ਅਧਕਾਰ ਸੇ ਅਰਜ ਗੁਜਾਰ
 ਤਿਆਗ ਹੰਕਾਰ ਬਕਾਰ ਹਰੋ॥
 ਕੀਜੋ ਆ ਸੇਵ ਇਹ ਦੇਵ ਪਛਾਣ ਕੇ
 ਭੇਵ ਸੇ ਭੈ ਸੰਸਾਰ ਤਰੋ॥
 ਹੋਇ ਮਮੋਛੁ ਆ ਮੋਛ ਲਹੋ
 ਇਉ ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਆ ਸਾਚ ਰਰੋ॥੧੫੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਦਰਵੇਸ- ਰੱਬ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ। ਦ੍ਰਸਨੁ ਪ੍ਰਸਨੁ- ਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਚਰਨ ਸਪਰਸ਼ ਕਰਨਾ। ਸ੍ਰਸਨ- ਅਨੰਦ, ਖੁਸ਼ੀ। ਅਧਕਾਰ- ਦਾਅਵੇ ਨਾਲ। ਅਰਜ- ਬੇਨਤੀ। ਬਕਾਰ- ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਵਿਕਾਰ। ਹਰੋ- ਦੂਰ ਕਰੋ। ਸੇਵ- ਸੇਵਾ। ਦੇਵ- ਗਿਆਨਵਾਨ ਪੁਰਸ਼। ਭੇਵ- ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵਨਾ। ਭੈ ਸੰਸਾਰ- ਭਵ-ਸਾਗਰ। ਮਮੋਛੁ- ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ। ਮੋਛ- ਮੁਕਤੀ। ਲਹੋ- ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋ। ਰਰੋ- ਦ੍ਰਿੜ ਕਰੋ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਮਾਰਗ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੱਚ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਇਆਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅਨੰਦ ਪੂਰਵਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਨਿਸ਼ਠਾ ਪੂਰਵਕ ਗਿਆਨਵਾਨ ਪੁਰਖਾਂ ਅੱਗੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵ ਸਹਿਤ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਭਵ-ਸਾਗਰ ਪਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਵਾਈ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਇਉਂ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ॥੧੫੪॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਲੇਖ ਲਿਲਾਟ ਕੇ ਪਲਟਤ ਆ
 ਸਤਸੰਗ ਕੀ ਸਾਟ ਹੋ ਸਾਦਕ ਖਾਂਏ॥
 ਕੂਕਰ ਸੂਕਰ ਗਰਧਬ ਜੋਨ ਹੈਂ
 ਨਾਂ ਕਰ ਕਰਮ ਜੋ ਇਹ ਪਲਟਾਏਂ॥
 ਨਾਮ ਔ ਰੂਪ ਜੋ ਮਾਨਤ ਆਪ ਕੋ
 ਇਹ ਸਭ ਤ੍ਰਿਗਦ ਜੋਨ ਕਹਾਏਂ॥
 ਆਸਰਾ ਆਪ ਇਹ ਨਾਮ ਔ ਰੂਪ ਕਾ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਦਨਾ ਸਮਝਾਏਂ॥੧੫੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਲੇਖ ਲਿਲਾਟ ਕੇ- ਮੱਥੇ ਦੇ ਲੇਖ। ਪਲਟਤ- ਪਲਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਸਿੱਧੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਟ- ਸੱਟ, ਚੋਟ। ਸਾਦਕ- ਸਿਦਕਵਾਨ। ਕੂਕਰ- ਕੁੱਤਾ। ਸੂਕਰ- ਸੂਰ। ਗਰਧਬ- ਗਧਾ। ਨਾ ਪਲਟਾਏਂ- ਨਹੀਂ ਪਲਟਾਉਂਦੇ। ਨਾਮ ਔ ਰੂਪ- ਨਾਮ ਅਤੇ ਅਕਾਰ ਵਾਲਾ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਛਾਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ। ਤ੍ਰਿਗਦ ਜੋਨ- ਸਿੱਧੇ ਨਾ ਚੱਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਜੂਨਾਂ, ਭਾਵ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਜੂਨੀਆਂ। ਆਸਰਾ- ਸਹਾਰਾ, ਆਧਾਰ। ਦਨਾ- ਸਿਆਣਾ, ਗਿਆਨੀ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸਤਿਸੰਗਤ ਅਤੇ ਸੁਭ ਕਰਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਔਗੁਣਾਂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਪਰਿਵਰਤਿਤ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਵਿਖਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਸਤਿਸੰਗਤ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸਦਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਪੂਰਵਕ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਮੱਥੇ ਦੇ ਲੇਖ ਪਲਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਉਹ ਕੁੱਤੇ, ਸੂਰ, ਗਧੇ ਆਦਿ ਜੂਨਾਂ ਵਾਲੇ ਹੀ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਾਲ ਹੀ ਜੁੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਤ੍ਰਿਗਦ ਜੂਨ ਵਿਚ ਹੀ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸੁਝਵਾਨ ਪੁਰਖ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਨਾਮ ਅਤੇ ਰੂਪ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੈ॥੧੫੫॥

ਸੁਯਾ॥
 ਮਾਨਸ ਜਾਤ ਮੇ ਭੇਦ ਨਹੀ ਕੁਝ
 ਹੈ ਸਭ ਏਕ ਹੀ ਰੂਪ ਭਏ॥
 ਸਜਾਤੀ ਬਜਾਤੀ ਹੈਂ ਮਨੱਤ ਮੇਂ
 ਨਹੀ ਅੰਗ ਕੋ ਦੂਸਰ ਹੋਇ ਗਏ॥
 ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਸੁਭਾਵ ਸਜਾਤੀ
 ਅਗਿਆਤ ਆ ਅੰਗ ਬਜਾਤ ਪਏ॥
 ਛੋਡ ਬਣਾਵਟ ਕੂੜ ਕੀ ਮੰਨਤ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਬਚਾਰ ਲਏ॥੧੫੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮਾਨਸ ਜਾਤ- ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ। ਭੇਦ- ਅੰਤਰ, ਫਰਕ। ਸਭ- ਸਾਰੇ। ਏਕ ਹੀ ਰੂਪ- ਇਕ ਦਾ ਰੂਪ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਰੂਪ। ਭਏ- ਹੋਏ ਹਨ। ਸਜਾਤੀ- ਜਾਤੀ ਸਹਿਤ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜਾਤ ਵਾਲੇ। ਬਜਾਤੀ- ਜਾਤੀ ਬਿਨਾਂ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜਾਤ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ। ਮਨੱਤ ਮੇਂ- ਮੰਨਣ ਵਿਚ, ਭਾਵ ਅਸਲ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦੂਸਰ- ਹੋਰ, ਅਲੱਗ। ਸੁਭਾਵ- ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ। ਅਗਿਆਤ- ਅਗਿਆਨ। ਬਣਾਵਟ- ਕਲਪਿਤ ਵਿਚਾਰ। ਕੂੜ- ਝੂਠ। ਮੰਨਤ- ਮਾਨਤਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਜਾਤ-ਪਾਤ ਅਤੇ ਭੇਦਭਾਵ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਸਮੁੱਚੀ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਅੰਸ਼ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੀ ਸਰੂਪ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਜਾਤੀ ਅਤੇ ਬਜਾਤੀ ਦਾ ਭੇਦ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅੰਗ ਵਿਚੋਂ ਪੈਦਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਸਮੁੱਚੀ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਦੀ ਮੂਲ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਹੈ ਪਰ ਅਗਿਆਨਤਾ ਕਰਕੇ ਭੇਦਭਾਵ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਝੂਠੀਆਂ ਮਨੋਤਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਪਰਮਸਤਿ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਾਲੀ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਬਣਨਾ ਯੋਗ ਹੈ॥੧੫੬॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਅਕਾਸ ਹੋ ਨਿਰਮਲ ਹੈ ਪੜੇ ਬਾਦਲ
 ਸੂਬ ਪਦਾਰਥ ਹੈਂ ਦ੍ਰਿਸ ਆਤੇ॥
 ਹੋਇ ਬੈਰਾਗ ਤ੍ਰਤੀਬੁ ਹੈ ਤਿਉਂ
 ਅੰਤਸਕਰਨ ਹੋ ਸੁਧ ਹੈਂ ਜਾਤੇ॥
 ਸਤ ਅਸਤ ਕੋ ਦ੍ਰਿਸੁ ਲਖੇ ਜਬ
 ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਤੋ ਹੈਂ ਪ੍ਰਸਾਤੇ॥
 ਪਾ ਨਿਜ ਰੂਪ ਸਰੂਪ ਸਹੀ ਅਬ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਨਹੀਂ ਬਿਲਲਾਤੇ॥੧੫੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਨਿਰਮਲ- ਸਾਫ਼। ਪੜੇ ਬਾਦਲ- ਬੱਦਲਾਂ ਦੇ ਵਰਸਿਆਂ। ਸੂਬ- ਸਾਰੇ। ਦ੍ਰਿਸ- ਨਜ਼ਰ। ਆਤੇ- ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਬੈਰਾਗ ਤ੍ਰਤੀਬੁ- ਅਤਿਅੰਤ ਉਪਰਾਮਤਾ, ਬਿਰਹਾ। ਅੰਤਸਕਰਨ- ਅੰਦਰ ਦੀ ਇੰਦ੍ਰੀ ਜਿਸ ਦੇ ਸੰਯੋਗ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਦੀਆਂ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਕਾਰਜ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਤ ਅਸਤ- ਸੱਚ-ਝੂਠ। ਲਖੇ- ਜਾਣ ਲਵੇ। ਤੋ- ਤਦੋਂ। ਪ੍ਰਸਾਤੇ- ਛੋਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਨਿਜ ਰੂਪ- ਆਪਣਾ ਅਸਲਾ। ਸਰੂਪ ਸਹੀ- ਸੁੱਧ ਸਰੂਪ। ਬਿਲਲਾਤੇ- ਵਿਰਲਾਪ ਕਰਦੇ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮੂਲ ਸਰੂਪ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਮੀਂਹ ਪੈਣ ਉਪਰੰਤ ਅਕਾਸ਼ ਨਿਰਮਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਸਾਫ਼ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਤੀਬਰ ਬਿਰਹਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਅੰਤਹਕਰਨ ਸੁੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਛੋਹ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸੱਚ ਅਤੇ ਝੂਠ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਸਰੂਪ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਦੁੱਖੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ॥੧੫੭॥

ਸ੍ਰੈਯਾ॥
 ਬੋਹਥ ਬਾਂਧ ਲੀਓ ਗੁਰ ਸਬਦ ਕਾ
 ਹੈ ਤਿਸ ਉਪਰ ਆਨ ਖੜੇ॥
 ਇਹ ਭਵਸਾਗਰ ਪਾਰ ਪਏ
 ਜਬ ਸਤਗੁਰ ਕੇ ਹਮ ਸਰਨ ਪੜੇ॥
 ਆਇ ਅਨੰਦ ਅਕਹ ਭਆ
 ਜਹ ਜਾ ਅਸਥਾਨ ਹੈਂ ਅਬ ਚੜੇ॥
 ਪ੍ਰੇਮ ਪਹਾਰ ਕੇ ਪਾ ਕਰ ਹੈ ਅਬ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਇਹ ਘਾਟ ਘੜੇ॥੧੫੮॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬੋਹਥ- ਬੇੜਾ। ਬਾਂਧ ਲੀਓ- ਬੰਨ੍ਹ ਲਿਆ। ਭਵਸਾਗਰ- ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ। ਸਰਨ ਪੜੇ- ਪਨਾਹ ਵਿਚ ਗਏ। ਅਕਹ- ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਪਰੇ, ਨਾ ਦਸਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ। ਭਆ- ਬਣਿਆ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਅਬ- ਹੁਣ। ਜਹ- ਜਿਸ। ਚੜੇ- ਪਹੁੰਚੇ। ਪ੍ਰੇਮ ਪਹਾਰ- ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਕਾਰਖਾਨਾ, ਪਿਆਰ ਦੀ ਟਕਸਾਲ। ਘਾਟ- ਖਿਆਲ, ਮਨ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖੀ-ਜੀਵਨ ਦੀ ਘਾਤਤ ਘੜਨ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਪੈਣ ਅਤੇ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਦੱਸੇ ਗਏ ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਰੂਪੀ ਬੇੜੇ ਉੱਪਰ ਸਵਾਰ ਹੋਣ ਨਾਲ ਭਵਸਾਗਰ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਵਸਥਾ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਨਾਲ ਅਸੀਮ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਟਕਸਾਲ ਵਿਚ ਮਨ ਘੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੧੫੮॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਪਾਂਬੁ ਪੁਰਸ ਸੁਭਾਵ ਸਹੀ ਨਾਹਿ
 ਆਣ ਨਹੀ ਤਿਸ ਚੀਤ ਧਰੋ॥
 ਦੂਸਰ ਨਾਮ ਸੁਭਾਵ ਬਖਈ ਜੋ
 ਜਾਣ ਇਹ ਕਾਮ ਨਾਂ ਹੇਤ ਹਰੋ॥
 ਹੈ ਜੁਗਿਆਸੁ ਸਭਾਵ ਸਰੇਸਟ
 ਲੈ ਰਿਦ ਧਾਰਨ ਏਹ ਕਰੋ॥
 ਮੁਕਤ ਸੁਭਾਵ ਜੋ ਚਤਰਥ ਹੈ
 ਇਹ ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਹੈ ਅਪਰ ਪਰੋ॥੧੫੯॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਪਾਂਬੁ- ਨੀਚ ਕਰਮੀ। ਚੀਤ- ਦਿਲ। ਸੁਭਾਵ ਬਖਈ- ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ। ਕਾਮ- ਕੰਮ। ਹੇਤ- ਸਨੇਹ, ਪ੍ਰੇਮ। ਹਰੋ- ਦੂਰ ਕਰੋ। ਜੁਗਿਆਸੁ- ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ। ਸਰੇਸਟ- ਉੱਤਮ। ਰਿਦ- ਹਿਰਦਾ। ਮੁਕਤ ਸੁਭਾਵ- ਨਿਰਲੇਪ ਅਵਸਥਾ। ਚਤਰਥ- ਚੌਥਾ। ਅਪਰ ਪਰੋ- ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ, ਸਰਬੋਤਮ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਦੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨੀਚ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਭਾਵ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਖਚਿਤ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਸਾਂਝ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਜਿਗਿਆਸੂਆਂ ਵਾਲਾ ਸੁਭਾਅ ਚੰਗਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਚੌਥਾ ਸੁਭਾਅ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਰਬੋਤਮ ਅਤੇ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ॥੧੫੯॥

ਸੈਯਾ॥
 ਚੁਹਲ ਚਮਨ ਕੇ ਗਮ੍ਹ ਵਿਖੇ
 ਈਹਾਂ ਬਮਨ ਕਰੇ ਕੋਈ ਆਇ ਇਵਾਨਾ॥
 ਸੇਹਤ ਕੀ ਸਭ ਸਿਫਤ ਗਈ
 ਜਬ ਬਿਫਤ ਮੇ ਹੈ ਇਹ ਰੂਹ ਗਰਦਾਨਾ॥
 ਸੋਰ ਕਰੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੀ ਹੋ ਕਰ
 ਆਪਣੇ ਆਪ ਕੋ ਭੁਲ ਨਦਾਨਾ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਬਿਆਨ ਪਛਾਨ
 ਨਾ ਉਮਰ ਜੁਆਨ ਮੇ ਹੋਹ ਦੀਵਾਨਾ॥੧੬੦॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਚੁਹਲ- ਹਾਸਾ-ਠੱਠਾ, ਅਨੰਦ ਵਿਲਾਸ। ਚਮਨ- ਫੁਲਵਾੜੀ। ਗਮ੍ਹ- ਸੈਰ।
 ਬਮਨ ਕਰੇ- ਉਲਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਖੁੱਕਦਾ ਹੈ। ਇਵਾਨਾ- ਬੇਸਮਝ, ਮੂਰਖ। ਸੇਹਤ- ਅਰੋਗਤਾ,
 ਤੰਦਰੁਸਤੀ। ਸਿਫਤ- ਵਡਿਆਈ। ਬਿਫਤ- ਮੁਸੀਬਤ। ਗਰਦਾਨਾ- ਲਪੇਟਣਾ, ਘੇਰਨਾ।
 ਸੋਰ- ਰੌਲਾ। ਹੋ ਕਰ- ਬਣ ਕੇ। ਨਦਾਨਾ- ਬੇਸਮਝ, ਇਆਣਾ। ਬਿਆਨ- ਕਥਨ, ਵਿਖਿਆਨ।
 ਦੀਵਾਨਾ- ਪਾਗਲ, ਮੂਰਖ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਜੁਆਨੀ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਦਾ ਧਿਆਨ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪੇ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨ ਦੀ
 ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਨੰਦ-ਬਿਲਾਸ ਵਾਲੀ ਫੁਲਵਾੜੀ
 ਵਿਚ ਗਮਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕੋਈ ਮੂਰਖ ਖੁੱਕ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
 ਸਿਹਤ ਅਰੋਗਤਾ ਖੀਣ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਰੂਹ ਬੰਧਨਾਂ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਅਸਲੇ
 ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਬਦਲੀ ਹੋਈ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਅਧੀਨ ਰੌਲਾ ਪਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ
 ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਜਵਾਨੀ ਵਿਚ ਹੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅਸਲੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨੀ
 ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ॥੧੬੦॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥

ਏ ਪਰਦੇਸੀਆ ਜੀਉਤਿਆ ਸਮਝ ਲੈ

ਨਾਂ ਇਹ ਦੇਸੁ ਹਮੇਸ ਹਮਾਰਾ॥

ਹੈ ਕੋਈ ਕਾਲ ਖ੍ਰਾਬ ਖਿਆਲ ਇਹ

ਦੇਖ ਹੁਵਾਲ ਨ ਪਾਉ ਪਸਾਰਾ॥

ਭਾਰਜਾ ਭੈਣ ਜੁ ਬੈਣ ਕਰੇ

ਇਨੀ ਨਾ ਕੁਝੁ ਕਰਨਾ ਹੈ ਆਇ ਸਹਾਰਾ॥

ਕੂੜ ਕੀ ਖੇਲ ਕਾ ਮੇਲ ਭਇਆ ਇਹ

ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਆ ਪਕੜ ਕਨਾਰਾ॥੧੬੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜੀਉਤਿਆ- ਜੀਵਾਤਮਾ। ਹਮੇਸ- ਸਦਾ। ਕੋਈ ਕਾਲ- ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਦਾ। ਖ੍ਰਾਬ- ਸੁਪਨਾ। ਖਿਆਲ- ਫੁਰਨਾ। ਹੁਵਾਲ- ਹਾਲਾਤ। ਨ ਪਾਉ ਪਸਾਰਾ- ਪੈਰ ਪਸਾਰ ਕੇ ਨਾ ਪੈ। ਭਾਰਜਾ- ਇਸਤਰੀ, ਪਤਨੀ। ਬੈਣ- ਬਚਨ। ਇਨੀ- ਇਹਨਾਂ ਨੇ। ਸਹਾਰਾ- ਆਸਰਾ, ਮੱਦਦ। ਕੂੜ- ਝੂਠ। ਪਕੜ ਕਨਾਰਾ- ਪਾਸਾ ਕਰ ਲੈ, ਪਾਸਾ ਵੱਟ ਲੈ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਨਾਸ਼ਮਾਨਤਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਦੀ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜਗਤ ਸਦੀਵੀ ਟਿਕਾਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਸੁਪਨੇ ਵਾਂਗ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਬਹੁਤੇ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਪਸਾਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ। ਪਤਨੀ, ਭੈਣ ਆਦਿ ਜਿਹੜੇ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਕੋਈ ਸਹਾਰਾ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ। ਮਾਇਆ ਦੀ ਇਸ ਸੁਪਨਮਈ ਖੇਡ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਕਿਨਾਰਾ ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ॥੧੬੧॥

ਸੁਯਾ॥
 ਚੌ ਗੋਸੀ ਕੁਲਾਹਿ ਹੈ ਪੈਹਨ ਲਈ
 ਜਬ ਸਾਹਿਨਸਾਹਿ ਕਾ ਮਗਜ ਲੀਓ॥
 ਦੁਨੀਆ ਕੀ ਤਰਕ ਕਾ ਗੋਸਾ ਲੀਓ ਇਕ
 ਦੂਸਰ ਤਰਕ ਉਕਥਾਇ ਕੀਓ॥
 ਮੌਲਾ ਕੀ ਤਰਕ ਕਾ ਗੋਸਾ ਤੀਆ
 ਚੌਥੇ ਤਰਕ ਕੀ ਤਰਕ ਹੈ ਆਣ ਬੀਓ॥
 ਇਹ ਸਿਰ ਤਾਜ ਹੈ ਫਕਰ ਕੇ ਜਬ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਉਡਾਵਤ ਬੀਓ॥੧੬੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਚੌ ਗੋਸੀ ਕੁਲਾਹਿ- ਚਾਰ ਕੋਣਿਆਂ ਵਾਲੀ ਟੋਪੀ। ਸਾਹਿਨਸਾਹਿ- ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ, ਪਰਮਾਤਮਾ। ਮਗਜ- ਦਿਮਾਗ। ਤਰਕ- ਦਲੀਲ। ਗੋਸਾ- ਕੋਣਾ। ਦੂਸਰ- ਦੂਜਾ। ਉਕਥਾਇ- ਗਿਆਨਵਾਨਾਂ ਦੇ ਬਚਨ। ਮੌਲਾ- ਪਰਮਾਤਮਾ। ਤੀਆ- ਤੀਜਾ। ਤਰਕ ਕੀ ਤਰਕ- ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦਲੀਲ। ਬੀਓ- ਬਣਿਆ। ਫਕਰ- ਰੱਬ ਦਾ ਪਿਆਰਾ। ਉਡਾਵਤ- ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਬੀਓ- ਦੂਜਾ, ਦਵੈਤ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾਲ ਦਵੈਤ ਭਾਵਨਾ ਖਤਮ ਹੋਣ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਭਾਵ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਚਾਰ ਕੋਣਿਆਂ ਵਾਲੀ ਟੋਪੀ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਕੋਣਾ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਦਲੀਲ ਵਾਲਾ, ਦੂਜਾ ਗਿਆਨਵਾਨਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਵਾਲਾ, ਤੀਜਾ ਰੱਬ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਚੌਥਾ ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਾਂਝੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿਚਾਰ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇਸ ਚਾਰ ਕੋਣਿਆਂ ਵਾਲੀ ਟੋਪੀ ਅਦਵੈਤ ਦਾ ਭਰਮ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ॥੧੬੨॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਕਾਬਾ ਹੈ ਕਲਬ ਜਹ ਤਲਬ ਹੋ ਹਾਂਸਲ
 ਅਰਬ ਕੇ ਮੁਲਖ ਨਾ ਭਾਲੁ ਟਕਾਨਾ॥
 ਸਾਲਕ ਹੋ ਕਰ ਮਾਲਕ ਕੋ ਮਿਲ
 ਹੋ ਖੁਦ ਖਾਲਕ ਮਸਤ ਦੀਵਾਨਾ॥
 ਰੰਜੋ ਰਾਹਤ ਕੀ ਨਾਹਿ ਆਹਿਟ ਹੈ
 ਜਹ ਐਨ ਅਜਾਇਬ ਕਿਬਲਾਇ ਖਾਨਾ॥
 ਮੁਰਸਦ ਕਾਮਲ ਮੇਹਰ ਸੇ ਅਬ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਹੈ ਸਾਚੁ ਪਛਾਨਾ॥੧੬੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਕਾਬਾ- ਸਾਊਦੀ ਅਰਬ ਦੇ ਮੱਕਾ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਸਥਿਤ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਵਿੱਤਰ ਮਸਜਿਦ 'ਅਲ-ਮਸਜਿਦ ਅਲ-ਹਰਮ' ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਭਾਗ। ਕਲਬ- ਦਿਲ। ਤਲਬ- ਇੱਛਾ। ਟਕਾਨਾ- ਸਥਾਨ। ਸਾਲਕ- ਜਿਗਿਆਸੂ। ਮਾਲਕ- ਪਰਮਾਤਮਾ। ਖੁਦ ਖਾਲਕ- ਰੱਬ ਦਾ ਰੂਪ। ਮਸਤ ਦੀਵਾਨਾ- ਮਸਤਾਨਾ। ਰੰਜੋ ਰਾਹਤ- ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ। ਆਹਿਟ- ਅਵਾਜ਼ ਦੀ ਆਹਟ। ਐਨ- ਬਿਲਕੁਲ। ਅਜਾਇਬ- ਅਨੋਖਾ। ਕਿਬਲਾਇ ਖਾਨਾ- ਰੱਬ ਦਾ ਘਰ। ਮੁਰਸਦ ਕਾਮਲ- ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ। ਮੇਹਰ- ਕਿਰਪਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮੁਰਸ਼ਿਦ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ ਪਰਮਸਤਿ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਦਿਲ ਹੀ ਕਾਬਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਅਰਬ ਦੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਵਿਚ ਟਿਕਾਣਾ ਲੱਭਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਗਿਆਸੂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਉਸ ਦੇ ਸਰੂਪ ਜਿਹਾ ਹੋ ਕੇ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸੁਰਤੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਅਸਲ ਘਰ ਭਾਵ ਹਿਰਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੱਚ ਦੀ ਪਛਾਣ ਵਾਲੀ ਇਹ ਅਵਸਥਾ ਮੁਰਸ਼ਿਦ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ॥੧੬੩॥

ਸ੍ਰੈਯਾ॥
 ਸਾਹਿਬ ਸਬਰ ਇਹ ਖਵਰ ਲਵੇ
 ਇਸ ਹੈ ਬਿਚ ਕਬਰ ਕੇ ਕੋਣ ਸਮਾਯਾ॥
 ਗਨੀ ਗਰੀਬ ਜਹ ਜੇਰ ਜਰੀਬ ਹਬੀਬ
 ਕਹੁ ਹਾਕਮ ਕੋਣ ਹੈ ਆਯਾ॥
 ਭੇਦ ਲਬਾਸ ਕੀਆ ਇਜਲਾਸ
 ਹੋ ਮੁਨਸਫ ਖਾਸ ਹੈ ਕਦਮ ਟਕਾਯਾ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਲਖੇ ਦਿਲਦਾਨ ਹੋ
 ਜਾਨ ਕੀ ਜਾਨ ਹੈ ਜਾਨ ਕਹਾਯਾ॥੧੬੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਾਹਿਬ ਸਬਰ- ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਦਾ ਮਾਲਕ। ਖਵਰ- ਸੂਚਨਾ, ਜਾਣਕਾਰੀ। ਕਬਰ- ਗੋਰ, ਭਾਵ ਸਰੀਰ। ਸਮਾਯਾ- ਵਿਦਮਾਨ। ਗਨੀ- ਧਨਵਾਨ, ਅਮੀਰ। ਗਰੀਬ- ਨਿਰਧਨ, ਕੰਗਾਲ। ਜੇਰ ਜਰੀਬ- ਮਾਪਣ ਵਾਲੀ ਡੋਰੀ, ਪੈਮਾਨਾ। ਹਬੀਬ- ਪਿਆਰਾ, ਦੋਸਤ। ਹਾਕਮ- ਹੁਕਮਰਾਨ। ਭੇਦ- ਅੰਤਰ। ਲਬਾਸ- ਪਹਿਰਾਵਾ, ਭੇਸ। ਇਜਲਾਸ- ਕਚਿਹਰੀ। ਮੁਨਸਫ ਖਾਸ- ਵੱਡਾ ਨਿਆਂਕਾਰ, ਮੁੱਖ ਜੱਜ। ਲਖੇ- ਜਾਣੇ, ਸਮਝੇ। ਦਿਲਦਾਨ- ਸੂਝਵਾਨ ਦਿਲ ਵਾਲਾ। ਜਾਨ ਕੀ ਜਾਨ- ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਅੰਸ਼। ਜਾਨ- ਪਰਮਾਤਮਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸਮੁੱਚੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਵਿਚ ਸਰਬ-ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਵਿਦਮਾਨ ਹੋਣ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਦੇ ਮਾਲਕ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਕੋਣ ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਹਤਾ ਹਾਕਮ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਅਮੀਰ-ਗਰੀਬ ਦੇ ਮਾਪ ਵਾਲਾ ਪੈਮਾਨਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਹਤਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜੱਜ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਵਿਭਿੰਨ ਲਿਬਾਸ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸੂਝਵਾਨ ਬਣ ਕੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਮੂਹ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਦਾ ਮਾਲਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ॥੧੬੪॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਨਾਂ ਪੜ੍ਹ ਆਇਤ ਸਮਝ ਹਿਦਾਇਤ
 ਹੋਇ ਇਨਾਇਤ ਕਾਮਲ ਤੇ॥
 ਕਿਬਰ ਕਨੂਨ ਨਾ ਹੋ ਗੂਨਾ ਗੂਨ
 ਏਹ ਜਾਏ ਜਨੂਨ ਹੈ ਆਮਲ ਤੇ॥
 ਆਰਫ ਚਾਲ ਹਕੀਕਤ ਹਾਲ
 ਇਹ ਕਰਮ ਕਮਾਲ ਹੋ ਸਾਮਲ ਤੇ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਇਹ ਸਾਚ ਕੀ ਕਾਨ
 ਲੈ ਪਾ ਆਰਫਾਨਾ ਅਨਾਮਲ ਤੇ॥੧੬੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਆਇਤ- ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਦਾ ਵਾਕ। ਹਿਦਾਇਤ- ਨਸੀਹਤ, ਸਿੱਖਿਆ। ਇਨਾਇਤ- ਬਖਸ਼ਿਸ਼, ਕਿਰਪਾ। ਕਾਮਲ- ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ, ਮੁਰਸ਼ਦ। ਕਿਬਰ ਕਨੂਨ- ਵੱਡਾ ਕਨੂੰਨ, ਸ਼ਰ੍ਹਾ। ਗੂਨਾ ਗੂਨ- ਰੰਗ-ਬਰੰਗ। ਜਨੂਨ- ਪਾਗਲਪਨ। ਆਮਲ- ਅਮਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਭਾਵ ਸਤਿ ਪੁਰਖ। ਆਰਫ- ਰੱਬ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ। ਹਕੀਕਤ- ਠੀਕ, ਸੱਚ। ਕਰਮ ਕਮਾਲ- ਪੂਰੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼। ਹੋ ਸਾਮਲ ਤੇ- ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਨਾਲ, ਸੰਗਤ ਨਾਲ। ਸਾਚ ਕੀ ਕਾਨ- ਸੱਚ ਦੀ ਖਾਣ। ਆਰਫਾਨਾ- ਰੱਬ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ ਗਿਆਨ। ਅਨਾਮਲ- ਸੱਚੇ ਅਮਲ ਵਾਲਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪਰਮਸਤਿ ਦੇ ਗਿਆਨ ਰਾਹੀਂ ਸੱਚਾ ਅਮਲ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਇਤਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਮੁਰਸ਼ਦ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਵੀ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਸ਼ਰ੍ਹਾ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਹੀ ਰੰਗੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸ਼ੁਦਾਈਪੁਣਾ ਮੁਰਸ਼ਦ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨਾਲ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਰੱਬ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਮਾਰਗ ਹੀ ਸਹੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸੱਚ ਦਾ ਇਹ ਖਜ਼ਾਨਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਸੱਚੇ ਅਮਲ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ॥੧੬੫॥

ਸੁਯਾ॥
 ਬੁਦੋਬਾਸ ਵਲਾਇਤ ਛੋੜ ਦਈ
 ਅਬ ਪਾਇ ਲੀਆ ਈਹਾਂ ਆਇ ਮਜਾਰਾ॥
 ਰੈਹ ਜਨ ਬੀਚ ਸਕੂਨਤ ਦਾਖਲ
 ਸਮਝ ਚਲੀ ਕੁਝ ਐ ਦਿਲਦਾਰਾ॥
 ਏਹ ਬੰਦੋਬਸਤ ਹੋ ਕੋਸਸ ਸੇ
 ਨਹੀ ਸੋਰੁ ਪਵੇ ਕਭੀ ਆਇ ਕਰਾਰਾ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਨਾਂ ਹੋਹ ਨਦਾਨ
 ਲੈ ਰਮਜ ਪਛਾਨ ਹੈ ਕੀ ਗੁਫਤਾਰਾ॥੧੬੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬੁਦੋਬਾਸ- ਰਹਿਣ ਦੀ ਥਾਂ। ਵਲਾਇਤ- ਪਰਾਇਆ ਦੇਸ। ਮਜਾਰਾ- ਮਕਬਰਾ, ਭਾਵ ਸਹਿਜਤਾ ਦਾ ਸਥਾਨ। ਜਨ- ਮਨੁੱਖ। ਸਕੂਨਤ- ਸ਼ਾਂਤੀ। ਦਾਖਲ- ਸ਼ਾਮਲ। ਦਿਲਦਾਰਾ- ਪਿਆਰਾ। ਬੰਦੋਬਸਤ- ਪ੍ਰਬੰਧ। ਕੋਸਸ- ਉੱਦਮ। ਸੋਰੁ- ਰੌਲਾ-ਰੱਪਾ। ਕਰਾਰਾ- ਤਿੱਖਾ। ਨਦਾਨ- ਬੇਸਮਝ। ਰਮਜ- ਇਸ਼ਾਰਾ। ਗੁਫਤਾਰਾ- ਗੱਲ-ਬਾਤ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸਹਿਜ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਉੱਥੇ ਟਿਕੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪਰਾਇਆ ਦੇਸ ਛੱਡ ਕੇ ਸਹਿਜਤਾ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਡੇਰਾ ਕਰਨਾ ਯੋਗ ਹੈ। ਸਕੂਨ ਨਾਲ ਦਾਖਲ ਹੋ ਕੇ ਇੱਥੇ ਬਹੁਤ ਸਮਝਦਾਰੀ ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰਬੰਧ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਐਸਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਇੱਥੇ ਵੀ ਭਾਰੀ ਸੋਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਸੁਝਵਾਨ ਬਣ ਕੇ ਇਸ ਸਮੁੱਚੇ ਵਰਤਾਰੇ ਦੀ ਰਮਜ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ॥੧੬੬॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਸਾਹਿਬ ਲੋਕ ਇਹ ਬਾਤ ਬਤਾਵਤ
 ਹੈ ਸਭ ਰੂਪ ਹੀ ਯਾਰ ਯਗਾਨਾ॥
 ਹੈ ਖੁਦ ਖਾਸ ਸਨਾਸ ਕਰੋ ਨਹੀ
 ਦੂਸਰ ਹੋਰ ਕੇ ਜਾਣ ਬਗਾਨਾ॥
 ਨੂਰ ਕੀ ਚਾਦਰ ਹੈ ਸਭ ਸਾਦਰ
 ਅਰਬਾ ਇਨਾਸਰ ਹੈ ਹਮਾਖਾਨਾ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਗੁਮਾਨ ਕੇਹਾ
 ਜਬ ਗੈਰ ਨਹੀ ਕਿਤੇ ਸਮਝ ਨਦਾਨਾ॥੧੬੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਾਹਿਬ ਲੋਕ- ਰੱਬ ਦੇ ਪਿਆਰੇ। ਸਭ ਰੂਪ- ਸਮੁੱਚਾ ਸਰੂਪ। ਯਗਾਨਾ-
 ਦੋਸਤ। ਸਨਾਸ- ਪਛਾਣ। ਦੂਸਰ- ਦੂਜਾ। ਬਗਾਨਾ- ਪਰਾਇਆ, ਗ਼ੈਰ। ਨੂਰ ਕੀ ਚਾਦਰ-
 ਜੋਤ ਦਾ ਪਸਾਰਾ। ਸਾਦਰ- ਨਿਕਲਣ ਵਾਲਾ, ਭਾਵ ਪਸਾਰਾ। ਅਰਬਾ ਇਨਾਸਰ- ਚਾਰ ਤਤ
 (ਪਾਣੀ, ਹਵਾ, ਮਿੱਟੀ ਅਤੇ ਅੱਗ)। ਹਮਾਖਾਨਾ- ਸਾਰੇ ਘਰ, ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ। ਗੁਮਾਨ-
 ਹੰਕਾਰ। ਨਦਾਨਾ- ਬੇਸਮਝ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸਮੁੱਚੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਵਾਲੀ ਭਾਵਨਾ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ
 ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਰੱਬ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਮਿੱਤਰ
 ਹਨ। ਇਸ ਤੱਥ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਮੌਜੂਦ
 ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਬਿਗਾਨਾ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਚਾਰ ਤੱਤ ਅਤੇ
 ਸਮੂਹ ਸਰੀਰ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਗ਼ੈਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਹੰਕਾਰ ਕਿਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕੀਤਾ
 ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੧੬੭॥

ਸੈਯਾ॥

ਸੁਰਤ ਸਮਾਲ ਨਾ ਹੋਹ ਨਢਾਲ
 ਖਿਆਲ ਲਖੇ ਅਬ ਆ ਅੰਦਰੂਨੀ॥
 ਚਸਮ ਉਘਾੜ ਤਹ ਤਾੜ ਕਰੋ
 ਜਹ ਚਸਮਾ ਇ ਨੂਰ ਭਿਆ ਗੂਨਾ ਗੂਨੀ॥
 ਕਰ ਕਰ ਨੋਸ ਖਮੋਸ ਭਏ
 ਗਏ ਹੋ ਫਰਾਮੋਸ ਹੈਂ ਜੋਸ ਨਮੂਨੀ॥
 ਮਿਲ ਜਾਤ ਮੇਂ ਜਾਤ ਹੋ ਜਾਤ ਗਏ ਜਬ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਹੈਂ ਅਮਰ ਅਜੂਨੀ॥੧੬੮॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਨਢਾਲ- ਬਲ ਰਹਿਤ, ਕਮਜ਼ੋਰ। ਲਖੇ- ਜਾਣੇ। ਅੰਦਰੂਨੀ- ਅੰਦਰਲਾ। ਚਸਮ ਉਘਾੜ- ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ। ਤਾੜ ਕਰੋ- ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਦੇਖੋ। ਚਸਮਾ ਇ ਨੂਰ- ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਸੋਮਾ। ਗੂਨਾ ਗੂਨੀ- ਰੰਗ-ਬਰੰਗਾ। ਨੋਸ- ਨਸ਼ਾ। ਖਮੋਸ- ਬੇਸੁੱਧ। ਫਰਾਮੋਸ- ਭੁੱਲਣ ਵਾਲਾ। ਜੋਸ ਨਮੂਨੀ- ਦਿਖਾਵੇ ਦਾ ਜੋਸ਼। ਅਮਰ- ਕਾਲ ਰਹਿਤ। ਅਜੂਨੀ- ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਸਲ ਉਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਚੇਤ ਹੋਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬੇਆਸਰਾ ਸਮਝਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਕੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਸ਼ਕਤੀ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮਨ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਦੇਖ ਕੇ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰੰਗ-ਬਿਰੰਗ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਸੋਮਾ ਅੰਦਰ ਹੀ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ। ਮਾਇਆ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋ ਕੇ ਦਿਖਾਵੇ ਦੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਅਮਰ ਅਤੇ ਅਜੋਨੀ ਦੀ ਜਾਤ ਨਾਲ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸੇ ਜਿਹਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੧੬੮॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥

ਸੁਹਬਤ ਆਰਫ ਐਨ ਕਰੀ ਜਬ
ਗੈਨ ਕੀ ਸੂਰਤ ਦੂਰ ਪਰੀ॥
ਸਮਝੀ ਹੈ ਸੈਨ ਉਠਾ ਕਰ ਨੈਨ
ਹੈ ਚੈਨ ਭਈ ਦਿਨ ਰੈਨ ਖਰੀ॥
ਪਾਕ ਬੇਬਾਕ ਭਏ ਤਬ ਤੇ
ਜਬ ਤੇ ਨਾਹਿ ਗੈਰ ਪੈ ਨਜਰ ਧਰੀ॥
ਨਾਮ ਨਸਾਨ ਨਹੀ ਨੁਕਤਾ ਜਹ
ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਬਹਾਰ ਕਰੀ॥੧੬੯॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸੁਹਬਤ- ਸੰਗਤ। ਆਰਫ- ਗਿਆਨਵਾਨ। ਐਨ- ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ। ਗੈਨ- ਹਨੇਰਾ। ਦੂਰ ਪਰੀ- ਦੂਰ ਹੋ ਗਈ। ਸੈਨ- ਇਸ਼ਾਰਾ। ਨੈਨ- ਅੱਖਾਂ। ਚੈਨ- ਸ਼ਾਂਤੀ। ਰੈਨ- ਰਾਤ। ਖਰੀ- ਠੀਕ, ਸਹੀ। ਪਾਕ- ਪਵਿੱਤਰ। ਬੇਬਾਕ- ਬੇਖੌਫ਼। ਨਾਮ ਨਸਾਨ- ਚਿੰਨ੍ਹ। ਨੁਕਤਾ- ਉਹ ਮਾਤਰਾ ਜਿਸ ਦਾ ਵਿਭਾਜਨ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ ਅਤੇ ਉਸ ਵੱਲ ਕੇਵਲ ਸੰਕੇਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਬਹਾਰ- ਅਨੰਦ, ਖੁਸ਼ੀ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗਿਆਨਵਾਨ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ 'ਤੇ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮਨ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਇਲਾਹੀ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਦਿਨ ਅਤੇ ਰਾਤ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਿਚ ਬਸਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮਨ ਪਵਿੱਤਰ ਅਤੇ ਬੇਖੌਫ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਗ਼ੈਰ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਸਮੂਹ ਨਾਮ, ਨਿਸ਼ਾਨ ਅਤੇ ਨੁਕਤਿਆਂ ਦੇ ਮਿਟ ਜਾਣ 'ਤੇ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ॥੧੬੯॥

ਸੁਯਾ॥
 ਐਹਲ ਤਮੀਜ ਅਜੀਜ ਬਣੇ ਅਬ
 ਭਰਮ ਭਿਆਨਕ ਮੇ ਸਬ ਹੀ॥
 ਈਰਖਾ ਵਾਦ ਉਠਾਇ ਦੋਊ
 ਸੁਧ ਸਾਂਤ ਸਰੂਪ ਕੋ ਧਾਰ ਸਹੀ॥
 ਵਰਨ ਅਸਰਮ ਕਾ ਮਾਣ ਤਜੋ
 ਇਕ ਗੋਬਿੰਦ ਜਾਣਿਓ ਸੂਬ ਮਹੀ॥
 ਜਹ ਕਹ ਏਕ ਬਿਰਾਜ ਰਿਹਾ
 ਏਹ ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਹੈ ਬਾਤ ਸਹੀ॥੧੭੦॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਐਹਲ ਤਮੀਜ- ਚੰਗੀ ਅਕਲ ਵਾਲਾ, ਸੁਝਵਾਨ। ਅਜੀਜ- ਪਿਆਰਾ, ਮਿੱਤਰ। ਈਰਖਾ- ਸਾਤਾ। ਵਾਦ- ਝਗੜਾ, ਬਹਿਸ। ਸਹੀ- ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ। ਵਰਨ- ਜਾਤੀ-ਭੇਦ। ਆਸਰਮ- ਹਿੰਦੂ ਮੱਤ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਦੇ ਚਾਰ ਦਰਜੇ (ਬ੍ਰਹਮਚਰਯ, ਗ੍ਰਹਿਸਥ, ਵਾਨਪ੍ਰਸਥ ਅਤੇ ਸੰਨਿਆਸ)। ਮਾਣ- ਹੰਕਾਰ। ਤਜੋ- ਛੱਡੋ। ਸੂਬ ਮਹੀ- ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ। ਜਹ ਕਹ- ਜਿਥੇ- ਕਿਥੇ, ਭਾਵ ਹਰ ਥਾਂ। ਬਿਰਾਜ- ਸੁਭਾਇਮਾਨ। ਸਹੀ- ਠੀਕ, ਦਰੁਸਤ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸੱਚ ਦੀ ਪਛਾਣ ਰਾਹੀਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਭਰਮ-ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਵਿਚ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਸੋਝੀ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਵਾਲਾ ਮਾਰਗ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਈਰਖਾ ਅਤੇ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਰਿਆਂ ਅੰਦਰ ਉਸੇ ਦੀ ਜੋਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਨਾਲ ਵਰਨ ਅਤੇ ਆਸਰਮ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਛੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਸਹੀ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਇਕ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਉਹ ਆਪ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੈ॥੧੭੦॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਸਤਿਗੁਰ ਮੇਲ ਸੇ ਖੇਲ ਲਖੀ
 ਇਕ ਤ੍ਰੁਜ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਜਾਹਿ ਨਿਰਾਰਾ॥
 ਨਾ ਰਹੀ ਹਾਜਤ ਹੁਜਤ ਕੀ ਅਬ
 ਨਾ ਹਮ ਦੰਭ ਕਾ ਖੰਭ ਖਲਾਰਾ॥
 ਹੋ ਮੁਤਅਜਬ ਮਹਵ ਹੈਂ ਅਬ
 ਦੇਖਿਆ ਆਣ ਅਲਾਹਿ ਇਸਾਰਾ॥
 ਕਾਰ ਬਲਖਣ ਕਾਂਖਿਆ ਭਖਣ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਤੌਹੀਦ ਕਾ ਨਾਰਾ॥੧੭੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਲਖੀ- ਜਾਣੀ, ਸਮਝੀ। ਤ੍ਰੁਜ ਤਰੀਕਾ- ਢੰਗ-ਤਰੀਕਾ। ਨਿਰਾਰਾ- ਵਿਲਖਣ, ਅਨੋਖਾ। ਹਾਜਤ- ਲੋੜ, ਇੱਛਾ। ਹੁਜਤ- ਦਲੀਲ। ਦੰਭ- ਪਾਖੰਡ। ਨਾ ਖੰਭ ਖਲਾਰਾ- ਪੰਖ ਨਹੀਂ ਫੈਲਾਏ, ਭਾਵ ਪਾਖੰਡ ਦਾ ਜਾਲੂ ਨਹੀਂ ਫੈਲਾਇਆ, ਆਡੰਬਰ ਨਹੀਂ ਰਚਿਆ। ਮੁਤਅਜਬ- ਹੈਰਾਨੀ, ਵਿਸਮਾਦ। ਮਹਵ- ਲੀਨ ਹੋਣਾ। ਬਲਖਣ- ਵਿਲੱਖਣ, ਅਦੁੱਤੀ। ਕਾਂਖਿਆ- ਇੱਛਾ, ਲਾਲਸਾ। ਭਖਣ- ਖਾਣਾ, ਨਿਗਲਣਾ। ਤੌਹੀਦ- ਅਦਵੈਤ, ਰੱਬ ਦੀ ਏਕਤਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਅਸਚਰਜ ਖੇਡ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਮੇਲ ਨਾਲ ਸਮਝ ਆਈ ਵਿਸਮਾਦ ਦੀ ਖੇਡ ਦਾ ਢੰਗ-ਤਰੀਕਾ ਵਿਲੱਖਣ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾਲ ਨਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਦੁਨਿਆਵੀ ਅਡੰਬਰ ਦੇ ਪਸਾਰੇ ਦੀ ਇੱਛਾ ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਲਾਹੀ ਇਸ਼ਾਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਸਚਰਜਤਾ ਦੀ ਖੇਡ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇੱਛਾਵਾਂ ਦੇ ਖਤਮ ਹੋਣ ਦੀ ਇਹ ਅਦੁੱਤੀ ਖੇਡ ਹੀ ਤੌਹੀਦ ਦਾ ਅਸਲ ਸੰਦੇਸ਼ ਹੈ॥੧੭੧॥

ਸੁਯਾ॥
 ਬੈਠ ਬਿਚਾਰ ਇਕੰਤ ਕਰੀ ਜਬ
 ਤੰਤ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀ ਆਣ ਬਜੀ॥
 ਨਾ ਅਬ ਸੰਗ ਪਤੰਗ ਕਰੀ
 ਯਕਰੰਗ ਹੋ ਅੰਗ ਉਮੰਗ ਤਜੀ॥
 ਗਈ ਗਾਂਠ ਅਗਿਆਨ ਨਾ ਸਾਂਠ ਰਿਹਾ
 ਪੂਜਾ ਪਾਠ ਨਾ ਠਾਠ ਪ੍ਰੇਮ ਗਜੀ॥
 ਪਾ ਬਿਸਰਾਂਮ ਨਾ ਸੁਬਹਾ ਇ ਸਾਮ
 ਜਹ ਦਾਸ ਭਗਵਾਂਨ ਬਹਾਰ ਸਜੀ॥੧੭੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਇਕੰਤ- ਇਕੱਲਿਆਂ। ਤੰਤ- ਤਾਰ। ਬਜੀ- ਘੜਕੀ। ਸੰਗ- ਸੰਕਾ। ਪਤੰਗ- ਉਡਣ ਵਾਲਾ, ਭਾਵ ਸੰਕਲਪ, ਫੁਰਨੇ ਆਦਿ। ਯਕਰੰਗ- ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਇਕੋ ਜਿਹਾ। ਉਮੰਗ- ਮਨ ਦਾ ਵਲਵਲਾ, ਇੱਛਾ। ਤਜੀ- ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੀ। ਗਾਂਠ- ਗੰਢ, ਭਾਵ ਦੁਚਿੱਤੀ। ਸਾਂਠ- ਜੋੜ, ਸੰਬੰਧ। ਠਾਠ- ਸਮੱਗਰੀ। ਪ੍ਰੇਮ ਗਜੀ- ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਗਰਜਨਾ। ਬਿਸਰਾਂਮ- ਟਿਕਾਣਾ। ਸੁਬਹਾ ਇ ਸਾਮ- ਸਵੇਰੇ-ਸ਼ਾਮ। ਬਹਾਰ- ਅਨੰਦ, ਖੁਸ਼ੀ। ਸਜੀ- ਸਜਿਤ ਹੋਈ ਹੈ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵਿਸਮਾਦਿਕ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਾਲੀ ਤਾਰ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਇਕਸੁਰਤਾ ਨਾਲ ਸਮੂਹ ਸੰਕੇ, ਫੁਰਨੇ ਅਤੇ ਮਨ ਦੇ ਵਲਵਲੇ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਗਰਜਨਾ ਨਾਲ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੀ ਗੰਢ ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂਜਾ-ਪਾਠ ਰੂਪੀ ਕਰਮਕਾਂਡ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲਗਾਉ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਟਿਕਾਣੇ ਨਾਲ ਕੇਵਲ ਸਵੇਰੇ-ਸ਼ਾਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਹਰ ਵੇਲੇ ਅਨੰਦ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ॥੧੭੨॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਬੈਹਰ ਬੁੰਦ ਹੋ ਇਕ ਗਏ
 ਲਖੇ ਕੌਣ ਜਾਂ ਆਬ ਮੇ ਆਬ ਪਿਆ ਹੈ॥
 ਦ੍ਰੈਤ ਕੀ ਸਾਖ ਹੈ ਦੂਰ ਭਈ
 ਜਬ ਵਹਿਦ ਵਹਿਦ ਹੋਇ ਗਿਆ ਹੈ॥
 ਗੈਰ ਇਲਾਮਤ ਉਠ ਗਈ ਸਬ
 ਨੂਰ ਹੀ ਨੂਰ ਸਮਾਇ ਰਹਿਆ ਹੈ॥
 ਜਮਾ ਬੀਚੁ ਆ ਜੁਜ ਹੈ ਜਮਾ ਹੂਈ ਇਉਂ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਅਲਾਹਿ ਭਇਆ ਹੈ॥੧੭੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬੈਹਰ- ਸਮੁੰਦਰ। ਲਖੇ- ਜਾਣੇ, ਪਛਾਣੇ। ਆਬ- ਪਾਣੀ। ਦ੍ਰੈਤ- ਦੂਜਾ ਭਾਵ।
 ਸਾਖ- ਟਾਹਣੀ। ਵਹਿਦ- ਇਕ, ਵੱਖਰਾ। ਵਹਿਦ- ਇਕ, ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਮ। ਗੈਰ ਇਲਾਮਤ-
 ਵੱਖਰੀ ਪਛਾਣ। ਸਬ- ਸਭ। ਜਮਾ- ਜੋੜ। ਜੁਜ- ਹਿੰਸਾ, ਟੁਕੜਾ, ਅੰਸ਼। ਅਲਾਹਿ- ਰੱਬ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਜੀਵ ਦੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਹੋਣ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਸਮੁੰਦਰ ਅਤੇ ਬੁੰਦ ਇਕ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਪਾਣੀ ਨੂੰ
 ਨਿਖੇੜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਵੱਖਰੀ ਹੋਂਦ ਵਾਲਾ ਜੀਵ ਅੱਲਾਹ ਨਾਲ ਮਿਲ
 ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦਵੈਤ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵੱਖਰੀ ਪਛਾਣ ਦੇ ਖਤਮ ਹੋਣ ਨਾਲ ਸਭ ਪਾਸੇ ਇਕੋ
 ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੋੜ ਵਿਚ ਜੋੜ ਜੁੜਨ ਨਾਲ ਏਕਤਾ ਕਾਇਮ ਹੋਣ ਵਾਂਗ ਪਰਮਾਤਮਾ
 ਵਿਚ ਜੀਵਾਤਮਾ ਦੇ ਅਭੇਦ ਹੋਣ ਨਾਲ ਕੇਵਲ ਉਹ ਹੀ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੧੭੩॥

ਸੁਯਾ॥
 ਜਾਂਣਿਆਂ ਆਂਮ ਹੈ ਜਗ ਤਮਾਮ
 ਇਹ ਸੂਬ ਹੀ ਖਾਂਮ ਹੈ ਚਾਂਮ ਪਸਾਰਾ॥
 ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਲੈ ਸਾਚ ਪਛਾਨ
 ਹੋ ਸੁਘੜ ਸੁਜਾਨ ਅਬੇ ਦਿਲਦਾਰਾ॥
 ਮਨ ਸਲਾਹਿ ਲੈ ਪਾਇ ਪਨਾਹਿ ਹੈ
 ਸਭ ਫਨਾਹਿ ਅਕਾਰ ਬਹਾਰਾ॥
 ਓਂਕਾਰ ਅਧਾਰ ਸਭੇ ਨਿਰਾਕਾਰ
 ਹੈ ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਇਹ ਬੋਲ ਬਚਾਰਾ॥੧੭੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਆਂਮ- ਸਭ। ਜਗ- ਸੰਸਾਰ। ਤਮਾਮ- ਸਾਰਾ। ਸੂਬ- ਸਭ। ਖਾਂਮ- ਕੱਚਾ, ਕਮਜ਼ੋਰ, ਨਿਰਮੂਲ। ਚਾਂਮ- ਸਰੀਰ, ਢੰਗ। ਸੁਘੜ- ਸਮਝਦਾਰ। ਸੁਜਾਨ- ਸਿਆਣਾ। ਅਬੇ- ਹੁਣੇ। ਦਿਲਦਾਰਾ- ਹੋ ਪਿਆਰੇ। ਮਨ- ਮੰਨ। ਸਲਾਹਿ- ਰਾਏ, ਮਸ਼ਵਰਾ। ਪਨਾਹਿ- ਸ਼ਰਨ। ਫਨਾਹਿ- ਨਾਸ਼ਮਾਨ। ਅਕਾਰ- ਰਚਨਾ। ਬਹਾਰਾ- ਖੁਸ਼ੀਆਂ-ਖੇਡੇ। ਓਂਕਾਰ- ਸਿਰਜਨਹਾਰ ਪਰਮਾਤਮਾ। ਅਧਾਰ- ਆਸਰਾ। ਨਿਰਾਕਾਰ- ਅਕਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪਰਮਾਤਮਾ। ਬੋਲ- ਬਚਨ। ਬਚਾਰਾ- ਵਿਚਾਰਿਆ ਹੈ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਨਾਸ਼ਮਾਨਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਸਦੀਵੀ ਸੱਚ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਮੁੱਚਾ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਸਾਰਾ ਹੀ ਨਾਸ਼ਮਾਨ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸੂਝਵਾਨ ਬਣ ਕੇ ਸੱਚ ਦੀ ਪਛਾਣ ਵਾਲਾ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਖੁਸ਼ੀਆਂ-ਖੇਡੇ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਜਗਤ ਦੀ ਨਾਸ਼ਮਾਨਤਾ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਮੁਰਸ਼ਦ ਦੀ ਸਲਾਹ ਮੰਨ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਦੀਵੀ ਬਚਨ ਹੀ ਵਿਚਾਰਨਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਸਿਰਜਨਹਾਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਇਸ ਜਗਤ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੈ॥੧੭੪॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਸਮਝ ਜੁਆਂਨ ਹੈਂ ਹਮ ਮਹਿਮਾਂਨ
 ਇਹ ਕੂਚ ਜਹਾਨ ਨਦਾਨ ਕਰੈਗੇ॥
 ਮੁਹਲਤ ਨਾ ਦੰਮ ਏਕ ਮਿਲੇ ਕੁਝ
 ਨਾਂ ਕਰ ਹੁਜਤ ਛਿਨ ਅਰੈਗੇ॥
 ਮਸਲਹਤ ਬਾਝ ਹੀ ਉਠ ਚਲੇਂ
 ਅਗੇ ਕਾਲ ਕਰਾਰ ਨਾ ਮੂਲੁ ਫਰੈਗੇ॥
 ਪਾਵ ਪਸਾਰ ਖਲਾਰ ਕਰੇਂ ਇਹ
 ਓੜਕ ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਹਰੈਗੇ॥੧੭੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਹਮ- ਅਸੀਂ। ਮਹਿਮਾਂਨ- ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ। ਕੂਚ- ਚੱਲਣਾ, ਰਵਾਨਾ ਹੋਣਾ। ਜਹਾਨ- ਸੰਸਾਰ। ਨਦਾਨ- ਬੇਸਮਝ। ਮੁਹਲਤ- ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਵਾਧੂ ਸਮਾਂ। ਦੰਮ- ਸੁਆਸ। ਹੁਜਤ- ਬਹਾਨਾ, ਢੁੱਚਰ। ਛਿਨ- ਪਲ ਭਰ। ਅਰੈਗੇ- ਅਤ ਸਕਾਂਗੇ। ਮਸਲਹਤ- ਸਲਾਹ- ਮਸ਼ਵਰਾ, ਵਿਚਾਰ-ਵਿਟਾਂਦਰਾ। ਬਾਝ- ਬਿਨਾਂ। ਅਗੇ- ਮੂਹਰੇ, ਸਾਹਮਣੇ। ਕਾਲ- ਮੌਤ। ਕਰਾਰ- ਅਡੋਲਤਾ, ਧੀਰਜ। ਮੂਲੁ- ਬਿਲਕੁਲ। ਫਰੈਗੇ- ਫੜਾਂਗੇ, ਭਾਵ ਕਾਇਮ ਰੱਖ ਸਕਾਂਗੇ। ਪਾਵ- ਪੈਰ। ਖਲਾਰ- ਪਸਾਰ ਕੇ। ਓੜਕ- ਅੰਤ। ਹਰੈਗੇ- ਹਾਰ ਜਾਵਾਂਗੇ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਖਚਿਤ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਸਮਝਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੁਆਨੀ ਵਿਚ ਹੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸੋਝੀ ਕਰ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਜਗਤ ਵਿਚ ਮਹਿਮਾਨ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਅੱਗੇ ਕੂਚ ਕਰ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅੰਤਿਮ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਫਿਰ ਪਲ ਭਰ ਦੀ ਵੀ ਮੁਹਲਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਬਹਾਨਾ ਕੰਮ ਆਉਣਾ ਹੈ। ਕਾਲ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਚੱਲਣੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਅਤੇ-ਖੜੇ ਬਗ਼ੈਰ ਹੀ ਇੱਥੋਂ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਦੁਨਿਆਵੀ ਜਗਤ ਵਿਚ ਪੈਰ ਪਸਾਰ ਕੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਬਾਜੀ ਨਹੀਂ ਹਾਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ॥੧੭੫॥

ਸੁਯਾ॥
 ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਬਕਾਰ ਬਜਾਰ ਹੈ
 ਦੁਖ ਹਜਾਰ ਬਗਾਰ ਭਰਾ॥
 ਜਨਮ ਔ ਮਰਨ ਤੇ ਭੁਖ ਪਿਆਸ ਹੈ
 ਰਾਗ ਦੁਐਖ ਬਕਾਰ ਖਰਾ॥
 ਤ੍ਰਿਪਤ ਨਹੀਂ ਕੁਝ ਭੋਗਨ ਮੇਂ
 ਇਨ ਭੋਗ ਅਰਾਮ ਕਹੁ ਕਿਨ ਕਰਾ॥
 ਹੋ ਉਪਰਾਮ ਰਹੋ ਅਠ ਜਾਮ ਹੀ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਨਦਾਨ ਨਰਾ॥੧੭੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਕਾਰ ਬਜਾਰ- ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੰਡੀ। ਬਗਾਰ ਭਰਾ- ਬੇਅਰਥ ਕੰਮਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ। ਰਾਗ- ਪ੍ਰੇਮ। ਦੁਐਖ- ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ। ਖਰਾ- ਬਹੁਤ। ਤ੍ਰਿਪਤ- ਰੱਜ, ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ। ਭੋਗਨ ਮੇਂ- ਪਦਾਰਥਕ ਸੁੱਖਾਂ ਵਿਚ। ਅਰਾਮ- ਸਥਿਰਤਾ, ਭਾਵ ਸਬਰ-ਸੰਤੋਖ ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ। ਕਿਨ- ਕਿਸ ਨੇ। ਕਰਾ- ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਪਰਾਮ- ਨਿਰਲੇਪ। ਅਠ ਜਾਮ- ਅੱਠ ਪਹਿਰ, ਭਾਵ ਹਮੇਸ਼ਾਂ। ਨਦਾਨ ਨਰਾ- ਬੇਸਮਝ ਮਨੁੱਖ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿਚ ਲਿਪਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਵਰਜਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੰਡੀ ਵਾਲਾ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਬੇਅਰਥ ਕੰਮਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਜਨਮ, ਮਰਣ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਾਂ, ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾਪਨ ਆਦਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਕਾਰ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੋਗਦਿਆਂ ਮਨ ਤ੍ਰਿਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਦੁਨਿਆਵੀ ਭੋਗ ਮਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਅੱਠ ਪਹਿਰ ਭਾਵ ਹਰ ਸਮੇਂ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਮੁਖੀ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ॥੧੭੬॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਬੋਧ ਬਹੀਨ ਨਾ ਚੀਨਸ ਆਤਮ
 ਜੋ ਪ੍ਰਬੀਨ ਹੈ ਸ੍ਰਬ ਕਲਾ॥
 ਧਾਵਤ ਧਾਵਤ ਦਿਵਸ ਗਿਆ
 ਗਈ ਰੈਂਨ ਹੈ ਸੈਨ ਮੇ ਸਭ ਖਲਾ॥
 ਅਵਸਰ ਫੇਰ ਨਾਂ ਇਹ ਮਿਲੇ
 ਜਾਂਦਾ ਜਨਮ ਅਮੋਲਕ ਛੈਲ ਛਲਾ॥
 ਹਿੰਮਤ ਹਾਰ ਨਾ ਧਾਰੁ ਬਚਾਰ ਕੇ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਹੋ ਅਮਲ ਮਲਾ॥੧੨੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬੋਧ ਬਹੀਨ- ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ। ਚੀਨਸ- ਜਾਣਨਾ, ਪਛਾਣਨਾ। ਪ੍ਰਬੀਨ-
 ਨਿਪੁੰਨ। ਸ੍ਰਬ ਕਲਾ- ਸਭ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਿਚ। ਧਾਵਤ ਧਾਵਤ- ਦੌੜ-ਭੱਜ। ਦਿਵਸ- ਦਿਨ।
 ਰੈਂਨ- ਰਾਤ। ਸੈਨ ਮੇ- ਨੀਂਦ ਵਿਚ। ਖਲਾ- ਖਾਲੀ, ਭਾਵ ਬੇਅਰਥ। ਅਵਸਰ- ਸਮਾਂ, ਮੌਕਾ।
 ਅਮੋਲਕ- ਅਨਮੋਲ, ਕੀਮਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ। ਛੈਲ- ਸੋਹਣਾ। ਛਲਾ- ਛਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।
 ਧਾਰੁ- ਧਾਰਨ ਕਰ। ਅਮਲ ਮਲਾ- ਮੈਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਕਰਨੀ ਵਾਲਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਤਮ-ਚੀਨਣ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ
 ਕਿ ਬੁੱਧੀ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਆਤਮਾ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਸਮੂਹ ਸ਼ਕਤੀਆਂ
 ਦਾ ਸੋਮਾ ਹੈ। ਭੱਜ-ਦੌੜ ਕਰਦਿਆਂ ਦਿਨ ਬੀਤ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸੌਂ ਕੇ ਰਾਤ ਲੰਘ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ
 ਜੀਵਨ ਬੇਅਰਥ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਅਮੋਲਕ ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ
 ਦੁਬਾਰਾ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਅਤੇ ਇਹ ਛਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ
 ਹਾਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਮੈਲ-ਰਹਿਤ ਕਰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੋਣਾ
 ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ॥੧੨੨॥

ਸੁਯਾ॥
 ਏਕ ਅਕਾਲ ਕੀ ਘਾਲ ਕਮਾਲ
 ਓਹੁ ਹਰ ਹਰ ਹਾਲ ਸੰਭਾਲ ਚਲੇ॥
 ਤਿਆਗ ਗੋਪਾਲ ਨ ਆਨ ਸੇ ਲਾਗ
 ਨਾਂ ਬੀਚ ਜੰਜਾਲ ਜੁਵਾਲ ਜਲੇ॥
 ਸਾਚ ਸੇ ਰਾਚ ਨਾ ਕਾਚ ਮੇਂ ਮਾਚ
 ਇਹ ਪਾ ਕਰ ਵਾਚ ਅਵਾਚ ਖਲੇ॥
 ਹੋ ਨਿਰਪੱਖ ਅਲਖ ਲਖੇ ਅਬ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਅਛਲ ਛਲੇ॥੧੭੮॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅਕਾਲ- ਕਾਲ ਰਹਿਤ ਪਰਮਾਤਮਾ। ਘਾਲ- ਕਮਾਈ, ਬੰਦਗੀ। ਕਮਾਲ- ਅਮੋਲ, ਬੇਸ਼ਕੀਮਤੀ। ਹਰ ਹਾਲ- ਸਭ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿਚ। ਗੋਪਾਲ- ਪਾਲਣਹਾਰ ਪਰਮਾਤਮਾ। ਆਨ- ਹੋਰ, ਦੂਜਾ। ਲਾਗ- ਜੁੜ। ਜੰਜਾਲ- ਮਾਇਆ ਦਾ ਜਾਲ। ਜੁਵਾਲ- ਅੱਗ। ਜਲੇ- ਸੜੇ। ਰਾਚ- ਮਿਲ। ਕਾਚ- ਝੂਠ। ਮਾਚ- ਮੱਚ, ਸੜ। ਵਾਚ- ਬਾਣੀ, ਬਚਨ। ਅਵਾਚ- ਚੁੱਪ, ਖਾਮੋਸ਼। ਨਿਰਪੱਖ- ਪੱਖਪਾਤ ਰਹਿਤ। ਅਲਖ- ਨਾ ਜਾਣਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ, ਪਰਮਾਤਮਾ। ਲਖੇ- ਜਾਣੇ। ਅਛਲ- ਨਾ ਛਲਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪ੍ਰਭੂ-ਬੰਦਗੀ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਘਾਲ-ਕਮਾਈ ਨੂੰ ਹਰ ਹਾਲ ਵਿਚ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਹੀ ਅੱਗੇ ਚੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਜੰਜਾਲ ਰੂਪੀ ਅੱਗ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਸੜਨ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੱਚ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਝੂਠ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣਾ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਨਿਰਲੇਪ ਹੋ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਛਲੇ ਨਾ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਵੱਸ ਵਿਚ ਕਰ ਲੈਣਾ ਯੋਗ ਹੈ॥੧੭੮॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਬੀਚ ਸਰਾਇੰ ਮੁਸਾਫਰ ਹੈਂ
 ਕੋਈ ਦੰਮ ਗੁਜ਼ਾਰ ਕੇ ਉਠ ਚਲੈਂਗੇ॥
 ਕਰ ਪਸਾਰ ਗੁਵਾਰ ਨਹੀਂ ਈਹਾਂ
 ਦਾਵੇ ਸੇ ਮੁਹ ਸਭ ਖਾਕ ਮਲੈਂਗੇ॥
 ਬਾਤ ਬਚਾਰ ਬਪਾਰ ਕਰੋ ਕੁਝ
 ਓੜਕ ਹੋਇ ਨਿਰਾਸ ਖਲੈਂਗੇ॥
 ਹੋਹ ਬੇਦਾਰ ਲਖੀ ਗੁਫਤਾਰ ਹੈ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਆ ਜਾਤ ਰਲੈਂਗੇ॥੧੭੯॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਰਾਇੰ- ਮੁਸਾਫਰਖਾਨਾ। ਕੋਈ ਦੰਮ- ਕੁਝ ਸੁਆਸ, ਭਾਵ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸਮਾਂ। ਪਸਾਰ- ਵਿਸਤਾਰ। ਗੁਵਾਰ- ਬੇਸਮਝ, ਮੂਰਖ। ਦਾਵੇ ਸੇ- ਦਾਅਵਾ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਨਾਲ, ਅਧਿਕਾਰ ਜਮਾਉਣ ਨਾਲ। ਖਾਕ- ਮਿੱਟੀ। ਮਲੈਂਗੇ- ਮਲਣਗੇ। ਬਾਤ- ਗੱਲ। ਬਪਾਰ- ਵਪਾਰ, ਵਣਜ। ਓੜਕ- ਅੰਤ ਨੂੰ। ਨਿਰਾਸ- ਉਦਾਸ, ਮੂੰਹ ਲਮਕਾ ਕੇ। ਖਲੈਂਗੇ- ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣਗੇ। ਬੇਦਾਰ- ਸਾਵਧਾਨ, ਚੇਤੰਨ। ਗੁਫਤਾਰ- ਗੱਲ-ਬਾਤ, ਬਚਨ। ਜਾਤ- ਹਕੀਕਤ, ਸਚਾਈ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿਚ ਖਚਿਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਕਰਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵੱਲ ਮੁੜਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਮੁਸਾਫਰਖਾਨੇ ਵਾਂਗ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਮੁਸਾਫਰ ਰਾਤ ਗੁਜ਼ਾਰ ਕੇ ਅੱਗੇ ਤੁਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਮਿੱਟੀ ਮਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਵਪਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਖੀਰ ਨਿਰਾਸ ਹੋਣਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਚੇਤੰਨ ਹੋ ਕੇ ਇਹ ਬਚਨ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜਾਤ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਕਰਮ ਕਰਨੇ ਯੋਗ ਹਨ॥੧੭੯॥

ਸ੍ਰੈਯਾ॥
 ਹੋ ਇਸਤਿਆਕ ਬੇਬਾਕ ਜਿਸੇ
 ਓਹ ਹੈ ਮੁਸਤਾਕ ਬੇਝਾਕ ਵਲੇ॥
 ਹਿਜਰ ਹਿਲਾਕ ਫਿਰਾਕ ਗਏ
 ਬਹੇ ਹੋ ਕਰ ਪਾਕ ਨਾਂ ਖਾਕ ਮਲੇ॥
 ਹੋ ਹਮਵਾਰ ਨਿਹਾਰ ਰਹੇ
 ਭਏ ਵਸਲ ਵਸਾਲ ਹੁਵਾਲ ਭਲੇ॥
 ਦੂਈ ਦੂਰ ਸੇ ਨੂਰ ਹੋ ਨੂਰ ਰਹੇ
 ਹੁਣ ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਭੀ ਉਠ ਚਲੇ॥੧੮੦॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਇਸਤਿਆਕ- ਇੱਛਾ, ਚਾਹ, ਸੌਂਕ। ਬੇਬਾਕ- ਬੇਖੌਫ਼। ਮੁਸਤਾਕ- ਸੌਂਕ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ, ਇੱਛਕ। ਬੇਝਾਕ- ਉਮੀਦ ਨਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ, ਨਿਰਸਵਾਰਥ। ਵਲੇ- ਵੇ, ਅਤਿਆ। ਹਿਜਰ- ਵਿਛੋੜਾ, ਜੁਦਾਈ। ਹਿਲਾਕ- ਤਬਾਹੀ, ਖਾਤਮਾ। ਫਿਰਾਕ- ਜੁਦਾਈ, ਵਿਯੋਗ। ਪਾਕ- ਪਵਿੱਤਰ। ਖਾਕ- ਮਿੱਟੀ। ਮਲੇ- ਮਲਦਾ। ਹਮਵਾਰ- ਬਰਾਬਰ, ਇਕੋ ਜੇਹਾ। ਨਿਹਾਰ- ਦੇਖਣਾ। ਵਸਲ ਵਸਾਲ- ਮੇਲ-ਮਿਲਾਪ। ਹੁਵਾਲ ਭਲੀ- ਚੰਗੀ ਦਸ਼ਾ, ਸੋਹਣੇ ਹਾਲਾਤ। ਦੂਈ ਦੂਰ ਸੇ- ਦਵੈਤ ਦੂਰ ਹੋਣ ਨਾਲ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪ੍ਰਭੂ-ਮਿਲਾਪ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਬੇਖੌਫ਼ ਅਤੇ ਨਿਰਸਵਾਰਥ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬਿਰਹ ਵਾਲੀ ਜੁਦਾਈ ਦਾ ਵਿਛੋੜਾ ਖਤਮ ਹੋਣ ਨਾਲ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਮਿੱਟੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਭਾਵ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਣ ਵਾਲੇ ਬਰਾਬਰੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਸਭ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਅਤੇ ਮੇਲ-ਮਿਲਾਪ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਦਵੈਤ ਭਾਵ ਦੂਰ ਕਰਕੇ, ਭਾਵ ਵੱਖਰੀ ਪਛਾਣ ਖਤਮ ਕਰਨ ਨਾਲ ਰੱਬੀ-ਨੂਰ ਵਰਗੇ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ॥੧੮੦॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਐਨ ਮੁਹਾਤਮਾਂ ਮਤ ਵਿਖੇ
 ਮਤ ਮਲਨ ਹੋ ਜਾਤ ਹੈ ਸੰਗ ਕੁਸੰਗੀ॥
 ਭੂਲ ਕਰੋ ਨਾਹਿ ਨੇੜੁ ਕਭੀ
 ਇਨ ਮੇਲ ਸੇ ਖੇਲ ਹੋ ਜਾਇ ਕੁਰੰਗੀ॥
 ਨੀਤ ਕੋ ਤੋੜ ਅਨੀਤ ਕਰੇ
 ਨਾਹਿ ਮੀਤ ਪ੍ਰੀਤ ਹੈ ਪਾਂਬਰ ਚੰਗੀ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਜੇ ਹੋਇ ਸਕੇਂ
 ਕੁਝੁ ਬਾਤ ਕਰੋ ਕਿਤੇ ਪਾ ਸਤਸੰਗੀ॥੧੮੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਐਨ- ਠੀਕ, ਬਿਲਕੁਲ। ਮੁਹਾਤਮਾ ਮਤ- ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਮਤਿ। ਮਲਨ- ਮਲੀਨ, ਮੈਲੀ। ਜਾਤ- ਜਾਂਦੀ। ਸੰਗ ਕੁਸੰਗੀ- ਖੋਟੀ ਸੰਗਤ ਵਾਲਾ। ਨੇੜੁ- ਨੇੜਤਾ। ਕੁਰੰਗੀ- ਭੈੜੇ ਰੰਗ ਵਾਲੀ, ਭਾਵ ਮਾਇਆ ਦੇ ਰੰਗ ਵਾਲੀ। ਨੀਤ- ਇਰਾਦਾ, ਨਿਸ਼ਚਾ। ਮੀਤ- ਮਿੱਤਰਤਾ ਪ੍ਰੀਤ- ਪ੍ਰੇਮ। ਪਾਂਬਰ- ਨੀਚ ਕਰਮੀ, ਮਨਮੁਖ। ਬਾਤ- ਗੱਲ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਕੁਸੰਗਤ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕੇ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਮੱਤ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕੁਸੰਗਤ ਵਿਚ ਮੱਤ ਮਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੁਸੰਗੀਆਂ ਦੇ ਮੇਲ ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਖੇਡ ਕੁਰੰਗੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਕਦੇ ਭੁੱਲ ਕੇ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਨੇੜਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਖੋਟੀ ਮੱਤ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਸੁਭ ਨਿਸਚੇ ਨੂੰ ਤੋੜ ਕੇ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਮਿੱਤਰਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕੇ ਕੁਸੰਗਤ ਛੱਡ ਕੇ ਸਤਿਸੰਗੀਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਵਧਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ॥੧੮੧॥

ਸੁਯਾ॥
 ਸਾਕਤ ਕੇ ਐਸੇ ਸੀਖ ਕਰੀ
 ਜੈਸੇ ਮੂਰਖ ਮੰਦ ਮਵਾਦ ਨਿਕਾਲਾ॥
 ਅਵਗੁਣ ਆਣ ਭਆ ਸਭ ਗੁਣਨ ਕਾ
 ਬਿਸੀਅਰ ਕੇ ਜਿਵੇਂ ਦੂਧ ਪਿਆਲਾ॥
 ਤਪਤ ਤਨੂਰ ਗਰੂਰ ਭਰਾ
 ਨਹੀ ਸੇਹਤ ਜਾਮ ਕਾ ਦੇਹ ਹੁਵਾਲਾ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਨਦਾਨ ਨਾ ਪ੍ਰਸੀਏ
 ਸਾਕਤ ਸਮਝ ਕੇ ਬਾਸਨ ਕਾਲਾ॥੧੮੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਾਕਤ- ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਉਪਾਸਕ, ਮਨਮੁਖ। ਸੀਖ- ਸਿੱਖਿਆ। ਮਵਾਦ- ਫੋੜੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਵਾਲਾ ਗੰਦ। ਅਵਗੁਣ- ਦੋਸ਼, ਐਬ। ਗੁਣਨ ਕਾ- ਗੁਣਾਂ ਦਾ। ਬਿਸੀਅਰ- ਸੱਪ। ਪਿਆਲਾ- ਪਿਲਾਇਆ। ਤਨੂਰ- ਤੰਦੂਰ। ਗਰੂਰ- ਹੰਕਾਰ। ਸੇਹਤ ਜਾਮ- ਕਿਸੇ ਦੀ ਚੰਗੀ ਸਿਹਤ ਲਈ ਪੀਤਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਪਿਆਲਾ। ਹੁਵਾਲਾ- ਉਦਾਹਰਣ। ਪ੍ਰਸੀਏ- ਸਪਰਸ਼ ਕਰੀਏ। ਬਾਸਨ- ਬਰਤਨ, ਭਾਂਡਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਬੇਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਕਤ ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣੀ ਲਾਇਲਾਜ ਫੋੜੇ ਵਿਚੋਂ ਗੰਦ ਕੱਢਣ ਵਾਂਗ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਿੰਨਾ ਮਰਜ਼ੀ ਸਾਫ਼ ਕਰਦੇ ਰਹੋ ਪਰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਔਗੁਣ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਸੱਪ ਨੂੰ ਦੂਧ ਪਿਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਆਪਣਾ ਮੂਲ ਸੁਭਾਅ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ ਅਤੇ ਡੰਗ ਹੀ ਮਾਰਦਾ ਹੈ। ਹੰਕਾਰ ਦੇ ਤੰਦੂਰ ਵਿਚ ਤਪ ਰਹੇ ਐਸੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਿਹਤਯਾਬ ਹੋਣ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸਾਕਤ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਕਾਲੇ ਭਾਂਡੇ ਵਾਂਗ ਹਨ, ਭਾਵ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਬੁਰਾਈ ਹੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ॥੧੮੨॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਬੀਚ ਮਹੱਬਤ ਨਾਂ ਕੁਝ ਲਜਤ
 ਭੂਲ ਕਰੋ ਨਾਹਿ ਨਾਰ ਪ੍ਰੀਤੀ॥
 ਓੜਕ ਐਰ ਹੋ ਗੈਰ ਬਣੇ
 ਨਹੀਂ ਬੈਰ ਕਰੇ ਇਹ ਪਾਪ ਪਲੀਤੀ॥
 ਬੀਚ ਬਚਾਰ ਆ ਹਾਰ ਪਰੀ
 ਗਈ ਕੋਲ ਕਰਾਰ ਬਸਾਰ ਹੀ ਜੀਤੀ॥
 ਝੂਠ ਕਹੂੰ ਨਾਹਿ ਰੰਚਕ ਮਾਤ੍ਰ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਹੈ ਉਪਰ ਬੀਤੀ॥੧੮੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮਹੱਬਤ- ਪਿਆਰ। ਲਜਤ- ਅਨੰਦ। ਨਾਰ- ਔਰਤ। ਓੜਕ- ਅੰਤ ਨੂੰ। ਐਰ ਹੋ- ਵੈਰੀ ਬਣ ਕੇ। ਗੈਰ- ਪਰਾਈ, ਬਿਗਾਨੀ। ਬੈਰ- ਭਲਾਈ, ਨੇਕੀ। ਪਾਪ ਪਲੀਤੀ- ਕੁਕਰਮਾਂ ਨਾਲ ਅਪਵਿੱਤਰ ਹੋਈ। ਕੋਲ ਕਰਾਰ- ਇਕਰਾਰ ਦੇ ਬਚਨ, ਪ੍ਰਣ, ਵਾਅਦਾ। ਬਸਾਰ- ਭੁੱਲ। ਜੀਤੀ- ਜਿਉਂਦੇ ਜੀਅ। ਰੰਚਕ ਮਾਤ੍ਰ- ਭੋਰਾ ਭਰ। ਬੀਤੀ- ਵਾਪਰੀ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਦੁਨਿਆਵੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਾਰੀ-ਪ੍ਰੇਮ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਨੰਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਨਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਾਪਾਂ ਨਾਲ ਪਲੀਤ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਨਾਰੀ ਕਿਸੇ ਦਾ ਭਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਵੈਰੀ ਬਣ ਕੇ ਪਰਾਈ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਹਾਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਰੰਚਕ ਮਾਤਰ ਵੀ ਝੂਠ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਹ ਆਪ ਬੀਤੀ ਗੱਲ ਸਾਂਝੀ ਕੀਤੀ ਹੈ॥੧੮੩॥

ਸ਼ੈਯਾ॥
 ਮਾਇਆ ਕੀ ਭਾਹਿ ਲਗੀ ਚਹੂੰ ਓਰ ਹੈ
 ਭਾਗ ਚਲੇਂ ਅਬ ਕਿਧਰ ਕੇ॥
 ਆਇ ਦਰੇਗ ਭਯਾ ਮਨ ਹੈ
 ਦੇਖੀ ਆਗ ਲਗੀ ਸਭ ਹੀ ਧਿਰ ਕੋ॥
 ਪੜ ਪੁਕਾਰ ਚੌਤਰਫ ਰਹੀ
 ਦੇਖਾਂ ਆਂਖ ਉਠਾਇ ਮੈਂ ਜਿਧਰ ਕੇ॥
 ਸਤਸੰਗ ਸਰੋਵਰ ਸਾਂਤ ਬਹੇ
 ਹੁਣ ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਆ ਇਧਰ ਕੇ॥੧੮੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਭਾਹਿ- ਅੱਗ। ਚਹੂੰ ਓਰ- ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ। ਭਾਗ- ਦੌੜ। ਦਰੇਗ- ਅਫਸੋਸ, ਸੋਕ। ਭਯਾ- ਹੋਇਆ। ਆਗ- ਅੱਗ। ਧਿਰ- ਤਰਫ਼, ਪਾਸਾ। ਪੜ- ਪੈ। ਪੁਕਾਰ- ਹਾਹਾਕਾਰ। ਚੌਤਰਫ- ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ। ਆਂਖ ਉਠਾਇ- ਅੱਖ ਉਠਾ ਕੇ। ਬਹੇ- ਵਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸਤਿਸੰਗਤ ਰਾਹੀਂ ਮਾਇਆ ਦੀ ਅੱਗ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਇਆ ਰੂਪੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਅੱਗ ਚਾਰ-ਚੁਫੇਰੇ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਭੱਜ ਕੇ ਕਿਸ ਪਾਸੇ ਜਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸਾਰੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਇਹ ਅੱਗ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਦੇਖੀ ਤਾਂ ਮਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਅਫਸੋਸ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਵੀ ਅੱਖ ਚੁੱਕ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਉਸ ਪਾਸੇ ਹੀ ਹਾਹਾਕਾਰ ਮੱਚੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਸਾਂਤ ਸਰੋਵਰ ਰੂਪੀ ਸਤਿਸੰਗਤ ਹੀ ਇਸ ਅੱਗ ਤੋਂ ਬਚਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਆਉਣਾ ਹੀ ਯੋਗ ਹੈ॥੧੮੪॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਹੋਂ ਮਸਕੀਨ ਹਾਂ ਦੀਨ ਅਤੀ ਕਰ
 ਬਖਸਨਹਾਰ ਤੂੰ ਸਾਹਿਬ ਮੇਰਾ॥
 ਮੈਂ ਮਹਾਂ ਮੰਦ ਅਤੀ ਮਤ ਅੰਧ
 ਨਾ ਜਾਂਣਿਆਂ ਹੈ ਗੁਣ ਸਤਿਗੁਰ ਤੇਰਾ॥
 ਦੀਨ ਦਿਆਲ ਦਇਆ ਨਿਧ ਜੀ
 ਇਹ ਭੁਲਣਹਾਰ ਹੈ ਮੁੜ ਘਨੇਰਾ॥
 ਹਾਰ ਪੜਾ ਦਰ ਆਪ ਕੇ ਮਾਲਕ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਨਦਾਨ ਇਹ ਚੇਰਾ॥੧੮੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮਸਕੀਨ- ਨਿਮਾਣਾ। ਦੀਨ- ਗਰੀਬ। ਅਤੀ- ਬਹੁਤ। ਮਹਾਂ ਮੰਦ- ਬਹੁਤ
 ਅਪਵਿੱਤਰ, ਪਲੀਤ। ਮਤ ਅੰਧ- ਅਗਿਆਨੀ। ਦੀਨ ਦਿਆਲ- ਦੀਨਾਂ ਉੱਪਰ ਦਇਆ ਕਰਨ
 ਵਾਲਾ। ਦਇਆ ਨਿਧ- ਕਿਰਪਾ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ। ਮੁੜ- ਮੁਰਖ। ਘਨੇਰਾ- ਘਣਾ, ਬਹੁਤ। ਪੜਾ-
 ਪਿਆ। ਦਰ- ਦਰਵਾਜ਼ਾ। ਨਦਾਨ- ਬੇਸਮਝ। ਚੇਰਾ- ਚੇਲਾ, ਸੇਵਕ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਪੈ ਕੇ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ
 ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ
 ਮਾਲਕ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਗਰੀਬਾਂ ਅਤੇ ਨਿਮਾਣਿਆਂ 'ਤੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਪਵਿੱਤਰ
 ਅਤੇ ਅਗਿਆਨੀ ਮਨੁੱਖ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਅਤੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ
 ਉਸ ਦੇ ਕੀਤੇ ਉਪਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜਾ ਬੇਸਮਝ ਮਨੁੱਖ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ
 ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਬਖਸ਼ਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੧੮੫॥

ਸ੍ਰੈਯਾ॥
 ਆ ਅਗਿਆਨ ਜਹਾਂਨ ਭਆ ਅਬ
 ਆਨ ਕੀ ਆਨ ਹੈਂ ਬਾਤ ਚਲਾਤੇ॥
 ਸਮਝਣ ਸਾਰ ਨਾ ਕਰਨ ਬਚਾਰ
 ਇਹ ਬਾਹਜ ਬਿਹਾਰ ਸਭੀ ਬਤਲਾਤੇ॥
 ਬ੍ਰਿਤੀ ਸੰਕੋਚਨ ਬਾਤ ਨਹੀ
 ਸਗੋਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸੁ ਇਹ ਹੈਂ ਸੰਸਰਾਤੇ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਨਦਾਨ ਬਣੇ
 ਇਕ ਜਾਣ ਦ੍ਰੈਤ ਨਾ ਦੂਰ ਹਟਾਤੇ॥੧੮੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜਹਾਂਨ- ਜਗਤ। ਭਆ- ਹੋਇਆ, ਫੈਲਿਆ। ਆਨ ਕੀ ਆਨ- ਹੋਰ ਦੀ ਹੋਰ। ਬਾਤ- ਗੱਲ। ਚਲਾਤੇ- ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਰ- ਸੱਚ। ਬਾਹਜ ਬਿਹਾਰ- ਬਾਹਰ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ। ਬਤਲਾਤੇ- ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਬ੍ਰਿਤੀ ਸੰਕੋਚਨ- ਸੁਰਤੀ ਸਮੇਟਣਾ, ਧਿਆਨ ਇਕਾਗਰ ਕਰਨਾ। ਸੰਸਰਾਤੇ- ਸੰਸਾਰੀ, ਸੰਸਾਰ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਵਾਲਾ। ਨਦਾਨ- ਬੇਸਮਝ। ਜਾਣ- ਜਾਣ ਕੇ। ਦ੍ਰੈਤ- ਦੂਜਾ ਭਾਵ। ਨਾ ਦੂਰ ਹਟਾਤੇ- ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਅਗਿਆਨੀ ਦਵੈਤ ਵਿਚ ਫਸੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਭਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਅਗਿਆਨਤਾ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਬੇਅਰਥ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਉਲਝਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਤੱਤ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਬਾਹਰੀ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਫਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੀਆਂ ਬਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਕੋਚਣ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਬਲਕਿ ਸੰਸਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਅਤੇ ਜੋੜਨ ਵਾਲੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਗਿਆਨੀ ਮਨੁੱਖ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਬਗ਼ੈਰ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਦਵੈਤ ਭਾਵਨਾ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ॥੧੮੬॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਮਾਇਆ ਤਜੀ ਨਹੀ ਮਾਨੁ ਤਜਾ
 ਨਹੀ ਗਿਆਨ ਭਾਜਾ ਜਬ ਹੈ ਉਨਮਾਦੀ॥
 ਬਣ ਆਪ ਕੇ ਕੁਝੁ ਦਖਾਵਤ ਹੈ
 ਇਹ ਨਿਸ ਦਿਨ ਆਇ ਅਵਿਦਿਆ ਹੈ ਸਾਧੀ॥
 ਦਿਲੋਂ ਦੂਜ ਸੇ ਪੂਜ ਕਰਾਵਤ ਹੈ
 ਅਭਮਾਨ ਤਜੇ ਨਹੀ ਅਬ ਬਿਖਾਹਦੀ॥
 ਬ੍ਰਿਤ ਅਵਿਦਿਆ ਮੇਂ ਲਾਗ ਰਹੀ
 ਅਬ ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਨਾ ਠੀਕ ਏਹ ਬਾਦੀ॥੧੮੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਤਜੀ- ਛੱਡੀ। ਮਾਨੁ- ਅਹੰਕਾਰ, ਹਉਮੈ। ਤਜਾ- ਛੱਡਿਆ। ਭਾਜਾ- ਹੋਇਆ। ਉਨਮਾਦੀ- ਸੁਦਾਈ, ਪਾਗਲ। ਕੁਝੁ- ਹੋਰ। ਦਖਾਵਤ ਹੈ- ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਨਿਸ ਦਿਨ- ਰਾਤ-ਦਿਨ, ਭਾਵ ਹਰ ਸਮੇਂ। ਅਵਿਦਿਆ- ਅਗਿਆਨਤਾ। ਸਾਧੀ- ਸਿੱਧ ਕੀਤੀ। ਦੂਜ- ਦੂਜਾ, ਦਵੈਤ ਭਾਵਨਾ। ਪੂਜ- ਪੂਜਾ। ਕਰਾਵਤ- ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਬਿਖਾਹਦੀ- ਮਾਇਆ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਵਾਲਾ, ਝਗੜਾਲੂ। ਬ੍ਰਿਤ- ਸੁਰਤੀ। ਅਵਿਦਿਆ- ਅਗਿਆਨਤਾ। ਬਾਦੀ- ਆਦਤ, ਸੁਭਾਅ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮਾਇਆ ਅਤੇ ਅਵਿਦਿਆ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੇਸਮਝ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਮਾਇਆ ਦਾ ਤਿਆਗ ਤਾਂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੇ। ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖ ਅਸਲੀਅਤ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿ ਕੇ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਬਣਾਉਣੀਪੁਣੇ ਵਿਚ ਹੀ ਉਲਝੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਦਿਲ ਵਿਚ ਦਵੈਤ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਨਾਲ ਦੂਜਿਆਂ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਪੂਜਾ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੇ। ਅਗਿਆਨਤਾ ਕਾਰਨ ਮਾਇਆ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਇਹ ਸੁਭਾਅ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ॥੧੮੭॥

ਸੁਯਾ॥

ਬੇਦ ਬਲਾਸ ਇਹ ਖਾਸ ਕਹੇ

ਇਕ ਰਾਸ ਅਨਾਸ ਲਖੇ ਘਰ ਕੀ॥

ਬਿਆਸ ਬਸਿਸਟ ਸ੍ਰਿਸਟ ਏਹੋ

ਸਹੀ ਪਾਇ ਗਏ ਆਪਣੇਂ ਕਰ ਕੀ॥

ਨਾਂ ਬੜੇਕ ਬ੍ਰਹਮ ਕੇ ਹੋਰ

ਇਹ ਸਾਚੁ ਉਪਾਸਨਾ ਹੈ ਹਰ ਕੀ॥

ਲਖੇ ਏਕ ਨਾ ਹੋਇ ਅਨੇਕ ਬਹੇ

ਦੇਖੇ ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਕਰੇ ਨਰ ਕੀ॥੧੮੮॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬੇਦ ਬਲਾਸ- ਵੇਦ ਬਚਨ। ਰਾਸ- ਪੁੰਜੀ। ਅਨਾਸ- ਨਾਸ ਰਹਿਤ। ਲਖੇ- ਜਾਣੇ। ਘਰ- ਹਿਰਦਾ। ਬਿਆਸ- ਵੇਦ ਵਿਆਸ, ਜਿਸ ਨੇ ਵੇਦਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਅਤੇ ਮਹਾਭਾਰਤ ਦਾ ਸੰਕਲਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਬਸਿਸਟ- ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵੇਦਿਕ ਰਿਸ਼ੀ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਵੈਦਕ ਰਿਚਾਵਾਂ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸ੍ਰਿਸਟ- ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ। ਸਹੀ ਪਾਇ- ਦਸਤਖਤ ਕਰਕੇ। ਕਰ- ਹੱਥ। ਬੜੇਕ- ਬਿਨਾਂ, ਸਿਵਾ। ਹੋਰ- ਦੂਜਾ। ਉਪਾਸਨਾ- ਸੇਵਾ, ਪੂਜਾ। ਹਰ- ਹਰੀ, ਪਰਮਾਤਮਾ। ਅਨੇਕ- ਇਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ, ਦੂਜਾ। ਬਹੇ- ਬੈਠੇ। ਨਰ- ਬੰਦਾ, ਮਨੁੱਖ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮੌਜੂਦ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵੇਦਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਨਾਸ ਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਰਾਸ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬਿਆਸ ਅਤੇ ਬਸਿਸਟ ਆਦਿ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਇਹ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਬਚਨ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਲਿਖੇ ਹਨ। ਇਕ ਬ੍ਰਹਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਦੂਜਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਸੱਚ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਸਹੀ ਪੂਜਾ ਹੈ ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਬਿਰਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਦਵੈਤ ਭਾਵ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ॥੧੮੮॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਹੈਂ ਪ੍ਰਣਾਮੀ ਪਦਾਰਥ ਇਹੁ ਸਭ
 ਜਾਣ ਕੇ ਸਤ ਨਾ ਮੋਹ ਬੜਾਈਏ॥
 ਉਪਜਤ ਬਿਨਸਤ ਬਾਰ ਨਾਂ ਲਾਗਤ
 ਲੰਪਟ ਹੋ ਨਹੀਂ ਜਨਮ ਗੁਵਾਈਏ॥
 ਜਾ ਸਤਸੰਗ ਮੇ ਸਾਂਚ ਪਛਾਣ ਕੇ
 ਨਿਸ ਦਿਨ ਰੰਗ ਉਮੰਗ ਚੜਾਈਏ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਹੋ ਸਾਫ ਸੁਜਾਨ
 ਇਹ ਪਾਇ ਗਿਆਨ ਬਿਗਿਆਨ ਪੈ ਆਈਏ॥੧੮੯॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਪ੍ਰਣਾਮੀ- ਬਦਲਣ ਵਾਲਾ। ਸਤ- ਸੱਚ, ਸਦੀਵੀ। ਮੋਹ- ਸਨੇਹ, ਪਿਆਰ।
 ਬੜਾਈਏ- ਵਧਾਈਏ। ਉਪਜਤ- ਪੈਦਾ ਹੋਣ। ਬਿਨਸਤ- ਨਸ਼ਟ ਹੋਣ। ਬਾਰ- ਸਮਾਂ, ਦੇਰੀ।
 ਲਾਗਤ- ਲੱਗਦੀ। ਲੰਪਟ ਹੋ- ਲਿਪਟ ਕੇ। ਸਾਂਚ- ਸੱਚ। ਨਿਸ ਦਿਨ- ਰਾਤ-ਦਿਨ। ਰੰਗ
 ਉਮੰਗ- ਉਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਰੰਗ। ਸਾਫ- ਪਵਿੱਤਰ। ਸੁਜਾਨ- ਗਿਆਨੀ। ਬਿਗਿਆਨ- ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ
 ਗਿਆਨ, ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ। ਪੈ- ਉੱਪਰ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਨਾਸ਼ਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਸਤਿਸੰਗਤ ਰਾਹੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ
 ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨਾਲ ਮੋਹ ਨਹੀਂ
 ਵਧਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਬਦਲ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਉਪਜਣ ਅਤੇ ਬਿਨਸ
 ਜਾਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਖਚਿਤ ਹੋ ਕੇ ਜਨਮ ਬੇਅਰਥ
 ਨਹੀਂ ਗੁਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਸਤਿਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਸੱਚ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਸ ਨਾਲ
 ਪ੍ਰੇਮ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਵਧਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਸਫਾਈ ਕਰਕੇ
 ਗਿਆਨੀ ਪੁਰਖਾਂ ਕੋਲੋਂ ਇਹ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ॥੧੮੯॥

ਸੁਯਾ॥
 ਦੇਖਤ ਦੇਖਤ ਦੇਖੁ ਗਿਆ ਜਗੁ
 ਨਾਂ ਬਿਰ ਕੋਇ ਜੁ ਦੇਤ ਦਖਾਈ॥
 ਨੈਨਾ ਬੀਚ ਇਹ ਹੋ ਸਭ ਖੇਲੁ ਰਿਹਾ
 ਨਹੀ ਬਾਤ ਛਿਪੀ ਪ੍ਰਤਖ ਹੈ ਭਾਈ॥
 ਏਹ ਬਿਵਹਾਰ ਨਿਹਾਰ ਨਿਹਾਰ
 ਕਿਉਂ ਮੋਹਿ ਪ੍ਰੀਤ ਹੈ ਅਤ ਬਢਾਈ॥
 ਲੰਪਟ ਹੋ ਨਹੀ ਕੂੜ ਬਿਖੇ ਅਬ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਤੂੰ ਰਖੁ ਸਫਾਈ॥੧੯੦॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਦੇਖਤ ਦੇਖਤ- ਦੇਖਦਿਆਂ-ਦੇਖਦਿਆਂ। ਜਗੁ- ਜਗਤ, ਭਾਵ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਲੋਕ।
 ਬਿਰ- ਸਥਿਰ, ਕਾਇਮ। ਦੇਤ ਦਖਾਈ- ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ, ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ। ਨੈਨਾ- ਅੱਖਾਂ।
 ਖੇਲੁ- ਖੇਡ, ਤਮਾਸ਼ਾ। ਬਾਤ- ਗੱਲ। ਛਿਪੀ- ਲੁਕੀ ਹੋਈ। ਬਿਵਹਾਰ- ਕਾਰਜ। ਨਿਹਾਰ
 ਨਿਹਾਰ- ਦੇਖ-ਦੇਖ ਕੇ। ਮੋਹਿ ਪ੍ਰੀਤ- ਪ੍ਰੇਮ-ਪਿਆਰ। ਅਤ- ਬਹੁਤ। ਬਢਾਈ- ਵਧਾਇਆ
 ਹੈ। ਲੰਪਟ ਹੋ ਨਹੀ- ਲਿਪਟ ਨਾ, ਜੁੜ ਨਾ। ਕੂੜ- ਝੂਠ। ਸਫਾਈ- ਪਵਿੱਤਰਤਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਨਾਸ਼ਮਾਨਤਾ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਵਿਚ ਲਿਪਤ ਨਾ ਹੋਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ
 ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੇਖਦੇ-ਦੇਖਦੇ ਹੀ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਲੋਕ
 ਨਾਸ਼ਮਾਨ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਦੀਵੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇੱਥੇ ਕੋਈ ਵੀ ਨਜ਼ਰ
 ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਇਹ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਛੁਪੀ ਹੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ਬਲਕਿ ਇਹ ਸਾਰੀ ਖੇਡ ਅੱਖਾਂ
 ਸਾਹਮਣੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਵਾਪਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਵਰਤਾਰਾ ਦੇਖਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਜਗਤ ਨਾਲ ਇੰਨੀ
 ਪ੍ਰੀਤ ਕਿਉਂ ਵਧਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਕੇ ਇਸ ਕੂੜ ਦੇ ਪਸਾਰੇ ਵਿਚ
 ਲਿਪਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ॥੧੯੦॥

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ॥

ਸਾਜਨ ਸੰਗ ਸਖਾਇ ਜਿਤੇ

ਮਿਲ ਆਪਸ ਮੇ ਅਬ ਹੈਂ ਹਰਖਾਤੇ॥

ਬਿਪਤ ਪੜੀ ਨਾਹਿ ਨੇੜ ਕੇ ਆਵਤ

ਪੀਠ ਭਵਾਇ ਸਭੀ ਉਠ ਜਾਤੇ॥

ਹੁਬ ਹਜਾਰ ਓਹ ਯਾਰ ਕਹਾਂ

ਅਬ ਆਗੇ ਸੇਂ ਆਇ ਜੁ ਹਾਬ ਮਿਲਾਤੇ॥

ਇਹ ਬਿਵਹਾਰ ਬਣਾਉ ਬਣਾ ਜਗ

ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਕਿਉਂ ਮੋਹੁ ਬਢਾਤੇ॥੧੯੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਾਜਨ- ਸੱਜਣ, ਪਿਆਰੇ। ਸੰਗ- ਸਾਥੀ। ਸਖਾਇ- ਮਿੱਤਰ। ਜਿਤੇ- ਜਿੰਨੇ। ਹਰਖਾਤੇ- ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਬਿਪਤ- ਮੁਸੀਬਤ। ਪੜੀ- ਪਏ ਤੋਂ। ਨੇੜ- ਕੋਲ। ਕੇ- ਕੋਈ। ਆਵਤ- ਆਉਂਦਾ। ਪੀਠ ਭਵਾਇ- ਪਿੱਠ ਘੁਮਾ ਕੇ, ਭਾਵ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਕੇ। ਹੁਬ- ਪਿਆਰ। ਯਾਰ- ਮਿੱਤਰ-ਬੇਲੀ। ਮਿਲਾਤੇ- ਮਿਲਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਬਿਵਹਾਰ- ਕਾਰ-ਵਿਵਹਾਰ। ਬਣਾਉ- ਅਡੰਬਰ। ਜਗ- ਸੰਸਾਰ। ਮੋਹੁ- ਪਿਆਰ। ਬਢਾਤੇ- ਵਧਾਉਂਦੇ ਹੋ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਦੁਨਿਆਵੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਅਸਥਿਰਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਮੋਹ ਨਾ ਵਧਾਉਣ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਸੱਜਣ, ਸਾਥੀ, ਮਿੱਤਰ ਆਦਿ ਆਪਸ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਨਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਸੰਕਟ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਣ 'ਤੇ ਉਹ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ਅਤੇ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਕੇ ਭੱਜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਿਆਰ ਜਤਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਹੋ ਕੇ ਹੱਥ ਮਿਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਉਹ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੋਸਤ ਕਿੱਥੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਗਤ ਵਿਚ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕਾਰ-ਵਿਵਹਾਰ ਬਣਾਉਣੀ ਹੈ, ਇਸ ਨਾਲ ਮੋਹ ਵਧਾਉਣਾ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ॥੧੯੧॥

ਸੈਯਾ॥
 ਨਾਂ ਰਹੀ ਸਕਤ ਬ੍ਰਕਤ ਭਏ
 ਜਬ ਬ੍ਰਿਤੀ ਹੋ ਬਕਤ ਆ ਫਕਤ ਭਈ॥
 ਤੂਲ ਔ ਅਰਜ ਕੀ ਦਰਜ ਨਹੀ
 ਕੋਈ ਨਾਂ ਅਬ ਫਰਜ ਜਾਂ ਗਰਜ ਗਈ॥
 ਐਨ ਅਪਾਰ ਇਹ ਹੈ ਗੁਲਜਾਰ
 ਲੈ ਬਾਤਨ ਯਾਰ ਬਹਾਰ ਨਈ॥
 ਆ ਸੰਤੋਖ ਸੇ ਮੋਖ ਭਇਆ
 ਅਬ ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਅਨੰਦਮਈ॥੧੯੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਕਤ- ਸ਼ਕਤੀ, ਮਾਇਆ। ਬ੍ਰਕਤ- ਉਪਰਾਮ, ਨਿਰਲੇਪ। ਬ੍ਰਿਤੀ- ਸੁਰਤੀ। ਬਕਤ- ਬੱਕ ਕੇ। ਫਕਤ- ਇਕੱਲਾ, ਇਕੱਤਰ। ਤੂਲ- ਲੰਬਾਈ। ਅਰਜ- ਚੌੜਾਈ। ਦਰਜ- ਤੇੜ, ਦਰਾੜ। ਫਰਜ- ਕਰਤੱਵ। ਗਰਜ- ਲੋੜ, ਮਤਲਬ। ਐਨ- ਬਿਲਕੁਲ। ਅਪਾਰ- ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ। ਗੁਲਜਾਰ- ਫੁਲਵਾੜੀ। ਬਾਤਨ- ਅੰਦਰਲੀ। ਨਈ- ਨਵੀਂ। ਸੰਤੋਖ- ਸਬਰ। ਮੋਖ- ਮੁਕਤੀ। ਅਨੰਦ ਮਈ- ਅਨੰਦਦਾਇਕ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਅਨੰਦ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੋਣ ਨਾਲ ਇਸ ਵਿਚ ਖਚਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਬਿਰਤੀ ਬੱਕ ਕੇ ਇਕੱਲੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮਾਇਆ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਖੀਣ ਹੋਣ ਨਾਲ ਸਮੂਹ ਫੁਰਨੇ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਫਰਜ਼ ਜਾਂ ਲੋੜ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਮਾਇਆ ਦੀ ਨਿਰਲੇਪਤਾ ਨਵੀਂ ਬਹਾਰ ਵਾਲਾ ਖੇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸੰਤੋਖ ਵਿਚੋਂ ਮੁਕਤੀ ਅਤੇ ਅਨੰਦਮਈ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ॥੧੯੨॥

ਸ੍ਰੋਯਾ॥
 ਜਹ ਸਿੰਘ ਕੁਰੰਗ ਹੈ ਅੰਗ ਇਕਾ
 ਇਕਾ ਬਕਰੀ ਔ ਬਘਿਆਰ ਅਹੇ॥
 ਜਹ ਹਸਤੀ ਔ ਕੀਟ ਹੈ ਡੀਠ ਇਕਾ
 ਇਕਾ ਹੋ ਜਹ ਹੈਂ ਨਰ ਨਾਰ ਰਹੇ॥
 ਜਹ ਜੀਵ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ ਮਰਮ ਇਕਾ
 ਇਕਾ ਬਰਨ ਆਸਰਮ ਕੀ ਧਾਰ ਬਹੇ॥
 ਸੋ ਅਸਥਾਨ ਕੀ ਆਸ ਹੀ ਸੰਤਨ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਨਦਾਨ ਕਹੇ॥੧੯੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਿੰਘ- ਸ਼ੇਰ। ਕੁਰੰਗ- ਹਿਰਣ। ਅੰਗ- ਸਾਥ। ਇਕਾ- ਇਕੋ ਜਿਹੇ। ਬਘਿਆਰ- ਭੇੜੀਆ। ਅਹੇ- ਸੰਬੋਧਨ ਦਾ ਸ਼ਬਦ। ਹਸਤੀ- ਹਾਥੀ। ਕੀਟ- ਕੀੜੀ। ਡੀਠ- ਦੇਖਣਾ। ਨਰ ਨਾਰ- ਮਰਦ ਅਤੇ ਔਰਤ। ਜੀਵ- ਜੀਵਾਤਮਾ। ਮਰਮ- ਭੇਦ। ਬਰਨ- ਜਾਤੀ-ਭੇਦ। ਆਸਰਮ- ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਦੇ ਦਰਜੇ। ਧਾਰ ਬਹੇ- ਧਾਰਾ ਵਗਦੀ ਹੈ। ਸੰਤਨ- ਸੰਤ। ਨਦਾਨ- ਬੇਸਮਝ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਤ ਅਜਿਹੀ ਉੱਚਤਮ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਇੱਛੁਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਸਾਰਿਆਂ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਨੂਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਜਾਣ ਭਾਵ ਸ਼ੇਰ ਅਤੇ ਹਿਰਣ, ਬੱਕਰੀ ਅਤੇ ਬਘਿਆੜ, ਹਾਥੀ ਅਤੇ ਕੀੜੀ, ਨਰ ਅਤੇ ਨਾਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭੇਦ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਆਵੇ। ਜੀਵ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮ, ਵਰਣ ਅਤੇ ਆਸ਼ਰਮ ਦਾ ਭੇਦ ਮਿਟ ਜਾਵੇ। ਪਰਮਪਦਿ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਲੀ ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਆਸ ਕੇਵਲ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ॥੧੯੩॥

ਸ਼ੈਯਾ॥

ਜਾਗ ਸਵੇਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਦੇਰ
ਇਹ ਵੇਰ ਨਾ ਫੇਰ ਮਿਲੇ ਕਭੀ ਆਈ॥
ਸੌਂਕ ਸਨਾਖਤ ਰਖ ਰਫਾਕਤ
ਲੇਹੁ ਲਿਆਕਤ ਆਰਫ ਭਾਈ॥
ਗਹੇਂ ਗੁਫਤਾਰ ਰਹੇਂ ਦਿਲਦਾਰ
ਗੁਫਾਰ ਦੀਦਾਰ ਹੋਵੇ ਤੁਰਤਾਈ॥
ਇਉਂ ਦਿਲ ਬਾਗ ਦਮਾਂਗ ਹੋਇ ਰੌਸਨ
ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਕਹੇ ਸੁਭਰਾਈ॥੧੯੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਵੇਰ- ਸੁਵਖਤੇ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ। ਵੇਰ- ਸਮਾਂ, ਮੌਕਾ। ਫੇਰ- ਦੁਬਾਰਾ, ਮੁੜ ਕੇ। ਸੌਂਕ- ਰੁਚੀ। ਸਨਾਖਤ- ਪਛਾਣ। ਰਫਾਕਤ- ਸੰਗਤ, ਸਾਥ। ਲਿਆਕਤ- ਸੁਝ-ਬੁਝ, ਸਮਝਦਾਰੀ। ਆਰਫ- ਰੱਬ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ। ਗਹੇਂ- ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰੇਂ। ਗੁਫਤਾਰ- ਬਚਨ। ਗੁਫਾਰ- ਔਲਾਹ, ਪਰਮਾਤਮਾ। ਦੀਦਾਰ- ਦਰਸ਼ਨ। ਤੁਰਤਾਈ- ਫੌਰਨ, ਉਸੇ ਵਕਤ। ਬਾਗ- ਖਿਤਿਆ ਹੋਇਆ। ਦਮਾਂਗ- ਦਿਮਾਗ। ਸੁਭਰਾਈ- ਸਤ, ਸੰਤੋਖ, ਦਯਾ ਆਦਿ ਗੁਣਾਂ ਰੂਪੀ ਭਰਾਵਾਂ ਵਾਲੀ, ਗੁਣਵੰਤੀ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਇਸ ਅੰਤਿਮ ਸਵੱਈਏ ਵਿਚ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਹੋਣ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੀਤਿਆ ਹੋਇਆ ਸਮਾਂ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਭੂ ਬੰਦਗੀ ਹਿਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਜਾਗਣ ਵਿਚ ਦੇਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਧੀਨ ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਮਿੱਤਰਤਾ ਅਤੇ ਸੰਗਤ ਕਰੇਂ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾ ਲਵੇਂ ਤਾਂ ਤੁਰੰਤ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੱਬੀ ਗੁਣ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਨਾਲ ਮਨ ਵਿਚ ਖੇਤਾ ਅਤੇ ਦਿਮਾਗ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੧੯੪॥

ਕਬਿਤ

ਕਬਿਤ॥

ਅੰਕਰ ਜਿਉਂ ਏਕ ਬਟ ਸੂਖਮ ਸੇ ਸੂਖਮ ਸੀ
ਤਿਸ ਕੇ ਹੋ ਤੀਨ ਡਾਲ ਭਇਆ ਬਿਸਥਾਰ ਹੈ॥

ਏਕ ਸੇ ਦੋ ਤੀਨ ਚਾਰ ਭਏ ਹੈਂ ਹਜਾਰ ਯਾਰ
ਲਾਖ ਤੇ ਕਰੋੜ ਅਰਬ ਖਰਬ ਬੇਸੁਮਾਰ ਹੈ॥

ਐਸੇ ਏਕ ਆਤਮਾਂ ਸੇ ਮਨ ਚਿਤ ਬੁਧ ਹੋਇ
ਰਜੋ ਤਮੋ ਸਤੋ ਤੀਨ ਗੁਣਾ ਸੰਸਾਰ ਹੈ॥

ਪਾਇ ਐਸਾ ਮੂਲ ਨਹੀ ਅਰਜ ਔ ਤੂਲ ਜਾਂ ਮੇਂ
ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਸਹੀ ਆਤਮ ਬਚਾਰ ਹੈ॥੧੯੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅੰਕਰ- ਬੀਜ। ਬਟ- ਬੋਹੜ। ਸੂਖਮ ਸੇ ਸੂਖਮ- ਅਤੀ ਸੂਖਮ। ਤੀਨ ਡਾਲ- ਤਿੰਨ ਟਾਹਣੀਆਂ। ਭਇਆ- ਹੋਇਆ। ਲਾਖ- ਲੱਖ। ਬੇਸੁਮਾਰ- ਬੇਹਿਸਾਬ, ਬੇਅੰਤ। ਮਨ- ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸੰਕਲਪ-ਵਿਕਲਪ ਫੁਰਦੇ ਹਨ। ਚਿਤ- ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਚੇਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬੁਧ- ਜਿਸ ਤੋਂ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਰਜੋ ਤਮੋ ਸਤੋ- ਮਾਇਆ ਦੇ ਤਿੰਨ ਗੁਣ। ਤੀਨ ਗੁਣਾ- ਤਿੰਨ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲਾ। ਮੂਲ- ਮੁੱਢ, ਆਦਿ, ਭਾਵ ਪਰਮਾਤਮਾ। ਅਰਜ- ਚੌੜਾਈ। ਤੂਲ- ਲੰਬਾਈ। ਜਾਂ ਮੇਂ- ਜਿਸ ਵਿਚ। ਸਹੀ- ਠੀਕ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਬੋਹੜ ਦੇ ਇਕ ਸੂਖਮ ਬੀਜ ਵਿਚੋਂ ਤਿੰਨ ਟਾਹਣੀਆਂ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਲੱਖਾਂ, ਕਰੋੜਾਂ ਬੇਸੁਮਾਰ ਟਾਹਣੀਆਂ ਫੈਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਆਤਮਾ ਵਿਚੋਂ ਮਨ, ਚਿੱਤ, ਬੁੱਧੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾਂ ਸਤੋ, ਰਜੋ ਅਤੇ ਤਮੋ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਲੰਬਾਈ, ਚੌੜਾਈ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਇੰਨੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪਸਾਰੇ ਦੇ ਮੂਲ ਦੀ ਸੋਝੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੀ ਸਹੀ ਆਤਮ ਵਿਚਾਰ ਹੈ॥੧੯੫॥

ਕਬਿਤ॥

ਜੇਰ ਸਾਯਾ ਕਾਲ ਕਿਉ ਹੋਵੇ ਇਹ ਅਕਾਲ
 ਬਾਤ ਬੜੀ ਹੀ ਮੁਹਾਲ ਡਾਲ ਅੰਕਰ ਸਮਾਵਣੇ॥
 ਮਿਲੇ ਕਾਮਲ ਜੇ ਪੀਰ ਹੋਹ ਦਾਮਨ ਬਗੀਰ
 ਐਸੀ ਕਰ ਤਦਬੀਰ ਤਕਦੀਰ ਤੀਰ ਚਾਵਣੇ॥
 ਬਾਤ ਅਸਲੀ ਬਚਾਰ ਹੋਇਆ ਕਹਾਂ ਸੇ ਪਸਾਰ
 ਐਸੇ ਕਰਕੇ ਸਮਾਰ ਨਿਰਾਕਾਰ ਨਿਜ ਪਾਵਣੇ॥
 ਆਪ ਆਪ ਕੋ ਨਿਹਾਰ ਪਾਇਆ ਏਕ ਓਂਕਾਰ
 ਜਬ ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਪੜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕੇ ਬਛਾਵਣੇ॥੧੯੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜੇਰ ਸਾਯਾ ਕਾਲ- ਕਾਲ ਦੇ ਪਰਛਾਵੇਂ ਹੇਠ। ਅਕਾਲ- ਅਮਰ। ਬਾਤ- ਗੱਲ। ਮੁਹਾਲ- ਅਸੰਭਵ, ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ। ਡਾਲ- ਟਾਹਣੀ। ਅੰਕਰ- ਬੀਜ। ਸਮਾਵਣੇ- ਲੀਨ ਹੋਣਾ। ਕਾਮਲ ਪੀਰ- ਪੂਰਾ ਮੁਰਸ਼ਦ। ਦਾਮਨ ਬਗੀਰ- ਪੱਲਾ ਫਤਨਾ। ਤਦਬੀਰ- ਯੁਕਤੀ, ਯਤਨ। ਤਕਦੀਰ- ਕਿਸਮਤ। ਚਾਵਣੇ- ਚੁਕਣੇ। ਪਸਾਰ- ਵਿਸਤਾਰ। ਸਮਾਰ- ਚਿੰਤਨ। ਨਿਰਾਕਾਰ- ਅਕਾਰ ਰਹਿਤ। ਨਿਜ- ਆਪ। ਨਿਹਾਰ- ਦੇਖ। ਏਕ ਓਂਕਾਰ- ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ। ਪੜੇ- ਪਏ। ਪ੍ਰੇਮ ਕੇ ਬਛਾਵਣੇ- ਪਿਆਰ ਦਾ ਵਿਛੋਣਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਨਿਰਾਕਾਰ ਵੱਲ ਜਾਣ ਦੀ ਸੋਝੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਛਾਵੇਂ ਅਧੀਨ ਅਕਾਲ ਵੱਲ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਵਿਚਾਰ ਟਾਹਣੀ ਦੇ ਬੀਜ ਵਿਚ ਸਮਾ ਜਾਣ ਵਾਂਗ ਅਸੰਭਵ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜੇ ਸੱਚਾ ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਪੱਲਾ ਫਤ ਕੇ ਜੁਗਤੀ ਨਾਲ ਕਿਸਮਤ ਬਦਲੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪਸਾਰੇ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਜਾਣ ਕੇ ਦੀਰਘ ਚਿੰਤਨ ਰਾਹੀਂ ਨਿਰਾਕਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਆਪੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਕੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਨਾਲ ਸਦੀਵੀ ਪ੍ਰੇਮ ਅਤੇ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ॥੧੯੬॥

ਕਬਿਤ॥

ਮਲਕੀ ਔ ਵਸਲੀ ਹਕੀਕੀ ਜੋ ਵਜੂਦ ਤਿਨ
 ਹਸਤੀ ਭੀ ਏਹੀ ਬਿਚ ਇਸਮ ਜੂਨਾਨੀ ਹੈ॥
 ਸੂਖਮ ਤੇ ਸੂਲ ਔਰ ਕਾਰਨ ਸਰੀਰ ਇਹ
 ਹਿੰਦਗੀ ਜਬਾਨ ਨਾਮ ਤਿਨੇ ਹੀ ਬਖਾਨੀ ਹੈ॥
 ਆਪਣਾ ਜੋ ਆਪੁ ਤੁਰੀਆ ਸਭ ਕਾ ਅਧਿਸਟਾਨ
 ਲਖੇ ਜੋਊ ਤਿਸੇ ਸੋਈ ਆਰਫ ਗਿਆਨੀ ਹੈ॥
 ਦਰਜੈ ਲਾਹੂਤ ਪਰ ਜਾਇ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਹੋਇ ਖੁਦ ਨੂਰ ਜੁ ਖਾਵਿੰਦ ਇਹ ਲਾਸਾਨੀ ਹੈ॥੧੯੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮਲਕੀ- ਗਿਆਨ ਦੀ ਅਵਸਥਾ। ਵਸਲੀ- ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਅਵਸਥਾ। ਹਕੀਕੀ- ਸਚਾਈ ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ। ਵਜੂਦ- ਹਸਤੀ, ਹੋਂਦ। ਹਸਤੀ- ਹੋਂਦ। ਇਸਮ ਜੂਨਾਨੀ- ਯੂਨਾਨੀ ਨਾਂ, ਯਮਨ ਬੋਲੀ ਦੇ ਨਾਂ। ਸੂਲ- ਸਥੂਲ। ਹਿੰਦਗੀ ਜਬਾਨ- ਹਿੰਦੋਸਤਾਨੀ ਬੋਲੀ। ਬਖਾਨੀ- ਵਿਖਿਆਨ ਕਰਦੀ। ਤੁਰੀਆ- ਚੌਥਾ ਪਦ। ਅਧਿਸਟਾਨ- ਘਰ, ਆਧਾਰ। ਲਖੇ- ਜਾਣੇ। ਆਰਫ- ਰੱਬ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ। ਦਰਜੈ ਲਾਹੂਤ- ਸੂਫੀ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਦੀ ਚੌਥੀ ਮੰਜਲ ਜੋ ਰੱਬ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋਣ ਦੀ ਹੈ। ਖਾਵਿੰਦ- ਪਤੀ, ਮਾਲਕ। ਲਾਸਾਨੀ- ਵਿਲੱਖਣ, ਬੇਮਿਸਾਲ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਯਵਨਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਹੋਂਦ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਅਵਸਥਾਵਾਂ ਮੰਨੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ - ਗਿਆਨ, ਮਿਲਾਪ ਅਤੇ ਸੱਚਾਈ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਸਰੀਰ ਦੇ ਤਿੰਨ ਭੇਦ ਮੰਨੇ ਗਏ ਹਨ - ਸੂਖਮ, ਸਥੂਲ ਅਤੇ ਕਾਰਨ, ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਇਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਮੰਨੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਤੁਰੀਆ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਸਮਝੇ, ਉਹ ਹੀ ਗਿਆਨਵਾਨ ਅਤੇ ਸੂਝਵਾਨ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਸਰਬ-ਉੱਚ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਵੇ ਉਹ ਖੁਦਾ ਦੇ ਨੂਰ ਜਿਹਾ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੧੯੭॥

ਕਬਿਤਾ॥

ਤੀਨ ਤਬਾ ਕੇ ਮਕਾਨ ਤੀਨ ਹਸਤੀ ਪਛਾਨ
 ਗੁਣ ਤੀਨਨ ਕੀ ਕਾਨ ਮੇ ਦੁਕਾਨ ਕੇ ਚਲਾਇਆ ਹੈ॥
 ਤੀਨ ਤਬਾ ਦਰਮਿਆਨ ਹੂਆ ਸਗਲ ਜਹਾਨ
 ਐਸੇ ਕਰਕੇ ਸਮਾਨ ਰਚੀ ਤ੍ਰਿਗੁਣੀ ਮਾਇਆ ਹੈ॥
 ਪੰਚੀਕਰਨ ਪਸਾਰ ਕੀਆ ਕੁਲ ਸੰਸਾਰ
 ਨਿਰਾਕਾਰ ਸੇ ਅਕਾਰ ਬਣ ਆਪ ਕੇ ਭੁਲਾਇਆ ਹੈ॥
 ਪਾਇ ਪਾਇ ਸਾਨ ਹੋਇਆ ਸਾਨ ਸੇ ਬੇਸਾਨ ਸਾਨ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਬਾਲਾਸਾਨ ਸਾਨੀ ਕੇ ਭੁਲਾਇਆ ਹੈ॥੧੯੮॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਤਬਾ- ਸੁਭਾਅ, ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ। ਹਸਤੀ- ਹੋਂਦ। ਤੀਨਨ- ਤਿੰਨ। ਕਾਨ- ਖਾਨ। ਦੁਕਾਨ- ਹੱਟੀ, ਕਾਰਖਾਨਾ। ਸਗਲ ਜਹਾਨ- ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ। ਤ੍ਰਿਗੁਣੀ ਮਾਇਆ- ਰਜ, ਤਮ ਅਤੇ ਸਤ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੀ। ਪੰਚੀਕਰਨ ਪਸਾਰ- ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਕਰਕੇ। ਨਿਰਾਕਾਰ- ਅਕਾਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਨਿਰਗੁਣ। ਅਕਾਰ- ਰਚਨਾ, ਸਰਗੁਣ। ਸਾਨ- ਵਡਿਆਈ, ਸ਼ੋਭਾ। ਬੇਸਾਨ- ਸ਼ੋਭਾਹੀਨ। ਬਾਲਾਸਾਨ- ਬੇਮਿਸਾਲ, ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਪਰੇ, ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ। ਸਾਨੀ- ਸ਼ੋਭਾਸ਼ਾਲੀ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਕਰਤਾ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਤਿੰਨ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲੀਆਂ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਸਤੀਆਂ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਤਿੰਨ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਵਿਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਤ੍ਰਿਗੁਣੀ ਮਾਇਆ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਾਰਨ ਹੀ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਕਰਕੇ ਨਿਰਾਕਾਰ ਤੋਂ ਸਾਕਾਰ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚ ਹੀ ਛੁਪਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਬੇਮਿਸਾਲ ਸ਼ੋਭਾ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਰਾਹੀਂ ਤੁਠੀ ਸ਼ੋਭਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਪਰ ਉਹ ਵੀ ਕਾਇਮ ਨਾ ਰਹਿ ਸਕੀ॥੧੯੮॥

ਕਬਿਤ॥

ਸੁੰਨ ਸੇ ਸੁਭਾਵਕ ਸੁਭਾਵ ਹੀ ਕੀ ਤਾਕਤ ਸੇ
 ਸੁਰਤ ਸਲੋਨੀ ਆਇ ਫੜਿਆ ਕਰਾਰ ਹੈ॥
 ਸੁਰਤ ਔ ਰੂਹ ਨਾਮ ਏਕ ਹੀ ਕਹਾਵਤ ਹੈਂ
 ਤੀਨ ਅਸਥਾਨਨ ਮੈ ਫੜਿਆ ਫਲਾਰ ਹੈ॥
 ਐਸੀ ਰਚ ਕੇ ਖਲਾਰ ਲਾਇ ਬੈਠੀ ਆ ਬਜਾਰ
 ਤਾ ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ ਖੁਆਰ ਛੱਡ ਬੈਠੀ ਜਬ ਸਾਰ ਹੈ॥
 ਤਾਂ ਹੀ ਲਏ ਏਹ ਅਨੰਦੁ ਫੜੇ ਸੁੰਨ ਦਾ ਜੇ ਰੰਦੁ
 ਹੁਣ ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਸੁੰਨ ਅਪਰ ਅਪਾਰ ਹੈ॥੧੯੯॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸੁੰਨ- ਅਫੂਰ ਅਵਸਥਾ। ਸੁਭਾਵਕ- ਸਹਿਜੇ ਹੀ। ਸੁਭਾਵ- ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ। ਸਲੋਨੀ- ਸੋਹਣੀ, ਸੁੰਦਰ। ਕਰਾਰ- ਅਡੋਲਤਾ, ਧੀਰਜ। ਤੀਨ ਅਸਥਾਨਨ- ਤਿੰਨ ਸਥਾਨ (ਮਨ, ਚਿੱਤ, ਬੁੱਧ)। ਫਲਾਰ- ਵਿਸਤਾਰ। ਖਲਾਰ- ਖੇਡ, ਰਚਨਾ। ਬਜਾਰ- ਮੰਡੀ। ਖੁਆਰ- ਬਰਬਾਦ, ਦੁਖੀ। ਸਾਰ- ਤੱਥ, ਸੱਚ। ਰੰਦੁ- ਰਾਹ, ਰਸਤਾ। ਅਪਰ ਅਪਾਰ- ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋਈ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਉਸੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਲਿਜਾਣ ਦੀ ਸੋਝੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੁੰਨ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਸਹਿਜ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਰਾਹੀਂ ਸੋਭਾਵਾਨ ਸੁਰਤੀ ਧੀਰਜ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸੁਰਤ ਅਤੇ ਰੂਹ ਦੋਵੇਂ ਇਕੋ ਹਨ ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਹ ਮਨ, ਚਿੱਤ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਨਾਲ ਜੁੜਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੁਰਤੀ ਜਦੋਂ ਆਪਣੇ ਨਿਜ ਰੂਪ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਸਾਰੇ ਨਾਲ ਜੁੜਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਖੁਆਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜੇਕਰ ਇਹ ਅਪਰੰਪਾਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਮਾਰਗ ਫੜ ਲਵੇ ਤਾਂ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ॥੧੯੯॥

ਕਬਿਤਾ॥

ਜਿਗਰ ਮੇਂ ਆਇ ਨਾਮ ਰੂਹ ਕਾ ਤਬਈ ਹੋਇ

ਦਿਲ ਅਸਥਾਨ ਨਾਮ ਇਸਦਾ ਹੈਵਾਨੀ ਹੈ॥

ਨੀਚਲੇ ਮਕਾਨ ਛੋਡ ਚਲੁ ਅਬ ਉਪਰ ਕੇ

ਅੰਤਰ ਦਮਾਂਗ ਬਣ ਬੈਠੀ ਨਫਸਾਨੀ ਹੈ॥

ਬੈਠ ਕੇ ਅਲਗ ਦੇਖੁ ਅੰਤਰਿ ਧਿਆਨ ਹੋ

ਬਣਾਵਟ ਇਹ ਕਾਰ ਬਿਸਥਾਰ ਸਭ ਫਾਨੀ ਹੈ॥

ਪੰਚੀਕਰਨ ਕਹੁ ਕਹਾਂ ਜਹਾਂ ਹੂਆ ਹੈ ਅਪੰਚੀਕਰਨ

ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਐਸੇ ਸੁੰਨ ਏਹੁ ਲਾਸਾਨੀ ਹੈ॥੨੦੦॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜਿਗਰ- ਦਿਲ। ਦਿਲ ਅਸਥਾਨ- ਦਿਲ ਦਾ ਸਥਾਨ। ਹੈਵਾਨੀ- ਪਸ਼ੂ ਬਿਰਤੀ। ਨੀਚਲੇ- ਹੇਠਲੇ। ਅੰਤਰ ਦਮਾਂਗ- ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ। ਨਫਸਾਨੀ- ਦੋਸ਼ ਯੁਕਤ ਬਿਰਤੀ। ਅਲਗ- ਵੱਖ। ਅੰਤਰਿ ਧਿਆਨ ਹੋ- ਸੁਰਤ ਇਕਾਗਰ ਕਰਕੇ। ਬਣਾਵਟ- ਰਚਨਾ। ਬਿਸਥਾਰ- ਪਸਾਰਾ। ਫਾਨੀ- ਨਾਸ਼ਮਾਨ। ਪੰਚੀਕਰਨ- ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਸਹਿਤ। ਅਪੰਚੀਕਰਨ- ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ। ਸੁੰਨ- ਅਫੂਰ ਅਵਸਥਾ। ਲਾਸਾਨੀ- ਬੇਮਿਲਾਸ, ਅਦੁੱਤੀ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਹੀ ਰੂਹ ਸ਼ੁੱਧ ਸਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਦਿਲ ਨਾਲ ਜੁੜਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇੱਥੇ ਇਸ ਵਿਚ ਪਸ਼ੂ-ਬਿਰਤੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਹ ਨਿਮਨ ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਉੱਪਰ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਇਸ ਨੂੰ ਨਫਸਾਨੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਿਰਲੇਪ ਹੋ ਕੇ ਦੇਖਣ ਨਾਲ ਗਿਆਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰੂਹ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਇਹ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਹੀ ਨਾਸ਼ਮਾਨ ਹੈ। ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉੱਠ ਕੇ ਜਦੋਂ ਇਹ ਸੁਰਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਲਾਸਾਨੀ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ॥੨੦੦॥

ਕਬਿਤੁ ॥

ਤੀਨ ਦੇਵਤਾਓਂ ਕੀਆਂ ਪੁਰੀਆਂ ਏਹੁ ਤੀਨ ਜਾਣ

ਤੀਨ ਹੀ ਸੁਭਾਵ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤ ਅਚਾਰ ਹੈ ॥

ਜਹਾਂ ਜਹਾਂ ਲਗਦੀ ਹੈ ਸੁਰਤ ਦ੍ਰਿੜ ਹੋਇ

ਤਹਾਂ ਤਹਾਂ ਰਚਦੀ ਬਿਲੱਖਣ ਇਹ ਕਾਰ ਹੈ ॥

ਜਿਤਨੀਆ ਤਾਕਤਾਂ ਜਹਾਂਨ ਕੀਆਂ ਰੂਹ ਬਿਚ

ਰੂਹ ਕਾ ਖਜਾਨਾ ਐਸਾ ਅਪਰ ਅਪਾਰ ਹੈ ॥

ਤੀਨੋ ਗੁਣੋ ਕੋ ਤਿਆਗ ਚੌਥੇ ਪਦ ਮੇ ਜਾ ਲਾਗ

ਇਓ ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਨਿਰਾਕਾਰ ਹੈ ॥੨੦੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਤੀਨ ਦੇਵਤਾਓਂ- ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਅਤੇ ਮਹੇਸ਼। ਪੁਰੀਆਂ- ਨਗਰੀਆਂ। ਤੀਨ- ਤਿੰਨ। ਸੁਭਾਵ- ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ। ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤ ਅਚਾਰ- ਸੁਭਾਅ ਵਾਲਾ ਵਿਵਹਾਰ। ਬਿਲੱਖਣ- ਨਿਆਰੀ। ਕਾਰ- ਕਾਰਜ, ਰਚਨਾ। ਜਹਾਂਨ- ਜਹਾਨ। ਅਪਰ ਅਪਾਰ- ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ, ਬੇਅੰਤ। ਤੀਨੋ ਗੁਣੋ- ਰਜ, ਤਮ ਅਤੇ ਸਤ। ਚੌਥੇ ਪਦ- ਤੁਰੀਆ ਪਦ। ਲਾਗ- ਲੱਗ। ਤੁਰੀਆ ਪਦ- ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਅਵਸਥਾ। ਨਿਰਾਕਾਰ- ਅਕਾਰ ਰਹਿਤ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਤੁਰੀਆ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨ, ਚਿੰਤ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਪੁਰੀਆਂ ਵਾਂਗ ਹਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਵੀ ਤਿੰਨ ਹੀ ਸੁਭਾਅ ਹਨ। ਸੁਰਤੀ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜਿਸ ਨਾਲ ਵੀ ਜਾ ਕੇ ਜੁੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਰੂਹ ਦਾ ਖਜਾਨਾ ਇੰਨਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਅਤੇ ਅਪਰੰਪਾਰ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਸਮੂਹ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਿਚ ਇਸੇ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਹੈ। ਤ੍ਰਿਗੁਣੀ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਸੁਰਤ ਜਦੋਂ ਚੌਥੇ ਪਦ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਰੀਆ ਅਵਸਥਾ ਵਾਲੀ ਨਿਰੰਕਾਰ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ॥੨੦੧॥

ਕਬਿਤ॥

ਆਰਫੋਂ ਕੋ ਮਿਲਿ ਰੂਹ ਆਪਣੀ ਨੂ ਖੋਜ ਦੇਖੁ
 ਕਹਾਂ ਸੇ ਏਹ ਆਈ ਕਹਾਂ ਜਾਇ ਕੇ ਸਮਾਏਗੀ॥
 ਕੌਣ ਸੀ ਏਹ ਚੀਜ ਕਿਸ ਜਮਾ ਸੇ ਆ ਜੁਜ ਹੂਈ
 ਕੌਣ ਸੀ ਉਪਾਇ ਨਿਜਿ ਰੂਪ ਮੇਂ ਏਹ ਆਏਗੀ॥
 ਪੀਛੇ ਕੋ ਹਟਾਇ ਰੁਖੁ ਇਸਬਤੀ ਪਾਇ ਕਰ
 ਉਰਧ ਮੁਖ ਬ੍ਰਿਤ ਹੋ ਘਰ ਮੇ ਆ ਜਾਏਗੀ॥
 ਆਪ ਕੋ ਨਿਹਾਰ ਭਈ ਸੁਧ ਨਿਰਬਿਕਾਰ ਰੂਪ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਚਿਦਾਕਾਸ ਐਸੇ ਪਾਏਗੀ॥੨੦੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਆਰਫੋਂ- ਰੱਬ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ। ਸਮਾਏਗੀ- ਲੀਨ ਹੋਵੇਗੀ। ਚੀਜ- ਵਸਤੂ। ਜਮਾ- ਜੋੜ। ਜੁਜ- ਟੁਕੜਾ, ਅੰਸ਼। ਉਪਾਇ- ਯਤਨ, ਜੁਗਤੀ। ਨਿਜਿ ਰੂਪ ਮੇਂ- ਆਪਣੇ ਅਸਲੇ ਵਿਚ। ਰੁਖੁ- ਚੇਹਰਾ। ਇਸਬਤੀ- ਟਿਕਾਉ, ਠਹਿਰਾਉ। ਉਰਧ ਮੁਖ ਬ੍ਰਿਤ ਹੋ- ਸੁਰਤੀ ਉਲਟਾ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ। ਘਰ- ਟਿਕਾਣਾ। ਨਿਹਾਰ- ਦੇਖ। ਸੁਧ ਨਿਰਬਿਕਾਰ ਰੂਪ- ਬਿਕਾਰ ਰਹਿਤ ਨਿਰਮਲ ਸਰੂਪ। ਚਿਦਾਕਾਸ- ਅਕਾਸ਼ ਵਤ ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸੁਰਤੀ ਨੂੰ ਮੂਲ ਸਰੂਪ ਵੱਲ ਮੋੜਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗਿਆਨਵਾਨ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਰੂਹ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਿਥੋਂ ਆਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੇ ਕਿੱਥੇ ਵਾਪਸ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਕੀ ਸੀ, ਇਹ ਕਿਸ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸ ਜੁਗਤੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਅਸਲੇ ਨਾਲ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਸਮਾ ਜਾਏਗੀ। ਧਿਆਨ ਜੋੜ ਕੇ ਜਦੋਂ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਉਲਟੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵੱਲ ਰੁਖ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਆਪਣੇ ਨਿਜ ਘਰ ਵਿਚ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅਸਲੇ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਕੇ ਵਿਕਾਰ ਰਹਿਤ ਸੁੱਧ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਇਹ ਅਕਾਸ਼ ਵਾਂਗ ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ॥੨੦੨॥

ਕਬਿਤ॥

ਕਰੇ ਕਰਮ ਅਨੇਕ ਨਹੀਂ ਲਖਿਆ ਅਨੇਕ ਏਕ
 ਪਾਇਆ ਨਾਂ ਬਬੇਕ ਨਹੀਂ ਆਰਫੋਂ ਪਹ ਆਇਆ ਹੈ॥
 ਮੁਦਾ ਕੈਸੇ ਪਾਏ ਪੈੜ ਬਾਹਰ ਲਜਾਏ
 ਆਪ ਆਪ ਕੋ ਖਪਾਏ ਨਹੀਂ ਭੇਦ ਕਹੀਂ ਪਾਇਆ ਹੈ॥
 ਖੋਜੀ ਮਿਲੇ ਗੁਰੂ ਪੈੜ ਉਲਟੀ ਪੁਚਾਈ ਧੁਰ
 ਸਾਂਤ ਆਈ ਉਰ ਖੋਜ ਅਸਲੀ ਜਾਂ ਪਾਇਆ ਹੈ॥
 ਮੁਦਾ ਲਿਆ ਪਾਇ ਕੁਲ ਕਰਮ ਭੁਲਾਇ
 ਹੁਣ ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਚਿਦਾਕਾਸ ਮੇ ਸਮਾਇਆ ਹੈ॥੨੦੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅਨੇਕ- ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ। ਅਨੇਕ ਏਕ- ਅਨੇਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ। ਬਬੇਕ- ਨਿਰਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਬੁੱਧੀ। ਆਰਫੋਂ ਪਹ- ਗਿਆਨਵਾਨਾਂ ਕੋਲ। ਮੁਦਾ- ਮਨੋਰਥ, ਟੀਚਾ। ਪੈੜ- ਪੈਰ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ, ਖੋਜ। ਖਪਾਏ- ਖਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਭੇਦ- ਭੇਤ। ਸਾਂਤ- ਸ਼ਾਂਤੀ। ਉਰ- ਹਿਰਦਾ। ਅਸਲੀ- ਸੱਚ ਸਰੂਪ। ਭੁਲਾਇ- ਭੁੱਲ ਕੇ। ਚਿਦਾਕਾਸ- ਅਕਾਸ਼ ਵਤ ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮ। ਸਮਾਇਆ ਹੈ- ਲੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਗਿਆਨਵਾਨ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਬਿਬੇਕ ਬੁੱਧੀ ਰਾਹੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਗਿਆਨਵਾਨ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਵਿਭਿੰਨ ਕਰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਅਨੇਕਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਅੰਦਰ ਮੌਜੂਦ ਅਸਲ ਭੇਦ ਨੂੰ ਬਾਹਰੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚੋਂ ਕਿਵੇਂ ਲੱਭਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਅੰਦਰ ਮੌਜੂਦ ਅਸਲੇ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵੱਲ ਮੋੜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾਲ ਮਨ ਸਾਂਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨਾਲ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸਮਾਏ ਹੋਏ ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ॥੨੦੩॥

ਕਬਿਤ॥

ਪੀਆ ਕੋ ਪਛਾਣ ਪੀਆ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ ਪ੍ਰਾਣ

ਪੀਆ ਹਮਰਾ ਹੈ ਤਾਣ ਪੀਆ ਪਾਇਆ ਜਾਨ ਜਾਨ ਮੇਂ॥

ਪੀਆ ਹਮਰਾ ਅਲਾਹ ਨਹੀ ਕਰੀਏ ਬਸਾਹ

ਪੀਆ ਹੈ ਪਨਾਹ ਰਾਹੁ ਪਾਇਆ ਗੁਰ ਗਿਆਨ ਮੇਂ॥

ਪੀਆ ਕੇ ਬਜੋਗ ਸਭ ਹੋਵਦੇ ਹੈਂ ਰੋਗ ਸੋਗ

ਪੀਆ ਕਾ ਸੰਜੋਗ ਭਇਆ ਹਮੇ ਏਕ ਧਿਆਨ ਮੈ॥

ਪੀਆ ਕੇ ਦੀਦਾਰ ਹੋਇ ਰਹੀ ਹੈ ਬਹਾਰ

ਹੁਣ ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਪੀਆ ਪਾਇਆ ਬਿਗਿਆਨ ਮੈ॥੨੦੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਪੀਆ- ਪਤੀ, ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ। ਪ੍ਰਾਣ- ਸੁਆਸ, ਜੀਵਨ ਆਧਾਰ। ਤਾਣ- ਜੋਰ, ਬਲ। ਜਾਨ ਜਾਨ ਮੇ- ਸਭ ਰੂਹਾਂ ਵਿਚ। ਬਸਾਹ- ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਲਗਾਉ ਨਾ ਛੱਡਣਾ। ਪਨਾਹ- ਓਟ। ਬਜੋਗ- ਵਿਛੋੜਾ। ਸੋਗ- ਚਿੰਤਾ। ਸੰਜੋਗ- ਮਿਲਾਪ। ਭਇਆ- ਹੋਇਆ। ਦੀਦਾਰ- ਦਰਸ਼ਨ। ਬਹਾਰ- ਅਨੰਦ, ਖੁਸ਼ੀ। ਬਿਗਿਆਨ- ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ਭਾਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਉਣ 'ਤੇ ਜੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਤਾਣ ਅਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਆਤਮਾਵਾਂ ਦਾ ਸਵਾਮੀ ਹੈ। ਰੱਬ ਹੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਵਿਸਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਅਤੇ ਆਸਰਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜ ਕੇ ਸਾਰੇ ਰੋਗ-ਸੋਗ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਧਿਆਨ ਰਾਹੀਂ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਰਾਹੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਭ ਪਾਸੇ ਖੇੜਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ॥੨੦੪॥

ਕਬਿਤ॥

ਉਪਮਾਂ ਅਪਾਰ ਕੈਸੇ ਕਰਾਂ ਮੈਂ ਉਚਾਰ

ਮਹਮਾਂ ਗੁਰ ਕੀ ਅਪਾਰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾਂ ਸੇ ਪਰੇ ਹੈ॥

ਭੈਜਲ ਸੰਸਾਰ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਪਸਾਰ

ਇਹ ਗੁਰੂ ਉਪਦੇਸ ਪਾਰ ਪਲਕ ਮੈ ਕਰੇ ਹੈ॥

ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਛੁਪਾਇਆ ਆਪ ਆਪ ਕੋ ਬਤਾਇਆ ਨਹੀ

ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਅਹੰ ਬ੍ਰਹਮ ਹੀ ਉਚਰੇ ਹੈ॥

ਪੈਗੰਬਰ ਔਤਾਰ ਸਭ ਮਾਇਆ ਕਾ ਬਿਹਾਰ

ਇਹ ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਗੁਰ ਸਾਚ ਹੀ ਕੋ ਰਚੇ ਹੈ॥੨੦੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਉਪਮਾਂ- ਮਹਿਮਾ, ਵਡਿਆਈ। ਅਪਾਰ- ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ। ਉਚਾਰ- ਕਥਨ। ਭੈਜਲ ਸੰਸਾਰ- ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ। ਪਸਾਰ- ਵਿਸਤਾਰ, ਰਚਨਾ। ਪਲਕ- ਅੱਖ ਝਪਕਣ ਜਿੰਨਾ ਸਮਾਂ। ਛੁਪਾਇਆ- ਲੁਕਾਇਆ ਹੋਇਆ। ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ- ਗੁਰੂ ਦੇ ਤਪ-ਤੇਜ ਨਾਲ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ। ਅਹੰ ਬ੍ਰਹਮ- ਮੈਂ ਬ੍ਰਹਮ ਹਾਂ। ਔਤਾਰ- ਅਵਤਾਰ। ਬਿਹਾਰ- ਵਿਵਹਾਰ। ਸਾਚ- ਸੱਚ। ਰਚੇ- ਉਚਾਰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਗੁਰੂ ਦੀ ਉਪਮਾ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਮਾਇਆ ਰੂਪੀ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਪਲ ਭਰ ਵਿਚ ਹੀ ਪਾਰ ਕਰਵਾਉਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਆਪਣਾ ਭੇਦ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਛੁਪਾ ਲਿਆ ਹੈ ਪਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਸਦਕਾ ਮਨੁੱਖ ਆਪ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਇਹ ਸੱਚਾਈ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੈਗੰਬਰ, ਅਵਤਾਰ ਆਦਿ ਸਮੂਹ ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂ ਮਾਇਆ ਰੂਪੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਹੀ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ॥੨੦੫॥

ਕਬਿਤਾ॥

ਗੁਰ ਕੋ ਅਦੇਸ ਕਰ ਸਗਲ ਕਲੇਸ ਹਰ
 ਹੀਏ ਮੈ ਹਮੇਸ ਧਰ ਨਿਜ ਰੂਪ ਪਾਇਆ ਹੈ॥
 ਗੁਰ ਮਿਹਰਵਾਂਨ ਕੀਆ ਮੁਝ ਪੈ ਇਹਸਾਨ
 ਦਾਨ ਦੀਆ ਹੈ ਬਿਗਿਆਂਨ ਗਿਆਂਨ ਅਗਿਆਂਨ ਕੋ ਗਵਾਇਆ ਹੈ॥
 ਮਹਮਾ ਗੁਰ ਕੀ ਅਪਾਰ ਬਲਹਾਰ ਇਹ ਬਹਾਰ
 ਐਸੋ ਕੀਆ ਉਪਕਾਰ ਨਿਰਾਕਾਰ ਕੋ ਲਖਾਇਆ ਹੈ॥
 ਗੁਰ ਕਾਮਲ ਕੋ ਰਿਦੇ ਧਾਰ ਬੰਦਨਾ ਹੈ ਬਾਰ ਬਾਰ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਂਨ ਗੁਰ ਸਾਦਕੀ ਸਮਾਇਆ ਹੈ॥੨੦੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅਦੇਸ- ਨਮਸਕਾਰ। ਸਗਲ- ਸਾਰੇ। ਹਰ- ਦੂਰ ਕਰ। ਹੀਏ- ਹਿਰਦਾ। ਧਰ- ਰੱਖ ਕੇ। ਨਿਜ ਰੂਪ- ਆਪਣਾ ਅਸਲਾ। ਇਹਸਾਨ- ਮਿਹਰਬਾਨੀ। ਬਿਗਿਆਂਨ- ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ। ਅਗਿਆਂਨ- ਅਵਿਦਿਆ। ਮਹਮਾ- ਵਡਿਆਈ। ਅਪਾਰ- ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ। ਬਲਹਾਰ- ਕੁਰਬਾਨ। ਬਹਾਰ- ਅਨੰਦ। ਉਪਕਾਰ- ਨੇਕੀ। ਨਿਰਾਕਾਰ- ਅਕਾਰ ਰਹਿਤ, ਪਰਮਾਤਮਾ। ਲਖਾਇਆ- ਜਣਾਇਆ। ਗੁਰ ਕਾਮਲ- ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ। ਰਿਦੇ ਧਾਰ- ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾ ਕੇ। ਬੰਦਨਾ- ਨਮਸਕਾਰ। ਸਾਦਕੀ- ਸੱਚਾ, ਸਿਦਕਵਾਨ। ਸਮਾਇਆ- ਵਸਿਆ ਹੋਇਆ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦਾ ਵਿਖਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਨਿਜ-ਸਰੂਪ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਰਾਹੀਂ ਜਿਹੜਾ ਦਾਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਅਗਿਆਨਤਾ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਪਰੰਪਰ ਮਹਿਮਾ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਅਨੰਦ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਉਪਕਾਰ ਕਰਕੇ ਨਿਰਾਕਾਰ ਦੀ ਸੋਝੀ ਕਰਵਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਿਦਕਵਾਨ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਵਾਂਗ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸੇ ਹੋਏ ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਬੰਦਨਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ॥੨੦੬॥

ਕਬਿਤ॥

ਆਇਆ ਗੁਰ ਕੀ ਹੋਂ ਸਾਂਮ ਹੈ ਦੰਡੋਤ ਪਰਨਾਮ
 ਐਸੇ ਨਾਮ ਨਾਮੀ ਨਿਜ ਰੂਪ ਗੁਰ ਹੂੰ ਸੇ ਪਾਇਆ ਹੈ॥
 ਦਾਨੁ ਦੀਆ ਹੈ ਅਤੋਲ ਜੇਹਦਾ ਮੋਲ ਹੈ ਅਮੋਲ
 ਮੋਲ ਬੋਲ ਸੇ ਅਬੋਲ ਬੋਲ ਗੁਰ ਨੇ ਲਖਾਇਆ ਹੈ॥
 ਗੁਰ ਪਰਤਾਪ ਗਏ ਸਭ ਬਿਰਲਾਪ ਪਾਪ
 ਪਾਇ ਕੇ ਅਜਾਪ ਜਾਪ ਜਾਪ ਕੋ ਜਰਾਇਆ ਹੈ॥
 ਗੁਰ ਕਾਮਲ ਕੋ ਰਿਦੇ ਧਾਰ ਬੰਦਨਾ ਹੈ ਬਾਰ ਬਾਰ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਗੁਰ ਸਾਦਕੀ ਸਮਾਇਆ ਹੈ॥੨੦੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਹੋਂ- ਮੈਂ। ਸਾਂਮ- ਸ਼ਰਨ। ਦੰਡੋਤ ਪਰਨਾਮ- ਡੰਡਵਤ ਨਮਸਕਾਰ। ਨਾਮ ਨਾਮੀ- ਨਾਮ ਅਤੇ ਨਾਮ ਵਾਲਾ। ਨਿਜ ਰੂਪ- ਆਪਣਾ ਅਸਲ। ਅਤੋਲ- ਨਾ ਤੋਲਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ। ਮੋਲ- ਮੁੱਲ। ਅਮੋਲ- ਅਮੁੱਲ, ਕੀਮਤ ਤੋਂ ਪਰੇ। ਬੋਲ ਸੇ ਅਬੋਲ- ਦੱਸਣ ਤੋਂ ਪਰੇ। ਲਖਾਇਆ- ਜਣਾਇਆ, ਸਮਝਾਇਆ। ਗੁਰ ਪਰਤਾਪ- ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ। ਬਿਰਲਾਪ- ਦਰਦਨਾਕ ਬੋਲ। ਅਜਾਪ ਜਾਪ- ਅਜੱਪਾ ਜਾਪ। ਜਰਾਇਆ- ਸਾੜਿਆ ਹੈ, ਨਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਿਖਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਆ ਕੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਡੰਡੋਤ ਬੰਦਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ ਨਿਜ ਰੂਪ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਕੇ ਉਹ ਬੋਲ ਸਮਝਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਮੁੱਲ ਪਾਇਆ ਅਤੇ ਦੱਸਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਪਾਪ-ਬਿਰਲਾਪ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਅਜੱਪਾ ਜਾਪ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾਲ ਨਿਜੀ ਅਭਿਆਸ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਿਦਕਵਾਨ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਵਾਂਗ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸੇ ਹੋਏ ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਬੰਦਨਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ॥੨੦੭॥

ਕਬਿਤ॥

ਪੀਰ ਕੋ ਅਦਾਬ ਉਠ ਕਰੀਏ ਸਤਾਬ
 ਜਿਨ ਇਸਕ ਦੇ ਬਾਬ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਸਿਖਲਾਇਆ ਹੈ॥
 ਪੀਰ ਨੇ ਪਲਾਇ ਪਿਆਲਾ ਕੀਆ ਮਤਵਾਲਾ ਹਮੇ
 ਹੂਆ ਹੈ ਉਜਾਲਾ ਆਲਾ ਐਸਾ ਬਤਲਾਇਆ ਹੈ॥
 ਪਈ ਲਸਕ ਅਜੈਬ ਗੈਬ ਗੈਬਲ ਹੋ ਰਹੇ ਗੈਬ
 ਦਰਜਾ ਆਵੈਬ ਐਸਾ ਪੀਰ ਦਿਖਲਾਇਆ ਹੈ॥
 ਪੀਰ ਕਾਮਲ ਕੋ ਰਿਦੇ ਧਾਰ ਬੰਦਨਾ ਹੈ ਬਾਰਿ ਬਾਰਿ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਪੀਰ ਸਾਦਕੀ ਸਮਾਇਆ ਹੈ॥੨੦੮॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅਦਾਬ- ਸਤਿਕਾਰ। ਸਤਾਬ- ਬਿਨਾਂ ਦੇਰੀ, ਛੇਤੀ। ਇਸਕ ਦੇ ਬਾਬ- ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਅਧਿਆਇ। ਹਿਸਾਬ- ਲੇਖਾ। ਪਿਆਲਾ- ਕਟੋਰਾ। ਮਤਵਾਲਾ- ਮਸਤਾਨਾ, ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਬੇਖਬਰ। ਉਜਾਲਾ- ਪ੍ਰਕਾਸ਼। ਆਲਾ- ਕੰਧ ਵਿਚ ਦੀਵਾ ਆਦਿ ਰੱਖਣ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਸਥਾਨ। ਲਸਕ- ਚਮਕ। ਅਜੈਬ- ਅਦਭੁੱਤ, ਅਨੋਖਾ। ਗੈਬ ਗੈਬਲ- ਗੁਪਤ ਤੋਂ ਗੁਪਤ। ਆਵੈਬ- ਹਿੱਸਾ, ਅੰਗ, ਭਾਵ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਰਾਹੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਗੁਰੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਾਠ ਸਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਉੱਠ ਕੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਾਲਾ ਸਥਾਨ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰੇਮ-ਪਿਆਲਾ ਮਨ ਨੂੰ ਮਸਤਾਨਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਹੀ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰੇ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਅਦਭੁੱਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਦਿਖਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਿਦਕਵਾਨ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਵਾਂਗ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸੇ ਹੋਏ ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਬੰਦਨਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ॥੨੦੮॥

ਕਬਿਤ॥

ਪੀਰ ਕੋ ਸਲਾਮ ਕਰੀ ਸਚ ਦੀ ਕਲਾਮ ਜਿਨ
 ਤਕੀਆ ਤਮਾਮ ਆਮ ਨਾਮ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ॥
 ਪੀਰ ਜੇਹਾ ਇਨਸਾਨ ਨਹੀਂ ਬਿਚ ਹੈ ਜਹਾਨ
 ਕਰਿ ਰਿਹਾ ਮੈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਨਜਰ ਕੋ ਆਇਆ ਹੈ॥
 ਐਸੀ ਪੀਰ ਦੀ ਸੀ ਸਾਨ ਕਰਾਂ ਜਾਨ ਕੁਰਬਾਨ
 ਕੈਸੇ ਕਹੇ ਏਹ ਜਬਾਨ ਨਾ ਨਦਾਨ ਏਹਾ ਪਾਇਆ ਹੈ॥
 ਪੀਰ ਕਾਮਲ ਕੋ ਰਿਦੇ ਧਾਰ ਬੰਦਨਾ ਹੈ ਬਾਰ ਬਾਰ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਪੀਰ ਸਾਦਕੀ ਸਮਾਇਆ ਹੈ॥੨੦੯॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਲਾਮ- ਨਮਸਕਾਰ। ਕਲਾਮ- ਇਬਾਰਤ, ਬਚਨ। ਤਕੀਆ- ਆਸਰਾ। ਤਮਾਮ- ਸਭ। ਇਨਸਾਨ- ਮਨੁੱਖ। ਜਹਾਨ- ਜਗਤ। ਧਿਆਨ- ਖਿਆਲ, ਚਿੰਤਨ। ਕੋ- ਕੋਈ। ਸਾਨ- ਸ਼ੋਭਾ। ਜਬਾਨ- ਜੀਭ। ਨਦਾਨ- ਬੇਸਮਝ। ਏਹਾ- ਐਸਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਸੱਚ ਦਾ ਪਾਠ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਮੂਲ ਆਸਰੇ ਨਾਮ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੱਕ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਿਆਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਵਰਗਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਇੰਨੀ ਵੱਡੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਜਾਨ ਕੁਰਬਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜੁਬਾਨ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਿਖਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸਿਦਕਵਾਨ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਵਾਂਗ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸੇ ਹੋਏ ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਬੰਦਨਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ॥੨੦੯॥

ਕਬਿਤ॥

ਸਿਜਦਾ ਗੁਜਾਰ ਦਿਲਦਾਰ ਦਸਤਗੀਰ ਜੀ ਕੇ
 ਰੌਸਨ ਜਮੀਰ ਜੁ ਤਾਮੀਰ ਲੀਏ ਆਇਆ ਹੈ॥
 ਸੀਨੇ ਦੀ ਸਫਾਈ ਕਰ ਗੈਹਰੀ ਹੈ ਖੁਦਾਈ
 ਪ੍ਰੇਮ ਪੋਦਾ ਵਹਾਂ ਏਕ ਧਿਆਨ ਸੋਂ ਲਗਾਇਆ ਹੈ॥
 ਅਨਭਵ ਰੂਪੀ ਫੂਲ ਆਇ ਉਤਰਿਆ ਸਮਾ ਪਾਇ
 ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਫਲ ਐਸੇ ਤਹਾਂ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਹੈ॥
 ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦ ਰਸ ਰਸੀਆ ਹੋ ਪੀਆ ਜਬ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਬਿਗਿਆਨ ਪਦੁ ਪਾਇਆ ਹੈ॥੨੧੦॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਿਜਦਾ ਗੁਜਾਰ- ਝੁਕ ਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰ। ਦਿਲਦਾਰ- ਪਿਆਰਾ। ਦਸਤਗੀਰ- ਮੱਦਦਗਾਰ, ਸਹਾਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ। ਜਮੀਰ- ਅੰਤਹਕਰਣ, ਰੂਹ। ਤਾਮੀਰ ਲੀਏ- ਉਸਾਰੀ ਵਾਸਤੇ, ਆਬਾਦ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ। ਸੀਨੇ- ਹਿਰਦਾ। ਗੈਹਰੀ- ਡੂੰਘੀ। ਪ੍ਰੇਮ ਪੋਦਾ- ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪੀ ਬੂਟਾ। ਅਨਭਵ- ਸੰਕਾ ਰਹਿਤ ਗਿਆਨ। ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ- ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ, ਲਗਿਆ। ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦ- ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ। ਰਸੀਆ- ਰਸ ਲੈਣ ਵਾਲਾ। ਬਿਗਿਆਨ ਪਦੁ- ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਦਾ ਦਰਜਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਗੁਰੂ ਰਾਹੀਂ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਹਾਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਉਸ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਅਦਬ ਸਹਿਤ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਜਮੀਰ ਨੂੰ ਰੌਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਫਾਈ ਕਰਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਾਲਾ ਪੋਦਾ ਉਸ ਵਿਚ ਲਗਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਪਿੱਛੋਂ ਇਸ ਬੂਟੇ ਉਪਰ ਅਨੁਭਵ ਰੂਪੀ ਫੁੱਲ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਫਲ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਰਸੀਆ ਬਣ ਕੇ ਜਦੋਂ ਉਸ ਗਿਆਨ ਦਾ ਰਸ ਪੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ॥੨੧੦॥

ਕਬਿਤ॥

ਚਮਨ ਲਗਾਇ ਚੰਬਾ ਅੰਭਾ ਪਾ ਅਰਾਸਤੀ ਦਾ
 ਬੋਧ ਕੇ ਬਲਾਸ ਸੇ ਸਨਾਸ ਸਾਖ ਲਾਇਆ ਹੈ॥
 ਸੌਕ ਕਾ ਸਕੂਫਾ ਆਇ ਫੈਲ੍ਹਿ ਬਹਾਰ ਬਿਚ
 ਫੈਹਮ ਫਲਾਰ ਫੂਲੁ ਅਜਬ ਸੁਹਾਇਆ ਹੈ॥
 ਸੁਰਤ ਔ ਨਿਰਤ ਇਹ ਮਾਲਣ ਇਕੱਤ੍ਰ ਹੋ
 ਚੁਣ ਚੁਣ ਫੂਲ ਫੂਲ ਫੂਲ ਕੋ ਫਲਾਇਆ ਹੈ॥
 ਪਾਇਆ ਜਦੋਂ ਰਸੁ ਆਇ ਰਸੀਆ ਹੋ ਰਸ ਰਸ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਬਿਚ ਸੇਹਤਿ ਸਮਾਇਆ ਹੈ॥੨੧੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਚਮਨ- ਬਾਗ਼, ਫੁਲਵਾੜੀ। ਚੰਬਾ- ਇੱਕ ਖੁਸ਼ਬੂਦਾਰ ਬੂਟਾ। ਅੰਭਾ- ਪਾਣੀ।
 ਅਰਾਸਤੀ- ਸਜਾਵਟ। ਬੋਧ ਕੇ ਬਲਾਸ- ਗਿਆਨ ਦੇ ਬਚਨ। ਸਨਾਸ- ਪਛਾਣ ਵਾਲਾ। ਸਾਖ-
 ਟਾਹਣੀ। ਸੌਕ- ਪ੍ਰੇਮ। ਸਕੂਫਾ- ਕਲੀ, ਡੋਡੀ। ਫੈਲ੍ਹਿ- ਫੈਲਿਆ। ਬਹਾਰ- ਬਸੰਤ ਦੀ ਰੁੱਤ।
 ਫੈਹਮ- ਸਮਝ, ਬੂਝ। ਫਲਾਰ- ਫੈਲਾਅ। ਫੂਲੁ- ਫੁੱਲ। ਅਜਬ- ਅਨੋਖਾ। ਨਿਰਤ- ਨਿਰਣਾ,
 ਵਿਚਾਰ। ਫਲਾਇਆ- ਖਿੜਾਇਆ। ਰਸੀਆ- ਰਸ ਮਾਣਨ ਵਾਲਾ। ਹੋ ਰਸ ਰਸ- ਰਸ ਰੂਪ
 ਬਣ ਕੇ। ਸੇਹਤਿ- ਅਰੋਗਤਾ, ਯਥਾਰਥਕਤਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ
 ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ਬੂਦਾਰ ਬੂਟਿਆਂ ਦੀ ਫੁਲਵਾੜੀ ਨੂੰ ਸਜਾਵਟ ਰੂਪੀ ਪਾਣੀ
 ਲਗਾ ਕੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਦੀਆਂ ਟਾਹਣੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
 ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਕਲੀ ਖਿੜਨ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਸੋਝੀ ਰੂਪੀ ਬਹਾਰ ਦੇ ਫੁੱਲ ਬਹੁਤ ਸੋਹਣੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ।
 ਸੁਰਤ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ ਰੂਪੀ ਮਾਲਣਾਂ ਇਕੱਤਰ ਹੋ ਕੇ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਫੁੱਲਾਂ ਦਾ ਸੋਹਣਾ ਬਾਗ਼ ਬਣਾ
 ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਭੌਰਾ ਬਣ ਕੇ ਫੁੱਲ ਦੇ ਰਸ ਦਾ ਅਨੰਦ
 ਮਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਰਸ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੨੧੧॥

ਕਬਿਤ॥

ਏਕ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮ ਕਾ ਪਸਾਰ ਪ੍ਰਕਿਤ ਭੇਦ
 ਬ੍ਰਹਮ ਬਤਰੇਕ ਨਹੀ ਭਇਆ ਕਛੁ ਕਾਰ ਹੈ॥
 ਬ੍ਰਹਮ ਕਾ ਬਲਾਸੁ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਮ ਅਬਨਾਸੁ ਸਾਰੇ
 ਬ੍ਰਹਮ ਕੇ ਹੁਲਾਸ ਪ੍ਰਕਾਸ ਸੰਸਾਰ ਹੈ॥
 ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤ ਭਾਵਨਾ ਸੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤ ਰੂਪੁ ਹੋਇ ਕਰ
 ਜੀਵ ਭਾਵ ਮੰਨ ਪਾਏ ਕਸਟ ਹਜਾਰ ਹੈ॥
 ਬ੍ਰਹਮ ਭਾਵਨਾ ਸੇ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪੁ ਹੋਇ ਜਾਇ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਬ੍ਰਹਮ ਅਪਰ ਅਪਾਰ ਹੈ॥੨੧੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਪਸਾਰ- ਵਿਸਤਾਰ। ਪ੍ਰਕਿਤ ਭੇਦ- ਅਲੱਗ ਸੁਭਾਅ, ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲਾ ਸੁਭਾਅ। ਬਤਰੇਕ- ਬਿਨਾਂ, ਸਿਵਾ। ਕਾਰ- ਕਾਰਜ। ਬਲਾਸੁ- ਬੋਲਬਾਲਾ। ਅਬਨਾਸੁ- ਨਾਸ ਰਹਿਤ। ਹੁਲਾਸ- ਪ੍ਰਕਾਸ਼। ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤ ਭਾਵਨਾ- ਮਾਇਆ ਲਿਪਤ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲੀ ਭਾਵਨਾ। ਜੀਵ ਭਾਵ ਮੰਨ- ਜੀਵ ਹੋਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ। ਬ੍ਰਹਮ ਭਾਵਨਾ- ਬ੍ਰਹਮ ਵਾਲੀ ਭਾਵਨਾ। ਅਪਰ ਅਪਾਰ- ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਬ੍ਰਹਮ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਉਸੇ ਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਗਤ ਵਿਚ ਇਕ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਹੀ ਪਸਾਰਾ ਹੈ ਪਰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਾਰਨ ਉਹ ਵਿਭਿੰਨ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਇਹ ਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਉਸੇ ਨਾਸ ਰਹਿਤ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਹੀ ਬੋਲਬਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਉਸੇ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮਾਇਆ ਵਾਲੀ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਸਟ ਸਹਿਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਪਰੰਪਰ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੨੧੨॥

ਕਬਿਤ॥

ਬ੍ਰਿਤੀ ਸੰਕੋਚ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤ ਬਸਾਰ ਕਰ

ਇਸਬਿਤੀ ਪਾਇ ਦੇਖੁ ਆਪਣੇ ਹੀ ਆਪ ਕੇ॥

ਸੂਖਮੁ ਸਰੂਪੁ ਰੂਪੁ ਆਪਣਾ ਨਿਹਾਰ ਕਰ

ਸੰਸਨ ਬਸਾਰ ਡਾਰ ਜਾਰ ਤੀਨ ਤਾਪ ਕੇ॥

ਬ੍ਰਹਮ ਅਭਿਆਸ ਐਸੇ ਕਰੀਏ ਨਿਵਾਸ

ਨਹੀ ਰਹੇ ਕਰਤਬ ਖੋਇ ਜਾਪੁ ਔ ਅਜਾਪ ਕੇ॥

ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਨਹੀ ਗਿਆਨ ਅਗਿਆਨ ਰਹੇ

ਪਾਇ ਬਿਗਿਆਨ ਹਰੇ ਮਾਪ ਔ ਅਮਾਪ ਕੇ॥੨੧੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬ੍ਰਿਤੀ ਸੰਕੋਚ- ਸੁਰਤੀ ਇਕਾਗਰ ਕਰਕੇ। ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤ- ਮਾਇਆ ਯੁਕਤ ਸੁਭਾਅ।
ਬਸਾਰ ਕਰ- ਭੁੱਲ ਕੇ। ਇਸਬਿਤੀ- ਟਿਕਾਉ। ਨਿਹਾਰ ਕਰ- ਦੇਖ ਕੇ। ਸੰਸਨ- ਸੰਕਾ,
ਭਰਮ। ਜਾਰ- ਸਾਤ, ਜਲਾ ਦੇ। ਤੀਨ ਤਾਪ- ਆਧਿਆਤਮਿਕ, ਆਧਿਭੌਤਿਕ ਅਤੇ ਆਧਿਦੈਵਿਕ।
ਬ੍ਰਹਮ ਅਭਿਆਸ- ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਲਾ ਯਤਨ। ਕਰਤਬ- ਕਰਨਯੋਗ ਕੰਮ-ਕਾਰ।
ਬਿਗਿਆਨ- ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ। ਹਰੇ- ਦੂਰ ਕਰੇ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਧਿਆਨ ਇਕਾਗਰ ਕਰਕੇ ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜੋਰ ਦਿੰਦੇ
ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਇਆ ਵੱਲੋਂ ਬ੍ਰਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਕੋਚਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੇ
ਅੰਦਰ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਧਰ ਕੇ ਨਿਜ-ਘਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਸੂਖਮ ਰੂਪ
ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸੰਕਿਆਂ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਕਰਕੇ ਤਿੰਨ ਤਾਪ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਲੈਣੇ ਚਾਹੀਦੇ
ਹਨ। ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸਲੀ ਟਿਕਾਣੇ 'ਤੇ ਪੁੱਜਣਾ
ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਾਪ ਅਤੇ ਅਜਾਪ ਦਾ ਕੋਈ ਕਰਮ-ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਾਕੀ ਨਾ ਰਹੇ। ਇਸ ਅਵਸਥਾ
ਵਿਚ ਗਿਆਨ ਅਗਿਆਨ ਤੋਂ ਉੱਤੇ ਉੱਠ ਜਾਈਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾਲ
ਨਾਪ-ਤੋਲ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਕਰਮ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ॥੨੧੩॥

ਕਬਿਤ॥

ਏਕ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮ ਕੀਆਂ ਦੱਮਕਾਂ ਅਨੇਕ ਹੋਇ

ਮਾਰ ਮਾਰ ਠਾਠ ਕੈਸੇ ਕਰਤ ਕਲੋਲ ਹੈ॥

ਕਹੀ ਹੋ ਪਰਿੰਦ ਜਾਇ ਉਡਦੇ ਅਕਾਸ ਮੇ ਹੈਂ

ਕਹੀ ਹੋ ਚਰਿੰਦ ਚੁਗ ਜਿਮੀ ਕਰੇ ਬੋਲ ਹੈ॥

ਕਹੀ ਹੋ ਚੁਪਾਏ ਖਾਇ ਰਹੇ ਹੈਂ ਚੁਪਾਇਆਂ ਕੇ

ਕਹੀ ਨਰ ਨਾਰ ਹੋਇ ਕਰ ਰਹੇ ਚੋਹਲ ਹੈਂ॥

ਐਸੇ ਅਦ੍ਵੈਤ ਬ੍ਰਹਮ ਏਕ ਸਰਬ ਆਤਮਾ ਹੈ

ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਕੇ ਅਤੋਲ ਹੈ॥੨੧੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਦੱਮਕਾਂ- ਚਮਕਾਰਾ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼। ਠਾਠ- ਲਹਿਰ, ਛੱਲ। ਕਲੋਲ- ਮੌਜ-ਮੇਲਾ। ਪਰਿੰਦ- ਪੰਛੀ। ਚਰਿੰਦ- ਪਸ਼ੂ। ਜਿਮੀ- ਜ਼ਮੀਨ। ਚੁਪਾਏ- ਚਾਰ ਪੈਰਾਂ ਵਾਲੇ। ਨਰ ਨਾਰ- ਮਰਦ ਅਤੇ ਔਰਤ। ਚੋਹਲ- ਹਾਸ-ਵਿਲਾਸ। ਅਦ੍ਵੈਤ ਬ੍ਰਹਮ- ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ। ਸਰਬ ਆਤਮਾ- ਸਾਰੀਆਂ ਆਤਮਾਵਾਂ। ਅਤੋਲ- ਨਾ ਤੋਲੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਹਰ ਜੀਵ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲ ਹੋਣ ਦਾ ਵਿਖਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਬ੍ਰਹਮ ਹੀ ਅਨੇਕ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਹੀ ਕੌਤਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਿਤੇ ਪੰਛੀ ਬਣ ਕੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਉਡਾਰੀਆਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਪਸ਼ੂ ਬਣ ਕੇ ਚੁਗ ਅਤੇ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਿਤੇ ਚਾਰ ਪੈਰਾਂ ਵਾਲਾ ਬਣ ਕੇ ਚਾਰ ਪੈਰਾਂ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਨਰ-ਨਾਰੀ ਹੋ ਕੇ ਚੋਹਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮੂਹ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਅਣਗਿਣਤ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਹੀ ਆਤਮਾ ਹੈ॥੨੧੪॥

ਕਬਿਤ॥

ਏਕ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮ ਕੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਅਨੇਕ ਭਾਂਤ

ਲਹਰ ਉਠਾਇ ਕਰ ਰਹੀ ਜੋਰ ਸੋਰ ਹੈ॥

ਕਹੀ ਮੁਰਗ ਗੁਜਾਰੇ ਬਾਂਗ ਝਪਟੇ ਬਲਰੀਆ ਆ

ਕਹੀ ਸੁਵਾਨਨ ਚਲਾਏ ਚਲੇ ਜਾਤੇ ਕੈਸੇ ਮੋਰ ਹੈ॥

ਘੁਗੀ ਸਾਰਸ ਕਪੋਤ ਕਹੀ ਚਿੜੀਆਂ ਹੈ ਚੁਹਕ ਰਹੀ

ਸਿਕਰਾ ਔ ਬਾਜ ਕਹੀ ਕਰ ਰਹੇ ਜੋਰ ਹੈ॥

ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਕੈਸੇ ਕਰੀਏ ਬਖਾਨ

ਐਸੇ ਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਕਾਸ ਸੇ ਪ੍ਰਕਾਸ ਸਭ ਓਰ ਹੈ॥੨੧੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅਨੇਕ ਭਾਂਤ- ਅਨੇਕਾਂ ਢੰਗ-ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ। ਜੋਰ ਸੋਰ- ਧੂਮ-ਧੜੱਕਾ, ਜੋਸ਼ ਖਰੋਸ਼। ਮੁਰਗ- ਕੁੱਕੜ। ਬਲਰੀਆ- ਬਿੱਲੀ। ਸੁਵਾਨਨ- ਕੁੱਤੇ। ਸਾਰਸ- ਕੁੰਜ ਵਰਗਾ ਇਕ ਪੰਛੀ। ਕਪੋਤ- ਕਬੂਰਤ। ਚੁਹਕ- ਚੀਂ-ਚੀਂ ਦੀ ਅਵਾਜ਼। ਸਿਕਰਾ- ਇਕ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਪੰਛੀ। ਬਾਜ- ਇਕ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਪੰਛੀ ਜੋ ਜੁੱਰਰਹ ਦੀ ਮਦੀਨ ਹੈ। ਬਖਾਨ- ਕਥਨ। ਸਭ ਓਰ- ਸਭ ਪਾਸੇ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਰਬ-ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਅਤੇ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਵਿਖਿਆਨ ਕਰਨਾ ਅਸੰਭਵ ਕਾਰਜ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਅਨੇਕ ਤਾਕਤਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮਨ ਵਿਚ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਰੰਗਾਂ ਦਾ ਜੋਰ-ਸੋਰ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਕੁੱਕੜ ਬਣ ਕੇ ਬਾਂਗ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਬਿੱਲੀ ਬਣ ਕੇ ਕੁੱਕੜ ਨੂੰ ਝਪਟ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਕੁੱਤੇ ਅਤੇ ਮੋਰ ਦੀ ਚਾਲ ਚੱਲਦਾ ਹੈ। ਕਿਤੇ ਘੁੱਗੀ, ਸਾਰਸ, ਕਬੂਰਤ, ਚਿੜੀਆਂ ਆਦਿ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਸਿਕਰੇ, ਬਾਜ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜੋਰ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਬ੍ਰਹਮ ਤੋਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਵਿਖਿਆਨ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ॥੨੧੫॥

ਕਬਿਤ॥

ਏਕ ਹੈ ਬ੍ਰਹਮ ਹੋਰ ਦੂਸਰੇ ਭਰਮ
ਇਹੁ ਜਾਣ ਕੇ ਮਰਮ ਜੁ ਪ੍ਰਮ ਪਦੁ ਲਹੀਏ॥
ਰੋਜ ਹਰਿ ਰੋਜ ਰੂਹ ਆਪਣੇ ਨੂੰ ਖੋਜ
ਐਸੇ ਪਾਇ ਕਰ ਚੋਜ ਨਾ ਬਸੋਝ ਬਣ ਬਹੀਏ॥
ਨਹੀ ਕਰੀਏ ਗੁਮਾਨ ਐਸੇ ਹੋਇ ਕੇ ਸੁਜਾਨ
ਫਿਰਿ ਪਾਇ ਕੇ ਗਿਆਨ ਬਿਗਿਆਨ ਹੀ ਮੇ ਰਹੀਏ॥
ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਕਰ ਅਮੀ ਰਸ ਪਾਨ
ਏਹੀ ਸਚ ਕਾ ਧਿਆਨ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮ ਬਾਕ ਗਹੀਏ॥੨੧੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਭਰਮ- ਭੁੱਲ, ਭੁਲੇਖਾ। ਮਰਮ- ਭੇਤ। ਪ੍ਰਮ ਪਦੁ- ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਰੁਤਬਾ। ਲਹੀਏ- ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੀਏ। ਰੂਹ- ਆਪਾ। ਚੋਜ- ਕੌਤਕ। ਬਸੋਝ- ਬੇਸਮਝ। ਗੁਮਾਨ- ਮਾਣ, ਹੰਕਾਰ। ਸੁਜਾਨ- ਸਮਝਦਾਰ। ਬਿਗਿਆਨ- ਆਤਮ ਗਿਆਨ। ਅਮੀ ਰਸ- ਅੰਮ੍ਰਿਤ। ਬ੍ਰਹਮ ਬਾਕ- ਰੱਬੀ ਬਚਨ। ਗਹੀਏ- ਪਕੜੀਏ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਦਾ ਅਨੰਦ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਬ੍ਰਹਮ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਭਰਮ ਵਾਲੇ ਭੇਤ ਨੂੰ ਜਾਣ ਕੇ ਪਰਮਪਦਿ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬੇਸਮਝ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਆਪਣੀ ਰੂਹ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਕੇ ਅਨੰਦਮਈ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕ੍ਰਿਆਸ਼ੀਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੁਝਵਾਨ ਬਣ ਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਗੁਆਉਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ ਬਲਕਿ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਸਥਿਤ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਯੋਗ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਮ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਦੱਸੇ ਗਏ ਸੱਚ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ॥੨੧੬॥

ਕਬਿਤ॥

ਏਕ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਵਿਰਤੇ ਅਨੇਕ ਭਾਂਤ

ਦੇਖ ਕੇ ਖਲਾਰ ਹਮ ਹੂਏ ਬਿਸਮਾਦ ਹੈ॥

ਕਹੀ ਵਿਦ੍ਵਾਂਨ ਹੋਇ ਕਰੇ ਉਪਦੇਸ ਹੀ

ਅਵਿਦਿਆ ਕੋ ਪਾਇ ਕਹੀ ਕਰਤ ਫਸਾਦ ਹੈ॥

ਬੰਧੂਏ ਬਿਖਾਧੀ ਕਹੀ ਬੰਦੀਖਾਨੇ ਬੰਦ ਹੋਹ

ਆਦਲ ਬਹਾਰ ਬਿਚ ਕਰੇ ਕਹੀ ਸਾਦ ਹੈ॥

ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਕੈਸੇ ਕਰੀਏ ਬਖਾਨ

ਐਸੇ ਬ੍ਰਹਮ ਅਪ੍ਰਮਾਨ ਦਸੇ ਦਿਸਾ ਹੀ ਅਬਾਦ ਹੈ॥੨੧੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਪ੍ਰਵਿਰਤੇ- ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਲਿਪਤ। ਅਨੇਕ ਭਾਂਤ- ਅਨੇਕਾਂ ਢੰਗ-ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ। ਖਲਾਰ- ਵਿਸਤਾਰ, ਰਚਨਾ। ਬਿਸਮਾਦ- ਹੈਰਾਨ, ਅਨੰਦਿਤ। ਅਵਿਦਿਆ- ਅਗਿਆਨਤਾ। ਫਸਾਦ- ਝਗੜਾ। ਬੰਧੂਏ- ਕੈਦੀ। ਬਿਖਾਧੀ- ਝਗੜਾਲੂ। ਆਦਲ- ਨਿਆਂਕਾਰ। ਸਾਦ- ਮੌਜ, ਖੁਸ਼ੀ। ਬਖਾਨ- ਕਥਨ। ਅਪ੍ਰਮਾਨ- ਤੁਲਨਾ ਰਹਿਤ। ਦਸੇ ਦਿਸਾ- ਦਸ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ- (ਉੱਤਰ, ਦੱਖਣ, ਪੂਰਬ, ਪੱਛਮ, ਉੱਤਰ-ਪੂਰਬ, ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮ, ਪੂਰਬ-ਦੱਖਣ, ਦੱਖਣ-ਪੱਛਮ, ਅਕਾਸ਼, ਪਾਤਾਲ)। ਅਬਾਦ- ਵਸਿਆ ਹੋਇਆ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਰੇਕ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਫੈਲੇ ਹੋਏ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਹੀ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੋ ਅਨੇਕਾਂ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਮਨ ਅਸਚਰਜ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਬਣ ਕੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਅਗਿਆਨੀ ਬਣ ਕੇ ਝਗੜੇ ਖੜੇ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਿਤੇ ਈਰਖਾ ਅਤੇ ਦਵੈਸ਼ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਬੰਦੀਖਾਨੇ ਵਿਚ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਨਿਆਂਕਾਰ ਹੋ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਦਸਾਂ-ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਫੈਲੇ ਹੋਏ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਵਿਖਿਆਨ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ॥੨੧੭॥

ਕਬਿਤ॥

ਤੂੰ ਹੀ ਆਤਮਾਂ ਬ੍ਰਹਮ ਬੇਦ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈ ਅਭੇਦ ਭੇਦ
ਅਛਲ ਅਛੇਦ ਛੇਦ ਹੋਇਆ ਹੈ ਨਦਾਨ ਤੂੰ॥

ਤੂੰ ਹੀ ਰਾਮ ਐ ਰਹੀਮ ਤੂੰ ਹੀ ਗਾਫਲ ਗਨੀਮ

ਤੂੰ ਹੀ ਹਾਕਮ ਹਕੀਮ ਭਇਆ ਸਾਕਨ ਸੁਜਾਨ ਤੂੰ॥

ਤੂੰ ਹੀ ਮੌਲਵੀ ਮੁਲਾਣਾ ਤੂੰ ਹੀ ਪੰਡਿਤ ਸਿਆਣਾਂ

ਤੂੰ ਹੀ ਹੋਇ ਕੇ ਨਿਤਾਣਾ ਭੌਂਦਾ ਫਿਰੇ ਬੀਆਬਾਨ ਤੂੰ॥

ਸੂਬ ਜਹਾਨ ਤੂੰ ਹੀ ਸੂਖਮ ਸਮਾਨ ਜਾਨ

ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਆਹਾ ਸਭਿ ਦਰਮਿਆਨ ਤੂੰ॥੨੧੮॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬ੍ਰਹਮ ਬੇਦ- ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ। ਅਭੇਦ ਭੇਦ- ਭੇਦ ਰਹਿਤ ਅਤੇ ਭੇਦ ਸਹਿਤ।
ਅਛਲ- ਨਾ ਛਲਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ। ਅਛੇਦ- ਖੰਡਿਤ ਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ, ਅਖੰਡ। ਛੇਦ- ਖੰਡਿਤ।
ਨਦਾਨ- ਬੇਸਮਝ। ਰਾਮ ਐ ਰਹੀਮ- ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਰੱਬ। ਗਾਫਲ- ਬੇਖਬਰ।
ਗਨੀਮ- ਦੁਸ਼ਮਣ। ਸਾਕਨ- ਠਹਿਰਿਆ ਹੋਇਆ। ਸੁਜਾਨ- ਸਿਆਣਾ। ਨਿਤਾਣਾ- ਨਿਰਬਲ।
ਬੀਆਬਾਨ- ਜੰਗਲ। ਸੂਬ ਜਹਾਨ- ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ। ਦਰਮਿਆਨ- ਅੰਦਰ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਵਿਦਮਾਨ ਹੋਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ
ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਆਤਮਾ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਗਿਆਤਾ ਹੈ;
ਭੇਦ ਰਹਿਤ ਅਤੇ ਭੇਦ ਸਹਿਤ, ਛਲਣ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਨਾ ਛਲਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਉਹ ਆਪ ਹੀ
ਹੈ। ਰਾਮ, ਰਹੀਮ, ਬੇਪਰਵਾਹ, ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਹੁਕਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਰੋਗ ਦੂਰ
ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਸੂਝਵਾਨ ਸਭ ਕੁਝ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਹੈ। ਮਰਯਾਦਾ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ
ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮੌਲਵੀ, ਮੁਲਾਣਾ, ਪੰਡਿਤ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਨਿਰਬਲ ਹੋ ਕੇ
ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਭਟਕਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਸੂਖਮ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ
ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੈ॥੨੧੮॥

ਕਬਿਤ ॥

ਨੂਰ ਕਾ ਫਲਾਰ ਹੈ ਖਲਾਰ ਜੋ ਬਿਹਾਰ ਯਾਰ

ਨੂਰ ਕੀ ਪੁਕਾਰ ਸਾਰੇ ਨੂਰ ਭਰਪੂਰ ਹੈ ॥

ਨੂਰ ਕੀ ਪਨਾਹ ਸਾਰੇ ਨੂਰ ਹੀ ਗਵਾਹ ਸਾਰੇ

ਨੂਰ ਕੀ ਸਲਾਹ ਸਾਰੇ ਨੂਰ ਕਾ ਜਹੂਰ ਹੈ ॥

ਨੂਰ ਕਾ ਉਜਾਰਾ ਸਾਰੇ ਨੂਰ ਕਾ ਇਸਾਰਾ ਸਾਰੇ

ਨੂਰ ਕਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਸਾਰੇ ਘੁਰ ਦਾ ਮਮੂਰ ਹੈ ॥

ਜੁਮਲਾ ਜਹਾਂਨ ਦਰਮਿਆਨ ਜਾਨ ਨੂਰ ਹੈ ਜੁ

ਦਾਸ ਭਗਵਾਂਨ ਵਾਹ ਵਾਹ ਕੈਸੇ ਨੂਰ ਹੈ ॥੨੧੯॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਨੂਰ- ਪ੍ਰਕਾਸ਼। ਫਲਾਰ- ਪਸਾਰ। ਖਲਾਰ- ਵਿਸਤਾਰ। ਬਿਹਾਰ- ਵਿਵਹਾਰ। ਪੁਕਾਰ- ਬੋਲਬਾਲਾ। ਭਰਪੂਰ- ਪਰਿਪੂਰਨ, ਵਿਆਪਕ। ਪਨਾਹ- ਓਟ ਆਸਰਾ। ਗਵਾਹ- ਸਾਖੀ। ਸਲਾਹ- ਪ੍ਰੇਰਨਾ। ਜਹੂਰ- ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਚਮਤਕਾਰ। ਉਜਾਰਾ- ਉਜਾਲਾ, ਚਾਨਣ। ਘੁਰ- ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦਾ ਘਰ। ਮਮੂਰ- ਵਸਿਆ ਹੋਇਆ। ਜੁਮਲਾ ਜਹਾਂਨ- ਸਮੁੱਚਾ ਸੰਸਾਰ। ਦਰਮਿਆਨ- ਵਿਚ। ਵਾਹ ਵਾਹ- ਬਹੁਤ ਖੁਬ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨੂਰ ਦੀ ਸੋਝੀ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਰ ਪਾਸੇ ਉਸ ਦੇ ਨੂਰ ਦਾ ਹੀ ਪਸਾਰ ਅਤੇ ਵਿਸਤਾਰ ਹੈ। ਵਿਵਹਾਰ, ਪੁਕਾਰ ਅਤੇ ਵਿਆਪਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਹ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਨੂਰ ਹੀ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਓਟ-ਆਸਾਰਾ ਅਤੇ ਗਵਾਹ ਹੈ, ਉਹ ਹੀ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸ੍ਰੋਤ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਉਸੇ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਨੂਰ ਦਾ ਹੀ ਉਜਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹਨ, ਹਰ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਉਸੇ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਹੀ ਸਾਰੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਮੁੱਚੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਿਸਮਾਦ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਉਸੇ ਦਾ ਨੂਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੈ ॥੨੧੯॥

ਕਬਿਤਾ॥

ਜਬ ਲਗ ਮਨੀ ਬਨੀ ਤਬ ਲਗ ਗਨੀ ਧਨੀ

ਮਨੀ ਗਈ ਹਨੀ ਹਨੀ ਗਈ ਹੈ ਤਵੰਗੀ॥

ਮਨੀ ਕਾ ਪਸਾਰਾ ਹੈ ਨਜਾਰਾ ਦਿਲਦਾਰਾ ਸਾਰਾ

ਮਨੀ ਕੋ ਬਗਾਰਾ ਤੋ ਬਗਾਰਾ ਰਸ ਅੰਗਰੀ॥

ਸਰਸਬਜ ਮਦਾਂ ਜਹਾਂ ਮਨੀ ਕੀ ਦੁਕਾਂ

ਏਹੋ ਰੋਸਨੀ ਕੀ ਕਾਂ ਹੈ ਨਦਾਨ ਦੇਵ ਅੰਗਰੀ॥

ਜਮਾਂ ਜਿਨਸ ਜਾਂ ਹਾਰੀ ਗੁੰਮ ਗਈ ਹੋ ਪਸਾਰੀ ਸਾਰੀ

ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਹੁਣ ਹੋਈ ਹੈ ਕੁਵੰਗਰੀ॥੨੨੦॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮਨੀ- ਧਨ ਦੌਲਤ। ਬਨੀ- ਬਣੀ ਹੋਈ। ਗਨੀ- ਧਨਵਾਨ। ਧਨੀ- ਦੌਲਤਵੰਦ। ਹਨੀ- ਨਾਸ। ਤਵੰਗੀ- ਅਮੀਰੀ। ਪਸਾਰਾ- ਵਿਸਤਾਰ। ਦਿਲਦਾਰਾ- ਹੋ ਦੋਸਤਾ, ਹੋ ਪਿਆਰਿਆ। ਬਗਾਰਾ- ਵਿਗਾੜ, ਹਾਨੀ। ਅੰਗਰੀ- ਸਰੀਰਕ। ਸਰਸਬਜ- ਖੁਸ਼ਹਾਲ, ਆਬਾਦ। ਕਾਂ- ਖਾਣ। ਨਦਾਨ- ਬੇਸਮਝ। ਜਮਾਂ ਜਿਨਸ- ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਵਸਤੂ। ਪਸਾਰੀ- ਵਿਸਤਾਰ ਵਿਵਸਥਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਹੀ ਅਸਲ ਧਨ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗਰੀਬ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਮਨੁੱਖ ਕੋਲ ਦੁਨਿਆਵੀ ਧਨ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਧਨਵਾਨ ਹੈ, ਧਨ ਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਅਮੀਰੀ ਵੀ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਧਨ ਦਾ ਹੀ ਪਸਾਰਾ ਹੈ, ਧਨ ਵਿਚ ਹਾਨੀ ਹੋਣ ਨਾਲ ਸਮੂਹ ਸੰਸਾਰਕ ਰਸ ਵੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦਰਅਸਲ ਆਤਮਿਕ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਹੀ ਅਸਲ ਧਨ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਦੈਵੀ ਅਨੰਦ ਵਾਲੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਸੋਮੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋਣ ਨਾਲ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਫੈਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੨੨੦॥

ਕਬਿਤ ॥

ਨਾਰ ਕੀ ਕਲਾਂਮ ਕਰ ਜਾਏ ਕਤਲਾਂਮ
 ਦੂਰੋਂ ਕਰਕੇ ਸਲਾਮੁ ਜੋ ਛਲਾਂਗ ਮਾਰ ਜਾਈਏ ॥
 ਕਹੇ ਜੇ ਬਚਨ ਜਨ ਸੁਣੀਏ ਨਾਂ ਦੇਇ ਕੰਨ
 ਹੋਇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਮਨ ਪਿਆਰੁ ਨਹੀ ਪਾਈਏ ॥
 ਲਾਏ ਜੇ ਪ੍ਰੀਤ ਨਹੀ ਮੰਨ ਪ੍ਰੀਤ ਮੀਤ
 ਹੋਇ ਕੇ ਅਤੀਤ ਚੀਤ ਚਾਂਮ ਸੋਂ ਨਾ ਲਾਈਏ ॥
 ਨਾਰ ਨਜਦੀਕ ਜੇ ਤਹਕੀਕ ਹੋ ਸਰੀਕ ਠੀਕ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਂਨ ਪੈਹਲੂ ਪੈਹਲੂ ਸੇ ਛਪਾਈਏ ॥੨੨੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਨਾਰ- ਇਸਤਰੀ। ਕਲਾਂਮ- ਬੋਲੀ। ਕਤਲਾਂਮ- ਸਰਬਨਾਸ਼। ਸਲਾਮੁ- ਨਮਸਕਾਰ। ਛਲਾਂਗ- ਛਾਲ। ਜਨ- ਇਸਤਰੀ। ਪ੍ਰਸੰਨ- ਖੁਸ਼। ਪ੍ਰੀਤ- ਪ੍ਰੇਮ। ਪ੍ਰੀਤ- ਭਰੋਸਾ। ਮੀਤ- ਦੋਸਤ। ਅਤੀਤ- ਵਿਰਕਤ। ਚੀਤ- ਚਿੰਤ। ਚਾਂਮ- ਮਾਸ, ਭਾਵ ਸਰੀਰ। ਨਜਦੀਕ- ਨੇੜੇ। ਤਹਕੀਕ- ਖੋਜਣਾ, ਸਹੀ। ਸਰੀਕ- ਹਿੱਸੇ ਵਾਲੀ, ਭਾਵ ਕਰੀਬੀ। ਪੈਹਲੂ- ਪਾਸ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸਾਧੂਆਂ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪਰਾਈ ਇਸਤਰੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਮਿੱਠੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਜ਼ਹਿਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਸਲਾਮ ਕਰਕੇ ਪਾਸੇ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸਤਰੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਕੰਨ-ਰਸ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਬੰਦੇ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਮੋਹ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਪਾਉਣ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਇਸਤਰੀ ਨਾਲ ਨੇੜਤਾ ਕਰਨੀ ਪੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹਰ ਪਾਸਿਓਂ ਬਚਾ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ॥੨੨੧॥

ਕਬਿਤੁ॥

ਜਿਸਮ ਜਨਾਨਾ ਨਹੀ ਆਪਣਾ ਬਗਾਂਨਾ

ਕਿਉਂ ਫਿਰਦਾਂ ਦਿਵਾਨਾਂ ਪਰਵਾਨਾਂ ਜਲ ਜਾਏਂਗਾ॥

ਦੇਖ ਕੇ ਤੇ ਲਾਸ ਨਹੀ ਕਰੀ ਦਿਲ ਪਾਸ ਪਾਸ

ਮਿਲੇ ਨਾ ਨਕਾਸ ਲਾਸ ਆਪਣੀ ਖਪਾਏਂਗਾ॥

ਐਸਾ ਇਸ ਦਾ ਨਜਾਰਾ ਭਾਰਾ ਕਾਤਲ ਕਰਾਰਾ

ਯਾਰਾ ਖਾਇ ਕੇ ਇਸਾਰਾ ਮਾਰਾ ਮਾਰਾ ਪਿਆ ਗਾਏਂਗਾ॥

ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਕੁਝ ਬਣੀ ਇਨਸਾਨ

ਹੁਣ ਹੋਣੀ ਨਾ ਨਦਾਨ ਆਪ ਆਪ ਮੇ ਸਮਾਏਂਗਾ॥੨੨੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜਿਸਮ ਜਨਾਨਾ- ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਸਰੀਰ। ਬਗਾਂਨਾ- ਪਰਾਇਆ। ਦਿਵਾਨਾਂ- ਪਾਗਲ, ਬਉਰਾ। ਪਰਵਾਨਾਂ- ਪਤੰਗਾ, ਭੱਕਤ। ਜਲ ਜਾਏਂਗਾ- ਸੜ ਜਾਵੇਂਗਾ। ਲਾਸ- ਲੋਥ, ਭਾਵ ਸਰੀਰ। ਪਾਸ- ਨੇੜੇ। ਨਜਾਰਾ- ਝਲਕਾ। ਕਰਾਰਾ- ਤੇਜ਼, ਤਿੱਖਾ। ਇਸਾਰਾ- ਸੈਨ, ਸੈਣਤ। ਨਦਾਨ- ਬੇਸਮਝ। ਆਪ ਮੇ- ਆਪੇ ਵਿਚ। ਸਮਾਏਂਗਾ- ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਵੇਂਗਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪਰਾਈ ਇਸਤਰੀ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਆਤਮਿਕ ਨਿਘਾਰ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ ਆਪੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਾਈ ਇਸਤਰੀ ਕਦੇ ਵੀ ਨਿਸ਼ਠਾਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਸ਼ੁਦਾਈ ਹੋ ਕੇ ਫਿਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੇਸਮਝੀ ਅਧੀਨ ਪਤੰਗੇ ਵਾਂਗ ਸੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ 'ਤੇ ਮੋਹਿਤ ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਸ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਆਪੇ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ਼ਕ ਮਿਜ਼ਾਜ਼ੀ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਜੀਵਨ ਦੈਵੀ ਧੁਨੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਦੁਨਿਆਵੀ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਵਿਚ ਹੀ ਬੀਤ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਬੇਸਮਝ ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਚੰਗਾ ਇਨਸਾਨ ਬਣ ਕੇ ਹੀ ਆਪੇ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ॥੨੨੨॥

ਕਬਿਤ॥

ਕਾਮਨੀ ਕੀ ਕਾਰ ਲਈ ਏਸ ਗਲ ਬਚਾਰ
ਫੇਰ ਮਾਣੀਏ ਬਹਾਰ ਦਿਲਦਾਰ ਦਿਲ ਪਾਈਏ॥
ਦੱਮਾਂ ਕੀ ਦੁਕਾਨ ਕਿਤੇ ਖੋਹਲੀਏ ਮਕਾਨ
ਨਹੀਂ ਹੋਇ ਕੇ ਨਦਾਨ ਆਂਨ ਬਾਨ ਕੋ ਲਗਾਈਏ॥
ਪਾਇ ਬਿਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਰਹੇ ਜਹ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ
ਕਹਾਂ ਅਗਿਆਨ ਜਹਾਂ ਗਿਆਨ ਹੀ ਗਵਾਈਏ॥
ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਬੋਲ ਭਾਖਤ ਹੈਂ ਤੋਲ ਤੋਲ
ਹੋਇ ਕੇ ਅਬੋਲ ਬਿਚ ਬੋਲ ਦੇ ਸਮਾਈਏ॥੨੨੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਕਾਮਨੀ- ਇਸਤਰੀ। ਬਚਾਰ- ਚਿੰਤਨ। ਬਹਾਰ- ਅਨੰਦ। ਦਿਲਦਾਰ- ਪਿਆਰਾ। ਦੱਮਾਂ- ਸਵਾਸ। ਨਦਾਨ- ਬੇਸਮਝ। ਆਂਨ- ਹੋਰ। ਬਾਨ- ਆਦਤ। ਬਿਗਿਆਨ- ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ। ਭਾਖਤ- ਕਹਿੰਦਾ। ਤੋਲ ਤੋਲ- ਨਾਪ ਤੋਲ ਕੇ, ਭਾਵ ਬਿਲਕੁਲ ਸਹੀ। ਅਬੋਲ- ਚੁੱਪ। ਸਮਾਈਏ- ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਈਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਵਿਚ ਫਸਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਦੈਵੀ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦੱਸੇ ਗਏ ਵਿਵਹਾਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਗਲਤ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਕਿਨਾਰਾ ਕਰਕੇ ਸੁਆਸ-ਸੁਆਸ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਖੋਲ੍ਹ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਸਭਨਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ-ਧਿਆਨ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਵੀ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਆਤਮਿਕ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਦੱਸੇ ਗਏ ਇਹਨਾਂ ਸਹੀ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ॥੨੨੩॥

ਕਬਿਤ॥

ਕਾਮਨੀ ਸੋਂ ਕੇਲ ਕਰ ਦਾਮਨੀ ਸੋਂ ਮੇਲ ਕਰ
 ਸਾਪਨੀ ਸੋਂ ਖੇਲ ਕਰ ਕੁਸਲ ਕਿਉਂ ਪਾਏਂਗਾ॥
 ਨੀਤ ਕੋ ਅਨੀਤ ਕਰ ਮੂਰਖ ਕੋ ਮੀਤ ਕਰ
 ਜੂਪਨ ਕੀ ਜੀਤ ਕੌਨ ਰੁਤਬੇ ਪੈ ਜਾਏਂਗਾ॥
 ਦਿਲ ਕੋ ਬੇਦਿਲ ਕਰ ਪੰਚਨ ਸੋਂ ਮਿਲ ਕਰ
 ਖੁਦ ਨੂਰੁ ਖਿਲ ਕਰ ਕਹਾਂ ਜਾ ਸਮਾਏਂਗਾ॥
 ਸਮਝ ਲੈ ਸਾਰ ਐਸੇ ਭਾਖਤ ਹੋਂ ਬਾਰ ਬਾਰ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਕਦੋਂ ਫੇਰ ਘਰ ਆਏਂਗਾ॥੨੨੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਕਾਮਨੀ- ਇਸਤਰੀ। ਕੇਲ- ਕ੍ਰੀੜਾ। ਦਾਮਨੀ- ਬਿਜਲੀ। ਸਾਪਨੀ- ਸੱਪਣੀ।
 ਕੁਸਲ- ਸੁੱਖ। ਨੀਤ- ਚਿੱਤ ਦਾ ਸੰਕਲਪ, ਇਰਾਦਾ। ਮੀਤ- ਮਿੱਤਰ। ਜੂਪਨ- ਜੂਆ। ਰੁਤਬੇ-
 ਪਦ, ਦਰਜਾ। ਪੰਚਨ- ਸੰਤ, ਗੁਰਮੁਖ। ਖਿਲ ਕਰ- ਖਿੜ ਕੇ। ਸਾਰ- ਅਸਲੀਅਤ, ਸਿਧਾਂਤ।
 ਭਾਖਤ- ਕਹਿੰਦਾ, ਆਖਦਾ। ਘਰ- ਹਿਰਦਾ, ਸਵੈ-ਸਰੂਪ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਦੁਨਿਆਵੀ ਵਸਤਾਂ ਅਤੇ ਹਸਤੀਆਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਪਾਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਆਤਮਿਕ
 ਅੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸਤਰੀ
 ਨਾਲ ਰੰਗਰਲੀਆਂ ਮਨਾਉਣੀਆਂ ਅਸਮਾਨੀ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਚਮਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੱਪਣੀ
 ਨਾਲ ਖੇਡਣ ਵਾਂਗ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੁੱਖ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਦੇਸ਼ ਰਹਿਤ ਕੰਮ ਕਰਕੇ,
 ਮੂਰਖ ਨੂੰ ਮਿੱਤਰ ਬਣਾ ਕੇ, ਜੁਏ ਵਿਚ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਕਿਹੜਾ ਰੁਤਬਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ
 ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦਿਲ ਨੂੰ ਇੱਛਾਵਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਕੇ, ਪ੍ਰਭੂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਆਪਣੇ
 ਅੰਦਰ ਖੇੜਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਉਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਿਹੜੀ ਪਦਵੀ ਤੱਕ
 ਪੁੱਜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਮੁੱਚੀ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਸਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵਨ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ
 ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਅਸਲੀ ਘਰ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਵਾਪਸ ਪੁੱਜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ॥੨੨੪॥

ਕਬਿਤ॥

ਨਾਰ ਕੀ ਪ੍ਰੀਤ ਮੀਤ ਬੜੀ ਬਿਪ੍ਰੀਤਿ ਰੀਤ
 ਨਾਰ ਕੋ ਨਾ ਹੀਤ ਚੀਤ ਚੰਚਲ ਮੇਂ ਆਣੀਏ॥
 ਨਾਰ ਕੀ ਨਗਾਹ ਕਰ ਜਾਂਵਦੀ ਫਨਾਹ
 ਨਹੀਂ ਕਰੀਏ ਬਸਾਹੁ ਸਾਹੁ ਸੁਤਣੀ ਇਹੁ ਜਾਣੀਏ॥
 ਦੇਖ ਕੇ ਤੇ ਚਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੀਏ ਬਿਹਾਲ ਹਾਲ
 ਸੁਰਤ ਸੰਭਾਲ ਆਪ ਆਪ ਮੇ ਸਮਾਣੀਏ॥
 ਹੱਕ ਕੋ ਨਿਹਾਰ ਹੋਏ ਅਜਬ ਬਹਾਰ ਫਿਰ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਤਾਂ ਅਨੰਦ ਐਸ ਮਾਣੀਏ॥੨੨੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਨਾਰ- ਇਸਤਰੀ। ਮੀਤ- ਮਿੱਤਰ। ਬਿਪ੍ਰੀਤਿ ਰੀਤ- ਉਲਟੀ ਚਾਲ। ਹੀਤ- ਪ੍ਰੇਮ। ਚੀਤ ਚੰਚਲ- ਅਸਥਿਰ ਮਨ। ਨਗਾਹ- ਨਜ਼ਰ, ਤੱਕਣੀ। ਫਨਾਹ- ਨਸ਼ਟ, ਬਰਬਾਦ। ਬਸਾਹੁ- ਭਰੋਸਾ। ਸਾਹੁ ਸੁਤਣੀ- ਸਵਾਸ ਖਿੱਚਣ ਵਾਲੀ, ਸਰਾਲ। ਚਾਲ- ਤੋਰ। ਬਿਹਾਲ- ਬਦਹਾਲ, ਭੈੜੀ ਹਾਲਤ ਵਾਲਾ। ਆਪ ਮੇ- ਸਵੈ-ਸਰੂਪ ਵਿਚ। ਸਮਾਣੀਏ- ਮਿਲ ਜਾਣੀਏ। ਹੱਕ- ਸੱਚ। ਨਿਹਾਰ- ਦੇਖ। ਅਜਬ ਬਹਾਰ- ਅਦਭੁਤ ਅਨੰਦ। ਐਸ- ਖੁਸ਼ੀ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪਰਾਈ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਆਤਮਿਕ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੋਣ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਆਤਮਿਕ ਅਨੰਦ ਤੋਂ ਉਲਟੀ ਚਾਲ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਚੰਚਲ ਚਿੱਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਚੰਚਲ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਤੱਕਣੀ ਚਿੱਤ ਨੂੰ ਡੁਲਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਬੇਅਰਥ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਵਸਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਚੰਚਲ ਬਿਰਤੀ ਵਾਲੀ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਡੋਲਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ ਬਲਕਿ ਸੁਰਤ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਨਾਲ ਜੁੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਮਸਤਿ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਕੇ ਸਦੀਵੀ ਅਨੰਦ ਮਾਣਨ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ॥੨੨੫॥

ਕਬਿਤੁ॥

ਨਾਰ ਤੇ ਹੈ ਨਾਰ ਨਹੀ ਕਰੇ ਇਤਬਾਰ
 ਏਹ ਕਰੇਗੀ ਖੁਆਰ ਗਮਖੁਆਰ ਬਣ ਰਹੀਓ॥
 ਸੋਹਲਾ ਦੀਪਕ ਹੈ ਨਾਰ ਏਹੋ ਸਹੀ ਦਿਲਦਾਰ
 ਤੁਝੇ ਆਖਿਆ ਪੁਕਾਰ ਨਾ ਪਤੰਗ ਬਣ ਬਹੀਓ॥
 ਚਸਮ ਚੜਾਇ ਕੁਝ ਮਗਜ ਬੜਾਇ
 ਆਪ ਆਪ ਕੋ ਪੜਾਇ ਖੁਦ ਨੂਰੁ ਖੁਦ ਲਹੀਓ॥
 ਖਸਲਤ ਖੂਬੁ ਹੋਇ ਮਹਰਮ ਮਹਬੂਬੁ ਸਹੀ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਤਾਂ ਕੇ ਮਰਮ ਕੋ ਗਹੀਓ॥੨੨੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਨਾਰ- ਇਸਤਰੀ। ਨਾਰ- ਅੱਗ। ਇਤਬਾਰ- ਭਰੋਸਾ। ਖੁਆਰ- ਬਰਬਾਦ। ਗਮਖੁਆਰ- ਦੁੱਖ ਖਾਣ ਵਾਲਾ। ਸੋਹਲਾ ਦੀਪਕ- ਕਾਮਦੇਵ ਦੀ ਖੇਡ। ਦਿਲਦਾਰ- ਹੋ ਪਿਆਰੇ। ਪੁਕਾਰ- ਉੱਚੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿਚ, ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ। ਪਤੰਗ- ਪਤੰਗਾ। ਚਸਮ ਚੜਾਇ- ਅੱਖਾਂ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ। ਮਗਜ ਬੜਾਇ- ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚੰਡ ਕਰਕੇ। ਲਹੀਓ- ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋ। ਖਸਲਤ- ਸੁਭਾਅ, ਆਦਤ। ਖੂਬੁ- ਚੰਗਾ। ਮਹਰਮ- ਵਾਕਿਫ਼। ਮਹਬੂਬੁ- ਪਿਆਰਾ। ਮਰਮ- ਭੇਦ। ਗਹੀਓ- ਪਕੜੋ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪਰਾਈ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਜਮੀ ਜੀਵਨ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਆਤਮਿਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਇਸਤਰੀ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਖਵਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਕਾਮ ਦੀ ਖੇਡ ਸਮਝੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਨਾਸ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਧਾਰਨ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵੱਲ ਅੱਖਾਂ ਨਾ ਲਗਾ ਕੇ ਸੋਝੀ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਵੱਲ ਮੁੜ ਕੇ ਉਸੇ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਬਣ ਜਾਣਾ ਯੋਗ ਹੈ। ਨੇਕ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲੇ ਸਰਬ-ਗਿਆਤਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਪਾ ਕੇ ਭੇਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ॥੨੨੬॥

ਕਬਿਤ॥

ਨਰ ਕੋ ਹੈ ਨਾਰੀ ਜੈਸੇ ਧੁਏਂ ਕੀ ਗੁਬਾਰੀ ਭਾਰੀ
 ਅਕਲ ਭੁਲਾਇ ਸਾਰੀ ਕਰੇ ਖਫਤਾਨਾ ਹੈ॥
 ਹੋਇ ਰਿਹਾ ਅੰਧ ਬੋਲ ਸੁਣਦਾ ਹੈ ਮੰਦ ਮੰਦ
 ਕਰੀ ਅਸਵਾਰ ਕੰਧ ਹੋ ਗਿਆ ਦਿਵਾਨਾ ਹੈ॥
 ਮਸਲਤ ਮੈਲ ਮੈਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਫੈਲ ਫੈਲ
 ਹੋਇ ਰਿਹਾ ਬੈਲ ਬਿਚ ਬੈਲ ਬਸਤਾਂਨਾ ਹੈ॥
 ਹੋ ਗਿਆ ਜਹੀਰ ਗਈ ਤਨ ਤੇ ਤਸੀਰ ਸੀਰ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਪਸ ਪਿਆ ਪਛੁਤਾਨਾ ਹੈ॥੨੨੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਨਰ- ਮਰਦ। ਨਾਰੀ- ਇਸਤਰੀ। ਗੁਬਾਰੀ- ਅੰਨ੍ਹੇਰਾ। ਖਫਤਾਨਾ- ਦਿਲ ਦਾ ਮਰੀਜ਼। ਅੰਧ- ਅੰਨ੍ਹਾ। ਮੰਦ- ਗੰਦੇ। ਮੰਦ- ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ। ਅਸਵਾਰ- ਸਵਾਰੀ। ਦਿਵਾਨਾ- ਸੁਦਾਈ, ਬਉਰਾ। ਮਸਲਤ- ਸਲਾਹ। ਮੈਲ- ਗੰਦਗੀ। ਫੈਲ- ਫੈਲਾਉਣਾ। ਬੈਲ- ਐਬੀ। ਬੈਲ- ਬਲਦ। ਬਸਤਾਂਨਾ- ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ। ਜਹੀਰ- ਗ਼ਮਗੀਨ। ਤਨ- ਸਰੀਰ। ਤਸੀਰ ਸੀਰ- ਠੰਡਕ ਦਾ ਅਸਰ, ਦੁੱਧ ਦਾ ਅਸਰ। ਪਸ- ਪਸ਼ੂ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਾਮ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਅਖੀਰ ਪਛੁਤਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਪੁਰਸ਼ ਲਈ ਪਰਾਈ ਇਸਤਰੀ ਧੁਏਂ ਦੀ ਗੁਬਾਰੀ ਵਾਂਗ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾ ਕੇ ਰੋਗੀ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੋ ਕੇ ਉਹ ਮੰਦੇ ਬੋਲ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁਦਾਈ ਬਣ ਕੇ ਝੂਠ ਦੀ ਕੰਧ ਉੱਤੇ ਸਵਾਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਕੋ ਜਗ੍ਹਾ ਬੱਝੇ ਹੋਏ ਬੈਲ ਵਾਂਗ ਉਹ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੰਦੀਆਂ ਸਲਾਹਾਂ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਵਧਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ੀਤਲਤਾ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣ ਵਾਂਗ ਉਹ ਪਸ਼ੂ ਬਣ ਕੇ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ॥੨੨੭॥

ਕਬਿਤਾ॥

ਨਾਰ ਕੀ ਜੋ ਨਾਰ ਨਾਰ ਹੋਈ ਹੈ ਤਿਆਰ
 ਤਾਰ ਬੰਨ ਕੇ ਕਤਾਰ ਜੋ ਸਤਾਰ ਸਾਫੁ ਬਣੀ ਹੈ॥
 ਬੰਦ ਬੰਦ ਕੇ ਸਵਾਰ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਸਮਾਰ
 ਹੋਇ ਰਹੀ ਹੈ ਉਭਾਰ ਜੋ ਕਰਾਰ ਤਾਰ ਤਣੀ ਹੈ॥
 ਅੰਗ ਅੰਗ ਕੇ ਫਲਾਰ ਰੰਗ ਰੰਗ ਕੇ ਨਖਾਰ
 ਢੰਗ ਢੰਗ ਕੀ ਪੁਕਾਰ ਕਰੇ ਕਸਸ ਇਹ ਮਣੀ ਹੈ॥
 ਅੜਦ ਬਜਾਰ ਹਰੇ ਹੁਸਨ ਹਜਾਰ ਯਾਰ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਐਸੀ ਆਫਤ ਇਹੁ ਅਣੀ ਹੈ॥੨੨੮॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਨਾਰ- ਅੱਗ। ਨਾਰ- ਨਾਲੀ। ਨਾਰ- ਔਰਤ। ਕਤਾਰ- ਪੰਕਤੀ। ਸਤਾਰ- ਤਾਰਾਂ ਵਾਲਾ ਇਕ ਸਾਜ। ਸਾਫੁ- ਸਹੀ। ਬੰਦ ਬੰਦ- ਮਿੱਢੀਆਂ। ਸਵਾਰ- ਸੰਵਾਰਨਾ। ਸਮਾਰ- ਗਿਣਤੀ। ਕਰਾਰ- ਸਖਤ। ਫਲਾਰ- ਫੈਲਾ ਕੇ, ਉਭਾਰ ਕੇ। ਪੁਕਾਰ- ਬੋਲੀ, ਅਵਾਜ਼। ਕਸਸ- ਖਿੱਚ। ਮਣੀ- ਸੱਪ ਦੇ ਸਿਰ ਦਾ ਮਣਕਾ, ਇਕ ਰਤਨ। ਅੜਦ ਬਜਾਰ- ਛਾਉਣੀ ਦਾ ਬਜਾਰ, ਸਦਰ ਬਜਾਰ। ਹਰੇ- ਲੁਟੇ। ਆਫਤ- ਮੁਸੀਬਤ। ਅਣੀ- ਤਿੱਖੀ ਨੋਕ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਖਿੱਚ ਭਰਪੂਰ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਸਿਤਾਰ ਦੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਤਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਵਾਰ ਕੇ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਇਸਤਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਹੱਪਣ ਕਰਕੇ ਤਾਰ ਵਾਂਗ ਤਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਨਿਖਾਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹਾਵ-ਭਾਵ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਮਣੀ ਵਾਂਗ ਖਿੱਚ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਅਟਕ ਬਜਾਰ ਵਿਚੋਂ ਪੁਰਸ਼ ਦਾ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣਾ ਔਖਾ ਕਾਰਜ ਹੈ॥੨੨੮॥

ਕਬਿਤ॥

ਨਾਰ ਕੀ ਜਬਾਨ ਹੈ ਜੋ ਨਰਮ ਨਸਾਨ
 ਇਹੁ ਕਰਕੇ ਬਿਆਨ ਬਾਰੁ ਜਾਨ ਕੋ ਚਲਾਏਗੀ॥
 ਮੱਧਮ ਅਵਾਜ ਨਹੀ ਸੁਣੀਏ ਦਰਾਜ
 ਇਹ ਸਮਝ ਲੈ ਰਾਜ ਜੋ ਨਿਮਾਜ ਸੇ ਹਿਲਾਏਗੀ॥
 ਰੋਜਾ ਬੰਦਗੀ ਕੁਰਾਨ ਔ ਪੁਰਾਨ ਵਖਿਆਨ
 ਏਹ ਕਰਕੇ ਵਖਾਨ ਆਨ ਧਿਆਨ ਕੋ ਭੁਲਾਏਗੀ॥
 ਮੱਲੀਏ ਮਦਾਨ ਨਹੀ ਬਣੇ ਇਨਸਾਨ ਨਹੀ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਐਸੇ ਐਸੇ ਏਹ ਜਲਾਏਗੀ॥੨੨੯॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜਬਾਨ- ਬੋਲੀ। ਨਸਾਨ- ਨਿਸ਼ਾਨ। ਬਾਰੁ- ਵਾਰ। ਦਰਾਜ- ਲੰਮਾ, ਵੱਡਾ। ਰਾਜ- ਭੇਤ। ਹਿਲਾਏਗੀ- ਹਿਲਾ ਦੇਵੇਗੀ, ਭਾਵ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਨਮਾਜ਼ ਅਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦੇਵੇਗੀ। ਰੋਜਾ- ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਵ੍ਰਤ ਜੋ ਰਮਜਾਨ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੁਰਾਨ- ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ। ਪੁਰਾਨ- ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਕਥਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਗ੍ਰੰਥ। ਆਨ - ਹੋਰ। ਮਦਾਨ- ਜ਼ਮੀਨ। ਜਲਾਏਗੀ- ਸਾੜ ਦੇਵੇਗੀ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸਤਰੀ ਆਪਣੀ ਮਿੱਠੀ ਜੁਬਾਨ ਰਾਹੀਂ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਮਿੱਠੀ ਜੁਬਾਨ ਦਾ ਭੇਤ ਸਮਝ ਕੇ ਇਸ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਨਮਾਜ਼ ਵੀ ਅਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਮਿੱਠੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਰੋਜੇ ਅਤੇ ਬੰਦਗੀ ਜਿਹੇ ਪਵਿੱਤਰ ਕਾਰਜ ਅਤੇ ਕੁਰਾਨ ਅਤੇ ਪੁਰਾਨ ਦੇ ਵਿਖਿਆਨ ਭੁਲਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਇਨਸਾਨ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ, ਪਤੰਗੇ ਵਾਂਗ ਸੜ ਕੇ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੨੨੯॥

ਕਬਿਤਾ॥

ਆਹੀ ਆਫਤ ਹਜਾਰ ਹੋਇਆ ਨਾਰ ਸੇ ਪਿਆਰ
 ਇਹ ਅਜਬ ਅਜਾਰੁ ਹੁਣ ਮਿਟੂ ਕਦੇ ਭਾਗ ਸੇ॥
 ਹੋਇ ਬਿਸਬਾਰ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਹੈ ਤਿਆਰ
 ਇਹੁ ਬਿਹਾਰ ਜੋ ਬਕਾਰ ਹੈ ਅਗਾਰ ਆਇਆ ਆਗ ਸੇ॥
 ਨਿਸਦਿਨ ਜਲੇ ਜੀਆ ਤਪ ਤਪ ਖਪੇ ਹੀਆ
 ਪੀਆ ਕੋ ਨਾ ਪੀਆ ਕੀਆ ਮੇਲੁ ਕਾਲੀ ਨਾਗ ਸੇ॥
 ਕਸਟ ਸਰੀਰ ਪੀਰ ਹੋਇ ਬਿਨਾਂ ਪੀਰ ਪੀਰ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਗਏ ਬਾਗ ਬਾਗ ਬਾਗ ਸੇ॥੨੩੦॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਆਫਤ- ਮੁਸੀਬਤ। ਨਾਰ- ਔਰਤ। ਅਜਬ- ਅਜੀਬ। ਅਜਾਰੁ- ਦੁੱਖ, ਤਕਲੀਫ। ਭਾਗ ਸੇ- ਚੰਗੀ ਕਿਸਮਤ ਨਾਲ। ਬਿਸਬਾਰ- ਪਸਾਰਾ। ਬਿਹਾਰ- ਵਿਵਹਾਰ। ਬਕਾਰ- ਰੋਗ, ਐਬ। ਅਗਾਰ- ਅੰਗਿਆਰ। ਆਗ- ਅੱਗ। ਨਿਸਦਿਨ- ਰਾਤ-ਦਿਨ। ਜੀਆ- ਜੀਵ, ਜੀਵਾਤਮਾ। ਹੀਆ- ਹਿਰਦਾ। ਪੀਆ- ਪਤੀ, ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ। ਕਾਲੀ ਨਾਗ- ਜਮੁਨਾ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਸੱਪ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਕਾਬੂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪੀਰ- ਤਕਲੀਫ। ਪੀਰ- ਮੁਰਸ਼ਦ। ਬਾਗ ਬਾਗ- ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖੁਸ਼। ਬਾਗ- ਬਗੀਚਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਰਾਹੀਂ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ਼ਕ ਮਿਜਾਜੀ ਵਿਚ ਫਸਣ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਈਆਂ ਹਜ਼ਾਰ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਦੂਰ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਅੱਗ ਦੇ ਅੰਗਿਆਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਵੱਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਇਸ ਬਿਰਤੀ ਨਾਲ ਸਮੁੱਚਾ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਵਹਾਰ ਰੋਗੀ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਜੀਵ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਤਪਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ਼ਕ ਮਿਜਾਜੀ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕਸਟ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਨਾਲ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਬਾਗ ਵਿਚੋਂ ਖੁਸ਼ੀ-ਖੁਸ਼ੀ ਜਾ ਸਕੀਦਾ ਹੈ॥੨੩੦॥

ਕਬਿਤੁ॥

ਸੁਰਤ ਸਵਾਰ ਜਰਾ ਸੁਰਤ ਸੰਭਾਰ
 ਨਹੀ ਮੋੜਦਾ ਮੁਹਾਰ ਦਿਲਦਾਰ ਦੁਖ ਪਾਏਂਗਾ॥
 ਚਲੇ ਤੇਜ ਰਫਿਤਾਰ ਏਹ ਕਰੇਗੀ ਖੁਆਰੁ
 ਖੁਲੀ ਮੂਰਖ ਗਵਾਰ ਕਹਾਂ ਤਕ ਏਹ ਭਜਾਏਂਗਾ॥
 ਐਸੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਵਾਰ ਚਲੀ ਬੰਨ ਕੇ ਲਗਾਰ
 ਏਹ ਕਰੇਗੀ ਬੇਜਾਰ ਜਦੋਂ ਤਦੋਂ ਚਚਲਾਏਂਗਾ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਕਿਉ ਹੋਇਆ ਹੈਂ ਨਦਾਨ
 ਇਸ ਭੇਤ ਕੋ ਪਛਾਨ ਕਦੋਂ ਫੇਰ ਘਰ ਆਏਂਗਾ॥੨੩੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਵਾਰ- ਸਹੀ ਕਰ, ਸੋਹਣੀ ਬਣਾ। ਸੰਭਾਰ- ਸੰਭਾਲ, ਭਟਕਣ ਤੋਂ ਰੋਕ। ਮੁਹਾਰ- ਬਾਗ, ਲਗਾਮ। ਦਿਲਦਾਰ- ਹੋ ਪਿਆਰੇ। ਰਫਿਤਾਰ- ਗਤੀ। ਖੁਆਰੁ- ਦੁੱਖੀ। ਮੂਰਖ ਗਵਾਰ- ਮਹਾਂ ਮੂਰਖ। ਭਜਾਏਂਗਾ- ਦੌੜਾਏਂਗਾ। ਅਵਾਰ- ਅਵਾਰਾ, ਅਮੋੜ, ਬੇਮੁਹਾਰੀ। ਲਗਾਰ- ਪਾਟੇ ਹੋਏ ਕੱਪੜੇ। ਬੇਜਾਰ- ਦੁੱਖੀ। ਚਚਲਾਏਂਗਾ- ਚੀਂ ਚੀਂ ਕਰੇਂਗਾ, ਚੀਕਾਂ ਮਾਰੇਂਗਾ। ਨਦਾਨ- ਬੇਸਮਝ। ਭੇਤ- ਰਾਜ਼। ਘਰ- ਹਿਰਦਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸੰਸਾਰਕ ਚੰਚਲਤਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੁਰਤੀ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਸਿੱਧੇ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੁੱਖੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਤੇਜ ਰਫਤਾਰ ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਵਾਲੀ ਸੁਰਤੀ ਖੁਆਰ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਕਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਭਜਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਇਹ ਬੇਮੁਹਾਰੇ ਹੀ ਭੱਜੀ ਫਿਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਚੰਚਲਤਾਈ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਦੁੱਖੀ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਬੇਸਮਝੀ ਛੱਡ ਕੇ ਇਸ ਭੇਤ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਨਿਜ-ਘਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਣੀ ਯੋਗ ਹੈ॥੨੩੧॥

ਕਬਿਤ॥

ਸੁਰਤ ਸਵਾਰ ਦਿਤੀ ਸੁਰਤ ਵਸਾਰ ਏਹ
ਛਡੀ ਆ ਮੁਹਾਰ ਤੁਝੇ ਕੌਣੁ ਸਮਝਾਏਗਾ॥
ਕਰੇਂ ਨਾ ਬਿਚਾਰ ਕੁਲ ਆਖਦੇ ਪੁਕਾਰ
ਐਸੇ ਰਿਹਾ ਜੇ ਅਵਾਰ ਮੰਨ ਮਾਰ ਕੇ ਮੁਕਾਏਗਾ॥
ਹੋਇ ਝੁਨਕਾਰ ਜਹਾਂ ਸਬਦ ਸਮਾਰ
ਤਹਾਂ ਸੁਰਤ ਸੁਧਾਰ ਤਾਂ ਅਨੰਦ ਕੁਝੁ ਆਏਗਾ॥
ਲਿਵ ਜਾਏ ਲਗ ਜਹਾਂ ਜੋਤ ਰਹੀ ਜਗਮਗ
ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਲੈ ਰਹਸ ਕੇ ਅਘਾਏਗਾ॥੨੩੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਵਾਰ- ਸਹੀ ਕਰ, ਸੁੱਧ ਕਰ। ਵਸਾਰ- ਭੁਲਾ। ਮੁਹਾਰ- ਲਗਾਮ। ਬਿਚਾਰ- ਚਿੰਤਨ। ਅਵਾਰ- ਅਵਾਰਾ। ਮੰਨ- ਮਨ। ਝੁਨਕਾਰ- ਇਕ ਰਸ ਧੁਨੀ। ਸਬਦ ਸਮਾਰ- ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸਿਮਰਣ। ਲਿਵ- ਸੁਰਤ ਦਾ ਇਕ ਰਸ ਲਗਾਓ। ਜਗਮਗ- ਰੌਸ਼ਨ। ਰਹਸ- ਗੁਪਤ ਭੇਦ। ਅਘਾਏਗਾ- ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇਂਗਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸੁਰਤੀ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਸਦੀਵੀ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪਣੀ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰਨ ਨਾਲ ਇਹ ਬੇਲਗਾਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸੁਚੇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਅਵਾਰਾ ਮਨ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਨਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਇਹ ਜੀਵਨ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਰਾਹੀਂ ਇਕ ਰਸ ਧੁਨੀ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਕੇ ਸੁਰਤੀ ਸੰਭਾਲ ਲੈਣ ਨਾਲ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਜੋਤ ਵਿਚ ਸੁਰਤੀ ਟਿਕ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਆਤਮਿਕ ਅਨੰਦ ਵਾਲੇ ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ॥੨੩੨॥

ਕਬਿਤ॥

ਸੁਰਤਿ ਸਵਾਰ ਹੁਣ ਹੋਇ ਹੁਸਿਆਰ
 ਲਹੇਂ ਸੁਰਤ ਕੀ ਸਾਰ ਤਾਂ ਅਪਾਰ ਸੁਖੁ ਪਾਏਂਗਾ॥
 ਫੜੇ ਜੇ ਫਲਾਰ ਮਾਰ ਚਾਬਕ ਜੁ ਸਾਰ ਸਾਰ
 ਰਖੇ ਜੇ ਸੁਧਾਰ ਸੁਧਾ ਰਸ ਪੈ ਲੈ ਜਾਏਂਗਾ॥
 ਨਿਰਤ ਨਿਹਾਰ ਕਰੇ ਸੁਰਤ ਖਲਾਰ
 ਹੋਇ ਅਜਬ ਬਹਾਰ ਆਪ ਆਪ ਮੇਂ ਸਮਾਏਂਗਾ॥
 ਕਰਕੇ ਦੀਦਾਰ ਹੋਇ ਰਹੇ ਹਮਵਾਰ ਯਾਰ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਕੈਸੇ ਕਾਮਨਾ ਚਲਾਏਂਗਾ॥੨੩੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਵਾਰ- ਸਹੀ ਕਰ, ਸੋਹਣੀ ਬਣਾ। ਹੁਸਿਆਰ- ਚੇਤੰਨ, ਸੁਚੇਤ। ਲਹੇਂ- ਲਵੇਂ। ਸਾਰ- ਸੁੱਧ। ਅਪਾਰ- ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ। ਫਲਾਰ- ਫੈਲਾਵਟ, ਖਿੰਡਾਉ। ਚਾਬਕ- ਕੋਰਤਾ। ਸਾਰ ਸਾਰ- ਪੂਰੀ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ। ਸੁਧਾ ਰਸ- ਅੰਮ੍ਰਿਤ। ਨਿਰਤ- ਸੰਸਾਰਿਕ ਤਮਾਸ਼ਾ। ਨਿਹਾਰ- ਦੇਖਣਾ। ਖਲਾਰ ਹੋਇ- ਖਿੰਡਦੀ ਹੈ। ਅਜਬ ਬਹਾਰ- ਅਦਭੁਤ ਅਨੰਦ। ਆਪ ਮੇਂ- ਆਪੇ ਵਿਚ। ਹਮਵਾਰ- ਇਕੋ-ਜਿਹਾ, ਭਾਵ ਆਤਮ ਸਰੂਪ। ਕਾਮਨਾ- ਇੱਛਾ, ਵਾਸ਼ਨਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਸੰਵਾਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਕੇ ਸੁਰਤ ਦੀ ਸਾਰ ਲੈਣ ਨਾਲ ਬੇਅੰਤ ਸੁੱਖਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਸੁਰਤੀ ਭਟਕਦੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਰਾਹੀਂ ਵਾਪਸ ਮੋੜ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਰਤੀ ਨੂੰ ਸੁਧਾ ਰਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵੱਲ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮਾਇਆ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਇਸ ਨੂੰ ਖਿਲਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਲੀਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਅਨੰਦ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਦੀਦਾਰ ਕਰਕੇ ਉਸੇ ਵਰਗਾ ਬਣ ਜਾਈਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾਲ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਖਿੱਚ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ॥੨੩੩॥

ਕਬਿਤ॥

ਸੁਰਤ ਸਵਾਰ ਲਖੀ ਸੁਰਤ ਕੀ ਕਾਰ
 ਏਹ ਕਰੇ ਜੇ ਬਗਾਰ ਤਾਂ ਅਜਾਬੁ ਆਪ ਪਾਏਂਗਾ॥
 ਆਰਫ ਹਜਾਰ ਕਹਿਦੇ ਸੁਖਨ ਸਵਾਰ
 ਨਹੀ ਮੰਨੇ ਗੁਫਤਾਰ ਆਪ ਆਪ ਕੇ ਗਵਾਏਂਗਾ॥
 ਫੜੇ ਬਿਸਬਾਰ ਨਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਸਹਾਰ
 ਕੁਝ ਕਰੇ ਨਾ ਕਰਾਰੁ ਤਾਂ ਅਨੰਦੁ ਕੀ ਲੈ ਜਾਏਂਗਾ॥
 ਬਤਨ ਬਜਾਰ ਛੁਡੀ ਜਾਂਦਾ ਦਿਲਦਾਰ ਯਾਰ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਕਦੋਂ ਫੇਰ ਘਰ ਆਏਂਗਾ॥੨੩੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਵਾਰ- ਠੀਕ ਕਰਕੇ, ਸੋਹਣੀ ਬਣਾ ਕੇ। ਲਖੀ- ਜਾਣੀਂ। ਕਾਰ- ਕਿਰਿਆ।
 ਬਗਾਰ- ਬਿਨਾਂ ਮਿਹਨਤਾਨੇ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ। ਅਜਾਬੁ- ਦੁੱਖ। ਆਰਫ- ਰੱਬ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ।
 ਸੁਖਨ ਸਵਾਰ- ਸਹੀ ਗੱਲ। ਗੁਫਤਾਰ- ਗੱਲ-ਬਾਤ, ਬਚਨ। ਬਿਸਬਾਰ- ਖਿੰਡਾਉ। ਸਹਾਰ-
 ਆਸਰਾ। ਕਰਾਰੁ- ਸਥਿਰਤਾ। ਬਤਨ- ਨਿਜ ਦੇਸ। ਦਿਲਦਾਰ- ਪਿਆਰਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਸਵਾਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਸਰੂਪ ਵੱਲ ਮੁੜਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ
 ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਭਟਕਣ ਤੋਂ ਬਚਾ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ
 ਮੂਲ ਤੋਂ ਭਟਕ ਕੇ ਇਸ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਵਿਗਾੜ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ
 ਹੈ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਗਿਆਨਵਾਨ ਆਪਣੇ ਬਚਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਹੀ ਗੱਲ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾ
 ਮੰਨਣ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਹੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਟਕਣ ਪੈਦਾ ਹੋਣ 'ਤੇ ਸੁਰਤੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕੋਈ
 ਆਸਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਇਹ ਸਥਿਰ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਿਹੜਾ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ
 ਸਕਦਾ ਹੈ? ਨਿਜ-ਘਰ ਦੇ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਹਰੀ ਸੁੱਖਾਂ ਲਈ ਭਟਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ,
 ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਵਾਪਸ ਕਦੋਂ ਮੁੜੇਂਗਾ॥੨੩੪॥

ਕਬਿਤ॥

ਬਾਹਜ ਨਿਹਾਰ ਹੋਇ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ਅਵਾਰ
 ਕਰ ਚਸਮ ਤਰਾਰ ਚਾਰ ਕੋਗਲੋਂ ਲੜਾਏਂਗਾ॥
 ਕਰਿ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ਦੀਦਾਰ ਬਾਜੁ ਬਾਜੁ ਕੋ ਫਲਾਰ
 ਚਲ ਜਾਵਣਾ ਆਨਾਰਿ ਪਿਆਰ ਕੋਗਲੋਂ ਬੜਾਏਂਗਾ॥
 ਗਾਫਲ ਗਵਾਰ ਦੀਆ ਰਬ ਹੈ ਬਸਾਰ
 ਹੋਣੀ ਬੁਰਦ ਬਹਾਰ ਪੈਰ ਕੋਗਲੋਂ ਅੜਾਏਂਗਾ॥
 ਕੂਚ ਦਾ ਮਕਾਂਨ ਇਹ ਮੁਸਾਫਰੀ ਸਰਾਇੰ ਜਾਣੁ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਂਨ ਕੂਚਾ ਕੂਚ ਕਰ ਜਾਏਂਗਾਂ॥੨੩੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਾਹਜ- ਬਾਹਰ। ਨਿਹਾਰ- ਦੇਖ ਕੇ। ਅਵਾਰ- ਅਵਾਰਾ। ਚਸਮ- ਅੱਖ। ਤਰਾਰ- ਤਿੱਖਾ, ਚੰਚਲ। ਕੋਗਲੋਂ- ਕਦੋਂ ਤੀਕ, ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ। ਬਾਜੁ- ਬਾਂਹ। ਫਲਾਰ- ਪਸਾਰ ਕੇ। ਗਾਫਲ- ਬੇਖਬਰ। ਗਵਾਰ- ਮੂਰਖ। ਬਸਾਰ- ਭੁਲਾ। ਬੁਰਦ ਬਹਾਰ- ਮੌਜ ਦੇ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਭਾਵ। ਕੂਚ ਦਾ ਮਕਾਂਨ- ਉਹ ਘਰ ਜਿਥੋਂ ਅੱਗੇ ਜਾਣਾ ਹੋਵੇ, ਭਾਵ ਸੰਸਾਰ। ਕੂਚਾ- ਗਲੀ, ਮੁਹੱਲਾ। ਕੂਚ- ਰਵਾਨਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਨਾਸ਼ਮਾਨ ਹੋਣ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸੁਆਰਠ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਾਹਰੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਰੂਪੀ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਮਨ ਕਦੋਂ ਤੱਕ ਚੰਚਲ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਜਵਾਨੀ ਦਾ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਤਾਣ ਚਲੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਇਹ ਪਿਆਰ ਕਦੋਂ ਤੱਕ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਬੇਸਮਝੀ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਨੰਦ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣ 'ਤੇ ਜਵਾਨੀ ਨੂੰ ਕਦੋਂ ਤੱਕ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਘਰ ਨੂੰ ਮੁਸਾਫਰਖਾਨਾ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੋਂ ਨਿਸਚਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਹੈ॥੨੩੫॥

ਕਬਿਤ॥

ਜਿਸਮ ਜੁਆਨੀ ਬਿਚ ਪਿਆ ਅਭਮਾਂਨ ਕਰ
 ਕਰਕੇ ਗੁਮਾਨੁ ਦਿਨ ਕੌਗਲੋ ਲਘਾਏਂਗਾ॥
 ਪਾਇ ਪਾਇ ਪੈਲ ਖੁਬੁ ਚਲਦਾ ਹੈਂ ਫੈਲ ਫੈਲ
 ਹੋਇ ਕੇ ਅਵੈਲ ਫੈਲ ਕੌਗਲੋ ਕਮਾਏਂਗਾ॥
 ਕਾਲੁ ਕਰੇ ਮਾਰ ਜਾਂ ਅਗਾਰ ਹੋ ਖੁਆਰ
 ਤੂੰ ਕਬੂਤ੍ਰ ਦੇ ਵਾਂਗ ਆਂਖ ਸਾਸ ਕੋ ਚਰਾਏਂਗਾ॥
 ਕੂਚ ਦਾ ਮਕਾਂਨੁ ਇਹ ਮੁਸਾਫਰੀ ਸਰਾਇ ਜਾਣੁ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਕੂਚਾ ਕੂਚ ਕਰ ਜਾਏਂਗਾ॥੨੩੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜਿਸਮ ਜੁਆਨੀ- ਜਵਾਨ ਅਵਸਥਾ। ਗੁਮਾਨੁ- ਹੰਕਾਰ, ਅਭਿਮਾਨ। ਕੌਗਲੋ-
 ਕਦੋਂ ਤੀਕ, ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ। ਪੈਲ- ਮੋਰ ਦਾ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਖੰਭ ਫੈਲਾਉਣਾ। ਫੈਲ ਫੈਲ- ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ
 ਬਾਹਾਂ ਪਸਾਰ-ਪਸਾਰ ਕੇ। ਅਵੈਲ- ਮੋਢੀ। ਫੈਲ- ਪਸਾਰ, ਧੋਖਾ। ਕਾਲੁ- ਮੌਤ। ਅਗਾਰ-
 ਅੱਗੇ। ਖੁਆਰ- ਪਰੇਸ਼ਾਨ। ਆਂਖ- ਅੱਖ। ਸਾਸ- ਸਵਾਸ। ਚਰਾਏਂਗਾ- ਬੰਦ ਕਰਨ ਦਾ ਭਾਵ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਜਵਾਨੀ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਜੀਵਨ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ
 ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸੋਝੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਵਾਨੀ
 ਦੇ ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਦਿਨ ਲੰਘਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਜਵਾਨੀ ਦੀ ਖੁਮਾਰੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ
 ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਦੋਂ ਤੱਕ ਕਮਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਕਾਲ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀ
 ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਕਬੂਤਰ ਦੇ ਬਿੱਲੀ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਅੱਖਾਂ ਅਤੇ ਸਾਹ ਬੰਦ ਕਰਨ ਵਾਂਗ ਬਚਿਆ ਨਹੀਂ
 ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਘਰ ਨੂੰ ਮੁਸਾਫਰਖਾਨਾ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੋਂ ਨਿਸਚਿਤ ਤੌਰ
 'ਤੇ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਹੈ॥੨੩੬॥

ਕਬਿਤ॥

ਮੌਸਮ ਬਹਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰੀਏ ਹੰਕਾਰ ਯਾਰ
 ਖਿਜਾਂ ਦੀ ਬਹਾਰ ਕਹੀਂ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਆਏਂਗਾ॥
 ਨਹੀਂ ਕਰੋ ਇਤਬਾਰ ਇਹ ਜਿੰਦਗੀ ਨਾ ਪਾਏਦਾਰ
 ਵਾਂਗ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਦਿਲਦਾਰ ਕੁਮਲਾਏਂਗਾ॥
 ਝੜੇ ਇਹ ਫਲਾਰ ਜੋਊ ਕਰਿਆ ਪਸਾਰ
 ਰਲ ਜਾਏ ਐਸਾ ਛਾਰ ਨਹੀਂ ਡਾਲ ਫੇਰ ਪਾਏਗਾ॥
 ਕੂਚ ਦਾ ਮਕਾਨ ਇਹੁ ਮੁਸਾਫਰੀ ਸਰਾਇਂ ਜਾਣ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਕੂਚਾ ਕੂਚ ਕਰ ਜਾਏਗਾ॥੨੩੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮੌਸਮ ਬਹਾਰ- ਬਸੰਤ। ਖਿਜਾਂ ਦੀ ਬਹਾਰ- ਪੱਤਝੜ। ਇਤਬਾਰ- ਵਿਸ਼ਵਾਸ। ਪਾਏਦਾਰ- ਮਜ਼ਬੂਤ, ਹੰਢਣਸਾਰ। ਗੁਲਜ਼ਾਰ- ਫੁਲਵਾੜੀ। ਦਿਲਦਾਰ- ਹੋ ਪਿਆਰੇ। ਕੁਮਲਾਏਂਗਾ- ਮੁਰਝਾ ਜਾਵੇਂਗਾ। ਫਲਾਰ- ਫੈਲਾਵਟ, ਫੁੱਲ-ਪੱਤੇ ਆਦਿ। ਪਸਾਰ- ਵਿਸਤਾਰ। ਛਾਰ- ਸਵਾਹ। ਡਾਲ- ਟਾਹਣੀ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਜਵਾਨੀ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਨਾ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਵਾਨੀ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਬੁਢਾਪਾ ਆ ਜਾਣ 'ਤੇ ਇਹ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਇਸ ਨਾਸ਼ਮਾਨ ਹੋ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਜਿੰਦਗੀ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਖਿੜੀ ਹੋਈ ਫੁਲਵਾੜੀ ਦੇ ਕੁਮਲਾ ਜਾਣ ਵਾਂਗ ਫਿਰ ਪਛਤਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪਸਾਰ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਜਿਹੜਾ ਖਿਲਾਰਾ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਵੱਲ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਮੁੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਘਰ ਨੂੰ ਮੁਸਾਫਰਖਾਨਾ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੋਂ ਨਿਸਚਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਹੈ॥੨੩੭॥

ਕਬਿਤ॥

ਪੁੰਨ ਦਾ ਹੈ ਮਾਥ ਨਹੀ ਜਾਣਿਆ ਪ੍ਰਾਣ ਨਾਥ
 ਭੁਲ ਕੇ ਅਨਾਥ ਨਾਥ ਕਿਸ ਕੋ ਧਿਆਏਂਗਾ॥
 ਨਹੀ ਲਖਿਆ ਅਰੂਪ ਰੂਪ ਭੂਪਨ ਕੋ ਭੂਪ
 ਜੋਈ ਛੱਡ ਕੇ ਸਰੂਪ ਰੂਪ ਕਿਸ ਕੋ ਮਨਾਏਂਗਾ॥
 ਹਾਦਰ ਹਦੂਰ ਜੇਹੜਾ ਨਹੀ ਕਿਤੇ ਦੂਰ ਹੈ ਜੋ
 ਤਜ ਕੇ ਇਹੁ ਖੁਦ ਨੂਰ ਕਿਸ ਮੇ ਸਮਾਏਂਗਾ॥
 ਕੂਚ ਦਾ ਮਕਾਂਨ ਇਹੁ ਮੁਸਾਫਰੀ ਸਰਾਇੰ ਜਾਣ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਂਨ ਕੂਚਾ ਕੂਚ ਕਰ ਜਾਏਂਗਾ॥੨੩੮॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਪੁੰਨ- ਧਿਆਨ। ਮਾਥ- ਮੱਥਾ। ਪ੍ਰਾਣ ਨਾਥ- ਪ੍ਰਾਣ ਪਤੀ, ਪਰਮਾਤਮਾ। ਅਨਾਥ ਨਾਥ- ਨਿਆਸਰਿਆਂ ਦਾ ਆਸਰਾ। ਲਖਿਆ- ਜਾਣਿਆ। ਅਰੂਪ ਰੂਪ- ਨਿਰੰਕਾਰ। ਭੂਪਨ ਕੋ ਭੂਪ- ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ। ਸਰੂਪ ਰੂਪ- ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ। ਹਾਦਰ ਹਦੂਰ- ਨੇੜੇ ਤੋਂ ਨੇੜੇ। ਤਜ- ਛੱਡ। ਖੁਦ ਨੂਰ- ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਆਤਮਾ। ਸਮਾਏਂਗਾ- ਲੀਨ ਹੋਵੇਂਗਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪਰਮਾਤਮਾ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਿਆਸਰਿਆਂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਬਜਾਏ ਹੋਰ ਕਿਸ ਦੈਵੀ ਹਸਤੀ ਨਾਲ ਧਿਆਨ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਨਿਰਾਕਾਰ ਤੋਂ ਸਾਕਾਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਅਤੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਹੋਰ ਕਿਸ ਰੂਪ ਨੂੰ ਧਿਆਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਨੇੜੇ ਹੈ ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਆਪਣਾ ਨੂਰ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਹੋਰ ਕਿਸ ਹਸਤੀ ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਘਰ ਨੂੰ ਮੁਸਾਫਰਖਾਨਾ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੋਂ ਨਿਸਚਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਹੈ॥੨੩੮॥

ਕਬਿਤ॥

ਭੈਜਲ ਸਗਾਹ ਦੇਖ ਭਰਦਾ ਹੈਂ ਠੰਢੇ ਸਾਹ
 ਜਾਣੀ ਨਾ ਪਨਾਹ ਬੇਅਥਾਹ ਗੋਤੇ ਖਾਏਂਗਾ॥
 ਪਾਮਦਾ ਅਜਾਬ ਬਿਨ ਆਬ ਗਰਕਾਬ
 ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆਂ ਹਸਾਬ ਤਾਂ ਸੁਵਾਬੁ ਕੈਸੇ ਪਾਏਂਗਾ॥
 ਜਾਇ ਫੜੁ ਪੇਸਵਾਇ ਦੇਵੇ ਮਾਰਗ ਬਤਾਇ
 ਇਹ ਕਰਕੇ ਉਪਾਇ ਹੋਲ ਹੁਣ ਹੀ ਹਟਾਏਂਗਾ॥
 ਕੂਚ ਦਾ ਮਕਾਨ ਇਹੁ ਮੁਸਾਫਰੀ ਸਰਾਇੰ ਜਾਣ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਕੂਚਾ ਕੂਚ ਕਰ ਜਾਏਂਗਾ॥੨੩੯॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਭੈਜਲ- ਭਵ-ਸਾਗਰ, ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ। ਸਗਾਹ- ਅਸਗਾਹ, ਅਥਾਹ। ਪਨਾਹ- ਸ਼ਰਨ, ਓਟ-ਆਸਰਾ। ਬੇਅਥਾਹ- ਬੇਅੰਤ ਡੂੰਘਾ, ਭਾਵ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ। ਪਾਮਦਾ- ਪਾਉਂਦਾ। ਅਜਾਬ- ਦੁੱਖ। ਆਬ- ਪਾਣੀ। ਗਰਕਾਬ- ਗਰਕਣਾ, ਡੁੱਬਣਾ। ਸੁਵਾਬੁ- ਭਲਾਈ, ਨੇਕੀ। ਪੇਸਵਾਇ- ਰਾਹ ਦਿਖਾਉਣ ਵਾਲਾ, ਮੁਰਸ਼ਦ, ਗੁਰੂ। ਮਾਰਗ- ਰਸਤਾ। ਹੋਲ- ਧੜਕਾ, ਖੌਫ਼।

ਭਾਵਾਰਥ : ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਹੋਏ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਮਨ ਵਿਚ ਡਰ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਇਆ ਰੂਪੀ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋਣ ਦਾ ਕੋਈ ਢੰਗ-ਤਰੀਕਾ ਨਾ ਜਾਣਨ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਇਸ ਵਿਚ ਡੁੱਬ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਸੁੱਖ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਰਾਹ-ਦਸੇਰੇ ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਦਾ ਲੜ ਫੜ ਕੇ ਇਸ ਮਾਰਗ ਦੀ ਸੋਝੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦਿਲ ਦਾ ਖੌਫ਼ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਘਰ ਨੂੰ ਮੁਸਾਫਰਖਾਨਾ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੋਂ ਨਿਸਚਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਹੈ॥੨੩੯॥

ਕਬਿਤ॥

ਜੁਲਮੀ ਨਾ ਕਰੋ ਧਰੋ ਗੁਰੂ ਕਾ ਧਿਆਨ ਭਾਈ
 ਮਾਇਆ ਮਦ ਅੰਧ ਛਾਈ ਦਿਲ ਬੋ ਉਤਾਰੋ ਖਾਂ॥
 ਕਹੇ ਜੋਈ ਵਾਕ ਆਪ ਗ੍ਰਿੰਬਨ ਮੇ ਮਹਾਰਾਜ
 ਸਰਧਾ ਸੰਜੁਗਤ ਹੋ ਤਿਨ ਕੋ ਬਚਾਰੋ ਖਾਂ॥
 ਛੋਡਿ ਮਤ ਮੰਦ ਪੰਦ ਗੁਰ ਕੀ ਪਸੰਦ ਕਰ
 ਹੋਇ ਨਿਰਦੁੰਦ ਜਰਾ ਅਖੀਆਂ ਉਘਾਰੋ ਖਾਂ॥
 ਹਿਰਸ ਹਮੰਚਲ ਲਬੇੜ ਨਹੀ ਅੰਚਲ ਕੋ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਜੜ ਜਾਹਲੀ ਦੀ ਉਖਾਰੋ ਖਾਂ॥੨੪੦॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮਾਇਆ ਮਦ- ਮਾਇਆ ਦਾ ਨਸ਼ਾ। ਅੰਧ ਛਾਈ- ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੀ ਮੈਲ। ਦਿਲ ਬੋ- ਮਨ ਤੋਂ। ਵਾਕ- ਬਚਨ। ਸਰਧਾ ਸੰਜੁਗਤ- ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸਹਿਤ। ਮਤ ਮੰਦ- ਖੋਟੀ ਮੱਤ। ਪੰਦ- ਸਿੱਖਿਆ, ਨਸੀਹਤ। ਨਿਰਦੁੰਦ- ਦਵੈਤ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ। ਉਘਾਰੋ- ਖੋਲ੍ਹੋ। ਹਿਰਸ ਹਮੰਚਲ- ਪਹਾੜ ਵਾਂਗ ਵਿਸ਼ਾਲ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ। ਲਬੇੜ ਨਹੀ ਅੰਚਲ- ਪੱਲਾ ਗੰਦਾ ਨਾ ਕਰ। ਜਾਹਲੀ- ਅਵਿਦਿਆ, ਬੇਸਮਝੀ। ਉਖਾਰੋ- ਖੁੱਟੋ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਅਵਿਦਿਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਜੁਲਮ ਨਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਧੀਨ ਦਇਆ ਧਾਰਨ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੂਜਿਆਂ 'ਤੇ ਜੁਲਮ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਮਨ ਤੋਂ ਮਾਇਆ ਦੀ ਮੈਲ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਬਚਨ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾ ਭਾਵਨਾ ਅਧੀਨ ਵਿਚਾਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੁਚੇਤ ਰੂਪ ਵਿਚ, ਅਦਵੈਤ ਭਾਵਨਾ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਿਆਦਾਇਕ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਖੋਟੀ ਮੱਤ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਪਹਾੜ ਜਿਹੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਵਿਚ ਲਬਰੇਜ਼ ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਅਗਿਆਨਤਾ ਕਾਰਨ ਪੈਦਾ ਹੋਈਆਂ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ॥੨੪੦॥

ਕਬਿਤ॥

ਗੁਰ ਕੀ ਪਛਾਨ ਆਨ ਝਟਕੇ ਦੀ ਤਜੋ ਬਾਨ
 ਕਰੋ ਨਾ ਧਰਾਣ ਤਾਣ ਜਾਣ ਪਰਮਾਨ ਕੋ॥
 ਮਾਸ ਕਾ ਅਹਾਰਾ ਮਹਾਂਪੁਰਸੋਂ ਪੁਕਾਰਾ ਨਾਹਿ
 ਲੈਕਨ ਇਸਾਰਾ ਐਸੇ ਕੀਆ ਹੈ ਨਦਾਨ ਕੋ॥
 ਰਤ ਲਗੇ ਕਪੜੇ ਜੇ ਜਾਮਾ ਹੋ ਪਲੀਦ ਜਾਏ
 ਮਾਨਸ ਕਿਉਂ ਖਾਏ ਪਾਇ ਨਿਰਮਲ ਗਿਆਨ ਕੋ॥
 ਇਸਟ ਤੁਮਾਰਾ ਕਹੇ ਪਕੜੋ ਕਨਾਰਾ ਇਸੋਂ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਨਾਂ ਭੁਲਾਓ ਵਖਿਆਨ ਕੋ॥੨੪੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਆਨ- ਮਾਨ, ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਾ। ਝਟਕੇ- ਇਕ ਵਾਰ ਨਾਲ ਜੀਵ ਦਾ ਸਿਰ ਕੱਟਣਾ।
 ਬਾਨ- ਆਦਤ। ਧਰਾਣ- ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ। ਤਾਣ- ਜ਼ੋਰ, ਤਾਕਤ। ਪਰਮਾਨ- ਹਵਾਲਾ, ਬਚਨ।
 ਅਹਾਰਾ- ਭੋਜਨ। ਲੈਕਨ- ਪਰ। ਇਸਾਰਾ- ਸੈਨ, ਸੈਣਤ। ਨਦਾਨ- ਬੇਸਮਝ। ਰਤ- ਖੂਨ।
 ਜਾਮਾ- ਲਿਬਾਸ, ਵਸਤੂ। ਪਲੀਦ- ਮੈਲਾ, ਅਪਵਿੱਤਰ। ਮਾਨਸ- ਮਨੁੱਖ। ਇਸਟ- ਪੂਜਯ
 ਪੁਰਸ਼, ਗੁਰੂ। ਕਨਾਰਾ- ਪਾਸ। ਇਸੋਂ- ਇਸ ਤੋਂ। ਵਖਿਆਨ- ਕਥਨ, ਬਚਨ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਮਾਸ ਨਾ ਖਾਣ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ
 ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਵਜੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ
 ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਝਟਕਾ ਖਾਣ ਦੀ ਆਦਤ ਛੱਡਣੀ ਯੋਗ ਹੈ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਮਾਸ
 ਖਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਬਲਕਿ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ
 ਜੇਕਰ ਖੂਨ ਲੱਗ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਲਿਬਾਸ ਪਲੀਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਾਸ ਖਾਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ
 ਦੇ ਨਿਰਮਲ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਧਾਰਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ
 ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਭੁਲਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ॥੨੪੧॥

ਕਬਿਤ॥

ਅਗਰ ਕਹੋ ਦੋਸ ਨਹੀ ਸਿੰਘਨ ਕੋ ਝਟਕੇ ਮੇ
 ਮੁਝੇ ਬਤਲਾਓ ਤੁਮੇ ਕਿਸ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ॥
 ਕੌਣ ਸੀ ਅਚਾਰਜ ਓਹੁ ਕੌਣ ਅਵਤਾਰਿ ਕਹੀਏ
 ਕੌਣ ਨੀਤੀ ਵਾਲਾ ਜਿਨ ਰਾਹੁ ਏਹ ਚਲਾਇਆ ਹੈ॥
 ਦੀਨ ਮਸਕੀਨ ਕਹੋ ਮਾਰਨੇ ਹੈਂ ਕਹਾਂ ਆਏ
 ਅਕੇ ਇਹ ਮਸਲਾ ਮਨੋਕਤੀ ਬਨਾਇਆ ਹੈ॥
 ਬਾਣੀ ਓਹੁ ਸੁਣਾਓ ਜਾਂ ਮੈ ਧਰਮ ਹੈ ਜੀਵ ਹਨੀ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਏਵੇਂ ਰੌਲਾ ਕਿਉਂ ਮਚਾਇਆ ਹੈ॥੨੪੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਝਟਕੇ- ਝਟਕੇ ਵਾਲਾ ਮਾਸਾਹਾਰ। ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ- ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਚਾਰਜ-
 ਆਚਾਰੀਆ। ਨੀਤੀ- ਰੀਤੀ, ਮਰਯਾਦਾ। ਦੀਨ ਮਸਕੀਨ- ਬਲਹੀਨ। ਕਹਾਂ- ਕਿੱਥੇ, ਭਾਵ
 ਕਿਸ ਗੁੰਬ ਵਿਚ। ਅਕੇ- ਅਥਵਾ, ਜਾਂ। ਮਸਲਾ- ਅਖਾਣ, ਕਹਾਵਤ। ਮਨੋਕਤੀ- ਮਨਘੜਤ।
 ਜੀਵ ਹਨੀ- ਜੀਵ ਹੱਤਿਆ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਬਲਹੀਨ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਖਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੇ ਹੋਏ
 ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਦੱਸੋ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਝਟਕਾ ਕਰਨ
 ਦਾ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਿਹੜੇ ਗੁਰੂ, ਅਵਤਾਰੀ ਪੁਰਖ ਨੇ ਮਾਸ ਖਾਣ ਦੀ
 ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਇਹ ਰਾਹ ਯੋਗ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਬਲਹੀਨ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀਆਂ
 ਸਮੂਹ ਮਨਘੜਤ ਦਲੀਲਾਂ ਮਨੋ ਹੀ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਦਾ ਉਹ ਬਚਨ ਦੱਸੋ ਜਿਸ
 ਵਿਚ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਹੀ ਧਰਮ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਸਭ ਬੇਅਰਥ ਰੌਲਾ ਪਾਇਆ ਜਾ
 ਰਿਹਾ ਹੈ॥੨੪੨॥

ਕਬਿਤੁ॥

ਜੀਵੋਂ ਕੇ ਸਤਾਨਾਂ ਨਾ ਬਖਾਨਾ ਹੈ ਮੁਹਾਤਮਾਂ ਨੇ
 ਬਲਕ ਛੁਡਾਨਾ ਸਹੀ ਸਮਝ ਮੇਂ ਆਇਆ ਹੈ॥
 ਰਾਖਸੋਂ ਕੇ ਦੇਸ ਜਾਇ ਆਪ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ
 ਦੇਖੇ ਉਪਦੇਸ ਕੈਸੇ ਉਨ ਕੇ ਜਣਾਇਆ ਹੈ॥
 ਮੇਵੋਂ ਕਾ ਭੀ ਖਾਣਾ ਨਾ ਕਬੂਲੁ ਕੀਤਾ ਤਦੋਂ ਤੀਕ
 ਜਦੋਂ ਤੀਕ ਨਾ ਅਭੱਛ ਸੇ ਸੀ ਨਿਜਮ ਕਰਾਇਆ ਹੈ॥
 ਸੂਛ ਧਰਮ ਗ੍ਰਹਣ ਸੀ ਕੀਤਾ ਜਦੋਂ ਰਾਖਸਾਂ ਨੇ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਤਾਂ ਹੀ ਭੋਗ ਸੀ ਲਗਾਇਆ ਹੈ॥੨੪੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਤਾਨਾਂ- ਦੁਖਾਉਣਾ, ਤੰਗ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨਾ। ਬਖਾਨਾ- ਦੱਸਿਆ। ਬਲਕ- ਬਲਕਿ, ਸਗੋਂ। ਰਾਖਸੋਂ ਕੇ ਦੇਸ- ਕਠਾਨ ਜਾਤੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇਸ, ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ। ਉਪਦੇਸ- ਸਿੱਖਿਆ। ਜਣਾਇਆ- ਸਮਝਾਇਆ। ਕਬੂਲੁ- ਪ੍ਰਵਾਨ। ਅਭੱਛ- ਨਾ ਖਾਣ ਯੋਗ। ਨਿਜਮ- ਪ੍ਰਣ, ਨੇਮ। ਸੂਛ- ਨਿਰਮਲ, ਪਵਿੱਤਰ। ਗ੍ਰਹਣ- ਧਾਰਨ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮਾਸ-ਖਾਣ ਰਹਿਤ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਚੇਤ ਹੋਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਛੁਡਾਉਣ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਰਾਖਸਾਂ ਦੇ ਦੇਸ ਅਜਿਹੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਤੀ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਮੇਵੇ ਨਹੀਂ ਖਾਧੇ ਸਨ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਮਾਸ ਨਾ ਖਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰਣ ਨਹੀਂ ਲੈ ਲਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਰਾਖਸਾਂ ਨੇ ਨਿਰਮਲ ਧਰਮ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮੇਵਿਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ ਸੀ॥੨੪੩॥

ਕਬਿਤ॥

ਅਜ ਕੋ ਨਾ ਮਾਰ ਅਬ ਗਾਫਲੀ ਬਸਾਰ ਭਾਈ
 ਕਬਨੀ ਬਚਾਰ ਸਾਰ ਕਹੀ ਗੁੰਬ ਆਦ ਹੈ॥
 ਅਠਸਠ ਤੀਰਥ ਤੇ ਸਗਲ ਹੀ ਪੁੰਨੁ
 ਜੀਵ ਦਇਆ ਪ੍ਰਵਾਨ ਆਇਆ ਮਾਝ ਰਾਗ ਪਾਦ ਹੈ॥
 ਛਿਮਾ ਹੀਏ ਧਾਰੋ ਨਹੀ ਜੁਲਮੀ ਗੁਜਾਰੋ ਭਾਈ
 ਆਜਜੋਂ ਪੈ ਕੋਪ ਕਹੋ ਕੋਣ ਸੀ ਇਹ ਦਾਦ ਹੈ॥
 ਮਤ ਕਹੋ ਜੀਵ ਹਨੀ ਕਿਸੇ ਭੀ ਹੈ ਕਹੀ ਗੁਰ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਨਹੀ ਕੋਈ ਭੀ ਬੇਦਾਦ ਹੈ॥੨੪੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅਜ- ਬੱਕਰਾ। ਗਾਫਲੀ- ਬੇਪਰਵਾਹੀ। ਬਸਾਰ- ਭੁੱਲ, ਛੱਡ। ਕਬਨੀ- ਬਚਨ, ਬਾਣੀ। ਸਾਰ- ਉਤਮ, ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ। ਗੁੰਬ ਆਦ- ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ। ਅਠਸਠ- ਅਠਾਹਠ। ਸਗਲ- ਸਾਰੇ। ਪਾਦ- ਪਦ। ਛਿਮਾ- ਖਿਮਾ। ਹੀਏ- ਹਿਰਦੇ। ਨਹੀ ਜੁਲਮੀ ਗੁਜਾਰੋ- ਧੱਕਾਸ਼ਾਹੀ ਨਾ ਕਰੋ। ਆਜਜੋਂ- ਦੀਨ, ਬਲਹੀਨ। ਕੋਪ- ਗੁੱਸਾ। ਦਾਦ- ਵਡਿਆਈ। ਮਤ- ਨਾ। ਜੀਵ ਹਨੀ- ਜੀਵ ਹਤਿਆ। ਗੁਰ- ਗੁਰੂ। ਬੇਦਾਦ- ਅਨਿਆਂ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮਾਸ ਦੇ ਅਹਾਰ ਲਈ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਮਾਰਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਦਇਆ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਗਿਆਨਤਾ ਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਬੱਕਰੇ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮਾਝ ਰਾਗ ਵਿਚ ਵੀ ਜੀਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਦਇਆ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਪੁੰਨ ਕਰਮ ਅਤੇ ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਬਰਾਬਰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੁਲਮ ਛੱਡ ਕੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਖਿਮਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਲਹੀਨਾਂ 'ਤੇ ਜੁਲਮ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕਿਹੜੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ? ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਚੋਂ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਅਨਿਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ॥੨੪੪॥

ਕਬਿਤ॥

ਸਿਦਕੀ ਹੋ ਸਿੰਘ ਕਰੋ ਧਾਰਨ ਧਰਮ ਓਹੋ
 ਗੁਰੂ ਜੀ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਕਹਾ ਜੋ ਅਸੂਲ ਹੈ॥
 ਚਿਉਂਟੀ ਅਤੇ ਕੁੰਚਰ ਲੋ ਬੁਲਾ ਦੇਖੇ ਸਭ ਹੀ ਪੈ
 ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸਟ ਸਿਉਂ ਰਿਹਾ ਏਕ ਫੂਲ ਹੈ॥
 ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਫੁਲਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸਹੀ ਆਤਮਾਂ ਜਾਂ
 ਮ੍ਰਿਗ ਔ ਮ੍ਰੁਗ ਮੇ ਕੈਸੇ ਨਹੀ ਮੂਲ ਹੈ॥
 ਮੁਖਵਾਕ ਆਪ ਕਹੀ ਰਾਵਰ ਜਾਂ ਦਸਵੇਂ ਨੇ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਕਹਣਾ ਕਰੇਂ ਕਿਉਂ ਅਦੂਲ ਹੈ॥੨੪੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਿਦਕੀ- ਸਿਦਕਵਾਨ, ਸ਼ਰਧਾਲੂ। ਧਾਰਨ- ਗ੍ਰਹਿਣ। ਅਸੂਲ- ਸਿਧਾਂਤ, ਨੇਮ। ਚਿਉਂਟੀ- ਕੀਤੀ। ਕੁੰਚਰ- ਹਾਥੀ। ਬੁਲਾ- ਸਥੂਲ, ਵਿਸ਼ਾਲ। ਫੂਲ ਹੈ- ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਫੁਲਤ- ਅਨੰਦ ਸਹਿਤ, ਵਿਸਤਾਰਿਤ। ਸਹੀ ਆਤਮਾ- ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ। ਮ੍ਰਿਗ- ਹਿਰਣ। ਮ੍ਰੁਗ- ਮੁਰਗਾ, ਕੁੱਕੜ। ਮੂਲ- ਆਦਿ, ਭਾਵ ਪਰਮਾਤਮਾ। ਮੁਖਵਾਕ- ਸ਼ੋਭਾ ਵਾਲੇ ਮੁੱਖ ਦਾ ਬਚਨ। ਰਾਵਰ- ਰਹਿਬਰ। ਦਸਵੇਂ ਨੇ- ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ। ਅਦੂਲ- ਅਪ੍ਰਵਾਨ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸਮੂਹ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜੋਤ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਿਦਕੀ ਸਿੰਘ ਬਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸਿੱਖਿਆ ਵਾਲਾ ਧਰਮ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕਰਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਹਾਥੀ ਸਭਨਾਂ 'ਤੇ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਾਰਿਆਂ 'ਤੇ ਅਨੰਦਿਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹਿਰਣ ਅਤੇ ਕੁੱਕੜ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹੈ? ਦਸਵੇਂ ਰਹਿਬਰ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਬਾਰੇ ਆਪ ਇਹ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸਮਝਾਈ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ॥੨੪੫॥

ਕਬਿਤ॥

ਪੀਵੀਏ ਸਰਾਬ ਨਹੀ ਹੋਵੀਏ ਖਰਾਬ ਨਹੀ

ਪਾਵੀਏ ਅਜਾਬ ਐਸੇ ਅਸਲ ਬਿਚਾਰਿਆ॥

ਦਮ ਮੇ ਦਲੀਲ ਨਹੀ ਅਮਲ ਅਸੀਲ ਨਹੀ

ਬੁਖਲ ਬਖੀਲ ਫੀਲ ਅੰਦਰ ਲੈ ਡਾਰਿਆ॥

ਜੀਵਣੇ ਦਾ ਹਜੁ ਨਹੀ ਮਰਨੇ ਦਾ ਚਜੁ ਨਹੀ

ਪੀਆ ਦੀ ਨਾਂ ਲਜ ਗਜ ਬਜ ਕੀ ਸਵਾਰਿਆ॥

ਕਹੇ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਸਚ ਦੇ ਬਲਾਸ ਰਾਸ

ਇਸਕ ਅਦਾਇ ਬਿਨਾ ਨਸਾ ਨਾ ਪਿਆਰਿਆ॥੨੪੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅਜਾਬ- ਦੁੱਖ। ਅਸਲ- ਸੱਚ, ਠੀਕ। ਦਮ ਮੇ ਦਲੀਲ ਨਹੀ- ਬੇਅਰਥ ਗੱਲ, ਫੋਕੀ ਗੱਲ। ਅਮਲ ਅਸੀਲ- ਉੱਤਮ ਕਰਣੀ। ਬੁਖਲ ਬਖੀਲ- ਕੰਜੂਸੀ ਅਤੇ ਕੰਜੂਸ, ਲਾਲਚ ਅਤੇ ਲਾਲਚੀ। ਫੀਲ- ਹਾਥੀ। ਹਜੁ- ਫਾਇਦਾ, ਖੁਸ਼ੀ। ਚਜੁ- ਢੰਗ-ਤਰੀਕਾ। ਪੀਆ- ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ। ਲਜ- ਸ਼ਰਮ, ਹਯਾ। ਗਜ ਬਜ- ਰੌਲਾ-ਰੱਪਾ। ਬਲਾਸ- ਬਚਨ। ਰਾਸ- ਸ਼ਬਦ। ਇਸਕ ਅਦਾਇ- ਪਿਆਰ ਵਾਲੀ ਜੀਵਨ-ਕਲਾ। ਨਸਾ- ਅਨੰਦ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮ ਵਾਲੀ ਜੀਵਨ-ਕਲਾ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਹੋਰ ਸਭ ਨਸ਼ੇ ਝੂਠੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿਚਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਸਰਾਬ ਆਦਿ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਸੇਵਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਖਰਾਬ ਅਤੇ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਅਮਲ ਅਸਲੀਅਤ ਤੋਂ ਪਰੇ ਅਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਹਾਥੀ ਜਿੰਨਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸਵਾਰਥ ਅਤੇ ਹੰਕਾਰ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹੋਂਦ ਤੋਂ ਮੁਨਕਰ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਜੀਵਨ-ਮੌਤ ਦਾ ਚੱਜ ਆਚਾਰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਹਉਮੈਂ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕੀ ਸਵਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਸੱਚਾਈ ਨਾਲ ਜੋਤਨ ਵਾਲੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਸਦੀਵੀ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀ ਹੈ॥੨੪੬॥

ਕਬਿਤ॥

ਪੀ ਪੀ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਹੁਆ ਹੈਂ ਮਲੰਗ
 ਨਹੀਂ ਬਣ ਕੇ ਨਹੰਗ ਅੰਗ ਅੰਗ ਸੇ ਹੈ ਮਾਰਿਆ॥
 ਕਾਮ ਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਪਾਇ ਰਹੇ ਹੈਂ ਬ੍ਰੋਧ
 ਲੋਭ ਮੋਹ ਔ ਹੰਕਾਰ ਨੇ ਹੈ ਬੁਰਜ ਉਸਾਰਿਆ॥
 ਕਰ ਰਹੇ ਜੁਧ ਨਹੀਂ ਆਂਵਦੀ ਹੈ ਸੁਧ
 ਐਸੇ ਹੋਇ ਕੇ ਬਰੁਧ ਉਧ ਤੁਧ ਨੂੰ ਨਿਘਾਰਿਆ॥
 ਕਹੇ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਸਚ ਦੇ ਬਲਾਸ ਰਾਸ
 ਇਸਕ ਅਦਾਇ ਬਿਨਾ ਨਸਾ ਨਾ ਪਿਆਰਿਆ॥੨੪੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਭੰਗ- ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਸ਼ਾ ਜਿਸਦੀ ਤਾਸੀਰ ਗਰਮ ਖੁਸ਼ਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮਲੰਗ- ਫਕੀਰ। ਨਹੰਗ- ਸੂਰਬੀਰ, ਬੇਖੌਫ਼। ਅੰਗ- ਹਿੱਸਾ, ਸਰੀਰ, ਗਿਣਤੀ। ਕਾਮ- ਭੋਗ ਦੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ। ਕ੍ਰੋਧ- ਗੁੱਸਾ। ਬ੍ਰੋਧ- ਵੈਰ ਭਾਵ। ਲੋਭ- ਲਾਲਚ। ਮੋਹ- ਖੋਟਾ ਸਨੇਹ। ਬੁਰਜ- ਗੋਲ, ਚਹੁਕੋਣੀ ਜਾਂ ਅੱਠਕੋਣੀ ਉੱਚੀ ਇਮਾਰਤ ਜੋ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕੋਨਿਆਂ 'ਤੇ ਬਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੁਧ- ਝਗੜਾ। ਸੁਧ- ਹੋਸ਼। ਬਰੁਧ- ਖਿਲਾਫ਼। ਉਧ- ਮੁਰਖ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਝੂਠੇ ਨਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਖਚਿਤ ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭੰਗ ਪੀ ਕੇ ਫਕੀਰ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੂਰਬੀਰਤਾ ਵਾਲਾ ਗੁਣ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਪੰਜ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਿਆ। ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ ਅਤੇ ਹੰਕਾਰ ਆਦਿ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੇ ਆਪੋ-ਆਪਣਾ ਬੁਰਜ ਉਸਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮਨ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਨਿਰੰਤਰ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਨਿਘਾਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੱਚਾਈ ਨਾਲ ਜੋਤਨ ਵਾਲੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਸਦੀਵੀ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ॥੨੪੭॥

ਕਬਿਤ॥

ਖਾਇ ਪੋਸਤ ਅਫੀਮ ਨਹੀ ਪਾਈ ਹੈ ਤਲੀਮ

ਐਸੇ ਦੇਖ ਅਕਲੀਮ ਤਸਲੀਮ ਨਾ ਗੁਜਾਰਿਆ॥

ਕਰੀ ਨਹੀ ਘੋਕ ਪਈ ਪੰਚਨ ਕੀ ਰੋਕ

ਕਭੀ ਲਾਇ ਲਾਇ ਝੋਕ ਨਹੀ ਨਸੇ ਕੋ ਨਤਾਰਿਆ॥

ਹੂਈ ਨਾਂ ਮਕੂਫੀ ਸੂਫੀ ਸਿਫਲੀ ਮਕਾਨ ਨਸੇ

ਅਜਲੀ ਮਕਾਨ ਪੈ ਨਾ ਜਾਇ ਝਾਕਾ ਮਾਰਿਆ॥

ਕਹੇ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਸਚ ਦੇ ਬਲਾਸ ਰਾਸ

ਇਸਕ ਅਦਾਇ ਬਿਨਾ ਨਸਾ ਨਾ ਪਿਆਰਿਆ॥੨੪੮॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਪੋਸਤ- ਡੋਡਿਆਂ ਦਾ ਚੂਰਾ। ਅਫੀਮ- ਪੋਸਤ ਦੇ ਡੋਡਿਆਂ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲੇ ਦੁੱਧ ਤੋਂ ਜਮਾ ਕੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਪਦਾਰਥ। ਤਲੀਮ- ਸਿੱਖਿਆ। ਅਕਲੀਮ- ਕਲਾਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਪੈਗੰਬਰ। ਤਸਲੀਮ- ਸਲਾਮ ਕਰਨਾ, ਹੁਕਮ ਮੰਨਣਾ। ਘੋਕ- ਖੋਜ। ਪੰਚਨ- ਪੰਜ ਵਿਕਾਰ। ਮਕੂਫੀ- ਛੱਡਣ ਦਾ ਭਾਵ। ਸੂਫੀ- ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਅਦਵੈਤਵਾਦੀ ਫਿਰਕਾ। ਸਿਫਲੀ- ਘਟੀਆ, ਨੀਵਾਂ। ਅਜਲੀ- ਸਦੀਵੀ। ਝਾਕਾ- ਨਜ਼ਰ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਨਸੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਕਾਰੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਸੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪੋਸਤ ਅਫੀਮ ਖਾਣ ਵਿਚ ਰੁਚਿਤ ਹੋ ਕੇ ਕੋਈ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਪੈਗੰਬਰ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਲੱਗ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਪੰਜ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਖੋਜ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਨਸੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਫਕੀਰਾਂ ਨਾਲ ਨਾ ਜੁੜਨ ਕਰਕੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਦਕਾ ਆਪਣੇ ਅਸਲੇ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਮੁੜ ਸਕਦੇ। ਸੱਚਾਈ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਵਾਲੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਸਦੀਵੀ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ॥੨੪੮॥

ਕਬਿਤ॥

ਸੁਲਫਾ ਕਿਉਂ ਪੀਆ ਗੈਹਰੇ ਗੈਹਰ ਨਾ ਬੀਆ
ਜੀਆ ਬੀਆ ਬਰਨ ਸਰੂਪ ਉਰ ਧਾਰਿਆ॥
ਐਹਲ ਤਮੀਜ ਨਹੀਂ ਅਮਲ ਅਜੀਜ ਨਹੀਂ
ਪਾਈ ਐਸੀ ਚੀਜ ਨਾਂ ਮਰੀਜ ਮਤਵਾਰਿਆ॥
ਗਲਤ ਗਨੀਮ ਨਹੀਂ ਦੇਖੀ ਤਕਸੀਮ ਨਹੀਂ
ਹੋਇ ਮੁਸਤਕੀਮ ਨਾ ਤੋਹੀਦੀ ਦਮੁ ਮਾਰਿਆ॥
ਕਹੇ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਸਚ ਦੇ ਬਲਾਸ ਰਾਸ
ਇਸਕ ਅਦਾਇ ਬਿਨਾ ਨਸਾ ਨਾ ਪਿਆਰਿਆ॥੨੪੯॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਗੈਹਰੇ ਗੈਹਰ- ਡੂੰਘੇ ਤੋਂ ਡੂੰਘਾ, ਅਥਾਹ। ਬੀਆ- ਬਣਿਆ। ਜੀਆ ਬੀਆ ਬਰਨ ਸਰੂਪ- ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਜਾਤੀ-ਰੰਗ ਭੇਦ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਰੂਪ, ਦਵੈਤ ਭਾਵ। ਉਰ- ਹਿਰਦਾ। ਐਹਲ ਤਮੀਜ- ਲਿਆਕਤ। ਅਮਲ ਅਜੀਜ- ਪਿਆਰਾ ਆਚਰਣ। ਚੀਜ- ਵਸਤੂ। ਮਰੀਜ- ਰੋਗੀ। ਮਤਵਾਰਿਆ- ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਮਸਤ। ਗਨੀਮ- ਵੈਰੀ। ਤਕਸੀਮ- ਵੰਡ। ਮੁਸਤਕੀਮ- ਪੱਕੇ ਇਰਾਦੇ ਵਾਲਾ। ਤੋਹੀਦੀ- ਅਦਵੈਤ, ਏਕਤਾ। ਨਾ ਦਮੁ ਮਾਰਿਆ- ਅਰਾਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਦਵੈਤ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਖਚਿਤ ਹੋ ਕੇ ਅਦਵੈਤ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੁਲਫਾ ਆਦਿਕ ਨਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਗਹਿਰ-ਗੰਭੀਰ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿ ਕੇ ਵਰਣ ਅਤੇ ਵਰਗ-ਵੰਡ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਦਵੈਤ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਸੋਝੀ ਅਤੇ ਸਦਾਚਾਰ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਨਾ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਉਹ ਸੁਦਾਈ ਅਤੇ ਰੋਗੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਪੂਰਵਕ ਤੋਹੀਦ ਵਾਲੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਨਾ ਕਰਕੇ ਵੰਡੀਆਂ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਵੈਰ ਭਾਵਨਾ ਵਿਚ ਹੀ ਫਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸੱਚਾਈ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਵਾਲੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਸਦੀਵੀ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ॥੨੪੯॥

ਕਬਿਤ॥

ਖਾਂਵਦਾਂ ਕਬਾਬ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ ਜਬਾਬ
 ਕੈਸੇ ਮਿਲੇਗਾ ਸਵਾਬ ਜਾਂ ਹਸਾਬ ਨਾ ਬਚਾਰਿਆ॥
 ਨਫਸ ਸਤਾਨ ਨਹੀਂ ਮਾਰਿਆ ਨਦਾਂਨ ਏਹ
 ਸਤਵੇਂ ਮਕਾਂਨ ਪੈ ਨਾਂ ਜਾਇ ਕੇ ਸਵਾਰਿਆ॥
 ਖਾਇ ਨਹੀਂ ਲੀਆ ਪੂਰਾ ਅਮਲ ਨਾ ਕੀਆ
 ਕਭੀ ਦਸਵੇਂ ਦੁਵਾਰ ਜਾ ਅਰਾਮ ਨਾਂ ਗੁਜਾਰਿਆ॥
 ਕਹੇ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਸਚ ਦੇ ਬਲਾਸ ਰਾਸ
 ਇਸਕ ਅਦਾਇ ਬਿਨਾਂ ਨਸਾ ਨਾਂ ਪਿਆਰਿਆ॥੨੫੦॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਕਬਾਬ- ਭੁੰਨਿਆ ਹੋਇਆ ਮਾਸ। ਜਬਾਬ- ਉੱਤਰ। ਸਵਾਬ- ਪੁੰਨ, ਨੇਕੀ। ਹਸਾਬ- ਲੇਖਾ। ਨਫਸ ਸਤਾਨ- ਬਦੀ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ੈਅ, ਭਾਵ ਮਨ। ਨਦਾਂਨ- ਬੇਸਮਝ। ਸਤਵੇਂ ਮਕਾਂਨ- ਉੱਚਤਮ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਅਵਸਥਾ। ਸਵਾਰਿਆ- ਸੋਹਣਾ ਬਣਾਇਆ। ਅਮਲ- ਕਰਮ, ਆਚਾਰ। ਅਰਾਮ ਨਾਂ ਗੁਜਾਰਿਆ- ਟਿਕਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿਚ ਖਚਿਤ ਹੋ ਕੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਬਾਬ ਖਾਣ ਸਮੇਂ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਭਾਵ ਪਾਪ-ਪੁੰਨ ਵਾਲੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਮਨ ਰੂਪੀ ਸ਼ੈਤਾਨ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉੱਚਤਮ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਯਤਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਸੁਭ ਅਮਲ ਅਤੇ ਦਸਵੇਂ ਦੁਆਰ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਟਿਕਾਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਰੁਚੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਸੱਚਾਈ ਨਾਲ ਜੋਤਨ ਵਾਲੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਸਦੀਵੀ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ॥੨੫੦॥

ਕਬਿਤ॥

ਸੁਖਾ ਸੁਲਫਾ ਸਰਾਬ ਚੰਡੂ ਪੋਸਤ ਅਫੀਮ ਸਾਰੇ
 ਪੀਏ ਹੈਂ ਅਮਲ ਨਹੀਂ ਅਮਲ ਗੁਜਾਰਿਆ॥
 ਨਹੀਂ ਮਰਮ ਪਛਾਨਾ ਭੇਦ ਬਾਤਨੀ ਨਾਂ ਜਾਨਾ
 ਭਇਆ ਵਾਵਰਾ ਦੀਵਾਨਾ ਮੂੜ ਆਪ ਕੋ ਬਸਾਰਿਆ॥
 ਮੁਦਾ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਰੂਪ ਰੇਤ ਮੇਂ ਰਲਾਇਆ
 ਆਪ ਆਪ ਕੋ ਗਵਾਇਆ ਨਹੀਂ ਨੂਰ ਕੋ ਨਖਾਰਿਆ॥
 ਕਹੇ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਸਚ ਦੇ ਬਲਾਸ ਰਾਸ
 ਇਸਕ ਅਦਾਇ ਬਿਨਾ ਨਸਾਂ ਨਾ ਪਿਆਰਿਆ॥੨੫੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸੁਖਾ- ਭੰਗ। ਸੁਲਫਾ- ਇਕ ਨਸ਼ੀਲਾ ਪਦਾਰਥ ਜੋ ਤੰਬਾਕੂ ਅਤੇ ਭੰਗ ਦੇ ਮੇਲ ਨਾਲ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਚੰਡੂ- ਅਫੀਮ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਇਕ ਨਸ਼ਾ ਜਿਸ ਦਾ ਧੂੰਆਂ ਤੰਬਾਕੂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੋਸਤ- ਡੋਡਿਆਂ ਦਾ ਚੂਰਾ। ਅਮਲ- ਨਸ਼ਾ। ਅਮਲ- ਸੁੱਭ ਕਰਮ, ਆਚਾਰ। ਮਰਮ- ਭੇਤ। ਬਾਤਨੀ- ਗੁਪਤ, ਅੰਦਰੂਨੀ। ਵਾਵਰਾ- ਕਮਲਾ। ਦੀਵਾਨਾ- ਬਉਰਾ। ਮੂੜ- ਮੂਰਖ। ਮੁਦਾ- ਮਨੋਰਥ, ਮਕਸਦ। ਨਹੀਂ ਨੂਰ ਕੋ ਨਖਾਰਿਆ- ਮੂਲ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸਚਾਈ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਸਾਰੇ ਨਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਝੂਠਾ ਅਮਲ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੁਖਾ, ਸੁਲਫਾ, ਸ਼ਰਾਬ, ਚੰਡੂ, ਪੋਸਤ, ਅਫੀਮ ਆਦਿ ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਸੇਵਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੁਭ ਅਮਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁੱਝੇ ਭੇਤ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਨਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਸੁਦਾਈ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅਸਲੇ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਮਿਲਾਉਣ ਵਾਲਾ, ਤਿਆਗ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅਸਲੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਸੱਚਾਈ ਨਾਲ ਜੋਤਨ ਵਾਲੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਸਦੀਵੀ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ॥੨੫੧॥

ਕਬਿਤਾ॥

ਦੋਸਤ ਦਮਾਗ ਹੈ ਬੇਦਾਗ ਬਾਗ ਰੋਸਨ ਜਹ
 ਬਰਗ ਪੈ ਬਰਗ ਸਮਾਇਆ ਦਿਲਦਾਰ ਹੈ॥
 ਅਜਬ ਅਵਾਜ ਨਹੀ ਜਰਾ ਇਹੁਤਰਾਜ
 ਏਹੁ ਰਾਜੁ ਜੁ ਦਰਾਜ ਹੂਆ ਸੌਕ ਮੇ ਸਮਾਰ ਹੈ॥
 ਮਨਜਲ ਮੁਕਾਮ ਨਾਮੁ ਤਹਾਂ ਕਾ ਹੈ ਨਿਜ ਧਾਮ
 ਸਚ ਕਾ ਅਰਾਮ ਹੂਈ ਵਹਦਤ ਬਹਾਰ ਹੈ॥
 ਕਰੋ ਤਹਾਂ ਕੀ ਤਿਆਰੀ ਜਹਾਂ ਜਾਤ ਹੈ ਹਮਾਰੀ
 ਹੁਣ ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਏਹੁ ਸਹੀ ਗੁਫਤਾਰ ਹੈ॥੨੫੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਦਮਾਗ- ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਅਸਥਾਨ, ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਅੰਤਹਕਰਣ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਇਸੇ ਵਿਚ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਬੇਦਾਗ- ਨਿਰਮਲ। ਰੋਸਨ- ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ। ਬਰਗ ਪੈ ਬਰਗ- ਪੱਤੇ-ਪੱਤੇ ਵਿਚ। ਅਜਬ- ਅਦਭੁੱਤ। ਜਰਾ- ਰਤੀ ਭਰ। ਇਹੁਤਰਾਜ- ਸੰਕਾ। ਦਰਾਜ- ਲੰਬਾ, ਦੀਰਘ। ਸਮਾਰ- ਚਿੰਤਨ ਕਰਨਾ। ਮਨਜਲ ਮੁਕਾਮ- ਠਹਿਰਣ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਪੜਾਅ। ਨਿਜ ਧਾਮ- ਆਤਮ ਅਸਥਾਨ। ਵਹਦਤ- ਏਕਤਾ। ਬਹਾਰ- ਅਨੰਦ। ਜਾਤ- ਅਸਲੀਅਤ, ਰੂਹ। ਸਹੀ ਗੁਫਤਾਰ- ਠੀਕ ਗੱਲ-ਬਾਤ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਆਪਣੇ ਅਸਲੇ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਲਈ ਉੱਦਮ ਕਰਨ ਹਿਤ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦਮਾਗ ਵਿਚ ਗਿਆਨ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਾਲਾ ਬਾਗ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਪੱਤੇ-ਪੱਤੇ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਿਰਮਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੰਕਾ-ਰਹਿਤ ਅਨੰਦਮਈ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਗੂੰਜ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਵਿਚ ਚਿੰਤਨ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਉੱਚਤਮ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਨਿਜ ਧਾਮ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਦੇ ਸਦੀਵੀ ਅਨੰਦ ਵਾਲੀ ਬਹਾਰ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਅਸਲੀ ਅਵਸਥਾ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨੀ ਹੀ ਯੋਗ ਹੈ॥੨੫੨॥

ਕਬਿਤ॥

ਮਾਲਕ ਮੱਲਿਕ ਕੁਲ ਮੁਲਕ ਮਲੱਕ ਯੱਕ

ਹੱਕ ਬਰਹੱਕ ਬਰਹੱਕ ਹੈ ਹਕੀਕਤੀ॥

ਜਿਸਮ ਜਮਾਤ ਜਾਤ ਜਿਸਮੀ ਆਜਾਤ ਜਾਤ

ਜਿਸਮੀ ਕੀ ਜਾਤ ਜਾਤ ਜਾਤ ਹੈ ਰਫੀਕਤੀ॥

ਜਿਸਮ ਫਨਾਹਿ ਜਬ ਇਸਮ ਬਕਾਇ ਕਬ

ਇਸਮੀ ਔ ਜਿਸਮੀ ਕੀ ਕਰੁ ਤਸਦੀਕਤੀ॥

ਅਰਸ ਔ ਫਰਸ ਸਮਾਇ ਰਿਹਾ ਖੁਦ ਨੂਰ

ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਲੈ ਸਨਾਖਤ ਤਹਕੀਕਤੀ॥੨੫੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮਾਲਕ- ਸਵਾਮੀ। ਮੱਲਿਕ- ਰਾਜਾ। ਮੁਲਕ- ਦੇਸ। ਯੱਕ- ਇਕ। ਹੱਕ- ਸੱਚ। ਬਰਹੱਕ- ਅਸਲ ਸੱਚ, ਅੰਤਿਮ ਸਤਿ। ਹਕੀਕਤੀ- ਅਸਲੀ। ਜਿਸਮ- ਸਰੀਰ। ਜਮਾਤ- ਸ਼੍ਰੇਣੀ। ਜਾਤ- ਅਸਲੀਅਤ। ਆਜਾਤ- ਜਾਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਸੁਤੰਤਰ। ਰਫੀਕਤੀ- ਦੋਸਤੀ। ਫਨਾਹਿ- ਨਾਸ਼ਮਾਨ। ਇਸਮ- ਨਾਮ। ਬਕਾਇ- ਬਾਕੀ। ਤਸਦੀਕਤੀ- ਪੁਸ਼ਟੀ। ਅਰਸ- ਅਸਮਾਨ। ਫਰਸ- ਜ਼ਮੀਨ। ਸਨਾਖਤ- ਪਛਾਣ। ਤਹਕੀਕਤੀ- ਸਚਾਈ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਦੀਵੀ ਸਰੂਪ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਮੂਹ ਮੁਲਕਾਂ ਦੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਪਰਮਸਤਿ ਹੈ। ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਜਾਤ ਦੀ ਕੋਈ ਹੋਂਦ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਦਰਅਸਲ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉੱਠ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਦੋਸਤੀ ਹੀ ਸੱਚੀ ਜਾਤ ਹੈ। ਨਾਮ ਅਤੇ ਰੂਪ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਦੀਵੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਸ ਸਚਾਈ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਰਸ ਤੋਂ ਫਰਸ ਤੱਕ ਕੇਵਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ॥੨੫੩॥

ਕਬਿਤੁ ॥

ਸਾਹਬ ਸਲੂਕ ਮਹਾਂ ਸੁੰਦ੍ਰ ਮਲੂਕ ਹੋਇ
 ਮਹਰਮ ਮਲੂਕ ਕਰੇ ਆਸਕੀ ਕਰਾਰੀ ਹੈ ॥
 ਅਜਬ ਅਦਾਇ ਰਹੇ ਦੇਖ ਕੇ ਅਘਾਇ
 ਸਕਾਂ ਕਿਕੂੰ ਮੈਂ ਬਤਾਇ ਐਸੀ ਸੂਰਤ ਸ੍ਰੈਕਾਰੀ ਹੈ ॥
 ਦਿਲ ਤੇ ਈਮਾਨ ਕਰਾਂ ਜਾਨ ਕੁਰਬਾਨ
 ਓਹੁ ਹੁਸਨ ਦੀ ਖਾਨ ਜੋ ਪ੍ਰਾਨ ਹੂੰ ਸੇ ਪਿਆਰੀ ਹੈ ॥
 ਕਰੀਏ ਜੇ ਸੰਗ ਰੰਗ ਦੇਖ ਦਿਲੁ ਦੰਗ ਹੋਇ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਰਹੇ ਆਖੇ ਮੇ ਖੁਮਾਰੀ ਹੈ ॥੨੫੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਲੂਕ- ਵਿਵਹਾਰ, ਵਰਤਾਉ। ਮਲੂਕ- ਬਾਦਸ਼ਾਹ। ਮਹਰਮ- ਭੇਤੀ, ਜਾਣਨਹਾਰ।
 ਮਲੂਕ- ਬਾਦਸ਼ਾਹ। ਆਸਕੀ ਕਰਾਰੀ- ਗੁੜੀ ਪ੍ਰੀਤ। ਅਜਬ- ਅਦਭੁੱਤ। ਅਦਾਇ- ਚਾਲ।
 ਅਘਾਇ- ਤ੍ਰਿਪਤ, ਪ੍ਰਸੰਨ। ਸ੍ਰੈਕਾਰੀ ਹੈ- ਅੰਗੀਕਾਰ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਈਮਾਨ- ਯਕੀਨ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ।
 ਖਾਨ- ਸਰੋਤ। ਸੰਗ- ਸ਼ਰਮ। ਦੰਗ- ਹੈਰਾਨ, ਵਿਸਮਾਦ। ਖੁਮਾਰੀ- ਮਸਤੀ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ
 ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਸੁਭ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸਭ
 ਕੁਝ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਅਦਭੁੱਤ ਕੌਤਕ ਦੇਖ
 ਕੇ ਮਨ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਦਿਲ ਵਿਚ
 ਕਾਇਮ ਉਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੋਂ ਜਾਨ ਕੁਰਬਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਇਹ ਮੂਰਤ
 ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਪਿਆਰੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਜਿਹੇ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਉਸ
 ਦੇ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਦਿਲ ਦੰਗ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦੀ ਖੁਮਾਰੀ ਪੈਦਾ
 ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ॥੨੫੪॥

ਕਬਿਤ॥

ਆਕਲ ਅਸੀਲ ਡੀਲ ਸੁਖਮ ਸਕੀਲ

ਐਸਾ ਵੈਸਾ ਹੀ ਵਸੀਲ ਹਰੇ ਦਿਲ ਦਾ ਦੁਰਾਉ ਹੈ॥

ਸੂਰਤ ਦਾ ਸੋਹਣਾ ਮੋਹਣਾ ਖੋਹਣਾ ਦਿਲ ਦੋਸਤਾਂ ਦੇ

ਬੋਸਤਾਂ ਦੇ ਬਾਬ ਦੇਖ ਘਟੇ ਘਬਰਾਉ ਹੈ॥

ਐਸਾ ਨਿਗਾਵਾਂਨ ਕਰ ਸਕੇ ਨਾ ਜੁਬਾਨ ਬਿਆਂਨ

ਕਦਰ ਹੋਇ ਦਾਨ ਕਰੇ ਦਿਲ ਦਾ ਬਰਾਉ ਹੈ॥

ਸੀਨੇ ਦਾ ਹੈ ਸਾਫ ਨਾਫ ਦੇਖ ਭਗਵਾਂਨ ਦਾਸ

ਪਾਸ ਪਿਆਰਾ ਖਾਸ ਹੋਇ ਰੰਕ ਹੀ ਸੇ ਰਾਉ ਹੈ॥੨੫੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਆਕਲ- ਬੁੱਧੀਮਾਨ। ਅਸੀਲ- ਸ਼ਰੀਫ਼, ਭਲਾ। ਡੀਲ- ਕੱਦ, ਸਰੀਰ। ਸਕੀਲ- ਸੁੰਦਰ। ਵਸੀਲ- ਜ਼ਰੀਆ, ਸਾਧਨ। ਦੁਰਾਉ- ਨਦੀ, ਸਮੁੰਦਰ। ਮੋਹਣਾ- ਮੋਹ ਲੈਣ ਵਾਲਾ। ਖੋਹਣਾ- ਚੁਰਾਉਣ ਵਾਲਾ। ਬੋਸਤਾਂ- ਫੁਲਵਾੜੀ, ਸੁਗੰਧੀ ਦਾ ਸਥਾਨ। ਬਾਬ- ਦਰਵਾਜ਼ਾ। ਘਬਰਾਉ- ਘਬਰਾਹਟ। ਨਿਗਾਵਾਂਨ- ਨਿਗ੍ਹਾ ਹੇਠ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ, ਰੱਖਿਅਕ। ਬਰਾਉ- ਬਿਰਾਉਣਾ, ਧੀਰਜ ਦੇਣਾ। ਸੀਨੇ- ਹਿਰਦੇ। ਨਾਫ- ਨਾਭੀ। ਪਾਸ- ਕੋਲ। ਰੰਕ- ਕੰਗਾਲ। ਰਾਉ- ਰਾਜਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਨਾਮ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਵਿਖਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸੁਝਵਾਨ, ਸ਼ਾਂਤ ਸੁਭਾਅ, ਵਿਸ਼ਾਲ, ਸੁਖਮ, ਸੁੰਦਰ, ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਦਰਿਆ ਦਿਲ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ, ਮੋਹ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਖਿੱਚ, ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਚੁਰਾ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਸੁਗੰਧੀ ਮਨ ਵਿਚ ਘਬਰਾਹਟ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੰਦੀ। ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਰੱਖਿਅਕ ਹੈ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਪਰ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕਦਰਦਾਨ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਧੀਰਜ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੀਨੇ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਰੰਕ ਤੋਂ ਰਾਜਾ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ॥੨੫੫॥

ਕਬਿਤਾ॥

ਸਾਹਬ ਸਹੂਰ ਨੂਰੁ ਸਚ ਦਾ ਸਰੂਰ ਹੂਰ
 ਦੇਖ ਦਸਤੂਰ ਮਗਰੂਰ ਮੀਤ ਡਾਰੀਏ॥
 ਨਾਜਕ ਨਸਾਨ ਹੈ ਜਹਾਂਨ ਦੀ ਹੀ ਜਾਂਨ ਸਾਂਨ
 ਦਿਲ ਦਰਮਿਆਂਨ ਧਿਆਂਨ ਉਸਦਾ ਹੀ ਧਾਰੀਏ॥
 ਹੁਬ ਦਾ ਹਜਾਰੀ ਕਾਰੀ ਕਰਦਾ ਅਸਾਰੀ
 ਪਰਕਾਰੀ ਬਸ ਯਾਰੀ ਦਿਲਦਾਰੀ ਮੇ ਗੁਜਾਰੀਏ॥
 ਹੋਇ ਜਦੋਂ ਮੇਲ ਕੇਲ ਕਰੇ ਭਗਵਾਂਨ ਦਾਸ
 ਪਾਸ ਮੁਸਤਾਕ ਕਿਉਂ ਝਰੋਖੀ ਝਾਤਾਂ ਮਾਰੀਏ॥੨੫੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਹੂਰ ਨੂਰੁ- ਗਿਆਨ ਦਾ ਚਾਨਣ। ਸਰੂਰ- ਨਸ਼ਾ, ਮਸਤੀ। ਹੂਰ- ਅਪਸਰਾ, ਸਵਰਗ ਦੀਆਂ ਕੁਆਰੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ। ਦਸਤੂਰ- ਨਿਯਮ। ਮਗਰੂਰ- ਹੰਕਾਰ। ਮੀਤ- ਮਿੱਤਰ। ਨਾਜਕ ਨਸਾਨ- ਕੋਮਲਤਾ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ। ਜਹਾਂਨ- ਸੰਸਾਰ। ਸਾਂਨ- ਸੋਭਾ, ਵਡਿਆਈ। ਹੁਬ- ਪਿਆਰ, ਸ਼ੌਂਕ। ਕਾਰੀ- ਕ੍ਰਿਆ, ਕਾਰਜ। ਅਸਾਰੀ- ਬੇਸ਼ੁੱਧ, ਬੇਪਰਵਾਹ। ਪਰਕਾਰੀ- ਢੰਗ, ਤਰੀਕਾ। ਗੁਜਾਰੀਏ- ਬਤੀਤ ਕਰੀਏ। ਕੇਲ- ਖੇਡ। ਮੁਸਤਾਕ- ਸ਼ੌਂਕ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ, ਚਾਹਵਾਨ। ਝਰੋਖੀ- ਛੋਟੀ ਖਿਤਕੀ। ਝਾਤਾਂ- ਨਜ਼ਰਾਂ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪ੍ਰੇਮ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੋਣ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਗਿਆਨ ਦਾ ਚਾਨਣ, ਸਚਾਈ ਦੀ ਖੁਮਾਰੀ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਦਸਤੂਰ ਦੇਖ ਕੇ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੋਮਲਤਾ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ, ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਆਸਰਾ ਅਤੇ ਸੋਭਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਦਿਲ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਸੋਮਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੋ ਕੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਹੀ ਸਮਾਂ ਬਸਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਮਾਣਦੇ ਹੋਏ ਹੋਰ ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਸ ਛੱਡ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ॥੨੫੬॥

ਕਬਿਤ॥

ਮਹਰਮ ਮਹਬੂਬ ਬਣਾ ਹੋਜ ਹੈ ਹਬੂਬ
 ਤੇ ਖਿਰਦਮੰਦ ਖੂਬ ਖੂਬ ਰਖਦਾ ਦਨਾਈ ਹੈ॥
 ਜਾਦੂ ਦਾ ਜਖੀਰਾ ਹੈ ਮਮੀਰੇ ਦਾ ਜੰਜੀਰਾ
 ਓਹੁ ਆਸਕਾਂ ਦੇ ਦੀਦਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਂਵਦਾ ਬੀਨਾਈ ਹੈ॥
 ਬਹਦਤ ਬਹਾਰ ਪਰਪੱਕਿਆ ਪਿਆਰ
 ਹੋਰ ਛੁਟਿਆ ਬਿਹਾਰ ਜਦੋਂ ਹੋਈ ਰੁਸਨਾਈ ਹੈ॥
 ਬਟੀਏ ਨਾ ਬਖ ਤੇ ਪਲਟੀਏ ਨਾ ਅਖ ਰਖ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਹੋਇ ਐਸੀ ਅਸਨਾਈ ਹੈ॥੨੫੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮਹਰਮ- ਭੇਤੀ, ਜਾਣਨਹਾਰ। ਮਹਬੂਬ- ਪਿਆਰਾ, ਮਿੱਤਰ। ਹੋਜ- ਚਬੱਚਾ। ਹਬੂਬ- ਦਾਣੇ, ਬੀਜ। ਖਿਰਦਮੰਦ- ਅਕਲਮੰਦ। ਦਨਾਈ- ਸਿਆਣਪ। ਜਖੀਰਾ- ਢੇਰ, ਖਜ਼ਾਨਾ। ਮਮੀਰੇ- ਇਕ ਪੌਦਾ, ਜਿਸ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਸੁਰਮੇ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਰੋਗਾਂ ਲਈ ਉੱਤਮ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੰਜੀਰਾ- ਟਾਪੂ। ਦੀਦਿਆਂ- ਅੱਖਾਂ। ਬੀਨਾਈ- ਨਜ਼ਰ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ। ਬਹਦਤ- ਅਦਵੈਤ। ਬਹਾਰ- ਅਨੰਦ। ਬਿਹਾਰ- ਕੰਮ-ਕਾਰ। ਰੁਸਨਾਈ- ਚਾਨਣ। ਬਖ- ਪਾਸ। ਅਸਨਾਈ- ਦੋਸਤੀ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਦੂਰ ਨਾ ਜਾਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਭ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪਿਆਰਾ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਸੂਝਵਾਨ ਅਤੇ ਗਿਆਨਵਾਨ ਹੈ। ਕਰਮਾਤਾਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਅਤੇ ਦਿੱਬ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਪੈਦਾ ਹੋ ਕੇ ਬਾਕੀ ਸਭ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਛੁੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਨਾਲ ਐਸੀ ਮਿੱਤਰਤਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਕਦੇ ਉਸ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਮੋੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ॥੨੫੭॥

ਕਬਿਤ॥

ਪ੍ਰੀਤਮ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਇਸਾਰੇ ਜੋ ਨਿਆਰੇ ਨਿਆਰੇ
ਜਦੋਂ ਦੇ ਨਿਹਾਰੇ ਹੋਇ ਰਹੇ ਬਲਹਾਰੇ ਹਾਂ॥

ਕੈਸੀ ਦਿਆਂ ਮੈਂ ਨਸਾਨੀ ਨਹੀਂ ਬਿਚ ਦੇ ਜਹਾਨੀ
ਐਸੀ ਸੂਰਤ ਲਾਸਾਨੀ ਦੇਖ ਹੋਏ ਬਨਜਾਰੇ ਹਾਂ॥

ਖੇਲ ਹੈ ਖਿਆਲੀ ਚਾਲ ਓਸ ਦੀ ਨਰਾਲੀ

ਅਸੀਂ ਜਦੋਂ ਦੀ ਹੈ ਭਾਲੀ ਲੈਂਦੇ ਤਦੋਂ ਦੇ ਨਜਾਰੇ ਹਾਂ॥

ਰਿਹਾ ਨਹੀਂ ਗੰਮ ਪਿਆ ਦੰਮ ਬਿਚ ਦੰਮ ਆਇ

ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਹੋਇ ਰਹੇ ਮਤਵਾਰੇ ਹਾਂ॥੨੫੮॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਪ੍ਰੀਤਮ ਪਿਆਰੇ- ਬਹੁਤ ਪਿਆਰਾ ਮਿੱਤਰ। ਇਸਾਰੇ- ਸੈਨ, ਸੈਨਤ। ਨਿਆਰੇ ਨਿਆਰੇ- ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ। ਨਿਹਾਰੇ- ਦੇਖੇ। ਬਲਹਾਰੇ- ਕੁਰਬਾਨ। ਨਸਾਨੀ- ਚਿੰਨ੍ਹ। ਦੋ ਜਹਾਨੀ- ਲੋਕ-ਪਰਲੋਕ। ਲਾਸਾਨੀ- ਅਦੁੱਤੀ। ਬਨਜਾਰੇ- ਵਪਾਰੀ। ਖਿਆਲੀ- ਚਿੰਤਨ, ਧਿਆਨ। ਨਰਾਲੀ- ਵਿਲੱਖਣ। ਭਾਲੀ- ਲੱਭੀ, ਖੋਜੀ। ਗੰਮ- ਸ਼ੋਕ, ਦੁੱਖ। ਦੰਮ ਬਿਚ ਦੰਮ- ਸਾਂਹ ਵਿਚ ਸਾਂਹ, ਭਾਵ ਸਹਿਜ। ਮਤਵਾਰੇ- ਮਸਤਾਨੇ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਅਨੰਦ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਸੰਕੇਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰੇ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਜਹਾਨਾਂ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਬੇਮਿਸਾਲ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਦੇ ਮਾਰਗ ਦਾ ਹੀ ਵਪਾਰੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਖੇਡ ਅਤੇ ਚਾਲ ਨਿਰਾਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਅਦਭੁਤ ਨਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫਿਕਰ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਅਤੇ ਮਨ ਦੈਵੀ ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੨੫੮॥

ਕਬਿਤੁ॥

ਚੰਦ ਦਾ ਭੀ ਚੰਦ ਓਹ ਸਚ ਕਾ ਅਨੰਦ

ਹੈ ਪਸੰਦ ਦਿਲਬੰਦ ਜੁ ਬਲੰਦ ਅਸੀਂ ਜਾਣਿਆਂ॥

ਪੁਸਤ ਪਨਾਹਿ ਭਾਰੀ ਗੈਬਲ ਗਵਾਹਿ ਸਹੀ

ਦਸਦਾ ਸਲਾਹਿ ਹੈ ਨਿਗਾਹ ਬਿਚਿ ਆਣਿਆਂ॥

ਮੁਖ ਮਤਵਾਲਾ ਪੀਆ ਪ੍ਰੇਮ ਜਾਂ ਪਿਆਲਾ

ਹੋਇਆ ਹਾਂਸਲੁ ਹੁਵਾਲਾ ਤਾਂ ਸਰੂਪ ਹੈ ਸਿਆਣਿਆਂ॥

ਪਾਇਆ ਪਿਆਰਾ ਪਾਸ ਖਾਸ ਭਇਆ ਬਸਵਾਸ ਨਾਂਸ

ਦਾਸ ਭਗਵਾਂਨ ਤਾਂ ਅਨੰਦ ਖੁਬੁ ਮਾਣਿਆਂ॥੨੫੯॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਚੰਦ ਦਾ ਭੀ ਚੰਦ- ਚੰਦ ਨੂੰ ਰੋਸ਼ਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਸਚ ਕਾ ਅਨੰਦ- ਸਤ-ਚਿੱਤ-ਅਨੰਦ। ਦਿਲਬੰਦ- ਦਿਲ ਦਾ ਟੁਕੜਾ। ਬਲੰਦ- ਉੱਚਾ, ਵੱਡਾ। ਪੁਸਤ ਪਨਾਹਿ- ਮੱਦਦਗਾਰ। ਗੈਬਲ ਗਵਾਹਿ- ਗੁਪਤ ਸਬਾਨ ਦਾ ਸਾਖੀ। ਨਿਗਾਹ- ਨਜ਼ਰ। ਮਤਵਾਲਾ- ਦੀਵਾਨਾ। ਪੀਆ- ਪੀਤਾ। ਹਾਂਸਲੁ- ਪ੍ਰਾਪਤ। ਹੁਵਾਲਾ- ਪਤਾ, ਨਿਸ਼ਾਨ। ਸਿਆਣਿਆਂ- ਪਛਾਣਿਆਂ। ਪਾਸ- ਕੋਲ। ਖਾਸ- ਵਿਸ਼ੇਸ਼। ਵਾਸ- ਵਾਸਨਾਵਾਂ। ਨਾਂਸ- ਨਸ਼ਟ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਤ-ਚਿੱਤ-ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਚੰਦਰਮਾ ਨੂੰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਦਿਲ ਦਾ ਅਜੀਜ਼ ਅਤੇ ਉੱਚੀ ਸ਼ਾਨ ਵਾਲਾ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲੋਕ-ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਅਤੇ ਸਹੀ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਅਜਿਹੇ ਗੁਣੀ-ਨਿਧਾਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਪਿਆਲੇ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਕੇ ਮਨ ਮਤਵਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਵਾਸਨਾਵਾਂ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਵਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ॥੨੫੯॥

ਕਬਿਤ॥

ਸਾਜਨ ਸਰੀਫ ਤੋਹਫਾ ਤਿਸ ਦੀ ਤਰੀਫ
 ਕਰਾਂ ਕੈਸੇ ਤਸਨੀਫ ਐਡੀਂ ਅਕਲ ਨਾ ਭਾਰੀ ਹੈ॥
 ਉਰ ਮੇ ਹੈ ਆਲਾ ਓਹੁ ਉਜਾਲਾ ਜੁ ਬਸਾਲਾ
 ਦੇ ਮਹੱਬਤ ਮਸਾਲਾ ਪ੍ਰਕਾਸੇ ਬਿਸ੍ਰ ਸਾਰੀ ਹੈ॥
 ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਾਲ ਰਹਿੰਦਾ ਖੁਬ ਖੁਸਹਾਲ
 ਚਾਲ ਮਿਲਦੀ ਮੁਹਾਲ ਚਾਹੇ ਸਭ ਨਰ ਨਾਰੀ ਹੈ॥
 ਬਾਤ ਬਹੁਤੀ ਕੀ ਪੁਕਾਰੂੰ ਜੀਉਂਦੀ ਜਾਨ ਨਾਂ ਬਸਾਰੂੰ
 ਓਹੁ ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਐਸੀ ਸੂਰਤ ਦੀਦਾਰੀ ਹੈ॥੨੬੦॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਰੀਫ- ਭਲਾ, ਨੇਕ। ਤੋਹਫਾ- ਸੋਗਾਤ। ਤਰੀਫ- ਸਿਫਤ-ਸਲਾਹ। ਤਸਨੀਫ- ਪਦ ਜਾਂ ਗਦ ਰਚਨਾ। ਭਾਰੀ- ਵਿਸ਼ਾਲ। ਉਰ- ਹਿਰਦਾ। ਆਲਾ- ਦੀਵਾ ਆਦਿ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕੰਧ ਵਿਚ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸਥਾਨ। ਉਜਾਲਾ- ਪ੍ਰਕਾਸ਼। ਬਸਾਲਾ- ਵਿਸ਼ਾਲ। ਮਸਾਲਾ- ਚੂਰਣ। ਬਿਸ੍ਰ- ਸੰਸਾਰ। ਖੁਸਹਾਲ- ਅਨੰਦਿਤ। ਮੁਹਾਲ- ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ, ਅਸੰਭਵ। ਨਰ- ਆਦਮੀ। ਬਾਤ- ਗੱਲ। ਪੁਕਾਰੂੰ- ਆਖਾਂ। ਬਸਾਰੂੰ- ਭੁਲਾਵਾਂ। ਦੀਦਾਰੀ- ਦਰਸ਼ਨੀ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨੇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕਰਨ ਯੋਗ ਤੋਹਫਾ ਹੈ ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ ਇੰਨੀ ਸਿਆਣਪ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਸਿਫਤ ਕਰ ਸਕੇ। ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਰੁਸ਼ਨਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਅਨੰਦਿਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਚੱਲਣਾ ਔਖਾ ਕਾਰਜ ਹੈ। ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਭਰ ਭੁਲਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ॥੨੬੦॥

ਕਬਿਤ॥

ਸਾਜਨ ਸਿਆਣਾਂ ਮੈਂ ਨਦਾਂਨ ਹਾਂ ਇਆਣਾ
 ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ ਜਾਂ ਭਾਣਾਂ ਤਾਂ ਟਕਾਣਾ ਕੈਸੇ ਪਾਵਾਂ ਮੈਂ॥
 ਸਿਫਤ ਸਨਾਇ ਸਾਰੀ ਕਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਇ
 ਜਾਂਨੀ ਜਿਗਰ ਮਨਾਇ ਹਾਲੁ ਕੁਝ ਕੁ ਅਲਾਵਾਂ ਮੈਂ॥
 ਮੁਨਸਫ ਆਪ ਭਾਰਾ ਕਰੇ ਇਨਸਾਫ ਸਾਰਾ
 ਦੇਖ ਕੇ ਸਤਾਰਾ ਬਲਹਾਰ ਬਲ ਜਾਵਾਂ ਮੈਂ॥
 ਪਿਆ ਲਸਕਾਰਾ ਦਿਲੁ ਲੈ ਗਿਆ ਹਮਾਰਾ
 ਹੁਣ ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਗੀਤ ਉਸਦੇ ਹੀ ਗਾਵਾਂ ਮੈਂ॥੨੬੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਾਜਨ- ਪਰਮਾਤਮਾ। ਨਦਾਂਨ- ਬੇਸਮਝ। ਇਆਣਾ- ਬੱਚਾ। ਭਾਣਾਂ- ਹੁਕਮ, ਰਜਾ। ਟਕਾਣਾ- ਸਹਿਜ, ਨਿਜ ਸਥਾਨ। ਪਾਵਾਂ- ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਾਂ। ਸਿਫਤ ਸਨਾਇ- ਸਿਫਤ-ਸਲਾਹ। ਜਾਂਨੀ ਜਿਗਰ- ਦਿਲਬਰ, ਪਰਮਾਤਮਾ। ਅਲਾਵਾਂ- ਕਥਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਮੁਨਸਫ- ਨਿਆਂਕਾਰ। ਭਾਰਾ- ਵੱਡਾ। ਸਤਾਰਾ- ਭਾਗ, ਨਸੀਬ। ਬਲਹਾਰ ਬਲ ਜਾਵਾਂ- ਵਾਰ-ਵਾਰ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਲਸਕਾਰਾ- ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਝਲਕ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਜਾ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮਾਰਗ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸੂਝਵਾਨ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਇਆਣਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਰਜਾ ਵਿਚ ਨਾ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਉਸ ਦੀ ਸਿਫਤ-ਸਲਾਹ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਕੁਝ ਕੁ ਹਾਲ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਿਆਂਕਾਰ ਹੋ ਕੇ ਸਾਰੇ ਨਿਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਬੁਲੰਦੀ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਬਲਿਹਾਰੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ 'ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਲਿਸਕਾਰਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਸਦਾ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ-ਗਾਣ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੨੬੧॥

ਕਬਿਤਾ॥

ਦੇਖ ਐਸੇ ਡੌਲ ਪਿਆਰਾ ਰਿਹਾ ਕੈਸੇ ਮੌਲ
 ਸਾਰੇ ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੌਲ ਹੌਲ ਹਟਣ ਸਰੀਰ ਦੇ॥
 ਬੋਲੀ ਬੋਲ ਸੇ ਬਰੀਕ ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਹੈ ਸਰੀਕ
 ਏਹ ਸਮਝ ਤਰੀਕ ਪਾਸ ਪੀਆ ਹੈ ਫਕੀਰ ਦੇ॥
 ਵਸਲ ਵਸਾਲ ਹੋਇ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਮਾਲ
 ਦੇਖ ਦੇਖ ਕੇ ਨਿਹਾਲ ਤੌਰ ਤਪੇ ਤਕਦੀਰ ਦੇ॥
 ਲਈਏ ਕਰ ਹੱਜੁ ਰਜ ਰਖੀਏ ਨ ਲੱਜ ਅਜ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਮੇਲੇ ਮੇਲੀਆ ਅਖੀਰ ਦੇ॥੨੬੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਡੌਲ- ਸਰੂਪ, ਅਕਾਰ। ਮੌਲ- ਫੈਲਣਾ, ਪ੍ਰਫੁਲਿਤ ਹੋਣਾ, ਅਨੰਦਿਤ ਹੋਣਾ।
 ਕੌਲ- ਬਚਨ। ਹੌਲ- ਧੜਕਾ, ਘਬਰਾਹਟ। ਬਰੀਕ- ਸੂਖਮ। ਸਰੀਕ- ਹਿੱਸਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ,
 ਬਰਾਬਰਤਾ ਵਾਲਾ। ਤਰੀਕ- ਰੀਤਿ, ਯੁਕਤੀ। ਪੀਆ- ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ। ਵਸਲ ਵਸਾਲ- ਮੇਲ-
 ਮਿਲਾਪ। ਜਮਾਲ- ਖੂਬਸੂਰਤੀ, ਸੁੰਦਰਤਾ। ਤੌਰ- ਹਾਲਤ, ਦਸ਼ਾ। ਤਪੇ- ਚਮਕਣਾ। ਤਕਦੀਰ-
 ਕਿਸਮਤ। ਹੱਜੁ- ਕਾਬੇ ਦੀ ਯਾਤਰਾ। ਰਜ- ਦਿਲ ਭਰ ਕੇ। ਲੱਜ- ਸ਼ਰਮ। ਮੇਲੀਆ- ਹੋ
 ਮਿਲਣ ਵਾਲਿਆ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪ੍ਰਭੂ-ਮਿਲਾਪ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ
 ਅਜਿਹੇ ਸੁੰਦਰ ਸਰੂਪ ਵਾਲੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਹਰ ਪਾਸੇ
 ਪਸਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਉਪਮਾ ਸੁਣ-ਸੁਣ ਕੇ ਮਨ ਦਾ ਡਰ ਦੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੀ
 ਬੋਲੀ ਸੂਖਮ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਸਰੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਕਿਸੇ
 ਮੁਰਸ਼ਦ ਕੋਲੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਅਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨਾਲ ਮਨ ਖੇੜੇ ਵਿਚ ਆ
 ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤਕਦੀਰ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਮਿਲਾਪ ਵਾਲਾ ਹੱਜ ਬੇਝਿਜਕ ਹੋ ਕੇ ਕਰਨਾ
 ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਆਖਰੀ ਸਮਾਂ ਹੈ॥੨੬੨॥

ਕਬਿਤ॥

ਦਿਲਬਰ ਯਾਰ ਸੁਣੀ ਸਚ ਦੀ ਪੁਕਾਰ
 ਆਈ ਅਬਰ ਬਹਾਰ ਦਿਲਦਾਰ ਰਸ ਘੋਲਦੇ॥
 ਬਤਕ ਲਟੋਰ ਮੋਰ ਕਰ ਰਹੀ ਕੋਲ ਸੋਰ
 ਬਦਲ ਦੀ ਘੋਰ ਤੇ ਜਨਾਵਰ ਭੀ ਬੋਲਦੇ॥
 ਬਿੰਡੇ ਮੇਂਡਕ ਔ ਮੀਨ ਰਹੇ ਸਬਦ ਕੋ ਚੀਨ
 ਕੈਸੇ ਸੁਣ ਸੁਣ ਬੀਨ ਅਹਿ ਸਿਰ ਝੋਲਦੇ॥
 ਇਸਕ ਦੇ ਬੈਹਰ ਦੀ ਲੈਹਰ ਚੜਾਈ ਬਿਚ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਨਾਂ ਕਤਾਬ ਕਦੇ ਖੋਲਦੇ॥੨੬੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਦਿਲਬਰ ਯਾਰ- ਬਹੁਤ ਪਿਆਰਾ ਮਿੱਤਰ। ਅਬਰ ਬਹਾਰ- ਬੱਦਲਾਂ ਦਾ ਮੌਸਮ, ਸਾਉਣ ਦਾ ਮਹੀਨਾ। ਦਿਲਦਾਰ- ਪਿਆਰਾ, ਰਸੀਆ। ਬਤਕ- ਬੱਤਖ। ਲਟੋਰ- ਲੰਮੀ ਪੂਛ ਵਾਲਾ ਇਕ ਪੰਛੀ। ਕੋਲ- ਕੋਇਲ। ਸੋਰ- ਕੂਕ ਰਹੀ ਹੈ। ਘੋਰ- ਗਰਜਨਾ। ਬਿੰਡੇ- ਟਿੱਡਾ। ਮੇਂਡਕ- ਡੱਡੂ। ਮੀਨ- ਮੱਛੀ। ਚੀਨ- ਜਾਣਨਾ। ਅਹਿ- ਸੱਪ। ਸਿਰ ਝੋਲਦੇ- ਸਿਰ ਮਾਰਦੇ ਹਨ। ਬੈਹਰ- ਸਮੁੰਦਰ। ਕਤਾਬ- ਪੁਸਤਕ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸਉਣ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਰਾਹੀਂ ਮਨ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਅਨੰਦ ਦਾ ਮਾਰਗ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਸਮਝਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਮੀਂਹ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਰਸੀਏ ਰਸ ਮਾਣਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਬੱਦਲ ਗਰਜਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਬੱਤਖ, ਲਟੋਰ, ਮੋਰ, ਕੋਇਲ ਆਦਿ ਪੰਛੀ ਆਪਣੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਰਾਹੀਂ ਖੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਗੂੰਜ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਬੀਂਡੇ, ਡੱਡੂ, ਮੱਛੀਆਂ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬੀਨ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਸੱਪ ਝੂਮ ਉਠਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਲਹਿਰ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਲੋੜ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ॥੨੬੩॥

ਕਬਿਤ॥

ਆਈ ਘਟ ਛਾਂਮ ਜਗੁ ਦੇਖਦਾ ਤਮਾਮ
ਉਤੇ ਚੜ ਚੜ ਬਾਂਮ ਆਂਮ ਅਬਰ ਨਿਹਾਰਦੇ॥
ਬਗ ਤਿਤਰ ਚਕੋਰ ਤੋਤੇ ਤਿਲੀਯਰ ਹੋਰ ਹੋਰੁ
ਦੇਖ ਚਮਕੋਰ ਹੋ ਚੁਕੰਨੇ ਚਾਂਗਾ ਮਾਰਦੇ॥
ਬਣਾਂ ਦੇ ਬਘੇਰੇ ਸਿੰਘ ਮਾਰਨ ਬਧੇਰੇ ਫੇਰੇ
ਮਿਰਗ ਚੁਫੇਰੇ ਆਪ ਆਪ ਕੋ ਉਭਾਰਦੇ॥
ਪਏ ਜਦੋਂ ਆਂਣ ਠਾਠ ਰਹੇ ਨਹੀ ਪੂਜਾ ਪਾਠ
ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਕੋਲ ਕਰਨ ਬਹਾਰ ਦੇ॥੨੬੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਘਟ ਛਾਂਮ- ਕਾਲੀ ਘਟਾ। ਤਮਾਮ- ਸਾਰਾ। ਬਾਂਮ- ਛੱਤ। ਅਬਰ- ਬੱਦਲ। ਨਿਹਾਰਦੇ- ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਬਗ- ਬਗਲਾ। ਚਕੋਰ- ਪਹਾੜੀ ਤਿੱਤਰ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਲਾਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਤਿਲੀਯਰ- ਇਕ ਪੰਛੀ ਜੋ ਫਸਲ ਨੂੰ ਮੱਕੜੀ, ਟਿੱਡਿਆਂ, ਕੀੜਿਆਂ ਆਦਿ ਤੋਂ ਬਚਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਚਮਕੋਰ- ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਲਿਸ਼ਕ। ਚਾਂਗਾ ਮਾਰਦੇ- ਚੀਕਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ, ਬੋਲਦੇ ਹਨ। ਬਣਾਂ- ਜੰਗਲਾਂ। ਬਘੇਰੇ- ਬਾਘ। ਫੇਰੇ- ਚੱਕਰ। ਉਭਾਰਦੇ- ਕੁੱਦਦੇ ਹਨ। ਠਾਠ- ਛੱਪਰ ਦੀ ਛੱਤ ਦਾ ਢਾਂਚਾ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਸਰਕੜਾ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੋਲ- ਬਚਨ। ਬਹਾਰ- ਅਨੰਦ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮੌਸਮ ਦੇ ਬਦਲਣ ਨਾਲ ਮਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਬਦਲਾਉ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਾਲੀ ਘਟਾ ਚੜ ਕੇ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਤ 'ਤੇ ਚੜ ਕੇ ਦੇਖਦਾ ਹੈ। ਬਗਲੇ, ਤਿੱਤਰ, ਚਕੋਰ, ਤੋਤੇ, ਤਿਲੀਯਰ ਆਦਿ ਅਸਮਾਨੀ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਚਮਕ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਸ਼ੋਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੰਗਲਾਂ ਦੇ ਬਘਿਆੜ ਅਤੇ ਸ਼ੇਰ ਆਪਣੇ ਘੁਰਨਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹਿਰਨ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ। ਬਹਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਪੂਜਾ-ਪਾਠ ਭੁੱਲ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਦਾ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵੱਲ ਰੁਚਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੨੬੪॥

ਕਬਿਤ॥

ਚੜ ਬਦਲੀ ਜਾਂ ਆਈ ਸਾਰੀ ਧਰਤ ਸੁਹਾਈ
 ਏਹਦੇ ਰੰਗ ਦੀ ਸੁਫਾਈ ਜਾਣੁ ਬੜੀ ਦੁਰਲਭ ਤੂੰ॥
 ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਖੁਲੇ ਰੰਗ ਖਿਲ ਖਿਲ ਪੈਣ ਅੰਗ
 ਹੋਈ ਹੈ ਉਮੰਗ ਜੁ ਨਸੰਗ ਦੇਖ ਸਭ ਤੂੰ॥
 ਕਾਰ ਕਰ ਬੰਦ ਲਈ ਸਚ ਕਾ ਅਨੰਦ ਹੁਣ
 ਖਿਚ ਨਹੀ ਤੰਦ ਚੰਦ ਚੌਦਮੀ ਦਾ ਲਭ ਤੂੰ॥
 ਕਰ ਕਰ ਸੰਗੁ ਅਬ ਹੋਹ ਖੁਦ ਰੰਗ ਹੁਣ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਏਹ ਕਸੀਦਾ ਛੱਡ ਝਬ ਤੂੰ॥੨੬੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਦਲੀ- ਛੋਟਾ ਬੱਦਲ। ਧਰਤ- ਧਰਤੀ। ਸੁਹਾਈ- ਸ਼ੋਭਨੀਕ ਹੋਈ। ਸੁਫਾਈ- ਨਿਖਾਰ, ਚਮਕ। ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ- ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ। ਖਿਲ ਖਿਲ- ਖਿੜ-ਖਿੜ ਕੇ। ਉਮੰਗ- ਉਤਸ਼ਾਹ। ਨਸੰਗ- ਬੇਝਿਜਕ। ਕਾਰ- ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ। ਤੰਦ- ਬਰੀਕ ਰੱਸੀ। ਚੰਦ ਚੌਦਮੀ ਦਾ- ਪੂਰਨਮਾਸੀ ਦਾ ਚੰਦਰਮਾ। ਕਸੀਦਾ- ਧਾਗੇ ਨਾਲ ਕੱਪੜੇ ਉੱਪਰ ਵੇਲ-ਬੂਟਿਆਂ ਦੀ ਕਢਾਈ। ਝਬ- ਜਰੀ ਰੇਸ਼ਮ ਦਾ ਗੁੱਛਾ, ਛੇਤੀ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਸੱਚਾ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਬੱਦਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਧਰਤੀ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਦੁਰਲੱਭ ਰੰਗ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਂਤ-ਭਾਂਤ ਦੇ ਖਿੜੇ ਹੋਏ ਰੰਗਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਜੀਵ-ਜੰਤੂ ਅਨੰਦ ਮਹਿਸੂਸ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਬੇਝਿਜਕ ਹੋ ਕੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਪੂਰਵਕ ਮਨੁੱਖ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਰੰਗਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸੱਚੇ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਮਾਇਆ ਰੂਪੀ ਤੰਦਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਉਸੇ ਦੇ ਰੂਪ ਹੋਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ॥੨੬੫॥

ਕਬਿਤੁ ॥

ਦਿਲਬਰ ਯਾਰ ਖੂਬ ਖਿਲੇ ਗੁਲਨਾਰ
 ਹੋਇ ਅਜਬ ਤਿਆਰ ਬਿਚ ਸਬਜੀ ਸੁਹਾਵਣੀ ॥
 ਛਡ ਕੇ ਸਕੂਫਾ ਲੰਬਾ ਖਿੜਿਆ ਗੁਲਾਬ ਬੰਬਾ
 ਮਰੂਆ ਤੇ ਚੰਬਾ ਹੈ ਚੰਬੇਲੀ ਖਿਲੀ ਸਾਵਣੀ ॥
 ਗਮਲੋਂ ਕੇ ਗੁਲ ਫੁਲ ਫੁਲ ਕੇ ਹੈਂ ਹੋਏ ਫੁਲ
 ਬਰਗੋਂ ਪੈ ਚੁਹਕੇ ਬੁਲਬੁਲ ਮਨ ਭਾਵਣੀ ॥
 ਸਮਝੇ ਨਾਂ ਗਲ ਬੈਠੇ ਕਲੀਆਂ ਕੇ ਮਲ ਮਲ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਬਾਜੀ ਬੁਰਦ ਹੋਇ ਜਾਵਣੀ ॥੨੬੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਦਿਲਬਰ ਯਾਰ- ਬਹੁਤ ਪਿਆਰਾ ਮਿੱਤਰ। ਗੁਲਨਾਰ- ਅਨਾਰ ਦਾ ਫੁੱਲ।
 ਅਜਬ- ਅਦਭੁੱਤ। ਸਬਜੀ- ਹਰਿਆਵਲ। ਸੁਹਾਵਣੀ- ਸੋਭਾਵਾਨ। ਸਕੂਫਾ- ਡੋਡੀ, ਕਲੀ।
 ਬੰਬਾ- ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ। ਮਰੂਆ- ਤੁਲਸੀ ਦੀ ਜਾਤੀ ਦਾ ਇਕ ਪੌਦਾ ਜੋ ਦਵਾਈਆਂ ਲਈ
 ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਚੰਬਾ- ਚੰਪਾ। ਚੰਬੇਲੀ- ਚਮੇਲੀ। ਸਾਵਣੀ- ਸਾਉਣ ਵਿਚ। ਗੁਲ- ਫੁੱਲ।
 ਬਰਗੋਂ- ਪੱਤਾ। ਬਾਜੀ ਬੁਰਦ- ਖੇਡ ਹੱਥੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਣੀ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਦੇ
 ਕਰਤਾ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਬਾਗ਼
 ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਫੁੱਲ ਖਿੜੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਸਚਰਜ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਲੀ
 ਵਿਚੋਂ ਗੁਲਾਬ ਖਿੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਰੂਆ, ਚੰਬਾ ਅਤੇ ਚੰਮੇਲੀ 'ਤੇ ਵੀ ਬਹਾਰ ਆਉਂਦੀ
 ਹੈ। ਗਮਲਿਆਂ ਦੇ ਫੁੱਲਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਨਿਖਾਰ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ
 ਬੁਲਬੁਲ ਵੀ ਮਿੱਠੇ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਬੇਸਮਝ ਮਨੁੱਖ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਗ੍ਰਹਿਣ ਨਾ
 ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਤਮਿਕ ਖੇੜੇ ਵੱਲ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਜੀਵਨ ਦੀ ਬਾਜੀ
 ਹਾਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥੨੬੬॥

ਕਬਿਤ॥

ਘਟਾ ਆਈ ਪਰ ਬੰਨ ਹੋਇ ਰਹੀ ਧੰਨ ਧੰਨ
ਸਾਰੇ ਮਨ ਤਨ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਲਿਆਂਵਦੀ॥
ਮਿਠੀ ਮਿਠੀ ਵਗੇ ਪੌਣ ਬਗੁਲੇ ਅਕਾਸ ਭੌਣ
ਸੌਣ ਦੀ ਸਿਫਤ ਕੋਈ ਕਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਵਦੀ॥
ਪੈਣ ਲਗੀ ਆ ਫੁਹਾਰ ਬੂੰਦ ਨਨੀ ਦਿਲਦਾਰ
ਹੋਏ ਹਮ ਹਮਵਾਰ ਨਾਰ ਨਾਰ ਕੁਸਲਾਂਵਦੀ॥
ਬੈਹਣ ਬਿਸਥਾਰ ਉਤੇ ਆਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
ਨੇਹੁ ਵਾਲੀ ਨਦੀ ਨਹੀਂ ਪਲਕ ਠਰਾਂਵਦੀ॥੨੬੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਘਟਾ- ਬੱਦਲਾਂ ਦਾ ਸਮੂਹ। ਪਰ ਬੰਨ- ਖੰਭ ਲਗਾ ਕੇ। ਤਨ- ਸਰੀਰ। ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ-
ਖੁਸ਼ੀ, ਅਨੰਦ। ਪੌਣ- ਹਵਾ। ਭੌਣ- ਚੱਕਰ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸੌਣ- ਸਾਉਣ। ਸਿਫਤ- ਵਡਿਆਈ।
ਬੂੰਦ ਨਨੀ- ਨਿੱਕੀ-ਨਿੱਕੀ ਕਣੀ। ਦਿਲਦਾਰ- ਹੇ ਪਿਆਰੇ। ਹਮਵਾਰ- ਇਕੋ ਜਿਹਾ, ਇਕ
ਰੂਪ। ਨਾਰ ਨਾਰ- ਨਾੜ-ਨਾੜ। ਕੁਸਲਾਂਵਦੀ- ਸੁੱਖ ਮਾਣਦੀ ਹੈ। ਬੈਹਣ ਬਿਸਥਾਰ- ਪਾਣੀ ਦਾ
ਦੂਰ ਤੱਕ ਫੈਲਿਆ ਵਹਾਉ। ਨੇਹੁ- ਪਿਆਰ। ਪਲਕ- ਅੱਖ ਝਪਕਣ ਜਿੰਨਾ ਸਮਾਂ। ਠਰਾਂਵਦੀ-
ਰੁਕਦੀ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਰਾਹੀਂ ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ
ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਘਟਾ ਚੜ ਕੇ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਲਹਿਰ
ਦੌੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮਿੱਠੀ-ਮਿੱਠੀ ਹਵਾ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਹੋਏ ਬਗੁਲੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਚੱਕਰ
ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਉਣ ਦੀ ਸਿਫਤ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਮੀਂਹ ਦੀਆਂ
ਨਿੱਕੀਆਂ-ਨਿੱਕੀਆਂ ਕਣੀਆਂ ਫੁਹਾਰੇ ਦਾ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਰੀਰ
ਦਾ ਰੋਮ-ਰੋਮ ਖੇੜੇ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਇਸ ਵਹਿਣ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਕਾਦਰ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ
ਵਾਲੀ ਨਦੀ ਨਿਰੰਤਰ ਚੱਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ॥੨੬੭॥

ਕਬਿਤੁ॥

ਜੇਹੜੇ ਪਾਏ ਗਲ ਹਾਰ ਸੋਈ ਗਏ ਗਲ ਹਾਰ
 ਹੁਣ ਪਈ ਗਲ ਹਾਰ ਹਾਰ ਹਾਰ ਪਈ ਹੋਂਵਦੀ॥
 ਕੰਜਰ ਸੇ ਜੋਈ ਸੋਈ ਭਏ ਅਬ ਕੰਜਰ ਹੈਂ
 ਕੰਜਰ ਕੇ ਹੂਏ ਨਾਰ ਕੰਜਰ ਕੀ ਰੋਂਵਦੀ॥
 ਨਹੀਂ ਕਰ ਜੋਰ ਜਰਾ ਜਰ ਦਾ ਹੈ ਜੋਰ ਜਰਾ
 ਜਰਾ ਜਰਵਾਣੀ ਜੋਰ ਜੋਰ ਲੈ ਖਲੋਂਵਦੀ॥
 ਖਿੜੀ ਗੁਲਜਾਰ ਕਰ ਰਹੀ ਅਬ ਜਾਰ ਜਾਰ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਭਾਵੀ ਬਣੇ ਕੰਮ ਖੋਂਵਦੀ॥੨੬੮॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਹਾਰ- ਮੋਤੀ, ਫੁੱਲ ਆਦਿ ਦੀ ਮਾਲਾ। ਗਲ- ਸੜ ਗਏ। ਹਾਰ- ਹਾਰੀ। ਕੰਜਰ- ਪੇਸ਼ਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਪਤੀ, ਹਾਥੀ। ਨਾਰ- ਇਸਤਰੀ। ਜੋਰ- ਧੱਕਾਸ਼ਾਹੀ। ਜਰਾ- ਰਤੀ ਭਰ, ਥੋੜ੍ਹਾ। ਜਰ- ਦੌਲਤ। ਜੋਰ- ਤਾਕਤ। ਜਰਾ- ਬੁਢਾਪਾ, ਭਾਵ ਨਸ਼ਟ ਹੋਣ ਵਾਲਾ। ਜਰਵਾਣੀ- ਜੋਰਾਵਰ। ਗੁਲਜਾਰ- ਫੁਲਵਾੜੀ। ਜਾਰ ਜਾਰ- ਵਿਰਲਾਪ। ਭਾਵੀ- ਹੋਣਹਾਰ। ਖੋਂਵਦੀ- ਵਿਗਾੜ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮੌਤ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਜਿਹੜੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਕਾਇਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਬ ਛੱਡ ਜਾਣ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਪਛਤਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ ਕੋਈ ਤਬਦੀਲੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ, ਉਹ ਲੁੱਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਵੀ ਰੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਮਾਇਆ ਦੇ ਜੋਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵਧੀਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਬੁਢਾਪਾ ਸਭ 'ਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬਲਹੀਨ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਬੁਢੇਪੇ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਮੌਤ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਪਰਿਵਾਰ ਰੂਪੀ ਸੁੰਦਰ ਫੁਲਵਾੜੀ ਰੋਂਦੀ ਹੈ, ਮੌਤ ਰੂਪੀ ਹੋਣੀ ਸਭ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਗਾੜ ਦਿੰਦੀ ਹੈ॥੨੬੮॥

ਕਬਿਤ॥

ਹਾਂਣ ਲਾਭ ਆਪਣੀ ਨਾ ਦੇਖੇਂ ਅਗਿਆਨ ਕਰ
 ਪਟਿਆ ਹੈਂ ਨੀਦ ਨੇ ਨਾਂ ਅਖੀਆਂ ਉਘਾੜਦਾਂ॥
 ਮਿਰਗ ਅੰਗੂਰੀ ਚੁਗ ਜਾਣ ਪਛੁਤਾਏਂ ਫੇਰ
 ਐਸ ਬਿਚ ਪਿਆ ਹੁਣ ਛੇਜਾਂ ਹੈਂ ਲਤਾੜਦਾਂ॥
 ਕਰਕੇ ਬਚਾਰ ਮਨ ਰੰਦੁ ਨਹੀਂ ਰੋਕਦਾ ਜਾਂ
 ਉਕਰ ਕੇ ਜੜ ਆਪ ਆਪਣੀ ਉਖਾੜਦਾਂ॥
 ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੀ ਦੋਸੁ ਫੇਰ ਦੇਂ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਕੇਸਰ ਕਿਆਰੀ ਹਥੀ ਆਪਣੀ ਉਜਾੜਦਾਂ॥੨੬੯॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਹਾਂਣ ਲਾਭ- ਨਫਾ-ਨੁਕਸਾਨ। ਉਘਾੜਦਾਂ- ਖੋਲ੍ਹਦਾ। ਮਿਰਗ- ਹਿਰਣ। ਅੰਗੂਰੀ-
 ਨਵਾਂ ਉਗਿਆ ਘਾਹ, ਕੋਮਲ ਘਾਹ। ਐਸ- ਮੌਜ-ਮਸਤੀ। ਛੇਜਾਂ- ਪਲੰਘ। ਰੰਦੁ- ਰਸਤਾ,
 ਮਾਰਗ। ਉਕਰ ਕੇ- ਖੋਦ ਕੇ। ਉਖਾੜਦਾਂ- ਪੁੱਟਦਾ ਹੈ। ਦੇਂ- ਦੇਵੇਂ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਖਚਿਤ ਹੋ ਕੇ ਜੀਵਨ ਬਰਬਾਦ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦੇ
 ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਗਿਆਨਤਾ ਵੱਸ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣਾ ਨਫਾ-ਨੁਕਸਾਨ
 ਨਹੀਂ ਦੇਖਦਾ ਅਤੇ ਗਾਫਲ ਹੋ ਕੇ ਸੁੱਤਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਸੁਚੇਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਵਿਕਾਰਾਂ ਰੂਪੀ
 ਹਿਰਨ ਦੁਆਰਾ ਸੁਆਸਾਂ ਰੂਪੀ ਕੋਮਲ ਘਾਹ ਖਾ ਜਾਣ 'ਤੇ ਅਖੀਰ ਪਛੁਤਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।
 ਦੁਨਿਆਵੀ ਐਸ-ਪ੍ਰਸਤੀ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਆਪਣੇ
 ਮਨ ਨੂੰ ਸਾਫ ਕਰਨ ਦਾ ਮਾਰਗ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਆਪ ਹੀ ਉਖਾੜ
 ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੀ ਦੋਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਆਪ ਹੀ ਆਪਣੀ ਕੇਸਰ
 ਕਿਆਰੀ ਉਜਾੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ॥੨੬੯॥

ਕਬਿਤੁ ॥

ਹੋਇ ਕੇ ਬੇਬਸਾ ਮਨ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ਵਾਂਹੀਯਾਤ
 ਕਾਰਜ ਕਸੂਤ ਹੁਣ ਬਾਗਾਂ ਨੂੰ ਨਾਂ ਮੋੜਦਾਂ ॥
 ਗਾਡੀ ਰਾਹੁ ਛੱਡ ਕੇ ਤੂੰ ਔਝੜ ਅੜਿਕਿਆਂ ਮੇ
 ਹੋਮਦਾ ਖੁਆਰੁ ਖੈਰ ਆਪਣੀ ਨਾ ਲੋੜਦਾਂ ॥
 ਪਾਣੀ ਬੇਅਥਾਹ ਬਿਚੋਂ ਬੰਨੇ ਆਂਣ ਲਗਾ ਹੋਇਆ
 ਬੇੜਾ ਹੁਣ ਧਕ ਕੇ ਤੂੰ ਆਪ ਫੇਰ ਰੋੜਦਾਂ ॥
 ਐਸਾ ਹੈਂ ਬੇਸਮਝ ਨਦਾਨ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਪੱਥਰ ਦੇ ਨਾਲ ਮਾਰ ਸੀਸਾ ਹਥੀ ਤੋੜਦਾਂ ॥੨੨੦॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬੇਬਸਾ- ਵੱਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ, ਬੇਲਗਾਮ। ਵਾਂਹੀਯਾਤ- ਫਜ਼ੂਲ, ਬੇਹੂਦਾ। ਕਸੂਤ- ਗਲਤ, ਖਰਾਬ। ਗਾਡੀ ਰਾਹੁ- ਸੜਕ ਦਾ ਰਸਤਾ, ਸਹੀ ਰਸਤਾ। ਔਝੜ- ਕੁਰਾਹ, ਉਲਟਾ ਰਸਤਾ। ਅੜਿਕਿਆਂ- ਰੋਕ। ਖੈਰ- ਭਲਾਈ। ਲੋੜਦਾਂ- ਚਾਹੁੰਦਾ। ਬੇਅਥਾਹ- ਬਹੁਤ ਡੂੰਘਾ। ਬੰਨੇ- ਕਿਨਾਰੇ। ਬੇੜਾ- ਵੱਡੀ ਕਿਸ਼ਤੀ। ਰੋੜਦਾਂ- ਧਕੇਲਦਾ ਹੈ। ਨਦਾਨ- ਮੂਰਖ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਚੌਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਪਿਛੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਬਰਬਾਦ ਕਰਨ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਬੇਮੁਹਾਰਾ ਹੋ ਕੇ ਭਟਕਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਯਤਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ। ਸਹੀ ਮਾਰਗ ਛੱਡ ਕੇ ਉਲਟੇ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਪਿਆ ਮਨੁੱਖ ਖੁਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਭਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਬਹੁਤ ਹੀ ਤਪ-ਤਿਆਗ ਉਪਰੰਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਜੀਵਨ ਰਾਹੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਮਾਰਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਉਹ ਆਪਣਾ ਪਤਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਕਾਰਜ ਕਰਕੇ ਬੇਸਮਝ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਸੀਸਾ ਤੋੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਅਮੋਲਕ ਜੀਵਨ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ॥੨੨੦॥

ਕਬਿਤ॥

ਕਰੇਂ ਅਵਲੱਛ ਫਿਰੇਂ ਲੱਦਿਆ ਮਜਾਜ ਦਾ ਹੀ
 ਐਸਾ ਤੂੰ ਕੁਲੱਛਣਾ ਨਾ ਮੁੜਦਾ ਹੈਂ ਮੋੜਿਆ॥
 ਮਾਰ ਕੇ ਗੁਲੇਲਾ ਹਬੁ ਆਪਣਾ ਹੀ ਭੰਨ ਲਿਆ
 ਬਿਨਾ ਉਸਤਾਦ ਤੇ ਨਸਾਨਾਂ ਐਸਾ ਜੋੜਿਆ॥
 ਇਤਨਾ ਅਜਾਬ ਤਾਂ ਹੀ ਪਾਇਆ ਹੈ ਸਰੀਰ ਕਰ
 ਮੂਰਖ ਨਾ ਸੰਗੁ ਜੇ ਤੈਂ ਆਰਫਾਂ ਦਾ ਲੋੜਿਆ॥
 ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੀ ਗਿਆ ਕਹੁ ਨਦਾਨ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਆਪਣਾ ਹੀ ਆਪ ਵਾਂਗ ਨਿੰਬੂ ਦੇ ਨਚੋੜਿਆ॥੨੭੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅਵਲੱਛ- ਭੈੜੇ ਲੱਛਣ। ਮਜਾਜ- ਨਖਰਾ। ਕੁਲੱਛਣਾ- ਭੈੜੇ ਲੱਛਣਾਂ ਵਾਲਾ।
 ਗੁਲੇਲਾ- ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਗੋਲੀ। ਜੋੜਿਆ- ਬਿੰਨਿਆ। ਅਜਾਬ- ਦੁੱਖ। ਸੰਗੁ- ਸਾਬ। ਆਰਫਾਂ-
 ਗਿਆਨਵਾਨ। ਲੋੜਿਆ- ਚਾਹਿਆ। ਨਦਾਨ- ਬੇਸਮਝ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਕੁਰਾਹੇ ਪਏ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ
 ਕਿ ਆਪਣੇ ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਭੈੜੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮੋੜਿਆਂ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ
 ਮੁੜਦਾ। ਜਿਵੇਂ ਬੇਸਮਝ ਮਨੁੱਖ ਗੁਲੇਲ ਚਲਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ 'ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਸੱਟ ਮਾਰ ਲੈਂਦਾ
 ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਯੋਗ ਅਗਵਾਈ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਸਫਲਤਾ
 ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਰਮਾਂ ਕਰਕੇ ਸਰੀਰ ਦੁੱਖਾਂ
 ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਣਾ ਹੈ ਬਲਕਿ ਆਪਣਾ ਆਪ ਹੀ
 ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੨੭੧॥

ਕਬਿਤ॥

ਸੁਫਨੇ ਦਾ ਰੰਗੁ ਸਚੁ ਮੰਨ ਨਾ ਗਵਾਰ ਬੈਠੁ
 ਸੁਫਨੇ ਦੀ ਕਾਰ ਯਾਰ ਆਖਰ ਨਬੂਦਗੀ॥
 ਕੂੜ ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਕੁਲ ਹੋਇ ਕੇ ਫਨਾਹ ਇਹ
 ਖਾਕ ਮੇਂ ਸਮਾਇ ਜਾਊ ਖਾਕ ਦੀ ਵਜੂਦਗੀ॥
 ਕਾਲ ਦਾ ਗ੍ਰਾਸ ਕਾਇਆਂ ਸੁੰਦ੍ਰ ਸਰੂਪ ਜਬ
 ਭੁਲ ਕ* ਨਦਾਨ ਕਰੇਂ ਕੰਮ ਕਿਉਂ ਅਲੂਦਗੀ॥
 ਹੋਹ ਹੁਸਆਰ ਅਬ ਜਾਗ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਸਚ ਨੂੰ ਸਮਾਲ ਕਚੁ ਛੱਡ ਦੇ ਬੇਹੂਦਗੀ॥੨੭੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਗਵਾਰ- ਮੂਰਖ। ਕਾਰ- ਕਿਰਿਆ। ਨਬੂਦਗੀ- ਨਸ਼ਟ ਹੋਣ ਵਾਲੀ। ਕੂੜ ਦਾ ਬਿਹਾਰ- ਝੂਠ ਦਾ ਖੇਡ। ਫਨਾਹ- ਨਾਸ। ਖਾਕ- ਮਿੱਟੀ। ਸਮਾਇ ਜਾਊ- ਰਲ ਜਾਵੇਗੀ। ਵਜੂਦਗੀ- ਹਸਤੀ। ਕਾਲ ਦਾ ਗ੍ਰਾਸ- ਮੌਤ ਦਾ ਬੁਰਕੀ, ਮੌਤ ਦਾ ਖਾਜਾ। ਕਾਇਆਂ- ਸਰੀਰ। ਨਦਾਨ- ਬੇਸਮਝ। ਅਲੂਦਗੀ- ਗੰਦਾ, ਭੈੜਾ। ਹੁਸਆਰ- ਚੇਤੰਨ। ਸਮਾਲ- ਚੇਤੇ ਰੱਖ। ਕਚੁ- ਝੂਠ। ਬੇਹੂਦਗੀ- ਫਜ਼ੂਲ, ਬੇਅਰਥ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਦੁਨਿਆਵੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਨਾਸ਼ਮਾਨਤਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਖੇਡ ਸੁਪਨੇ ਵਾਂਗ ਚਲਾਇਮਾਨ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਨੂੰ ਸੱਚ ਮੰਨ ਲੈਣਾ ਬੇਸਮਝੀ ਹੈ। ਸਦੀਵੀ ਨਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਇਹ ਖੇਡ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਕੇ ਇਕ ਦਿਨ ਮਿੱਟੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ, ਭਾਵ ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸਰੀਰ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗਾ। ਸੁੰਦਰ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕਾਲ ਨੇ ਨਿਗਲ ਲੈਣਾ ਹੈ, ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਭੈੜੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ। ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਕੇ ਸਦੀਵੀ ਨਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਪਰਮਸਤਿ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ॥੨੭੨॥

*ਇਸ ਨੂੰ 'ਕੇ' ਪੜ੍ਹਨਾ ਯੋਗ ਹੈ।

ਕਬਿਤੁ॥

ਗਾਫਲੀ ਦਾ ਪਲਾ ਚੱਕੁ ਭੁਲ ਨਾ ਨਦਾਨ ਅਬ
 ਹੋਸ ਕਰ ਦੇਖ ਆਦ ਕੀ ਹੈ ਤੇਰੀ ਜਦ ਓਇ॥
 ਦਿਲ ਦੀ ਨਗਾਹ ਖੋਲੁ ਅਸਲੀ ਸਰੂਪ ਦੇਖੁ
 ਸੁਧ ਹੈ ਬ੍ਰਹਮ ਯਾਰ ਹੱਦ ਤੇ ਬੇਹੱਦ ਓਇ॥
 ਦ੍ਰੈਤ ਕੇ ਉਠਾਇ ਰੋਕ ਬਾਸਨਾ ਹਿਸਾਬ ਲਾਇ
 ਸੁਧ ਮੇ ਸਮਾਇ ਕਾਰ ਜੀਵ ਵਾਲੀ ਰਦ ਓਇ॥
 ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਹੋਇ ਜਾਏਂ ਭਗਵਾਂਨ ਦਾਸ
 ਭੰਨ ਕਰ ਹਿਰਸ ਹਵਾਇ ਵਾਲੀ ਹੱਦ ਓਇ॥੨੭੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਗਾਫਲੀ- ਲਾਪਰਵਾਹੀ, ਆਲਸ। ਪਲਾ- ਲੜ, ਪਰਦਾ। ਨਦਾਨ- ਬੇਸਮਝ।
 ਹੋਸ ਕਰ- ਸਾਵਧਾਨ ਹੋ, ਅਕਲ ਕਰ। ਆਦ- ਮੁੱਢ। ਜਦ- ਕੁਲ, ਘਰਾਣਾ। ਨਗਾਹ- ਨਜ਼ਰ।
 ਸੁਧ ਬ੍ਰਹਮ- ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਪਰਮਾਤਮਾ। ਬੇਹੱਦ- ਸੀਮਾ ਰਹਿਤ। ਦ੍ਰੈਤ- ਦੂਜਾ ਭਾਵ।
 ਬਾਸਨਾ- ਵਿਕਾਰ ਯੁਕਤ ਇੱਛਾਵਾਂ। ਹਿਸਾਬ ਲਾਇ- ਸੋਚ-ਸਮਝ ਕੇ। ਸੁਧ- ਨਿਰਮਲ,
 ਪਰਮਾਤਮਾ। ਕਾਰ- ਕਿਰਿਆ। ਭੰਨ ਕਰ- ਤੋੜ ਕੇ। ਹਿਰਸ ਹਵਾਇ- ਆਸਾ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੋਣ
 ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਦਾ ਪੱਲਾ ਛੱਡ ਕੇ
 ਸੁਚੇਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਅਸਲੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹ
 ਕੇ ਆਪਣੇ ਅਸਲੀ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਯਤਨ ਕਰਦੇ
 ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਦਵੈਤ ਅਤੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸ਼ੁੱਧ ਸਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ
 ਜੀਵ ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵਾਸਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨ ਵਾਲਾ
 ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੨੭੩॥

ਕਬਿਤ॥

ਸੋਇਆਂ ਜੁਗ ਬੀਤ ਗਏ ਅਬ ਤੂੰ ਨਦਾਂ ਨਾਗ
 ਅੱਖੀਆਂ ਉਘਾੜ ਦੇਖੁ ਬਾਜੀ ਤੇਰੀ ਹਾਰਦੀ॥
 ਖੁਦੀ ਨੂ ਗਵਾਇ ਖੁਦ ਰੂਪ ਦੀ ਬਚਾਰ ਕਰ
 ਖੋਜ ਲੈ ਟਕਾਉ ਏਕ ਗਲ ਹੈ ਹਜਾਰ ਦੀ॥
 ਦਿਲ ਤੇ ਦਮਾਂਗ ਦੀ ਦਰੁਸਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਯਾਰ
 ਬਗਲ ਮੇ ਸੂਰਤ ਪਛਾਣ ਦਿਲਦਾਰ ਦੀ॥
 ਹੋਇ ਨਿਰਬੰਧ ਤੂੰ ਨਦਾਂ ਭਗਵਾਂ ਦਾਸ
 ਦੇਖ ਲੈ ਬਹਾਰ ਦਰਵੇਸ ਗੁਲਜਾਰ ਦੀ॥੨੭੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਨਦਾਂ- ਬੇਸਮਝ। ਉਘਾੜ- ਖੋਲ੍ਹ। ਬਾਜੀ- ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਖੇਡ। ਖੁਦੀ- ਹਉਮੈ। ਗਵਾਇ- ਦੂਰ ਕਰਕੇ। ਖੁਦ ਰੂਪ- ਨਿਜ ਸਰੂਪ, ਆਪਾ। ਟਕਾਉ- ਅਡੋਲ ਅਵਸਥਾ। ਦਰੁਸਤੀ- ਠੀਕ, ਸੁੱਧਤਾ। ਬਗਲ- ਪਾਸਾ, ਭਾਵ ਬਿਲਕੁਲ ਨੇੜੇ। ਦਿਲਦਾਰ- ਪਿਆਰਾ, ਪਰਮਾਤਮਾ। ਨਿਰਬੰਧ- ਬੰਧਨ ਮੁਕਤ, ਆਜ਼ਾਦ। ਬਹਾਰ- ਅਨੰਦ। ਦਰਵੇਸ- ਫਕੀਰ, ਰੱਬ ਦਾ ਪਿਆਰਾ। ਗੁਲਜਾਰ- ਫੁਲਵਾੜੀ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸਹਿਜ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਇਆ ਦੀ ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਸੁੱਤੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਕੇ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੁਨਿਆਵੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਬਾਜੀ ਹਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਖੁਦੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਸਹਿਜ ਭਾਵਨਾ ਅਧੀਨ ਆਪਣੇ ਅਸਲੇ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਦਿਲ 'ਤੇ ਦਿਮਾਗ ਨੂੰ ਇਕਸੁਰ ਕਰਕੇ ਇਹ ਪਛਾਣ ਕਰੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਸੰਸਾਰਕ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਰੱਬ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਫੁਲਵਾੜੀ ਵੱਲ ਨਜ਼ਰ ਪਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਭਾਵ ਉਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ॥੨੭੪॥

ਕਬਿਤ॥

ਸਮਝ ਸਫਾਈ ਕਿਸੇ ਤੌਰ ਹੀ ਤਰੀਕਾ ਫੜੁ
 ਹੋਇ ਕੇ ਅਲੇਲ ਨਾਂ ਤੁਫਾਨੀ ਹੁਣ ਖੇਲ ਤੂੰ॥
 ਜੁਏ ਮਿਠੀ ਹਾਰ ਬਿਚੋਂ ਭੱਜਣਾ ਸਲਾਹ ਨੇਕ
 ਫਸ ਬੈਹਣਾ ਜਾਣ ਲੈ ਚੁਰਾਸੀ ਦੀ ਨਕੇਲ ਤੂੰ॥
 ਵਾਸਤੇ ਟਕਾਉ ਹੋਰੁ ਪਰਚਾ ਬਕੀਮਤੀ ਹੈ
 ਮਨ ਚਿਤ ਬੁਧ ਦੰਮ ਇਕੁ ਕਰ ਮੇਲ ਤੂੰ॥
 ਅੰਤਰ ਧਿਆਨ ਹੋਹ ਨਦਾਨ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਪਾਏਂਗਾ ਅਰਾਮ ਕਟ ਬਾਸਨਾ ਦੀ ਬੇਲ ਤੂੰ॥੨੭੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਫਾਈ- ਨਿਰਮਲਤਾ। ਤੌਰ- ਢੰਗ। ਤਰੀਕਾ- ਯੁਕਤੀ। ਅਲੇਲ- ਅਣਜਾਣ।
 ਤੁਫਾਨੀ- ਤੇਜ ਅੰਧੇਰੀ। ਨੇਕ- ਸਹੀ, ਭਲਾਈ ਵਾਲੀ। ਨਕੇਲ- ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਲਈ
 ਨੱਕ ਵਿਚ ਪਾਈ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਰੱਸੀ। ਟਕਾਉ- ਸਥਿਰਤਾ। ਪਰਚਾ- ਕਾਗਜ਼। ਬਕੀਮਤੀ-
 ਅਨਮੋਲ। ਦੰਮ- ਸੁਆਸ, ਪ੍ਰਾਣ। ਨਦਾਨ- ਬੇਸਮਝ। ਅਰਾਮ- ਟਿਕਾਉ, ਅਡੋਲਤਾ। ਬਾਸਨਾ
 ਦੀ ਬੇਲ- ਇੱਛਾਵਾਂ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਵਧਣਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਬਾਹਰੀ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਸੁੱਧ ਸਰੂਪ ਵੱਲ ਮੁੜਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ
 ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੇਸਮਝ ਹੋ ਕੇ ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦੀ
 ਬਜਾਏ ਮਨ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤਰੀਕਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮਿਠੀ ਮਾਇਆ ਵਿਚ
 ਫਸਣ ਵਾਲੇ ਜੁਏ ਵਿਚੋਂ ਭੱਜ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲੀ ਨੇਕ ਸਲਾਹ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਨਹੀਂ
 ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਜਨਮ-ਮਰਣ ਵਾਲੇ ਚੁਰਾਸੀ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚ ਪਿਆ
 ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਹਿਜ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨ, ਚਿੱਤ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਵਿਚ ਇਕਸੁਰਤਾ
 ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਨਮੋਲ ਹੈ। ਅੰਦਰ ਵੱਲ ਮੁੜਨ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚ
 ਕੇ ਸਹਿਜ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ॥੨੭੫॥

ਕਬਿਤਾ॥

ਆਸਰਾ ਇਲਾਜ ਕਰੁ ਜਖਣਾ ਕਿਉਂ ਮਾਰੀ ਗਈ
 ਅਰਸੋਂ ਬਲਾਇ ਜੋ ਅਚੇਤ ਆਣ ਦਬਦੀ॥
 ਐਸੀ ਬਲਵਾਂਨ ਨਹੀ ਦੁਨੀਆਂ ਮੇ ਹੋਰ ਚੀਜ
 ਆਂਮਦੀ ਹੀ ਅਕਲ ਭੁਲਾਇ ਦੇਵੇ ਸਭ ਦੀ॥
 ਉਪਰ ਸਰੂਪ ਆਣ ਛਾਏ ਐਸਾ ਮਹਾਂ ਜਾਲ
 ਚੁੱਕਿਆ ਨਾ ਜਾਏ ਹੈ ਰਜਾਇ ਡਾਢੇ ਰਬ ਦੀ॥
 ਜਤਨ ਦੇ ਬਿਚ ਰਖ ਸੌਕ ਭਗਵਾਂਨ ਦਾਸ
 ਹਟੇਗੀ ਜਰੂਰ ਇਹ ਬਮਾਰੀ ਤੇਰੀ ਝਬ ਦੀ॥੨੭੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਆਸਰਾ- ਆਧਾਰ। ਇਲਾਜ- ਯਤਨ, ਉਪਾਅ। ਜਖਣਾ ਕਿਉਂ ਮਾਰੀ ਗਈ- ਅਸਲੀਅਤ ਕਿਵੇਂ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਈ। ਅਰਸੋਂ- ਅਕਾਸ਼ ਤੋਂ। ਬਲਾਇ- ਆਫ਼ਤ, ਵਿਪਤਾ। ਅਚੇਤ- ਜੋ ਚਿੱਤ ਚੇਤੇ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਚੀਜ- ਸ਼ੈਅ। ਆਂਮਦੀ ਹੀ- ਆਉਣ ਸਾਰ। ਸਰੂਪ- ਨਿਜ-ਰੂਪ। ਛਾਏ- ਫੈਲੇ। ਮਹਾਂ ਜਾਲ- ਵੱਡਾ ਜਾਲ। ਰਜਾਇ- ਭਾਣਾ। ਡਾਢੇ- ਜ਼ੋਰਾਵਰ। ਸੌਕ- ਰੁਚੀ। ਝਬ ਦੀ- ਛੇਤੀ ਨਾਲ, ਤੁਰੰਤ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਆਪਣੇ ਅਸਲੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਕਿਵੇਂ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਰਸ਼ ਤੋਂ ਆਈ ਹੋਈ ਉਹ ਕਿਹੜੀ ਆਫ਼ਤ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਆ ਕੇ ਦਬਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਜਿੰਨੀ ਬਲਵਾਨ ਸ਼ੈਅ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਸੋਝੀ ਭੁਲਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਸਰਬ-ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਜਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮਾਇਆ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮੂਲ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਮਹਾਂ ਜਾਲ ਪਾ ਕੇ ਕਾਬੂ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਚੁੱਕਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਵਿਚ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ॥੨੭੬॥

ਕਬਿਤੁ ॥

ਏਕਤਾ ਕੋ ਜਾਣ ਯਾਰ ਬਾਂਵਰਾ ਨਾ ਹੋਇ ਰਹੁ
 ਦੂਈ ਕੋ ਉਠਾਇ ਦਿਲਗੀਰੀ ਖੋ ਸਰੀਰ ਦੀ॥
 ਏਕਤਾ ਦੇ ਸੁਖ ਜੇਹਾ ਸੁਖੁ ਨਹੀਂ ਦੇਵ ਲੋਕ
 ਜਾਇ ਨਾਂ ਨਦਾਂ ਚਤਰਾਈ ਤਦਬੀਰ ਦੀ॥
 ਨਾਮ ਰੂਪ ਲੰਘ ਕੇ ਮਕਾਂ ਫੇਰ ਏਕਤਾ ਦਾ
 ਤਹਾਂ ਹੈ ਨਗਾਹਿ ਕਿਸੇ ਕਾਮਲ ਫਕੀਰ ਦੀ॥
 ਫੁਰਨੇ ਤਿਆਗ ਹੋਹਿ ਅਫੁਰ ਭਗਵਾਂ ਦਾਸ
 ਕਹਣੀ ਇਹ ਕਲਾਮ ਨਿਰਪਖ ਗੁਰੂ ਪੀਰ ਦੀ॥੨੨੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਏਕਤਾ- ਇਕ-ਰੂਪਤਾ। ਬਾਂਵਰਾ- ਬੇਸਮਝ। ਦੂਈ- ਦਵੈਤ ਭਾਵ। ਉਠਾਇ-
 ਦੂਰ ਕਰਕੇ। ਦਿਲਗੀਰੀ- ਉਦਾਸੀ। ਦੇਵ ਲੋਕ- ਸਵਰਗ। ਤਦਬੀਰ- ਯਤਨ। ਨਾਮ ਰੂਪ-
 ਵੱਖਰੀ ਹਸਤੀ ਅਤੇ ਪਹਿਚਾਣ। ਨਗਾਹਿ- ਨਜ਼ਰ। ਕਾਮਲ ਫਕੀਰ- ਪੂਰਾ ਮੁਰਸ਼ਦ। ਫੁਰਨੇ-
 ਸੰਕਲਪ। ਅਫੁਰ- ਸੰਕਲਪ ਰਹਿਤ। ਕਲਾਮ- ਬਚਨ। ਨਿਰਪਖ- ਪੱਖਪਾਤ ਰਹਿਤ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਦੁਨਿਆਵੀ ਫੁਰਨੇ ਛੱਡ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਇਕਸੁਰਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼
 ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੇਸਮਝ ਹੋ ਕੇ ਦਵੈਤ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦੀ ਬਜਾਏ
 ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਇਕ-ਰੂਪਤਾ ਵਾਲੇ ਸਰੂਪ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ
 ਨਾਲ ਛੇਤੀ ਹੀ ਮਨ ਦੀ ਉਦਾਸੀ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਇਕਸੁਰ ਹੋਣ ਦਾ
 ਅਨੰਦ ਦੇਵ ਲੋਕ ਦੇ ਸੁੱਖ ਨਾਲੋਂ ਉੱਤਮ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਚਤੁਰਾਈ ਨਾਲ
 ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਕਿਸੇ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਜਾਂ ਮੁਰਸ਼ਦ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਆਪਣੀ
 ਵੱਖਰੀ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਨਾਲ ਇਕਸੁਰ ਹੋਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ
 ਲਈ ਸੱਚਾ ਗੁਰੂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਇਹ ਬਚਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਫੁਰਨਿਆਂ ਦਾ ਤਿਆਗ
 ਕਰਕੇ ਅਫੁਰ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ॥੨੨੨॥

ਕਬਿਤਾ॥

ਸੁਰਾਂ ਕੋ ਸੁਮਾਲ ਕਰ ਸੁਰਤੀ ਲਗਾਇ ਯਾਰ
 ਸਾਂਈ ਮੇ ਸਮਾਇ ਕਰ ਪੁੰਜੀ ਤੇਰੀ ਬਚਦੀ॥
 ਸਮਝ ਨਦਾਂਨ ਇਹ ਹਿੰਮਤ ਹਸਾਬ ਬਾਝ
 ਬਾਸਨਾਂ ਬੇਕੈਦ ਬਾਂਗ ਬਾਂਦਰ ਦੇ ਨਚਦੀ॥
 ਰੂਹ ਦਾ ਟਕਾਉ ਨਹੀ ਹੋਂਵਦਾ ਹੈ ਜਬ ਲਗ
 ਪਾਵਣਾ ਅਜਾਬੁ ਦੇਹ ਧਾਰ ਧਾਰ ਕਚ ਦੀ॥
 ਕਰ ਲੈ ਉਪਾਉ ਰੋਗੁ ਮਿਟੇ ਭਗਵਾਂਨ ਦਾਸ
 ਦੇਹ ਦਾ ਕਲੰਕ ਭਾਰਾ ਗਲ ਏਹੁ ਸਚ ਦੀ॥੨੭੮॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸੁਰਾਂ ਕੋ ਸੁਮਾਲ- ਸੁਆਸਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰ। ਸਾਂਈ- ਮਾਲਕ, ਪਰਮਾਤਮਾ। ਸਮਾਇ ਕਰ- ਲੀਨ ਹੋ ਕੇ। ਪੁੰਜੀ- ਰਾਸ਼ੀ। ਨਦਾਂਨ- ਬੇਸਮਝ। ਹਿੰਮਤ- ਸਾਹਸ। ਹਸਾਬ- ਜੁਗਤੀ। ਬਾਝ- ਬਿਨਾਂ। ਬੇਕੈਦ- ਬੰਧਨ ਤੋਂ ਮੁਕਤ, ਭਾਵ ਬੇਕਾਬੂ। ਰੂਹ- ਜੀਵਾਤਮਾ, ਮਨ। ਅਜਾਬੁ- ਦੁੱਖ। ਦੇਹ- ਸਰੀਰ। ਧਾਰ ਧਾਰ- ਧਾਰਨ ਕਰ-ਕਰ ਕੇ। ਕਚ ਦੀ- ਝੂਠੀ। ਉਪਾਉ- ਯਤਨ। ਰੋਗ- ਬਿਮਾਰੀ, ਜਨਮ-ਮਰਨ ਰੂਪੀ ਰੋਗ। ਕਲੰਕ ਭਾਰਾ- ਵੱਡਾ ਦੋਸ਼।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮਨ ਦੇ ਟਿਕਾਉ ਨਾਲ ਸੁਆਸਾਂ ਰੂਪੀ ਪੁੰਜੀ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਦਾ ਵਿਖਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੁਆਸਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਵਰਤੋਂ ਤਾਂ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ ਜੇਕਰ ਇਹਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸੁਰਤੀ ਨੂੰ ਰੱਬ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਵਿਚ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਹਿੰਮਤ ਅਤੇ ਜੁਗਤੀ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਬਾਂਦਰ ਵਾਂਗ ਨੱਚਣ ਵਾਲੀਆਂ ਆਸ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਾਂ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀਆਂ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਰੂਹ ਨੂੰ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਟਿਕਾਉ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਇਹ ਪੁਨਰ-ਜਨਮ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚ ਪਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਢੰਗ-ਤਰੀਕਾ ਵਰਤਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੁਨਰ-ਜਨਮ ਵਾਲਾ ਇਹ ਰੋਗ ਮਿਟ ਜਾਵੇ॥੨੭੮॥

ਕਬਿਤ॥

ਜਿੰਦਗੀ ਫਨਾਹ ਨਹੀ ਦੰਮ ਦਾ ਬਸਾਹੁ ਕੋਈ
 ਜਾਣ ਕੇ ਬੇਹੋਸ ਕੂੜੀ ਫਾਹੀ ਬਿਚ ਫਸਦਾਂ॥
 ਲਾਲਸਾ ਦੀ ਗੰਢ ਵਿਚ ਦਿਲ ਦੇ ਛਪਾਇ ਕਰ
 ਬਣ ਦਰਵੇਸ ਬੋਲ ਆਰਫਾਂ ਦੇ ਦਸਦਾਂ॥
 ਪਿਆ ਉਰਝਾਇ ਭਾਰਾ ਸੁਖਮ ਖਿਆਲ ਵਿਚ
 ਵਾਸਨਾ ਦੀ ਤਾਰ ਬਾਂਗੁ ਮਕੜੀ ਦੇ ਕਸਦਾਂ॥
 ਬੇੜਾ ਤੇਰਾ ਡੁਬਦਾ ਨਦਾਂਨ ਭਗਵਾਂਨ ਦਾਸ
 ਆਪ ਨੂੰ ਸਮਾਲ ਲੈ ਕਿਉਂ ਕੰਢੇ ਖੜਾ ਹਸਦਾਂ॥੨੭੯॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਫਨਾਹ- ਨਾਸ਼ਮਾਨ। ਦੰਮ- ਸਾਂਹ। ਬਸਾਹੁ- ਭਰੋਸਾ। ਬੇਹੋਸ- ਅਚੇਤ, ਬੇਅਕਲ।
 ਕੂੜੀ- ਝੂਠੀ। ਫਾਹੀ- ਮੌਤ ਦਾ ਫੰਧਾ। ਲਾਲਸਾ ਦੀ ਗੰਢ- ਇੱਛਾਵਾਂ ਦੀ ਗਠੜੀ। ਦਰਵੇਸ-
 ਰੱਬ ਦਾ ਨਜ਼ਦੀਕੀ। ਆਰਫਾਂ- ਗਿਆਨਵਾਨ ਪੁਰਸ਼। ਉਰਝਾਇ- ਉਲਝਣ, ਗੁੰਝਲ। ਸੁਖਮ
 ਖਿਆਲ ਵਿਚ- ਸੁਰਤ ਵਿਚ। ਬੇੜਾ- ਵੱਡੀ ਕਿਸ਼ਤੀ। ਨਦਾਂਨ- ਬੇਸਮਝ। ਸਮਾਲ ਲੈ- ਚੇਤੇ
 ਰੱਖ, ਸੰਭਾਲ ਲੈ। ਕੰਢੇ- ਕਿਨਾਰੇ 'ਤੇ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਲਈ
 ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਝੂਠੇ ਧੰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ
 ਬੇਸਮਝ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਜੀਵਨ ਦਾ ਪਲ-ਭਰ ਵੀ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਨਾਸ
 ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਦਿਲ ਵਿਚ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਾਂ ਭਰੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਦਰਵੇਸ਼ ਬਣ ਕੇ ਗਿਆਨਵਾਨਾਂ
 ਵਾਂਗ ਬਚਨ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਮਨੁੱਖ ਵਾਸਨਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
 ਉਲਝਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਮੱਕੜੀ ਜਾਲਾ ਬੁਣ ਕੇ ਉਸ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਾਂ ਦੀ
 ਪੂਰਤੀ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ
 ਬੇੜਾ ਡੁੱਬਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ॥੨੭੯॥

ਕਬਿਤ॥

ਜਾਗ ਪਉ ਸੁਤਿਆ ਮੁਸਾਫਰਾ ਤੂੰ ਹੋਸ ਫੜ
ਕਾਲ ਦਾ ਤੁਮਾਚਾ ਹੁਣ ਨੇੜੇ ਆਇਆ ਸੂਕਦਾ॥
ਗਾਫਲੀ ਦੀ ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਪੈਰ ਕਿਉਂ ਪਸਾਰ ਪਿਆਂ
ਮੌਤ ਦਾ ਨਗਾਰਾ ਤੇਰੇ ਸਿਰਿ ਪੁਰ ਕੂਕਦਾ॥
ਆਲਸ ਤਿਆਗ ਕਰ ਅਖੀਆਂ ਉਘਾੜ ਦੇਖੁ
ਕਰੇ ਕੀ ਹੁਵਾਲੁ ਕਾਲੁ ਇਸ ਮਖਲੂਕ ਦਾ॥
ਨੇਕੀ ਤੂੰ ਕਮਾਇ ਲੈ ਨਦਾਨ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
ਮੇਲਾ ਚੰਦ ਰੋਜ ਦਾ ਬਸਾਹੁ ਨਹੀ ਫੂਕ ਦਾ॥੨੮੦॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਹੋਸ ਫੜ- ਚੇਤਨ ਹੋ। ਕਾਲ- ਮੌਤ। ਤੁਮਾਚਾ- ਚਪੇੜ। ਸੂਕਦਾ- ਸੁੱ-ਸੁੱ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਕਰਦਾ। ਗਾਫਲੀ- ਲਾਪਰਵਾਹੀ। ਨਗਾਰਾ- ਧੌਂਸਾ। ਸਿਰਿ ਪੁਰ- ਸਿਰ ਉੱਤੇ। ਕੂਕਦਾ- ਵੱਜਦਾ ਹੈ। ਉਘਾੜ- ਖੋਲ੍ਹ। ਹੁਵਾਲੁ- ਹਾਲਤ, ਦਸ਼ਾ। ਮਖਲੂਕ- ਸੰਸਾਰ, ਦੁਨੀਆਂ। ਨਦਾਨ- ਅਣਜਾਣ। ਚੰਦ ਰੋਜ- ਕੁਝ ਦਿਨ। ਬਸਾਹੁ- ਭਰੋਸਾ। ਫੂਕ ਦਾ- ਹਵਾ ਦਾ, ਭਾਵ ਸੁਆਸਾਂ ਦਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸ਼ੁੱਭ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੁਨਿਆਵੀ ਜਗਤ ਦੇ ਮੁਸਾਫਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਸੁਚੇਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੌਤ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਵੀ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਮੌਤ ਦਾ ਨਗਾਰਾ ਹਰ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਲਸ ਤਿਆਗ ਕੇ ਅਤੇ ਚੇਤਨ ਹੋ ਕੇ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਲ ਇਸ ਖਲਕਤ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦੁਨਿਆਵੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਇਸ ਮੇਲੇ ਵਿਚ ਸੁਆਸਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਲਈ ਨੇਕ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਯੋਗ ਹਨ॥੨੮੦॥

ਕਬਿਤ॥

ਬੇਲਾ ਆਖਰੀ ਨਿਹਾਰ ਕਰੋ ਮੰਨ ਮੇਂ ਬਿਚਾਰ ਯਾਰ
 ਜਗ ਦੀ ਬਹਾਰ ਜਿਵੇਂ ਸੁਫਨੇ ਦਾ ਮੇਲੜਾ॥
 ਵਖਤ ਸਮਾਲ ਤੇ ਲਗਾਉ ਲਿਵ ਆਤਮਾ ਮੇਂ
 ਜਨਮ ਇਹ ਮਾਨਸ ਤਾਂ ਹੋਵੇਗਾ ਸੁਹੇਲੜਾ॥
 ਦਾਉ ਲਾਇ ਲੈ ਜੇ ਲਗਦਾ ਖਡਾਰੀਆ ਹੈ ਨੇਕ ਸੈਂਤ
 ਆਉਗਾ ਨਾ ਹਥ ਇਹ ਬਤੀਤ ਹੋਇਆ ਵੇਲੜਾ ॥
 ਕਿਉ ਸੋਇਆਂ ਗਲਤਾਂਨ ਹੋਇ ਨਦਾਂਨ ਭਗਵਾਂਨ ਦਾਸ
 ਹੋਹ ਹੁਸਿਆਰ ਲਕੁ ਬੰਨ ਕੇ ਸਵੇਲੜਾ॥੨੮੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬੇਲਾ- ਸਮਾਂ। ਨਿਹਾਰ- ਦੇਖ ਕੇ। ਜਗ ਦੀ ਬਹਾਰ- ਸੰਸਾਰਿਕ ਐਸ਼-ਪ੍ਰਸਤੀ।
 ਮੇਲੜਾ- ਮੇਲਾ। ਵਖਤ- ਸਮਾਂ। ਸਮਾਲ- ਸੰਭਾਲ। ਲਿਵ- ਇਕ ਰਸ ਧਿਆਨ। ਮਾਨਸ-
 ਮਨੁੱਖਾ। ਸੁਹੇਲੜਾ- ਸੌਖਾ। ਦਾਉ- ਘੋਲ ਵਿਚ ਵਿਰੋਧੀ ਨੂੰ ਹਰਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣ
 ਵਾਲਾ ਢੰਗ। ਨੇਕ ਸੈਂਤ- ਭਲਾ ਸਮਾਂ। ਵੇਲੜਾ- ਸਮਾਂ। ਗਲਤਾਂਨ- ਖਚਿਤ। ਨਦਾਂਨ- ਬੇਸਮਝ।
 ਲਕੁ ਬੰਨ- ਕਮਰਕਸਾ ਕਰ। ਸਵੇਲੜਾ- ਵੇਲੇ ਸਿਰ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਦੁਨਿਆਵੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਖਚਿਤ ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਦੈਵੀ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ
 ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ
 ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਆਖਰੀ ਪਉੜੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ
 ਦੁਨਿਆਵੀ ਖੁਸ਼ੀ ਸਦੀਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਵਕਤ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਜੇਕਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਲਿਵ ਜੋੜੀ
 ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਜਨਮ ਸਫਲਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਇਹ ਯੋਗ ਸਮਾਂ
 ਹੈ, ਕਿਸੇ ਚੰਗੇ ਖਿਡਾਰੀ ਵਾਂਗ ਦਾਉ ਲਗਾ ਲੈਣਾ ਯੋਗ ਹੈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਬੀਤਿਆ ਸਮਾਂ ਵਾਪਸ ਮੁੜ
 ਕੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਖਚਿਤ ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਕੇ ਸਹੀ ਸਮੇਂ ਭਾਵ
 ਜਵਾਨੀ ਵਿਚ ਹੀ ਇਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵੱਲ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ॥੨੮੧॥

ਕਬਿਤ॥

ਜਾਣ ਸਰਵੱਗ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾ ਭੰਗੁ ਕਹੀ
 ਕਹਿੰਦੇ ਦਰਵੇਸ ਬਿਚ ਹਰ ਹਰ ਅੰਗ ਦੇ॥
 ਆਤਮ ਬਿਚਾਰ ਤੇ ਸਰੂਪ ਵਿਖੇ ਲੀਨ ਹੋਇ
 ਰਹਣਾ ਨਿਰਲੇਪ ਬਿਚ ਹਰਿ ਹਰਿ ਰੰਗ ਦੇ॥
 ਦੇਹੀ ਏਹੁ ਕਚੁ ਸਚੁ ਜਾਣੁ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ
 ਰਵਿਆ ਬ੍ਰਹਮ ਇਕੁ ਵਿਚ ਸਰਬੰਗ ਦੇ॥
 ਕਿਉਂ ਹੋਇਆਂ ਗਲਤਾਂਨ ਤੂੰ ਨਦਾਂਨ ਭਗਵਾਂਨ ਦਾਸ
 ਜਗ ਦੀ ਬਹਾਰ ਜਿਵੇਂ ਜਾਤਰੂ ਹੈਂ ਗੰਗ ਦੇ॥੨੮੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਰਵੱਗ- ਸਰਬ-ਗਿਆਤਾ, ਹਰ ਥਾਂ ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ। ਭੰਗੁ- ਖੰਡਿਤ। ਦਰਵੇਸ- ਰੱਬ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ। ਹਰ- ਪਰਮਾਤਮਾ। ਹਰ ਅੰਗ- ਹਰ ਇਕ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ। ਆਤਮ ਬਿਚਾਰ- ਆਤਮ ਚਿੰਤਨ। ਲੀਨ ਹੋਇ- ਅਭੇਦ ਹੋ ਕੇ। ਨਿਰਲੇਪ- ਅਲਿਪਤ। ਹਰਿ ਹਰਿ ਰੰਗ- ਸਭ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ। ਕਚੁ- ਨਾਸ਼ਮਾਨ, ਝੂਠੀ। ਸਚੁ- ਸਦੀਵੀ। ਰਵਿਆ- ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ। ਸਰਬੰਗ- ਸਾਰੇ ਅੰਗ। ਗਲਤਾਂਨ- ਖਚਿਤ। ਜਾਤਰੂ- ਯਾਤਰੀ। ਗੰਗ- ਗੰਗਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੋ ਕੇ ਆਤਮਾ ਦੀ ਸੋਝੀ ਰਾਹੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੱਕ ਪੱਜਣ ਦਾ ਮਾਰਗ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦਰਵੇਸ਼ ਸੱਜਣ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹਰ ਥਾਂ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਸਥਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ। ਦਰਵੇਸ਼ ਆਤਮ-ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੁਨਿਆਵੀ ਰੰਗ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਭਿੱਜਦੇ। ਸਰੀਰ ਨਾਸ਼ਮਾਨ ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਦੀਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਹੀ ਹਰ ਪਾਸੇ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਸਦੀਵੀ ਨਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਫਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਮੇਲਾ ਗੰਗਾ ਦੇ ਯਾਤਰੂਆਂ ਵਰਗਾ, ਭਾਵ ਚਲਾਇਮਾਨ ਹੈ॥੨੮੨॥

ਕਬਿਤ॥

ਉਤਮ ਸਰੀਰ ਏਹ ਆਦਮੀ ਦਾ ਬੰਦਗੀ ਨੂੰ
 ਸਮਝ ਅਪੁਠੀ ਕਰੇਂ ਕਾਰ ਕਿਉ ਨਕੰਮੜੀ॥
 ਦੇਹ ਦਾ ਬਿਹਾਰੁ ਹੋਰੁ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਸਮਾਂਨ ਸਾਰਾ
 ਤੇਰੀ ਕੀ ਬਸੇਸਤਾ ਦਲੀਲ ਲਾਉ ਲੰਬੜੀ॥
 ਸਮਝ ਬਬੇਕ ਤੇ ਬਰਾਗ ਫੜ ਬਿਸਆਂ ਤੇ
 ਖੇਹ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਇਹ ਬਕਾਰ ਵਾਲੀ ਚੰਮੜੀ॥
 ਹੋਇਆਂ ਗੁੰਮਰਾਹ ਹੇ ਹੁਣ ਭਗਵਾਂਨ ਦਾਸ
 ਪੈਣ ਜਾਂ ਕਸੀਦੇ ਤਦੋਂ ਜਾਦ ਕਰੇਂ ਅੰਮੜੀ॥੨੮੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਉਤਮ ਸਰੀਰ- ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਦੇਹੀ, ਮਨੁੱਖਾ ਦੇਹੀ। ਬੰਦਗੀ ਨੂੰ- ਭਗਤੀ ਲਈ। ਅਪੁਠੀ- ਉਲਟੀ। ਕਾਰ- ਕੰਮ। ਨਕੰਮੜੀ- ਬੇਅਰਥ ਕੰਮ। ਦੇਹ ਦਾ ਬਿਹਾਰੁ- ਸਰੀਰਕ ਕਿਰਿਆ। ਬਸੇਸਤਾ- ਖਾਸੀਅਤ। ਲੰਬੜੀ- ਲੰਮੀ। ਬਬੇਕ- ਸਹਿਜ ਗਿਆਨ। ਬਰਾਗ- ਉਦਾਸੀ। ਖੇਹ ਦੀ ਖੁਰਾਕ- ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਖਾਜਾ। ਨਦਾਂਨ- ਬੇਸਮਝ। ਕਸੀਦੇ- ਕੱਪੜੇ ਉੱਪਰ ਸੁਈ ਧਾਗੇ ਨਾਲ ਬੇਲ-ਬੂਟੇ ਕੱਢਣਾ। ਜਾਦ- ਚੇਤੇ। ਅੰਮੜੀ- ਮਾਤਾ, ਮਾਂ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਉੱਤਮ ਸਰੀਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਲਈ ਹੈ ਪਰ ਬੇਸਮਝੀ ਕਾਰਨ ਉਹ ਗਲਤ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸਾਰਾ ਵਿਹਾਰ ਤਾਂ ਹੋਰਨਾਂ ਜੀਵਾਂ ਵਾਂਗ ਹੈ ਫਿਰ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਕੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ? ਬਿਬੇਕ ਬੁੱਧੀ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਰੀਰ ਤਾਂ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਮਿਲ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਗੁੰਮਰਾਹ ਹੋ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਗਲਤ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਨਿਬੇੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਫਿਰ ਗਿਆਨਵਾਨ ਦੀਆਂ ਦੱਸੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ॥੨੮੩॥

ਕਬਿਤ॥

ਦੇਖ ਕੇ ਅਚੰਭਾ ਐਸਾ ਹੋਇਆ ਪਰੇਸਾਨ ਦਿਲ
ਉਲਟੀ ਅਜੋਗ ਇਕ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਗਲ ਹੀ॥
ਭੇਡ ਚਾਲ ਵਾਂਗ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਪਿਛੇ ਲਗ
ਜਪਦੇ ਹੈਂ ਰਾਮੁ ਪਰੁ ਜਾਣ ਲਿਆ ਅਲ ਹੀ॥
ਚੰਚਲ ਸੁਭਾਉ ਕਰ ਚਿਤ ਨੂੰ ਨਾ ਚੈਨ ਪਲ
ਰਾਮ ਕੈਸੇ ਹੋਇ ਜਬ ਆਪ ਨਾਂ ਅਚਲ ਹੀ॥
ਸਚੁ ਤਬ ਜਾਣੀਏ ਨਦਾਂਨ ਭਗਵਾਂਨ ਦਾਸ
ਰੋਮ ਰੋਮ ਰਚ ਜਾਏ ਬਿਸਰੇ ਨਾ ਪਲ ਹੀ॥੨੮੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅਚੰਭਾ- ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ। ਉਲਟੀ- ਪੁੱਠੀ। ਅਜੋਗ- ਗਲਤ, ਖੋਟੀ। ਅਲ- ਦੂਜਾ ਨਾਂ ਜੋ ਕਿਸੇ ਕਾਰਣ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਚੰਚਲ- ਅਸਥਿਰ। ਚੈਨ- ਸ਼ਾਂਤੀ, ਸਕੂਨ। ਅਚਲ- ਸਥਿਰ। ਨਦਾਂਨ- ਬੇਸਮਝ। ਰੋਮ ਰੋਮ- ਵਾਲ-ਵਾਲ, ਭਾਵ ਪੂਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ। ਰਚ- ਘੁਲ-ਮਿਲ ਜਾਵੇ। ਬਿਸਰੇ- ਭੁਲੇ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸਹਿਜ ਅਵਸਥਾ ਰਾਹੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੁਨਿਆਵੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਉਲਟੀ ਮੱਤ ਦੇਖ ਕੇ ਮਨ ਹੈਰਾਨ ਅਤੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੂਲ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਸਮਝੇ ਅਤੇ ਜਾਣੇ ਬਗ਼ੈਰ ਹੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਦੇਖਾ-ਦੇਖੀ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮਨ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਚੰਚਲ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਬਾਹਰੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਨਾਮ ਜਪਣ ਨਾਲ ਉਸ ਵਿਚ ਸਥਿਰਤਾ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਅਸਲ ਬੰਦਗੀ ਉਹ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਨਾਮ ਜਪਦਿਆਂ ਰੋਮ-ਰੋਮ ਵਿਚ ਉਹ ਸਮਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਪਲ ਭਰ ਲਈ ਵੀ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਨਾ ਵਿਸਰੇ॥੨੮੪॥

ਕਬਿਤ॥

ਮਨ ਕਰ ਪਿੰਗਲ ਨਾਂ ਭਰਮ ਖੁਆਰ ਹੋਹੁ
 ਕਾਦਰ ਕਰੀਮ ਜਾਣੁ ਅੰਦਰੇ ਰਹੀਮ ਤੂੰ॥
 ਖੋਜ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦਾ ਹੈਂ ਜਬ ਲਗ ਆਪ ਤਾਂਈ
 ਭਰਮ ਨਾ ਜਾਏ ਭਮੇਂ ਸਤ ਅਕਲੀਮ ਤੂੰ॥
 ਸਚੁ ਕਰੁ ਸਹੀ ਰੀਸ ਬਣਜੁ ਬਸਾਰ ਦੇਹ
 ਕੁਲ ਪ੍ਰਕਾਸਕ ਕੇ ਕਰ ਤਸਲੀਮ ਤੂੰ॥
 ਸਰਬ ਹੀ ਕਲਾ ਸਮਰਥ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਰੋਗ ਨੂੰ ਗਵਾਉ ਆਪ ਆਪਣਾਂ ਹਕੀਮ ਤੂੰ॥੨੮੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਪਿੰਗਲ- ਅਪਾਹਜ। ਭਰਮ- ਭਟਕ। ਖੁਆਰ- ਦੁੱਖੀ। ਕਾਦਰ- ਸਰਬ-ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ, ਪਰਮਾਤਮਾ। ਕਰੀਮ- ਕਿਰਪਾਲੂ। ਰਹੀਮ- ਕਿਰਪਾਲੂ। ਭਮੇਂ- ਚਾਹੇ। ਸਤ ਅਕਲੀਮ- ਠੀਕ ਕਲਾਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਬਣਜੁ- ਵਪਾਰ। ਬਸਾਰ ਦੇਹ- ਛੱਡ ਦੇ। ਕੁਲ ਪ੍ਰਕਾਸਕ- ਸਭ ਨੂੰ ਰੌਸ਼ਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਤਸਲੀਮ- ਸਲਾਮ। ਰੋਗ- ਰੋਗ, ਦੁੱਖ। ਗਵਾਉ- ਦੂਰ ਕਰੇਗਾ। ਹਕੀਮ- ਵੈਦ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮਨ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਵੱਲੋਂ ਮੋੜ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਾਦਰ, ਕਰੀਮ ਅਤੇ ਰਹੀਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਮਨ ਦੀ ਭਟਕਣ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਖੁਆਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮਨ ਨੂੰ ਸਥਿਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਭਾਵੇਂ ਕਿਤੇ ਵੀ ਭਟਕਦਾ ਰਹੇ ਪਰ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਨਹੀਂ ਲੱਭ ਲੈਂਦਾ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਭਰਮ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੱਗਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸੱਚ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਰੀਤ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਸਭ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੋ ਰਹੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਨੀ ਹੀ ਯੋਗ ਹੈ। ਉਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੀ ਸਰਬ-ਕਲਾ ਸਮਰੱਥ ਹੈ, ਆਪਣਾ ਵੈਦ ਆਪੇ ਬਣ ਕੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਭਰਮ-ਰੋਗ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ॥੨੮੫॥

ਕਬਿਤਾ॥

ਨਰ ਤੇ ਨਾਰਾਇਣ ਵਿਚ ਭੇਦ ਨਾ ਸੀ ਤਿਲ ਭਰ
 ਹੋਇਆ ਬੇਸਮਾਰ ਨਹੀ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂ ਬੈਲ ਤੂੰ॥
 ਪੇਚ ਦਰ ਪੇਚ ਬਿਚ ਅੰਗ ਅੰਗ ਪੂਰਨ ਹੈਂ
 ਚੱਕੀ ਫਿਰੇਂ ਚੰਚਲ ਮਨੋਰਥਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਤੂੰ॥
 ਢਾਈਆ ਤੇ ਚੁਰਾਈਆ ਨਹੀ ਸਾਢਸਤੀ ਹੋਰਿ
 ਸਿਰ ਭਾਰਾ ਇਹੁ ਗ੍ਰਹੁ ਨਹੀ ਚਲੇਂ ਸੀਧੀ ਗੈਲ ਤੂੰ॥
 ਮੁਦਤਾਂ ਦਾ ਭੁਲਾ ਹੋਇਆਂ ਜੀਵ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਮਦ ਨੂੰ ਬਸਾਰ ਮਤ ਸਮਝ ਲੈ ਛੈਲ ਤੂੰ॥੨੮੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਨਾਰਾਇਣ- ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪਰਮਾਤਮਾ। ਪੇਚ ਦਰ ਪੇਚ- ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਪਟਿਆ ਹੋਇਆ, ਭਾਵ ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ। ਅੰਗ ਅੰਗ- ਸਭ ਸਰੀਰਾਂ ਵਿਚ। ਚੰਚਲ- ਅਸਥਿਰ, ਜੋ ਭਟਕਣਾ ਵਿਚ ਹੋਵੇ। ਢਾਈਆ- ਢਾਈ ਵਰ੍ਹੇ ਇਕ ਰਾਸ਼ੀ ਦੇ ਛਨਿਛਰ ਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਸਮਾਂ। ਚੁਰਾਈਆ- ਚਤੁਰਕੋਣ (ਲਗਨ ਦੇ 1, 4, 7, 10 ਘਰਾਂ 'ਤੇ ਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ)। ਸਾਢਸਤੀ- ਛਨਿਛਰ ਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਕਸ਼ਟਦਾਇਕ ਦਸ਼ਾ ਜੋ ਸਾਢੇ ਸੱਤ ਸਾਲ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਸੀਧੀ ਗੈਲ- ਸਿੱਧਾ ਰਾਹ। ਮੁਦਤਾਂ- ਦੇਰ। ਮਦ- ਨਸ਼ਾ, ਭਾਵ ਹੰਕਾਰ। ਛੈਲ- ਸੁੰਦਰ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਕਈ ਜਨਮਾਂ ਵਿਚ ਭਟਕਦੇ ਹੋਏ ਜੀਵ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦੀ ਸੋਝੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭੇਦ ਨਹੀਂ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਅਨੇਕ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਹਰ ਥਾਂ ਪਸਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਬੇਸਮਝ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ। ਸਾਰੇ ਸਰੀਰਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਜੋਤ ਹੀ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਚੰਚਲ ਮਨੋਰਥਾਂ ਦਾ ਭਾਰ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਲੇ ਸਿੱਧੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲੇ ਤਾਂ ਜੋਤਿਸ਼ ਵਿਚ ਦੱਸੇ ਜਾਂਦੀ ਛਨਿਛਰ ਅਤੇ ਸਾਢਸਤੀ ਦੀ ਗ੍ਰਹਿ ਦਸ਼ਾ ਉਸ ਦਾ ਕੁਝ ਵੀ ਵਿਗਾੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਭੁੱਲੇ ਹੋਏ ਜੀਵ ਨੂੰ ਹਉਮੈ ਦੀ ਮੈਲ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਸੱਚ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ॥੨੮੬॥

ਕਬਿਤ॥

ਕਾਰਨ ਦਰਿਸ ਗਿਆ ਸਿਖਾ ਮੇ ਪਤੰਗ ਜਲ
 ਭੌਰੁ ਬੰਦ ਕਾਰਨ ਸੁਗੰਧਤਾ ਦੇ ਰਸ ਦੀ॥
 ਕੰਨ ਰਸ ਗਿਆ ਮਰ ਮਿਰਗ ਸੁਗੰਧਦਾਰ
 ਜਿਹਬਾ ਰਸ ਮੀਨ ਬਿਚ ਕੁੰਡੀ ਦੇ ਆ ਫਸਦੀ॥
 ਭੋਗ ਰਸ ਹਸਤੀ ਸਹਾਰਦਾ ਹੈ ਕੁੰਡਾ ਸਿਰ
 ਜਤਨ ਬਗੈਰ ਏਕ ਏਕ ਨੂੰ ਗਰਸਦੀ॥
 ਕਰੇਂ ਨਾ ਬਚਾਰ ਜੇ ਨਦਾਨ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਤੇਰਾ ਕੀ ਹੁਵਾਲ ਪੰਜ ਧਾਂਤ ਬਿਚ ਬਸਦੀ॥੨੮੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਦਰਿਸ- ਦੇਖਣ ਦੀ ਕਿਰਿਆ। ਸਿਖਾ- ਅੱਗ ਦੀ ਲਾਟ। ਪਤੰਗ- ਪਤੰਗਾ। ਜਲ- ਸੜ। ਭੌਰੁ- ਭੋਰਾ। ਮਿਰਗ ਸੁਗੰਧਦਾਰ- ਕਸਤੂਰੀ ਮਿਰਗ। ਜਿਹਬਾ- ਜੀਭ। ਮੀਨ- ਮੱਛੀ। ਭੋਗ- ਕਾਮ-ਕ੍ਰੀਤਾ। ਹਸਤੀ- ਹਾਥੀ। ਗਰਸਦੀ- ਕਾਬੂ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਬਚਾਰ- ਚਿੰਤਨ। ਹੁਵਾਲ- ਹਾਲਤ, ਦਸ਼ਾ। ਪੰਜ ਧਾਂਤ- ਪੰਜ ਵਿਸ਼ੇ (ਸ਼ਬਦ, ਸਪਰਸ਼, ਰੂਪ, ਰਸ ਅਤੇ ਗੰਧ)।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪੰਜ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਰਸਾਂ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਦੁੱਖਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਚੇਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੀਵੇ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦੇ ਰਸ ਕਾਰਨ ਪਤੰਗਾ ਸੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁਗੰਧੀ ਦੇ ਰਸ ਕਾਰਨ ਭੋਰਾ ਫੁੱਲ ਵਿਚ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਦੇ ਘੰਟੇ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਦੇ ਕੰਨ ਰਸ ਵਿਚ ਕਸਤੂਰੀ ਮਿਰਗ ਅਤੇ ਜੀਭ ਦੇ ਰਸ ਕਾਰਨ ਮੱਛੀ ਕੁੰਡੇ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਾਮ ਦੇ ਰਸ ਕਾਰਨ ਹਾਥੀ ਸਿਰ 'ਤੇ ਕੁੰਡਾ ਸਹਾਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ-ਇਕ ਔਗੁਣ ਇਹਨਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਪਤਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਪੰਜ ਦੋਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ॥੨੮੭॥

ਕਬਿਤ॥

ਨਾਰ ਕੀ ਪਰੀਤ ਜਨ ਬੰਦਗੀ ਬਸਾਰ ਦੇਤ
 ਭਾਰੀ ਹੈ ਕਲੰਕ ਦਰਆਵਾਂ ਨੂੰ ਬਰੇਤੀਆਂ॥
 ਰੇਸਮਾਂ ਨੂੰ ਲੇਹਾ ਜੇਹਾ ਫਕਰਾਂ ਨੂੰ ਐਬ ਤੇਹਾ
 ਕਲਰਾ ਜਮੀਨ ਜਿਉਂ ਕਲੰਕ ਭਇਆ ਖੇਤੀਆਂ॥
 ਪਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਬੂਰ ਜਿਵੇਂ ਮਾਨਸਾਂ ਵਿਸੂਰ ਤਿਵੇਂ
 ਭਾਰੀ ਹੈ ਕਲੰਕ ਲਾਲ ਚੰਦਨਾ ਨੂੰ ਰੇਤੀਆਂ॥
 ਰਾਹੁ ਕੇਤ ਜਿਵੇਂ ਚੰਦ ਸੂਰ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਕਲੰਕ ਜਾਣੇ ਨਾਰ ਦਿਆਂ ਹੇਤੀਆਂ॥੨੮੮॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਨਾਰ ਕੀ ਪਰੀਤ- ਇਸਤਰੀ ਪ੍ਰੇਮ। ਜਨ- ਹੇ ਮਨੁੱਖ। ਬੰਦਗੀ- ਸਿਮਰਨ, ਭਗਤੀ। ਬਸਾਰ- ਭੁਲਾ। ਕਲੰਕ- ਦੋਸ਼, ਧੱਬਾ। ਲੇਹਾ- ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਕੀਤਾ। ਐਬ- ਬੈਲ, ਭੈਤੀ ਵਾਦੀ। ਕਲਰਾ ਜਮੀਨ- ਨਮਕ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ। ਬੂਰ- ਪਾਣੀ ਉੱਪਰ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹਰੇ ਰੰਗ ਦਾ ਜਾਲਾ। ਵਿਸੂਰ- ਝੂਰਣਾ। ਰੇਤੀਆਂ- ਨਦੀ ਦਾ ਰੇਤਲਾ ਕਿਨਾਰਾ। ਰਾਹੁ- ਇਕ ਗ੍ਰਹ। ਕੇਤ- ਇਕ ਗ੍ਰਹ। ਸੂਰ- ਸੂਰਜ। ਨਾਰ ਦਿਆਂ ਹੇਤੀਆਂ- ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸਾਧੂਆਂ ਨੂੰ ਵਿਭਚਾਰ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਰੋਕਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਤੋਂ ਰੋਕ ਕੇ ਕਲੰਕਿਤ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸੁੱਕੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਵਿਚ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਰੇਤ ਵਰਗਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਧੂਆਂ ਲਈ ਇਹ ਐਬ ਰੇਸ਼ਮ ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਲੱਗਣ ਅਤੇ ਕੱਲਰ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਵਧੀਆ ਫਸਲ ਪੈਦਾ ਨਾ ਹੋਣ ਵਾਂਗ ਹੈ। ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਸੰਗ ਕਰਕੇ ਉਸਦਾ ਜੀਵਨ ਬੂਰ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਰੇਤੇ ਨਾਲ ਲਾਲ ਚੰਦਨ ਦੇ ਖਰਾਬ ਹੋਣ ਵਾਂਗ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਸੂਰਜ ਅਤੇ ਚੰਦਰਮਾ ਨੂੰ ਰਾਹੁ, ਕੇਤੂ ਦੀ ਛਾਇਆ ਹੋਣ ਨਾਲ ਗ੍ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਕਲੰਕਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੨੮੮॥

ਕਬਿਤ॥

ਪੈਸੇ ਬਿਨਾ ਰਾਜ ਨਹੀਂ ਪੈਸੇ ਬਿਨਾ ਸਾਜ ਨਹੀਂ

ਪੈਸੇ ਬਿਨਾ ਕਾਜ ਨਹੀਂ ਪੈਸੇ ਬਿਨਾ ਝਾਕ ਹੈ॥

ਪੈਸੇ ਬਿਨਾਂ ਹਾਰ ਨਹੀਂ ਪੈਸੇ ਬਿਨਾਂ ਨਾਰ ਨਹੀਂ

ਪੈਸੇ ਬਿਨਾ ਯਾਰ ਨਹੀਂ ਪੈਸੇ ਬਿਨਾ ਚਾਕ ਹੈ॥

ਪੈਸੇ ਬਿਨਾ ਪੂਤੁ ਨਹੀਂ ਪੈਸੇ ਬਿਨਾਂ ਦੂਤੁ ਨਹੀਂ

ਪੈਸੇ ਬਿਨਾਂ ਕਰਤੂਤ ਨਹੀਂ ਪੈਸੇ ਬਿਨਾਂ ਖਾਕ ਹੈ॥

ਕਹੇ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਪੈਸੇ ਬਿਨਾ ਔਰ ਨਾ

ਫਕੀਰ ਦਰਿਵੇਸ ਇਕ ਪੈਸੇ ਬਿਨਾ ਪਾਕ ਹੈ॥੨੮੯॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਪੈਸੇ- ਧਨ-ਦੌਲਤ। ਸਾਜ- ਸਾਰੰਗੀ, ਤਬਲਾ ਆਦਿ ਸਾਜ। ਕਾਜ- ਕੰਮ, ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ। ਝਾਕ- ਪਰਾਈ ਆਸ। ਹਾਰ- ਗਲ ਦੀ ਮਾਲਾ। ਨਾਰ- ਇਸਤਰੀ। ਯਾਰ- ਦੋਸਤ-ਮਿੱਤਰ। ਚਾਕ- ਨੌਕਰ, ਚੱਕਰ, ਭਾਵ ਭਟਕਣਾ। ਪੂਤੁ- ਪੁੱਤਰ। ਦੂਤੁ- ਹਰਕਾਰਾ। ਕਰਤੂਤ- ਕਰਣੀ। ਖਾਕ- ਮਿੱਟੀ। ਬਿਨਾ ਔਰ ਨਾ- ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ, ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਨਹੀਂ। ਪਾਕ- ਪਵਿੱਤਰ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਫਕੀਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੈਸੇ ਬਿਨਾਂ ਰਾਜ, ਸਾਜ ਅਤੇ ਕਾਜ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਇਸ ਲਈ ਪੈਸੇ ਦੀ ਝਾਕ ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਪੈਸੇ ਬਿਨਾਂ ਹਾਰ, ਨਾਰ ਅਤੇ ਮਿੱਤਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਭਟਕਣ ਪਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਪੈਸੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪੁੱਤਰ, ਸੰਬੰਧੀ ਅਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਕਾਰਜ ਸੰਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਪੈਸੇ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਸਮੂਹ ਦੁਨਿਆਵੀ ਕਾਰਜ ਮਿੱਟੀ ਹਨ। ਪੈਸੇ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਕੇਵਲ ਸੱਚਾ ਫਕੀਰ ਹੀ ਪਾਕ ਹੈ॥੨੮੯॥

ਕਬਿਤ॥

ਹੋਵਣ ਫਕੀਰ ਖੋਲ ਅਟਕ ਜੰਜੀਰ
 ਸਿਰ ਮੰਨ ਤਕਦੀਰ ਪੀਣ ਜਹਰ ਪਿਆਲੜੀ॥
 ਰੈਹਣ ਨਰਾਸ ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਸਰੀਰ ਨਾਸ
 ਆਪ ਨੂੰ ਬਚਾਰ ਕੂੜ ਤਜ ਦੇਣ ਚਾਲੜੀ॥
 ਦੇਖ ਗੁਲਜਾਰ ਦਿਲਿ ਗਏ ਹੈਂ ਸਰੂਪ ਮਿਲਿ
 ਏਕਤਾ ਮਕਾਨ ਵਿਖੇ ਪਹੁੰਚੇ ਨਹੀਂ ਗਾਲੜੀ॥
 ਦਰਜਾ ਫਕੀਰੀ ਦਾ ਹੈ ਦੂਰ ਭੈਗੁਵਾਨ ਦਾਸ
 ਸਮਝ ਲੈ ਉਮਰ ਨਦਾਨ ਅਜੇ ਬਾਲੜੀ॥੨੯੦॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅਟਕ ਜੰਜੀਰ- ਬੇੜੀ, ਭਾਵ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰ ਰੂਪੀ ਬੰਧਨ। ਤਕਦੀਰ- ਕਿਸਮਤ।
 ਪਿਆਲੜੀ- ਕਟੋਰੀ। ਨਰਾਸ- ਨਿਰਲੇਪ, ਆਸਾਵਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ। ਨਾਸ- ਨਾਸਵੰਤ। ਕੂੜ-
 ਝੂਠ। ਚਾਲੜੀ- ਰੀਤੀ, ਮਰਯਾਦਾ। ਗੁਲਜਾਰ- ਫੁਲਵਾੜੀ। ਦਿਲਿ- ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ। ਏਕਤਾ
 ਮਕਾਨ- ਇਕ-ਰੂਪਤਾ ਦਾ ਘਰ। ਗਾਲੜੀ- ਕੇਵਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਦਰਜਾ- ਰੁਤਬਾ।
 ਭੈਗੁਵਾਨ- ਭਗਵਾਨ। ਉਮਰ ਨਦਾਨ- ਬੇਸਮਝੀ ਦੀ ਅਵਸਥਾ। ਬਾਲੜੀ- ਬਚਪਨ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਫਕੀਰ ਦੀ ਉੱਚਤਮ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ
 ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਤੱਕ ਪੁੱਜਣ ਦੀ ਆਸ ਮਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦੇ ਹਨ
 ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਸਮੂਹ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਬਿਖੜੇ ਪੈਂਡੇ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ
 ਹਨ। ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਨਾਸਮਾਨ ਸਮਝ ਕੇ ਉਹ ਇਸ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪੇ ਦੀ ਪਛਾਣ
 ਕਰਕੇ ਨਾਸਮਾਨ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਵਾਲੀ ਮਰਯਾਦਾ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਸ਼ੁੱਧ ਸਰੂਪ ਦੀ
 ਪਛਾਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਇਕਸੁਰਤਾ ਕਾਇਮ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਅਵਸਥਾ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ
 ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਅਸਲ ਫਕੀਰੀ ਦਾ ਦਰਜਾ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਮਝ
 ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਤੱਕ ਪੁੱਜਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਯਤਨ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ॥੨੯੦॥

ਕਬਿਤ॥

ਸਿਰ ਦਿਤੇ ਲਭਦੀ ਮੁਹਾਲ ਚਾਲ ਫਕਰਾਂ ਦੀ
 ਸੌਖੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਬਾਜੀ ਹੋਵਣ ਸਹੀਦ ਦੀ॥
 ਜੀਵਦੇ ਹੀ ਜੀ ਵਿਚ ਜਾਨ ਵਲੋਂ ਹਥ ਧੋਣ
 ਬਣਿਆਂ ਨਦਾਂ ਗਲ ਜਾਣ ਕੇ ਸੁਨੀਦ ਦੀ॥
 ਸੁਣੇ ਹੋਏ ਸੁਖਨ ਸਹੰਸ ਕਹੇ ਮੂਹ ਤੇ ਜੇ
 ਕੁਝ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਅਮਲ ਪਲੀਦ ਦੀ॥
 ਧੋਖੇਬਾਜ਼ ਹੋਇ ਬੈਠਾ ਪੀਰ ਭਗਵਾਂਨ ਦਾਸ
 ਖਲਾ ਮਾਰੁ ਖੋਲ ਕੇ ਨਾ ਖਵਰ ਮੁਰੀਦ ਦੀ॥੨੯੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮੁਹਾਲ- ਮੁਸ਼ਕਲ। ਸਹੀਦ- ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਆਪਾ ਵਾਰਨ ਵਾਲਾ।
 ਜੀਵਦੇ ਜੀ- ਜੀਵਨ ਸਮੇਂ। ਨਦਾਂ- ਬੇਸਮਝ। ਸੁਨੀਦ- ਸੁਣੀ ਹੋਈ। ਸੁਖਨ- ਬਚਨ।
 ਸਹੰਸ- ਹਜ਼ਾਰ। ਪ੍ਰਤੀਤ- ਭਰੋਸਾ, ਯਕੀਨ। ਅਮਲ ਪਲੀਦ- ਅਪਵਿੱਤਰ ਚਾਲ-ਚਲਣ।
 ਖਲਾ- ਜੁੱਤੀ। ਖਵਰ- ਪਤਾ, ਨਿਗਰਾਨੀ। ਮੁਰੀਦ- ਚੇਲਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਚਤੁਰਾਈ ਦੀ ਬਜਾਏ ਅਮਲ ਰਾਹੀਂ ਅਸਲ ਫਕੀਰੀ ਕਮਾਉਣ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ
 ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਿਰ ਦਿੱਤੇ ਬਗ਼ੈਰ ਸੱਚਾ ਬਣਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਅਤੇ
 ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਆਪਾ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਨਾ ਕੋਈ ਸੌਖਾ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ। ਅਸਲ
 ਫਕੀਰੀ ਸੁਣੀਆਂ ਸੁਣਾਈਆਂ ਗੱਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਬਲਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਕਮਾਉਣ
 ਲਈ ਜਿਉਂਦੇ ਜੀਅ ਮਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਜਿਆਂ ਤੋਂ ਸੁਣੇ ਹੋਏ ਉਪਦੇਸ਼ ਮਨੁੱਖ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ
 ਦੱਸਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹਨਾਂ 'ਤੇ ਅਮਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਕੋਈ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੰਭਵ
 ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਜਿਹੜਾ ਪੀਰ ਚਤੁਰਾਈਆਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ
 ਆਪਣੇ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦੇ ਭੋਲੇਪਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ, ਅਜਿਹੇ ਅਖੌਤੀ ਪੀਰ ਦੇ ਜੁੱਤੀ ਮਾਰਨੀ
 ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਦੁਰਕਾਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ॥੨੯੧॥

ਕਬਿਤ॥

ਚਜ ਨਾ ਅਚਾਰ ਗਿਆ ਫਕਰ ਸਬੂਤ ਬਣ
 ਭੇਸ ਪਲਟਾਇ ਲਿਆ ਕਾਰ ਹੈ ਸੈਤਾਨ ਦੀ॥
 ਚੰਚਲ ਸੁਭਾਉ ਕਰ ਚਿਤ ਹੈ ਚਲਾਇਮਾਨੁ
 ਸੁਰਤੀ ਪੁਕਾਰੇ ਮੂਹੋਂ ਬੇਦ ਔ ਪੁਰਾਨ ਦੀ॥
 ਮਾਇਆ ਮਦ ਬਿਸੇ ਭੋਗ ਛਿਦਰ ਹਜਾਰ ਬਿਚ
 ਫੇਰ ਕਹੇ ਸਾਧ ਦੇਖੇ ਗਲ ਇਹ ਹਰਾਨ ਦੀ॥
 ਛਿਤਰਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਇਹ ਨਦਾਨ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਗੁਜਰ ਖਰਾਬ ਪਰਤੀਤ ਨਾ ਧਿਆਨ ਦੀ॥੨੯੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਚਜ ਅਚਾਰ- ਰਹਿਣੀ ਬਹਿਣੀ, ਚਾਲ-ਚਲਣ। ਫਕਰ ਸਬੂਤ- ਸਹੀ ਦਿੱਖਣ ਵਾਲਾ ਫਕੀਰ। ਭੇਸ- ਪਹਿਰਾਵਾ। ਕਾਰ- ਕਰਣੀ। ਸੈਤਾਨ- ਬਦੀ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਚੰਚਲ ਸੁਭਾਉ- ਮਨ ਦੀ ਅਸਥਿਰ ਪਰਬਿਰਤੀ। ਚਲਾਇਮਾਨੁ- ਭਟਕਣਾ ਵਾਲਾ। ਸੁਰਤੀ- ਮੰਤਰ। ਮਦ- ਨਸ਼ਾ। ਛਿਦਰ- ਛੇਦ, ਭਾਵ ਦੋਸ਼। ਹਰਾਨ ਦੀ- ਅਸਚਰਜਤਾ ਵਾਲੀ। ਗੁਜਰ- ਗਤੀ, ਚਾਲ। ਧਿਆਨ- ਸੁਰਤ ਜੋੜਨ ਦੀ ਕਿਰਿਆ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਕੇਵਲ ਭੇਖਧਾਰੀ ਹੋ ਕੇ ਫਕੀਰ ਹੋਣ ਦਾ ਦਿਖਾਵਾ ਅਤੇ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ਼ੁੱਧ ਆਚਰਣ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਸਾਧੂਆਂ ਵਾਲਾ ਭੇਖ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੈਤਾਨ ਦਾ ਰੂਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਅਖੌਤੀ ਸਾਧੂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਟਿਕਾਉ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਪਰ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਵੇਦਾਂ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣਾਂ ਦੇ ਮੰਤਰ ਸੁਣਾ ਕੇ ਭਰਮਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਾਧੂ ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਅਤੇ ਵਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਦੇ ਭੋਗ ਵਾਲੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੋਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਸੁਰਤੀ ਨਾ ਜੋੜਨ ਵਾਲੇ ਅਜਿਹੇ ਬੇਸਮਝ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੁਰਕਾਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ॥੨੯੨॥

ਕਬਿਤ॥

ਹੋਇ ਕਰ ਸਾਧੁ ਨਫਾ ਖੱਟਿਆ ਪਖੰਡੀਆਂ ਕੀ

ਖੁਲਿਆ ਨਾ ਪੇਚੁ ਪ੍ਰਬਿਤ ਜੰਜੀਰ ਦਾ॥

ਗ੍ਰਿਹਸਤੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਜੁਦਾ ਗੇੜੁ ਨਹੀ ਅਮਲਾਂ ਦਾ

ਸਾਂਗੁ ਬਦਲਾਇ ਬੈਠਾਂ ਹੋਰੁ ਕਿਉਂ ਸਰੀਰ ਦਾ॥

ਫੁਰਨੇ ਤੇ ਬਾਸਨਾਂ ਉਡਾਈ ਨਾ ਬਰੂਦ ਵਾਂਗੁ

ਦਰਜਾ ਦਲਿਦਰੀ ਕਿਉ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਪੀਰ ਦਾ॥

ਮੂਹੋਂ ਕਹਿ ਆਖਣਾ ਸੁਖਾਲਾ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ

ਪਾਇਆ ਨਹੀ ਜਾਏ ਆਲੀ ਮਗਜ ਫਕੀਰ ਦਾ॥੨੯੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਨਫਾ- ਲਾਭ। ਪੇਚੁ- ਵੱਟ, ਚੂੜੀਦਾਰ ਨੋਕ ਵਾਲਾ ਕਿੱਲ। ਪ੍ਰਬਿਤ ਜੰਜੀਰ- ਸੰਸਾਰਿਕ ਬੰਧਨ। ਜੁਦਾ- ਅਲੱਗ। ਗੇੜੁ- ਚੱਕਰ, ਚਾਲ-ਚਲਣ। ਅਮਲਾਂ ਦਾ- ਕਰਮਾਂ ਦਾ, ਆਚਾਰ ਦਾ। ਸਾਂਗੁ- ਕਿਸੇ ਜਿਹਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨਾ। ਫੁਰਨੇ- ਸੰਕਲਪ। ਬਾਸਨਾਂ- ਭੈੜੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ। ਦਰਜਾ ਦਲਿਦਰੀ- ਕੰਗਾਲੀ ਦਾ ਰੁਤਬਾ। ਪੀਰ- ਮੁਰਸ਼ਦ, ਗੁਰੂ। ਸੁਖਾਲਾ- ਸੌਖਾ। ਆਲੀ ਮਗਜ- ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਬੁੱਧੀ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸਲ ਸਾਧੂ ਬਣਨਾ ਔਖਾ ਕਾਰਜ ਹੈ। ਪਾਖੰਡੀ ਸਾਧੂ ਸੰਸਾਰਿਕ ਬੰਧਨਾਂ ਵਿਚ ਬੱਝੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਅਜਿਹਾ ਸਾਧੂ ਸਰੀਰ ਦਾ ਬਾਹਰੀ ਭੇਖ ਬਦਲ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀਆਂ ਵਾਲੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਤੋਂ ਜੁਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਭੇਖੀ ਸਾਧੂ ਦਲਿਦਰੀ ਦਾ ਰੁਤਬਾ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਫੁਰਨਿਆਂ ਅਤੇ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਸੌਚਾ ਸਾਧੂ ਕਹਿਣਾ ਬਹੁਤ ਸੁਖਾਲਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਦਰਜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਸੌਖਾ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ॥੨੯੩॥

ਕਬਿਤ॥

ਭੇਖੁ ਬਦਲਾਇਆਂ ਨਹੀ ਸਬਰੁ ਸੁਫਾਈ ਵਿਚ
 ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ ਤੈਂ ਬਛੋਣਾ ਚੱਕ ਰੋਗ ਦਾ॥
 ਆਸਾ ਤੇ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਜਾਂ ਦਿਲ ਬਿਚ ਬਹੇ ਮਲ
 ਖਾਵਣਾ ਹਰਾਮ ਤੁਧ ਮੰਗ ਵਾਲੀ ਚੋਗ ਦਾ॥
 ਦੇਹ ਦੀ ਬਣਾਵਟ ਸੁਖਾਲੀ ਇਹੁ ਬਣਾਇ ਲੈਣੁ
 ਕਠਨ ਕਮਾਵਣਾ ਹੈ ਸਚ ਵਲੇ* ਜੋਗ ਦਾ॥
 ਚਾਲਾ ਇਹੁ ਬਿਖੜਾ ਨਦਾਨ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਜਾਨਣਾ ਸਮਾਨ ਇਕ ਹਰਖ ਤੇ ਸੋਗ ਦਾ॥੨੯੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਭੇਖੁ- ਪਹਿਰਾਵਾ। ਸਬਰੁ- ਸੰਤੋਖ। ਸੁਫਾਈ- ਨਿਰਮਲਤਾ। ਬਛੋਣਾ- ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਉੱਪਰ ਲੇਟਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਫੈਲਾਇਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਕੱਪੜਾ। ਤ੍ਰਿਸਨਾ- ਪ੍ਰਬਲ ਇੱਛਾ। ਬਹੇ ਮਲ- ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਕੇ ਬੈਠੇ। ਹਰਾਮ- ਵਰਜਿਤ। ਮੰਗ ਵਾਲੀ ਚੋਗ- ਉਹ ਅੰਨ ਜੋ ਮੰਗ ਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ। ਦੇਹ ਦੀ ਬਣਾਵਟ- ਸਰੀਰਕ ਭੇਖ। ਸੁਖਾਲੀ- ਸੌਖੀ। ਜੋਗ- ਜੁਤਨ ਦੀ ਵਿਧੀ। ਚਾਲਾ- ਚਾਲ। ਬਿਖੜਾ- ਔਖਾ। ਸਮਾਨ- ਇਕੋ-ਜਿਹਾ। ਹਰਖ- ਖੁਸ਼ੀ। ਸੋਗ- ਗਮ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਇੱਛਾਵਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਸੱਚਾ ਸਾਧੂ ਬਣਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਾਹਰੀ ਭੇਖ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮਨ ਦੀ ਨਿਰਮਲਤਾ ਵਾਲਾ ਅੰਦਰਲਾ ਭੇਖ ਬਦਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਉੱਦਮ ਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜਿਸ ਸਾਧੂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆਸ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਸਨਾਵਾਂ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਸ ਦੇ ਲਈ ਮੰਗ ਕੇ ਖਾਣਾ ਵਰਜਿਤ ਹੈ। ਸਰੀਰਕ ਭੇਖ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਣਾ ਸੌਖਾ ਅਤੇ ਸੱਚੇ ਜੋਗ ਨੂੰ ਕਮਾਉਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਕਠਿਨ ਕਾਰਜ ਹੈ। ਇਸ ਬਿਖਮ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਗਮ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਦੇਖਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ॥੨੯੪॥

* ਇਸ ਨੂੰ 'ਵਾਲੇ' ਪੜ੍ਹਨਾ ਯੋਗ ਹੈ।

ਕਬਿਤ॥

ਰੂਪੁ ਪਲਟਾਇਆ ਹੈ ਮੁਹਮਾਂ ਦਾ ਭੇਖ ਕਰ
 ਪੜਦਾਂ ਪੁਰਾਨ ਅਤੇ ਫੋਲ ਰਿਹਾਂ ਪੜੀ॥
 ਮਾਣ ਵਡਿਆਈ ਗੁਝੀ ਘਾਤ ਬਿਚ ਫਸਿਆ ਹੈਂ
 ਬਚਨ ਬਚਾਰੁ ਗਈ ਬੁਧ ਕਿਉਂ ਬਹੜੀ॥
 ਇਸ ਬਿਧਿ ਫਸੇਂਗਾ ਚੁਰਾਸੀ ਵਾਲੀ ਫਾਹੀ ਫੇਰ
 ਬਾਸਨਾ ਬ੍ਰਹਮ ਨਹੀਂ ਕਰਤ ਇਕੜੀ॥
 ਬਲੁ ਨਹੀਂ ਖੁਲਦਾ ਜਾਂ ਦਿਲੋਂ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਕਰਮ ਕਰੋੜਿ ਨਾਂ ਹਟਾਏਗਾ ਭਵੜੀ॥੨੯੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਰੂਪੁ ਪਲਟਾਇਆ ਹੈ- ਸਰੂਪ ਬਦਲਿਆ ਹੈ, ਭੇਖ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੁਹਮਾਂ- ਮਹਾਤਮਾ। ਪੜਦਾਂ- ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈਂ। ਪੁਰਾਨ- ਅਠਾਰਾਂ ਮੰਨੇ ਗਏ ਹਨ- ਭਾਗਵਤ, ਵਸ਼ਿਸਟ, ਨਰਦੀਯ, ਕਾਲਿਕਾ, ਨਾਰਦੀਯ ਆਦਿ। ਪੜੀ- ਜੰਤਰੀ। ਗੁਝੀ ਘਾਤ- ਗੁਪਤ ਮਾਰ। ਬੁਧ- ਅਕਲ। ਬਹੜੀ- ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ। ਚੁਰਾਸੀ ਵਾਲੀ ਫਾਹੀ- ਆਵਾਗਮਨ। ਬਾਸਨਾ- ਚਾਹ। ਇਕੜੀ- ਇਕੱਠੀ। ਬਲੁ- ਵਲ, ਭਾਵ ਗੁੰਝਲ। ਭਵੜੀ- ਭਵ (ਸੰਸਾਰ) ਅੰਦਰ ਆਉਣਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਅਸਲ ਸਾਧੂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਉਦੇਸ਼ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਖੌਤੀ ਸਾਧੂ, ਮਹਾਤਮਾ ਵਾਲਾ ਭੇਖ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਪੁਰਾਣ ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਪੱੜੀਆਂ ਦੇਖਣ ਦੇ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਮਾਣ, ਵਡਿਆਈ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਉਸਦੀ ਬੁੱਧੀ ਕਿਉਂ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਚੁਰਾਸੀ ਦੀ ਫਾਹੀ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਅਖੌਤੀ ਸਾਧੂ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਗੁੰਝਲ ਨਹੀਂ ਖੁੱਲ੍ਹਦੀ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਜਿੰਨੇ ਮਰਜੀ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਰਹੇ, ਜਨਮ-ਮਰਨ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ॥੨੯੫॥

ਕਬਿਤੁ ॥

ਬਿਸੇ ਭੋਗ ਕੁਤੇ ਬਿਲੇ ਕਰਦੇ ਹੈਂ ਜੀਵ ਸਾਰੇ
 ਬੰਦਗੀ ਬਚਾਰੁ ਇਹੁ ਮਨੁਖ ਦੀ ਗਨੀਮਤੀ ॥
 ਮਾਇਆ ਉਚੀ ਜਾਣ ਨੇਹੁ ਕਰਦਾ ਗਰੇਹੀ ਲੋਕ
 ਚੰਮਤੀ ਤੇ ਦੰਮਤੀ ਨੂੰ ਜਾਣ ਸਾ ਧਨੀਮਤੀ ॥
 ਮਾਨਸ ਦੁਐਤ ਬਾਲੀ ਅਟਕ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ
 ਏਕ ਰੂਪ ਜਾਣ ਰਸੁ ਛੱਡ ਦੇ ਤ੍ਰੀਮਤੀ ॥
 ਚਿਤੀਆਂ ਤੇ ਖੇਤੁ ਨਾ ਲੁਟਾਉ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਫੇਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲੂਗੀ ਇਹੁ ਜਿਨਸ ਬਕੀਮਤੀ ॥੨੯੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਿਸੇ ਭੋਗ- ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਰਸ। ਗਨੀਮਤੀ- ਵੱਡੀ ਗੱਲ। ਨੇਹੁ- ਪਿਆਰ। ਗਰੇਹੀ ਲੋਕ- ਗ੍ਰਿਹਸਥੀ। ਚੰਮਤੀ- ਸਰੀਰ। ਦੰਮਤੀ- ਧਨ-ਦੌਲਤ। ਸਾ- ਉਹ। ਧਨੀਮਤੀ- ਮਾਇਆਧਾਰੀ ਬਿਰਤੀ। ਮਾਨਸ- ਮਨੁੱਖ। ਦੁਐਤ- ਦੂਜਾ ਭਾਵ। ਬਾਲੀ- ਵਾਲੀ। ਅਟਕ- ਰੋਕ। ਤ੍ਰੀਮਤੀ- ਇਸਤਰੀ ਵਾਲਾ। ਜਿਨਸ- ਚੀਜ਼। ਬਕੀਮਤੀ- ਅਨਮੋਲ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟਤਾ ਦਾ ਵਿਖਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੁੱਤੇ, ਬਿੱਲੇ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਾਸਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਫਸੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਸਮਝ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਇਆਧਾਰੀ ਲੋਕ ਚੰਮਤੀ ਅਤੇ ਦੰਮਤੀ ਨੂੰ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਇਸਤਰੀ ਨਾਲ ਮੋਹ ਵਾਲਾ ਰਸ ਛੱਡ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਇਕਸੁਰਤਾ ਕਾਇਮ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਦਵੈਤ ਛੱਡ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸੁਆਸਾਂ ਰੂਪ ਪੁੰਜੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਮੋਲਕ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਅਜਾਈਂ ਨਹੀਂ ਗੁਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ॥੨੯੬॥

ਕਬਿਤੁ ॥

ਆਪ ਕੋ ਨਿਵਾਰ ਰੂਪ ਆਪਣਾ ਨਿਹਾਰ
 ਕਰ ਬੋਲ ਦੀ ਬਚਾਰ ਦੇਖ ਸਚ ਦੇ ਸਵਾਦ ਨੂੰ ॥
 ਕਰੀ ਤਹਾਂ ਤੂ ਨਿਵਾਸੁ ਨਹੀ ਰਤੀ ਬਿਸਵਾਸੁ
 ਜਹਾਂ ਸੀਸ ਨੂੰ ਕਟਾਇ ਕਾਂਨੀ ਪਹੁਚੀ ਹੈ ਮੁਰਾਦ ਨੂੰ ॥
 ਆਪਾ ਭਾਵ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਸਾਰ ਸਾਰ ਹੀ ਮੇ ਸਾਰ ਸਾਰ
 ਪੂਰਨ ਹੈ ਆਸ ਤਜ ਆਸ ਦੇ ਫਸਾਦ ਨੂੰ ॥
 ਜੀਵਤ ਹੀ ਮਰ ਹੋਹ ਅਮਰ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਤਜ ਕੇ ਤਰੀਕ ਠੀਕ ਮਿਲੇ ਜਾ ਅਨਾਦ ਨੂੰ ॥੨੯੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਨਿਵਾਰ- ਦੂਰ ਕਰ। ਨਿਹਾਰ- ਦੇਖ। ਬੋਲ ਦੀ ਬਚਾਰ- ਬਚਨਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ। ਸਵਾਦ- ਅਨੰਦ। ਰਤੀ- ਰੱਤੀ ਭਰ। ਕਾਂਨੀ- ਤੀਰ, ਕਲਮ। ਮੁਰਾਦ- ਮਨੋਰਥ। ਆਪਾ ਭਾਵ- ਹਉਮੈ। ਸਾਰ ਸਾਰ- ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਤੱਤ, ਭਾਵ ਆਤਮਾ। ਸਾਰ ਸਾਰ- ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਤੱਤ, ਭਾਵ ਪਰਮਾਤਮਾ। ਅਮਰ- ਜਨਮ-ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ। ਤਰੀਕ- ਢੰਗ। ਅਨਾਦ- ਆਦਿ ਰਹਿਤ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਆਪਾ ਭਾਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਪ੍ਰਤੀ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪਣੀ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦੇ ਹੋਏ ਸੱਚ ਦੇ ਅਨੰਦ ਵਾਲੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਟਿਕਾਣੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਪੁੱਜਣ ਲਈ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਕਲਮ ਕਰਵਾ ਕੇ ਹੀ ਕਲਮ ਆਪਣਾ ਮਨੋਰਥ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਵਾਲਾ ਝਗੜਾ ਖਤਮ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਮਰਨ ਵਾਲੀ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਸਿੱਖਣ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਆਦਿ ਸਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ॥੨੯੭॥

ਕਬਿਤਾ॥

ਮਰਤਬਾ ਅਸਲ ਫਕੀਰੀ ਦਾ ਨਦਾਨ ਚਾਹੇਂ
 ਮਜਲਸ ਪਾਂਚੇ ਕੀ ਮਨੋਹਰ ਮਿਟਾਇ ਦੇ॥
 ਅਸਲਾ ਪਛਾਣੁ ਕੁਲ ਭਰਮ ਜੰਜੀਰ ਤੋੜ
 ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਦਾ ਤੀਰ ਬਿਚ ਅਗਨ ਜਲਾਇ ਦੇ॥
 ਹੋਹੁ ਔਲੀਆਇ ਮਾਰੁ ਦਮਕਾਂ ਨਚਾਹ ਹੋਇ
 ਬਾਸਨਾ ਦੀ ਜੜ ਪਟ ਨਦੀ ਮੇਂ ਬਹਾਇ ਦੇ॥
 ਸਾਂਭ ਲੈ ਨਵਿਰਤੀ ਨਦਾਨ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਰੇਤ ਮੇ ਪਸਾਰਾ ਪਰਵਿਰਤ ਰਲਾਇ ਦੇ॥੨੯੮॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮਰਤਬਾ- ਰੁਤਬਾ। ਮਜਲਸ- ਸਭਾ, ਸੰਗਤ। ਪਾਂਚੇ- ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਪੰਜ ਵਿਕਾਰ। ਮਨੋਹਰ- ਦਿਲਕਸ਼, ਮਨ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ। ਅਸਲਾ- ਮੂਲ। ਤ੍ਰਿਸਨਾ- ਤੀਬਰ ਇੱਛਾ। ਅਗਨ ਜਲਾਇ ਦੇ- ਅੱਗ ਵਿਚ ਸਾੜ ਦੇ। ਔਲੀਆਇ- ਰੱਬ ਦੀ ਨੇਤਰਤਾ ਵਾਲਾ। ਮਾਰੁ ਦਮਕਾਂ- ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੋ। ਨਚਾਹ- ਇੱਛਾਵਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ। ਬਾਸਨਾ- ਵਾਸਨਾਵਾਂ। ਨਵਿਰਤੀ- ਉਦਾਸੀ, ਨਿਰਲੇਪਤਾ। ਪਸਾਰਾ- ਵਿਸਤਾਰ। ਪਰਵਿਰਤ- ਸੰਸਾਰਿਕ ਪਕੜ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮਾਇਆ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਸਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਅਸਲ ਫਕੀਰੀ ਦਾ ਦਰਜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪੰਜ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਖਿੱਚ ਮਿਟਾਉਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਭਰਮ ਦੀਆਂ ਜੰਜੀਰਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਕੇ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਰੂਪੀ ਤੀਰ ਅੱਗ ਵਿਚ ਜਲਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅਸਲੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਧਰਮ ਦਾ ਆਗੂ ਹੋਵੇਂ ਤਾਂ ਦੁਨਿਆਵੀ ਇੱਛਾਵਾਂ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਅਤੇ ਵਾਸਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਦੀ ਵਿਚ ਵਹਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਨਿਰਲੇਪ ਹੋ ਕੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਕੜ ਦੇ ਪਸਾਰੇ ਨੂੰ ਰੇਤ ਵਿਚ ਮਿਲਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ॥੨੯੮॥

ਕਬਿਤ॥

ਮਗਜੁ ਫਕੀਰੀ ਦਾ ਜੇ ਜਾਣਿਆਂ ਪ੍ਰੀਤਮ ਤੈਂ
 ਹੋਇ ਰਹੁ ਖਮੋਸ ਨਾ ਬਫੈਦੀ ਪਾਉ ਧੁੰਮ ਤੂੰ॥
 ਸਰਧਾ ਸੰਜੁਗਤ ਜੋ ਤਿਸ ਉਪਦੇਸ ਕਹੁ
 ਬਿਸਰਧਕ ਪੁਰਸ ਦੇ ਕੋਲ ਹੋਹ ਗੁੰਮ ਤੂੰ॥
 ਦਿਲ ਤੇ ਕਠੋਰ ਨਹੀ ਕੋਮਲ ਬਚਾਰ ਓਰ
 ਮਾਇਆ ਦਾ ਗੁਲਾਮੁ ਹੋਇ ਮਗਰ ਨਾਂ ਘੁੰਮ ਤੂੰ॥
 ਸੰਜਮ ਸਫਾਈ ਮੇ ਜੋ ਕੈਮ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਆਵੇ ਜੇ ਦਲੀਲ ਤਿਸ ਪੈਰ ਭਾਮੇ ਚੁੰਮ ਤੂੰ॥੨੯੯॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮਗਜੁ- ਦਿਮਾਗ, ਸਿਧਾਂਤ। ਪ੍ਰੀਤਮ- ਪਿਆਰਾ। ਖਮੋਸ- ਚੁੱਪ। ਬਫੈਦੀ-
 ਫਾਇਦੇ ਰਹਿਤ, ਬੇਅਰਥ। ਧੁੰਮ- ਸ਼ੋਰ, ਰੌਲਾ। ਸਰਧਾ ਸੰਜੁਗਤ- ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸਹਿਤ।
 ਬਿਸਰਧਕ- ਅਵਿਸ਼ਵਾਸੀ, ਭਰੋਸਾ ਨਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ। ਗੁੰਮ- ਅਲੋਪ, ਚੁੱਪ। ਓਰ- ਵੱਲ।
 ਸੰਜਮ- ਨਿਯਮ ਸਹਿਤ ਰਹਿਣਾ। ਸਫਾਈ- ਨਿਰਮਲਤਾ। ਕੈਮ- ਸਥਿਰ। ਦਲੀਲ- ਯੁਕਤੀ।
 ਭਾਮੇ- ਚਾਹੇ, ਭਾਵੇਂ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਉੱਚਤਮ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਫਕੀਰਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ
 ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਨੇ ਫਕੀਰੀ ਦੇ ਅਸਲ ਸਰੂਪ
 ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਬੇਅਰਥ ਰੌਲਾ ਪਾਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸ਼ਾਂਤ ਰਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ
 ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਸਰਧਾ ਸਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨੀ
 ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਮਨੁੱਖ ਕੋਲ ਚੁੱਪ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਹੀ ਯੋਗ ਹੈ। ਦਿਲ ਦੇ
 ਕਠੋਰ ਅਤੇ ਸੂਖਮ ਵਿਚਾਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਰੁਚੀ ਨਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਮਾਇਆਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਗੁਲਾਮ ਨਹੀਂ
 ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਪਰ ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸੰਜਮ ਅਤੇ ਨਿਰਮਲਤਾ ਕਾਇਮ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰ
 ਫੜਨ ਵਿਚ ਵੀ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ॥੨੯੯॥

ਕਬਿਤ॥

ਦਰਦ ਦਰੇੜ ਤੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਫੇਰ
 ਮਨ ਦੇ ਤਰੰਗ ਕਰ ਰਚ ਬਹੇਂ ਰੰਗ ਜੇ॥
 ਆਪਣੀ ਸਹੇੜ ਕਰ ਸਖਤ ਸਜਾਇ ਸਹੇਂ
 ਦੇਹੀ ਪਾਏਂ ਫੇਰ ਕਰੇਂ ਬਿਸਿਆਂ ਦਾ ਸੰਗ ਜੇ॥
 ਲਾਨਤ ਹਜਾਰ ਸਿਰਿ ਭੌਂਦੂਆਂ ਨਦਾਨ ਤੇਰੇ
 ਬਣਿਆਂ ਫਕੀਰ ਚਾਹੇਂ ਦਰ ਦਰ ਮੰਗ ਜੇ॥
 ਸਾਧ ਸਤੀ ਸੂਰਮਾਂ ਕਿਉਂ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਦੇਖ ਦਸਤੂਰ ਲੋਕ ਹੋਵਣ ਨਾ ਦੰਗ ਜੇ॥੩੦੦॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਦਰਦ ਦਰੇੜ- ਦੁੱਖ ਦਾ ਦਬਾਅ, ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਸਹਿਮ। ਤਰੰਗ- ਲਹਿਰ। ਰਚ- ਬਣਾ ਕੇ। ਰੰਗ- ਪਿਆਰ। ਆਪ ਸਹੇੜ- ਆਪ ਗਲ ਪਾਈ ਹੋਈ। ਸਹੇਂ- ਸਹਿਣ ਕਰੇਂ। ਬਿਸਿਆਂ- ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ, ਰਸ ਆਦਿ ਪੰਜ ਵਿਸ਼ੇ। ਲਾਨਤ- ਫਿਟਕਾਰ। ਭੌਂਦੂਆਂ- ਘੱਟ ਅਕਲ ਵਾਲਾ। ਚਾਹੇਂ- ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਤੀ- ਸੱਚ ਸਰੂਪ। ਸੂਰਮਾਂ- ਬਹਾਦਰ। ਦਸਤੂਰ- ਰੀਤੀ, ਮਰਯਾਦਾ। ਦੰਗ- ਹੈਰਾਨ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਅਸਲ ਦਰਵੇਸ਼ੀ ਦਾ ਸਰੂਪ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮਨੁੱਖ ਮਨ ਦੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਰਹੇ ਤਾਂ ਦੁੱਖ ਉਸ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਛੱਡ ਸਕੇ ਤਾਂ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸਖਤ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਸਹਿਣੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਜਿਹਾ ਮਨੁੱਖ ਭਾਵੇਂ ਫਕੀਰ ਬਣ ਕੇ ਜਗ੍ਹਾ-ਜਗ੍ਹਾ ਮੰਗਦਾ ਫਿਰੇ ਤਾਂ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਹਣਤਾਂ ਹੀ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਹੀ ਸਾਧੂ, ਸੱਚਾ ਦਰਵੇਸ਼ ਅਤੇ ਸੂਰਬੀਰ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਆਮ ਲੋਕ ਦੰਗ ਰਹਿ ਜਾਣ, ਭਾਵ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਕੀਤੇ ਬਗ਼ੈਰ ਨਾ ਰਹਿ ਸਕਣ॥੩੦੦॥

ਕਬਿਤ॥

ਹੋਵਣਾ ਫਨਾਹ ਜੀਵ ਸਚ ਪਰਤੀਤ ਕਰ
 ਖਚਤ ਕਿਉ ਹੋਇ ਰਿਹਾਂ ਕੂੜ ਦੇ ਹੁਲਾਸ ਮੇਂ॥
 ਝੂਠ ਇਹੁ ਰਚਨਾ ਬਣਾਵਟ ਤਮਾਂਮ ਜਾਣੁ
 ਫਸ ਨਾਂ ਨਦਾਂਨ ਬੈਠੁ ਬਿਸੇ ਵਾਲੀ ਫਾਸ ਮੇ॥
 ਰਸ ਲਿਆ ਚਾਹੁਦਾ ਜੇ ਅਮਰ ਅਨੰਦਗੀ ਦਾ
 ਰੂਹ ਲਲਚਾਇ ਨਾ ਕੁੜਕੀ ਦੇ ਗਰਾਸ ਮੇਂ॥
 ਸਮਝ ਲਗਾਇ ਕਰ ਦੇਖ ਭਗਵਾਂਨ ਦਾਸ
 ਪਰਮ ਅਪਾਰ ਸੁਖ ਹੋਵਣ ਨਰਾਸ ਮੇ॥੩੦੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਫਨਾਹ- ਨਾਸ਼। ਪਰਤੀਤ- ਭਰੋਸਾ। ਖਚਤ- ਪ੍ਰਵਿਰਤ। ਕੂੜ- ਝੂਠ। ਹੁਲਾਸ- ਸੁੱਖ। ਝੂਠ- ਨਾਸਮਾਨ। ਤਮਾਂਮ- ਸਾਰੀ। ਬਿਸੇ- ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ, ਰਸ ਆਦਿ ਪੰਜ ਵਿਸ਼ੇ। ਫਾਸ- ਜਾਲ। ਅਮਰ ਅਨੰਦਗੀ- ਸਦੀਵੀ ਅਨੰਦ। ਗਰਾਸ- ਭੋਜਨ। ਪਰਮ- ਉੱਤਮ। ਅਪਾਰ- ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ। ਨਰਾਸ- ਆਸਾ ਰਹਿਤ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੋ ਕੇ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਚਲਾਇਮਾਨ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਨਾਸਮਾਨ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਖਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਇਹ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਪੰਚ ਨਾਸਮਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਬੇਸਮਝ ਬਣ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਫਸਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਸਦੀਵੀ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਲੋਭ ਵਾਲਾ ਭੋਜਨ ਤਿਆਗ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨਿਆਵੀ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿਣ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਅਨੰਦ ਹੈ॥੩੦੧॥

ਕਬਿਤ॥

ਬੇਲਾ ਇਹੁ ਟਕਾਉ ਦਾ ਹੈ ਨਾਮ ਮੇਂ ਨਵਾਸ ਕਰ
 ਬਖਤ ਬਤੀਤ ਤੇ ਨਾ ਪਾਂਏ ਐਸਾ ਬੇਲ ਤੂੰ॥
 ਹਥ ਪਟਕਾਂਵਦਾ ਰਹ ਜਾਏਂਗਾ ਨਦਾਂਨ ਫਿਰ
 ਬਿਸਿਆਂ ਬਕਾਰਾਂ ਬਿਚਿ ਰਿਹਾਂ ਅਬ ਮੇਲ ਤੂੰ॥
 ਪਾਗਲ ਤੁਫਾਨੀ ਪੁੱਠੀ ਇਲਤ ਸਹੇੜਦਾ ਹੈਂ
 ਕੂੜ ਟਕਸਾਲ ਵਾਲੀ ਸਚ ਮੰਨ ਖੇਲ ਤੂੰ॥
 ਹੋਇਆਂ ਮਗਰੂਰ ਬਿਚ ਐਸਾ ਭਗਵਾਂਨ ਦਾਸ
 ਡਾਢਾ ਕਰੇਂ ਸੋਰੁ ਜਦੋਂ ਪਵੇਂ ਵਿਚ ਜੇਹਲ ਤੂੰ॥੩੦੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬੇਲਾ- ਸਮਾਂ। ਟਕਾਉ- ਸਥਿਰਤਾ। ਨਵਾਸ- ਟਿਕਾਣਾ। ਬੇਲ- ਸਮਾਂ। ਹਥ ਪਟਕਾਂਵਦਾ- ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਹੱਥ ਮਾਰਨਾ, ਪਛਤਾਉਣਾ। ਬਿਸਿਆਂ- ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ, ਰਸ ਆਦਿ ਪੰਜ ਵਿਸ਼ੇ। ਬਕਾਰਾਂ- ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਵਿਕਾਰ। ਮੇਲ- ਮਸਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ਪਾਗਲ ਤੁਫਾਨੀ- ਮਹਾਂ ਮੂਰਖ। ਪੁੱਠੀ ਇਲਤ- ਉਲਟੀ ਸ਼ਰਾਰਤ। ਸਹੇੜਦਾ ਹੈਂ- ਗਲ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਕੂੜ ਟਕਸਾਲ- ਝੂਠੀ ਸੰਗਤ। ਮਗਰੂਰ- ਹੰਕਾਰੀ। ਡਾਢਾ- ਪ੍ਰਬਲ। ਜੇਹਲ- ਬੰਦੀਖਾਨਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਆਵਾਗਮਨ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਲਈ ਮਨ ਦੇ ਟਿਕਾਉ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਇਹ ਸਮਾਂ ਮਨ ਦੀ ਭਟਕਣ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਵੇਲਾ ਲੰਘ ਜਾਣ 'ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਫਿਰ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਪਛਤਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਨਾਸ਼ਮਾਨ ਜਗਤ ਨੂੰ ਸੱਚ ਮੰਨ ਕੇ ਇਸ ਵੱਲ ਪਿੱਛੇ ਨੂੰ ਮੁੜਨ ਵਾਲਾ ਉਲਟੀ ਖੇਡ ਖੇਡਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋ ਕੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲਾ ਆਵਾਗਮਨ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਬਹੁਤ ਰੋਲਾ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ॥੩੦੨॥

ਕਬਿਤੁ ॥

ਮਾਇਆ ਦੇ ਜੰਜਾਲ ਜਾਲ ਅਕਲ ਭੁਲਾਈ ਐਸੀ

ਮਰਮ ਬਸਾਰ ਲਗਾਂ ਮਗਰ ਸਤਾਂਨ ਤੂੰ ॥

ਕਮਲਿਆ ਰੋਗ ਕਿਉਂ ਬਿਹਾਝਦਾ ਹੈਂ ਜਾਣ ਬੁਝ

ਹੋਵਦਾ ਫਨਾਹ ਅਖੀ ਦੇਖਦਾਂ ਜਹਾਂਨ ਤੂੰ ॥

ਹੱਸ ਹੱਸ ਹੁਣ ਬਿਸੇ ਬਦੀਆਂ ਬਕਾਰ ਬਿਚ

ਜਾਣ ਕੇ ਸਰੀਰ ਬਿਰ ਹੋਇਆਂ ਗਲਤਾਂਨ ਤੂੰ ॥

ਪੈਣਗੇ ਪਵਾੜੇ ਜਦੋਂ ਫੇਰ ਭਗਵਾਂਨ ਦਾਸ

ਧਾਹਾਂ ਮਾਰ ਰੋਏਂਗਾ ਜਾਂ ਹੋਏਂਗਾ ਵਰਾਨ ਤੂੰ ॥੩੦੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜੰਜਾਲ ਜਾਲ- ਸੰਸਾਰਿਕ ਬੰਧਨ। ਅਕਲ ਭੁਲਾਈ- ਮੱਤ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਮਰਮ- ਭੇਤ। ਬਸਾਰ- ਭੁੱਲ ਕੇ। ਫਨਾਹ- ਨਾਸ। ਬਿਸੇ- ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ, ਰਸ ਆਦਿ ਪੰਜ ਵਿਸ਼ੇ। ਬਦੀਆਂ- ਬੁਰਾਈ। ਬਕਾਰ- ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਵਿਕਾਰ। ਬਿਰ- ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ। ਗਲਤਾਂਨ- ਖਚਿਤ। ਪਵਾੜੇ- ਝਗੜੇ। ਵਰਾਨ- ਬਰਬਾਦ, ਪਰੇਸ਼ਾਨ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸਥਿਰ ਮੰਨ ਕੇ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਖਚਿਤ ਹੋਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਇਆ ਦਾ ਜੰਜਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਅਕਲ ਭੁਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਭੇਤ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਸ਼ੈਤਾਨ ਪਿੱਛੇ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਸ਼ਮਾਨ ਜਗਤ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਸੁਦਾਈ ਹੋ ਕੇ ਰੋਗਾਂ ਨੂੰ ਬਿਹਾਝਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸਦੀਵੀ ਜਾਣ ਕੇ ਇਸ ਵਿਚ ਖਚਿਤ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਬਦੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਫਿਰ ਪਛਤਾਉਂਦਾ ਹੈ ॥੩੦੩॥

ਕਬਿਤ ॥

ਪਕੜ ਕਨਾਰਾ ਨ ਬਣਾਵਟ ਦੇ ਵਿਚ ਆਈ
 ਕਹਣਾ ਰਹਣਾ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਮਿਥਿਆ ਬਿਹਾਰੁ ਹੈ॥
 ਕਈ ਇਉਂ ਆਂਖਦੇ ਹੈਂ ਹੱਕ ਇਹੁਦਾ ਮਾਇ ਬਾਪੁ
 ਕਈ ਮੂਹੋਂ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹੱਕੁ ਇਹਦਾ ਨਾਰ ਹੈ॥
 ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਬਿਚ ਹੱਕੁ ਨਹੀ ਸਾਬਤੁ ਜਾਂ
 ਦੂਸਰੇ ਮੇ ਹੱਕੁ ਜਾਣ ਫਸਣਾ ਬਕਾਰ ਹੈ॥
 ਕੂੜੁ ਬਕਬਾਦ ਹੋਰ ਸਭ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਹੱਕੁ ਸਚੁ ਇਸ ਦਾ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਬਚਾਰ ਹੈ॥੩੦੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਕਨਾਰਾ- ਪਾਸਾ। ਬਣਾਵਟ- ਬਣਾਉਟੀਪਨ, ਝੂਠਾ ਭੇਖ। ਮਿਥਿਆ ਬਿਹਾਰ-
 ਝੂਠਾ ਵਿਵਹਾਰ। ਹੱਕ- ਸੱਚ। ਨਾਰ- ਇਸਤਰੀ। ਸਾਬਤੁ- ਕਾਇਮ, ਪੱਕਾ। ਬਕਾਰ- ਬੇਅਰਥ।
 ਕੂੜੁ- ਝੂਠਾ। ਬਕਬਾਦ- ਬਕਵਾਸ। ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਬਚਾਰ- ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਵਿਚਾਰ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਰਪੰਚ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਲੀ ਵਿਚਾਰ
 ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਸਦੀਵੀ
 ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਝੂਠੇ ਪਰਪੰਚ ਵਿਚ ਫਸੀ ਹੋਈ ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਕਿਨਾਰਾ ਕਰਨਾ ਯੋਗ ਹੈ।
 ਕਈ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਨੂੰ ਅਤੇ ਕਈ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ ਸੱਚਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੇਹ ਵਿਚ
 ਆਈ ਹੋਈ ਕੋਈ ਵੀ ਸ਼ੈਅ ਸਦੀਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਸੱਚ ਜਾਣ ਕੇ ਉਸ ਦੇ
 ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਫਸਣਾ ਬੇਅਰਥ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਹਰ ਇਕ ਸ਼ੈਅ ਨਾਸ਼ਮਾਨ ਹੈ, ਇਸ
 ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਲੀ ਵਿਚਾਰ ਹੀ ਸੱਚੀ ਅਤੇ ਸਦੀਵੀ ਹੈ॥੩੦੪॥

ਕਬਿਤੁ ॥

ਆਈ ਨਾਂ ਨਦਾਂਨ ਮਤਿ ਬਿਸੇ ਉਨਮਤ ਹੋਇ
 ਕਰੇਂ ਕਰਤਬ ਤੂੰ ਜਨੌਰ ਜਤ ਪਸ ਦੇ ॥
 ਬੈਠ ਕੇ ਕਨਾਰੇ ਬਿਚ ਆਪਣੇ ਹਿਸਾਬ ਲਾਉ
 ਬਾਸਨਾਂ ਦੇ ਮਾਰੇ ਕੁਤੇ ਬਿਲੇ ਕਾਉਂ ਫਸਦੇ ॥
 ਹੋਇਆਂ ਕਿਉਂ ਹੈਰਾਨ ਤੇ ਬੇਹੋਸ ਤੂੰ ਖਮੋਸ ਹੁਣ
 ਮਾਂਣਸ ਧਰਾਇਆ ਨਾਮੁ ਬਾਧਾ ਕੀ ਹੈ ਦਸ ਦੇ ॥
 ਸੰਜਮ ਸਫਾਈ ਕਰ ਸਾਂਤ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਖੋਂਸੜਾ ਹਜਾਰੁ ਮਾਰੁ ਬਿਸੇ ਬਾਲੇ ਰਸ ਦੇ ॥੩੦੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਨਦਾਂਨ- ਬੇਸਮਝ। ਮਤਿ- ਅਕਲ। ਬਿਸੇ- ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ, ਰਸ ਆਦਿ ਪੰਜ ਵਿਸ਼ੇ। ਉਨਮਤ- ਮਤਵਾਲਾ। ਕਰਤਬ- ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ। ਜਨੌਰ- ਪੰਛੀ। ਜਤ- ਅਚੇਤਨ। ਪਸ- ਪਸ਼ੂ। ਕਨਾਰੇ- ਖੁੰਜੇ। ਹਿਸਾਬ ਲਾਉ- ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ। ਬਾਸਨਾਂ- ਇੱਛਾਵਾਂ। ਕਾਉ- ਕਾਂ। ਬੇਹੋਸ- ਬੇਸੁੱਧ। ਖਮੋਸ- ਚੁੱਪ। ਮਾਂਣਸ- ਮਨੁੱਖ। ਬਾਧਾ- ਰੁਕਾਵਟ। ਸੰਜਮ- ਸੰਕੋਚ। ਸਫਾਈ- ਨਿਰਮਲਤਾ। ਸਾਂਤ- ਮਨ ਦਾ ਠਹਿਰਾਉ। ਖੋਂਸੜਾ- ਛਿੱਤਰ। ਬਾਲੇ- ਵਾਲੇ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸੰਜਮੀ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੇਸਮਝ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਆਈ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਉਹ ਪਸ਼ੂ-ਪੰਛੀਆਂ ਵਾਲੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਨਿਰਪੱਖ ਹੋ ਕੇ ਸੋਚਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਵਾਸਨਾਵਾਂ ਦੇ ਮਾਰੇ ਹੋਏ ਕੁੱਤੇ, ਬਿੱਲੀਆਂ ਅਤੇ ਕਾਂ ਬੰਧਨ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਫਸੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਚੁੱਪ ਅਤੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਪਸ਼ੂ-ਪੰਛੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਕੀ ਵਾਧਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਰੋਕ ਕੇ ਅਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਨਿਰਮਲਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਕੇ ਸਹਿਜ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ॥੩੦੫॥

ਕਬਿਤ॥

ਲਾਲਸਾ ਦੀ ਲੀਹ ਤੋੜ ਕਾਮਨਾ ਨੂੰ ਕਾਠ ਮਾਰੁ
ਫਕਰ ਸਬੂਤ ਬਣੁ ਪਹਰਿਆ ਜੇ ਚੋਲਣਾ॥
ਹਿਰਸ ਹਵਾਇ ਹੋੜ ਹੱਕ ਮੇਂ ਹਿਸਾਬ ਲਾਇ
ਸਿਦਕ ਸਬੂਰੀਓ ਨਾਂ ਦੰਮੁ ਇਕੁ ਡੋਲਣਾ॥
ਫੁਰਨੇ ਉਠਾਇ ਸਭ ਰੂਹ ਦੀ ਰਹੈਸ ਕਰ
ਬੈਠ ਕੇ ਕਨਾਰੇ ਜੁ ਅਸਤਬਲੁ ਖੋਲਣਾ॥
ਦਿਲੋਂ ਦਰਵੇਸ ਹੋਹ ਨਦਾਂਨ ਭਗਵਾਂਨ ਦਾਸ
ਤਤੁ ਪਾਇ ਐਸਾ ਨਹੀ ਮੁਹੋਂ ਬਣੇ ਬੋਲਣਾ॥੩੦੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਲਾਲਸਾ- ਪ੍ਰਬਲ ਇੱਛਾ। ਲੀਹ ਤੋੜ- ਰਿਵਾਇਤ ਤੋੜ। ਕਾਮਨਾ- ਵਾਸਨਾ। ਕਾਠ ਮਾਰੁ- ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਬਿਠਾਉਣਾ। ਫਕਰ- ਫਕੀਰ। ਸਬੂਤ- ਪੂਰਾ। ਪਹਰਿਆ- ਪਹਿਨਿਆ। ਚੋਲਣਾ- ਚੋਲਾ। ਹਿਰਸ ਹਵਾਇ- ਆਸਾ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ। ਹੱਕ- ਸੱਚ। ਸਿਦਕ ਸਬੂਰੀਓ- ਸੱਚ ਅਤੇ ਸੰਤੋਖ। ਫੁਰਨੇ- ਸੰਕਲਪ। ਰਹੈਸ- ਟਿਕਾਣਾ। ਅਸਤਬਲੁ- ਤਬੇਲਾ। ਦਰਵੇਸ- ਰੱਬ ਦਾ ਨਜ਼ਦੀਕੀ। ਤਤੁ- ਸਾਰ ਵਸਤੂ, ਅਸਲਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਅਸਲ ਫਕੀਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਿਖਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮਨੁੱਖ ਫਕੀਰ ਦਾ ਭੇਖ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਲਸਾਵਾਂ ਅਤੇ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਇੱਛਾਵਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕ ਕੇ, ਸੱਚ ਦੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚਲਦੇ ਹੋਏ ਸਬਰ ਅਤੇ ਸੰਤੋਖ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਰਤੀ ਭਰ ਵੀ ਡੋਲਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ। ਸਾਰੇ ਸੰਕਲਪ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਆਤਮਾ ਦਾ ਉੱਥੇ ਟਿਕਾਣਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿ ਕੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ ਦੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ। ਦਿਲੋਂ ਦਰਵੇਸ਼ੀ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਅਜਿਹੀ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਮੁਹੋਂ ਬੋਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਾ ਪਵੇ, ਭਾਵ ਫਕੀਰ ਦੇ ਗੁਣ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਹੀ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋ ਜਾਣ॥੩੦੬॥

ਕਬਿਤ॥

ਛੱਡ ਕੇ ਨਦਾਨਪੁਣਾ ਅਬ ਤੂੰ ਦਨਾਈ ਫੜੁ
 ਪਾਗਲੀ ਮੇਂ ਗਈ ਬਹੁ ਉਮਰ ਬਤੀਤ ਜੇ॥
 ਦੀਨਤਾ ਤਿਆਗ ਕੇ ਉਖਾੜ ਜੜ ਭਟਕਾ ਦੀ
 ਭਰਮ ਜਖੀਰਾ ਪਟੁ ਹੋਇਆ ਹੈਂ ਅਤੀਤ ਜੇ॥
 ਤਾਰਾਂ ਪਰਵਿਰਤ ਪਸਾਰ ਵਾਂਗ ਤੰਦੂਏ ਦੇ
 ਬੈਠਾ ਹੋ ਬਿਹੋਸ ਫੜ ਭੌਦੂਆਂ ਦੀ ਰੀਤ ਜੇ॥
 ਪਲਟੇ ਦੇ ਗੇੜ ਖਾਏਂ ਫੇਰ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਬਿਸਿਆਂ ਬਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਕਰੇਂਗਾ ਪਰੀਤ ਜੇ॥੩੦੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਨਦਾਨਪੁਣਾ- ਬਚਪਨ। ਦਨਾਈ- ਸਿਆਣਪ। ਪਾਗਲੀ- ਬੇਸਮਝੀ। ਬਹੁ- ਬਹੁਤ। ਬਤੀਤ- ਲੰਘ। ਦੀਨਤਾ- ਆਲਸ। ਭਟਕਾ- ਭਟਕਣਾ। ਜਖੀਰਾ- ਭੰਡਾਰ, ਰੁੱਖਾਂ ਦਾ ਸਮੁਦਾਇ। ਅਤੀਤ- ਵਿਰਕਤ। ਪਰਵਿਰਤ- ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਖਚਿਤ ਹੋਣਾ। ਪਸਾਰ- ਫੈਲਾ ਕੇ। ਬਿਹੋਸ- ਬੇਸੁੱਧ। ਭੌਦੂਆਂ- ਘੱਟ ਅਕਲ ਵਾਲੇ। ਪਲਟੇ ਦੇ ਗੇੜ- ਜਨਮ-ਮਰਣ ਦਾ ਚੱਕਰ, ਆਵਾਗਮਨ। ਬਿਸਿਆਂ ਬਕਾਰਾਂ- ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਵਿਕਾਰ। ਪਰੀਤ- ਪਿਆਰ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੇਸਮਝੀ ਵਿਚ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਬਸਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸੋਝੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਾਰਗ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਯੋਗ ਹੈ। ਆਲਸ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਭਟਕਣ ਦੂਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਰਲੇਪ ਹੋ ਕੇ ਭਰਮਾਂ ਦਾ ਜਖੀਰਾ ਪੁੱਟ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬੇਸਮਝ ਹੋ ਕੇ ਤੰਦੂਏ ਦੀਆਂ ਤੰਦਾਂ ਵਾਂਗ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਰੁਚੀਆਂ ਦਾ ਪਸਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਮਨੁੱਖ ਆਵਾਗਮਨ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ॥੩੦੭॥

ਕਬਿਤ॥

ਦੇਖ ਕੇ ਸਮਾਜ ਰਾਜ ਗਾਫਲ ਬਰਾਜ ਨਹੀ

ਸਮਝ ਨਲਾਜ ਕਰ ਕਾਰਜ ਕਸੂਤ ਨਾਂ॥

ਪੁਤ ਪਰਵਾਰ ਨਾਰ ਜਿਤਨਾ ਬਿਹਾਰੁ ਯਾਰ

ਦਿਲ ਮੇ ਬਿਚਾਰ ਬਿਰ ਰਹਣਾ ਇਹ ਸਬੂਤ ਨਾ॥

ਜਹਾਂ ਹੈ ਸੰਜੋਗ ਤਹਾਂ ਹੋਵਦਾ ਬਜੋਗ ਰੋਗ

ਭੋਗ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕਿਉ ਮਿਟਾਂਏ ਸੋਗੁ ਊਤ ਨਾਂ॥

ਬੇਲਾ ਆਖਰ ਜੁਦਾਈ ਨਾ ਸਹਾਈ ਭੈਣ ਭਾਈ ਮੀਤ

ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਕਿਉ ਹੋਵੇ ਅਵਧੂਤ ਨਾਂ॥੩੦੮॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਮਾਜ ਰਾਜ- ਵੱਡਾ ਭਾਈਚਾਰਾ। ਗਾਫਲ- ਆਲਸੀ। ਬਰਾਜ- ਅਰਾਮ ਨਾਲ ਬੈਠਣਾ। ਨਲਾਜ- ਬੇਸ਼ਰਮ। ਕਸੂਤ- ਉਲਟਾ। ਬਿਰ- ਕਾਇਮ। ਸਬੂਤ- ਅਖੰਡ। ਸੰਜੋਗ- ਮਿਲਾਪ। ਬਜੋਗ ਰੋਗ- ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਦੁੱਖ। ਭੋਗ- ਇੰਦ੍ਰੀ-ਰਸ। ਤਿਆਗ- ਛੱਡ। ਊਤ- ਮਹਾਂ ਮੂਰਖ। ਬੇਲਾ- ਸਮਾਂ। ਜੁਦਾਈ- ਵਿਛੋੜਾ। ਮੀਤ- ਮਿੱਤਰ। ਅਵਧੂਤ- ਤਿਆਗੀ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਨਿਰਲੇਪ ਹੋਣ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਫੈਲੇ ਹੋਏ ਸਮਾਜਿਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਬੇਸਮਝੀ ਵਿਚ ਅਰਾਮ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬੈਠਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬੇਸ਼ਰਮ ਹੋ ਕੇ ਉਲਟੇ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਪੁੱਤਰ, ਇਸਤਰੀ ਆਦਿ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਵਿਹਾਰ ਸਦੀਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੰਜੋਗ ਅਤੇ ਵਿਜੋਗ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਚੱਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਭੋਗ ਵਾਲੇ ਰੋਗ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਨਿਸਚਿੰਤ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਖੀਰ ਭੈਣ, ਭਰਾ, ਮਿੱਤਰ ਆਦਿ ਵਿਛੁੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ॥੩੦੮॥

ਕਬਿਤ॥

ਤਿੰਵਣ ਦੀ ਕੁਤੀਆਂ ਮਦਰਸੇ ਦੇ ਲੜਕੇ ਜੁ
 ਬਿਆਹ ਵਾਲਾ ਮੇਲੁ ਨਾ ਹਮੇਸ ਹੈ ਠਰਾਵਣਾ॥
 ਮੁਸਾਫਰ ਸਰਾਇ ਮੇਲਾ ਭਰਿਆ ਜਹਾਂਨ ਬਿਚ
 ਬੇੜੀ ਵਾਲਾ ਪੂਰੁ ਇਹੁ ਜਰੂਰ ਛਿੜ ਜਾਵਣਾ॥
 ਬੁਦਬੁਦਾ ਨੀਰ ਇਹ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਭੁਲ
 ਭਜਣੇ ਦੀ ਬਾਰ ਇਨ ਪਲੁ ਨਹੀਂ ਲਾਵਣਾ॥
 ਬੁਰਜ ਬਰੂਦ ਗਿਆ ਉਡ ਭਗਵਾਂਨ ਦਾਸ
 ਬੀਤਿਆ ਜੋ ਬੇਲਾ ਫੇਰ ਹਥ ਨਹੀਂ ਆਵਣਾ॥੩੦੯॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਤਿੰਵਣ- ਕੱਤਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੁਤੀਆਂ ਜਾਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਦਾ ਸਮੂਹ। ਮਦਰਸੇ- ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਸਕੂਲ। ਮੇਲੁ- ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਦਾ ਸਮੂਹ। ਠਰਾਵਣਾ- ਰੁਕੇ ਰਹਿਣਾ। ਪੂਰੁ- ਉਨੇ ਯਾਤਰੀ ਜੋ ਇਕ ਸਮੇਂ ਬੇੜੀ ਵਿਚ ਬੈਠ ਸਕਣ। ਛਿੜ ਜਾਵਣਾ- ਚਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਬੁਦਬੁਦਾ ਨੀਰ- ਪਾਣੀ ਦਾ ਬੁਲਬੁਲਾ। ਭਜਣੇ ਦੀ ਬਾਰ- ਟੁੱਟਣ ਵੇਲੇ। ਬੁਰਜ- ਗੋਲ, ਚਹੁਕੋਣੀ ਜਾਂ ਅੱਠਕੋਣੀ ਉੱਚੀ ਇਮਾਰਤ ਜੋ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕੋਨਿਆਂ 'ਤੇ ਬਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬੇਲਾ- ਸਮਾਂ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਦੁਨਿਆਵੀ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਸਚਾਈ ਦਾ ਵਿਖਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤਿੰਵਣ ਦੀਆਂ ਕੁਤੀਆਂ, ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਵਿਆਹ ਦਾ ਮੇਲ ਆਦਿ ਸਦੀਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ। ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਇਹ ਮੇਲਾ ਸਰਾਂ ਦੇ ਮੁਸਾਫਰਾਂ ਵਾਂਗ ਹੈ ਅਤੇ ਬੇੜੀ ਦਾ ਇਹ ਪੂਰ ਇਕ ਦਿਨ ਵਿਛੁੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਰੀਰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਬੁਲਬੁਲੇ ਵਾਂਗ ਨਾਸ਼ਮਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਪਲ ਭਰ ਵਿਚ ਹੀ ਇਸ ਨੇ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਬੁਰਜ ਬਰੂਦ ਨਾਲ ਉਡ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੀਤਿਆ ਹੋਇਆ ਸਮਾਂ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ॥੩੦੯॥

ਕਬਿਤ॥

ਮਾਂਣੁ ਕਿਸ ਚੀਜ ਦਾ ਤੂੰ ਕਰਦਾਂ ਕੁਮਤ ਕਰ
 ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਉਮਰ ਇਹ ਜਾਏ ਤੇਰੀ ਘਟਦੀ॥
 ਢਲੇ ਪੜਛਾਵਾਂ ਜਿਉਂ ਬਿਰਛ ਬਨਾਸਪਤ
 ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਤੂੰ ਜਾਣੁ ਇਹ ਖੇਲ ਕੋਈ ਝਟ ਦੀ॥
 ਗਜਦੀ ਖੜੋਇ ਸਿਰ ਐਸੀ ਬਲਵਾਨ ਮੌਤ
 ਜੋਬਨ ਬੁਢੇਪੇ ਦੀਆਂ ਆਣ ਜੜਾਂ ਪਟਦੀ॥
 ਕਰੀਏ ਉਪਾਉ ਜੇ ਅਨੇਕ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਮਰਗ ਹਟਾਈ ਨਹੀਂ ਮਗਰ ਤੇ ਹਟਦੀ॥੩੧੦॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮਾਂਣੁ- ਹੰਕਾਰ। ਕੁਮਤ- ਖੋਟੀ ਮੱਤ। ਢਲੇ ਪੜਛਾਵਾਂ- ਪਰਛਾਵਾਂ ਫਿਰਨਾ, ਭਾਵ ਅਸਥਿਰ ਹੋਣਾ। ਬਿਰਛ- ਰੁੱਖ। ਝਟ- ਬੋੜਾ ਸਮਾਂ। ਜੋਬਨ- ਜਵਾਨੀ। ਉਪਾਉ- ਹੀਲਾ। ਮਰਗ- ਮੌਤ। ਮਗਰ ਤੇ- ਪਿਛੋਂ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮੌਤ ਦੀ ਅਟੱਲਤਾ ਦਾ ਵਿਖਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸ ਗੱਲ ਦਾ ਮਾਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਉਸਦੀ ਉਮਰ ਘਟਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਰੁੱਖ ਦਾ ਪਰਛਾਵਾਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਢਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰੀਰ ਦੀ ਇਹ ਖੇਡ ਵੀ ਬੋੜੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਹੈ। ਸਿਰ 'ਤੇ ਖੜੀ ਮੌਤ ਬਹੁਤ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਜਵਾਨੀ ਜਾਂ ਬੁਢਾਪੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਵੀ ਆ ਕੇ ਦਬੋਚ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਭਾਵੇਂ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਉਪਾਅ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ॥੩੧੦॥

ਕਬਿਤ ॥

ਸੁਣ ਬਾਤ ਤੂੰ ਨਦਾਨ ਝੂਠਾ ਜਾਣ ਕੇ ਜਹਾਨੁ
 ਸਾਰਾ ਆਖਦਾ ਬਿਆਨ ਜੇਹੜਾ ਅੰਤ ਕਾਲ ਹੋਵਣਾ॥
 ਬਾਸਨਾਂ ਅਵਸ ਹੋਇ ਰਹਿੰਦੀ ਜੋ ਚਲਾਇਮਾਨ
 ਤਿਸ ਤਕਦੀਰ ਹੋਇ ਤੁਧ ਨੂੰ ਵਗੋਵਣਾ॥
 ਨਹੀ ਮਕਦੂਰ ਜਮਦੂਤ ਕੁਝੁ ਸਕੇ ਕਹ
 ਸੰਗ ਕਰਤਬ ਆਪ ਆਪ ਨੂੰ ਤੈਂ ਖੋਵਣਾ॥
 ਨੇਕੀ ਜੇ ਕਮਾਵੇਂ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਸੁਖ ਪਾਵੇਂ
 ਬਦੀਆਂ ਦੇ ਬਟੇ ਪਿਆਰੇ ਬਣੂੰ ਤੈਨੂੰ ਰੋਵਣਾ॥੩੧੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਾਤ- ਗੱਲ। ਨਦਾਨ- ਬੇਸਮਝ। ਝੂਠਾ- ਨਾਸ਼ਮਾਨ। ਜਹਾਨੁ- ਸੰਸਾਰ। ਬਿਆਨ- ਵਰਨਨ। ਅੰਤ ਕਾਲ- ਅਖੀਰੀ ਸਮੇਂ। ਬਾਸਨਾਂ- ਇੱਛਾ। ਅਵਸ- ਵੱਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ। ਤਕਦੀਰ ਹੋਏ- ਕਿਸਮਤ ਬਣ ਕੇ। ਵਗੋਵਣਾ- ਬਦਨਾਮ ਕਰਨਾ, ਨਸ਼ਟ ਕਰਨਾ। ਮਕਦੂਰ- ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ। ਕਰਤਬ- ਕੰਮ। ਖੋਵਣਾ- ਨਸ਼ਟ ਕਰਨਾ। ਬਦੀਆਂ- ਬੁਰਾਈਆਂ। ਬਟੇ- ਬਦਲੇ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪਰਉਪਕਾਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਨ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨਾਸ਼ਮਾਨ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਅੰਤਿਮ ਸਮੇਂ ਕੀ ਹੋਣਾ ਹੈ? ਵਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਵੱਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਬਲਕਿ ਨਿਰੰਤਰ ਵਧਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਤਕਦੀਰ ਬਣ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਜਮਦੂਤ ਵੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ। ਨੇਕ ਕੰਮ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੁਰੇ ਕੰਮਾਂ ਕਰਕੇ ਪਛਤਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ॥੩੧੧॥

ਕਬਿਤ॥

ਕਾਲ ਸਿਰਦਾਰ ਜਿਨ ਲਏ ਸਭ ਮਾਰ
 ਕਿਉਂ ਤਿਸ ਕੇ ਵਿਸਾਰ ਨਾਮੁ ਆਪਣਾਂ ਜਪਾਏ ਹੈਂ॥
 ਚਾਰੇ ਖਾਣੀਆਂ ਸਮੇਤ ਲਏ ਕਾਲ ਨੇ ਲਪੇਟ
 ਜਾਲ ਤਾਣਿਆ ਅਮੇਟ ਬਿਚ ਤਿਸ ਦੇ ਛਪਾਏ ਹੈਂ॥
 ਦੇਹਧਾਰੀ ਜਗਤ ਮੇਂ ਮਾਰ ਲਏ ਇਸ ਨੇ
 ਚਰਿੰਦੇ ਤੇ ਪਰਿੰਦੇ ਔ ਚੁਪਾਏ ਤੇ ਦੁਪਾਏ ਹੈਂ॥
 ਕਰੇਂ ਕਿਉ ਗੁਮਾਨੁ ਤੂੰ ਨਦਾਨ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਕੌਣ ਤੂੰ ਬਚਾਰਾ ਐਸੇ ਖੁਹਣੀਆਂ ਖਪਾਏ ਹੈਂ॥੩੧੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਕਾਲ- ਮੌਤ। ਸਿਰਦਾਰ- ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ। ਵਿਸਾਰ- ਭੁੱਲ ਕੇ। ਚਾਰੇ ਖਾਣੀਆਂ- ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਦੇ ਚਾਰ ਸਰੋਤ (ਅੰਡਜ, ਜੇਰਜ, ਸੇਤਜ ਅਤੇ ਉਤਭੁਜ)। ਅਮੇਟ- ਨਾ ਮਿਟਣ ਵਾਲਾ। ਚਰਿੰਦੇ- ਪਸ਼ੂ। ਪਰਿੰਦੇ- ਪੰਛੀ। ਚੁਪਾਏ- ਚਾਰ ਪੈਰਾਂ ਵਾਲੇ। ਦੁਪਾਏ- ਦੋ ਪੈਰਾਂ ਵਾਲੇ। ਗੁਮਾਨੁ- ਹੰਕਾਰ। ਬਚਾਰਾ- ਲਾਚਾਰ, ਗਰੀਬ। ਖੁਹਣੀਆਂ- ਖਾਸ ਗਿਣਤੀ ਵਾਲੀ ਫੌਜ, ਜਿਸ ਵਿਚ 21870 ਹਾਥੀ, 21870 ਰਥ, 65610 ਘੋੜੇ ਅਤੇ 109350 ਪਿਆਦੇ ਹੋਣ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮੌਤ ਦੇ ਸਿਰਮੌਰ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਹੋਣ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੌਤ ਸਭ ਦੀ ਸਰਦਾਰ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਲਾਵੇ ਵਿਚ ਲੈ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਜਪਾਉਣ ਦੀ ਰੁਚੀ ਕਿਉਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੌਤ ਨੇ ਇੰਨਾ ਵੱਡਾ ਆਪਣਾ ਜਾਲ ਵਿਛਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਲੈ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਪਸ਼ੂ, ਪੰਛੀ, ਚਾਰ ਪੈਰਾਂ ਵਾਲੇ, ਦੋ ਪੈਰਾਂ ਵਾਲੇ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਦੇਹਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਮਾਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਮੌਤ ਤਾਂ ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸ ਗੱਲ ਦਾ ਇੰਨਾ ਹੰਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ॥੩੧੨॥

ਕਬਿਤ॥

ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਬਿਚ ਜਦੋਂ ਗੁਜਰੇ ਸਰੀਰ ਕੋਈ
 ਦੇਖ ਕਰ ਤਦੋਂ ਡਾਢੀ ਮਾਰਦਾ ਹੈਂ ਆਹ ਤੂੰ॥
 ਰੋਏਂ ਮਨ ਓਪਰੇ ਤੇ ਸਮਾਂ ਪਾਇ ਭੁਲ ਜਾਇ
 ਸਮਝ ਨਦਾਨ ਕੈਸੇ ਪਿਆ ਹੈਂ ਕੁਰਾਹਿ ਤੂੰ॥
 ਦਿਲ ਲਾਇ ਯਾਦ ਕਰ ਆਪਣਾ ਫਨਾਹਿ ਹੋਣਿ
 ਦੰਮ ਦੰਮ ਧੋਇ ਦਾਗ ਸੀਨੇ ਦੇ ਸਿਆਹਿ ਤੂੰ॥
 ਹੋਵੇ ਮਨਜੁਰੁ ਤੇਰਾ ਰੋਣ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਪਲਕ ਬਸਾਰੁ ਨਹੀਂ ਸਚ ਦੀ ਸਲਾਹਿ ਤੂੰ॥੩੧੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਗੁਜਰੇ- ਚਲਾਣਾ ਕਰੇ। ਡਾਢੀ ਆਹ- ਸ਼ੋਕਮਈ ਉੱਚੀ ਅਵਾਜ਼, ਕੂਕ। ਓਪਰੇ- ਪਰਾਏ, ਬਿਗਾਨੇ। ਨਦਾਨ- ਬੇਸਮਝ। ਕੁਰਾਹਿ- ਉਲਟਾ ਰਾਹ 'ਤੇ। ਫਨਾਹਿ ਹੋਣਿ- ਮਰ ਜਾਣ ਦਾ ਸਮਾਂ। ਚਲਾਣਾ। ਦੰਮ ਦੰਮ- ਸੁਆਸ-ਸੁਆਸ, ਹਰ ਸਮੇਂ। ਸਿਆਹਿ- ਕਾਲਖ। ਪਲਕ- ਪਲ ਭਰ। ਬਸਾਰੁ- ਭੁੱਲ। ਸਲਾਹਿ- ਮਸ਼ਵਰਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਜੀਵਨ ਦੀ ਨਾਸ਼ਮਾਨਤਾ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤ-ਸਲਾਹ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਗੁਜਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਦਾ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਮਨਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਦਿਖਾਵੇ ਮਾਤਰ ਅਫਸੋਸ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਸਮਾਂ ਪੈ ਜਾਣ 'ਤੇ ਮੌਤ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਕੁਰਾਹੇ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਨਾਸ਼ਮਾਨਤਾ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਕਾਲੇ ਦਾਗਾਂ ਨੂੰ ਧੋਣ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤ-ਸਲਾਹ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਰੋਣਾ ਵੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੩੧੩॥

ਕਬਿਤ॥

ਹੋਇ ਕੇ ਸੁਦਾਈ ਭੋਗ ਭੋਗਦਾ ਹੈਂ ਸਤ ਜਾਣ
 ਕਾਂਇਆਂ ਹੈ ਨਦਾਂਨ ਤੇਰੀ ਬਾਲੂਏ ਦੀ ਭੀਤ ਜਿਉਂ॥
 ਚੁਰਾਸੀ ਦੀ ਭੁਆਲੀ ਬਿਚ ਪਾਗਲਾ ਨਾਂ ਫਸ ਬੈਠੁ
 ਆਪ ਨੂੰ ਬਚਾਰੁ ਹੋਇਆਂ ਨੀਤ ਤੇ ਅਨੀਤ ਕਿਉਂ॥
 ਤਤ ਗਿਆਨ ਮਨੋ ਨਾਸ ਬਾਸਨਾ ਤੇ ਛੈ ਹੋਇ
 ਜੀਵਨ ਹੀ ਮੁਕਤ ਫਕੀਰਾਂ ਵਾਲੀ ਰੀਤ ਇਉਂ॥
 ਅਕ੍ਰਿਤਮ ਦੇਵ ਕੋ ਪਛਾਣ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਪਕੜ ਕਨਾਰਾ ਤੂੰ ਆਕਾਰ ਕੀ ਪ੍ਰੀਤ ਸਿਉਂ॥੩੧੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸੁਦਾਈ- ਪਾਗਲ। ਭੋਗ- ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਰਸ। ਭੋਗਦਾ ਹੈਂ- ਮਾਣਦਾ ਹੈ। ਸਤ- ਸਹੀ। ਨਦਾਂਨ- ਬੇਸਮਝ। ਬਾਲੂਏ ਦੀ ਭੀਤ- ਰੇਤ ਦੀ ਕੰਧ। ਚੁਰਾਸੀ ਦੀ ਭੁਆਲੀ- ਆਵਾਗਮਣ ਦਾ ਚੱਕਰ। ਨੀਤ ਤੇ ਅਨੀਤ- ਇਰਾਦੇ ਤੋਂ ਬੇਇਰਾਦਾ। ਤਤ ਗਿਆਨ- ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ। ਮਨੋ ਨਾਸ- ਮਨ ਦੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ। ਬਾਸਨਾ- ਇੱਛਾ। ਛੈ- ਨਾਸ। ਰੀਤ- ਚਾਲ। ਅਕ੍ਰਿਤਮ ਦੇਵ- ਨਿਰਾਕਾਰ ਪਰਮਾਤਮਾ। ਕਨਾਰਾ- ਪਾਸ। ਆਕਾਰ- ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੁਦਾਈਆਂ ਵਾਂਗ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚ ਜਾਣ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਰਸ ਭੋਗਣ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਇਹ ਰੇਤ ਦੀ ਕੰਧ ਵਾਂਗ ਅਸਥਾਈ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਰਸਾਂ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਆਵਾਗਮਨ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਸੱਚ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਲਾ ਇਰਾਦਾ ਕਿਉਂ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਨ ਦੀਆਂ ਵਾਸਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਤੱਤ-ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਫਕੀਰ ਜੀਵਨ-ਮੁਕਤ ਵਾਲੀ ਰੀਤ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਜਗਤ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਛੱਡ ਕੇ ਨਿਰਾਕਾਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰ ਲੈਣੀ ਯੋਗ ਹੈ॥੩੧੪॥

ਕਬਿਤੁ ॥

ਦੇਹੀ ਸਭੁ ਹੱਡ ਚੰਮ ਬੁਕ ਨਾਲ ਪੂਰ ਹੋਈ
 ਪੋਚਾ ਦੇਖ ਗੈਹਰ ਨਾ ਪਾਉ ਬਿਚ ਅਖ ਤੂੰ॥
 ਪੰਚ ਤਤ ਪੂਤਲਾ ਸਮਾਂ ਸਤਾ ਏਕ ਸਭ
 ਸੁਖਮ ਸਮਾਈ ਜਾਣੁ ਬਿਰਖੀ ਅਲਖ ਤੂੰ॥
 ਨਰ ਨਾਰ ਜੰਗਲ ਜਹਾਂ ਜਬ ਏਕ ਰੂਪ
 ਬਿਸੇ ਨੂੰ ਉਡਾਇ ਕੇ ਬਛੋਣਾ ਕਿਤੇ ਰਖ ਤੂੰ॥
 ਐਸੀ ਜਾਣ ਏਕਤਾ ਨਦਾਨ ਭਗਵਾਂਨ ਦਾਸ
 ਬਿਰਤੀ ਟਕਾਇ ਕਰ ਹੋਹ ਨਿਰਪੱਖ ਤੂੰ॥੩੧੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਦੇਹੀ- ਸਰੀਰ। ਚੰਮ- ਮਾਸ। ਗੈਹਰ- ਗਹਿਰਾ, ਸੰਘਣਾ। ਨਾ ਪਾਉ- ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ। ਅਖ- ਨਜ਼ਰ। ਪੰਚ ਤਤ- ਹਵਾ, ਪਾਣੀ, ਮਿੱਟੀ, ਅੱਗ ਅਤੇ ਅਕਾਸ਼। ਪੂਤਲਾ- ਸਰੀਰ। ਸਤਾ- ਹੋਂਦ, ਸ਼ਕਤੀ। ਸੁਖਮ- ਬਰੀਕ, ਗੁਪਤ। ਬਿਰਖੀ- ਰੁੱਖਾਂ ਵਿਚ। ਅਲਖ- ਨਾ ਜਾਣਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ। ਬਿਸੇ- ਰੂਪ, ਰਸ ਆਦਿ ਪੰਜ ਵਿਸ਼ੇ। ਉਡਾਇ ਕੇ- ਦੂਰ ਕਰਕੇ। ਏਕਤਾ- ਇਕਹਰੀ ਹੋਂਦ। ਬਿਰਤੀ ਟਕਾਇ- ਧਿਆਨ ਲਗਾ ਕੇ। ਨਿਰਪੱਖ- ਪੱਖ-ਪਾਤ ਰਹਿਤ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਸਰੀਰ ਹੱਡੀਆਂ, ਚਮੜੀ, ਖੁੱਕ ਆਦਿ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਅੱਖ ਅੰਦਰ ਦੀ ਬਜਾਏ ਕੇਵਲ ਬਾਹਰੀ ਚਮੜੀ ਨੂੰ ਹੀ ਦੇਖ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਇਸ ਪੁਤਲੇ ਵਿਚ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸੱਤਾ ਸੁਖਮ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਮਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਨਰ, ਨਾਰੀ, ਜੰਗਲ ਆਦਿ ਵਿਖੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜੋਤ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਵਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਕੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਡੇਰਾ ਕਰ ਲੈਣਾ ਯੋਗ ਹੈ। ਦੁਨਿਆਵੀ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੋ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਸੁਰਤੀ ਜੋੜ ਕੇ ਇਕਸੁਰਤਾ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਲਈ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ॥੩੧੫॥

ਕਬਿਤੁ ॥

ਮਰਤਬਾ ਮਗਜ ਫਕੀਰ ਦਾ ਬਲੰਦ ਹੈ ਜੁ
 ਸਮ ਦੇ ਮਕਾਂਨ ਪਰ ਸੁਰਤ ਸਿਧਾਰੀ ਹੈ ॥
 ਰਾਉ ਰੰਕ ਏਕ ਕਰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਤਹਾਂ ਫਿਰ
 ਰਖਦਾ ਮੁਤਾਜ ਨਹੀ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਨਿਵਾਰੀ ਹੈ ॥
 ਹੋਇ ਅਦੁਐਤ ਕਹੀ ਬਿਚਰੇ ਨ ਚਾਹ ਹੋਇ
 ਏਕਤਾ ਦੇ ਵਿਖੇ ਏਕ ਰੂਪ ਨਰ ਨਾਰੀ ਹੈ ॥
 ਬਣਾਵਟ ਉਡਾਈ ਜਿਸ ਸਾਧ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਵਾਸਤਵ ਜਾਣ ਤਿਸ ਬੰਦਨਾ ਹਮਾਰੀ ਹੈ ॥੩੧੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮਰਤਬਾ- ਦਰਜਾ। ਮਗਜ- ਦਿਮਾਗ। ਬਲੰਦ- ਉੱਚਾ। ਸਮ ਦੇ ਮਕਾਂਨ- ਸਮਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ। ਸਿਧਾਰੀ ਹੈ- ਪਹੁੰਚੀ ਹੈ। ਰਾਉ- ਰਾਜਾ। ਰੰਕ- ਕੰਗਾਲ। ਮੁਤਾਜ- ਲੋੜ। ਤ੍ਰਿਸਨਾ- ਤੀਬਰ ਇੱਛਾ। ਨਿਵਾਰੀ- ਦੂਰ ਕੀਤੀ। ਅਦੁਐਤ- ਇਕ ਰੂਪ। ਨਚਾਹ- ਇੱਛਾ ਰਹਿਤ। ਬਣਾਵਟ- ਆਡੰਬਰ, ਪੱਖ-ਪਾਤ ਵਾਲੀ ਭਾਵਨਾ। ਵਾਸਤਵ- ਅਸਲੀਅਤ। ਬੰਦਨਾ- ਨਮਸਕਾਰ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸੱਚੇ ਫਕੀਰ ਦੀ ਉੱਚਤਮ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਫਕੀਰ ਦਾ ਦਰਜਾ ਬਹੁਤ ਉੱਚਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਸੁਰਤੀ ਵਿਚ ਸਮਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਈ ਹੈ। ਮੁਥਾਜੀ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਸਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਰਾਜੇ ਅਤੇ ਕੰਗਾਲ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਦਿਲ ਵਿਚੋਂ ਤ੍ਰਿਸਨਾਵਾਂ ਵਾਲੀ ਦਵੈਤ-ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਸਮੂਹ ਇਸਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੇਖਦਾ ਹੈ। ਪੱਖ-ਪਾਤ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਅਜਿਹੇ ਫਕੀਰ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨੀ ਯੋਗ ਹੈ ॥੩੧੬॥

ਕਬਿਤ॥

ਸਹੀ ਏਹੋ ਪਾਂਵਦੇ ਸੁਫਾਈ ਤੇ ਖੁਦਾਈ ਵਾਲੇ
 ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਗਾ ਇਕੁ ਰਮਿਆ ਅਖੰਡ ਹੈ॥
 ਕਿਧਰੇ ਨਗਾਹ ਮਾਰੁ ਦਿਲ ਦੀ ਸੁਫਾਈ ਨਾਲ
 ਆਪਣਾ ਹੀ ਆਪੁ ਦਿਸੇ ਜੇਤਾ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਹੈ॥
 ਛਲ ਤੇ ਛਲਿਦੂ ਨਾ ਬਿਸਾ ਹੈ ਬਕਾਰ ਤਹਾਂ
 ਉਡਦਾ ਫਰੇਬ ਜਹਾਂ ਗਿਆਨ ਪਰਚੰਡ ਹੈ॥
 ਏਕ ਜੇ ਪੁਕਾਰ ਰਚੇਂ ਦੁਐਤ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਅਹੰ ਬ੍ਰਹਮ ਕਹਣਾ ਤੇਰਾ ਸੂਬ ਪਖੰਡ ਹੈ॥੩੧੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਹੀ- ਠੀਕ, ਅਸਲ ਪਦਵੀ। ਸੁਫਾਈ- ਨਿਰਮਲਤਾ। ਖੁਦਾਈ- ਪ੍ਰਭੂ ਬੰਦਗੀ।
 ਅਖੰਡ- ਖੰਡਿਤ ਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ, ਪਰਮਾਤਮਾ। ਨਗਾਹ- ਨਜ਼ਰ। ਜੇਤਾ- ਜਿੰਨਾ। ਛਲ ਤੇ
 ਛਲਿਦੂ- ਧੋਖਾ ਅਤੇ ਫਰੇਬ। ਬਿਸਾ- ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ, ਰਸ ਆਦਿ ਵਿਸ਼ੇ। ਬਕਾਰ- ਕਾਮ,
 ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਵਿਕਾਰ। ਫਰੇਬ- ਧੋਖਾ। ਪਰਚੰਡ- ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼। ਦੁਐਤ- ਦੂਜੀ ਹੋਂਦ। ਅਹੰ
 ਬ੍ਰਹਮ- ਮੈਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹਾਂ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਹੰਕਾਰ ਅਤੇ ਦਵੈਤ-ਭਾਵਨਾ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਕਹਿਣ
 ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਰੱਬ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਅਤੇ
 ਨਿਰਮਲਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹਰ ਇਕ
 ਜਗ੍ਹਾ ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮਨ ਨੂੰ ਨਿਰਮਲ ਕਰਕੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਵਿਚ ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਵੀ ਨਜ਼ਰ
 ਮਾਰੀ ਜਾਵੇ, ਆਪਣਾ ਆਪ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਅਜਿਹਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਚੰਡ ਹੋਵੇ ਉੱਥੇ
 ਧੋਖਾ, ਫਰੇਬ, ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰ ਆਦਿ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਦਵੈਤ-ਭਾਵਨਾ
 ਕਾਇਮ ਰੱਖ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ-ਰੂਪ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪਖੰਡ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾ
 ਸਕਦਾ ਹੈ॥੩੧੭॥

ਕਬਿਤੁ ॥
 ਬਿਸਟਾ ਫਰੋਲੇਂ ਨਿਜ ਰੂਪ ਨੂੰ ਬਸਾਰ ਹੰਸ
 ਆਦ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿ ਕਿਉਂ ਬਣਿਆ ਹੈਂ ਕਾਗ ਤੂੰ ॥
 ਆਤਮਾ ਅਵੈਬੀ ਅੰਤ ਵਾਹਕ ਸਰੀਰ ਲਖ
 ਆਪ ਨੂੰ ਬਚਾਰ ਗਿਆਨ ਜਾਗਨੀ ਮੇਂ ਜਾਗ ਤੂੰ ॥
 ਅਸਲਾ ਇਕਾਗਰ ਨਿਵਿਰਤੀ ਭੁਲਾਇ ਕਰ
 ਰਚਦਾ ਕਿਉਂ ਮੂੜ ਪਰਵਿਰਤ ਦੇ ਬਾਗ ਤੂੰ ॥
 ਕੂੜ ਦਿਖਲਾਵੇ ਤੇ ਨਦਾਨ ਦਿਲੁ ਮੋੜ ਦੇਖੁ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਹੈਂ ਬ੍ਰਹਮ ਹੀ ਬੇਦਾਗ ਤੂੰ ॥੩੧੮॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਿਸਟਾ- ਗੰਦਗੀ। ਨਿਜ ਰੂਪ- ਆਪਣਾ ਅਸਲਾ। ਬਸਾਰ- ਭੁੱਲ ਕੇ। ਆਦ-
 ਮੂਲ। ਕਾਗ- ਕਾਂ। ਆਤਮਾ ਅਵੈਬੀ- ਅੰਸ਼ ਰੂਪ ਆਤਮਾ। ਵਾਹਕ- ਚਲਾਉਣ ਵਾਲਾ। ਲਖ-
 ਜਾਣ। ਗਿਆਨ ਜਾਗਨੀ- ਗਿਆਨ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ। ਅਸਲਾ ਇਕਾਗਰ- ਸੱਚ ਨਾਲ ਧਿਆਨ
 ਲਗਾ। ਨਿਵਿਰਤੀ- ਨਿਰਲੇਪਤਾ। ਮੂੜ- ਮੂਰਖ। ਪਰਵਿਰਤ- ਸੰਸਾਰਕ ਬੰਧਨ। ਕੂੜ- ਝੂਠ।
 ਬੇਦਾਗ- ਦੋਸ਼ ਰਹਿਤ, ਸੁੱਧ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚੋਂ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ
 ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਹੰਸ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੋਤੀ ਚੁਗਣ
 ਵਾਲਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਕਾਂ ਵਾਂਗ ਵਿਸ਼ਟਾ ਫਰੋਲਣ ਵਿਚ ਲੱਗਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ
 ਅੰਸ਼-ਰੂਪੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਸਰੀਰ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਮੰਨ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅਗਿਆਨਤਾ
 ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਅਸਲੇ ਨੂੰ ਭੁਲਾ
 ਕੇ ਨਿਵਿਰਤ ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸੰਸਾਰਕ ਬੰਧਨਾਂ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਝੂਠ ਅਤੇ ਦਿਖਾਵੇ
 ਤੋਂ ਮਨ ਮੋੜ ਕੇ ਅੰਦਰ ਦੇਖਣ ਨਾਲ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਆਪ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ ਅਤੇ
 ਨਿਰਮਲ ਹੈ ॥੩੧੮॥

ਕਬਿਤੁ॥

ਹੋਇਆ ਹੈਂ ਜੇ ਸਾਧ ਨਾ ਉਪਾਧ ਬਿਚ ਫਸ ਬੈਠ

ਆਧ ਤੇ ਬਿਆਧ ਔ ਉਪਾਧ ਭਾਰੀ ਰੋਗ ਹੈ॥

ਬਲੁ ਆਪਣਾ ਬਚਾਰ ਤੇ ਅਵਿਦਿਆ ਅਸਾਰ ਤਜ

ਧਰਮ ਬਸਾਰ ਹੋਰ ਧਾਰਨ ਅਜੋਗ ਹੈ॥

ਗੇਹੂੰ ਜਬ ਭੋਸ ਸੇ ਨਕਾਲ ਲੀਆ ਏਕ ਵੇਰ

ਤਿਸ ਹੀ ਮੇ ਮੇਲ ਫੇਰ ਕੈਸੇ ਕਹੋ ਜੋਗ ਹੈ॥

ਤਜ ਸੰਸਾਰ ਹੋਇ ਫਕੀਰ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ

ਗਿਰ ਪੈਣਾ ਬਾਤ ਦੁਰਦਿਸਾ ਵਾਲੀ ਹੋਗ ਹੈ॥੩੧੯॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਾਧ- ਮਨ ਨੂੰ ਸਾਧਣ ਵਾਲਾ। ਆਧ- ਚਿੰਤਾ, ਮਨ ਦਾ ਰੋਗ। ਬਿਆਧ- ਸਰੀਰਕ ਰੋਗ, ਬਿਮਾਰੀ। ਉਪਾਧ- ਭਰਮ, ਭੁਲੇਖਾ। ਬਲੁ- ਸ਼ਕਤੀ। ਅਵਿਦਿਆ ਅਸਾਰ- ਫੋਕਟ ਗਿਆਨ। ਤਜ- ਤਿਆਗ। ਬਸਾਰ- ਭੁੱਲ ਕੇ। ਧਾਰਨ- ਅਪਣਾਉਣਾ। ਅਜੋਗ- ਗਲਤ। ਗੇਹੂੰ- ਕਣਕ। ਭੋਸ- ਭੂਤੀ। ਜੋਗ- ਠੀਕ। ਗਿਰ ਪੈਣਾ- ਨੀਚੇ ਆਉਣਾ, ਸੰਸਾਰ ਵੱਲ ਪਰਤਣਾ। ਬਾਤ- ਗੱਲ। ਦੁਰਦਿਸਾ- ਭੈੜੀ ਦਿਸ਼ਾ, ਮੰਦੀ ਹਾਲਤ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸਾਧੂ ਹੋ ਕੇ ਮੁੜ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਧੂਆਂ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਭਰਮ-ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਆਧ, ਬਿਆਧ ਅਤੇ ਉਪਾਧ ਆਦਿ ਵੱਡੇ ਰੋਗਾਂ ਵਿਚ ਦੁਬਾਰਾ ਫਸ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੀ ਆਤਮ-ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਅਗਿਆਨਤਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਣਾ ਅਯੋਗ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਭੂਤੀ ਵਿਚੋਂ ਕਣਕ ਦਾ ਦਾਣਾ ਇਕ ਵਾਰੀ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਸ ਨੂੰ ਉਸੇ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਰਲਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਸਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਫਕੀਰੀ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਉਸ ਤੋਂ ਗਿਰ ਜਾਣਾ ਅਯੋਗ ਗੱਲ ਹੈ॥੩੧੯॥

ਕਬਿਤ॥

ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਬਚਾਰ ਬੁਨਿਆਦਿ ਪਰ ਕਾਇਮ ਹੋਹ
ਕਲਪਤ ਕਾਮਨਾਂ ਬਸਾਰ ਦੇਹ ਸਾਰੀਆਂ॥

ਸਚ ਦਾ ਬਪਾਰੁ ਕਰੁ ਝੂਠ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰੁ
ਇੰਦ੍ਰੀ ਸੰਕੋਚ ਸਭੇ ਛੱਡ ਬਿਭਚਾਰੀਆਂ॥

ਏਕ ਸਿਉਂ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰ ਦੂਸਰੇ ਕੀ ਰੀਤ ਤਜ
ਸੰਗ ਤਜੇ ਏਕ ਕਾ ਤਾਂ ਹੋਵਣ ਖੁਆਰੀਆਂ॥

ਜਾਤ ਪਾਤ ਮਾਣੁ ਨਹੀ ਸੰਗ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
ਆਖਰ ਦੀ ਵਾਰ ਕੰਮ ਆਵਣ ਸਵਾਰੀਆਂ॥੩੨੦॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬੁਨਿਆਦਿ- ਨੀਂਵ। ਕਲਪਤ ਕਾਮਨਾਂ- ਝੂਠੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ। ਬਸਾਰ ਦੇਹ- ਤਿਆਗ ਦੇ। ਬਪਾਰੁ- ਵਣਜ। ਸੰਕੋਚ- ਵੱਸ ਵਿਚ ਕਰ। ਬਿਭਚਾਰੀਆਂ- ਪਰਇਸਤਰੀ ਜਾਂ ਪੁਰਸ਼ ਗਮਨ। ਰੀਤ- ਚਾਲ। ਤਜੇ- ਛੱਡੇ। ਖੁਆਰੀਆਂ- ਪਰੇਸ਼ਾਨੀਆਂ। ਜਾਤ ਪਾਤ- ਜਾਤ ਅਤੇ ਗੋਤ। ਮਾਣੁ- ਹੰਕਾਰ। ਸਵਾਰੀਆਂ- ਸੁਚੱਜੀ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਵਾਲੇ ਅਮਲ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸੁਭ ਅਮਲਾਂ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਦਾ ਵਿਖਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਵਾਲੀ ਬੁਨਿਆਦ ਕਾਇਮ ਕਰਕੇ ਹੋਰ ਸਾਰੀਆਂ ਝੂਠੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਵਿਸਾਰ ਦੇਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਝੂਠ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਸੱਚ ਦੇ ਵਪਾਰ ਰਾਹੀਂ ਸਮੂਹ ਵਿਭਚਾਰੀਆਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਦਵੈਤ ਦੀ ਰੀਤ ਛੱਡ ਕੇ ਅਦਵੈਤ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਨੀ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਾਲੀ ਰੁਚੀ ਛੱਡਣ ਨਾਲ ਖੁਆਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਅਖੀਰ ਵੇਲੇ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸੁਚੱਜੀ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਵਾਲੇ ਅਮਲ ਕੰਮ ਆਉਂਦੇ ਹਨ॥੩੨੦॥

ਕਬਿਤ॥

ਈਸਰ ਉਪਾਧੀ ਅਤੇ ਜੀਵ ਹੈ ਅਵਿਦਿਆ ਮੇ
 ਬੈਠ ਕੇ ਇਕਾਗਰ ਬਿਚਾਰ ਲੈ ਤਹਕੀਕ ਤੂੰ॥
 ਲਖਤਾ ਸਰੂਪ ਕੀ ਅਪਾਰ ਅਪਰੰਪਰ ਹੈ
 ਦੋਨੋ ਸੇ ਬਸੇਸ ਐਸੀ ਰਖਦਾਂ ਤੁਫੀਕ ਤੂੰ॥
 ਵਹਾਂ ਹੈ ਨਾ ਹਮ ਤੁਮ ਦਫਤਰ ਗੁੰਮ ਸਭ
 ਕਹਾਂ ਹੈ ਉਪਾਧ ਜਹਾਂ ਸੂਖਮ ਬਰੀਕ ਤੂੰ॥
 ਈਸ ਜੀਵ ਸੇ ਨਚਾਹ ਹੋ ਨਦਾਨ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਕਰੇ ਚਾਹ ਕਿਸ ਦੀ ਜਾਂ ਖੁਦ ਹੈਂ ਰਫੀਕ ਤੂੰ॥੩੨੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਈਸਰ ਉਪਾਧੀ- ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਰੁਤਬਾ। ਅਵਿਦਿਆ- ਅਗਿਆਨਤਾ। ਇਕਾਗਰ- ਚਿੰਤ ਬਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ। ਤਹਕੀਕ- ਸਚਾਈ। ਲਖਤਾ- ਸਮਝ। ਅਪਾਰ- ਪਾਰ ਰਹਿਤ। ਅਪਰੰਪਰ- ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ। ਬਸੇਸ- ਵੱਖਰੀ, ਵੱਧ। ਤੁਫੀਕ- ਸ਼ਕਤੀ। ਦਫਤਰ- ਲੇਖਾ-ਜੋਖਾ। ਉਪਾਧ- ਭਰਮ, ਭੁਲੇਖਾ। ਸੂਖਮ ਬਰੀਕ- ਬਹੁਤ ਸੂਖਮ। ਈਸ- ਬ੍ਰਹਮ। ਨਚਾਹ- ਅਨਇੱਛਤ। ਖੁਦ- ਆਪ। ਰਫੀਕ- ਦੋਸਤ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਸਚਾਈ ਨੂੰ ਇਕਾਗਰ ਚਿੰਤ ਹੋ ਕੇ ਜਾਣ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਤਾਂ ਇਕ ਹਨ ਪਰ ਅਵਿਦਿਆ ਕਾਰਨ ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਦੀ ਸੋਝੀ ਅਪਰੰਪਰ ਹੈ ਪਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਉੱਤੇ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਬ੍ਰਹਮ ਸੂਖਮ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉੱਥੇ ਮੈਂ-ਮੇਰੀ ਅਤੇ ਲੇਖਾ-ਜੋਖਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਰਮ ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਅਤੇ ਜੀਵ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਉਪਰੰਤ ਸਭ ਇੱਛਾਵਾਂ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਭਾਵ ਜਦੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਅਸਲ ਦੋਸਤ ਬਣ ਗਿਆ ਫਿਰ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਇੱਛਾ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਭਰਮ-ਭੁਲੇਖੇ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ॥੩੨੧॥

ਕਬਿਤਾ॥

ਖੁਦ ਖੁਦ ਗਾਂਵਦਾ ਹੈਂ ਪਿਆ ਹੀ ਤੂੰ ਰਾਤ ਦਿਨ
 ਖੁਦ ਦਾ ਨਸਾਨ ਦੇਹ ਨਾਂ ਰਖੁ ਅਬ ਰੋਲ ਤੂੰ॥
 ਆਪਣਾ ਹੀ ਆਪ ਹੈਂ ਜਣਾਇ ਰਿਹਾਂ ਕਿਸ ਬਿਧ
 ਬਲੁ ਏਹ ਫਸਾਦ ਵਾਲਾ ਦਸੁ ਸਾਰਾ ਖੋਲ ਤੂੰ॥
 ਮੂਰਖੁ ਬਕਾਰੀ ਭੀ ਇਹ ਕਹੇਗਾ ਮਲੀਨ ਮੱਤ
 ਮੈਂ ਹੀ ਖੁਦ ਰਬੁ ਇਸ ਪੜਦੇ ਨੂ ਫੋਲ ਤੂੰ॥
 ਨਿਰਨਾ ਨਤਾਰ ਅਗੇ ਬੋਲ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਾ ਘੋਲ ਪਾਂਈ ਝੇੜਾ ਰਖ ਗੋਲ ਤੂੰ॥੩੨੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਨਸਾਨ- ਚਿੰਨ੍ਹ। ਦੇਹ- ਸਰੀਰ। ਅਬ- ਹੁਣ। ਰੋਲ- ਗਵਾ ਦੇ। ਜਣਾਇ ਰਿਹਾਂ- ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਰਿਹਾ। ਬਿਧ- ਢੰਗ। ਬਲੁ- ਵਲੇਵਾਂ, ਘੁੰਡੀ। ਫਸਾਦ- ਝਗੜਾ। ਬਕਾਰੀ- ਵਿਕਾਰ ਯੁਕਤ ਮਨੁੱਖ। ਮਲੀਨ ਮੱਤ- ਮੈਲੀ ਮੱਤ ਵਾਲਾ। ਖੁਦ ਰਬੁ- ਮੈਂ ਬ੍ਰਹਮ ਹਾਂ। ਨਿਰਨਾ ਨਤਾਰ- ਸੱਚ-ਝੂਠ ਦਾ ਨਬੇੜਾ ਕਰਨਾ। ਕਿਸੇ ਦਾ ਘੋਲ- ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ। ਝੇੜਾ- ਝਗੜਾ। ਗੋਲ- ਸਪਸ਼ਟ ਨਾ ਦੱਸਣਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰੱਬ ਕਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਦਿਨੇ-ਰਾਤ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹੀ ਰੱਬ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਇਸ ਐਲਾਨ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਦੱਸਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਬਾਰੇ ਅਜਿਹਾ ਕਹਿਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੈਵੀ ਅਨੁਭਵ ਦੀ ਘੁੰਡੀ ਖੋਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਵਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਖੋਟੀ ਮੱਤ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰੱਬ ਕਹਿਣ ਲੱਗ ਪੈਣਗੇ। ਜਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਪਸ਼ਟ ਨਿਰਣਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੁਆਰਾ ਕਹੀ ਗਈ ਗੱਲ ਨੂੰ ਕਹਿ ਕੇ ਝਗੜਾ ਵਧਾਉਣ ਨਾਲੋਂ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣਾ ਯੋਗ ਹੈ॥੩੨੨॥

ਕਬਿਤੁ॥

ਬੋਲ ਮੂਹੋਂ ਆਖਣਾ ਸੁਖੈਨ ਜੇਹਾ ਖੁਦ ਦਾ ਹੈ
 ਖੁਦੀਓਂ ਬੇਖੁਦ ਪਰੇ ਜਾਨਣਾ ਅਪਾਰ ਦਾ॥
 ਮਨ ਬੁਧ ਇੰਦ੍ਰੀ ਦੇ ਬਿਸੇ ਤੇ ਹੈ ਪਰੇ ਖੁਦ
 ਹਮ ਤੁਮ ਕੁਝ ਨਾ ਤਹ ਪਦੁ ਨਿਰਾਕਾਰ ਦਾ॥
 ਬਾਤ ਇਹ ਬਰੀਕ ਹੈ ਨਮੂਨਿਓਂ ਨਗਾਹ ਚੱਕ
 ਰੋਗ ਸੋਗ ਚਾਹ ਮਿਟੇ ਭਾਸਨਾ ਅਜਾਰ ਦਾ॥
 ਬਿਨਾ ਹੀ ਤਰੀਕੇ ਇਸ ਹੋਇ ਭਗਵਾਂਨ ਦਾਸ
 ਖੁਦ ਨਾ ਪੁਕਾਰ ਮਤ ਬਾਜੀ ਜਾਏਂ ਹਾਰਦਾ॥੩੨੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸੁਖੈਨ- ਸੌਖਾ। ਖੁਦ- ਮੈਂ, ਆਪਣਾ। ਖੁਦੀਓਂ ਬੇਖੁਦ- ਹਉਮੈ ਦਾ ਤਿਆਗ। ਪਰੇ- ਦੂਰ। ਅਪਾਰ- ਪਾਰ ਰਹਿਤ, ਬ੍ਰਹਮ। ਮਨ- ਸੰਕਲਪ ਸ਼ਕਤੀ। ਬੁਧ- ਅਕਲ। ਇੰਦ੍ਰੀ ਦੇ ਬਿਸੇ- ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ, ਰਸ ਆਦਿ ਪੰਜ ਵਿਸ਼ੇ। ਪਦੁ- ਰੁਤਬਾ। ਨਿਰਾਕਾਰ- ਅਕਾਰ ਰਹਿਤ, ਪਰਮਾਤਮਾ। ਬਰੀਕ- ਸੂਖਮ। ਨਮੂਨਿਓਂ- ਨਕਲ ਕਰਕੇ ਉਹੋ-ਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਬਣਾਉਣਾ। ਨਗਾਹ- ਨਜ਼ਰ। ਭਾਸਨਾ- ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣਾ। ਅਜਾਰ- ਦੁੱਖ। ਮਤ- ਕਿਤੇ। ਬਾਜੀ- ਖੇਡ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਬ੍ਰਹਮ ਤੱਕ ਪੁੱਜੇ ਬਗ਼ੈਰ ਉਸ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਕਹਿਣਾ ਸੁਖਾਲਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਤੱਕ ਪੁੱਜਣ ਲਈ ਹਉਮੈ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਣਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਨਿਰਾਕਾਰ ਬ੍ਰਹਮ ਮਨ, ਬੁੱਧੀ, ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਮੇਰ-ਤੇਰ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਸੂਖਮ ਗੱਲ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕਹੀ ਹੋਈ ਗੱਲ ਨੂੰ ਦੱਸਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਆਪ ਉਸ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਰੋਗ, ਸੋਗ, ਇੱਛਾਵਾਂ ਅਤੇ ਦੁੱਖ ਮਿਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਢੰਗ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਦੱਸਣ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਦੀ ਬਾਜੀ ਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੩੨੩॥

ਕਬਿਤੁ॥
 ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਦਿਸਦੇ ਹੈਂ ਜੀਵ ਅਲਪਗਤਾ ਮੇਂ
 ਹਰ ਸਰਬਗ ਇਕ ਰਿਹਾ ਭਰਪੂਰ ਹੈ॥
 ਜਲ ਬਲ ਮੂਰਖ ਤੇ ਚਤਰ ਮੇ ਏਕ ਰਸ
 ਪਸੂਆਂ ਪਖੇਰੂਆਂ ਮੇ ਤਿਸ ਦਾ ਹੀ ਨੂਰ ਹੈ॥
 ਐਸਾ ਨਿਰਦੋਖ ਨਿਰਦੁੰਦ ਦਿਲਦਾਰ ਹੈਂ ਤੂੰ
 ਦੰਡ ਦੇਣ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਾ ਤੁਧ ਮਕਦੂਰ ਹੈ॥
 ਦੇਹ ਕਰ ਦੁਖ ਜੇਹੜੇ ਪਾਏਂ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਤੇਰਾ ਹੀ ਇਹੁ ਫੇੜੁ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕਸੂਰ ਹੈ॥੩੨੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ- ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ। ਅਲਪਗਤਾ- ਥੋੜੀ ਜਾਣਕਾਰੀ। ਸਰਬਗ- ਸਰਬ-ਗਿਆਤਾ। ਭਰਪੂਰ- ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ। ਜਲ- ਪਾਣੀ, ਭਾਵ ਸਮੁੰਦਰ। ਬਲ- ਧਰਤੀ। ਏਕ ਰਸ- ਸਮਾਨ ਰੂਪ ਵਿਚ। ਪਖੇਰੂਆਂ- ਪੰਛੀਆਂ। ਨੂਰ- ਪ੍ਰਕਾਸ਼। ਨਿਰਦੋਖ- ਦੋਸ਼ ਰਹਿਤ। ਨਿਰਦੁੰਦ- ਪੱਖ-ਪਾਤ ਰਹਿਤ। ਮਕਦੂਰ- ਸ਼ਕਤੀ, ਸਮਰੱਥਾ। ਦੇਹ- ਸਰੀਰ। ਫੇੜ- ਖਰਾਬੀ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਕਰਮ-ਫਲ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਜੀਵ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਸਾਰਿਆਂ ਅੰਦਰ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਲ, ਬਲ, ਮੂਰਖ, ਸਿਆਣੇ, ਪਸੂ, ਪੰਛੀਆਂ ਆਦਿ ਸਾਰਿਆਂ ਅੰਦਰ ਉਸੇ ਦੀ ਜੋਤ ਇਕ-ਰਸ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਸਭ ਨੂੰ ਦੰਡ ਦੇਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਦੋਸ਼ ਰਹਿਤ ਅਤੇ ਪੱਖ-ਪਾਤ ਰਹਿਤ ਉਹ ਪਿਆਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੰਡ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਜਿਹੜੇ ਦੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਕਸੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ॥੩੨੪॥

ਕਬਿਤ॥

ਤੂੰ ਹੀ ਰਬ ਹੈਂ ਰਸੂਲ ਤੂੰ ਹੀ ਸਰਬ ਕਾ ਮੂਲ ਤੂੰ ਹੀ
 ਭੂਲ ਹੈਂ ਅਭੂਲ ਫੂਲ ਕਾਂਟਾ ਖੁਦ ਨੂਰ ਤੂੰ॥
 ਤੂੰ ਹੀ ਰਾਮ ਅਵਤਾਰ ਤੂੰ ਹੀ ਕ੍ਰਿਸਨ ਮੁਰਾਰ
 ਤੂੰ ਹੀ ਧੌਲ ਅਸਵਾਰ ਹਮਵਾਰ ਹਵਾ ਹੂਰ ਤੂੰ॥
 ਮਹੰਮਦ ਜਸੂਹ ਤੂੰ ਹੀ ਬਿਆਪਕ ਸਮੂਹ ਤੂੰ ਹੀ
 ਅਲੀ ਵਲੀ ਰੂਹ ਨੂਹ ਭਇਆ ਹੈ ਕੋਹਤੂਰ ਤੂੰ॥
 ਗੋਰਖ ਗੋਬਿੰਦ ਇੰਦ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈ ਨਰਿੰਦ ਜਿੰਦ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਅਨਲਹਕ ਮਨਸੂਰ ਤੂੰ॥੩੨੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਰਸੂਲ- ਪੈਗੰਬਰ। ਮੂਲ- ਆਦਿ। ਕਾਂਟਾ- ਕੰਡਾ। ਧੌਲ ਅਸਵਾਰ- ਸ਼ਿਵ।
 ਹਮਵਾਰ- ਇਕੋ-ਜਿਹਾ। ਹਵਾ- ਹਜ਼ਰਤ ਆਦਮ ਦੀ ਪਤਨੀ। ਹੂਰ- ਅਪਸਰਾ। ਜਸੂਹ-
 ਯਿਸੂ ਮਸੀਹ। ਅਲੀ- ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਚੌਥਾ ਖਲੀਫਾ। ਵਲੀ- ਰੱਬ ਦੀ ਨੇਤਤਾ ਵਾਲਾ। ਨੂਹ-
 ਇਕ ਪੈਗੰਬਰ। ਕੋਹਤੂਰ- ਤੂਰ ਨਾਮਕ ਪਹਾੜ। ਗੋਰਖ- ਗੋਰਖ ਨਾਥ। ਗੋਬਿੰਦ- ਸੰਸਾਰ ਦੀ
 ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਇੰਦ- ਇੰਦਰ। ਨਰਿੰਦ- ਰਾਜਾ। ਜਿੰਦ- ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਜਾਨ। ਅਨਲਹਕ-
 ਮੈਂ ਰੱਬ ਹਾਂ। ਮਨਸੂਰ- ਇਕ ਸੂਫੀ ਫਕੀਰ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਮੂਹ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਹਸਤੀਆਂ ਨੂੰ
 ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ
 ਆਪ ਹੀ ਰਸੂਲ, ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਮੂਲ, ਭੁੱਲ, ਅਭੁੱਲ, ਫੁੱਲ, ਕੰਡਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ ਹੈ।
 ਰਾਮ, ਕ੍ਰਿਸਨ, ਸ਼ਿਵ, ਹਜ਼ਰਤ ਆਦਮ ਦੀ ਪਤਨੀ, ਅਪਸਰਾਵਾਂ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਉਸੇ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ
 ਹਨ। ਮੁਹੰਮਦ ਅਤੇ ਯਿਸੂ ਮਸੀਹ ਸਮੇਤ ਉਹ ਹਰ ਇਕ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪ
 ਹੀ ਅਲੀ, ਵਲੀ, ਰੂਹ, ਨੂਹ ਅਤੇ ਕੋਹਤੂਰ ਦਾ ਪਹਾੜ ਹੈ। ਗੋਰਖ, ਗੋਬਿੰਦ, ਇੰਦ ਆਦਿ
 ਸਮੇਤ ਅਨਲਹਕ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਮਨਸੂਰ ਵੀ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਹੈ॥੩੨੫॥

ਕਬਿਤ॥

ਤੌਰੇਤ ਔ ਅੰਜੀਲ ਫੁਰਕਾਨ ਤੇ ਜੰਬੂਰ ਚਾਰੇ

ਕਹਣ ਕਤਾਬਾਂ ਬੋਲ ਪਰਵੁਰਦਗਾਰ ਦੇ॥

ਜੁਜਰ ਸਿਆਮ ਰਿਗਬੇਦ ਔ ਅਬਰਬਣ

ਚੌਹਨ ਕੇ ਮਹਾਵਾਂਕ ਬ੍ਰਹਮ ਹੀ ਪੁਕਾਰਦੇ॥

ਨਿਆਇ ਮਮਾਨਸਾ ਬਸੇਖਖ ਪਤੰਜਲ

ਬੇਦਾਂਤ ਸਾਂਖ ਸਾਸਤ੍ਰ ਬ੍ਰਹਮ ਹੀ ਉਚਾਰਦੇ॥

ਬ੍ਰਹਮ ਅਦੈ ਬਿਨ ਦੂਸਰੇ ਨਾ ਭਯੋ ਕਛੂ

ਦਾਸ ਭਗਵਾਂਨ ਬੋਲ ਫਕਰ ਬਹਾਰ ਦੇ॥੩੨੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਤੌਰੇਤ- ਯਹੂਦੀਆਂ ਦਾ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ। ਅੰਜੀਲ (ਇੰਜੀਲ)- ਈਸਾਈਆਂ ਦਾ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ। ਫੁਰਕਾਨ- ਕੁਰਾਨ। ਜੰਬੂਰ- ਹਜ਼ਰਤ ਦਾਉਦ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ। ਕਤਾਬਾਂ- ਸਾਮੀ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ। ਪਰਵੁਰਦਗਾਰ- ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ। ਜੁਜਰ- ਯਜੁਰਵੇਦ। ਸਿਆਮ- ਸਾਮਵੇਦ। ਅਬਰਬਣ- ਅਬਰਵੇਦ। ਚੌਹਨ- ਚਾਰਾਂ। ਨਿਆਇ- ਨਯਾਯ, ਮਮਾਨਸਾ- ਮੀਮਾਂਸਾ, ਬਸੇਖਖ- ਵੈਸ਼ੇਸ਼ਿਕ। ਪਤੰਜਲ- ਪਾਤੰਜਲ। ਬੇਦਾਂਤ- ਵੇਦਾਂਤ, ਸਾਂਖ- ਸਾਂਖਯ। ਸਾਸਤ੍ਰ- ਛੇ ਸ਼ਾਸਤਰ। ਅਦੈ- ਇਕ। ਬਹਾਰ- ਅਨੰਦ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸਮੂਹ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਵਿਚ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਵਰਨਨ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੌਰਾਹ, ਅੰਜੀਲ, ਕੁਰਾਨ, ਜੰਬੂਰ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਦਾ ਵਿਖਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਚਾਰੇ ਵੇਦ - ਯਜੁਰਵੇਦ, ਸਾਮਵੇਦ, ਰਿਗਵੇਦ ਅਤੇ ਅਬਰਵੇਦ - ਵੀ ਉਸੇ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਵਾਕ ਹੀ ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ। ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਛੇ ਸ਼ਾਸਤਰ - ਨਯਾਯ, ਵੈਸ਼ੇਸ਼ਿਕ, ਸਾਂਖਯ, ਯੋਗ, ਮੀਮਾਂਸਾ, ਵੇਦਾਂਤ - ਉਸੇ ਬਾਰੇ ਹੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਸਾਧੂ ਅਤੇ ਫਕੀਰ ਇਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਦਵੈਤ ਬ੍ਰਹਮ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਨਹੀਂ ਹੈ॥੩੨੬॥

ਕਬਿਤੁ ॥

ਆਤਮਾਂ ਅਖੰਡ ਖੰਡ ਖੰਡਨ ਮੇਂ ਖੰਡ ਅਬ
 ਹੋਬੇ ਤਾਂ ਅਖੰਡ ਜਬ ਜਾਣੇ ਨਿਰਾਕਾਰ ਨੂੰ ॥
 ਆਸਕਾਂ ਦੀ ਚਾਲ ਚਲੁ ਸਿਖਿਆ ਬਚਾਰ ਏਹ
 ਸਾਖੀ ਦੀ ਸਿਆਣ ਕਰੁ ਛੁਡ ਕੇ ਅਕਾਰ ਨੂੰ ॥
 ਅਨੇਕ ਸੇ ਉਠਾਇ ਆਖ ਏਕ ਮੇਂ ਨਗਾਹਿ ਲਾਇ
 ਬਾਸਨਾਂ ਕੋ ਰੋਕ ਮੋੜ ਮਨ ਦੀ ਮੁਹਾਰ ਨੂੰ ॥
 ਕਹੇ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਬੰਦਗੀ ਹੈ ਬੰਦ ਹੋਣ
 ਸੁੰਨ ਦੀ ਸਮਾਧ ਮੇ ਨਿਹਾਰਿ ਕਰਤਾਰ ਨੂੰ ॥੩੨੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅਖੰਡ- ਜਿਸ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਨਾ ਹੋ ਸਕਣ, ਇਕ। ਖੰਡਨ ਮੇਂ- ਟੁਕੜਿਆਂ ਵਿਚ। ਨਿਰਾਕਾਰ- ਅਕਾਰ ਰਹਿਤ, ਪਰਮਾਤਮਾ। ਆਸਕਾਂ- ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮੀ। ਸਿਆਣ- ਪਛਾਣ। ਅਕਾਰ- ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਜਗਤ। ਨਗਾਹਿ- ਨਜ਼ਰ। ਬਾਸਨਾਂ- ਆਸ਼ਾਵਾਂ। ਮੁਹਾਰ- ਲਗਾਮ। ਬੰਦ ਹੋਣ- ਭਟਕਣਾ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ। ਸੁੰਨ ਦੀ ਸਮਾਧ- ਅਫੁਰ ਅਵਸਥਾ। ਨਿਹਾਰਿ- ਦੇਖ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਅਨੇਕਤਾ ਵਿਚ ਇਕ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਖੰਡ ਆਤਮਾ ਵਿਭਿੰਨ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਖੰਡ-ਖੰਡ ਭਾਵ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਹ ਨਿਰਾਕਾਰ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਅਖੰਡ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਸਾਕਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਨਿਰਾਕਾਰ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੀਆਂ ਵਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮੋੜਦੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਨੇਕਤਾ ਤੋਂ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਭਟਕਣ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਅਫੁਰ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ॥੩੨੭॥

ਕਬਿਤ॥

ਅਸਲਾ ਅਛੇਦ ਰੂਪ ਹੀਏ ਮੇਂ ਹਿਸਾਬ ਲਾਉ
 ਵਜਾ ਕਿਸ ਜੀਵ ਹੋਇ ਪਾਵਦਾਂ ਅਜਾਰ ਤੂੰ॥
 ਫੁਰਨੇ ਫਲਾਰ ਗਿਆ ਆਤਮਾਂ ਅਭੇਦ ਭੁਲ
 ਇਸ ਬਿਧਿ ਮੁਠਿਆ ਹੈਂ ਅੜਦ ਬਜਾਰ ਤੂੰ॥
 ਬਿਭਚਾਰਨੀ ਜਿਉਂ ਨਾਰ ਹੋਇ ਛਡ ਕੇ ਸੁਭਾਉ ਸੀਲ
 ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮ ਤੇ ਹੈਂ ਜੀਵ ਬਿਚਕਾਰ ਤੂੰ॥
 ਅਜੇ ਭੀ ਬਿਚਾਰ ਨਿਜ ਰੂਪ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਲੱਜਤ ਜਹਾਨ ਦੀ ਦੇ ਪਾਉ ਸਿਰਿ ਛਾਰ ਤੂੰ॥੩੨੮॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅਸਲਾ- ਮੂਲ। ਅਛੇਦ- ਨਾ ਛੇਦਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ, ਅਖੰਡ। ਹੀਏ- ਹਿਰਦਾ। ਹਿਸਾਬ ਲਾਉ- ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ। ਵਜਾ- ਕਾਰਨ। ਅਜਾਰ- ਦੁੱਖ। ਫੁਰਨੇ- ਸੰਕਲਪ। ਫਲਾਰ- ਪਾਸਾਰ ਕੇ। ਅਭੇਦ- ਜਿਸ ਨੂੰ ਖੰਡਿਤ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਮੁਠਿਆ- ਠੱਗਿਆ ਗਿਆ। ਅੜਦ ਬਜਾਰ- ਛਾਉਣੀ ਦਾ ਬਜ਼ਾਰ, ਸਦਰ ਬਜ਼ਾਰ। ਬਿਭਚਾਰਨੀ- ਪਰ-ਪੁਰਖ ਗਮਨ ਵਾਲੀ। ਸੁਭਾਉ ਸੀਲ- ਸ਼ਾਂਤ-ਸੁਭਾਅ। ਨਿਜ ਰੂਪ- ਮੂਲ ਸਰੂਪ। ਲੱਜਤ- ਮੌਜ। ਛਾਰ- ਸਵਾਹ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਅਸਲਾ ਤਾਂ ਅਖੰਡ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਇਹ ਹਿਸਾਬ ਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੁੱਖ ਕਿਉਂ ਭੋਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਖੰਡ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਫੁਰਨਿਆਂ ਵਿਚ ਫਸਣ ਨਾਲ ਉਹ ਠੱਗਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਆਪਣਾ ਸੀਲ ਸੁਭਾਅ ਛੱਡ ਕੇ ਇਸਤਰੀ ਵਿਭਚਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਾਲੇ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸੁਆਦ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਮਿੱਟੀ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ॥੩੨੮॥

ਕਬਿਤ॥

ਹੋਇ ਨਿਰਪੱਛ ਸਭੋ ਏਕ ਹੀ ਫਕੀਰ ਜਾਣ
 ਦੁਐਤ ਨਹੀ ਕੋਇ ਕਰ ਦੇਖ ਲੈ ਸਨਾਸ ਤਾਂ॥
 ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਉਹੁ ਜੇਹੜਾ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਬਚਾਰ ਕਰੇ
 ਹੋਵਦਾ ਉਦਾਸੀ ਹੋਇ ਮਾਇਆ ਤੇ ਉਦਾਸ ਤਾਂ॥
 ਅਸਲ ਤਰੀਕਾ ਤਤ ਏਹੋ ਸੁੰਨਿਆਸੀਆਂ ਦਾ
 ਆਸ ਬਾਸ ਤਿਆਗ ਕਰ ਹੋਵਣਾ ਨਰਾਸ ਤਾਂ॥
 ਬਣਾਵਟ ਉਡਾਇ ਜਬ ਦੇਖੀ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਨਿਕਲੀ ਨਾ ਦੁਐਤ ਦਰਵੇਸ ਇਕ ਖਾਂਸ ਤਾਂ॥੩੨੯॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਨਿਰਪੱਛ- ਪੱਖ-ਪਾਤ ਰਹਿਤ। ਸਭੋ- ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਹਰ ਤਰਫ ਤੋਂ। ਦੁਐਤ- ਦੂਜਾ ਭਾਵ। ਸਨਾਸ- ਪਛਾਣ। ਉਦਾਸ- ਉਪਰਾਮ, ਨਿਰਲੇਪ। ਤਤ- ਸਾਰ। ਆਸ- ਇੱਛਾ। ਬਾਸ- ਵਾਸਨਾ। ਨਰਾਸ- ਇੱਛਾ ਰਹਿਤ। ਬਣਾਵਟ- ਅਡੰਬਰ। ਖਾਂਸ- ਵਿਸ਼ੇਸ਼, ਅਲੱਗ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਦਵੈਤ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਅਦਵੈਤ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸਲ ਫਕੀਰ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਿਰਪੱਖ ਹੋਵੇ, ਮਨ ਵਿਚ ਦਵੈਤ-ਭਾਵ ਨਾ ਰੱਖੇ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਸਮਾਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਦੇਖੇ। ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਉਹ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇ ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਅਸਲ ਉਦਾਸੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਦੇ ਸੰਨਿਆਸ ਦਾ ਢੰਗ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇੱਛਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਾਸਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਭਰਮ ਦਾ ਪਰਦਾ ਦੂਰ ਹੋਣ ਨਾਲ ਦਵੈਤ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ॥੩੨੯॥

ਕਬਿਤ॥

ਦਾਨੇ ਦਰਵੇਸ ਜੁ ਹਮੇਸ ਹੈਂ ਕਲੇਸ ਬਿਨ
 ਸਮਝ ਨਰੇਸ ਇਹ ਬਸੇਸ ਹੈਂ ਬਚਾਰ ਮੇ॥
 ਕੈਸੇ ਹੈਂ ਅਤੀਤ ਚੀਤ ਨਹੀ ਜਿਨ ਹਾਰ ਜੀਤ
 ਰੀਤ ਮੇ ਨਾ ਨੀਤ ਹੈ ਪ੍ਰੀਤਿ ਦਿਲਦਾਰ ਮੇ॥
 ਲੈਂਦੇ ਕੀ ਅਨੰਦ ਨਿਰਦੁੰਦ ਦਿਲ ਬੰਦ
 ਮੰਦ ਪੰਦ ਨੂ ਤਿਆਗਿ ਰਹਿਦੇ ਆਤਮ ਅਧਾਰ ਮੇ॥
 ਸੰਜਮੀ ਤੇ ਧੀਰਜੀ ਸੰਤੋਖੀ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਸਾਹਿਨ ਕੇ ਸਾਹ ਜੋ ਸਮਾਏ ਸਮਸਾਰ ਮੇ॥੩੩੦॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਦਾਨੇ- ਸਿਆਣੇ। ਕਲੇਸ ਬਿਨ- ਲੜਾਈ ਝਗੜਿਆਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ। ਨਰੇਸ- ਰਾਜਾ। ਬਸੇਸ- ਖਾਸ। ਅਤੀਤ- ਤਿਆਗੀ। ਜੀਤ- ਜਿੱਤ। ਰੀਤ- ਮਰਯਾਦਾ। ਨੀਤ- ਰੁਚੀ। ਦਿਲਦਾਰ- ਪਿਆਰਾ, ਪਰਮਾਤਮਾ। ਨਿਰਦੁੰਦ- ਪੱਖ-ਪਾਤ ਰਹਿਤ। ਦਿਲ ਬੰਦ- ਮਨ ਨੂੰ ਵੱਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਮੰਦ ਪੰਦ- ਭੈੜੀ ਸਿੱਖਿਆ, ਦੋਸ਼ ਯੁਕਤ ਮਰਯਾਦਾ। ਅਧਾਰ- ਆਸਰਾ। ਧੀਰਜੀ- ਸਹਿਜ ਵਾਲਾ। ਸਾਹਿਨ ਕੇ ਸਾਹ- ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ। ਸਮਸਾਰ- ਸਮ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਸਮਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਦਰਵੇਸ਼ ਅਤੇ ਸੂਝਵਾਨ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਕਲੇਸ਼ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਹੀ ਰਾਜੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਉਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਤਿਆਗੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਜਿੱਤ-ਹਾਰ ਵਾਲੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰੁਚੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ, ਉਹ ਹੀ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਪੱਖ-ਪਾਤ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ, ਮਨ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਭੈੜੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਆਤਮ ਆਧਾਰ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਸੰਜਮੀ, ਧੀਰਜਵਾਨ, ਸੰਤੋਖੀ ਅਤੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ॥੩੩੦॥

ਕਬਿਤ॥

ਬਾਸਨਾਂ ਦੇ ਪਿਛੇ ਲਗ ਹੋਈ ਨਾ ਖੁਆਰ ਯਾਰ
 ਬਾਸਨਾ ਦੇ ਮਾਰੇ ਨੂੰ ਟਕਾਣਾ ਨਹੀਂ ਥਾਂ ਓਇ॥
 ਬਾਸਨਾ ਦੇ ਅੰਗ ਲਗ ਹੋਇਓ ਜੇ ਚਲਾਇਮਾਨ
 ਪਾਵੇਂਗਾ ਅਜਾਬ ਬਣ ਕੂਕਰ ਤੇ ਕਾਂ ਓਇ॥
 ਬਾਸਨਾ ਦੀ ਤਾਰ ਤੋੜ ਪਾਏਂਗਾ ਦੀਦਾਰ ਜਬ
 ਹੋਇਗਾ ਅਚਲ ਜੇ ਸਮੂਹ ਸੁਖ ਤਾਂ ਓਇ॥
 ਨਿਜ ਧਾਂਮ ਦੇ ਮਕਾਂਨ ਮੇ ਸਮਾਇ ਭਗਵਾਂਨ ਦਾਸ
 ਹਮ ਤੁਮ ਨਹੀਂ ਜਹਾਂ ਰੂਪ ਰੇਖ ਨਾ ਓਇ॥੩੩੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਾਸਨਾਂ- ਵਿਕਾਰ ਯੁਕਤ ਇੱਛਾਵਾਂ। ਖੁਆਰ- ਦੁਖੀ, ਬਰਬਾਦ। ਟਕਾਣਾ- ਠਾਹਰ। ਅੰਗ ਲਗ- ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ। ਚਲਾਇਮਾਨ- ਅਸਥਿਰ। ਅਜਾਬ- ਦੁੱਖ। ਕੂਕਰ- ਕੁੱਤਾ। ਦੀਦਾਰ- ਦਰਸ਼ਨ। ਅਚਲ- ਸਥਿਰ। ਨਿਜ ਧਾਂਮ ਦੇ ਮਕਾਂਨ- ਆਤਮ ਅਸਥਾਨ। ਸਮਾਇ- ਲੀਨ ਹੋ ਕੇ। ਰੂਪ- ਸਰੂਪ, ਸ਼ਕਲ। ਰੇਖ- ਚਿੰਨ੍ਹ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਦੇ ਗਿਆਨ ਰਾਹੀਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਕਰ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਾਸਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੱਗ ਕੇ ਖੁਆਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਫਸੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਟਿਕਾਣਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਵਾਸਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੱਗ ਕੇ ਜੇਕਰ ਚੰਚਲਤਾਈ ਭਾਰੂ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੁੱਤੇ ਅਤੇ ਕਾਂ ਵਾਂਗ ਦੁੱਖੀ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਵਾਸਨਾਵਾਂ 'ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾ ਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸਥਿਰ ਕਰਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਦੀਵੀ ਸੁੱਖਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਦੇ ਗਿਆਨ ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਰੂਪ ਰੇਖ ਦਾ ਝਗੜਾ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ॥੩੩੧॥

ਕਬਿਤਾ॥

ਬਾਸਨਾ ਵਜੂਦ ਬਿਚ ਬੈਰਨ ਕਲੰਕ ਮਨ
 ਬਾਸਨਾ ਦੀ ਮਾਰ ਤੇ ਗੁਲੇਲਾ ਭਲਾ ਸਾਰ ਦਾ॥
 ਬਾਸਨਾ ਦੇ ਪਿਛੇ ਲਗ ਤੁਰਨਾਂ ਖਰਾਬ ਬਹੁ
 ਬਾਸਨਾਂ ਦੇ ਪਿਛੇ ਹਾਥੀ ਅੰਕਸ ਸਹਾਰਦਾ॥
 ਬਾਸਨਾਂ ਦੇ ਹੇਤ ਜੀਵ ਫਾਹੀ ਬਿਚ ਆਣ ਫਸੇ
 ਹੋਇਆਂ ਤੂੰ ਗੁਲਾਮ ਤੈਸੇ ਦੇਹ ਦੀ ਬਗਾਰ ਦਾ॥
 ਬਾਸਨਾ ਦੀ ਤਿਆਗੁ ਮਿਤਰਾਈ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਨਿਜ ਦੇ ਮਕਾਨ ਨਸਾ ਅਜਬ ਬਹਾਰ ਦਾ॥੩੩੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਾਸਨਾ- ਵਿਕਾਰ ਯੁਕਤ ਇੱਛਾਵਾਂ। ਵਜੂਦ- ਹੋਂਦ, ਸਰੀਰ। ਬੈਰਨ- ਵੈਰੀ। ਕਲੰਕ ਮਨ- ਮੈਲਾ ਮਨ। ਗੁਲੇਲਾ ਸਾਰ- ਲੋਹੇ ਦੀ ਗੋਲੀ। ਬਹੁ- ਬਹੁਤ। ਅੰਕਸ- ਕੁੰਡਾ। ਹੇਤ- ਕਾਰਣ। ਦੇਹ ਦੀ ਬਗਾਰ- ਸਰੀਰ ਭਾਵ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰਤੀ ਵਾਲਾ ਬੇਅਰਥ ਕਾਰਜ। ਮਿਤਰਾਈ- ਦੋਸਤੀ। ਅਜਬ ਬਹਾਰ- ਅਦਭੁੱਤ ਅਨੰਦ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਾਸਨਾਵਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅਸਲੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦੀਆਂ ਵੈਰੀ ਹਨ ਅਤੇ ਲੋਹੇ ਦੀ ਗੋਲੀ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਦੁਖਦਾਈ ਨਹੀਂ। ਵਾਸਨਾ ਕਰਕੇ ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਵੀ ਕੁੰਡੇ ਦੀ ਮਾਰ ਸਹਿਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਪਿੱਛੇ ਲੱਗਣਾ ਮਾਤਾ ਹੈ। ਵਾਸਨਾਵਾਂ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖ ਲੋਭ ਅਤੇ ਮੋਹ ਦੀ ਫਾਹੀ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦੀ ਵਗਾਰ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਗੁਲਾਮ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਾਸਨਾਵਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਹੀ ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਨਾਲ ਅਸਲ ਮਿੱਤਰਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਦਭੁੱਤ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ॥੩੩੨॥

ਕਬਿਤ॥

ਅਰੇ ਮਨ ਅੰਧ ਨਹੀਂ ਸਰਮ ਹਿਆਉ ਤੁਝ
 ਰਚੇਂ ਬਿਵਹਾਰ ਜੇਹੜੇ ਰਾਜਸੀ ਹੈਂ ਇੰਦਰੀ॥
 ਕੂੜ ਦਾ ਖਲਾਰਾ ਤੂੰ ਖਲਾਰਦਾ ਹੈਂ ਭੁਲ ਕਰ
 ਹੋਵਣੀ ਫਨਾਹ ਜੇਹੜੀ ਦੇਖਦਾ ਹੈਂ ਜਿੰਦਰੀ॥
 ਭਟਕਾ ਦਾ ਫਲੁ ਏਹੋ ਮਿਲੂਗਾ ਨਿਲੱਜ ਤੁਝ
 ਭਵੇਂਗਾ ਚੁਰਾਸੀ ਜੂਨ ਧਾਰ ਕੇ ਪਰਿੰਦਰੀ॥
 ਬਾਸਨਾਂ ਕੇ ਰੋਕ ਤੂੰ ਨਦਾਨ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਆਪ ਨੂ ਬਚਾਰੁ ਛਡੁ ਫਾਰਸੀ ਤੇ ਹਿੰਦਰੀ॥੩੩੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅਰੇ- ਹੇ! ਅੰਧ- ਅਗਿਆਨੀ। ਹਿਆਉ- ਲੱਜਾ। ਬਿਵਹਾਰ- ਕੰਮ, ਮੇਲ-ਜੋਲ। ਰਾਜਸੀ- ਰਜੋਗੁਣੀ। ਇੰਦਰੀ- ਇੰਦ੍ਰੀ ਰਸ ਵਾਲੇ। ਕੂੜ ਦਾ ਖਲਾਰਾ- ਝੂਠ ਦਾ ਪਸਾਰਾ। ਫਨਾਹ- ਨਾਸ। ਭਟਕਾ- ਭਟਕਣਾ। ਨਿਲੱਜ- ਬੇਸ਼ਰਮ। ਭਵੇਂਗਾ- ਭਟਕੇਂਗਾ। ਪਰਿੰਦਰੀ- ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਜੂਨ। ਬਾਸਨਾਂ- ਵਿਕਾਰ ਯੁਕਤ ਇੱਛਾਵਾਂ। ਹਿੰਦਰੀ- ਹਿੰਦੀ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਵਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਤਕਰਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਖਚਿਤ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸ਼ਰਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਉਹ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਰਜੋਗੁਣੀ ਰਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਲੇ ਵਿਹਾਰ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਨਾਸ਼ਮਾਨ ਵਸਤਾਂ ਦੇ ਪਸਾਰੇ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਦਾ ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਪਸਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦਾ ਕਿ ਸਰੀਰ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਮਾਇਆ ਦੀ ਭਟਕਣ ਵਿਚ ਫਸਣ ਦਾ ਇਹ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਪੰਛੀ ਬਣ ਕੇ ਆਵਾਗਮਨ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਰਹੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਮਨ ਦੀਆਂ ਵਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਫਾਰਸੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਝਗੜੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ॥੩੩੩॥

ਕਬਿਤੁ ॥

ਬਿਦਿਆ ਬਚਾਰ ਬਿਨੁ ਜਾਣ ਲੈ ਨਦਾਂਨ ਕੂੜ
 ਬਿਦਿਆ ਬਿਹਾਰੀ ਬੜਾ ਸਾਧ ਕੇ ਬਕਾਰ ਹੈ ॥
 ਬੜੀ ਇਹ ਉਪਾਧ ਤੇ ਅਸਾਧ ਐਸੀ ਮਹਾਂ ਰੋਗ
 ਚੰਚਲ ਸੁਭਾਉ ਕਰ ਕਰਦੀ ਖੁਆਰੁ ਹੈ ॥
 ਕਾਰਨ ਇਹੁ ਬਿਸੇ ਤੇ ਬਸੇਪ ਦਾ ਤੂੰ ਜਾਣ ਯਾਰ
 ਐਸੀ ਦੁਰਾਚਾਰ ਸਿਰ ਇਸ ਦੇ ਪੰਜਾਰ ਹੈ ॥
 ਬਿਦਿਆ ਸਰੂਪ ਦੀ ਹੈ ਸਾਰ ਭਗਵਾਂਨ ਦਾਸ
 ਸਮਝ ਸਧਾਂਤ ਰੋਗ ਕਟਦੀ ਹਜਾਰ ਹੈ ॥੩੩੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਨਦਾਂਨ- ਬੇਸਮਝ। ਕੂੜ- ਝੂਠ। ਬਿਦਿਆ ਬਿਹਾਰੀ- ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਵਪਾਰ, ਵਿਦਿਆ ਵੇਚਣਾ। ਬਕਾਰ- ਰੋਗ। ਉਪਾਧ- ਬਿਮਾਰੀ। ਅਸਾਧ- ਲਾਇਲਾਜ। ਮਹਾਂ ਰੋਗ- ਭਿਆਨਕ ਰੋਗ, ਕੋੜ੍ਹ। ਚੰਚਲ- ਅਸਥਿਰ। ਖੁਆਰੁ- ਬਰਬਾਦ, ਦੁਖੀ। ਬਿਸੇ- ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ, ਰਸ ਆਦਿ ਪੰਜ ਵਿਸ਼ੇ। ਬਸੇਪ- ਘਬਰਾਹਟ, ਭਟਕਣਾ। ਦੁਰਾਚਾਰ- ਖੋਟਾ ਆਚਾਰ। ਪੰਜਾਰ- ਜੁੱਤੀ। ਸਰੂਪ ਦੀ ਸਾਰ- ਅਸਲੇ ਦੀ ਸੁੱਧ। ਸਧਾਂਤ- ਸਹੀ ਵਿਚਾਰ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਆਤਮ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਆਤਮ ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀ ਝੂਠ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਵਪਾਰ ਕਰਨਾ ਸਾਧੂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਵਿਕਾਰ ਹੈ। ਵਪਾਰ ਲਈ ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਬਿਮਾਰੀ ਅਤੇ ਲਾਇਲਾਜ ਰੋਗ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਮਨ ਵਿਚ ਚੰਚਲਤਾਈ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਖੁਆਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰ ਅਤੇ ਭਟਕਣ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਅਜਿਹੀ ਖੋਟੀ ਵਿਦਿਆ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਦਿਆ ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਰੋਗ ਕੱਟੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ॥੩੩੪॥

ਕਬਿਤੁ ॥

ਇਲਮ ਅਸਾਨ ਪੜ ਹਰਫ ਨਾਂ ਏਕ ਬੋਲ
 ਅਮਲ ਕੁਮਾਏ ਹਟੇ ਦਿਲ ਦੀ ਹੈਰਾਂਗੀ ॥
 ਸੁਖਨ ਫਕੀਰ ਦਾ ਦਰੋਗ ਨਾ ਖਲਾਫ ਜਾਣ
 ਇਲਮ ਹਰੂਫ ਵਾਲਾ ਕਰੇਗਾ ਵਰਾਨਗੀ ॥
 ਬੀਤਿਆ ਹੁਵਾਲੁ ਜੋ ਨਦਾਨ ਨਾਲ ਕਹੇ ਸਚੁ
 ਰਖੇ ਨਾਲ ਕੋਇ ਛੱਡੁ ਇਲਮ ਸੈਤਾਂਗੀ ॥
 ਕਰਕੇ ਜਕੀਨ ਸਚੁ ਜਾਣ ਭਗਵਾਂਨ ਦਾਸ
 ਅਮਲ ਕੁਮਾਏ ਬਿਨਾ ਅਕਲ ਹੈਵਾਂਗੀ ॥੩੩੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਇਲਮ- ਵਿਦਿਆ। ਹਰਫ- ਅੱਖਰ। ਅਮਲ- ਸੁੱਭ ਕਰਮ। ਹੈਰਾਂਗੀ- ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ। ਸੁਖਨ- ਬਚਨ। ਦਰੋਗ- ਝੂਠਾ। ਹਰੂਫ- ਅੱਖਰ। ਵਰਾਨਗੀ- ਬਰਬਾਦੀ। ਹੁਵਾਲੁ- ਬਿਰਤਾਂਤ। ਸੈਤਾਂਗੀ- ਸੈਤਾਨ ਵਾਲੀ, ਬਦੀ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰਣ ਵਾਲੀ। ਹੈਵਾਂਗੀ- ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਾਲੀ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸੁਭ ਕਰਮ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਮਲ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਵਿੱਦਿਆ ਪੜ੍ਹਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆਂ ਬਗ਼ੈਰ ਸੌਖਿਆਂ ਹੀ ਮਨ ਦੀ ਭਟਕਣ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਫਕੀਰਾਂ ਦੇ ਇਸ ਬਚਨ ਨੂੰ ਝੂਠ ਨਹੀਂ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਅਮਲ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਅੱਖਰੀ ਗਿਆਨ ਆਤਮਿਕ ਪਤਨ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਸੈਤਾਨ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਵਾਲੀ ਸਚਾਈ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਚਾਈ 'ਤੇ ਨਿਸਚਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਮਲ ਕੁਮਾਏ ਬਗ਼ੈਰ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਅਕਲ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਰਗੀ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ॥੩੩੫॥

ਕਬਿਤ॥

ਸਚ ਦੀ ਇਬਾਦਤ ਇਹ ਜਿਕਰ ਹੋਇ ਦੰਮ ਦੰਮ
 ਰਖ ਨਜਦੀਕ ਨਹੀ ਨਫਸ ਇਲਾਮਤੀ॥
 ਬਾਧਿਆਂ ਬਿਹਾਰ ਦਿਆਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਬਣਾਵਣਾਂ ਕੀ
 ਅਮਲ ਬਬੇਰਾ ਇਕ ਜਿਤ ਹੋਇ ਸਲਾਮਤੀ॥
 ਬਦੀਆਂ ਬਖੀਲੀਆਂ ਮੇ ਹੋਇ ਰਿਹਾਂ ਹਿਰਸੀ ਜੋ
 ਭਾਇ ਤੇਰੇ ਬਣੇਗੀ ਇਹ ਸਖਤ ਸਿਆਮਤੀ॥
 ਹਟੇ ਨਾਂ ਕਦਾਇਚਿਤ ਸਿਰੋਂ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਨਾਕਸ ਭੁਲਾਇਆ ਹੁਣ ਰੋਜ ਤੈਂ ਕਿਆਮਤੀ॥੩੩੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਇਬਾਦਤ- ਕਲਾਮ। ਦੰਮ ਦੰਮ- ਸੁਆਸ-ਸੁਆਸ, ਹਰ ਦਮ। ਨਫਸ ਇਲਾਮਤੀ-
 ਰੂਹ ਦੀ ਪਛਾਣ। ਬਾਧਿਆਂ ਬਿਹਾਰ ਦਿਆਂ- ਖੋਟੇ ਕਾਰਾਂ-ਵਿਹਾਰਾਂ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਨੇ। ਅਮਲ-
 ਸੁਭ ਕਰਮ। ਜਿਤ- ਜਿਸ ਨਾਲ। ਸਲਾਮਤੀ- ਅਨੰਦ। ਬਦੀਆਂ- ਭੈੜੇ ਕੰਮ। ਬਖੀਲੀਆਂ-
 ਨਿੰਦਿਆ-ਚੁਗਲੀ। ਹਿਰਸੀ- ਖੁਸ਼ੀ, ਲਾਲਚੀ। ਸਖਤ ਸਿਆਮਤੀ- ਭਾਰੀ ਮੁਸੀਬਤ।
 ਕਦਾਇਚਿਤ- ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ। ਨਾਕਸ- ਖਰਾਬ, ਨਿਕੰਮਾ। ਰੋਜ ਕਿਆਮਤੀ- ਕਿਆਮਤ ਦਾ
 ਦਿਨ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਅਤੇ ਮੌਤ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ
 ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੁਆਸ-ਸੁਆਸ ਸੱਚ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕੀਤਿਆਂ ਰੂਹ ਦੀ
 ਪਛਾਣ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀ, ਭਾਵ ਛੇਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਖੋਟੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤੇ ਕਰਮ
 ਕੀ ਸੁਆਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂਕਿ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਇਕ ਸੁਭ ਅਮਲ ਹੀ ਵਧੇਰੇ ਹੈ।
 ਬਦੀਆਂ ਬਖੀਲੀਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਖੁਸ਼ੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਉਸ ਲਈ ਭਾਰੀ
 ਮੁਸੀਬਤ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੌਤ ਸਿਰ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਟਲ ਸਕਦੀ ਅਤੇ ਬੁਰੇ ਕੰਮ ਕਰਨ
 ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਉਹ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਸਿਰ 'ਤੇ ਖੜੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ॥੩੩੬॥

ਕਬਿਤ॥

ਗਲਾਂ ਕਰ ਮੁਖ ਤੇ ਗਿਆਨ ਔ ਬਿਚਾਰ ਕਹੇ
 ਚਜੁ ਨਹੀਂ ਤਿਸ ਕੋ ਹੈ ਜਨਮੁ ਗੁਵਾਂਵਦਾ॥
 ਖੂਹਿ ਬਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਖਾਤ ਬਿਚ ਗਰਕਿਆ
 ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਨਾਮ ਦੀ ਦੁਹਾਈ ਜੇਹੜਾ ਪਾਂਵਦਾ॥
 ਗੁੜੁ ਗੁੜੁ ਕਹੇ ਤੇ ਨਾ ਮੁਹ ਹੈ ਮਿਠਾਸਦਾਰ
 ਕੌੜਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇ ਨਾਮੁ ਮਿਰਚ ਦਾ ਗਾਂਵਦਾ॥
 ਤੈਸੇ ਹੀ ਤੂੰ ਜਾਣ ਬਿਨਾ ਸੌਕ ਭਗਵਾਂਨ ਦਾਸ
 ਬਕ ਬਕ ਕਰਨੇ ਸੇ ਅਸਰੁ ਨਾਂ ਆਂਵਦਾ॥੩੩੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮੁਖ- ਮੂੰਹ। ਚਜੁ- ਆਚਾਰ, ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਵੱਲ। ਗੁਵਾਂਵਦਾ- ਗਵਾਉਂਦਾ ਹੈ।
 ਖਾਤ- ਵੱਡਾ ਟੋਆ। ਗਰਕਿਆ- ਧਸਿਆ। ਮਿਠਾਸਦਾਰ- ਮਿੱਠਾ। ਗਾਂਵਦਾ- ਗਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ।
 ਸੌਕ- ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਤਾਂਘ। ਬਕ ਬਕ- ਵਾਰ-ਵਾਰ ਬੋਲਣਾ। ਅਸਰੁ- ਪ੍ਰਭਾਵ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਦੈਵੀ ਅਨੁਭਵ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਹੋਰ ਸਭ ਕੁਝ ਬੇਅਰਥ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸੁਭ ਜੀਵਨ ਬਸਰ
 ਕਰਨ ਦਾ ਢੰਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਇਹ ਅਜਾਈ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਉੱਚੀ-
 ਉੱਚੀ ਨਾਮ ਦੀ ਦੁਹਾਈ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਦਰਅਸਲ, ਉਸ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਖੂਹ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ
 ਟੋਏ ਵਿਚ ਫਸਣ ਵਾਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਗੁੜ-ਗੁੜ ਕਹਿਣ
 ਨਾਲ ਮੂੰਹ ਮਿੱਠਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮਿਰਚ ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਮੂੰਹ ਕੌੜਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ
 ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕੀਤੇ ਬਗ਼ੈਰ ਜਿਹੜਾ ਬੋਲਣਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ
 ਹੁੰਦਾ॥੩੩੭॥

ਕਬਿਤਾ॥

ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਕੀਤਿਆਂ ਤੇ ਬੇਦ ਦਿਆਂ ਪੜਿਆਂ ਤੇ
ਜਾਣ ਕਲਿਆਣ ਕਿਉਂ ਹੋਇ ਰਿਹਾਂ ਲੁਟ ਹੀ॥

ਦੇਖੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਇਹੁ ਸ੍ਰਬ ਕਦਾਚਿਤ

ਕੈਸੇ ਕਲਿਆਣ ਜੀਵ ਜਾਵਣਾ ਨਖੁਟ ਹੀ॥

ਆਵਾ ਨਹੀਂ ਮੁਕਦਾ ਜਾਂ ਰਚਿਆ ਬਕਲਪਾਂ ਦਾ

ਖੇਤਾ ਕਿਸ ਬਿਧ ਕਹੁ ਨਦਾਨ ਜਾਏ ਛੁਟ ਹੀ॥

ਪ੍ਰਮ ਅਨੰਦ ਮੇਂ ਸਮਾਏਂ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ

ਭਰ ਜੇ ਨਚਾਹੀ ਵਾਲਾ ਪੀਵੇਂ ਇਕ ਘੁਟ ਹੀ॥੩੩੮॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਤੀਰਥਾਂ- ਪਵਿੱਤਰ ਮੰਨੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਅਸਥਾਨ, ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ 68 ਹਨ। ਬੇਦ- ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ (ਰਿਗਵੇਦ, ਸਾਮਵੇਦ, ਯਜੁਰਵੇਦ ਅਤੇ ਅਥਰਵਵੇਦ)। ਕਲਿਆਣ- ਮੁਕਤੀ, ਪਰਮ ਅਨੰਦ। ਕਦਾਚਿਤ- ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ। ਨਖੁਟ- ਮੁੱਕਣਾ। ਆਵਾ- ਇੱਠਾਂ ਪਕਾਉਣ ਦਾ ਥਾਂ, ਭੱਠਾ। ਬਕਲਪਾਂ- ਵਿਕਲਪ। ਖੇਤਾ- ਗਧਾ। ਕਿਸ ਬਿਧ- ਕਿਹੜੇ ਢੰਗ। ਨਦਾਨ- ਬੇਸਮਝ। ਸਮਾਏਂ- ਅਭੇਦ ਹੋਵੇਂ। ਨਚਾਹੀ- ਇੱਛਾ ਮੁਕਤੀ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਫੋਕਟ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਅਤੇ ਤੀਰਥਾਂ 'ਤੇ ਭਟਕਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਪ੍ਰਭੂ-ਮਿਲਾਪ ਰਾਹੀਂ ਪਰਮਾਨੰਦ ਵਾਲੀ ਇੱਛਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੀਰਥ ਇਸ਼ਨਾਨ ਅਤੇ ਵੇਦਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨ ਨੂੰ ਕਲਿਆਣ ਦਾ ਮਾਰਗ ਦੱਸ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਲੁੱਟਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਤੀਰਥਾਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕਰਦਿਆਂ ਮਨੁੱਖ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਕਲਿਆਣ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਮਨ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦਾ ਭੱਠਾ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਆਵਾਗਮਨ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜੇਕਰ ਮਨੁੱਖ ਸੱਚੇ ਮਨ ਨਾਲ ਇੱਛਾਵਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਵਾਲਾ ਇਕ ਘੁੱਟ ਵੀ ਪੀ ਲਵੇ ਤਾਂ ਪਰਮਾਨੰਦ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ॥੩੩੮॥

ਕਬਿਤ॥

ਦਿਲ ਦਾ ਟਕਾਉ ਨਹੀਂ ਮੂਰਖ ਮਲੀਨ ਮਤ
 ਰਬੁ ਚਾਹੇਂ ਟੋਲਿਆ ਤੂੰ ਕਾਗਜ ਫਰੋਲ ਕੇ॥
 ਝਖ ਰਹੇਂ ਮਾਰਦਾ ਜੇ ਉਮਰ ਅਖੀਰ ਤਕ
 ਮੱਖਣ ਨਾ ਨਿਕਲੇਗਾ ਪਾਣੀ ਨੂ ਵਰੋਲ ਕੇ॥
 ਮਿਹਨਤ ਅਜਾਂਈ ਜਾਏ ਸਮਝ ਸਿਆਣਾ ਹੋਹੁ
 ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹਾਂਸਲੀ ਹੈ ਕਲਰੁ ਕਰੋਲ ਕੇ॥
 ਸਚ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦੀ ਨਾ ਸਾਰ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਹੋਵੇਂ ਗੁਨਹਗਾਰ ਇਹ ਸੁਖਨ ਤੂੰ ਬੋਲ ਕੇ॥੩੩੯॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਦਿਲ ਦਾ ਟਕਾਉ- ਮਨ ਦੀ ਅਡੋਲਤਾ। ਮਲੀਨ ਮਤ- ਮੈਲੀ ਮੱਤ ਵਾਲਾ। ਟੋਲਿਆ- ਲੱਭਣਾ। ਝਖ- ਬਕਵਾਸ। ਅਖੀਰ ਤਕ- ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਤੱਕ, ਮਰਣ ਤੱਕ। ਵਰੋਲ ਕੇ- ਰਿਤਕ ਕੇ। ਸਿਆਣਾ ਹੋਹੁ- ਸਮਝਦਾਰ ਬਣ। ਹਾਂਸਲੀ- ਪ੍ਰਾਪਤੀ। ਕਲਰੁ ਕਰੋਲ ਕੇ- ਕੱਲਰ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਵਾਹੀ ਕਰਕੇ। ਸਾਰ- ਖਬਰ। ਗੁਨਹਗਾਰ- ਦੋਸ਼ੀ। ਸੁਖਨ- ਬਚਨ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਜਾਣੇ ਬਗ਼ੈਰ ਉਸ ਦਾ ਵਿਖਿਆਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿਚੋਂ ਰੱਬ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਨਾਲ ਮੂਰਖਾਂ ਅਤੇ ਮਲੀਨ ਬੁੱਧੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਮਨ ਟਿਕਾਉ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਮਨੁੱਖ ਭਾਵੇਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਇਸ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਰਹੇ ਪਰ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਰਿਤਕ ਕੇ ਮੱਖਣ ਨਹੀਂ ਕੱਢ ਸਕਦਾ। ਸੂਝਵਾਨ ਹੋ ਕੇ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਲਰ ਵਾਲੀ ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਫੋਲ ਕੇ ਕੁਝ ਵੀ ਹਾਂਸਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਮਿਹਨਤ ਬੇਅਰਥ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਜਾਣੇ ਬਗ਼ੈਰ ਉਸ ਬਾਰੇ ਬਚਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੩੩੯॥

ਕਬਿਤ॥

ਬੇਦ ਵਾਕ ਜਾਣਿਆਂ ਜਥਾਰਥ ਨਾ ਪੜ ਕੇ ਜਾਂ
 ਰੁਚੀ ਕੇ ਬਧਾਇ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ਰਿਹਾੜ ਤੂੰ॥
 ਦੁਰਮਤਿ ਦਿਲ ਦੀ ਗਵਾਏਂ ਨਾ ਗਿਆਂਨ ਕਰ
 ਮਗਜ ਖੁਪਾਈ ਮੇ ਗੁਜਾਰਦਾਂ ਦਿਹਾੜ ਤੂੰ॥
 ਜਾਪ ਜੋ ਅਜਪਾ ਨਹੀਂ ਤਿਸ ਕੇ ਬਚਾਰਦਾ ਹੈਂ
 ਨਿਸਚੇ ਹੀ ਜਾਣ ਭਾਉਂਦਾਂ ਗੈਹਬਰ ਉਜਾੜ ਤੂੰ॥
 ਖੋਜੇਂ ਜੇਹਨੂੰ ਬਾਹਰ ਓਹ ਬਿਚ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਦੇਖਣਾ ਜੇ ਦਿਲ ਦਿਆਂ ਦੀਦਿਆਂ ਉਘਾੜ ਤੂੰ॥੩੪੦॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬੇਦ ਵਾਕ- ਵੇਦ ਬਚਨ। ਜਥਾਰਥ- ਸੱਚ। ਰੁਚੀ- ਇੱਛਾ। ਰਿਹਾੜ- ਜਿੰਦ, ਹਠ। ਦੁਰਮਤਿ- ਖੋਟੀ ਮੱਤ। ਮਗਜ ਖੁਪਾਈ- ਦਿਮਾਗ ਖਰਚ ਕਰਨਾ, ਸਿਰ-ਖਪਾਈ। ਦਿਹਾੜ- ਦਿਨ। ਅਜਪਾ- ਜਪਣ ਤੋਂ ਪਰੇ। ਭਾਉਂਦਾਂ- ਭਟਕਦਾ। ਗੈਹਬਰ ਉਜਾੜ- ਸੰਘਣਾ ਜੰਗਲ। ਜੇਹਨੂੰ- ਜਿਸ ਨੂੰ। ਬਿਚ- ਸਰੀਰ ਵਿਚ। ਦੀਦਿਆਂ ਉਘਾੜ- ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਲੱਭਣ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿੰਦ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖ ਵੇਦਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਰੁਚੀ ਤਾਂ ਵਧਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਅਸਲ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਦਾ ਯਤਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਗਿਆਨ ਹਾਸਲ ਕਰਕੇ ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਨੂੰ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਮਗਜ ਖਪਾਈ ਕਰਕੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਗੁਜ਼ਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਾਠ ਰਟਨ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਜਾਪ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਮੋਹ-ਮਾਇਆ ਵਾਲੇ ਸੰਘਣੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਭਟਕਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਬਾਹਰ ਭਟਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਦੇਖਣ ਨਾਲ ਉਹ ਅੰਦਰ ਹੀ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ॥੩੪੦॥

ਕਬਿਤ॥

ਇਕ ਅਖਰ ਬਬੇਰਾ ਹੈ ਨਵਿਰਤੀ ਦਾ ਬੈਠ ਪੜ੍ਹ

ਤਜ ਪਰਵਿਰਤ ਇਹ ਸਾਸਤ੍ਰੀ ਨਾਗਰੀ॥

ਛੱਡ ਕੇ ਸਮੀਪ ਅਬ ਕਿਕੂ ਕਨੇਰ ਦਾ ਤੂੰ

ਆਪ ਨੂੰ ਬਚਾਰ ਕੇ ਸੁਗੰਧ ਲੈ ਮਲਾਗਰੀ॥

ਕੂੜ ਦੀ ਕੁਮਤ ਤੇ ਕਨਾਰਾ ਫੜ੍ਹ ਨਿਸ ਦਿਨ

ਜਾਣ ਲੈ ਬ੍ਰਹਮ ਕਰ ਬਿਰਤ ਇਕਾਗਰੀ॥

ਬਿਚ ਪਰਪੰਚ ਕਿਉਂ ਪਇਆਂ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ

ਤੁਛ ਸੁਖ ਛੱਡ ਕੇ ਅਨੰਦ ਦੇਖੁ ਸਾਗਰੀ॥੩੪੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਬੇਰਾ- ਬਹੁਤ, ਕਾਫ਼ੀ। ਨਵਿਰਤੀ- ਨਿਰਲੇਪਤਾ। ਪਰਵਿਰਤ- ਮਾਇਆ ਦਾ ਬੰਧਨ। ਸਾਸਤ੍ਰੀ- ਪੰਡਤਾਈ। ਨਾਗਰੀ- ਦੇਵਨਾਗਰੀ। ਸਮੀਪ- ਨੇੜਤਾ, ਸੰਗ। ਕਨੇਰ- ਇਕ ਫੁੱਲਦਾਰ ਬੂਟਾ। ਮਲਾਗਰੀ- ਉੱਤਮ ਚੰਦਨ ਵਾਲੇ ਪਹਾੜ ਦੀ। ਕੂੜ ਦੀ ਕੁਮਤ- ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲੀ ਬੁੱਧੀ। ਨਿਸ ਦਿਨ- ਰਾਤ-ਦਿਨ। ਬਿਰਤ- ਸੁਰਤ। ਪਰਪੰਚ- ਸੰਸਾਰ। ਤੁਛ- ਥੋੜਾ। ਅਨੰਦ ਸਾਗਰੀ- ਸਮੁੰਦਰ ਜਿਹਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਅਨੰਦ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪਰਮਾਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰਾਹੀਂ ਦੁਨਿਆਵੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਬੂਠੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਡਤਾਈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੋਣ ਲਈ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮ ਵਾਲਾ ਇਕ ਅੱਖਰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ। ਕਿੱਕਰ ਅਤੇ ਕਨੇਰ ਰੂਪੀ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਆਦਿ ਦਾ ਸੰਗ ਛੱਡ ਕੇ ਆਤਮ ਵਿਚਾਰ ਰਾਹੀਂ ਚੰਦਨ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਬੂਠ ਵਾਲੀ ਮਲੀਨ ਬੁੱਧੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿ ਕੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਬ੍ਰਹਮ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਵਾਲੀ ਬਿਰਤੀ ਇਕਾਗਰ ਕਰਨੀ ਯੋਗ ਹੈ। ਦੁਨਿਆਵੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਤੁਛ ਸੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਮੁੰਦਰ ਜਿਹੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ॥੩੪੧॥

ਕਬਿਤ॥

ਔਰਾਂ ਉਪਦੇਸ ਕਰ ਬਚਨ ਅਨੇਕ ਬੋਲ
ਧਾਰਨ ਬਬੇਕ ਨਹੀ ਭਾਰੀ ਅਗਿਆਨਗੀ॥
ਪੜਨ ਬਿਹਾਰ ਕੁਲ ਜਾਣ ਲੈ ਕੁਵੈਦ ਤੁਲ
ਕਰਨੀ ਬਿਚਾਰ ਜੇਹੜੀ ਜੁਧ ਦੇ ਸਮਾਨਗੀ॥
ਆਪਣੇ ਹੀ ਆਪ ਨੂ ਨਸੀਹਤ ਹੈ ਦੰਮ ਦੰਮ
ਹੋਹ ਨਾ ਬੇਹੋਸ ਫੜੁ ਐਸੀ ਬੁਧਵਾਂਗੀ॥
ਹਕੀਕਤ ਜੋ ਜਾਣੇ ਬੋਲ ਕਹੁ ਭਗਵਾਂਨ ਦਾਸ
ਮੋਨ ਰਹੁ ਤਿਸ ਤੇ ਜੋ ਕਦਰ ਨਦਾਂਗੀ॥੩੪੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਔਰਾਂ- ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ। ਬਬੇਕ- ਸਹਿਜ ਗਿਆਨ। ਅਗਿਆਨਗੀ- ਅਗਿਆਨਤਾ, ਮੂਰਖਤਾਈ। ਪੜਨ ਬਿਹਾਰ- ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਕੰਮ। ਕੁਵੈਦ- ਕਸਰਤ, ਪਰੇਡ। ਸਮਾਨਗੀ- ਬਰਾਬਰ। ਦੰਮ ਦੰਮ- ਸਵਾਸ-ਸਵਾਸ, ਹਰ ਸਮੇਂ। ਬੇਹੋਸ- ਬੇਖਬਰ। ਬੁਧਵਾਂਗੀ- ਗਿਆਨਤਾ, ਸਿਆਣਪ। ਹਕੀਕਤ- ਸਚਾਈ। ਮੋਨ- ਚੁੱਪ। ਕਦਰ ਨਦਾਂਗੀ- ਬੇਸਮਝੀ ਦਾ ਕਦਰਦਾਨ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪਰਮਸਤਿ ਦੀ ਸੋਝੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਖਿਆਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰ-ਕਰ ਕੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਆਪ ਉਹ ਬਿਬੇਕ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਭਾਰੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪੜ੍ਹਨਾ ਜਾਂ ਵਿਖਿਆਨ ਕਰਨਾ ਕੇਵਲ ਪਰੇਡ ਕਰਨ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਪਰ ਮੂਲ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਅਮਲ ਰਾਹੀਂ ਵਿਚਾਰ ਦੱਸਣੀ ਜੁੱਧ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੈ। ਹਰ ਪਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸਿਆਣਪ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਸਲੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਚੇਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਸੱਚ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਕਰਨੀ ਯੋਗ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਦੀ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਉੱਥੇ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਬੇਹਤਰ ਹੈ॥੩੪੨॥

ਕਬਿਤ ॥

ਕਹਣਾ ਜੋ ਹੈ ਬੇਦ ਦਾ ਜਥਾਰਥ ਸਰੇਸਟ ਬਹੁ
 ਤਿਸ ਕੋ ਬਚਾਰ ਕਰ ਦੇਖ ਅੰਤਰੀਵ ਤੂੰ ॥
 ਅਰਥ ਪਛਾਣ ਕੇ ਪਰੇਮ ਰਖੁ ਆਸਰੇ ਮੇਂ
 ਕੁਰਲੀਆਂ ਕਰ ਕਰ ਹੋਹ ਨਹੀ ਜੀਵ ਤੂੰ ॥
 ਬ੍ਰਹਮ ਬਿਦਿਆ ਦਾ ਨਿਸ ਦਿਨ ਬੈਠ ਅਭਿਆਸ ਕਰੁ
 ਰੁਚੀ ਸੇ ਅਰੁਚ ਹੋਇ ਅਮੀ ਰਸੁ ਪੀਵ ਤੂੰ ॥
 ਤਿਨਾਂ ਗੁਣਾ ਸੇ ਅਤੀਤ ਹੋ ਨਦਾਨ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਤੁਰੀਆ ਮੇ ਲੀਨ ਹੋ ਬੈਕੁੰਠ ਬਾਸੀ ਥੀਵ ਤੂੰ ॥੩੪੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜਥਾਰਥ- ਸੱਚ। ਸਰੇਸਟ- ਸਰਬੋਤਮ। ਬਹੁ- ਬਹੁਤ। ਅੰਤਰੀਵ- ਅੰਦਰ। ਆਸਰੇ
 ਮੇਂ- ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ। ਕੁਰਲੀਆਂ- ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਵਾਪਸ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਦੀ ਕਿਰਿਆ।
 ਨਿਸ ਦਿਨ- ਰਾਤ ਦਿਨ। ਰੁਚੀ ਸੇ ਅਰੁਚ- ਆਸਾ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ। ਅਮੀ ਰਸੁ- ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ। ਪੀਵ-
 ਪਾਨ ਕਰ। ਤਿਨਾਂ ਗੁਣਾ- ਮਾਇਆ ਦੇ ਤਿੰਨ ਗੁਣ (ਰਜ, ਤਮ, ਸਤ)। ਅਤੀਤ- ਨਿਰਲੇਪ।
 ਤੁਰੀਆ- ਚੌਥਾ ਪਦ। ਬੈਕੁੰਠ ਬਾਸੀ- ਸੱਚਖੰਡ ਦਾ ਵਸਨੀਕ। ਥੀਵ- ਹੋਣਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੋ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਉੱਚਤਮ ਤੁਰੀਆ ਅਵਸਥਾ
 ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵੇਦਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ
 ਦੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਦੇਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਵੇਦ ਮੰਤਰ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਉਣ
 ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਸ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਰਹੇ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ
 ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਵੇਦਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਮਾਇਆ ਤੋਂ
 ਨਿਰਲੇਪ ਹੋ ਕੇ, ਉਸ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ
 ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੋ ਕੇ ਚੌਥੇ ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰਾਹੀਂ ਸੱਚਖੰਡ ਦਾ ਵਾਸੀ
 ਬਣਨਾ ਯੋਗ ਹੈ ॥੩੪੩॥

ਕਬਿਤ॥

ਮਾਇਆ ਰੂਪ ਨਦੀ ਸਾਬ ਫੁਰਨੇ ਦੇ ਰਚ ਕਰ
 ਹੋਇ ਰਿਹਾਂ ਦੀਨ ਆਪ ਆਪਣੇ ਹੀ ਫੇਰ ਸੇ॥
 ਬਿਚ ਪਰਵਾਹ ਅਜੇ ਗਾਫਲ ਸੁਭਾਉ ਛਡ
 ਸੁਰਤ ਸੰਭਾਲ ਬਚੁ ਘੁੰਬਰ ਦੀ ਘੇਰ ਸੇ॥
 ਬੁਲਣ ਸੰਸਾਰ ਨਾਗ ਤੰਦੂਏ ਤੇ ਮਗਰ ਮੱਛ
 ਮਾਰਨ ਲਪੇਟਾ ਬਚੁ ਇਨ ਕੀ ਪਰੇਰ ਸੇ॥
 ਬੈਰੀ ਪੰਜ ਤੇਰੇ ਇਹੁ ਨਦਾਂ ਭਗਵਾਂਨ ਦਾਸ
 ਕਰ ਕਤਲਾਂਮ ਅਬ ਗਿਆਂਨ ਸਮਸੇਰ ਸੇ॥੩੪੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਫੁਰਨੇ- ਸੰਕਲਪ। ਦੀਨ- ਨਿਰਬਲ। ਫੇਰ- ਚੱਕਰ। ਪਰਵਾਹ- ਵਹਾਉ, ਪਾਣੀ ਦਾ ਵੇਗ। ਗਾਫਲ- ਬੇਖਬਰ। ਘੁੰਬਰ ਦੀ ਘੇਰ- ਘੁੰਮਣਘੇਰੀ। ਬੁਲਣ- ਵੇਲੁ ਮੱਛੀ ਵਰਗੀ ਇਕ ਮੱਛੀ ਜੋ ਛੇ ਤੋਂ ਅੱਠ ਫੁੱਟ ਲੰਬੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਨਾਗ- ਸੱਪ। ਪਰੇਰ- ਪ੍ਰੇਰਣਾ। ਪੰਜ- ਪੰਜ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰ। ਕਤਲਾਂਮ- ਕਤਲ। ਗਿਆਂਨ ਸਮਸੇਰ- ਗਿਆਨ ਖਤਰਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਗਿਆਨ ਖਤਰਾ ਨਾਲ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਫੁਰਨਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਮਾਇਆ ਰੂਪੀ ਨਦੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਫਸਣ ਨਾਲ ਨਿਰਬਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਰੂਪੀ ਚੱਲ ਰਹੀ ਕਿਸਤੀ ਰਾਹੀਂ ਸੁਦਾਈਪੁਣਾ ਛੱਡ ਕੇ ਸੁਰਤ ਸੰਭਾਲਣ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਘੁੰਮਣਘੇਰੀ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਨਾਗ, ਤੰਦੂਏ, ਮਗਰਮੱਛ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਮੱਛੀਆਂ ਰੂਪੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ ਪਾਰ ਪਹੁੰਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪੰਜ ਵਿਕਾਰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਵੈਰੀ ਹਨ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਖਤਰਾ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ॥੩੪੪॥

ਕਬਿਤ॥

ਕਾਮ ਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਲੋਭ ਮੋਹ ਔ ਹੰਕਾਰ ਪੰਜ
 ਬਿਸੇ ਬਲਵਾਂਨ ਬਿਚ ਛਾਏ ਅੰਗ ਅੰਗ ਹੀ॥
 ਮਿਤ੍ਰ ਬਣਾਇ ਪਤਆਇ ਕਰ ਮਾਰਨ ਇਹ
 ਕੀਤਾ ਹੈਂ ਸੁਦਾਈ ਤੇ ਪਲਾਈ ਤੁਧ ਭੰਗ ਹੀ॥
 ਹੋਇਆਂ ਜੇ ਨਢਾਲ ਤਤਕਾਲ ਮੁਠ ਲਿਆ ਜਾਣ
 ਬਚਦਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਹੀ ਕਰੇਂ ਇਨਾਂ ਬਦਰੰਗ ਹੀ॥
 ਫੜ ਤਕੜਾਈ ਤੂੰ ਨਦਾਂਨ ਭਗਵਾਂਨ ਦਾਸ
 ਖੂਬ ਛੁਟਕਾਉ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਲੈ ਤੁਫੰਗ ਹੀ॥੩੪੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਿਸੇ- ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ, ਰਸ ਆਦਿ ਪੰਜ ਵਿਸ਼ੇ। ਬਲਵਾਂਨ- ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ। ਛਾਏ- ਸਮਾਏ ਹੋਏ। ਅੰਗ ਅੰਗ- ਰੋਮ-ਰੋਮ। ਪਤਆਇ ਕਰ- ਭਰੋਸੇ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ। ਸੁਦਾਈ- ਪਾਗਲ। ਭੰਗ- ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਸ਼ਾ ਜਿਸਦੀ ਤਾਸੀਰ ਗਰਮ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਨਢਾਲ- ਬਲ ਰਹਿਤ। ਤਤਕਾਲ- ਤੁਰੰਤ। ਮੁਠ ਲਿਆ- ਲੁੱਟ ਲਿਆ। ਬਦਰੰਗ- ਬੇਰੰਗ, ਬੇਸਰ। ਤਕੜਾਈ- ਦ੍ਰਿੜਤਾ, ਸਾਵਧਾਨੀ। ਖੂਬ ਛੁਟਕਾਉ- ਪੱਕਾ ਛੁਟਕਾਰਾ। ਤੁਫੰਗ- ਬੰਦੂਕ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਲਈ ਗਿਆਨ ਦੀ ਲੋੜ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ ਅਤੇ ਹੰਕਾਰ ਆਦਿ ਪੰਜ ਵਿਸ਼ੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਗ-ਅੰਗ ਵਿਚ ਸਮਾਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਮਿੱਠੇ ਬਣ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਮਿੱਤਰ ਬਣਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਭੰਗ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਾਂਗ ਸੁੱਧ-ਬੁੱਧ ਭੁਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਲੁੱਟ ਕੇ ਇਹ ਬਲਹੀਨ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬੇਅਸਰ ਕਰਕੇ ਹੀ ਆਪਣਾ ਬਚਾਉ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਕੇ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਬੰਦੂਕ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ॥੩੪੫॥

ਕਬਿਤ॥

ਹੋਇ ਰਿਹਾ ਜੀਵ ਅਬ ਪਚ ਪਰਪੰਚ ਬਿਚ
 ਅਸਲਾ ਅਨਾਦ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮ ਦਿਲਦਾਰ ਸੀ॥
 ਕਰਕੇ ਨਿਆਉਂ ਆਪ ਆਪ ਹੀ ਬਚਾਰੁ
 ਪਾਇਆ ਇਤਨਾ ਅਜਾਬੁ ਬਣ ਠਗ ਤੈਂ ਬਨਾਰਸੀ॥
 ਕਾਰ ਓਹੋ ਸਾਂਭਦਾ ਹੈਂ ਫੇਰ ਮੁੜ ਭੌਦੂਆ ਕਿਉਂ
 ਬਾਸਨਾ ਬਕਾਰ ਅਗੇ ਕੀਤਾ ਤੂੰ ਖੁਆਰ ਸੀ॥
 ਛੱਡ ਚਤੁਰਾਈ ਤੂੰ ਨਦਾਨ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਹੋਇ ਕੇ ਬੇਖੁਦੁ ਖੁਦ ਰੂਪ ਦੀ ਲੈ ਵਾਰਸੀ॥੩੪੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜੀਵ- ਜੀਵ ਭਾਵ ਵਾਲਾ। ਪਚ- ਖਚਿਤ। ਪਰਪੰਚ- ਸੰਸਾਰ। ਅਨਾਦ- ਆਦਿ ਰਹਿਤ। ਦਿਲਦਾਰ- ਪਿਆਰਾ। ਨਿਆਉਂ- ਇਨਸਾਫ਼। ਅਜਾਬੁ- ਦੁੱਖ। ਠਗ ਬਨਾਰਸੀ- ਬਨਾਰਸ ਦਾ ਠਗ। ਕਾਰ- ਕੰਮ। ਭੌਦੂਆ- ਬੇਅਕਲਾ। ਬਾਸਨਾ ਬਕਾਰ- ਵਿਕਾਰ ਯੁਕਤ ਇੱਛਾਵਾਂ। ਖੁਆਰ- ਦੁਖੀ, ਬਰਬਾਦ। ਚਤੁਰਾਈ- ਸਿਆਣਪ। ਬੇਖੁਦੁ- ਆਪਾ ਭਾਵ ਤੋਂ ਮੁਕਤ। ਖੁਦ ਰੂਪ- ਨਿਜ ਸਰੂਪ, ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ। ਵਾਰਸੀ- ਮਾਲਕੀ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਚਤੁਰਾਈ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਅਸਲਾ ਬ੍ਰਹਮ ਸਰੂਪ ਸੀ ਪਰ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਇਹ ਜੀਵ ਭਾਵਨਾ ਵਾਲਾ ਹੀ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦਾ ਹੀ ਨਿਆਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਬਨਾਰਸੀ ਠਗ ਬਣ ਕੇ ਕਿੰਨਾ ਦੁੱਖ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਖੁਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬੇਸਮਝ ਹੋ ਕੇ ਉਹ ਮੁੜ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਫਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਹੰਕਾਰ ਅਤੇ ਸਮੂਹ ਚਤੁਰਾਈਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ॥੩੪੬॥

ਕਬਿਤ॥

ਐਹਮਕ ਅਦਾਇ ਭੈੜੀ ਤੇਰੇ ਬਿਚ ਐਸੀ ਪਈ
ਰਚੇਂ ਦੁਰਲਭ ਜਾਣ ਕਾਰਜ ਪਤੰਤਰੀ॥

ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਦੀ ਓਰ ਮੂੜ ਤੁਰਤ ਤਿਆਰੁ ਹੋਏਂ
ਕਰੇਂ ਤੂੰ ਬਲਾਉ ਬਲ ਆਵੇਂ ਜਾਂ ਸੁਤੰਤਰੀ॥

ਸੁਖਾਂ ਦੀ ਹੈ ਖਾਣ ਅਤੇ ਦੁਖਾਂ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਬੰਦ
ਗੋਸੇ ਹੋਇ ਜਾਣੀਏ ਬਹਾਰ ਇਹ ਅੰਤਰੀ॥

ਮਨ ਦੀ ਮਰੋੜੀ ਵਲ ਦੇਖ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ

ਲੈਣ ਨਾ ਅਨੰਦ ਦੇ ਖਰਾਬੁ ਤੇਰਾ ਮੰਤਰੀ॥੩੪੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਐਹਮਕ- ਮੂਰਖ। ਅਦਾਇ ਭੈੜੀ- ਬੁਰੀ ਆਦਤ। ਦੁਰਲਭ- ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਵਾਲਾ। ਪਤੰਤਰੀ- ਉਡਾਉਣ ਵਾਲੇ। ਪ੍ਰਵਿਰਤ- ਸੰਸਾਰਕ ਬੰਧਨ। ਓਰ- ਵੱਲ। ਮੂੜ- ਮੂਰਖ। ਬਲਾਉ- ਬਲੰਬ, ਦੇਰੀ। ਬਲ- ਵੱਲ। ਸੁਤੰਤਰੀ- ਬੰਧਨ ਮੁਕਤੀ। ਖਾਣ- ਸੋਮਾ। ਗੋਸੇ- ਕੋਨੇ। ਬਹਾਰ- ਅਨੰਦ। ਅੰਤਰੀ- ਅੰਦਰੂਨੀ। ਮਨ ਦੀ ਮਰੋੜੀ- ਮਨ ਦੀ ਗੁੰਝਲ, ਮਨ ਦੀ ਦੁਬਿਧਾ। ਮੰਤਰੀ- ਵਜ਼ੀਰ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਮਨ ਦੀ ਦੁਬਿਧਾ ਦੂਰ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੇਸਮਝੀ ਕਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਵਿਚ ਬੁਰਾਈ ਭਾਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਨਾ ਕਰਨਯੋਗ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਦੁਰਲੱਭ ਜਾਣ ਕੇ ਕਰਨ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਫਸਣ ਵਾਲੇ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹ ਤੁਰੰਤ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਟਾਲ-ਮਟੋਲ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਕੇ ਸੁੱਖਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਲਾ ਅਨੰਦ ਤਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਆਪਣੇ ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਮਨ ਰੂਪੀ ਮੰਤਰੀ ਬਹੁਤ ਖਰਾਬ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਮੂੜ ਕੇ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦਿੰਦਾ॥੩੪੭॥

ਕਬਿਤ॥

ਬਾਲਕ ਅਵਸਥਾ ਹੈ ਮੂੜ ਅਗਿਆਨ ਗੁੰਗ
ਕਰੇ ਅਪਰਾਪਤ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਇਛਿਆ॥
ਜੁਵਾ ਹੋਵੇ ਜਦ ਤਦ ਮਦ ਵਿਖੇ ਹੋਇ ਕਰ
ਚਿਤਵਤ ਕਾਮ ਖਾਮ ਸਮਝੇ ਨਾ ਸਿਫਿਆ॥
ਜਰਾ ਜਦੋਂ ਆਵੇ ਕਫ ਖਾਂਸੀ ਆ ਦੁਵਾਵੇ
ਗੁਝੀ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਜਲਾਵੇ ਨਹੀਂ ਹੋਵਤ ਅਨਿਛਿਆ॥
ਕਾਲ ਸਿਰ ਦੰਡ ਨਹੀਂ ਗਿਆਨ ਪਰਚੰਡ ਜਬ
ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਹੁਣ ਕੌਣ ਕਰੇ ਰਿਛਿਆ॥੩੪੮॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਾਲਕ ਅਵਸਥਾ- ਬਚਪਨ। ਮੂੜ- ਬੇਸਮਝ। ਅਗਿਆਨ- ਅਣਜਾਣ। ਗੁੰਗ- ਨਾ ਬੋਲ ਸਕਣ ਵਾਲਾ। ਅਪਰਾਪਤ- ਨਾ ਹਾਸਲ ਹੋਏ। ਜੁਵਾ- ਜਵਾਨ। ਮਦ- ਨਸ਼ਾ। ਚਿਤਵਤ- ਚਿਤਾਰਦਾ ਹੈ। ਕਾਮ- ਭੋਗ ਇੱਛਾ। ਖਾਮ- ਨਾਸਮਾਨ। ਸਿਫਿਆ- ਸਿੱਖਿਆ। ਜਰਾ- ਬੁਢਾਪਾ। ਕਫ- ਬਲਗਮ। ਗੁਝੀ- ਲੁਕੀ ਹੋਈ। ਜਲਾਵੇ- ਸਾੜਦੀ ਹੈ। ਅਨਿਛਿਆ- ਇੱਛਾ ਰਹਿਤ। ਕਾਲ- ਮੌਤ। ਗਿਆਨ ਪਰਚੰਡ- ਤੀਖਣ ਗਿਆਨ। ਰਿਛਿਆ- ਰੱਖਿਆ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੋਣ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਬੇਸਮਝ ਅਤੇ ਅਗਿਆਨੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖ ਉਹਨਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਜੁਆਨੀ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਸੱਚਾਈ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿ ਕੇ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਨਾਸਮਾਨ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਚਿਤਵਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਬੁਢਾਪੇ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਖਾਂਸੀ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਦੋਂ ਵੀ ਇੱਛਾਵਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮਨ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਤ੍ਰਿਸਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਸੜਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਗਿਆਨਤਾ ਵਿਚ ਹੀ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜਦੋਂ ਮੌਤ ਦਾ ਡੰਡਾ ਸਿਰ 'ਤੇ ਵੱਜਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ॥੩੪੮॥

ਕਬਿਤ॥

ਮੰਨ ਲੈ ਨਦਾਨ ਇਕ ਮਤ ਤੁਝ ਆਖਦਾ ਹਾਂ
 ਭਵੇਂ ਨਾਂ ਚੁਰਾਸੀ ਵਾਲੇ ਜਿਤ ਕਰ ਗੇੜ ਤੂੰ॥
 ਮਿਤ੍ਰ ਬਣਾਇ ਜਿਨੀ ਪਲਟੇ ਦੇ ਵਿਚ ਪਾਇਆ
 ਹੋਹ ਹੁਸਿਆਰ ਜੜ ਤਿਨਾਂ ਦੀ ਉਖੇੜ ਤੂੰ॥
 ਫੈਂਕ ਕੇ ਫਸਾਦ ਆਪ ਹੋਇ ਹੁਸਿਆਰ ਰਹੁ
 ਭੁਲ ਨਹੀਂ ਕਰੁ ਫੇਰ ਪੰਚਨ ਕਾ ਨੇੜ ਤੂੰ॥
 ਮਾਰਨੇ ਦੇ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਆਪ ਹੀ ਸਹੇੜ ਗਲ ਪਾਇ ਲੈਂਦਾਂ ਫੇੜ ਤੂੰ॥੩੪੯॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਨਦਾਨ- ਬੇਸਮਖ। ਮਤ- ਸਲਾਹ। ਭਵੇਂ ਨਾਂ- ਭਟਕੇ ਨਾਂ। ਚੁਰਾਸੀ- ਚੌਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ। ਜਿਤ ਕਰ- ਜਿਸ ਕਰਕੇ। ਗੇੜ- ਚੱਕਰ। ਪਲਟੇ- ਪਲਟਣ ਦੀ ਕਿਰਿਆ, ਆਵਾਗਮਨ। ਹੁਸਿਆਰ- ਸਾਵਧਾਨ, ਸੁਚੇਤ। ਉਖੇੜ- ਪੁੱਟ। ਫੈਂਕ ਕੇ- ਦੂਰ ਸੁੱਟ ਕੇ। ਫਸਾਦ- ਝਗੜਾ। ਪੰਚਨ- ਪੰਜ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰ। ਫੇੜ- ਬੁਰਾਈ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪੰਜ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮਨੁੱਖ ਸੱਚ ਵੱਲ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲਵੇ ਤਾਂ ਆਵਾਗਮਨ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਫਸਦਾ। ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ 'ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਿੱਤਰ ਬਣ ਕੇ ਪੁਨਰ-ਜਨਮ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਭੁੱਲ ਕੇ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਅਤੇ ਚੇਤੰਨ ਹੋ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਉਸ ਦੇ ਆਪ ਸਹੇੜੇ ਪੰਜ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰ ਹਨ॥੩੪੯॥

ਕਬਿਤ॥

ਤੇਰੇ ਜੇਹਾ ਮਹਾਂ ਘਾਤੀ ਹੋਰ ਨਾ ਨਦਾਨ ਕੋਈ
 ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਦੇ ਤਾਉ ਬਿਚ ਰਾਤ ਦਿਨੇ ਤਪਦਾਂ॥
 ਦੁਖ ਘਣੇ ਪਾਂਵਦਾ ਹੈਂ ਖਾਨਿਓਂ ਗਵਾਇ ਮਤ
 ਕਰਕੇ ਗੁਨਾਹ ਆਪ ਆਪ ਬਿਚ ਖਪਦਾਂ॥
 ਆਪ ਰਚ ਜਾਲ ਵਾਂਗ ਡਾਵਰੇ ਦੇ ਫਸ ਕਹੇਂ
 ਬਖਸੇਗਾ ਰਬੁ ਤਕਲੀਫ ਸਭ ਅਪਦਾਂ॥
 ਕਹਣਾ ਤੇਰਾ ਝੂਠ ਇਹ ਨਦਾਨ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਜਾਵਣ ਅਜਾਈ ਜੋ ਕਲਾਂਮ ਮੂੰਹੋਂ ਜਪਦਾਂ॥੩੫੦॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮਹਾਂ ਘਾਤੀ- ਪਾਪੀ। ਨਦਾਨ- ਬੇਸਮਝ। ਤਾਉ- ਸੇਕ। ਤਪਦਾਂ- ਤਪ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ਘਣੇ- ਸੰਘਣੇ, ਭਾਵ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ। ਖਾਨਿਓਂ- ਘਰ 'ਚੋਂ, ਭਾਵ ਦਿਮਾਗ 'ਚੋਂ। ਮਤ- ਅਕਲ। ਖਪਦਾਂ- ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈਂ। ਰਚ- ਬੁਣ ਕੇ। ਡਾਵਰੇ- ਮੱਕੜੀ। ਅਪਦਾਂ- ਮੁਸੀਬਤ, ਵਿਪਤਾ। ਅਜਾਈ- ਬੇਅਰਥ। ਕਲਾਂਮ- ਬਚਨ, ਵਾਕ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਜਿਹਾ ਪਾਪੀ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਤ੍ਰਿਸਨਾਵਾਂ ਦੇ ਤਾਪ ਵਿਚ ਦਿਨ ਰਾਤ ਤਪਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਬੇਸਮਝ ਹੋ ਕੇ ਘਣੇ ਕਸ਼ਟ ਸਹਿਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਾਪ ਕਰਕੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੱਕੜੀ ਦੇ ਜਾਲ ਵਾਂਗ ਆਪਣੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸਮੂਹ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਅਤੇ ਤਕਲੀਫਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਆਸ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਸੰਕਟ ਪੈਣ ਸਮੇਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਫਰਿਆਦਾਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀਆਂ, ਭਾਵ ਅਜਾਈ ਚਲੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ॥੩੫੦॥

ਕਬਿਤ॥

ਗਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਬਿਚ ਦਿਨੁ ਸਾਰਾ ਹੀ ਬਤੀਤ ਹੂਆ
 ਆਲਸ ਦੁਬਾਇਆ ਜਬ ਆਈ ਫਿਰ ਰੈਨ ਤਾਂ॥
 ਸੁਤਿਆਂ ਬਿਹਾਇ ਗਈ ਕੰਨ ਨਾ ਉਕਾਸਿਆ ਹੈ
 ਗਾਫਲ ਗਵਾਈ ਗਲ ਕਰ ਕਰ ਸੈਨਤਾਂ॥
 ਹੀਰੇ ਜੈਸਾ ਜਨਮ ਅਜਾਈ ਜਾਏ ਨਾਮ ਬਿਨ
 ਪਰਤ ਕੇ ਪੇਖਿਆ ਪ੍ਰੇਮ ਵਾਲੇ ਨੈਨ ਤਾਂ॥
 ਲਦ ਜਾਂਵਦਾ ਜਹਾਨੁ ਅਖੀ ਦੇਖ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਬੜਾ ਅਫਸੋਸ ਕੈਸੇ ਆਮਦੀ ਹੈ ਚੈਨ ਤਾਂ॥੩੫੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਤੀਤ ਹੂਆ- ਲੰਘ ਗਿਆ। ਆਲਸ- ਸੁਸਤੀ। ਰੈਨ- ਰਾਤ। ਬਿਹਾਇ ਗਈ- ਲੰਘ ਗਈ। ਉਕਾਸਿਆ- ਚੁਕਿਆ। ਗਾਫਲ- ਬੇਖਬਰ। ਸੈਨਤਾਂ- ਇਸ਼ਾਰੇ। ਅਜਾਈ- ਬੇਅਰਥ। ਪਰਤ ਕੇ- ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ। ਪੇਖਿਆ- ਦੇਖਿਆ। ਪ੍ਰੇਮ ਵਾਲੇ ਨੈਨ- ਪਿਆਰ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ। ਲਦ ਜਾਂਵਦਾ- ਕੂਚ ਕਰਦਾ। ਆਮਦੀ- ਆਉਂਦੀ। ਚੈਨ- ਸਾਂਤੀ, ਸਕੂਨ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰ ਚਲਾਇਮਨਤਾ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਵੀ ਮਨ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪੈਦਾ ਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਫਜ਼ੂਲ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਬਸਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਤ ਪੈਣ 'ਤੇ ਆਲਸ ਦਬਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਸੁੱਤਿਆਂ ਹੀ ਲੰਘ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨ ਸੁਚੇਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਸਮਝ ਮਨੁੱਖ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪਣਾ ਸਮਾਂ ਬੇਅਰਥ ਗੁਆ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸੋਝੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਹੀਰੇ ਜੈਸਾ ਜਨਮ ਬੇਅਰਥ ਹੀ ਗੁਆ ਲਿਆ ਹੈ। ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਜਹਾਨ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਮਨ ਕਿਵੇਂ ਸਾਂਤ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ॥੩੫੧॥

ਕਬਿਤ॥

ਉਤਮ ਸਰੀਰ ਇਹ ਮਾਨਸ ਚੁਰਾਸੀ ਬਿਚ

ਕਦਰ ਪਛਾਣ ਕਰੁ ਕੰਮ ਨਾਂ ਗਲੀਜ ਤੂੰ॥

ਬੂਹਾ ਇਹ ਨਕਾਲ ਦਾ ਹੈ ਅਖੀਆਂ ਨਾ ਮੀਟ ਲੰਘੁ

ਜੋਜਨਾਂ ਦਾ ਭੁਲਾ ਆਇਆਂ ਉਪਰ ਦਲੀਜ ਤੂੰ॥

ਸਾਰ ਨਹੀ ਲਵੇਂਗਾ ਜੇ ਹਿੰਮਤ ਬਗੈਰ ਅਬ

ਜੁਗਾਂ ਪਰਜੰਤ ਫੇਰ ਭਵੇਂਗਾ ਅਜੀਜ ਤੂੰ॥

ਹੋਇ ਨਿਰਬਾਸ ਬਿਸਰਾਮ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ

ਕਾਰਨ ਭੁਆਲੀ ਜਾਣ ਬਾਸਨਾ ਹੀ ਬੀਜ ਤੂੰ॥੩੫੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਉਤਮ- ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ। ਮਾਨਸ- ਮਨੁੱਖ। ਚੁਰਾਸੀ- ਚੌਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ। ਕਦਰ- ਕੀਮਤ। ਗਲੀਜ- ਅਪਵਿਤ੍ਰ, ਗੰਦੇ। ਨਕਾਲ ਦਾ- ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲਾ। ਜੋਜਨਾਂ ਦਾ- ਲੱਖਾਂ ਕੋਹਾਂ ਦਾ। ਦਲੀਜ- ਦੇਹਲੀ। ਸਾਰ- ਖਬਰ। ਹਿੰਮਤ ਬਗੈਰ- ਉੱਦਮ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ। ਪਰਜੰਤ- ਤੱਕ। ਅਜੀਜ- ਪਿਆਰਾ, ਸਿੱਤਰ। ਨਿਰਬਾਸ- ਵਾਸਨਾ ਰਹਿਤ। ਬਿਸਰਾਮ- ਅਰਾਮ, ਆਵਾਗਮਣ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ। ਭੁਆਲੀ- ਆਵਾਗਮਣ। ਬੀਜ- ਮੂਲ, ਜਤ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਆਵਾਗਮਨ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਫੁਰਨਿਆਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਗਲੀਜ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਜੀਵਨ ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਹੈ ਅਤੇ ਲੱਖਾਂ ਕੋਹਾਂ ਦਾ ਭੁੱਲਿਆ ਭਟਕਿਆ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਇੱਥੇ ਪੁੱਜਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ। ਜੇਕਰ ਹਿੰਮਤ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਣ ਦਾ ਯਤਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਜੁਗਾਂ ਤੱਕ ਫਿਰ ਆਵਾਗਮਨ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਪਿਆ ਰਹੇਗਾ। ਵਾਸਨਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਆਵਾਗਮਨ ਦਾ ਬੀਜ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਹੀ ਇਸ ਚੱਕਰ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ॥੩੫੨॥

ਕਬਿਤ॥

ਜਾਗੁ ਅਬ ਆਲਸੀਆ ਉਮਰ ਅਜਾਣੀ ਜਾਏ
 ਹਿਰਸ ਜੰਜੀਰ ਨਾਲ ਹੋਇ ਰਿਹਾਂ ਬੰਧ ਤੂੰ॥
 ਗੇੜੁ ਏਹੋ ਖੁਲਣ ਦਾ ਕਰ ਲੈ ਉਪਾਉ ਐਸਾ
 ਚਮੜੇ ਦੀ ਕੈਦ ਜਿਤ ਪਵੇਂ ਨਹੀਂ ਅੰਧ ਤੂੰ॥
 ਸਗਲ ਮਨੋਰਥ ਮਿਟਾਇ ਮਤ ਏਕ ਫੜੁ
 ਦਿਲ ਨੂੰ ਟਕਾਇ ਚਲੁ ਆਰਫਾਂ ਦੇ ਪੰਧ ਤੂੰ॥
 ਰਮਜ ਪਛਾਣ ਇਉਂ ਨਦਾਂਨ ਭਗਵਾਂਨ ਦਾਸ
 ਖੋਜ ਖੁਦ ਰੂਪ ਰੋਕ ਬਾਸਨਾ ਦੀ ਸੰਧ ਤੂੰ॥੩੫੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅਜਾਣੀ- ਬੇਅਰਥ। ਹਿਰਸ ਜੰਜੀਰ- ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਸੰਗਲੀ। ਗੇੜੁ- ਫੇਰਾ। ਚਮੜੇ ਦੀ ਕੈਦ- ਸਰੀਰਕ ਬੰਧਨ। ਅੰਧ- ਅਗਿਆਨੀ। ਮਨੋਰਥ- ਉਦੇਸ਼। ਮਿਟਾਇ- ਭੁੱਲ ਕੇ। ਮਤ- ਅਕਲ ਦੀ ਗੱਲ। ਟਕਾਇ- ਇਕਾਗਰ ਕਰਕੇ। ਆਰਫਾਂ- ਗਿਆਨਵਾਨ ਪੁਰਸ਼। ਪੰਧ- ਰਸਤਾ। ਰਮਜ- ਗੁੱਝਾ ਭੇਤ। ਨਦਾਂਨ- ਬੇਸਮਝ। ਖੁਦ ਰੂਪ- ਆਪਣਾ ਅਸਲ ਸਰੂਪ। ਬਾਸਨਾ- ਵਿਕਾਰ ਯੁਕਤ ਇੱਛਾਵਾਂ। ਸੰਧ- ਮੇਲ-ਮਿਲਾਪ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਕੇ ਦੇਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਉਮਰ ਬੇਅਰਥ ਹੀ ਬਸਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਜੰਜੀਰਾਂ ਵਿਚ ਜਕੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਆਵਾਗਮਨ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਦਾ ਇਹੀ ਪੜਾਅ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਗਿਆਨਤਾ ਵੱਸ ਫਿਰ ਸਰੀਰਾਂ ਦੀ ਕੈਦ ਵਿਚ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਝੂਠੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਟਿਕਾਉਣ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਗੁੱਝੇ ਭੇਤ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ॥੩੫੩॥

ਕਬਿਤ॥

ਦੇਖ ਓਹੋ ਨੂਰੁ ਜਿਹਦਾ ਕੁਲ ਹੈ ਜਹੂਰੁ
 ਰਤੀ ਰਹੇ ਨਾ ਫਤੂਰ ਜਾਣ ਲਵੇਂ ਜੇ ਹਜੂਰ ਤੂੰ॥
 ਸੀਨਾ ਹੋਵੇ ਸਰਦ ਨਾਂ ਦਰਦ ਬਕਾਇ ਰਹੇ
 ਗਰਦ ਗਵਾਇ ਹੋਇ ਰਹੇਂ ਭਰਪੂਰੁ ਤੂੰ॥
 ਮਨਮਤ ਚੂਰ ਕਰ ਤਰਕ ਗਰੂਰ ਫੇਰ
 ਨਹੀਂ ਕਿਤੇ ਦੂਰ ਹੈਂ ਮਾਮੂਰ ਮਸਹੂਰ ਤੂੰ॥
 ਲਖੇਂ ਆਪ ਕੋ ਹੀ ਆਪ ਜੇ ਨਦਾਂਨ ਭਗਵਾਂਨ ਦਾਸ
 ਜਪੇਂ ਜੇ ਅਜਾਪ ਜਾਪ ਨੇਹਿ ਪਾਪ ਹੈਂ ਜਰੂਰ ਤੂੰ॥੩੫੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਨੂਰੁ- ਪ੍ਰਕਾਸ਼। ਜਹੂਰੁ- ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਚਮਤਕਾਰ। ਰਤੀ- ਰੱਤੀ ਭਰ। ਫਤੂਰ- ਵਿਘਨ, ਰੌਲਾ-ਗੌਲਾ। ਹਜੂਰ- ਪ੍ਰਤੱਖ। ਸੀਨਾ- ਛਾਤੀ। ਸਰਦ- ਠੰਢਾ। ਬਕਾਇ- ਬਾਕੀ। ਗਰਦ ਗਵਾਇ- ਮੈਲ ਦੂਰ ਕਰਕੇ। ਭਰਪੂਰੁ- ਤ੍ਰਿਪਤ, ਅਨੰਦਿਤ। ਚੂਰ- ਨਾਸ। ਤਰਕ- ਹੀਲ-ਹੁਜ਼ਤ। ਗਰੂਰ- ਹੰਕਾਰ। ਮਾਮੂਰ- ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ, ਪਰਿਪੂਰਣ। ਮਸਹੂਰ- ਪ੍ਰਸਿੱਧ। ਲਖੇਂ- ਜਾਣੇਂ। ਅਜਾਪ ਜਾਪ- ਅਜਪਾ ਜਾਪ। ਨੇਹਿ ਪਾਪ- ਪਾਪ ਰਹਿਤ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਰਾਹੀਂ ਉੱਚਤਮ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਸਮਾਏ ਹੋਏ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਦਾ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਰਤੀ ਭਰ ਵੀ ਭਰਮ ਅਤੇ ਭਟਕਣ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਭਰਪੂਰ ਅਨੰਦ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਦੁੱਖ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਮਨਮਤਿ, ਹੀਲ-ਹੁੱਜਤ ਅਤੇ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮਨ ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਪਰਿਪੂਰਣ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਪਣੇ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਕੇ ਅਜਪਾ-ਜਾਪ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਨਿਸਚਿਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਪਾਪ-ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੩੫੪॥

ਕਬਿਤ॥

ਬਿਰਤੀ ਬਿਹਾਰਾਕਾਰ ਜਾਣ ਦੇਹ ਜਤੀਮ ਅਬ
 ਹੋਹ ਨਾਂ ਅਲਬ ਸੁਧ ਆਪਣੇ ਲੈ ਘਰ ਦੀ॥
 ਕਾਰਾਗਰੀ ਬਾਹਜ ਮੁਖ ਕਾਰਨ ਫਸਾਉਦਾ ਹੈ
 ਮੋਖਸ ਸਰੂਪਾਕਾਰ ਬਿਰਤੀ ਹੈ ਕਰਦੀ॥
 ਬੋਏਂ ਬਾਸਨਾ ਕਰੀਰ ਛਾਪਾ ਲਗੇਗਾ ਸਰੀਰ
 ਹੋਏਂ ਪੁਜ ਦਲਗੀਰ ਰੀਤ ਪਕੜੇਂ ਜੇ ਖਰ ਦੀ॥
 ਰਾਹ ਜਾਂਵਦੀ ਵਲਾਇ ਗਲ ਪਾਏਂ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਦਸ ਖਾਂ ਨਦਾਨ ਤੇਰਾ ਕੌਣੁ ਬਣੁ ਦਰਦੀ॥੩੫੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਿਰਤੀ ਬਿਹਾਰਾਕਾਰ- ਸੰਸਾਰਿਕ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਮੁਖੀ ਬਿਰਤੀ। ਜਤੀਮ-
 ਲਾਵਾਰਿਸ। ਅਲਬ- ਬੇਸ਼ਰਮ। ਸੁਧ- ਖਬਰ। ਕਾਰਾਗਰੀ- ਜੇਲ੍ਹ। ਬਾਹਜ ਮੁਖ- ਸੰਸਾਰ ਮੁਖੀ
 ਬਿਰਤੀ। ਮੋਖਸ- ਮੁਕਤੀ। ਸਰੂਪਾਕਾਰ ਬਿਰਤੀ- ਪ੍ਰਭੂ-ਮੁਖੀ ਬਿਰਤੀ। ਬੋਏਂ- ਬੀਜਦਾ ਹਾਂ।
 ਬਾਸਨਾ- ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ। ਕਰੀਰ- ਇਕ ਝਾੜੀ ਨੁਮਾ ਰੁੱਖ ਜਿਸ ਨੂੰ ਡੇਲੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਪੁਜ
 ਦਲਗੀਰ- ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਦਾਸ। ਰੀਤ- ਚਾਲ। ਖਰ- ਗਧਾ। ਵਲਾਇ- ਮੁਸੀਬਤ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਬਿਰਤੀ ਕਾਰਨ ਕੁਰਾਹੇ ਪਏ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਵੱਲ
 ਮੁੜਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਦੁਨਿਆਵੀ ਵਿਹਾਰ
 ਵਾਲੀ ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਬੇਸ਼ਰਮੀ ਨਾਲ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਲਾਵਾਰਸ ਬਣਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਘਰ
 ਵੱਲ ਮੁੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ-ਮੁਖੀ ਬਿਰਤੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਵਾਗਮਨ ਦੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਫਸਾ ਲੈਂਦੀ
 ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਮੁਖੀ ਬਿਰਤੀ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਵਾਸਨਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਝਾੜੀਆਂ ਬੀਜਣ
 ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਦੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗਧਿਆਂ ਭਾਵ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਾਲੀ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਪੈਦਾ
 ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਆਵਾਗਮਨ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਮਨੁੱਖ ਰਾਹ ਜਾਂਦੀ
 ਮੁਸੀਬਤ ਨੂੰ ਗਲ ਪਾ ਲਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਦਰਦੀ ਕੌਣ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ॥੩੫੫॥

ਕਬਿਤ॥

ਦੇਖ ਸੰਸਾਰ ਇਹੁ ਅਸਤ ਹੈ ਅਸਾਰੁ
 ਕਰੁ ਇਸ ਦੀ ਬਚਾਰ ਨਹੀ ਫਸੁ ਸੁਤ ਨਾਰ ਮੇਂ॥
 ਕੂੜ ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਕੋਈ ਦੰਮ ਦੀ ਖਲਾਰ
 ਨਾਂ ਅਵਰਦਾ ਗੁਜਾਰ ਯਾਰ ਚਿਤ ਕਰ ਹਾਰ ਮੇਂ॥
 ਬਾਜੀ ਜਾਏਂ ਜੀਤ ਪਰਪੰਚ ਸੇ ਅਤੀਤ ਹੋਇ
 ਕਰੇਂ ਜੇ ਬਤੀਤ ਪਰਤੀਤ ਨਿਰਾਕਾਰ ਮੇਂ॥
 ਪਾਏਂ ਕਲਿਆਣ ਤਜ ਈਰਖਾ ਨਦਾਨ ਐਸੇ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਰਹੇਂ ਅਸਲ ਅਚਾਰ ਮੇਂ॥੩੫੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅਸਤ- ਝੂਠਾ। ਅਸਾਰੁ- ਨਾਸ਼ਮਾਨ। ਸੁਤ- ਪੁੱਤਰ। ਨਾਰ- ਇਸਤਰੀ। ਕੂੜ ਦਾ ਬਿਹਾਰ- ਝੂਠੀ ਖੇਡ, ਝੂਠਾ ਵਿਹਾਰ। ਕੋਈ ਦੰਮ ਦੀ ਖਲਾਰ- ਬੋਝੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਪਸਾਰਾ। ਅਵਰਦਾ- ਉਮਰ। ਬਾਜੀ- ਖੇਡ। ਜੀਤ- ਜਿੱਤ। ਪਰਪੰਚ- ਸੰਸਾਰ। ਅਤੀਤ- ਉਪਰਾਮ। ਪਰਤੀਤ- ਭਰੋਸਾ। ਨਿਰਾਕਾਰ- ਅਕਾਰ ਰਹਿਤ। ਪਾਏਂ- ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਂ। ਕਲਿਆਣ- ਮੁਕਤੀ। ਤਜ- ਛੱਡ ਕੇ। ਨਦਾਨ- ਬੇਸਮਝ। ਅਸਲ ਅਚਾਰ- ਸੱਚੀ ਕਰਨੀ, ਸੁਭ ਅਮਲ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸ਼ੁੱਧ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਝੂਠਾ ਅਤੇ ਨਾਸ਼ਮਾਨ ਸਮਝ ਕੇ ਇਸਤਰੀ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਨਾ ਫਸਣ ਵਾਲੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਹਾਰ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਇਹ ਬਾਜੀ ਉਦੋਂ ਹੀ ਸਫਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮਾਇਆ ਵੱਲੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਉਮਰ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਨਾਲ ਚਿੱਤ ਜੋੜ ਕੇ ਬਸਰ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਕੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਇਹ ਬਾਜੀ ਜਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਈਰਖਾ ਛੱਡ ਕੇ ਅਸਲ ਆਚਰਣ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਕਲਿਆਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ॥੩੫੬॥

ਕਬਿਤ॥

ਜਤੀ ਜਿਵੇਂ ਨਾਰ ਸੇ ਅਤੀਤ ਜਿਉਂ ਬਿਹਾਰ ਸੇ
 ਤਿਉਂ ਭਜ ਤੂੰ ਬਕਾਰ ਸੇ ਤੇ ਪੰਚਨ ਕੀ ਬੰਧ ਸੇ॥
 ਕੁਰੰਗ ਜਿਵੇਂ ਸੇਰ ਸੇ ਜਿਉਂ ਅਜ ਹੈ ਬਘੇਰ ਸੇ
 ਤਿਉਂ ਡਰ ਜੁਨੀ ਫੇਰ ਸੇ ਚੁਰਾਸੀ ਵਾਲੇ ਫੰਧ ਸੇ॥
 ਬੈਸਨੋ ਜਿਉਂ ਨੀਚ ਸੇ ਛੁਕੀਨ ਜਿਵੇਂ ਕੀਚ ਸੇ
 ਤਿਉਂ ਬਚੁ ਪੰਚ ਬੀਚ ਸੇ ਅਗਿਆਨ ਰੂਪ ਅੰਧ ਸੇ॥
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਝੁਠਾ ਜਾਣ ਕੇ ਜਹਾਨ
 ਕਰ ਸਚ ਦਾ ਧਿਆਨ ਬਚ ਕੂੜ ਸਨਬੰਧ ਸੇ॥੩੫੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜਤੀ- ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ। ਨਾਰ- ਇਸਤ੍ਰੀ। ਅਤੀਤ-
 ਤਿਆਗੀ। ਬਿਹਾਰ- ਸੰਸਾਰਿਕ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ। ਭਜ- ਦੌੜ। ਬਕਾਰ- ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ।
 ਪੰਚਨ- ਪੰਜ (ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰ)। ਬੰਧ- ਬੰਧਨ। ਕੁਰੰਗ- ਹਿਰਣ। ਅਜ- ਬੱਕਰੀ। ਬਘੇਰ-
 ਬਘਿਆੜ। ਜੁਨੀ ਫੇਰ- ਆਵਾਗਮਨ। ਫੰਧ- ਫਾਹੀ। ਬੈਸਨੋ- ਵਿਸ਼ਨੂ ਦਾ ਉਪਾਸਕ। ਛੁਕੀਨ-
 ਸ਼ੌਕੀਨ। ਕੀਚ- ਚਿੱਕੜ। ਅੰਧ- ਅੰਧੇਰਾ। ਜਹਾਨ- ਸੰਸਾਰ। ਕੂੜ ਸਨਬੰਧ- ਝੁਠਾ ਮੇਲ-ਜੋਲ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਅਗਿਆਨਤਾ ਅਤੇ ਪੰਜ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੁਤਨ ਦਾ
 ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਜਤੀ ਪੁਰਖ ਇਸਤਰੀ ਤੋਂ ਅਤੇ
 ਵੈਰਾਗੀ ਦੁਨਿਆਵੀ ਵਿਹਾਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਵੀ ਪੰਜ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ
 ਦੇ ਬੰਧਨ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਹਿਰਣ ਸ਼ੇਰ ਤੋਂ ਅਤੇ ਬੱਕਰੀ ਬਘਿਆੜ ਤੋਂ
 ਡਰਦੀ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਵਾਗਮਨ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਪੈਣ ਦਾ ਡਰ ਮਨ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ
 ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਵੈਸ਼ਣਵ ਬਿਰਤੀ ਵਾਲਾ ਨੀਚ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਅਤੇ ਸ਼ੌਕੀਨ ਚਿੱਕੜ ਤੋਂ ਬਚਦਾ ਹੈ ਉਸੇ
 ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪੰਜ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਅਗਿਆਨਤਾ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ॥੩੫੭॥

ਕਬਿਤ॥

ਦਾਦ ਫਰਿਆਦ ਨਹੀ ਆਪ ਬਿਨ ਸੁਣਦਾ ਕੇ
 ਕਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣਾਵਾਂ ਹਾਲੁ ਮਨ ਨੇਂ ਹਾਂ ਮਾਰਿਆ॥
 ਜਿਨਸ ਬਕੀਮਤੀ ਦਾ ਲਦਿਆ ਜਹਾਜੁ ਮੇਰਾ
 ਛਹ ਦਰਆ ਵਿਚ ਧੋਖਾ ਦੇ ਕੇ ਡਾਰਿਆ॥
 ਰਖਾਂ ਨ ਲਕੋਇ ਮੈ ਪੁਕਾਰਦਾ ਹਾਂ ਭੁਜਾ ਕਢ
 ਨਫਸ ਦੇ ਧੋਖੇ ਮੂਲੁ ਆਈ ਨਾਂ ਪਿਆਰਿਆ॥
 ਦੰਮ ਤੇ ਦਲੀਲ ਇਕ ਹੋਇ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਡੁਬਦਾ ਜਹਾਜੁ ਕਿਸੇ ਇਸ ਬਿਧ ਤਾਰਿਆ॥੩੫੮॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਦਾਦ- ਫਰਿਆਦ। ਜਿਨਸ- ਅਨਾਜ, ਸਮੱਗਰੀ। ਬਕੀਮਤੀ- ਅਨਮੋਲ।
 ਲਦਿਆ- ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ। ਛਹ- ਕੱਟਣਾ, ਛੇਦਨ ਕਰਨਾ। ਭੁਜਾ- ਬਾਂਹ। ਨਫਸ- ਮਨ।
 ਦੰਮ- ਸਵਾਸ। ਦਲੀਲ- ਯੁਕਤੀ। ਬਿਧ- ਢੰਗ, ਤਰੀਕਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮਨ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ
 ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨ ਵਿਕਾਰੀ ਮੌਜ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਮਨੁੱਖ
 ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਇਹ ਫਰਿਆਦ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦਾ।
 ਜਦੋਂ ਬੇਸ਼ਕੀਮਤੀ ਸੁਆਸਾਂ ਵਾਲੀ ਜਿਨਸ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਇਹ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਜਹਾਜ਼
 ਇੱਛਾਵਾਂ ਰੂਪੀ ਦਰਿਆ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਪੁਕਾਰ-ਪੁਕਾਰ ਕੇ ਇਹ
 ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੈਤਾਨ ਰੂਪੀ ਮਨ ਦੇ ਧੋਖੇ ਵਿਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
 ਸੁਆਸਾਂ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਵਿਚ ਇਕਸੁਰਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਇਸ ਡੁੱਬਦੇ ਹੋਏ
 ਜਹਾਜ਼ ਨੂੰ ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਸਕਦਾ ਹੈ॥੩੫੮॥

ਕਬਿਤ॥

ਬਗ ਰਹੀ ਵਾਉ ਐਸੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਸੁਭਾਉ ਕਰ
 ਹੋਵਣ ਟਕਾਉ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇ ਇਸ ਜਿੰਦ ਦਾ॥
 ਤ੍ਰਿਨ ਦੇ ਵਾਂਗ ਮਨ ਅਰਧ ਤੇ ਜਾਏ ਕਭੀ ਉਰਧ ਕੇ
 ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ ਹੈ ਪੁਰਖ ਪਰਿੰਦ ਦਾ॥
 ਚੱਕਰ ਦੇ ਬਿਚੋਂ ਬਿਧ ਨਿਕਲਨੇ ਵਾਲੀ ਖੂਬੁ
 ਹੋਹ ਤੂੰ ਅਡੋਲ ਫੜ ਦਾਮਨ ਗੋਬਿੰਦ ਦਾ॥
 ਨੇਕ ਹੈਂ ਨਸੀਬ ਹੋਇ ਸਰੋਤ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਆਸਰਾ ਅਚਲ ਨਾ ਬਸਾਹੁ ਕਰ ਮਿੰਦ ਦਾ॥੩੫੯॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਵਾਉ- ਹਵਾ। ਟਕਾਉ- ਸਥਿਰਤਾ। ਜਿੰਦ- ਮਨ। ਤ੍ਰਿਨ- ਕੱਖ, ਤੀਲਾ। ਅਰਧ- ਹੇਠਾਂ, ਪਾਤਾਲ। ਉਰਧ- ਉੱਪਰ, ਅਕਾਸ਼। ਚਾਰਾ- ਉਪਾਉ, ਯਤਨ। ਪਰਿੰਦ- ਪੰਛੀ। ਬਿਧ- ਵਿਧੀ, ਜੁਗਤੀ। ਖੂਬੁ- ਉੱਤਮ। ਅਡੋਲ- ਸਥਿਰ। ਦਾਮਨ- ਪੱਲਾ। ਨੇਕ- ਭਲਾ। ਨਸੀਬ- ਭਾਗ। ਸਰੋਤ- ਕੰਨ। ਆਸਰਾ ਅਚਲ- ਸਦੀਵੀ ਸਹਾਰਾ। ਬਸਾਹੁ- ਭਰੋਸਾ। ਮਿੰਦ- ਮਿੰਟ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮਨ ਦੇ ਟਿਕਾਉ ਲਈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈਣ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਐਸੀ ਹਵਾ ਚੱਲ ਰਹੀ ਕਿ ਮਨ ਵਿਚ ਟਿਕਾਉ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੰਦੀ। ਪਰਿੰਦੇ ਰੂਪੀ ਜੀਵ ਦਾ ਮਨ ਤੀਲੇ ਵਾਂਗ ਕਦੇ ਪਾਤਾਲ ਵੱਲ ਅਤੇ ਕਦੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਭਟਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਭਟਕਣ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਲਈ ਇਹੀ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਉੱਦਮ ਹੈ ਕਿ ਅਡੋਲ ਹੋ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਪਲਾ ਫੜ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਚੰਗੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਆਸਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤ-ਸਲਾਹ ਸੁਣਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਲ ਭਰ ਲਈ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਵਸਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ॥੩੫੯॥

ਕਬਿਤ॥

ਮੋਮਨ ਉਪਾਉ ਨਹੀਂ ਮੋਮ ਦਿਲ ਹੋਵਣੇ ਨੂੰ
ਆਜਜ ਸਤਾਵਣੇ ਦੇ ਬਿਚ ਉਪਰਾਲਮੀ॥
ਰਖਿਆ ਹਲਾਲ ਨਾਮ ਮਾਰਿਆ ਗੁਨਾਹ ਬਿਨ
ਕਾਫਰ ਕਸਾਈ ਤੈਂ ਸੁਭਾਉ ਫੜ ਜਾਲਮੀ॥
ਆਖਦਾਂ ਸਵਾਬੁ ਕਿਸ ਸੂਰਤ ਬੇਪੀਰ ਬੋਲ
ਲਿਖਿਆ ਕੁਰਾਨ ਮੇਂ ਕਿ ਰਬਲ ਹੈ ਆਲਮੀ॥
ਲੱਜਤ ਪਸਿੰਦ ਹੁਣ ਕਰੇਂ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
ਦੋਜਖ ਦੀ ਭਾਹ ਜਾਂ ਜਲਾਵੇ ਕਰੇਂ ਮਾਲਮੀ॥੩੬੦॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮੋਮਨ- ਇਸਲਾਮ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ। ਮੋਮ ਦਿਲ- ਨਰਮ ਦਿਲ। ਆਜਜ- ਦੀਨ, ਨਿਰਬਲ। ਉਪਰਾਲਮੀ- ਉੱਦਮੀ। ਹਲਾਲ- ਯੋਗ, ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਸ਼ਰ੍ਹਾ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ। ਕਾਫਰ- ਬੇਦੀਨ। ਜਾਲਮੀ- ਜੁਲਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਸਵਾਬੁ- ਨੇਕੀ, ਪੁੰਨ। ਸੂਰਤ- ਕੁਰਾਨ ਮਜੀਦ ਦਾ ਭਾਗ। ਰਬਲ ਆਲਮੀ (ਰੱਬ-ਉਲ-ਆਲਮੀਨ)- ਸਰਬ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਪਾਲਣਹਾਰ। ਲੱਜਤ- ਸਵਾਦ। ਦੋਜਖ- ਨਰਕ। ਭਾਹ- ਅੱਗ। ਮਾਲਮੀ- ਪਤਾ ਲੱਗੇਗਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮੁਸਲਮਾਨ ਲਈ ਕੁਰਾਨ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਸੱਚਾ ਬਣਨ ਲਈ ਮੋਮ ਦਿਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਰਬਲ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬੇਗੁਨਾਹ ਅਤੇ ਬੇਜੁਬਾਨ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਹਲਾਲ ਸਮਝ ਕੇ ਮਾਰਨਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕੁਰਾਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਕਰਮ ਕਰਨਾ ਸਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਸਰਬ-ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਪਾਲਣਹਾਰ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਨਾ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੀਭ ਦੇ ਸੁਆਦ ਲਈ ਬੇਜੁਬਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਿਚ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਪਤਾ ਦੋਜਖ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੜਨ ਵੇਲੇ ਲੱਗਦਾ ਹੈ॥੩੬੦॥

ਕਬਿਤ॥

ਦਿਸਦਾ ਖੁਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਰੁ ਦਿਲਦਾਰ ਕਿਤੇ
 ਸਾਬਤ ਜਾਂ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਜਾਣਿਆ ਬਿਆਨ ਤੇ॥
 ਪੀਰ ਤੇ ਪੈਗੰਬਰ ਬਤਾਂਵਦੇ ਦਨਾ ਇਹ
 ਸਿਆਹ ਰਗ ਨਜਦੀਕ ਰਬ ਸਾਬਤ ਕੁਰਾਨ ਤੇ॥
 ਐਸਾ ਹੈਂ ਬੇਦੀਨ ਬੇਈਮਾਨ ਤੂੰ ਹਰਾਮਖੋਰ
 ਮਾਰਦਾ ਹੈਂ ਜੀਵ ਫਿਰਾਊਨ ਫਰਮਾਨ ਤੇ॥
 ਦੁਖ ਨਾ ਪਰਾਇਆ ਹੁਣ ਯਾਦ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਜਾਣੇਗਾ ਦਰੁਸਤ ਜਾਂ ਆਂਣ ਬਣੇ ਜਾਨ ਤੇ॥੩੬੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਖੁਦਾ- ਅੱਲਾਹ। ਦਿਲਦਾਰ- ਹੇ ਪਿਆਰੇ। ਸਾਬਤ- ਸਹੀ ਹੋਣਾ। ਬਿਆਨ- ਕਥਨ। ਦਨਾ- ਦਾਨੇ, ਸਿਆਣੇ। ਸਿਆਹ ਰਗੁ- ਸ਼ਾਹ ਰਗ, ਸਾਹ ਵਾਲੀ ਨਾੜੀ। ਬੇਦੀਨ- ਕਾਫ਼ਰ। ਫਿਰਾਊਨ- ਮਿਸਰ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ, ਜਿਸ ਨੇ ਇਸਰਾਈਲੀਆਂ ਉੱਪਰ ਬਹੁਤ ਜ਼ੁਲਮ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਪਰਾਇਆ- ਦੂਜਾ। ਦਰੁਸਤ- ਠੀਕ, ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੁਰਾਨ, ਪੀਰਾਂ ਅਤੇ ਪੈਗੰਬਰਾਂ ਦੇ ਕਥਨ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਿਆਰਾ ਖੁਦਾ ਬਾਹਰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣਾ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਬਲਕਿ ਉਹ ਸ਼ਾਹ ਰਗ ਤੋਂ ਵੀ ਨੇੜੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਇੰਨਾ ਬੇਦੀਨ, ਬੇਈਮਾਨ ਅਤੇ ਹਰਾਮਖੋਰ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਫਿਰਾਊਨ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਾਂਗ ਬੇਗੁਨਾਹ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਹੈ। ਪਰਾਏ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਦੁੱਖ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਹੁਣ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਪਰ ਪਤਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਜਾਨ 'ਤੇ ਆ ਪੈਂਦੀ ਹੈ॥੩੬੧॥

ਕਬਿਤ॥

ਬਾਫਰੀ ਜੇ ਕਰੇਂ ਤਾਂ ਉਠਾਏਂ ਨੁਕਸਾਨ ਬਹੁ
 ਬਾਫਰੀ ਦੇ ਜੇਡ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਾ ਗੁਨਾਹ ਹੈ॥
 ਚੌਦਾਂ ਹੀ ਤਬਕ ਬਿਚ ਜਾਇ ਹਰਜਲ ਪਵੇ
 ਦੁਖੀ ਹੋਇ ਜੀਵ ਜਦੋਂ ਮਾਰੇ ਠੰਡੀ ਆਹ ਹੈ॥
 ਲਾਹਨਤ ਕਾ ਤੌਕ ਗਲ ਪਵੇ ਮੁਹ ਕਾਲਾ ਹੋਇ
 ਸ੍ਰਮ ਉਠਾਏਂ ਜਦੋਂ ਕਰੇਂ ਤੂੰ ਨਗਾਹ ਹੈ॥
 ਮਕੇ ਕਰੇਂ ਹੱਜ ਜੇ ਹਜ਼ਾਰ ਵਾਰ ਜਾਇ ਕਰ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਨਹੀਂ ਬਖਸੇ ਅਲਾਹ ਹੈ॥੩੬੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਾਫਰੀ- ਵਧੀਕੀ। ਬਹੁ- ਬਹੁਤ। ਗੁਨਾਹ- ਦੋਸ਼। ਤਬਕ- ਲੋਕ। ਹਰਜਲ- ਤਰਬੱਲੀ। ਆਹ- ਹਉਕਾ। ਲਾਹਨਤ- ਫਿਟਕਾਰ। ਤੌਕ- ਜੰਜੀਰ। ਸ੍ਰਮ- ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ। ਨਗਾਹ- ਨਜ਼ਰ। ਮਕੇ- ਸਾਊਦੀ ਅਰਬ ਦਾ ਇਕ ਸ਼ਹਿਰ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਾਬਾ ਹੈ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਗੁਨਾਹ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਫਲ ਭੁਗਤਣ ਦੀ ਸੋਝੀ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵਧੀਕੀ ਕਰਨ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਉਠਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਗੁਨਾਹ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਜੀਵ ਜਦੋਂ ਠੰਡਾ ਹਉਕਾ ਭਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਚੌਦਾਂ ਲੋਕਾਂ (ਸੱਤ ਅਕਾਸ਼ ਅਤੇ ਸੱਤ ਪਾਤਾਲ) ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਕੰਮਾਂ ਨਾਲ ਲਾਹਨਤ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਰਮਿੰਦੇ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਬਿਰਤੀ ਵਾਲਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਭਾਵੇਂ ਮੱਕੇ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੱਜ ਵੀ ਕਰ ਲਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਅੱਲਾਹ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ॥੩੬੨॥

ਕਬਿਤ॥

ਦੋਜਖ ਮੇ ਡਾਲਤ ਹੈਂ ਆਪ ਕੇ ਜਹਾਲਤ ਸੇ
 ਪਾਲਤ ਹੈਂ ਨਫਸ ਇਹ ਕਰਤ ਕੁਕਾਜ ਤੂੰ॥
 ਮਾਨਤ ਸੈਤਾਨ ਕੇ ਨਾ ਜਾਨਤ ਰਹਮਾਨ ਕੇ
 ਨਾ ਕੰਮ ਇਨਸਾਨ ਕੇ ਜੁ ਖਾਇ ਰਿਹਾਂ ਖਾਜ ਤੂੰ॥
 ਰਬੀ ਸੂਰਤ ਨੂੰ ਭੰਨਦਾ ਤੇ ਮੰਨਦਾ ਹੈਂ ਆਪਣੀ ਨੂੰ
 ਉਘੜ ਇਹ ਜਾਊ ਜੋ ਬਣਾਇ ਬੈਠਾਂ ਪਾਜ ਤੂੰ॥
 ਕਿਆਮਤ ਕਾ ਰੋਜ ਅਜੇ ਸਿਰ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਕਾਦਰ ਬਸਾਰੁ ਨਾਂ ਬੇਸਰਮ ਨਲਾਜ ਤੂੰ॥੩੬੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਦੋਜਖ- ਨਰਕ। ਡਾਲਤ ਹੈਂ- ਪਾਉਂਦਾ ਹੈਂ, ਸਿੱਟਦਾ ਹੈਂ। ਜਹਾਲਤ- ਅਗਿਆਨਤਾ, ਮੂਰਖਤਾ। ਪਾਲਤ- ਪਾਲਦਾ ਹੈਂ। ਨਫਸ- ਇੱਛਾ। ਕੁਕਾਜ- ਉਲਟਾ ਕੰਮ। ਮਾਨਤ- ਮੰਨਦਾ ਹੈਂ। ਸੈਤਾਨ- ਬਦੀ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰਨ ਵਾਲਾ। ਰਹਮਾਨ- ਦਿਆਲੂ। ਖਾਜ- ਭੋਜਨ। ਸੂਰਤ- ਕੁਰਾਨ ਮਜੀਦ ਦਾ ਭਾਗ। ਉਘੜ ਜਾਊ- ਖੁੱਲ੍ਹ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਾਜ- ਪਾਖੰਡ। ਕਿਆਮਤ ਕਾ ਰੋਜ- ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਦਿਨ। ਕਾਦਰ- ਪਰਮਾਤਮਾ। ਬਸਾਰੁ- ਭੁੱਲ। ਨਲਾਜ- ਬੇਸ਼ਰਮ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਕਿਆਮਤ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਗਿਆਨਤਾ ਵਸ ਇੱਛਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਾਲਣ ਅਤੇ ਅਯੋਗ ਕੰਮ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖ ਨਰਕਾਂ ਵਿਚ ਭੇਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰਹਿਮਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅੱਲਾ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸੈਤਾਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੱਗ ਕੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਾਰਜ ਕਰਨਾ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਕੁਰਾਨ ਵਿਚ ਦੱਸੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੀ ਬਜਾਏ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਝੂਠ ਇਕ ਦਿਨ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਕਿਆਮਤ ਦਾ ਦਿਨ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਲਾਜ਼ਮੀ ਆਉਣਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਕਾਦਰ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਬੇਸ਼ਰਮ ਨਹੀਂ ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ॥੩੬੩॥

ਕਬਿਤ॥

ਮੁਰਗ ਨਾ ਮਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਏਂਗਾ ਖੁਆਰ
 ਪਹਿਲੇ ਗੱਲ ਕੇ ਬਚਾਰ ਇਹਨੂੰ ਕਿਸ ਦਾ ਹੀ ਸਾਇਆ ਹੈ॥
 ਗਿਰੇਵਾਂਨ ਆਪਣੇ ਮੇ ਆਪ ਮੂੰਹ ਪਾਇ ਕਰ
 ਸਮਝ ਕੇ ਦੇਖ ਰੂਹ ਕਿਸ ਨੇਂ ਬਨਾਇਆ ਹੈ॥
 ਏਕ ਹੈ ਰਫੀਕ ਨਹੀਂ ਦੂਸਰਾ ਸਰੀਕ
 ਜਿਹ ਜਾਣ ਲੈ ਤਹਕੀਕ ਸੋਈ ਸਰਬ ਸਮਾਇਆ ਹੈ॥
 ਖੁਦੀ ਕਰ ਤਰਕ ਨਾ ਗਰਕ ਗਰੂਰ ਮੇ ਤੂੰ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਂਨ ਇਹ ਨਾ ਜੈਜ ਫੁਰੁਮਾਇਆ ਹੈ॥੩੬੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮੁਰਗ- ਮੁਰਗਾ। ਖੁਆਰ- ਦੁੱਖੀ। ਸਾਇਆ- ਸਹਾਰਾ। ਗਿਰੇਵਾਂਨ- ਕੁਤਤੇ ਆਦਿ ਦਾ ਗਲਾਵਾਂ। ਰੂਹ- ਆਤਮਾ। ਰਫੀਕ- ਪਿਆਰਾ। ਸਰੀਕ- ਬਰਾਬਰਤਾ ਵਾਲਾ। ਤਹਕੀਕ- ਸੱਚਾਈ। ਸਰਬ ਸਮਾਇਆ- ਸਭਨਾਂ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ। ਖੁਦੀ- ਅਹੰਕਾਰ। ਤਰਕ- ਹੀਲ-ਹੁਜ਼ਤ। ਗਰਕ- ਡੁੱਬਣਾ। ਗਰੂਰ- ਹੰਕਾਰ। ਜੈਜ- ਦਰੁਸਤ, ਯੋਗ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਕਰਤਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੁਰਗੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਖੁਆਰ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਗੱਲ ਵਿਚਾਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਉਸ 'ਤੇ ਕਿਸ ਦਾ ਸਾਇਆ ਜਾਂ ਹੱਥ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗਿਰੇਵਾਂਨ ਵਿਚ ਮੂੰਹ ਨੀਵਾਂ ਕਰਕੇ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸ ਨੇ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਇਕ ਹਸਤੀ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਸਰੀਕ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਇਸ ਸੱਚਾਈ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹੀ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਗਿਆਨਵਾਨ ਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸਹੀ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਮੇਰੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ॥੩੬੪॥

ਕਬਿਤ॥

ਆਪ ਕੇ ਪਛਾਣ ਕਰ ਹਿਕ ਦਾ ਨਾ ਤਾਣ
 ਨਾਂ ਕਸੂਤੇ ਐਸ ਮਾਣ ਇਹ ਜਾਣ ਦਿਨ ਚਾਰ ਕੇ॥
 ਖਾਏਂ ਮੁਰਦਾਰ ਨਹੀਂ ਸੂਤ ਬਿਵਹਾਰ
 ਇਹੁ ਮਲਨ ਅਹਾਰ ਕਹਿਦੇ ਆਰਫ ਪੁਕਾਰ ਕੇ॥
 ਕਰੇਂ ਸੇ ਪਸਿੰਦ ਜੋਈ ਨਿੰਦਨ ਮੇ ਨਿੰਦ
 ਨਹੀਂ ਕੰਬਦੀ ਹੈ ਜਿੰਦ ਐਸੇ ਖਾਜ ਕੇ ਨਿਹਾਰ ਕੇ॥
 ਮਾਨਸੀ ਚਰੁੰਡ ਲੀਤੇ ਹੱਡ ਭਗਵਾਂਨ ਦਾਸ
 ਗੀਰਝ ਤੇ ਕਾਕ ਅਧਕਾਰੀ ਸੀ ਅਹਾਰ ਕੇ॥੩੬੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਹਿਕ- ਛਾਤੀ। ਤਾਣ- ਜੋਰ। ਕਸੂਤੇ- ਉਲਟੇ ਕੰਮ। ਐਸ- ਮੌਜ, ਸਵਾਦ। ਮੁਰਦਾਰ- ਮੁਰਦਾ ਸਰੀਰ। ਸੂਤ- ਠੀਕ। ਮਲਨ ਅਹਾਰ- ਅਪਵਿੱਤਰ ਭੋਜਨ। ਆਰਫ- ਗਿਆਨਵਾਨ। ਨਿੰਦਨ ਮੇ ਨਿੰਦ- ਬਹੁਤ ਨਿੰਦਣ ਯੋਗ। ਜਿੰਦ- ਰੂਹ। ਖਾਜ- ਭੋਜਨ। ਨਿਹਾਰ ਕੇ- ਦੇਖ ਕੇ। ਮਾਨਸੀ- ਮਨੁੱਖ ਹੋ ਕੇ। ਚਰੁੰਡ- ਦੰਦਾਂ ਨਾਲ ਨੋਚਣਾ। ਗੀਰਝ- ਗਿੱਧ। ਕਾਕ- ਕਾਂ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮਨ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਬੇਜੁਬਾਨਾਂ ਦੇ ਭੋਜਨ ਵਿਚੋਂ ਲੱਭਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵਰਜਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੀਵਨ ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਕੇ ਦੂਜਿਆਂ 'ਤੇ ਜੁਲਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਯੋਗ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਸੁਆਦ ਲੈਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਗਿਆਨਵਾਨ ਪੁਰਖ ਮਾਸ ਖਾਣ ਨੂੰ ਮਲੀਨ ਅਹਾਰ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਭ ਆਚਰਣ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਨਿੰਦਣਯੋਗ ਅਹਾਰ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਜਿੰਦ ਕੰਬਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਹੋ ਕੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਅਹਾਰ ਕਰਨਾ ਗਿੱਧਾਂ ਅਤੇ ਕਾਵਾਂ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਹੈ॥੩੬੫॥

ਕਬਿਤਾ॥

ਜਾਨਵਰੋ ਕੇ ਏਹ ਕਾਮ ਜੋਈ ਕਰੇਂ ਸਰਹਆਮ
 ਇਹ ਤੋ ਖਾਣਾ ਹੈ ਹਰਾਮ ਦੇਖ ਕਰਕੇ ਬਬੇਕ ਤਾਂ॥
 ਪਕੜ ਕੇ ਕਰਦ ਬੇਦਰਦ ਬਗਾਂਵਦਾ ਹੈਂ
 ਨਹੀ ਪੁਰ ਦਰਦ ਜਾਂ ਮਰਦ ਨਾ ਨੇਕ ਤਾਂ॥
 ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਭੋਰ ਕਮਜੋਰ ਦਾ ਨਾ ਜੋਰ ਹੋਰ
 ਸੁਣ ਕੇ ਭੀ ਸੋਰ ਪਵੇ ਕਾਲਜੇ ਨਾ ਛੇਕ ਤਾਂ॥
 ਕਰ ਕਰ ਜਬਾ ਖੁਛ ਤਬਾ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਪਵੇ ਜਦੋਂ ਸਿਰ ਤਦੋਂ ਲਗੇ ਕੇਹਾ ਸੇਕ ਤਾਂ॥੩੬੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜਾਨਵਰੋ- ਪਸ਼ੂ, ਹੈਵਾਨ। ਕਾਮ- ਕੰਮ। ਸਰਹਆਮ- ਜਾਹਰਾ ਤੌਰ 'ਤੇ।
 ਹਰਾਮ- ਅਯੋਗ। ਬਬੇਕ- ਵਿਚਾਰ। ਕਰਦ- ਛੁਰੀ। ਪੁਰ ਦਰਦ- ਦਰਦ ਭਰਪੂਰ। ਮਰਦ-
 ਬੰਦਾ। ਭੋਰ- ਭੋਲਾ। ਛੇਕ- ਮੋਰੀ। ਜਬਾ- ਕੋਹ ਕੇ ਮਾਰਨਾ। ਖੁਛ ਤਬਾ- ਖੁਸ਼ ਤਬੀਅਤ।
 ਸੇਕ- ਆਂਚ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਨਿਰਬਲ ਜੀਵਾਂ 'ਤੇ ਕੀਤੇ ਜੁਲਮ ਦਾ ਫਲ ਭੁਗਤਣ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਚੇਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ
 ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਿਬੇਕ ਬੁੱਧੀ ਨਾਲ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ
 ਬੇਜੁਬਾਨ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਖਾਣਾ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਨਿਰਬਲ
 ਜੀਵਾਂ 'ਤੇ ਛੁਰੀ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਮਨ ਵਿਚ ਦਰਦ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਉਹ ਨੇਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਭੋਲੇ
 ਅਤੇ ਕਮਜੋਰ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਬੇਹਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਰੋਣਾ ਸੁਣ
 ਕੇ ਵੀ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਬਹ ਕਰਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ
 ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਸੰਕਟ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦੀ ਹੈ॥੩੬੬॥

ਕਬਿਤ॥

ਜਾਨ ਕਰੇ ਕਬਜ ਫਰਿਸਤਾ ਜਾਂ ਆਇ ਕਰ
 ਜਾਣ ਤਦੋਂ ਨਿਕਲ ਇਹ ਚੌੜਾਂ ਸਭ ਤੇਰੀਆਂ॥
 ਚਾੜ ਕੇ ਸਿਕੰਜੇ ਜਦੋਂ ਮਲਕ ਮਰੋੜਾ ਦੇਵੇ
 ਹੋਇ ਕਰ ਕੈਲ ਕਰੇ ਮਿਨਤਾਂ ਬਥੇਰੀਆਂ॥
 ਕੌਣ ਕਰੇ ਦਰਦ ਜਾਂ ਆਪ ਹੀ ਬੇਦਰਦ ਹੈਂ
 ਰੂਹ ਹੋਵੇ ਪਿੰਜ ਸਜਾ ਸਖਤ ਬਧੇਰੀਆਂ॥
 ਬਜ ਰਹੀ ਗੁਰਜ ਨਦਾਨ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਬੇਲਾ ਰਖੁ ਯਾਦ ਕਰੁ ਐਡ ਨਾ ਦੁਲੇਰੀਆਂ॥੩੬੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਕਬਜ- ਕਾਬੂ। ਫਰਿਸਤਾ- ਇਜ਼ਰਾਈਲ ਫਰਿਸਤਾ। ਚੌੜਾਂ- ਸ਼ਰਾਰਤਾਂ। ਸਿਕੰਜੇ- ਸਜਾ ਦੇਣ ਦਾ ਇਕ ਸੰਦ। ਮਲਕ- ਮੌਤ ਦਾ ਫਰਿਸਤਾ। ਕੈਲ- ਲਾਜਵਾਬ। ਹੋਵੇ ਪਿੰਜ- ਤਾੜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬਧੇਰੀਆਂ- ਇਕ ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ ਇਕ। ਗੁਰਜ- ਗਦਾ ਵਰਗਾ ਲੋਹੇ ਦਾ ਸ਼ਸਤ੍ਰ। ਬੇਲਾ- ਸਮਾਂ। ਐਡ- ਏਨੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਜੀਵਨ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਸਮਾਂ ਯਾਦ ਰੱਖ ਕੇ ਮਨ ਵਿਚ ਨਿਮਰਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੌਤ ਦਾ ਫਰਿਸਤਾ ਆ ਕੇ ਕਾਬੂ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਫਿਰ ਮਨ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਮੂਹ ਸ਼ਰਾਰਤਾਂ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕੀਤੇ ਬੁਰੇ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਮਾਲਕ ਸਜਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਲਾਜਵਾਬ ਹੋ ਕੇ ਤਰਲੇ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਬੁਰੇ ਕਰਮ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਰੂਹ ਪਿੰਜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਸਜਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਦਰਦੀ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪ ਕਿਸੇ ਦਾ ਦਰਦ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ। ਇਕ ਦਿਨ ਗੁਰਜ ਦੀ ਮਾਰ ਸਹਿਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਿਨ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖ ਕੇ ਬੁਰੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਦੁਲੇਰੀਆਂ ਛੱਡ ਦੇਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ॥੩੬੭॥

ਕਬਿਤ॥

ਛੱਡ ਜਾਵਣਾ ਜਹਾਂਨ ਹੋਇ ਜਾਣਾ ਬੇਨਛਾਂਨ ਜਾਂਨ
 ਕਰਕੇ ਗੁਮਾਂਨ ਹਰਿਗਿਜ ਨਾਂ ਹੰਕਾਰੀਏ ॥
 ਨੇਕੀ ਹੀ ਕਮਾਈਏ ਫੇਰ ਵਤ ਨਹੀ ਆਈਏ
 ਜਬ ਪਾਈਏ ਕੀਤਾ ਆਪਣਾ ਤਾਂ ਖੂਨ ਕਿਉਂ ਗੁਜਾਰੀਏ ॥
 ਸੋਚ ਕਰ ਹੱਕ ਲੱਕ ਬੰਨੀਏ ਬੇਸੱਕ
 ਪਰਪੱਕ ਨਾਂ ਨਹੱਕ ਚੱਕ ਜੀਵ ਉਠ ਮਾਰੀਏ ॥
 ਕਾਰਨ ਤੇ ਫਲ ਪਹਲੇ ਦੇਖ ਭਗਵਾਂਨ ਦਾਂਸ
 ਪਿਛੋਂ ਕਰ ਕਾਰਜ ਜੋ ਦਰਗਾ ਨਾਂ ਹਾਰੀਏ ॥੩੬੮॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜਹਾਂਨ- ਸੰਸਾਰ। ਬੇਨਛਾਂਨ- ਚਿੰਨ੍ਹ ਰਹਿਤ, ਭਾਵ ਸਰੀਰ ਛੱਡ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਗੁਮਾਂਨ- ਹੰਕਾਰ। ਹਰਿਗਿਜ- ਬਿਲਕੁਲ, ਕਦੇ ਵੀ। ਵਤ- ਫਿਰ, ਮੁੜ ਕੇ। ਖੂਨ- ਜੀਵ ਹੱਤਿਆ। ਹੱਕ- ਸੱਚ, ਅਧਿਕਾਰ। ਲੱਕ ਬੰਨੀਏ- ਕਮਰਕਸਾ ਕਰੀਏ। ਪਰਪੱਕ- ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦ੍ਰਿੜ ਹੋਣ ਦਾ ਭਾਵ। ਕਾਰਨ- ਹੇਤ, ਕਿਸ ਵਾਸਤੇ। ਫਲ- ਕਰਮ ਦਾ ਨਤੀਜਾ। ਕਾਰਜ- ਕੰਮ। ਦਰਗਾ- ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਦਰਗਾਹ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਸਜਾ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਸੁਭ ਕਰਮ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਕ ਦਿਨ ਸਰੀਰ ਛੱਡ ਕੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਨੇਕ ਕਰਮ ਕਰਨ ਨਾਲ ਆਵਾਗਮਨ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਜਦੋਂ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਭੁਗਤਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਫਿਰ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰਹੇਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖ ਕੇ ਦ੍ਰਿੜ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਸੱਚ ਪੱਲੇ ਬੰਨ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜੀਵ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਾਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਫਲ ਦੇ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਕਰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਹਾਰਨ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕਿਆ ॥੩੬੮॥

ਕਬਿਤ॥

ਜਿਤਨੀ ਚੁਰਾਸੀ ਫਾਸੀ ਨਾਸੀ ਨਾ ਖਲਾਸੀ ਬਿਚ

ਸਿਰਿ ਸਿਰਿਦਾਰ ਨਰ ਨਾਰਨ ਇਉਂ ਕਹੀਏ ॥

ਹੋਵਤ ਮਹਾਂਨ ਭਾਵ ਧਰਮ ਪਛਾਂ ਜਾਂਨ

ਧੀਰਜ ਧਿਆਂਨ ਐਸੇ ਮਰਮ ਕੋ ਲਹੀਏ ॥

ਆਜਜ ਨਿਤਾਣੇਂ ਨਹੀ ਮਾਰੀਏ ਧਗਾਣੇਂ

ਇਉਂ ਆਖਦੇ ਸਿਆਣੇਂ ਨਾਂ ਇਆਣੇ ਬਣ ਰਹੀਏ ॥

ਕੀਜੀਏ ਪਨਾਹ ਹੋਵੇ ਵਾਹ ਭਗਵਾਂਨ ਦਾਸ

ਪੇਸ ਨਹੀ ਜਾਏ ਤਾਂ ਅਲੱਗ ਹੋਇ ਬਹੀਏ ॥੩੬੯॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਚੁਰਾਸੀ- ਚੌਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨ। ਫਾਸੀ- ਬੰਧਨ। ਨਾਸੀ- ਨਾਸ਼ਮਾਨ ਹੈ। ਖਲਾਸੀ- ਮੁਕਤੀ। ਸਿਰਿ ਸਿਰਿਦਾਰ- ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ। ਨਰ ਨਾਰਨ- ਮਰਦ-ਇਸਤਰੀਆਂ, ਭਾਵ ਮਨੁੱਖ। ਮਹਾਂਨ ਭਾਵ- ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੋਣ ਦਾ ਭਾਵ। ਧੀਰਜ ਧਿਆਂਨ- ਸਹਿਜ ਸਮਾਧੀ। ਮਰਮ- ਭੇਤ। ਲਹੀਏ- ਜਾਣੀਏ। ਆਜਜ- ਦੀਨ, ਨਿਰਬਲ। ਧਗਾਣੇਂ- ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ। ਇਆਣੇ- ਅਣਜਾਣ। ਪਨਾਹ- ਆਸਰਾ। ਵਾਹ- ਜ਼ੋਰ। ਪੇਸ- ਜ਼ੋਰ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਧਰਮ ਦੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲਦੇ ਹੋਏ ਸਹਿਜ ਧਾਰਨ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਚੁਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਦੇ ਬੰਧਨ ਵਿਚ ਪਏ ਹੋਏ ਜੀਵ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਕੇਵਲ ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪੁਰਸ਼ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਇਸ ਬੰਧਨ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਉੱਚਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਧਰਮ ਦੇ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਹਿਜ ਸਮਾਧੀ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਭੇਦ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਿਆਣੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਗਿਆਨੀ ਬਣ ਕੇ ਨਿਰਬਲਾਂ ਅਤੇ ਨਿਤਾਣਿਆਂ 'ਤੇ ਜੁਲਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ। ਜੇਕਰ ਤਾਕਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਦੂਜਿਆਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪਾਸੇ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੀ ਯੋਗ ਹੈ ॥੩੬੯॥

ਕਬਿਤੁ ॥

ਬਣੀਏ ਆਜਾਦ ਦਿਲਸਾਦ ਬਰਬਾਦ ਹੋਇ
 ਪਾਵੀਏ ਜੋ ਦਾਦ ਤੋਂ ਅਬਾਦ ਹੀ ਰਹਾਈਏ ॥
 ਦੇਖੀਏ ਗੁਲਿਸਤਾਂ ਦਮਾਗ ਕੇ ਬੇਦਾਗ ਕਰ
 ਹੋਇ ਬਾਗਬਾਗ ਮੌਜ ਬੋਸਤਾਂ ਕੀ ਪਾਈਏ ॥
 ਲਾਇਮਕਾਂਨ ਕੇ ਮੁਕਾਮ ਪਰ ਖੇਲੀਏ ਜਾ
 ਨੂਰ ਵਾਲੇ ਚਸਮੇ ਸਹੂਰ ਸਿਉਂ ਨਾਈਏ ॥
 ਪੀਏ ਆਬ ਹਿਆਤ ਤਾਂ ਨਦਾਨ ਭਗਵਾਂਨ ਦਾਸ
 ਹੋਇ ਕੇ ਬੇਜਾਤ ਬਿਚ ਜਾਤ ਦੇ ਸਮਾਈਏ ॥੩੨੦॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਦਿਲਸਾਦ- ਪ੍ਰਸੰਨ। ਬਰਬਾਦ ਹੋਇ- ਸਭ ਕੁਝ ਲੁਟਾ ਕੇ। ਦਾਦ- ਬਖਸ਼ਿਸ਼।
 ਅਬਾਦ- ਖੁਸ਼ਹਾਲ। ਗੁਲਿਸਤਾਂ- ਫੁੱਲ ਦਾ ਸਥਾਨ। ਬੇਦਾਗ- ਨਿਰਮਲ। ਹੋਏ ਬਾਗਬਾਗ-
 ਖੇਤੇ ਸਹਿਤ ਹੋ ਕੇ। ਬੋਸਤਾਂ- ਫੁਲਵਾੜੀ, ਬਾਗ। ਲਾਇਮਕਾਂਨ- ਟਿਕਾਣੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ। ਮੁਕਾਮ-
 ਟਿਕਾਣਾ। ਨੂਰ- ਪ੍ਰਕਾਸ਼। ਸਹੂਰ- ਸਮਝ। ਨਾਈਏ- ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰੀਏ। ਆਬ ਹਿਆਤ-
 ਅੰਮ੍ਰਿਤ। ਬੇਜਾਤ- ਜਾਤ-ਪਾਤ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ। ਜਾਤ- ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜਾਤ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਭੇਦਭਾਵ ਅਤੇ ਭਰਮ-ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਮਨ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਭੂ-
 ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸਭ ਕੁਝ ਲੁਟਾ ਕੇ
 ਮਨੁੱਖ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
 ਜਦੋਂ ਦਿਮਾਗ ਫੁਰਨਿਆਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਨਿਰਮਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਨ ਖੇਤੇ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ
 ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਟਿਕਾਣੇ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਾਲਾ ਟਿਕਾਣਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ 'ਤੇ
 ਸੂਝਵਾਨ ਪੁਰਖਾਂ ਵਾਂਗ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਆਬੇ ਹਯਾਤ ਪੀਣ
 ਵਾਲੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਜਾਤ ਵਾਲੇ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ॥੩੨੦॥

ਕਬਿਤ॥

ਕਲਮਾ ਕਹੁ ਆਂਮ ਨਹੀ ਜਿਸ ਮੇ ਕਲਾਮ ਖਾਂਮ
 ਸਚੁ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਓਹ ਜਪ ਆਠ ਜਾਮ ਤੂੰ॥
 ਰਹੇ ਨਹੀ ਫਿਕਰ ਹੈ ਜਿਕਰ ਜੁਆਂਨ ਐਸਾ
 ਦਿਗਰ ਨਾ ਜਹਾਂ ਤਹਾਂ ਕਰ ਲੈ ਮੁਕਾਮ ਤੂੰ॥
 ਆਰਫੋਂ ਕੇ ਬੋਲ ਜੁ ਅਮੋਲ ਆਬ ਹਿਆਤ ਸਮ
 ਝੋਲ ਕਰੇ ਨੋਸ ਪਾਏਂ ਅਜਬ ਅਰਾਮ ਤੂੰ॥
 ਕਲਾ ਹੀ ਸੇ ਕਲਮਾ ਨਦਾਂਨ ਭਗਵਾਂਨ ਦਾਸ
 ਕਲਾ ਕੋ ਪਛਾਣ ਕਰ ਕਰ ਬਿਸਰਾਂਮ ਤੂੰ॥੩੭੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਕਲਮਾ- ਬਚਨ। ਕਲਾਮ ਖਾਂਮ- ਕੱਚਾ ਬਚਨ। ਆਠ ਜਾਮ- ਅੱਠ ਪਹਿਰ। ਜਿਕਰ- ਵਰਨਨ। ਜੁਆਂਨ- ਜਬਾਨ, ਨੌਜਵਾਨ। ਦਿਗਰ- ਦੂਜਾ। ਮੁਕਾਮ- ਟਿਕਾਣਾ। ਆਰਫੋਂ ਕੇ- ਗਿਆਨਵਾਨ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ। ਅਮੋਲ- ਬੇਸ਼ਕੀਮਤੀ। ਆਬ ਹਿਆਤ- ਅੰਮ੍ਰਿਤ। ਸਮ- ਸਮਾਨ। ਝੋਲ ਕਰੇ- ਝੂਟਾ ਲਵੇਂ। ਨੋਸ- ਅੰਮ੍ਰਿਤ। ਅਜਬ ਅਰਾਮ- ਅਦਭੁੱਤ ਅਨੰਦ। ਕਲਾ- ਸ਼ਕਤੀ। ਬਿਸਰਾਂਮ- ਅਰਾਮ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹਸਤੀ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਕੇ ਆਤਮਿਕ ਸੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੱਚੇ ਬਚਨ ਬੋਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਦਾ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਦੂਜੀ ਹਸਤੀ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਉਸ ਥਾਂ 'ਤੇ ਟਿਕਾਣਾ ਕਰ ਲੈਣਾ ਯੋਗ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਕੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫਿਕਰ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਗਿਆਨਵਾਨ ਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਮਈ ਅਤੇ ਬੇਸ਼ਕੀਮਤੀ ਬਚਨ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਉਣ ਨਾਲ ਅਦਭੁੱਤ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਬਚਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਨਾਲ ਆਤਮਿਕ ਅਰਾਮ ਮਿਲਦਾ ਹੈ॥੩੭੧॥

ਕਬਿਤ॥

ਦੇਖੋ ਕੀ ਸਿਤਮ ਕਰ ਸਿਤਮਗਰ ਸਿਤਮ ਐਸੇ
ਕੈਸੇ ਰਖ ਭੇਤ ਬਿਚ ਭੇਤ ਦੇ ਸਮਾਇਆ ਹੈ॥

ਕੁਦਰਤਕਾਰ ਇਹ ਰਚ ਗੁਲਜਾਰ
ਹੋਇ ਸਰਬ ਅਧਾਰ ਆਪ ਆਪ ਕੋ ਛੁਪਾਇਆ ਹੈ॥
ਆਫਤਾਬ ਤੇ ਮੈਹਤਾਬ ਮੇਂ ਭੀ ਆਬ ਦਰ ਆਬ ਹੈ ਸੋ
ਕੁਲ ਕੀ ਪਨਾਹ ਹੋਇ ਕੁਲ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ॥
ਗੁਰ ਨੇ ਦਿਖਾਇਆ ਐਨ ਗੈਨ ਮੇ ਸਬੂਤੁ ਕਰ
ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਤਾਂਹੀ ਐਸੇ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ਹੈ॥੩੭੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਿਤਮ- ਕਮਾਲ, ਅਸਚਰਜ। ਸਿਤਮਗਰ- ਕਮਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਪਰਮਾਤਮਾ।
ਕੁਦਰਤਕਾਰ- ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਕਰਤਾਰ। ਗੁਲਜਾਰ- ਫੁਲਵਾੜੀ, ਭਾਵ
ਸੰਸਾਰ। ਸਰਬ ਅਧਾਰ- ਸਭ ਦਾ ਆਸਰਾ। ਆਫਤਾਬ- ਸੂਰਜ। ਮੈਹਤਾਬ- ਚੰਦਰਮਾ।
ਆਬ- ਚਮਕ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼। ਪਨਾਹ- ਆਸਰਾ। ਐਨ- ਧਰਤੀ। ਗੈਨ- ਅਕਾਸ਼। ਸਬੂਤੁ ਕਰ-
ਸਹੀ ਕਰਕੇ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਗੁਰੂ ਰਾਹੀਂ ਪਰਮ ਸੁੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਅਸਚਰਤਾ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਅਦਭੁੱਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ
ਰਚਨਾ ਕਰਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਸ ਵਿਚ ਆਪ ਵੀ ਸਮਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਫੁਲਵਾੜੀ ਦੀ
ਰਚਨਾ ਕਰਕੇ ਇਸ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੈ। ਸੂਰਜ
ਅਤੇ ਚੰਦਰਮਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਤੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਸੀਤਲਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਭਨਾਂ
ਦਾ ਆਸਰਾ ਬਣ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਅਕਾਸ਼ ਤੱਕ ਹਰ
ਜਗ੍ਹਾ ਵਿਦਮਾਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਪਰਮ ਸੁੱਖ ਦੀ
ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ॥੩੭੨॥

ਕਬਿਤ॥

ਪਾਇਆ ਚਾਹੇਂ ਰੱਬ ਅਬ ਹੱਬ ਨੂੰ ਗਵਾਇ ਝਬ
ਏਹੀ ਹੈ ਸਬੱਬ ਲੱਭ ਆਰਫਾਂ ਦੀ ਚਾਲ ਤੂੰ॥

ਮੁਸਕਲ ਹਲ ਨਾ ਅਜਲ ਹਰਜੱਲ ਸੱਲ

ਗੱਲ ਹੋਇ ਸਹਲ ਕਰੇਂ ਏਹ ਜੇ ਅਮਾਲ ਤੂੰ॥

ਜੀਭ ਕੇ ਬਕਾਉ ਨਹੀਂ ਬੋਲ ਦਾ ਲਗਾਉ ਨਹੀਂ

ਹੋਠ ਫਰਕਾਉ ਨਹੀਂ ਹੋਏਂ ਜਿ ਵਿਸਾਲ ਤੂੰ॥

ਇਸਕ ਦਾ ਵਰਕ ਜੇ ਮਿਲੇ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ

ਪੜ ਕੇ ਸਬਕ ਫੇਰ ਪਾਏਂਗਾ ਜਮਾਲ ਤੂੰ॥੩੭੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਹੱਬ- ਸਭ। ਝਬ- ਛੇਤੀ। ਸਬੱਬ- ਵਸੀਲਾ। ਹਲ- ਸੁਲਝਾਉ, ਗੁੰਝਲ ਦੇ ਖੁੱਲ੍ਹਣ ਦੀ ਕਿਰਿਆ। ਅਜਲ- ਮੌਤ ਦਾ ਸਮਾਂ। ਹਰਜੱਲ- ਤਰਬੱਲੀ, ਕਿਆਮਤ। ਸੱਲ- ਜ਼ਖਮ, ਦੁੱਖ। ਸਹਲ- ਸੌਖਾ। ਅਮਾਲ- ਕਰਮ। ਬਕਾਉ- ਬੁਲਾਓ। ਲਗਾਉ- ਮੇਲ। ਹੋਠ- ਬੁੱਲ। ਵਿਸਾਲ- ਮੇਲ-ਮੁਲਾਕਾਤ। ਵਰਕ- ਪੱਤਰਾ। ਸਬਕ- ਪਾਠ। ਜਮਾਲ- ਦਰਸ਼ਨ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਛੱਡ ਕੇ ਗਿਆਨਵਾਨ ਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਹੋਏ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮੂਹ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦਾ ਹੱਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਮੌਤ, ਕਿਆਮਤ ਆਦਿ ਡਰ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਤਿ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ-ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਜੀਭ ਨਾਲ ਬੋਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਸਬਕ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਸੰਭਵ ਹੁੰਦੇ ਹਨ॥੩੭੩॥

ਕਬਿਤ॥

ਆਰਫੋਂ ਕੀ ਸੰਗਤਿ ਮੇ ਅਜਬ ਹੀ ਰੰਗਤ ਹੈ
 ਪੇਖ ਕੇ ਪੇਸਾਨੀ ਹਾਂਨੀ ਕੋਟਨ ਬੀਮਾਰੀ ਹੈ॥
 ਨੂਰ ਦਾ ਬੈਹਰ ਅਠ ਪੈਹਰ ਹੀ ਵਗਦਾ ਹੈ
 ਗੈਹਰ ਨਾ ਜਾਂ ਮੇ ਤਾਂ ਮੇਂ ਲੈਹਰ ਨਿਆਰੀ ਹੈ॥
 ਪੀਏਂ ਜੇ ਪਿਆਲਾ ਸੌਕ ਵਾਲਾ ਉਜਿਆਲਾ ਹੋਇ
 ਰਹੇਂ ਮਤਵਾਲਾ ਨਹੀ ਉਤਰੇ ਖੁਮਾਰੀ ਹੈ॥
 ਹੋਇਂ ਜੇ ਨਸੀਬ ਪਾਏਂ ਕਤਰਾ ਹਬੀਬ ਤਦੋਂ
 ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਮਿਲੇ ਰੁਤਬਾ ਇਹ ਭਾਰੀ ਹੈ॥੩੭੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅਜਬ- ਅਨੋਖੀ। ਪੇਖ- ਦੇਖ। ਪੇਸਾਨੀ- ਮੱਥਾ। ਹਾਂਨੀ- ਨੁਕਸਾਨ। ਕੋਟਨ- ਕੋੜਾਂ। ਨੂਰ ਦਾ ਬੈਹਰ- ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ। ਗੈਹਰ- ਗਹਿਰਾ, ਡੂੰਘਾ। ਸੌਕ- ਪ੍ਰੇਮ। ਉਜਿਆਲਾ- ਪ੍ਰਕਾਸ਼। ਮਤਵਾਲਾ- ਦੀਵਾਨਾ। ਖੁਮਾਰੀ- ਨਸ਼ਾ, ਮਸਤੀ। ਕਤਰਾ- ਬੂੰਦ। ਹਬੀਬ- ਪਿਆਰਾ। ਭਾਰੀ- ਵੱਡਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸਤਿਸੰਗਤ ਰਾਹੀਂ ਉੱਚਤਮ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਤਿਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਅਦਭੁੱਤ ਰੰਗ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੋੜਾਂ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਵੱਗਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਡੂੰਘਾ ਜਾਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਹਾਲੇ ਲਹਿਰ ਹੀ ਦੇਖੀ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਪਿਆਲੇ ਦਾ ਸੇਵਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਗਿਆਨ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਕਦੇ ਵੀ ਦੂਰ ਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਖੁਮਾਰੀ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਕਤਰਾ ਵੀ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉੱਚਤਮ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ॥੩੭੪॥

ਕਬਿਤ॥

ਘਰ ਬਨ ਇਕ ਰਸ ਹੋਇ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹੇ
 ਘਟੇ ਨਾਂ ਜੇ ਸੌਕ ਹੋਇਆ ਜਾਣੀਏਂ ਨਿਹਾਲ ਹੀ॥
 ਮੈਹਦੀ ਦਿਆਂ ਪਤਿਆਂ ਦਾ ਅਸਲਾ ਪਛਾਣ ਦੇਖ
 ਬਰਖਾ ਹਜਾਰ ਪਵੇ ਰੰਗ ਓਹੋ ਲਾਲ ਹੀ॥
 ਰੋਮ ਰੋਮ ਖਚਤ ਖਿਆਲ ਬਿਚ ਖੁਦ ਰੂਪ
 ਇਕ ਦੰਮ ਬਿਗੜੇ ਨਾ ਆਸਕਾਂ ਦੀ ਚਾਲ ਹੀ॥
 ਪਾਇ ਕੇ ਹਕੀਕਤ ਨਦਾਨ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਬੇਪਰਵਾਹਿ ਰਹਿਣਾ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਾਲ ਹੀ॥੩੭੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਨ- ਜੰਗਲ। ਇਕ ਰਸ- ਸਮਾਨ ਅਵਸਥਾ ਵਾਲਾ। ਨਿਰਲੇਪ- ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਮੁਕਤ। ਸੌਕ- ਪ੍ਰੇਮ, ਤਾਂਘ। ਖਚਤ- ਲਿਪਤ, ਲੀਨ। ਖੁਦ ਰੂਪ- ਨਿਜ ਸਰੂਪ। ਦੰਮ- ਸੁਆਸ। ਆਸਕਾਂ- ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮੀ। ਹਕੀਕਤ- ਅਸਲੀਅਤ। ਬੇਪਰਵਾਹਿ- ਇੱਛਾ ਰਹਿਤ, ਡਰ ਰਹਿਤ। ਹਾਲ- ਹਾਲਤ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਬੇਪਰਵਾਹ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਿਹਾਲ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਕਦੇ ਵੀ ਪ੍ਰੇਮ ਘਟਦਾ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਉਹ ਘਰ ਅਤੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਰੰਗ ਮਹਿੰਦੀ ਦੇ ਪੱਤਿਆਂ ਵਾਂਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮੀਂਹ ਪੈਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਆਪਣਾ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੇ। ਉਹਨਾਂ 'ਤੇ ਸਦੀਵੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦਾ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜੀਵਨ ਰੌਅ ਇਕ ਚਾਲ ਚੱਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਸੱਚ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਉਹ ਹਰ ਹਾਲ ਬੇਪਰਵਾਹ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰਦੇ ਹਨ॥੩੭੫॥

ਕਬਿਤ॥

ਆਪਣਾ ਹੀ ਆਪ ਨਹੀ ਦੂਸਰਾ ਜਹਾਨ ਬਿਚ

ਸਮਝ ਬਗੈਰ ਹੋਇ ਰਿਹਾ ਤੂੰ ਬੇਤੋਰ ਹੀ॥

ਜਿਸਮੀ ਇਹੁ ਜਾਲੁ ਆਪ ਰਚਿਆ ਨਦਾਨ ਭੁਲ

ਬੈਰੀ ਤੂੰ ਹੀ ਆਪ ਦਾ ਨਾਂ ਬੈਰੀ ਤੇਰਾ ਔਰ ਹੀ॥

ਹਾਲ ਨੂ ਪਛਾਣ ਦੇਖ ਦੂਰ ਉਨਮਾਦ ਕਰ

ਫਸ ਰਿਹਾ ਆਪ ਲਾਇ ਬਾਸਨਾਂ ਦੀ ਬੌਰ ਹੀ॥

ਸੁਸਤੀ ਤਿਆਗਿ ਕੇ ਨਦਾਨ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ

ਹੋਹੁ ਹੁਸਿਆਰ ਅਬ ਤੋੜ ਨਾਲ ਗੌਰ ਹੀ॥੩੭੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜਹਾਨ- ਸੰਸਾਰ। ਬੇਤੋਰ- ਬੇਹਾਲ। ਜਿਸਮੀ ਇਹੁ ਜਾਲੁ- ਸਰੀਰਕ ਬੰਧਨ। ਬੈਰੀ- ਦੁਸ਼ਮਣ। ਔਰ- ਹੋਰ, ਦੂਜਾ। ਹਾਲ- ਹਾਲਤ। ਉਨਮਾਦ- ਪਾਗਲਪਨ। ਬਾਸਨਾਂ- ਇੱਛਾ। ਬੌਰ- ਹਰਨ ਫਸਾਉਣ ਦਾ ਜਾਲ। ਸੁਸਤੀ- ਆਲਸ। ਨਦਾਨ- ਬੇਸਮਝ। ਹੁਸਿਆਰ- ਸਾਵਧਾਨ। ਗੌਰ- ਧਿਆਨ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਦੁਨਿਆਵੀ ਫੁਰਨਿਆਂ ਅਤੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮੂਲ ਸਰੂਪ ਭਾਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਸਮਝੇ ਬਗੈਰ ਉਹ ਕੁਰਾਹੇ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਰੀਰਕ ਬੰਧਨ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਵੈਰੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਆਪਣਾ ਵੈਰੀ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਗਿਆਨਤਾ ਵੱਸ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਵਾਸਨਾਵਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਬੁਣੇ ਹੋਏ ਜਾਲ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਫਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਲਸ ਤਿਆਗ ਕੇ ਸੁਚੇਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਮੂਹ ਦੁਨਿਆਵੀ ਫੁਰਨਿਆਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ॥੩੭੬॥

ਕਬਿਤ॥

ਸੁਫਨ ਜੰਜੀਰ ਪੈਰੋਂ ਖੁਲਦਾ ਨਾ ਜਾਗੇ ਬਿਨੁ
 ਸੁਫਨ ਸੰਸਾਰ ਇਹ ਸੋਵਣ ਖੁਆਬ ਬਿਨੁ॥
 ਹੋਇ ਪਰਪੰਚ ਬਿਖੇ ਖਚਤ ਲੁਪਾਇਮਾਨ
 ਕਰੇਂ ਬਿਰਲਾਪ ਮਾਰ ਚਾਂਗਰਾਂ ਅਜਾਬ ਬਿਨੁ॥
 ਫੁਰਨੇ ਦੀ ਰਚ ਕਰ ਘੁੰਮਰ ਘੁਮੇਟੇਦਾਰ
 ਪਿਆ ਪਰਵਾਹ ਵਿਚ ਡੁਬਦਾ ਹੈਂ ਆਬ ਬਿਨੁ॥
 ਫਾਹੀ ਅਣਹੋਇਆਂ ਦੀ ਨਦਾਨ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਖੁਲਣ ਨਾਂ ਦੇਵੇ ਖੁਦ ਰੂਪ ਦੇ ਹਸਾਬ ਬਿਨੁ॥੩੭੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸੁਫਨ ਜੰਜੀਰ- ਸੁਪਨੇ ਦਾ ਬੰਧਨ। ਸੁਫਨ ਸੰਸਾਰ- ਸੁਪਨੇ ਵਰਗਾ ਸੰਸਾਰ ਜੋ ਹਕੀਕਤ ਵਿਚ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਖੁਆਬ- ਸੁਪਨਾ। ਪਰਪੰਚ- ਸੰਸਾਰ। ਲੁਪਾਇਮਾਨ- ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲਾ, ਮੈਲਾ। ਬਿਰਲਾਪ- ਰੋਣਾ। ਚਾਂਗਰਾਂ- ਚੀਕਾਂ। ਅਜਾਬ- ਦੁੱਖ। ਘੁੰਮਰ- ਘੁਮੇਰੀ। ਘੁਮੇਟੇਦਾਰ- ਚੱਕਰਾਕਾਰ। ਪਰਵਾਹ- ਪਾਣੀ ਦਾ ਵੇਗ। ਆਬ- ਪਾਣੀ। ਅਣਹੋਇਆਂ- ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਨਦਾਨ- ਬੇਸਮਝ। ਖੁਦ ਰੂਪ- ਨਿਜ ਸਰੂਪ। ਹਸਾਬ- ਵਿਚਾਰ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਅਗਿਆਨਤਾ ਵੱਸ ਫੁਰਨਿਆਂ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਾਗਣ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਫੁਰਨਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸੁਪਨਿਆਂ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਹੀ ਬੱਝਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਖਚਿਤ ਹੋ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਬਗ਼ੈਰ ਕਿਸੇ ਦੁੱਖ ਤੋਂ ਹੀ ਰੋਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਫੁਰਨੇ ਰਚ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਘੁੰਮਣਘੇਰੀ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਹੀ ਡੁੱਬ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਫੁਰਨਿਆਂ ਦੀ ਫਾਹੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦਿੰਦੀ॥੩੭੭॥

ਕਬਿਤ॥

ਬਾਜਾਂ ਦਾ ਸਾਹਬਾਜ ਚਿੜੀ ਆਪ ਨੂੰ ਕਹਾਂਵਦਾ ਹੈਂ
 ਸਿਖਿਆ ਸਿਆਣਿਆਂ ਦੀ ਕਹੀ ਨਹੀ ਲਗਦੀ॥
 ਅਕਲ ਤੇ ਪੜਦਾ ਜਾਂ ਪਿਆ ਹੈ ਕੁਪੇਚ ਬਿਚ
 ਬਣ ਮਰਗਿੰਦ ਚਰਵਾਲੀ ਕਰੇ ਬੱਗ ਦੀ॥
 ਬਡਾ ਅਫਸੋਸ ਰਸ ਇੰਦ੍ਰੀ ਦੇ ਰਚ ਕਰ
 ਸੁੱਧ ਹੋਇ ਬ੍ਰਹਮ ਜੁਠ ਬਣ ਰਿਹਾ ਜਗ ਦੀ॥
 ਸਹੀ ਨਾ ਸਰੂਪ ਦਸਾ ਦੇਖ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਪਿਆ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਮੇਂ ਆਂਚ ਸਹੇ ਅਗ ਦੀ॥੩੭੮॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਾਜਾਂ ਦਾ ਸਾਹਬਾਜ- ਬਾਜਾਂ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ। ਕਹੀ- ਆਖੀ ਹੋਈ। ਕੁਪੇਚ- ਉਲਟੀ ਘੁੰਮਣ-ਘੇਰੀ। ਮਰਗਿੰਦ- ਸ਼ੇਰ। ਚਰਵਾਲੀ- ਪਸ਼ੂ ਚਾਰਨ ਦਾ ਕੰਮ। ਬੱਗ- ਇੱਜੜ। ਸੁੱਧ ਬ੍ਰਹਮ- ਮਇਆ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਪਰਮਾਤਮਾ, ਨਿਰਗੁਣ। ਜਗ- ਸੰਸਾਰ। ਦਸਾ- ਹਾਲਤ। ਪ੍ਰਵਿਰਤ- ਸੰਸਾਰਿਕ ਬੰਧਨ। ਆਂਚ- ਸੇਕ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਦੁਨਿਆਵੀ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੂਝਵਾਨ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਕਹੀ ਹੋਈ ਗੱਲ ਮਨੁੱਖ 'ਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਅਤੇ ਉਹ ਬਾਜਾਂ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੋ ਕੇ ਚਿੜੀ ਬਣਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਦੁਨਿਆਵੀ ਘੁੰਮਣਘੇਰੀ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਦੀ ਬੁੱਧੀ 'ਤੇ ਪਰਦਾ ਪੈਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਸ਼ੇਰ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਇੱਜੜਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਫਸੋਸ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮ ਜਿਹਾ ਸੁੱਧ ਸਰੂਪ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਇੰਦ੍ਰੀ ਰਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜਗਤ ਦੀ ਜੁਠ ਬਣਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਖਚਿਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਸੁੱਧ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਦੀ ਅੱਗ ਦਾ ਸੇਕ ਸਹਿਨ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ॥੩੭੮॥

ਕਬਿਤ॥

ਸਚ ਕਾ ਅਨੰਦ ਸੁਧ ਰੂਪ ਪਰਮਾਂਤਮਾਂ ਸੀ
 ਅਸਲਾ ਭੁਲਾਇ ਜੀਵ ਬਣਿਆ ਹੈ ਖਲ ਹੀ॥
 ਲਖਤਾ ਟਕਾਉ ਨਾਲ ਜਾਣੇ ਜਾਂ ਅਲਖ
 ਆਪ ਭਾਵ ਨੂੰ ਵਸਾਰ ਫੇਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਚਲ ਹੀ॥
 ਹੋਇ ਕੇ ਅਬੋਲ ਇਸ ਬੋਲ ਦੀ ਬਚਾਰ ਕਰੁ
 ਪਿਆ ਨਾਂ ਨਦਾਂਨ ਰਹੁ ਬਿਚ ਤੂੰ ਜਹਲ ਹੀ॥
 ਅਮਲ ਕਮਾਏ ਬਿਨਾਂ ਸਚ ਭਗਵਾਂਨ ਦਾਸ
 ਹੋਇ ਨਹੀ ਜਾਂਵਦਾ ਬ੍ਰਹਮ ਨਾਲ ਗਲ ਹੀ॥੩੭੯॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਚ ਕਾ ਅਨੰਦ- ਸਤਿ-ਚਿੱਤ-ਅਨੰਦ। ਸੁਧ ਰੂਪ- ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ।
 ਅਸਲਾ- ਮੂਲ। ਖਲ- ਚੰਮ, ਭਾਵ ਸਰੀਰ। ਲਖਤਾ- ਸਮਝ। ਟਕਾਉ ਨਾਲ- ਸਹਿਜਤਾ ਨਾਲ।
 ਅਲਖ- ਨਾ ਜਾਣਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ, ਪਰਮਾਤਮਾ। ਆਪ ਭਾਵ- ਜੀਵ ਭਾਵ। ਵਸਾਰ- ਦੂਰ
 ਕਰਕੇ। ਅਚਲ- ਸਥਿਰ। ਅਬੋਲ- ਚੁੱਪ। ਜਹਲ- ਬੇਸਮਝੀ, ਅਗਿਆਨਤਾ। ਅਮਲ- ਸੁਭ
 ਕਰਮ। ਗਲ ਹੀ- ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸੁਭ ਕਰਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦਾ ਮਾਰਗ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ
 ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਸਤਿ-ਚਿੱਤ-ਅਨੰਦ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੀ ਸਰੂਪ ਸੀ ਪਰ
 ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਦੇਹੀ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਜਾਣੇ
 ਨਾ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਮਨ ਦੇ ਟਿਕਾਉ ਨਾਲ ਜਾਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ
 ਹਉਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਉਹ ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਗਿਆਨਤਾ ਵਿਚ ਫਸੇ
 ਬਗ਼ੈਰ ਸ਼ਾਂਤ ਮਨ ਨਾਲ ਇਸ ਕਥਨ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ
 ਹੀ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਬਲਕਿ ਇਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਸੁਭ ਅਮਲ ਕਮਾਉਣੇ ਪੈਂਦੇ
 ਹਨ॥੩੭੯॥

ਕਬਿਤੁ॥

ਬਰਨ ਅਸਰਮ ਦਾ ਝਗੜਾ ਨਬੇੜਦਾ ਨਾਂ
 ਫਸਿਆ ਹੈਂ ਫਾਹੀ ਨਹੀਂ ਗਿਆਨ ਪਰਚੰਡ ਤਾਂ॥
 ਬਾਸਨਾਂ ਦਾ ਬਧਾ ਭੋਗੇਂ ਨਰਕਾਂ ਤੇ ਸੁਰਗਾ ਨੂੰ
 ਹੋਵੇ ਨਾ ਨਜਾਤ ਲਖ ਕਰੇਂ ਜੇ ਪਖੰਡ ਤਾਂ॥
 ਪੇਡ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਪ੍ਰਵਿਰਤਿਆ ਡਾਲ ਮੇ ਜੋ
 ਲਏਗਾ ਨਾ ਸੁਖ ਐਸਾ ਪਾਇ ਕੇ ਚੁਰੰਡ ਤਾਂ॥
 ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਬਿਚ ਹੁਣ ਫਸੇਂ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਆਵੇ ਵਾਰ ਫਲ ਦੀ ਜਾਂ ਨਿਕਲੇਗਾ ਚੰਡ ਤਾ॥੩੮੦॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਰਨ- ਜਾਤੀ-ਭੇਦ। ਅਸਰਮ- ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਦੇ ਚਾਰ ਦਰਜੇ। ਫਾਹੀ- ਫੰਧਾ। ਪਰਚੰਡ- ਬਹੁਤ ਤੇਜ। ਬਾਸਨਾਂ- ਇੱਛਾ। ਬਧਾ- ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ। ਨਜਾਤ- ਛੁਟਕਾਰਾ। ਪੇਡ- ਰੁੱਖ। ਪ੍ਰਵਿਰਤਿਆ- ਲਗਿਆ ਹੋਇਆ। ਡਾਲ- ਟਾਹਣੀ। ਚੁਰੰਡ- ਪੱਤੇ ਤੋੜ ਕੇ, ਭਾਵ ਸੰਸਾਰਿਕ ਪਦਾਰਥ ਇਕੱਠੇ ਕਰਕੇ। ਕਰਮਾਂ- ਕੰਮ। ਫਲ- ਨਤੀਜਾ। ਚੰਡ- ਬੱਖੜ, ਭਿਆਨਕ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਫਲ ਦਾ ਵਿਖਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਰਣ ਅਸਰਮ ਦਾ ਝਗੜਾ ਨਿਬੇੜੇ ਬਗੈਰ ਮਨੁੱਖ ਅਗਿਆਨਤਾ ਅਧੀਨ ਆਵਾਗਮਨ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਵਾਸਨਾਵਾਂ ਅਧੀਨ ਸੁਰਗ ਅਤੇ ਨਰਕ ਭੋਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਅਜਿਹਾ ਮਨੁੱਖ ਰੁੱਖ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਟਹਿਣੀਆਂ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਬੰਧਨ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲੇ ਸਿੱਟੇ ਭਿਆਨਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ॥੩੮੦॥

ਕਬਿਤੁ ॥

ਆਦ ਬੁਨਿਆਦ ਜਿਸ ਬਸਤੂ ਦੀ ਕਹੀ ਜਾਏ
 ਪੱਕ ਪਰਤੀਤ ਓਹ ਫਨਾਹ ਫਿਰ ਅੰਤੁ ਨੂੰ ॥
 ਕੂੜ ਦਿਖਲਾਵਾ ਕੁਲ ਰਹੇ ਨਾ ਨਸਾਨ ਓੜ
 ਹੋਹ ਤੂੰ ਉਦਾਸ ਅਖੀ ਦੇਖ ਬਰਤੰਤ ਨੂੰ ॥
 ਅਦਿਰਸ ਅਨਾਸ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਅਚਲ ਰੂਪ
 ਸੂਖਮ ਖਿਆਲ ਐਸੇ ਜਾਣੀਏ ਅਨੰਤ ਨੂੰ ॥
 ਨਿਰਗੁਣ ਨਾਮ ਨਿਸਕਾਮ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਤਿਸ ਮੇ ਸਮਾਇ ਤੋੜ ਬਾਸਨਾਂ ਦੀ ਤੰਤ ਨੂੰ ॥੩੮੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਆਦ- ਅਰੰਭ। ਬੁਨਿਆਦ- ਨੀਂਹ। ਪੱਕ ਪਰਤੀਤ- ਪੱਕਾ ਨਿਸ਼ਚਾ। ਫਨਾਹ- ਨਾਸ਼। ਅੰਤੁ- ਆਖਰਕਾਰ। ਕੂੜ- ਝੂਠ। ਨਸਾਨ- ਚਿੰਨ੍ਹ। ਓੜ-ਅੰਤ। ਬਰਤੰਤ- ਵਰਤਾਰਾ। ਅਦਿਰਸ- ਅਣਡਿੱਠ। ਅਨਾਸ- ਨਾਸ ਰਹਿਤ। ਅਚਲ- ਸਦੀਵੀ। ਸੂਖਮ ਖਿਆਲ- ਗਹਿਰਾ ਧਿਆਨ। ਅਨੰਤ- ਅੰਤ ਰਹਿਤ। ਨਿਰਗੁਣ- ਮਾਇਆ ਦੇ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ। ਨਿਸਕਾਮ- ਕਾਮਨਾ ਰਹਿਤ। ਸਮਾਇ- ਅਭੇਦ ਹੋ ਕੇ। ਬਾਸਨਾਂ- ਇੱਛਾ। ਤੰਤ- ਤੰਦ, ਤਾਰ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਰੰਭ ਅਤੇ ਅੰਤ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹਰ ਇਕ ਹਸਤੀ ਅਤੇ ਵਸਤੂ ਨਿਸਚਿਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਾਸ਼ਮਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਨਾਸ਼ਮਾਨ ਪਸਾਰੇ ਦਾ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਾਨ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਦ੍ਰਿਸ਼, ਅਨਾਸ, ਅਚਲ ਰੂਪੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸੂਖਮ ਅਨੁਭਵ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵਾਸਨਾਵਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਅਜਿਹੇ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ॥੩੮੧॥

ਕਬਿਤਾ॥

ਖਾਂਦਾ ਬਹਿਦਾ ਉਠਦਾ ਬਸਾਰੇ ਨਹੀਂ ਇਕ ਦੰਮ
ਧੀਰਜ ਧਿਆਨ ਪ੍ਰੱਕ ਸਹੀ ਨੇਸਟਾ॥
ਦਿਨੋ ਦਿਨੋ ਬਧੇ ਰੰਗ ਸੌਕ ਨਹੀਂ ਹੋਇ ਭੰਗ
ਨਾਵਣ ਬ੍ਰਹਮ ਗੰਗ ਅਕਲ ਸ੍ਰੇਸਟਾ॥
ਬਿਰ ਨਹੀਂ ਮਨ ਬਿਧ ਸਰਬ ਸਪੰਨ ਹੋਰ
ਅਕਲ ਨਕੰਮੀ ਇਹ ਬਿਹਾਰ ਬਿਖੇ ਚੇਸਟਾ॥
ਸਹੀ ਇਕੁ ਕੀਤਿਆਂ ਬਗੈਰ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
ਪਵੇਗਾ ਜਰੂਰ ਫੇਰ ਗਲ ਬਿਚ ਰੇਸਟਾ॥੩੮੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਦੰਮ- ਸਵਾਸ। ਧੀਰਜ ਧਿਆਨ- ਸਹਿਜ ਸਮਾਧੀ। ਪ੍ਰੱਕ- ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੱਕਿਆ ਹੋਇਆ। ਨੇਸਟਾ- ਮਨ ਦਾ ਟਿਕਾਉ। ਸੌਕ- ਪ੍ਰੇਮ। ਭੰਗ- ਖੰਡਿਤ। ਨਾਵਣ- ਇਸ਼ਨਾਨ। ਬ੍ਰਹਮ ਗੰਗ- ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪੀ ਗੰਗਾ। ਬਿਰ- ਸਥਿਰ। ਬਿਧ ਸਰਬ- ਹੋਰ ਸਭ ਢੰਗ- ਤਰੀਕੇ। ਸਪੰਨ- ਪੂਰੇ। ਬਿਹਾਰ- ਕੰਮ, ਕਰਮ। ਚੇਸਟਾ- ਕਾਮਨਾ, ਇੱਛਾ। ਰੇਸਟਾ- ਰੱਸਾ, ਫੰਧਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮਨ ਨੂੰ ਟਿਕਾ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਹਿਜ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਰਹਿ ਕੇ ਖਾਂਦੇ, ਬਹਿੰਦੇ, ਉੱਠਦੇ ਸੁਆਸ-ਸੁਆਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨਾ ਹੀ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਨ ਨੂੰ ਟਿਕਾਉਣਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੇਸਟ ਬੁੱਧੀ ਰਾਹੀਂ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਅਟੁੱਟ ਪ੍ਰੇਮ ਵਧਾਉਣਾ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਗੰਗਾ ਦਾ ਅਸਲ ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੈ। ਇੱਛਾਵਾਂ ਵਾਲਾ ਵਿਹਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਬੁੱਧੀ ਨਿਕੰਮੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਨ ਵਿਚ ਅਸਥਿਰਤਾ ਅਤੇ ਬਿਰਤੀ ਦੀ ਭਟਕਣ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਲਾ ਮਾਰਗ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਬਗੈਰ ਨਿਸਚਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗਲ ਰੱਸਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੩੮੨॥

ਕਬਿਤ॥

ਜਿਤਣੇ ਦਾ ਬੇਲਾ ਏਹੋ ਅਖੀਆਂ ਉਘਾੜ ਖੇਡ

ਉਮਰ ਗਵਾਈ ਹੈ ਨਦਾਂਨ ਬਿਚ ਹਾਰ ਬਹੁ॥

ਛੱਡ ਕੇ ਫਰੇਬ ਤੂੰ ਤਰੀਕਾ ਫੜ ਰਾਸਤੀ ਦਾ

ਖਾਂਨੇ ਦਰਵੇਸ ਦੇ ਸਫਾਈ ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਬਹੁ॥

ਸਾਧ ਹੋਇ ਕਰੇਂ ਜੇ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨਾਲ ਬਿਸਿਆਂ ਦੇ

ਜਹਾਂ ਜਹਾਂ ਜਾਏਂ ਤਹਾਂ ਖਾਏਂਗਾ ਪੰਜਾਰ ਬਹੁ॥

ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਗਏ ਦੋਇ ਭਗਵਾਂਨ ਦਾਸ

ਪਾਵੇਂ ਨਾਂ ਟਕਾਉ ਕਹੀ ਹੋਇਗਾ ਲਚਾਰ ਬਹੁ॥੩੮੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਉਘਾੜ- ਖੋਲ੍ਹ। ਬਹੁ- ਬਹੁਤ। ਫਰੇਬ- ਧੋਖਾ। ਰਾਸਤੀ- ਸੱਚਾਈ। ਖਾਂਨੇ- ਘਰ। ਬਿਹਾਰ- ਲੈਣ-ਦੇਣ। ਬਿਸਿਆਂ- ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ, ਰਸ ਆਦਿ ਵਿਸ਼ੇ। ਪੰਜਾਰ- ਜੁੱਤੀ। ਪਰਲੋਕ- ਦੂਜਾ ਸੰਸਾਰ ਜੋ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੀਵ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਟਕਾਉ- ਸਥਿਰਤਾ। ਲਚਾਰ- ਬੇਵੱਸ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸਾਧੂਆਂ ਨੂੰ ਪਖੰਡ ਛੱਡ ਕੇ ਸੱਚ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਜਿੱਤਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਕੇ ਦੇਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਇਹ ਸੱਚ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਲਾ ਪੜਾਅ ਸੀ ਪਰ ਬੇਸਮਝੀ ਕਾਰਨ ਉਹ ਇਸ ਤੋਂ ਖੁੰਝ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਧੂ ਨੂੰ ਫਰੇਬ ਛੱਡ ਕੇ ਸੱਚਾਈ ਦੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਸਚਾਈ ਅਤੇ ਨਿਰਮਲ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ਵਿਹਾਰ ਕਰਦੇ ਹੀ ਸ਼ੋਭਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਸਾਧੂ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਹਨਤਾਂ ਹੀ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਾਧੂ ਆਪਣਾ ਲੋਕ-ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੋਵੇਂ ਗੁਆ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨ ਦੀ ਭਟਕਣ ਕਾਰਨ ਬਹੁਤ ਲਚਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੩੮੩॥

ਕਬਿਤ॥

ਆਪ ਕਰਤਬ ਜਾਣੇ ਆਪਣੇ ਨਦਾਨ ਸਭ
 ਰਖਦਾਂ ਛੁਪਾਇ ਗੁਝੀ ਫੇਰਿਦਾਂ ਕਟਾਰੀ ਹੈਂ॥
 ਪਹਰ ਕੇ ਲਵਾਸ ਤੁਲ ਬਣਿਆਂ ਮੁਹਾਤਮਾਂ ਦੇ
 ਹੋਇ ਕੇ ਬੇਅੰਗ ਬਣ ਬੈਠਾ ਬਿਵਹਾਰੀ ਹੈਂ॥
 ਜਾਣ ਕੇ ਕੰਗਾਲ ਬਹੇਂ ਮੁਖ ਤੂੰ ਮਰੋੜ ਕਰ
 ਆਏ ਧਨਬੰਤ ਤਾਂਝੀ ਕਰੇਂ ਹਿਤਕਾਰੀ ਹੈਂ॥
 ਦੁਐਤ ਕੋ ਉਠਾਏਂ ਨਾ ਨਦਾਨ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਖੋਂਸੜਾ ਹਜਾਰ ਸਿਰ ਮਾਇਆ ਕਾ ਬਪਾਰੀ ਹੈਂ॥੩੮੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਕਰਤਬ- ਕੰਮ, ਕਰਤੂਤਾਂ। ਨਦਾਨ- ਬੇਸਮਝ। ਗੁਝੀ- ਗੁਪਤ। ਕਟਾਰੀ- ਛੁਰੀ। ਪਹਰ ਕੇ ਲਵਾਸ- ਸਾਧੂਆਂ ਵਾਲੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾ ਕੇ। ਤੁਲ- ਬਰਾਬਰ। ਬੇਅੰਗ- ਤਿਆਗੀ। ਬਿਵਹਾਰੀ- ਕੰਮਾਂ-ਕਾਰਾਂ ਵਾਲਾ। ਕੰਗਾਲ- ਨਿਰਧਨ। ਮੁਖ- ਮੂੰਹ। ਧਨਬੰਤ- ਮਾਇਆਧਾਰੀ। ਹਿਤਕਾਰੀ- ਹਿਤੈਸੀ, ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਦੁਐਤ- ਦੂਜਾ ਭਾਵ। ਖੋਂਸੜਾ- ਛਿੱਤਰ। ਬਪਾਰੀ- ਵਾਪਾਰੀ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਭੇਖਧਾਰੀਆਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਰ ਇਕ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਧੂਆਂ ਵਾਲਾ ਭੇਖ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਵੀ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ ਕਪਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਭੇਖ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਮਹਾਤਮਾ ਵਾਂਗ ਨਿਰਲੇਪ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਬਿਵਹਾਰ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਵਰਗਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਭੇਖੀ ਗਰੀਬ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਧਨਵਾਨ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਮਾਇਆ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਵਪਾਰੀ ਭੇਖੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਦਵੈਤ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਫਿਟਕਾਰ ਹੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ॥੩੮੪॥

ਕਬਿਤ॥

ਹੋਂਵਦਾ ਇਲਾਜੁ ਅਜ ਸੁੰਦ੍ਰ ਸੁਖੈਨ ਜੀਆ
 ਸੁਸਤੀ ਤਿਆਗ ਖੁਲ ਕਾਮਨਾ ਕਮੰਦ ਤੇ॥
 ਗੁਝਾ ਗੁਝਾ ਮਚਦਾ ਭੜਾਂਬਾ ਬਿਚ ਦਿਲ ਦੇ ਜੁ
 ਕਰੇਗਾ ਖੁਆਰੁ ਖਸਕਾਇ ਕੇ ਅਨੰਦ ਤੇ॥
 ਲੰਮੀ ਭੁਜਾ ਕਰਕੇ ਪੁਕਾਰਦਾਂ ਨਦਾਨ ਤੁਧ
 ਕਰ ਲੈ ਉਪਾਉ ਛੁਟੇਂ ਚਮੜੇ ਦੀ ਬੰਦ ਤੇ॥
 ਰੋਗ ਨੂ ਗਵਾਇ ਹੋਹ ਨਰੋਗ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਮਿਟੇਗਾ ਕਲੰਕ ਦਰਵੇਸ ਨਿਰਦੁੰਦ ਤੇ॥੩੮੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸੁਖੈਨ- ਸੌਖਾ। ਜੀਆ- ਹਿਰਦਾ। ਸੁਸਤੀ- ਆਲਸ। ਕਾਮਨਾ ਕਮੰਦ- ਇੱਛਾਵਾਂ ਦੀ ਫਾਹੀ। ਗੁਝਾ- ਗੁਪਤ। ਭੜਾਂਬਾ- ਭਾਂਬੜ। ਖੁਆਰੁ- ਦੁੱਖੀ, ਬਰਬਾਦ। ਖਸਕਾਇ- ਹਿਲਾ ਕੇ। ਭੁਜਾ- ਬਾਂਹ। ਉਪਾਉ- ਯਤਨ, ਹੀਲਾ। ਚਮੜੇ ਦੀ ਬੰਦ- ਸਰੀਰਕ ਬੰਧਨ। ਗਵਾਇ- ਦੂਰ ਕਰਕੇ। ਕਲੰਕ- ਧੱਬਾ। ਨਿਰਦੁੰਦ- ਦਵੈਤ ਭਾਵ ਤੋਂ ਮੁਕਤ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਾਂ ਛੱਡ ਕੇ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਸੌਖਿਆਂ ਹੀ ਹਿਰਦਾ ਸੁੱਧ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਾਂ ਦੀ ਅੱਗ ਬਲ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਆਤਮਿਕ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਖਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਸਮਝਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਉਪਾਅ ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਸੁੱਧ ਕਰ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਦਵੈਤ ਛੱਡ ਕੇ ਦੋਸ਼ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੩੮੫॥

ਕਬਿਤ॥

ਆਪਣੇ ਹੀ ਆਪ ਰੰਗ ਰਹਿੰਦੇ ਹੈਂ ਅਨੰਦ ਬਿਚ

ਬੰਧ ਨਾ ਫਕੀਰ ਵਿਚ ਭੇਖ ਵਾਲੀ ਚਾਲ ਦੇ॥

ਪਾਰਸ ਦੇ ਉਪਰ ਨਾਂ ਮੋਹਰ ਅਮੋਲਕ ਹੈ

ਸੰਨ ਦਾ ਨਸ਼ਾਨ ਕੋਈ ਉਪਰ ਨਾਂ ਲਾਲ ਦੇ॥

ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਗੁਵਾਰ ਲੋਕ ਗੁਣ ਤਾਂਈ

ਪਾਰਖੂ ਪਛਾਣ ਲੈਣ ਮੈਹਰਮ ਜੋ ਹਾਲ ਦੇ॥

ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੈਂ ਨਦਾਨ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ

ਝੜਨ ਹਜ਼ਾਰ ਪਾਪ ਕੀਤਿਆਂ ਜਮਾਲ ਦੇ॥੩੮੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬੰਧ ਨਾ- ਬੱਝੇ ਹੋਏ ਨਹੀਂ। ਭੇਖ ਵਾਲੀ ਚਾਲ- ਬਾਹਰੀ ਦਿਖਾਵਾ। ਪਾਰਸ- ਇਕ ਕਲਪਿਤ ਪੱਥਰ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਪਰਸ਼ ਨਾਲ ਲੋਹਾ ਸੋਨਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੋਹਰ- ਕੀਮਤ ਵਾਲੀ ਛਾਪ। ਸੰਨ- ਸਾਲ-ਸੰਮਤ। ਗੁਵਾਰ- ਮੁਰਖ। ਪਾਰਖੂ- ਪਰਖ ਵਾਲਾ। ਮੈਹਰਮ- ਭੇਤੀ। ਬੇਪਰਵਾਹ- ਬੇਖੋਫ ਅਤੇ ਨਿਰਲੇਪ। ਜਮਾਲ- ਦਰਸ਼ਨ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸੱਚੇ ਫਕੀਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਫਕੀਰ ਆਪਣੀ ਹੀ ਮੌਜ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਫਕੀਰ ਦੇ ਭੇਖ ਵਾਲੀ ਚਾਲ ਨਹੀਂ ਚੱਲਦੇ। ਅਜਿਹੇ ਫਕੀਰ ਉਸ ਪਾਰਸ ਅਤੇ ਲਾਲ ਵਰਗੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਮੋਲਕਤਾ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਮੋਹਰ ਨਹੀਂ ਲਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਉੱਪਰ ਸੰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਬੇਸਮਝ ਮਨੁੱਖ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦੇ ਜਦੋਂ ਕਿ ਭੇਤੀ ਅਤੇ ਪਾਰਖੂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਸੱਚੇ ਅਤੇ ਬੇਪਰਵਾਹ ਫਕੀਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਪਾਪ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ॥੩੮੬॥

ਕਬਿਤ॥

ਉਮਰ ਅਜਾਂਈ ਜਾਏ ਫਸਿਆਂ ਸੁਨੀਦ ਬਿਚ
 ਦੇਖੇ ਨਾਂ ਫੈਹਮੀਦ ਐਸੀ ਪਈ ਬਾਣ ਚੰਦਰੀ॥
 ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਹਾਂਸਲੀ ਜਾਂ ਅਬ ਕੈਸੇ ਹੋਇ ਜਾਊ
 ਦੇਖ ਅਜਮੀਦ ਤੂੰ ਸਭਾਉ ਛੁਡ ਬੰਦਗੀ॥
 ਵਾਚ ਸੇ ਉਠਾਇ ਕਰ ਲਖ ਮੇ ਨਗਾਹ ਦੇ
 ਦੀਦ ਮੇ ਸਮਾਇ ਗੁਲਜਾਰ ਦੇਖੁ ਅੰਦਰੀ॥
 ਮੁਸਕਲ ਕਾਰ ਇਹ ਨਦਾਨ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਤਾਰ ਵਾਗੁ ਕਢਣੀ ਹੈ ਰੂਹ ਬਿਚ ਜੰਦਰੀ॥੩੮੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅਜਾਂਈ- ਬੇਅਰਥ। ਸੁਨੀਦ- ਸੁਣਨਾ। ਫੈਹਮੀਦ- ਵਿਚਾਰ। ਬਾਣ ਚੰਦਰੀ- ਭੈੜੀ ਆਦਤ। ਹਾਂਸਲੀ- ਪ੍ਰਾਪਤੀ। ਅਜਮੀਦ- ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ, ਅਸਲ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਹਾਰ। ਬੰਦਗੀ- ਗੁਲਾਮੀ। ਵਾਚ- ਕਥਨ, ਵਾਕ। ਲਖ- ਜਾਣਨ। ਨਗਾਹ ਦੇ- ਨਜ਼ਰ ਰੱਖ। ਦੀਦ- ਦੇਖਣ ਦਾ ਭਾਵ। ਗੁਲਜਾਰ- ਫੁਲਵਾੜੀ। ਅੰਦਰੀ- ਅੰਦਰ ਹੀ। ਕਾਰ- ਕੰਮ। ਜੰਦਰੀ- ਯੰਤੀ, ਸੁਨਿਆਰਿਆਂ ਦਾ ਇਕ ਛੇਕਦਾਰ ਸੰਦ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਅੰਤਰੀਵੀ ਅਨੰਦ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਜੁੜਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇੰਨੀ ਭੈੜੀ ਆਦਤ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੰਨ-ਰਸ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਬਾਹਰੀ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਨ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਜੇਕਰ ਬੇਅਰਥ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਹੁਣ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਛੱਡ ਕੇ ਅਪਣੇ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪਛਾਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਬਚਨ ਸੁਣਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਵਾਲੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਾਇਮ ਕਰਕੇ ਅਪਣੇ ਅੰਦਰ ਦੀ ਸੁੰਦਰ ਫੁਲਵਾੜੀ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਪਣੇ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ ਜੰਦਰੀ ਵਿਚੋਂ ਤਾਰ ਕੱਢਣ ਵਾਂਗ ਔਖਾ ਕਾਰਜ ਹੈ॥੩੮੭॥

ਕਬਿਤੁ ॥

ਅਸਲਾ ਅਨਾਦ ਰੂਪ ਨਰਾਂ ਬਿਚ ਨੂਰ ਹੈ ਜੋ
 ਅਣਸੂ ਪਛਾਣ ਕੈਸੀ ਉਜਲ ਇਹ ਕੁਲ ਦੀ॥
 ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ ਭੌਂਦੂ ਕਮਲੇ ਦੇ ਹੱਥ ਆਈ
 ਕਦਰ ਬਗੈਰ ਦੇਖੋ ਕੈਸੇ ਫਿਰੇ ਰੁਲਦੀ॥
 ਬਿਚ ਗਿਲਆਂਨੀ ਦੇ ਗਵਾਂਰ ਗਰਕਾਬ ਕਰ
 ਲਖ ਤੇ ਬਣਾਈ ਅਬ ਕਖ ਦੇ ਹੈ ਮੁਲ ਦੀ॥
 ਬਿਸਿਆਂ ਉਡਾਂਇ ਕੇ ਨਦਾਂਨ ਭਗਵਾਂਨ ਦਾਸ
 ਆਪ ਨੂ ਬਚਾਰ ਹੋਵੇ ਅਸਲ ਦੇ ਤੁਲ ਦੀ॥੩੮੮॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅਸਲਾ- ਮੂਲ। ਅਨਾਦ- ਆਦਿ ਰਹਿਤ। ਨਰਾਂ- ਮਨੁੱਖਾਂ। ਨੂਰ- ਪ੍ਰਕਾਸ਼।
 ਅਣਸੂ- ਅੰਸ਼। ਕੁਲ- ਸਭ। ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ- ਸਬੱਬ ਨਾਲ। ਭੌਂਦੂ- ਬੇਅਕਲ। ਕਦਰ-
 ਕੀਮਤ। ਗਿਲਆਂਨੀ- ਨਫਰਤ। ਗਵਾਂਰ- ਮੂਰਖ। ਗਰਕਾਬ ਕਰ- ਡੋਬ ਕੇ। ਬਿਸਿਆਂ-
 ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ, ਰਸ ਆਦਿ ਵਿਸ਼ੇ। ਉਡਾਂਇ ਕੇ- ਦੂਰ ਕਰਕੇ। ਤੁਲ- ਬਰਾਬਰ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਸਰੂਪ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ
 ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮੁਢਲਾ ਸਰੂਪ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਰੂਪ
 ਹੈ ਆਪਣੇ ਇਸ ਅੰਸ਼ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ।
 ਸਬੱਬ ਨਾਲ ਇਹ ਬੇਸਮਝ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਅਗਿਆਨਤਾ ਵੱਸ ਇਸ
 ਦੀ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਭਟਕਣਾ ਵਿਚ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹੈ। ਈਰਖਾ ਅਤੇ ਨਫਰਤ
 ਅਧੀਨ ਹੋ ਕੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਾਰਜਾਂ ਕਾਰਨ ਇਸ ਦੀ ਕੀਮਤ ਮਨਫੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ
 ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਨਿਰਮਲ ਮਨ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨੀ ਯੋਗ ਹੈ॥੩੮੮॥

ਕਬਿਤ॥

ਅਸਲਾ ਪਛੋਕਾ ਤੇਰਾ ਛੇਰ ਦਾ ਨਦਾਨ ਸੀਗਾ
 ਬੰਧਨ ਦੇ ਬਿਚ ਬਣ ਰਿਹਾ ਜੀਵ ਅਜ ਤੂੰ॥
 ਕਰ ਲੈ ਉਪਾਉ ਅਬ ਬਖਤੁ ਖਲਾਸਗੀ ਦਾ
 ਹੋਹ ਹੁਸਿਆਰ ਇਸ ਫਾਹੀ ਕੋਲੋਂ ਭੱਜ ਤੂੰ॥
 ਪਿੰਜਰੇ ਮੇ ਪਿਆ ਫੇਰ ਪਾਏਂਗਾ ਪਰੱਮ ਦੁਖੁ
 ਕਰੇਂ ਪਛਤਾਉ ਸੈਂਤ ਗੁਜਰੀ ਨਲੱਜ ਤੂੰ॥
 ਚੜ ਆਸਕਾਂ ਦੀ ਸੜਕ ਨਦਾਨ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਹੋਇ ਨਿਰਬੰਧ ਵਾਂਗ ਸੇਰ ਗਰਗਜ ਤੂੰ॥੩੮੯॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅਸਲਾ- ਮੂਲ। ਪਛੋਕਾ- ਪਿੱਛਾ। ਛੇਰ- ਸ਼ੇਰ। ਨਦਾਨ- ਬੇਸਮਝ। ਜੀਵ- ਜੀਵ
 ਭਾਵ ਵਾਲਾ। ਬਖਤੁ- ਸਮਾਂ। ਖਲਾਸਗੀ- ਮੁਕਤੀ। ਹੁਸਿਆਰ- ਸੁਚੇਤ। ਭੱਜ- ਦੂਰ ਹੋ ਜਾ।
 ਪਿੰਜਰੇ ਮੇ- ਪਿੰਜਰੇ ਵਿਚ, ਭਾਵ ਆਵਾਗਵਨ ਦੇ ਬੰਧਨ ਵਿਚ। ਪਰੱਮ- ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ।
 ਸੈਂਤ- ਸਮਾਂ। ਨਲੱਜ- ਬੇਸ਼ਰਮ। ਨਿਰਬੰਧ- ਆਜ਼ਾਦ। ਗਰਗਜ- ਗੱਜ, ਦਹਾੜ ਮਾਰ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਗਿਆਨਵਾਨ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਕੇ
 ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦਾ
 ਅਸਲਾ ਤਾਂ ਸ਼ੇਰ ਸਰੂਪ ਭਾਵ ਬ੍ਰਹਮ ਵਾਲਾ ਹੈ ਪਰ ਬੰਧਨ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਉਹ ਬੱਕਰੀ ਬਣਿਆ
 ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਹਾਲੇ ਵੀ ਸਮਾਂ ਹੈ ਕਿ ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਬੰਧਨ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ
 ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਆਵਾਗਮਨ ਦੇ ਬੰਧਨ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਦੁੱਖੀ ਹੁੰਦਾ ਰਹੇਗਾ ਅਤੇ ਵੇਲਾ ਬੀਤ ਜਾਣ
 'ਤੇ ਪਛਤਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਪ੍ਰਭੂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਬੰਧਨ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ
 ਡਰ ਤੋਂ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ॥੩੮੯॥

ਕਬਿਤ॥

ਸਮਾਂ ਆਂਣ ਪਲੱਟਿਆ ਮਤ ਭਈ ਹੀਨ ਹੈ ਜੋ
 ਭੁਲ ਕੇ ਸਰੂਪ ਸਤ ਹੋਇ ਰਿਹਾਂ ਫਰਜੀ॥
 ਅਮੀ ਰਸ ਛੱਡ ਬੁਕ ਚਟਦਾ ਚਰੋਕਣਾ ਹੈ
 ਕੌਣ ਸਮਝਾਵੇ ਜਬ ਆਪ ਅਲਗਰਜੀ॥
 ਆਪਿ ਸਿਰ ਆਪਣੇ ਹੈ ਮਾਰਦਾ ਪੰਜਾਰ ਜਬ
 ਸਕਤ ਨਾ ਦੂਜੇ ਦੀ ਨਬੇੜ ਦੇਵੇ ਅਰਜੀ॥
 ਅਸਰ ਇਲਾਜ ਦਾ ਕੀ ਕਰੇ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਝਖ ਮਾਰਨੇ ਦੀ ਆਪ ਜਬ ਚੇਤਨ ਦੀ ਮਰਜੀ॥੩੯੦॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਪਲੱਟਿਆ- ਬਦਲਿਆ। ਮਤ- ਅਕਲ। ਹੀਨ- ਥੋੜੀ, ਨੀਵੀਂ। ਸਰੂਪ ਸਤ- ਸੱਚ ਸਰੂਪ। ਫਰਜੀ- ਬਣਾਉਣੀ। ਅਮੀ ਰਸ- ਅੰਮ੍ਰਿਤ। ਚਰੋਕਣਾ- ਚਿਰਕਾਲ ਦਾ, ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਦਾ। ਅਲਗਰਜੀ- ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਵਾਲਾ। ਪੰਜਾਰ- ਜੁੱਤੀ। ਸਕਤ- ਤਾਕਤ। ਅਰਜੀ- ਬੇਨਤੀ ਪੱਤਰ। ਅਸਰ- ਪ੍ਰਭਾਵ। ਝਖ- ਬਕਵਾਸ। ਚੇਤਨ- ਜੀਵਾਤਮਾ, ਭਾਵ ਮਨੁੱਖ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮਨਮਤਿ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਮੇਂ ਦੇ ਗੇੜ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਮਨਮਤਿ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸੱਚ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਭਰਮ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਵਿਚ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਮਈ ਰਸਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਝੂਠੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਪਿੱਛੇ ਲੱਗ ਕੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕੌਣ ਸਮਝਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਆਪ ਹੀ ਗਲਤ ਮਾਰਗ ਚੁਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਤਾਕਤ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੀ। ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਹੋਰ ਕੀ ਇਲਾਜ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਮਨਮਤਿ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਲੱਗਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ॥੩੯੦॥

ਕਬਿਤ॥

ਨਿਰਪ ਪਛਾਂਣ ਆਦ ਕਾਰਜ ਦੇ ਕਾਰਨ ਨੂੰ
 ਲਗਿਆਂ ਬਗਾਰੀ ਕੈਸੇ ਤਖਤ ਨਸੀਨ ਤੂੰ॥
 ਰਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਸ ਗਿਆ ਬਿਚਲ ਦਮਾਗ ਭੂਪ
 ਇਸ ਬਿਧ ਹੋਇਆ ਫਿਰੇਂ ਦੀਨ ਮਸਕੀਨ ਤੂੰ॥
 ਖੋਟੀ ਏਹ ਬਮਾਰੀ ਕਰ ਇਸ ਦਾ ਉਪਾਉ ਹੁਣ
 ਇਹੀ ਹੈ ਇਲਾਜੁ ਹੋਹ ਆਰਫਾਂ ਦੀ ਰੀਨ ਤੂੰ॥
 ਜਾਵੇ ਤੇਰੀ ਮਰਜ ਨਦਾਨ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਪਾਏਂਗਾ ਅਰਾਮ ਏਕ ਆਤਮਾ ਹੀ ਚੀਨ ਤੂੰ॥੩੯੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਨਿਰਪ- ਰਾਜਾ। ਆਦ- ਮੁੱਢਲਾ। ਬਗਾਰੀ- ਬਿਨਾਂ ਮਿਹਨਤਾਨੇ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ। ਤਖਤ ਨਸੀਨ- ਤਖਤ 'ਤੇ ਬੈਠਣ ਵਾਲਾ। ਹੋਸ- ਸੁੱਧ। ਬਿਚਲ- ਖਰਾਬ ਹੋਣ ਦਾ ਭਾਵ। ਭੂਪ- ਰਾਜਾ। ਬਿਧ- ਢੰਗ। ਦੀਨ- ਨਿਤਾਣਾ। ਮਸਕੀਨ- ਅਧੀਨ। ਖੋਟੀ- ਦੋਸ਼ ਯੁਕਤ। ਆਰਫਾਂ ਦੀ ਰੀਨ- ਗਿਆਨਵਾਨਾਂ ਦੀ ਧੂਤ। ਮਰਜ- ਬੀਮਾਰੀ। ਅਰਾਮ- ਰੋਗ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ। ਚੀਨ- ਜਾਣ ਕੇ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਦੀ ਸੋਝੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇੰਦ੍ਰੀ ਰਸ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਹਸਤੀ ਉਸ ਰਾਜੇ ਵਰਗੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਮਨੋਰਥ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਇੰਦ੍ਰੀ ਰਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਬੇਅਰਥ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਗਿਆਨਤਾ ਅਧੀਨ ਬੁੱਧੀ ਉੱਪਰ ਪਰਦਾ ਪੈ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗਿਆਨਵਾਨ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਾਲ ਇਸ ਭੈੜੀ ਬੀਮਾਰੀ ਦਾ ਇਲਾਜ ਇਸੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਆਤਮਾ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਸਿਹਤਮੰਦ ਅਤੇ ਸੁਚੱਜੀ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ॥੩੯੧॥

ਕਬਿਤ॥

ਬਣ ਕੇ ਦਨਾਉ ਅਬ ਖੰਭ ਨਾ ਖਲਾਰ ਬੈਠ
 ਸੰਗ ਦੋਖ ਕੂੜ ਦੇ ਤੇ ਬਗਲ ਹੋਹ ਝਟ ਤੂੰ॥
 ਵਿਚ ਵਡਿਆਈ ਦੇ ਅਵਰਨਿਆਂ ਮਨੁ ਜਾਏ
 ਕਮਲਾ ਸੁਦਾਈ ਬਣ ਕੋਈ ਦਿਨ ਕਟ ਤੂੰ॥
 ਅਵਸਮੇਵ ਮਿਲੇਗਾ ਜੋ ਖਾਨ ਪਾਨ ਤੁਧ ਆਇ
 ਫਿਕਰ ਅੰਦੇਸੇ ਕਿਉ ਹੋਇ ਰਿਹਾ ਅਟ ਤੂੰ॥
 ਹੋਇ ਕੇ ਨਰਾਸ ਤੂੰ ਨਦਾਨ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਨਿਸ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਵਿਖੇ ਰਟ ਤੂੰ॥੩੯੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਦਨਾਉ- ਸਿਆਣਾ। ਦੋਖ- ਦੋਸ਼। ਕੂੜ- ਝੂਠ। ਬਗਲ- ਪਾਸੇ। ਝਟ- ਤੁਰੰਤ।
 ਅਵਰਨਿਆਂ- ਪਰਦੇ ਪਿੱਛੇ ਛੁਪ ਜਾਣਾ, ਭਾਵ ਮੈਲਾ। ਸੁਦਾਈ- ਮਸਤਾਨਾ। ਅਵਸਮੇਵ-
 ਯਕੀਨਨ। ਖਾਨ ਪਾਨ- ਭੋਜਨ ਪਾਣੀ। ਅੰਦੇਸੇ- ਚਿੰਤਾ। ਅਟ- ਭਟਕਣਾ। ਨਰਾਸ- ਆਸ
 ਰਹਿਤ। ਨਿਸ ਦਿਨ- ਰਾਤ ਦਿਨ। ਰਟ- ਜਾਪ ਕਰ, ਧਿਆਨ ਜੋੜ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮਨ ਦੇ ਫੁਰਨਿਆਂ ਅਧੀਨ ਦੁਨਿਆਵੀ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿਚ ਖਚਿਤ ਹੋ ਰਹੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ
 ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੁਝਵਾਨ ਹੋ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਝੂਠ ਅਤੇ
 ਬੇਈਮਾਨੀ ਤੋਂ ਕਿਨਾਰਾ ਕਰਕੇ ਸੰਜਮ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ
 ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਵਡਿਆਈ ਮਨ ਦੀ ਅਗਿਆਤਨਤਾ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਚਣ
 ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਭੋਜਨ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਕਰਕੇ ਭਟਕਣ ਵਿਚ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ
 ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਦੇ ਹੀ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਚਿੰਤਾ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੋ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ
 ਆਪਣੇ ਅਸਲੇ ਨਾਲ ਜੁਤਨ ਲਈ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ॥੩੯੨॥

ਕਬਿਤ॥

ਕੌਣ ਦੁਰਲਭਤਾ ਸਰੀਰ ਕੀ ਬਚਾਰ ਦੇਖ
 ਕੂੜ ਮਲ ਮੂਤ ਹੈ ਭਿਖਾਰੀ ਅਤੇ ਭੂਪ ਮੇ॥
 ਭੋਰਾ ਨ ਸੁਗੰਧ ਅੰਗ ਪੂਰ ਦੁਰਗੰਧ ਨਾਲ
 ਕਰਦਾਂ ਗੁਮਾਨੁ ਹੈਂ ਕਿਉ ਫਸ ਐਸੇ ਰੂਪ ਮੇ॥
 ਸੁਭ ਏਹੀ ਬਾਤ ਹੈ ਮਨੁਖ ਵਾਲੀ ਜਾਣ ਲੈ ਤੂੰ
 ਸੁਰਤੁ ਲਗਾਵਨੀ ਜੁ ਸੁਧ ਹੈ ਸਰੂਪ ਮੇਂ॥
 ਕਰਮ ਅਸੁਭ ਫੇਰ ਰੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਗਿਰਦਾ ਨਦਾਨ ਅਬ ਕਲਪਤ ਕੂਪ ਮੇ॥੩੯੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਦੁਰਲਭਤਾ- ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲੀ। ਕੂੜ- ਗੰਦ-ਮੰਦ। ਭੂਪ- ਰਾਜਾ। ਪੂਰ- ਪੂਰਨ, ਭਰੇ ਹੋਏ। ਦੁਰਗੰਧ- ਬਦਬੂ। ਗੁਮਾਨੁ- ਹੰਕਾਰ। ਰੂਪ- ਸਰੂਪ, ਸੁਹੱਪਣ। ਸੁਭ- ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ। ਸੁਰਤੁ- ਧਿਆਨ। ਸੁਧ ਸਰੂਪ- ਮਾਇਆ ਦੇ ਤਿੰਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਸਰੂਪ। ਕਰਮ ਅਸੁਭ- ਨੀਚ ਕਰਮ। ਗਿਰਦਾ- ਡਿਗਦਾ। ਨਦਾਨ- ਬੇਸਮਝ। ਕਲਪਤ ਕੂਪ- ਕਲਪਨਾ ਦਾ ਖੂਹ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਖੋਟੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਆਵਾਗਮਨ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਦੇਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਮਲ-ਮੂਤਰ ਅਤੇ ਨਾਸ਼ਮਾਨ ਤੱਤਾਂ ਨਾਲ ਬਣੇ ਹੋਏ ਇਸ ਸਰੀਰ ਦੀ ਕੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਹੈ? ਦੁਰਗੰਧ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਇਸ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੁਗੰਧੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਹੰਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਦਾ ਸੁਭ ਗੁਣ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸੁਰਤਿ ਨੂੰ ਸੁੱਧ ਸਰੂਪ ਨਾਲ ਜੋੜ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਸੁਭ ਕਰਮਾਂ ਕਰਕੇ ਬੇਸਮਝ ਮਨੁੱਖ ਕਲਪਿਤ ਖੂਹ, ਭਾਵ ਆਵਾਗਮਨ ਦੇ ਖੂਹ ਵਿਚ, ਡਿੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ॥੩੯੩॥

ਕਬਿਤ॥

ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੇ ਯਾਦ ਕਰ ਬਿਖਿਆ ਤਿਆਗ ਕਰ
 ਕੰਮ ਤੇਰੇ ਆਵੇ ਜੋ ਦਨਾਵਾਂ ਦਾ ਇਹ ਕੌਲ ਹੈ॥
 ਕਿਤਾ ਓਹ ਸਮਾਲ ਮੁੜ ਆਸਰੇ ਸਰੀਰ ਜਿਤ
 ਲਾਉ ਨਹੀ ਡੇਰ ਅਬ ਆਈ ਤੇਰੀ ਰੌਲ ਹੈ॥
 ਰਖਿਆ ਅਵਾਰਾ ਦਿਲ ਅਗੇ ਤੈਂ ਹਰਾਮਜਾਦ
 ਤਿਸਦਾ ਹੀ ਫਲੁ ਦੇਖ ਕੈਸੀ ਹੋਈ ਡੌਲ ਹੈ॥
 ਪਿਛਲਿਆਂ ਰੋਣਿਆਂ ਦੇਹ ਜਾਣ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਅਗਾ ਹੀ ਸਮਾਲ ਨਹੀ ਹੋਵੇ ਜਿਤ ਹੌਲ ਹੈ॥੩੯੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਿਖਿਆ- ਮਾਇਆ। ਦਨਾਵਾਂ- ਸਿਆਣਿਆਂ। ਕੌਲ- ਬਚਨ। ਕਿਤਾ- ਕਾਰ-
 ਵਿਹਾਰ। ਸਮਾਲ- ਸੰਭਾਲ। ਆਸਰੇ- ਸਹਾਰੇ। ਜਿਤ- ਜਿਸ ਦੇ। ਡੇਰ- ਦੇਰੀ। ਰੌਲ- ਵਾਰੀ।
 ਅਵਾਰਾ- ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਫਿਰਨ ਵਾਲਾ। ਹਰਾਮਜਾਦ- ਨਜਾਇਜ਼ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਾਲੀ ਸੰਤਾਨ।
 ਫਲੁ- ਨਤੀਜਾ। ਡੌਲ- ਰੂਪ, ਹਾਲਤ। ਦੇਹ ਜਾਣ- ਭੁੱਲ ਜਾ। ਅਗਾ- ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸਮਾਂ।
 ਜਿਤ- ਜਿਸ ਕਰਕੇ। ਹੌਲ- ਘਬਰਾਹਟ, ਡਰ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਅਗਲੇਰੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸੁੱਖਾਂ ਲਈ ਆਸਵੰਦ ਹੋ ਕੇ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ
 ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੁਝਵਾਨ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ
 ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾ ਕੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਾਰਜ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੇ
 ਹਨ। ਜਿਸ ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਸਰੀਰ ਟਿਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨ
 ਵਿਚ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਨਿਰੰਤਰ ਭਟਕਣ ਵਿਚ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ
 ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਆਵਾਗਮਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਕੁਝ ਬੀਤ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ,
 ਉਸ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਅਗਲੇਰੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸੁਚੱਜਾ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਮਨ ਮੌਤ ਦੇ ਭੈਅ
 ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਸਕੇ॥੩੯੪॥

ਕਬਿਤ॥

ਆਉ ਹੁਣ ਸਮਝ ਲੈ ਪਾਂਸਕ ਰਹ ਗਏ ਦੰਮ
 ਮਕਰ ਮੇਂ ਗਈ ਧੜੀ ਉਮਰ ਬਤੀਤ ਹੈ॥
 ਇਕੁ ਰਾਗੁ ਆਪਣਾ ਨਜਿਠਿਆ ਨਾ ਜਾਂਵਦਾ ਹੈ
 ਹੋਰਨਾਂ ਦੇ ਗਾਇ ਰਿਹਾਂ ਬੈਠਾ ਕੈਸੇ ਗੀਤ ਹੈ॥
 ਦੁਨੀਆਂ ਦਨਾਈ ਦੇਹ ਕੂੜ ਚਿਤਰਾਈ ਜਾਣ
 ਹੋਇ ਰਹਣਾ ਉਲਟੇ ਹੀ ਆਸਕਾਂ ਦੀ ਰੀਤ ਹੈ॥
 ਲਗਿਆ ਪ੍ਰੇਮ ਜਿਸ ਦੇਖ ਭਗਵਾਂਨ ਦਾਸ
 ਸੁਕ ਕੇ ਸਰੀਰ ਹੋਇਆ ਮਜਨੂ ਤਵੀਤ ਹੈ॥੩੯੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਪਾਂਸਕ- ਥੋੜ੍ਹਾ। ਦੰਮ- ਸੁਆਸ। ਮਕਰ- ਛਲ, ਫਰੇਬ। ਧੜੀ- ਪੰਜ ਜਾਂ ਦਸ ਸੇਰ ਭਾਰ, ਭਾਵ ਜ਼ਿਆਦਾ। ਨਜਿਠਿਆ- ਨਿਪਟਾਇਆ। ਦੁਨੀਆਂ ਦਨਾਈ ਦੇਹ- ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਸਿਆਣਪ ਛੱਡ ਦੇ। ਕੂੜ ਚਿਤਰਾਈ- ਝੂਠੀ ਸਿਆਣਪ। ਉਲਟੇ- ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਵਿਪਰੀਤ ਚੱਲਣਾ। ਆਸਕਾਂ- ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ। ਰੀਤ- ਚਾਲ, ਸੁਭਾਅ। ਮਜਨੂ ਤਵੀਤ- ਮਜਨੂੰ ਵਾਂਗ ਸੁਕਿਆ ਹੋਇਆ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰੇਮ ਰਾਹੀਂ ਦੁਨੀਆਂਦਾਰੀ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੋਣ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਾਖੰਡ ਕਰਦਿਆਂ ਤੇਰੀ ਵਧੇਰੇ ਉਮਰ ਬਸਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਹੀ ਬਾਕੀ ਬਚੀ ਹੈ। ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦਾ ਗਾਇਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਆਲਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਲਗਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਦੁਨੀਆਵੀ ਸਿਆਣਪ ਵਾਲੀ ਝੂਠੀ ਚਤੁਰਾਈ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲਣਾ ਹੀ ਯੋਗ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਜਨੂੰ ਵਾਂਗ ਦੁਨੀਆਂਦਾਰੀ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੋ ਕੇ ਕੇਵਲ ਇਕ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੩੯੫॥

ਕਬਿਤਾ॥

ਸਚ ਵਾਲਾ ਨੇਹੁ ਜੇਹੜੇ ਪਾਲਦੇ ਹੈਂ ਆਸਕ ਹੋ
ਮੰਨਦੇ ਮਲਾਰ ਨਹੀਂ ਗਰਮੀ ਤੇ ਸਰਦੀ॥
ਅਗ ਵਾਂਗ ਤਪੇ ਰੇਤ ਸਸੀ ਨੂੰ ਨਾ ਸੋਚ ਹੋਰ
ਕਰਕੇ ਝੁਰਾਣਾ ਹੈ ਬਲੋਚ ਵਾਲਾ ਮਰਦੀ॥
ਕੇਹੀ ਹੈ ਪਰੀਤਿ ਸੋਹਣੀ ਕਚਾ ਘੜਾ ਦੇਖ ਕੇ ਭੀ
ਠਿਲਦੀ ਹੈ ਨਦੀ ਵਿਚ ਮਰਨੇ ਨਾ ਡਰਦੀ॥
ਗਈ ਸਿਧੀ ਪਾਕ ਹੈ ਹਿਆਤ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
ਲਗਦੀ ਸੀ ਲਾਜ ਜੇ ਪਛਾਹਾਂ ਪੈਰੁ ਧਰਦੀ॥੩੯੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਨੇਹੁ- ਪਿਆਰ। ਮਲਾਰ- ਖੁਸ਼ੀ। ਸਰਦੀ- ਠੰਢ। ਸਸੀ- ਭੰਬੋਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਇਕ ਇਸਤਰੀ ਜੋ ਪੁੰਨੂੰ ਤੇ ਆਸਕ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਝੁਰਾਣਾ- ਝੋਰਾ। ਬਲੋਚ- ਬਲੋਚਿਸਤਾਨ ਦਾ ਵਾਸੀ, ਭਾਵ ਪੁੰਨੂੰ। ਪਰੀਤਿ- ਮੁਹੱਬਤ। ਸੋਹਣੀ- ਮੇਹੀਵਾਲ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਇਸਤਰੀ। ਠਿਲਦੀ ਹੈ- ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪਾਕ- ਪਵਿੱਤਰ, ਨਿਹ ਕਲੰਕ। ਹਿਆਤ- ਜ਼ਿੰਦਗੀ। ਲਾਜ- ਕਲੰਕ। ਪਛਾਹਾਂ- ਪਿੱਛੇ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮ ਵਾਲੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਅਡੋਲ ਚਿੱਤ ਹੋ ਕੇ ਚੱਲਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੱਚੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਾਲੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਆਸਕ ਗਰਮੀ, ਸਰਦੀ, ਖੁਸ਼ੀ, ਗਮੀ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਜਿਵੇਂ ਆਪਣੇ ਆਸਕ ਪੁੰਨੂੰ ਦੇ ਇਸ਼ਕ ਵਿਚ ਸੱਸੀ ਨੇ ਅੱਗ ਵਾਂਗ ਤਪਦੀ ਰੇਤ ਦੀ ਵੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰੀਤ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਸੋਹਣੀ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕੀਤੇ ਬਗ਼ੈਰ ਕੱਚਾ ਘੜਾ ਲੈ ਕੇ ਨਦੀ ਵਿਚ ਚਲੀ ਗਈ ਸੀ। ਵਚਨ ਪੂਰਾ ਕਰਕੇ ਸੋਹਣੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਪਰ ਜੇਕਰ ਉਹ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਕਲੰਕ ਲੱਗ ਜਾਣਾ ਸੀ॥੩੯੬॥

ਕਬਿਤ॥

ਇਸਕ ਕਮਾਵਣਾ ਸੁਖਾਲਾ ਨਾ ਨਦਾਂਨ ਜਾਣ
ਪੀਵਣਾ ਕਟੋਰਾ ਭਰ ਜੈਹਰ ਦਾ ਪੂਰ ਓਇ॥

ਇਸਕ ਕਮਾਇਆ ਸਿਰਿਮੱਧ ਨੇ ਕਟਾਇ ਸੀਸ

ਇਸਕ ਕਮਾਇਆ ਸੂਲੀ ਚੜ ਮਨਸੂਰ ਓਇ॥

ਆਸਕਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਜਾਣਿ ਸਿਰਤੁ ਨਾ ਜਾਣ ਦੇਣ

ਯਾਦ ਰਖੁ ਆਸਕਾਂ ਦਾ ਐਸਾ ਦਸਤੂਰ ਓਇ॥

ਖੌਫ ਖਤਰਾ ਉਠਾਇ ਲੋਕ ਲਾਜ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ

ਗਜਦੇ ਹੈਂ ਸੇਰ ਮਾਰ ਦੱਮਕਾਂ ਜਰੂਰ ਓਇ॥੩੯੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸੁਖਾਲਾ- ਸੌਖਾ। ਨਦਾਂਨ- ਬੇਸਮਝ। ਕਟੋਰਾ- ਪਿਆਲਾ। ਪੂਰ- ਪੂਰਾ। ਸਿਰਿਮੱਧ- ਇਕ ਫੁਕੀਰ, ਜਿਸ ਨੂੰ 1661 ਈ. ਵਿਚ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਕਤਲ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ। ਮਨਸੂਰ- ਇਕ ਸੂਫੀ ਫੁਕੀਰ। ਸਿਰਤੁ- ਹਠ, ਜਨੂਨ। ਦਸਤੂਰ- ਰਸਮ, ਰੀਤ। ਖੌਫ- ਡਰ। ਲੋਕ ਲਾਜ- ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਰਮ। ਸੇਰ- ਸ਼ੇਰ। ਦੱਮਕਾਂ- ਚਮਕ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸੱਚੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰਤ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਸੌਖਾ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਇਹ ਤਾਂ ਜ਼ਹਿਰ ਦਾ ਕਟੋਰਾ ਪੀਣ ਵਾਂਗ ਹੈ। ਸਿਰ ਕਟਾ ਕੇ ਸਰਮਦ ਨੇ ਅਤੇ ਸੂਲੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਮਨਸੂਰ ਨੇ ਇਸਕ ਕਮਾਇਆ ਸੀ। ਸੱਚੇ ਆਸਕਾਂ ਦੀ ਇਹ ਰੀਤ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਿਰ ਤਾਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਆਪਣਾ ਸਿਰਤ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦਿੰਦੇ। ਲੋਕ ਲਾਜ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕੀਤੇ ਬਗ਼ੈਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਸ਼ੇਰ ਵਾਂਗ ਬੇਖੌਫ ਹੋ ਕੇ ਗੱਜਦੇ ਹਨ॥੩੯੭॥

ਕਬਿਤ॥

ਬੇਪਰਵਾਹਿ ਹਾਲ ਆਸਕਾਂ ਦੀ ਚਾਲ ਦੇਖੁ
 ਚੜਦੇ ਹੈਂ ਸੂਲੀ ਪਰੁ ਅੰਗ ਨਹੀ ਮੋੜਦੇ॥
 ਲਗਦੇ ਹੈਂ ਤੀਰ ਤੇ ਸਰੀਰ ਸਾਰਾ ਡਿਗਿ ਆਇ
 ਹਿਲਦੀ ਨਾ ਰੂਹ ਜਰਾ ਐਸਾ ਜੀਉ ਜੋੜਦੇ॥
 ਮਰਦ ਕੁਮਾਲ ਐਸੇ ਦਰਦ ਅਜਾਬ ਬਿਚ
 ਨੇਹੁ ਵਾਲੀ ਤਾਰ ਨਾਂ ਫਰੋਕਾ ਇਕੁ ਤੋੜਦੇ॥
 ਆਸਕ ਨਚਾਹ ਹੋ ਨਦਾਨਿ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਮਾਰਦੇ ਪੰਜਾਰ ਸਾਹ ਸਾਹਨ ਕ੍ਰੋੜ ਦੇ॥੩੯੮॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬੇਪਰਵਾਹਿ- ਇੱਛਾ ਅਤੇ ਡਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ। ਅੰਗ- ਮੁੱਖ। ਜਰਾ- ਰੱਤੀ ਭਰ।
 ਜੀਉ- ਦਿਲ। ਕੁਮਾਲ- ਪੂਰਾ। ਅਜਾਬ- ਦੁੱਖ। ਨੇਹੁ- ਪ੍ਰੀਤ, ਮੁਹੱਬਤ। ਫਰੋਕਾ- ਪਲ ਭਰ।
 ਨਚਾਹ- ਇੱਛਾ ਰਹਿਤ। ਪੰਜਾਰ- ਜੁੱਤੀ। ਸਾਹ ਸਾਹਨ- ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਇੱਛਾਵਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਅਤੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਹਸਤੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰੱਬ
 ਦੇ ਸੱਚੇ ਆਸਕਾਂ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ
 ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲਦੇ ਹੋਏ ਸੂਲੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ
 ਲੱਗਿਆਂ ਵੀ ਭੋਰਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਮਨ ਇਕ ਰਸ ਜੁੜਿਆ
 ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਉਹ ਤੀਰਾਂ ਨਾਲ ਵਿੰਨੇ ਹੋਏ ਸਰੀਰ ਦੀ ਵੀ ਪ੍ਰਵਾਹ
 ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਇੰਨਾ ਦਰਦ ਸਹਿਨ ਵਾਲੇ ਸੱਚੇ ਮਰਦ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਵਾਲੀ ਤਾਰ ਪਲ ਭਰ
 ਲਈ ਵੀ ਟੁੱਟਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਸੱਚੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਸਮੂਹ ਇੱਛਾਵਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ
 ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦੀ ਵੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ॥੩੯੮॥

ਕਬਿਤ॥

ਆਸਕਾਂ ਦੀ ਰੀਤ ਮੀਤ ਬੜੀ ਕਠਨਾਈਦਾਰ
 ਆਸਕਾਂ ਦੇ ਤਾਂਈ ਕਰੋ ਸੰਤ* ਹੀ ਸਲਾਮ ਤਾਂ॥
 ਪੱਛ ਕੇ ਸਰੀਰ ਲੂਣੁ ਆਸਕਾਂ ਦੇ ਲਾਇ ਦੇਣ
 ਕਰਦੇ ਨਾ ਸੀ ਲੋਕ ਦੇਖਦੇ ਤਮਾਮ ਤਾਂ॥
 ਹੋਇ ਕੇ ਬੇਗੰਮ ਰੰਗ ਆਪਣੇ ਅਨੰਦ ਬਿਚ
 ਬੋਲ ਰਹੇ ਠੀਕ ਇਹ ਫੀਕੀਰੀ# ਦੀ ਕਲਾਮ ਤਾਂ॥
 ਪੰਧ ਛੱਡ ਤੂੰ ਮਜਾਜੀ ਦਾ ਨਦਾਨ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਇਸਕ ਹਕੀਕੀ ਰਾਹੁ ਫਕਰਾਂ ਦਾ ਆਮ ਤਾਂ॥੩੯੯॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਰੀਤ- ਚਾਲ। ਮੀਤ- ਮਿੱਤਰ। ਕਠਨਾਈਦਾਰ- ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਭਰੀ। ਸਲਾਮ- ਨਮਸਕਾਰ। ਪੱਛ ਕੇ- ਚੀਰਾ ਦੇ ਕੇ। ਸੀ- ਪੀੜਾ ਬੋਧਕ ਸ਼ਬਦ। ਤਮਾਮ- ਸਾਰੇ। ਬੇਗੰਮ- ਸ਼ੋਕ ਰਹਿਤ। ਕਲਾਮ- ਵਾਕ। ਪੰਧ- ਰਸਤਾ। ਮਜਾਜੀ- ਸੰਸਾਰਿਕ। ਹਕੀਕੀ- ਅਸਲੀ, ਰੱਬੀ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਦੁਨਿਆਵੀ ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸੱਚੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸੱਚੇ ਆਸਕਾਂ ਦੀ ਰੀਤ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੱਚੀ ਸਲਾਮ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਆਮ ਲੋਕ ਦੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੱਚੇ ਆਸਕਾਂ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨੇ ਵੀ ਦੁਖਦਾਈ ਕਸ਼ਟ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ, ਉਹ ਰਤੀ ਭਰ ਵੀ ਸੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਅਡੋਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ੋਕ ਤੋਂ ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਸੱਚ ਦੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਬਚਨ ਬੋਲਦੇ ਹਨ। ਇਸਕ ਮਜਾਜੀ ਭਾਵ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪ੍ਰੇਮ ਵਾਲਾ ਮਾਰਗ ਛੱਡ ਕੇ ਸੱਚੇ ਆਸਕਾਂ ਦੇ ਇਸਕ ਹਕੀਕੀ ਵਾਲੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ॥੩੯੯॥

* ਇਥੇ 'ਸਤ' ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਨਾ ਯੋਗ ਹੈ। # ਇਥੇ 'ਫੀਕੀਰੀ' ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਨਾ ਯੋਗ ਹੈ।

ਕਬਿਤਾ॥

ਕਿਉਂ ਮੂੰਹੋਂ ਬਕਦਾਂ ਸੁਖਾਲਾ ਨਾਮੁ ਆਸਕਾਂ ਦਾ
ਇਸਕ ਕੁਮਾਵਣਾ ਹੈ ਨਿਗਲਨਾ ਸਾਰ ਦਾ॥

ਦੇਖ ਮਨਸੂਰ ਵਲ ਸੂਲੀ ਮਨਜੂਰ ਕਰ
ਇਸਕ ਦੀ ਬਾਜੀ ਉਤੇ ਜਾਨ ਕੈਸੇ ਵਾਰਦਾ॥

ਲਿਆ ਸਚ ਜਾਣ ਜਬ ਸਿਦਕੋਂ ਨਾਂ ਹਾਰੇ ਦੰਮ
ਸਮਸ ਤਬਰੇਜ ਖਲ ਹੱਥੀ ਹੈ ਉਤਾਰਦਾ॥

ਸਦ ਕੁਰਬਾਨ ਐਸੇ ਸਾਦਕਾਂ ਨਦਾਨ ਕਹੁ

ਪਾ ਲਿਆ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਤਾ ਸੌਦਾ ਨਾਂ ਉਧਾਰ ਦਾ॥੪੦੦॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਕਦਾਂ- ਬੋਲਦਾ ਹੈ। ਸੁਖਾਲਾ- ਸੌਖਾ। ਸਾਰ- ਲੋਹਾ। ਮਨਸੂਰ- ਇਕ ਸੂਫੀ ਫਕੀਰ। ਵਾਰਦਾ- ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਦਾ। ਸਿਦਕੋਂ- ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੋਂ। ਦੰਮ- ਸਵਾਸ। ਸਮਸ ਤਬਰੇਜ- ਇਕ ਸੂਫੀ ਫਕੀਰ, ਜਿਸ ਦਾ ਪੂਰਾ ਨਾਂ ਮਖਦੂਮ ਸ਼ਾਹ ਸ਼ਮਸੁੱਦੀਨ ਸੀ। ਖਲ- ਚਮੜੀ। ਸਦ- ਹਮੇਸ਼ਾਂ। ਸਾਦਕਾਂ- ਸੱਚੇ, ਸਿਦਕਵਾਨ। ਸੌਦਾ- ਖਰੀਦੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਵਸਤੂ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਜੀਵਨ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੱਚੇ ਆਸਕਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਇਸ਼ਕ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈਣਾ ਸੁਖਾਲਾ ਹੈ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲਣਾ ਲੋਹਾ ਨਿਗਲਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਮਨਸੂਰ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਪੰਧ 'ਤੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋਣ ਲਈ ਉਹ ਸੂਲੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਸਮਸ ਤਬਰੇਜ ਨੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਨ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੀ ਖਲੂ ਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਿਦਕ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਡੋਲਿਆ ਸੀ। ਅਜਿਹੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਵਾਲੇ ਸਿਦਕਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿਜਦਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਸੌਦਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ॥੪੦੦॥

ਕਬਿਤ॥

ਇਸਕ ਹਕੀਕੀ ਨਿਰਾਕਾਰ ਰਾਹੁ ਫਕਰਾਂ ਦਾ
 ਇਸਕ ਮਜਾਜੀ ਕਿਹਾ ਉਪਰ ਅਕਾਰ ਓਇ॥
 ਜੀਵਿਦਿਆਂ ਜਿੰਦ ਤੇ ਜਹਾਂਨ ਵਲੋਂ ਹਥ ਧੋਇ
 ਹੋਵੰਣਾਂ ਨਰਾਸ ਛਡ ਹਿਰਸ ਹੰਕਾਰ ਓਇ॥
 ਸੰਭਲ ਟਕਾਉ ਪੈਰੁ ਹੋਹ ਨਾ ਬਿਹੋਸ ਚਲ
 ਆਸਕਾਂ ਨੂ ਰਾਹ ਬਿਚ ਆਫਤਾਂ ਹਜਾਰ ਓਇ॥
 ਆਸਕ ਫਕੀਰ ਹੋਵੀ ਫੇਰ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ
 ਖਫਣ ਸਮਾਇ ਪਹਿਲੇ ਕਰ ਲੈ ਤਿਆਰ ਓਇ॥੪੦੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਇਸਕ ਹਕੀਕੀ- ਸੱਚਾ ਪ੍ਰੇਮ, ਭਾਵ ਰੱਬੀ ਪ੍ਰੇਮ। ਨਿਰਾਕਾਰ- ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ।
 ਇਸਕ ਮਜਾਜੀ- ਦੁਨਿਆਵੀ ਪ੍ਰੇਮ। ਅਕਾਰ- ਰਚਨਾ। ਨਰਾਸ- ਆਸ ਰਹਿਤ, ਨਿਰਲੇਪ।
 ਹਿਰਸ- ਲਾਲਸਾ। ਬਿਹੋਸ- ਸੁੱਧ ਬੁੱਧ ਬਿਨਾਂ। ਆਫਤਾਂ- ਮੁਸੀਬਤਾਂ। ਖਫਣ- ਮੁਰਦੇ ਉੱਪਰ
 ਪਾਇਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਕੱਪੜਾ। ਸਮਾਇ- ਸਿਲਵਾ ਕੇ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸੱਚੇ ਫਕੀਰ ਦੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਸਮੇਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦਾ ਵਰਨਨ
 ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਅਣਦਿਸਦੇ ਰਾਹ ਦੇ ਪਾਂਧੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ
 ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਅਕਾਰ ਜਾਂ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਉਂਦੇ ਜੀਅ ਆਪਣੇ
 ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੋ ਕੇ ਹੰਕਾਰ ਅਤੇ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦਾ
 ਤਿਆਗ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਸੁਚੇਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੰਭਲ ਕੇ ਪੈਰ ਟਿਕਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ
 ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲਦੇ ਹੋਏ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।
 ਜੇਕਰ ਮਨ ਵਿਚ ਸੱਚਾ ਫਕੀਰ ਬਣਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਖਫਣ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ, ਭਾਵ
 ਮੌਤ ਦੇ ਭੈਅ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣਾ, ਪੈਂਦਾ ਹੈ॥੪੦੧॥

ਦੋਹਰੇ

ਦੋਹਰਾ॥

ਸਹੰਸ ਨ੍ਰਿਪ ਕਾ ਮਗਜ ਲੈ ਬਣਿਓ ਮਗਜ ਫਕੀਰ॥
ਸਲਤਨਤ ਸੂਖਮ ਪਾਇ ਕੇ ਰੋਸਨ ਹੋਇ ਜਮੀਰ॥੧॥

ਦੋਹਰਾ॥

ਆਲੀ ਮਗਜ ਫਕੀਰ ਕਾ ਬਣਿਓ ਮਗਜ ਖੁਦਾ॥
ਬੇਖੁਆਹਸੁ ਬੇਗਰਜ ਹੈ ਆਰਫ ਉਰਫ ਗਦਾ॥[੨]॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਹੰਸ- ਹਜ਼ਾਰ। ਨ੍ਰਿਪ- ਰਾਜਾ। ਮਗਜ- ਬੁੱਧੀ। ਸਲਤਨਤ- ਬਾਦਸ਼ਾਹਤ।
ਸੂਖਮ- ਬਰੀਕ। ਜਮੀਰ- ਮਨ, ਅੰਤਹਕਰਣ। ਆਲੀ- ਉੱਤਮ। ਬੇਖੁਆਹਸੁ- ਇੱਛਾ ਮੁਕਤ।
ਬੇਗਰਜ- ਲੋੜਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ। ਆਰਫ- ਗਿਆਨਵਾਨ। ਉਰਫ- ਵਲੀ, ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਲੋਕ।
ਗਦਾ- ਫਕੀਰ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਨੂਰ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਾਲੀ ਰੋਸ਼ਨ ਜਮੀਰ ਹੀ ਫਕੀਰ ਦੀ ਸਲਤਨਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ
ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਇੰਨੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਵੀ ਉਸ
ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ॥੧॥

ਸੱਚਾ ਫਕੀਰ ਸਵਾਰਥਾਂ ਅਤੇ ਇੱਛਾਵਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਫਕੀਰ ਦੀ
ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਅਵਸਥਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਾਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ॥[੨]॥

ਰੈਹਕਲੇ

ਅਬ ਰੈਹਕਲਾ ਲਿਖੁਤੇ॥

ਜਬ ਪਕੜੇ ਤੌਰ ਮਲੰਗੀ ਹੈਂ
ਤਬ ਹੋਇ ਰਹੇ ਯਕਰੰਗੀ ਹੈਂ
ਸਭ ਐਸ ਹੂਏ ਬਦਰੰਗੀ ਹੈਂ
ਇਹ ਤਪਦੇ ਇਸਕ ਤੰਦੂਰ ਹੋਰੀ॥
ਰਾਹੁ ਇਸਕ ਦਾ ਭੀੜਾ ਹੈ
ਨਹੀ ਮਨਦਾ ਸਖਤੀ ਪੀੜਾ ਹੈ
ਜਿਨਾਂ ਚਕਿਆ ਇਸਕ ਦਾ ਬੀੜਾ ਹੈ
ਓਹ ਸੂਲੀ ਚੜੇ ਮਨਸੂਰ ਹੋਰੀ॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਤੌਰ- ਢੰਗ, ਚਾਲ। ਮਲੰਗੀ- ਬੇਪਰਵਾਹਾਂ ਵਾਲੀ, ਫਕੀਰਾਨਾ। ਯਕਰੰਗੀ-
ਮਿੱਤਰ। ਐਸ- ਭੋਗ ਵਿਲਾਸ। ਬਦਰੰਗੀ- ਬੇਅਸਰ। ਬੀੜਾ- ਭਾਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ। ਮਨਸੂਰ-
ਇਕ ਸੂਫੀ ਫਕੀਰ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਫਕੀਰੀ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਮੁਰਸ਼ਦ ਦੇ ਦੱਸੇ ਹੋਏ ਮਾਰਗ ਰਾਹੀਂ ਪਰਮਪਦਿ ਦੀ
ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ
ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਮਿੱਤਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭੋਗ-ਵਿਲਾਸ ਦੇ
ਅਸਰ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਬਿਰਹਾ ਵਿਚ ਤਪਣ ਲੱਗ
ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਰਾਹ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ
ਸਖਤੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਮਨਸੂਰ ਵਰਗੇ ਜਿਹੜੇ ਫਕੀਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਮਾਰਗ 'ਤੇ
ਚੱਲਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੂਲੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਨਾ ਪਿਆ ਹੈ।

ਜਿਨਾ ਰਾਹੁ ਇਸਕ ਦਾ ਫਤਿਆ ਹੈ
 ਤਿਨਾਂ ਰੰਗੁ ਅਜੈਬੀ ਚਤਿਆ ਹੈ
 ਓਹੁ ਬੀਚ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਦਤਿਆ ਹੈ
 ਫਿਰ ਜਾਹਰ ਹੋਂਦੇ ਨੂਰ ਹੋਰੀ॥
 ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਮਤਵਾਲਾ ਹੈ
 ਜਿਨਿ ਪਾਇਆ ਅਸਲ ਹੁਵਾਲਾ ਹੈ
 ਇਹ ਪਿਆਲਾ ਮੁਰਸਦ ਵਾਲਾ ਹੈ
 ਮਨ ਕੀਤੇ ਦੂਰ ਗਰੂਰ ਹੋਰੀ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅਜੈਬੀ- ਅਨੋਖਾ। ਦਤਿਆ- ਅਭੇਦ ਹੋਇਆ। ਜਾਹਰ- ਪ੍ਰਗਟ। ਨੂਰ- ਪ੍ਰਕਾਸ਼
 ਸਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ। ਮਤਵਾਲਾ- ਦੀਵਾਨਾ। ਅਸਲ ਹੁਵਾਲਾ- ਸਹੀ ਨਿਸ਼ਾਨ, ਠੀਕ ਪਤਾ।
 ਮੁਰਸਦ- ਗੁਰੂ। ਗਰੂਰ- ਹੰਕਾਰ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਅਦਭੁੱਤ
 ਦੈਵੀ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਫਕੀਰਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਪਛਾਣ
 ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਦੈਵੀ ਮਸਤੀ
 ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸੱਚੇ ਮੁਰਸ਼ਦ ਰਾਹੀਂ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਇਹ ਪਿਆਲਾ ਪੀ ਲੈਂਦਾ
 ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੧॥

ਰੈਹਕਲਾ॥
 ਕਰਨ ਹਕੂਮਤ ਮਨਸਬ ਆਲੀ
 ਮੌਤ ਓਹ ਮਾਰੇ ਰਾਵਣ ਵਾਲੀ
 ਦੇਸ ਬਲਾਇਤ ਕਰ ਗਏ ਖਾਲੀ
 ਛੱਡ ਕਰ ਖੇਸ ਕਬੀਲੇ ਨੂੰ॥
 ਆਇਆ ਬੀਚ ਸਰਾਇ ਮੁਸਾਫਰੁ
 ਬੰਨ ਕਰ ਬੈਠਾ ਦਾਵਾ ਕਾਫਰੁ
 ਤੇਰਿ ਲਿਆ ਜਬ ਭੌਂਦੂ ਆਂਖਰ
 ਲਭਦਾ ਫੇਰ ਵਸੀਲੇ ਨੂੰ॥
 ਅਮਲਾਂ ਬਾਝ ਨਹੀ ਛੁਟਕਾਰਾ
 ਸਮਝ ਲਵੀ ਖੁਦ ਸਮਝਨਹਾਰਾ

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਹਕੂਮਤ- ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ। ਮਨਸਬ ਆਲੀ- ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਰੁਤਬਾ। ਰਾਵਣ- ਲੰਕਾ ਦਾ ਰਾਜਾ। ਬਲਾਇਤ- ਮੁਲਕ, ਪ੍ਰਦੇਸ। ਖੇਸ- ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ, ਸੰਬੰਧੀ। ਕਬੀਲੇ- ਪਰਿਵਾਰ। ਸਰਾਇ- ਮੁਸਾਫਰਖਾਨਾ। ਦਾਵਾ- ਅਧਿਕਾਰ ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ। ਕਾਫਰੁ- ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਨਾ ਮੰਨਣ ਵਾਲਾ। ਭੌਂਦੂ- ਬੇਅਕਲ। ਵਸੀਲੇ- ਸਾਧਨ, ਆਸਰਾ। ਅਮਲਾਂ- ਸੁਭ ਕਰਮ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸੁੱਭ ਅਮਲਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੋਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਰੁਤਬਿਆਂ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਆਪਣਾ ਹੁਕਮ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਰਾਵਣ ਵਰਗੇ ਇਕ ਦਿਨ ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਮਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦੇਸ-ਪ੍ਰਦੇਸ, ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਖਾਲੀ ਹੱਥ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਮੁਸਾਫਰ ਬਣ ਕੇ ਆਇਆ ਮਨੁੱਖ ਮਾਲਕ ਬਣ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਸ ਕਾਫਰ ਅਤੇ ਬੇਅਕਲ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦਾ ਬੁਲਾਵਾ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਆਸਰਾ ਲੱਭਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਸਮਝਦਾਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸੁਭ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਛੁਟਕਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਜਿਸ ਬੈਂ ਮਾਂਰਨ ਬੰਨ ਕਰ ਯਾਰਾ
 ਯਾਦ ਕਰੀ ਉਸ ਕੀਲੇ ਨੂੰ॥
 ਪਤ ਪਰਤੀਤ ਰਹੂ ਤਾਂ ਤੇਰੀ
 ਦੁਰਮਤ ਦੂਰ ਕਰੇਂ ਅੰਧੇਰੀ
 ਨਾਮ ਜਪੰਤਾ ਨਾ ਕਰ ਦੇਰੀ
 ਬੇਦ ਬਤਾਵਣ ਹੀਲੇ ਨੂੰ॥
 ਭਗਵਾਨ ਨਦਾਨ ਇਉਂ ਦਿਲ ਵਿਚ ਜਾਣੀ
 ਕਹਾਂ ਗਏ ਓਹੁ ਤੇਰੇ ਹਾਣੀ
 ਬੈਹ ਬੈਹ ਰੋਂਦੀ ਦੋਸਤ ਢਾਣੀ
 ਲਦ ਗਏ ਛੈਲ ਛਬੀਲੇ ਨੂੰ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਾਝ- ਬਿਨਾਂ। ਬੈਂ- ਥਾਂ। ਕੀਲੇ- ਜਮੀਨ ਵਿਚ ਗੱਡੀ ਗਈ ਲੱਕੜ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪਸ਼ੂ ਬੰਨ੍ਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਤ- ਇੱਜਤ। ਪਰਤੀਤ- ਵਿਸ਼ਵਾਸ। ਦੁਰਮਤ- ਖੋਟੀ ਮੱਤ। ਅੰਧੇਰੀ- ਅਗਿਆਨਤਾ। ਜਪੰਤਾ- ਜਪਣ ਲਗਿਆਂ। ਬੇਦ- ਗਿਆਨ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ। ਹੀਲੇ- ਢੰਗ, ਵਿਧੀ। ਹਾਣੀ- ਹਮ-ਉਮਰ। ਢਾਣੀ- ਟੋਲੀ, ਮੰਡਲੀ। ਲਦ ਗਏ- ਮਰ ਗਏ। ਛੈਲ ਛਬੀਲੇ- ਸੋਹਣੇ ਸੌਂਕੀਨ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਜਿੱਥੇ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲਣੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਸੁਭ ਕਰਮ ਹੀ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਅਗਿਆਨਤਾ ਵੱਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਖੋਟੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਰਾਹੀਂ ਦੂਰ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਇੱਜਤ ਬਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗਿਆਨ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ ਇਹ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਦੇਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਦਿਲ ਵਿਚ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨੀ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਨਾਲ ਖੇਡਣ ਵਾਲੇ ਸਨ, ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਛੈਲ ਛਬੀਲੇ ਛੱਡ ਕੇ ਤੁਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਦੋਸਤਾਂ ਦੀ ਢਾਣੀ ਰੋ-ਰੋ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੀ ਹੈ ॥੨॥

ਰੈਹਕਲਾ॥
 ਮਹਲ ਚੁਬਾਰੇ ਅਜਬ ਉਚੇਰੇ
 ਖਿਜਮਤਦਾਰ ਗੁਲਾਮ ਬਬੇਰੇ
 ਲੱਦ ਲੱਦ ਜਾਂਦੇ ਦੇਖਤ ਤੇਰੇ
 ਫਿਰ ਕਿਉਂ ਹੂਆ ਸਖਤਾ ਤੂੰ॥
 ਚਰਨ ਕਵਲ ਨਹੀਂ ਸਿਮਰੇਂ ਹਰ ਦੇ
 ਕਹਾਂ ਗਏ ਓਹੁ ਤੇਰੇ ਘਰਦੇ
 ਮੇਰੀ ਮੇਰੀ ਸਭ ਸੈ ਕਰਦੇ
 ਦਿਲ ਵਿਚ ਸਮਝ ਕੁਰਖਤਾ ਤੂੰ॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅਜਬ- ਅਦਭੁਤ। ਖਿਜਮਤਦਾਰ- ਸੇਵਾਦਾਰ, ਨੌਕਰ। ਬਬੇਰੇ- ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ।
 ਲੱਦ ਲੱਦ ਜਾਂਦੇ- ਮਰ-ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦੇਖਤ- ਦੇਖਦਿਆਂ। ਸਖਤਾ- ਕਠੋਰ ਦਿਲ। ਚਰਨ
 ਕਵਲ- ਕਮਲ ਸਰੂਪ ਚਰਣ। ਹਰ- ਪਰਮਾਤਮਾ। ਸੈ- ਸਨ। ਕੁਰਖਤਾ- ਕਠੋਰ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਅੰਤਰ ਆਤਮਾ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ
 ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਉੱਚੇ-ਉੱਚੇ ਮਹਿਲ-
 ਮੁਨਾਰੇ ਉਸਾਰ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸੇਵਕ ਅਤੇ ਗੁਲਾਮ ਰੱਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਕ-ਇਕ ਕਰ
 ਕੇ ਸਾਰੇ ਸਾਥ ਛੱਡ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਕਠੋਰ ਮਨ ਇਸ ਸੱਚਾਈ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦਾ ਯਤਨ
 ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਾ
 ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਸਕੇ-ਸੰਬੰਧੀ ਕਿੱਥੇ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਚੰਗੀ
 ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਸਾਥ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਮੇਰੀ-ਮੇਰੀ ਵਿਚ ਲੱਗੇ
 ਹੋਏ ਸਨ।

ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਉਚਾਰੀ ਮਨ ਮੇਂ
 ਜਬ ਲਗ ਸਾਸ ਤੇਰੇ ਹੈਂ ਤਨ ਮੇ
 ਮੂੜ ਕਰ ਫੇਰ ਨਹੀ ਜਿਉਂ ਜਨਮੇ
 ਸਮਝ ਲਵੀ ਬਦਬਖਤਾ ਤੂੰ॥
 ਪੇਸ ਆਵੇ ਜਬ ਤੇਰਾ ਕੀਆ
 ਹਰਦਮ ਯਾਦ ਕਰੀ ਤੂੰ ਪੀਆ
 ਬੋਧ ਬਚਾਰ ਨਿਹਾਰੀ ਜੀਆ
 ਸਤਗੁਰ ਪਾਸੋਂ ਲਖਤਾ ਤੂੰ॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਾਸ- ਸੁਆਸ। ਤਨ- ਸਰੀਰ। ਮੂੜ ਕਰ- ਮੂਰਖਤਾ ਕਰਕੇ, ਮੂੜ ਕੇ। ਫੇਰ-
 ਦੁਬਾਰਾ। ਲਵੀ- ਲਈਂ। ਬਦਬਖਤਾ- ਅਭਾਗਾ, ਬਦਨਸੀਬ। ਪੇਸ- ਅੱਗੇ। ਕੀਆ- ਕੀਤਾ
 ਹੋਇਆ। ਹਰਦਮ- ਸੁਆਸ- ਸੁਆਸ। ਪੀਆ- ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ। ਬੋਧ ਬਚਾਰ- ਸੋਚ-ਵਿਚਾਰ
 ਕੇ। ਨਿਹਾਰੀ- ਦੇਖੀਂ। ਜੀਆ- ਆਤਮਾ। ਲਖਤਾ- ਜਾਣਨਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਬੇਸਮਝ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਵਾਰ-ਵਾਰ
 ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਇਸ ਲਈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸੁਆਸ ਹਨ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ
 ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਕੋਲੋਂ ਇਹ ਸੋਝੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕੀਤੇ
 ਹੋਏ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਭੁਗਤਣਾ ਪੈਂਦਾ ਤਾਂ ਹਰ ਪਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸਭ ਕੁਛ ਭੀਤਰ ਅੰਦਰ ਦੇ
 ਪਰੁ ਪੰਚ ਖੜੇ ਬਿਚ ਬੰਦਰ ਦੇ
 ਉਨ ਕੁਆੜ ਅੜਾਏ ਮੰਦਰ ਦੇ
 ਓਹ ਦੂਰ ਹਟਾਂਵੀ ਤਖਤਾ ਤੂੰ ॥
 ਭਗਵਾਂਨ ਨਦਾਂਨ ਕੀ ਅਫਲਾਤੂੰਨੀ
 ਹੁਣ ਨਹੀ ਸਮਝੇਂ ਗਾਫਲ ਖੂੰਨੀ
 ਫਿਰ ਪਛਤਾਵੇਂ ਪੈ ਪੈ ਜੂਨੀ
 ਦੰਡ ਸਹੇਂ ਸਿਰ ਸਖਤਾ ਤੂੰ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਭੀਤਰ ਅੰਦਰ ਦੇ- ਸਰੀਰ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ। ਪੰਚ- ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਪੰਜ ਵਿਕਾਰ। ਬੰਦਰ- ਮਨ। ਕੁਆੜ- ਦਰਵਾਜ਼ੇ। ਅੜਾਏ- ਬੰਦ ਕੀਤੇ। ਅਫਲਾਤੂੰਨੀ- ਪਲੈਟੋ, ਭਾਵ ਚਿੰਤਕ। ਗਾਫਲ- ਮੂਰਖ, ਲਾਪਰਵਾਹ। ਖੂੰਨੀ- ਹਤਿਆਰਾ। ਜੂਨੀ- ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ, ਆਵਾਗਮਨ ਵਿਚ। ਦੰਡ- ਤਾਤਨਾ, ਸਜ਼ਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਪੰਜ ਵਿਕਾਰ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਬੰਦਰ ਵਾਂਗ ਨਚਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਸਰੂਪ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਬੰਦ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਹੀ ਅਸਲ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਫਲਾਤੂਨ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਪਰ ਬੇਸਮਝੀ ਕਾਰਨ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਆਵਾਗਮਨ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਸਖਤੀਆਂ ਸਹਿਨ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਪਛਤਾਉਂਦਾ ਹੈ ॥੩॥

ਰੈਹਕਲਾ॥

ਸਮਝ ਲਵੀ ਮਨਮਤਿਆ ਸੇਰਾ
ਬੋਹੜ ਨਾ ਹੋਸੀ ਆਵਨ ਤੇਰਾ
ਸਤਗੁਰ ਕਹਿਦੇ ਸੁਖਨ ਉਚੇਰਾ
ਖੋਜ ਲਵੀ ਖੁਦ ਸੀਨੇ ਨੂੰ॥
ਤੇਰੇ ਅੰਦਰੇ ਰਾਮ ਮੁਰਾਰਾ ਹੈ
ਨਹੀ ਤੁਝ ਤੋ ਨੂਰੁ ਨਿਆਰਾ ਹੈ
ਨਹੀ ਪਰਖੇਂ ਪਰਖਣਹਾਰਾ ਹੈਂ
ਤੂੰ ਅਨਹਦ ਬਾਜੇ ਬੀਨੇ ਨੂੰ॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮਨਮਤਿਆ- ਮਨਮਤਿ ਦਾ ਧਾਰਨੀ। ਸੇਰਾ- ਸ਼ੇਰਾ। ਬੋਹੜ- ਮੁੜ ਕੇ। ਹੋਸੀ- ਹੋਵੇਗਾ। ਆਵਨ- ਆਉਣਾ। ਸੁਖਨ- ਬਚਨ। ਸੀਨੇ- ਦਿਲ। ਮੁਰਾਰਾ- ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ, ਭਾਵ ਪਰਮਾਤਮਾ। ਨੂਰੁ- ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ। ਨਿਆਰਾ- ਵੱਖਰਾ। ਅਨਹਦ- ਆਤਮ ਮੰਡਲ ਦਾ ਸੰਗੀਤ। ਬੀਨੇ- ਬੀਨ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨਮਤਿ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੂਰਮੇ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਵਾਗਮਨ ਵਿਚ ਦੁਬਾਰਾ ਪੈਣਾ ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਉਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਚਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਦੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੋਜ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਅੰਦਰ ਹੀ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਨੂਰ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਖੋਜ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦਾ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਆਤਮ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਹੀ ਉਸ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਭਾਵ ਅਨਹਦ ਨਾਦ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਮਲ ਸੀਸੇ ਸੁਰਤ ਸਮਾਈ ਹੈ
 ਬਿਚ ਭਰਮ ਭੁਲੇਖੇ ਛਾਈ ਹੈ
 ਇਨ ਨਿਰਮਲ ਜੋਤ ਦਬਾਈ ਹੈ
 ਤੂੰ ਸਾਫੁ ਕਰੀ ਆਈਨੇ ਨੂੰ॥
 ਸਤਿਗੁਰ ਕਹਿਦੇ ਸੁਣੁ ਭਗਵਾਨਾ
 ਹਿਰਸ ਹਰਾਨੀ ਹੈਂ ਗਲਤਾਂਨਾ
 ਕੌਡੀ ਫੜ ਲਈ ਭੁਲ ਨਦਾਂਨਾ
 ਛੱਡ ਕਰ ਨਾਮ ਨਗੀਨੇ ਨੂੰ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮਲ- ਮੈਲ। ਸਮਾਈ- ਵਿਦਮਾਨ। ਛਾਈ- ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ। ਦਬਾਈ- ਲੁਕਾ ਰੱਖੀ ਹੈ। ਆਈਨੇ- ਸੀਸੇ। ਹਿਰਸ- ਇੱਛਾ। ਗਲਤਾਂਨਾ- ਖਚਿਤ। ਨਗੀਨੇ- ਇਕ ਰਤਨ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮੌਜੂਦ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਅਸਲ ਸਰੂਪ 'ਤੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਜੰਮੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਹ ਭਰਮ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਵਿਚ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮੈਲ ਨੇ ਨਿਰਮਲ ਜੋਤਿ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੇਠਾਂ ਛੁਪਾ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਆਤਮ ਸਰੂਪ ਸੀਸੇ ਨੂੰ ਸਾਫੁ ਕਰੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਹੈਰਾਨੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਪਣੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਅਤੇ ਲਾਲਸਾਵਾਂ ਵਿਚ ਖਚਿਤ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਨਗੀਨੇ ਰੂਪੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕੌਡੀਆਂ ਪਿੱਛੇ ਭੱਜਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ॥੪॥

ਸੀਹਰਫੀਆਂ

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥

ਅਬ ਸੀਹਰਫੀ॥

ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਮੌਜਦਿਲ ਦਰਵੇਸ ਲਿਖਯਤੇ॥

ਅਲਫ ਆਦ ਅਨਾਦ ਦੀ ਸਾਰ ਲੈ ਖਾਂ

ਕਿਉ ਪਿਆ ਹੈਂ ਪਾਂਵ ਪਸਾਰ ਬੇਲੀ॥

ਇਹ ਤਾਂ ਅਬਲੋਂ ਆਖਰੀ ਐਹਦ ਬਣਿਆਂ

ਬਿਰ ਰਹਿਣਾ ਨਾ ਬਿਚ ਸੰਸਾਰ ਬੇਲੀ॥

ਰਾਹੀ ਬਿਚ ਸਰਾਂਇ ਦੇ ਆਂਣ ਲਬੇ

ਰੈਨ ਕਟ ਕੇ ਚਲਣੇਹਾਰ ਬੇਲੀ॥

ਮੌਜਦਿਲ ਤੂੰ ਸਮਝ ਲੈ ਬੈਠ ਗੋਸੇ

ਆਪਾ ਭਾਵ ਜੇ ਕਰੇਂ ਗਵਾਰ ਬੇਲੀ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸੀਹਰਫੀ- ਤੀਹ ਅੱਖਰਾਂ ਵਾਲੀ ਅਰਬੀ ਦੀ ਵਰਣਮਾਲਾ। ਮੌਜਦਿਲ- ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਮਨ-ਮੌਜੀ। ਅਲਫ- ਅਰਬੀ ਵਰਣਮਾਲਾ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅੱਖਰ। ਅਨਾਦ- ਅਰੰਭ ਰਹਿਤ। ਸਾਰ- ਸੁੱਧ। ਪਾਂਵ- ਪੈਰ। ਅਬਲੋਂ- ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ। ਐਹਦ- ਨਿਯਮ। ਬਿਰ- ਕਾਇਮ। ਰਾਹੀ- ਮੁਸਾਫਰ। ਸਰਾਂਇ- ਮੁਸਾਫਰਖਾਨਾ। ਲਬੇ- ਉਤਰੇ। ਰੈਨ- ਰਾਤ। ਗੋਸੇ- ਕੋਠੇ ਵਿਚ, ਇਕ ਪਾਸੇ ਹੋ ਕੇ। ਆਪਾ ਭਾਵ- ਹਉਮੈ। ਗਵਾਰ- ਬੇਸਮਝ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਅਲਫ ਅੱਖਰ ਰਾਹੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦੱਸੇ ਹੋਏ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗਫਲਤ ਦੀ ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਸੁੱਤੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਸਰੂਪ ਭਾਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਨਿਯਮ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਸ਼ੈਅ ਸਥਾਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਰਾਂ ਵਿਚ ਮੁਸਾਫਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਰਾਤ ਕੱਟ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰ ਰਹੇ ਬੇਸਮਝ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ ਹੋ ਕੇ ਇਹ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਇਸ ਜਗਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ॥੧॥

ਬੇ ਬਾਫਰੀ ਕਾਫਰੀ ਕਰੇਂ ਗਾਫਲ
 ਨਹੀਂ ਸੱਚ ਤੇ ਝੂਠ ਨਿਤਾਰ ਲੈਂਦਾਂ॥
 ਪਿਛੇ ਲਗ ਕੇ ਦਮਕ ਬੇਦਮਕ ਹੋਇਆਂ
 ਕੋਟੁ ਕੂੜ ਕੁਮਤਿ ਉਸਾਰ ਲੈਂਦਾਂ॥
 ਮਾਨਸ ਜਨਮ ਅਮੋਲ ਅਜੈਬ ਬਣਿਆ
 ਬਾਜੀ ਉਲਟੀ ਲਾਇ ਕੇ ਹਾਰ ਲੈਂਦਾਂ॥
 ਮੌਜਦਿਲ ਤੂੰ ਦਿਲ ਬੇਦਿਲ ਹੋ ਕੇ
 ਕਹੀ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਕਿਉਂ ਮਾਰ ਲੈਂਦਾਂ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬੇ- ਅਰਬੀ ਵਰਣਮਾਲਾ ਦਾ ਦੂਜਾ ਅੱਖਰ। ਬਾਫਰੀ- ਵਧੀਕੀ। ਕਾਫਰੀ- ਧਰਮ ਤੋਂ ਉਲਟ ਕਿਰਿਆ। ਗਾਫਲ- ਮੂਰਖ। ਨਿਤਾਰ- ਨਿਖੇੜਾ ਕਰਨਾ। ਦਮਕ- ਚਮਕ, ਮਾਇਆ ਦੀ ਚਮਕ। ਬੇਦਮਕ- ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਹੀਨ। ਕੋਟੁ- ਕਿਲ੍ਹਾ। ਕੂੜ- ਝੂਠ। ਕੁਮਤਿ- ਮਨਮਤਿ। ਮਾਨਸ- ਮਨੁੱਖ। ਅਮੋਲ- ਬੇਸ਼ਕੀਮਤੀ। ਅਜੈਬ- ਅਦਭੁਤ। ਹਾਰ ਲੈਂਦਾਂ- ਗੁਵਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਬੇਦਿਲ- ਨਿਰਾਸ। ਕਹੀ- ਜ਼ਮੀਨ ਪੁੱਟਣ ਵਾਲਾ ਸੰਦ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਬੇ ਅੱਖਰ ਰਾਹੀਂ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਦੀ ਅਮੋਲਕਤਾ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੇਸਮਝ ਮਨੁੱਖ ਸੱਚ ਅਤੇ ਝੂਠ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕੀਤੇ ਬਗ਼ੈਰ ਧਰਮ ਤੋਂ ਉਲਟੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਚਮਕ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਗੁਆ ਕੇ ਉਹ ਝੂਠ ਅਤੇ ਮਨਮਤਿ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਉਸਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਖਚਿਤ ਹੋ ਕੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਬਾਜੀ ਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਅਮੋਲਕ ਹੈ ਪਰ ਉਲਟੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਆਪ ਕਹੀ ਮਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ॥੨॥

ਤੇ ਤੱਤ ਨੂ ਤਜ ਉਨਮੱਤ ਹੋਵੇਂ
 ਗਿਰੇਂ ਬਿਚ ਅਗਿਆਨ ਦੇ ਖੂਹ ਬੇਲੀ॥
 ਚਲੇਂ ਚਾਲ ਕੁਚਾਲ ਬੇਹੋਸ ਬਣ ਕੇ
 ਪਵੇਂ ਜਾਇ ਬਕਾਰ ਦੀ ਜੂਹ ਬੇਲੀ॥
 ਪਾਏਂ ਕਸਟ ਸੁਪਸਟ ਸੇ ਨਸਟ ਹੋ ਕੇ
 ਦਿੰਦੇ ਬੇਦ ਮੁਹਾਤਮਾਂ ਸੂਹ ਬੇਲੀ॥
 ਮੌਜਦਿਲ ਦਰਵੇਸ ਨਦਾਂਨ ਜੇਹੜਾ
 ਨਹੀ ਖੋਜ ਕੇ ਦੇਖਦਾ ਰੂਹ ਬੇਲੀ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਤੇ- ਅਰਬੀ ਵਰਣਮਾਲਾ ਦਾ ਤੀਜਾ ਅੱਖਰ। ਤੱਤ- ਬ੍ਰਹਮ। ਤਜ- ਭੁੱਲ ਕੇ।
 ਉਨਮੱਤ- ਪਾਗਲ। ਕੁਚਾਲ- ਖੋਟੀ ਚਾਲ, ਉਲਟੀ ਚਾਲ। ਬੇਹੋਸ- ਬੇਖਬਰ। ਬਕਾਰ ਦੀ
 ਜੂਹ- ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਹੱਦ-ਬੰਦੀ। ਕਸਟ- ਦੁੱਖ। ਸੁਪਸਟ- ਪ੍ਰਗਟ, ਸਾਫ਼। ਬੇਦ-
 ਗਿਆਨ ਦੇ ਗੁੰਝ। ਸੂਹ- ਖਬਰ, ਭੇਤ। ਰੂਹ- ਆਤਮਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਤੇ ਅੱਖਰ ਰਾਹੀਂ ਤੱਤ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ
 ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਸਲ ਤੱਤ ਭਾਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬੇਸਮਝ ਮਨੁੱਖ
 ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਖੂਹ ਵਿਚ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਸੋਝੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ
 ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗਿਆਨ ਦੇ ਗੁੰਝ ਅਤੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਇਹ ਭੇਤ ਦਸਦੇ
 ਹਨ ਕਿ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਦੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ
 ਆਪਣੇ ਅੰਤਰ ਆਤਮਾ ਦੀ ਖੋਜ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਉਹ ਬੇਸਮਝ ਹੈ॥੩॥

ਸੇ ਸਾਬਤੀ ਸਿਖਿਆ ਏਹ ਪਹਿਲੇ
 ਹੋਇ ਰਹੁ ਤੂੰ ਦਿਲੋਂ ਬੇਮੜਕ ਬੇਲੀ॥
 ਪੁਰਜਾ ਨੂਰ ਦਾ ਲਟਕਦਾ ਸਾਬ ਤੇਰੇ
 ਤਿਸ ਬਿਚ ਨਾ ਹੋਰੁ ਹੈ ਰੜਕ ਬੇਲੀ॥
 ਜਿਥੋਂ ਟੁਟਿਆ ਮੇਲ ਤੂੰ ਉਸ ਮਾਂਗੀ
 ਚੜੁ ਆਸਕਾਂ ਬਾਲੜੀ ਸੜਕ ਬੇਲੀ॥
 ਮੌਜਦਿਲ ਬੇਬਤਨ ਨੂੰ ਬਤਨ ਮਿਲਦਾ
 ਕੈਸੀ ਮਾਰਦਾ ਭੜਕ ਲਾਧੜਕ ਬੇਲੀ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸੇ- ਅਰਬੀ ਵਰਣਮਾਲਾ ਦਾ ਚੌਥਾ ਅੱਖਰ। ਸਾਬਤੀ- ਸੰਪੂਰਨ। ਬੇਮੜਕ-
 ਆਕੜ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਹਉਮੈ ਰਹਿਤ। ਪੁਰਜਾ ਨੂਰ ਦਾ- ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਸਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜੋਤਿ,
 ਆਤਮਾ। ਸਾਬ- ਨਾਲ। ਰੜਕ- ਕਸਰ, ਵਿਘਨ। ਟੁਟਿਆ- ਵਖਰਾ ਹੋਇਆ। ਮਾਂਗੀ- ਵਿਚ।
 ਬਾਲੜੀ- ਵਾਲੀ। ਬੇਬਤਨ- ਪ੍ਰਦੇਸੀ। ਬਤਨ- ਦੇਸ। ਭੜਕ- ਦਹਾੜ। ਲਾਧੜਕ- ਅਡੋਲ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸੇ ਅੱਖਰ ਰਾਹੀਂ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨ ਆਪਣੇ ਅਸਲ
 ਸਰੂਪ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਅਡੋਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਸੱਚੀ ਅਤੇ ਪਹਿਲੀ ਸਿੱਖਿਆ
 ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜੋਤ ਸਰੂਪ
 ਆਤਮਾ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮੈਂ-ਮੇਰੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ
 ਹੁੰਦੀ। ਪ੍ਰਭੂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲ ਕੇ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਨਾਲ ਜੋਤਨ ਦੀ
 ਲੋੜ ਹੈ। ਪ੍ਰਦੇਸੀ ਨੂੰ ਦੇਸ ਮਿਲਣ ਵਾਂਗ ਆਤਮਾ ਦੇ ਮੂਲ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਕਰਕੇ ਮਨ ਅਡੋਲ ਹੋ
 ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੪॥

ਜੀਮ ਜਾਗੁ ਮੁਸਾਫਰਾ ਸੁਤਿਆ ਓਇ
 ਤੇਰੀ ਪੁੰਜੀ ਦੇ ਬਿਚ ਹੈ ਘਾਟ ਹੁੰਦੀ॥
 ਜਰਾ ਅਖੀਆਂ ਪਟ ਉਸਾਣ ਲੈ ਖਾਂ
 ਦੇਖੁ ਕਿਤਨੀ ਤੁਧ ਨੂੰ ਕਾਟ ਹੁੰਦੀ॥
 ਇਕੁ ਲਾਲੁ ਗੁਵਾਂਵਦਾਂ ਲਗ ਨੀਦੇ
 ਦੂਜੇ ਖੋਟੀ ਹੈ ਮੁਰਖਾ ਬਾਟ ਹੁੰਦੀ॥
 ਮੌਜਦਿਲ ਜਾਂ ਬਖਤੁ ਬਤੀਤ ਹੋਵੇ
 ਫੇਰ ਭੁੰਨਦੀ ਫਿਕਰ ਦੀ ਲਾਟ ਹੁੰਦੀ॥੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜੀਮ- ਅਰਬੀ ਵਰਣਮਾਲਾ ਦਾ ਪੰਜਵਾਂ ਅੱਖਰ। ਮੁਸਾਫਰਾ- ਰਾਹੀ। ਪੁੰਜੀ- ਰਾਸ਼ੀ। ਘਾਟ- ਕਮੀ। ਪਟ- ਖੋਲ੍ਹ। ਉਸਾਣ- ਹੋਸ਼। ਕਾਟ- ਕੱਟਣ ਦੀ ਕਿਰਿਆ। ਲਾਲੁ- ਲਾਲ ਰੰਗ ਦਾ ਰਤਨ। ਖੋਟੀ ਬਾਟ- ਸਫਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਜਾਇਆ ਹੋਣਾ। ਬਖਤੁ- ਸਮਾਂ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਜੀਮ ਅੱਖਰ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗਫਲਤ ਦੀ ਨੀਂਦ ਵਿਚੋਂ ਜਾਗ ਕੇ ਇਹ ਦੇਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਸੁਆਸਾਂ ਰੂਪੀ ਪੁੰਜੀ ਘਟਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਦੇਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਕਿੰਨਾ ਘਾਟਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਗਫਲਤ ਦੀ ਇਸ ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਇਕ ਪਾਸੇ ਲਾਲਾਂ ਰੂਪੀ ਸੁਆਸ ਗੁਆਚ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜੀਵਨ ਪੰਥ ਦਾ ਸਮਾਂ ਜਾਇਆ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਸਮਾਂ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਘੇਰਾ ਲੰਮਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੫॥

ਹੇ ਹਿਰਸ ਦਾ ਲਗਿਆ ਜਾਲ ਅਗੇ
 ਜਾਣੀ ਮੂਲ ਨਾ ਇਸਦੇ ਰਾਹਿ ਬੇਲੀ॥
 ਛੱਡ ਚਟਕ ਬੇਅਟਕ ਬੇਭਟਕ ਹੋ ਤੂੰ
 ਪਿਛੋਂ ਨਫਸ ਸੈਤਾਨ ਨੂੰ ਲਾਹਿ ਬੇਲੀ॥
 ਡੋਰ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਇਲਾਜੁ ਸੌਖਾ
 ਵਾਹ ਜਾਏ ਨਾ ਫੇਰ ਬੇਵਾਹਿ ਬੇਲੀ॥
 ਮੌਜਦਿਲ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਤੀਰ ਹੈ ਜੋ
 ਭੰਨ ਤੋੜ ਇਹੁ ਕਰੀ ਸੁਆਹਿ ਬੇਲੀ॥੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਹੇ- ਅਰਬੀ ਵਰਣਮਾਲਾ ਦਾ ਛੇਵਾਂ ਅੱਖਰ। ਹਿਰਸ- ਤ੍ਰਿਸਨਾ, ਲਾਲਸਾ। ਮੂਲ- ਬਿਲਕੁਲ। ਚਟਕ- ਲਗਨ। ਬੇਅਟਕ- ਬੇਰੋਕ। ਬੇਭਟਕ- ਭਟਕਣਾ ਰਹਿਤ। ਨਫਸ- ਮਨ, ਇੱਛਾ। ਵਾਹ- ਪੇਸ। ਬੇਵਾਹਿ- ਬੇਵੱਸ। ਤ੍ਰਿਸਨਾ- ਪ੍ਰਬਲ ਇੱਛਾ। ਤੀਰ- ਬਾਣ। ਸੁਆਹਿ- ਰਾਖ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਹੇ ਅੱਖਰ ਰਾਹੀਂ ਤ੍ਰਿਸਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਲਈ ਯਤਨ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਇੱਛਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਜਾਲ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਤ੍ਰਿਸਨਾਵਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਦੀ ਚੇਟਕ ਛੱਡ ਕੇ ਮਨ ਦੀ ਅਟਕਣਾ ਅਤੇ ਭਟਕਣਾ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸੈਤਾਨ ਰੂਪੀ ਮਨ ਤੋਂ ਖਹਿਤਾ ਛੁਡਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮਨ ਦੀ ਡੋਰ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਇਲਾਜ ਸੌਖਿਆਂ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਤ੍ਰਿਸਨਾਵਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਜਕੜ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਬੇਵੱਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਤ੍ਰਿਸਨਾਵਾਂ ਦੇ ਤੀਰ ਨੂੰ ਤੋੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ॥੬॥

ਖੇ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਹ ਤੂੰ ਖਿਆਲ ਸਾਰੇ
 ਮੱਥਾ ਆਸਕਾਂ ਆਰਫਾਂ ਟੇਕ ਕਰਕੇ॥
 ਸਾਂਖਾਂ ਛੱਡ ਕੇ ਆਸਰੇ ਵਲ ਆਵੀ
 ਦੇਖੀ ਰੂਪ ਅਨੇਕ ਮੇਂ ਏਕ ਕਰਕੇ॥
 ਜੋੜ ਆਤਮਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾਂ ਦੇ
 ਫੜੀ ਬੰਦਗੀ ਏਹ ਬਬੇਕ ਕਰਕੇ॥
 ਮੌਜਦਿਲ ਪਰਪਕ ਪਰਮਾਰਥੀ ਹੋਹ
 ਚਾਲਾ ਆਦ ਬਿਹਾਰ ਦਾ ਨੇਕ ਕਰਕੇ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਖੇ- ਅਰਥੀ ਵਰਣਮਾਲਾ ਦਾ ਸੱਤਵਾਂ ਅੱਖਰ। ਖਤਮ- ਨਸ਼ਟ। ਦੇਹ- ਦੇ।
 ਖਿਆਲ- ਫੁਰਨਾ। ਆਸਕਾਂ- ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮੀ। ਆਰਫਾਂ- ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ। ਸਾਂਖਾਂ-
 ਟਾਹਣੀਆਂ। ਆਸਰੇ- ਸਹਾਰੇ, ਭਾਵ ਮੂਲ। ਬਬੇਕ- ਸਹਿਜ ਗਿਆਨ। ਪਰਪਕ- ਦ੍ਰਿੜਤਾ
 ਸਹਿਤ। ਪਰਮਾਰਥੀ- ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਮਨੋਰਥ ਵਾਲਾ, ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਲਾ। ਹੋਹ- ਬਣ। ਚਾਲਾ-
 ਚੱਲ ਪੈਣ ਦਾ ਭਾਵ। ਆਦ- ਪਹਿਲਾਂ। ਬਿਹਾਰ- ਵਿਵਹਾਰ, ਚਾਲ-ਚਲਣ। ਨੇਕ- ਠੀਕ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਖੇ ਅੱਖਰ ਰਾਹੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਦੀਵਤਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ
 ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਰੇ ਫੁਰਨਿਆਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗਿਆਨਵਾਨ ਪੁਰਖਾਂ
 ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸਾਖਾਵਾਂ ਛੱਡ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਸਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਜੜ੍ਹ ਨੂੰ
 ਦੇਖਣ ਵਾਂਗ ਅਨੇਕਤਾ ਵਿਚ ਇਕ ਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਰੂਪ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਬੰਦਗੀ
 ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਤਮਾ ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ
 ਇਰਾਦੇ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਰਥੀ ਬਣ ਕੇ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਇਸ ਨੇਕ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ॥੨॥

ਦਾਲ ਦਿਸਦਾ ਰੰਗੁ ਅਨੂਪ ਹੈ ਜੁ
 ਭੁਲ ਜਾਂਵਦਾ ਦੇਖ ਨਦਾਨ ਬੇਲੀ॥
 ਹੱਡ ਮਾਸ ਤੇ ਖੁਕ ਹੈ ਚੰਮ ਅੰਦਰ
 ਉਤੋਂ ਬਣੀ ਬਣੈਟ ਦੀ ਸਾਨ ਬੇਲੀ॥
 ਚੜਦਾ ਆਣ ਤੁਫਾਨ ਜੁਆਨ ਬੇਲਾ
 ਕੋਈ ਬਚਦਾ ਹੈ ਨਿਗਾਹਵਾਨ ਬੇਲੀ॥
 ਮੌਜਦਿਲ ਦਰਵੇਸ ਪੁਕਾਰਦੇ ਹੈਂ
 ਪੇਸ ਜਾਣ ਨਾਂ ਦੇ ਸੈਤਾਨ ਬੇਲੀ॥੮॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਦਾਲ- ਅਰਬੀ ਵਰਣਮਾਲਾ ਦਾ ਅੱਠਵਾਂ ਅੱਖਰ। ਅਨੂਪ- ਉਪਮਾ ਰਹਿਤ, ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ। ਨਦਾਨ- ਬੇਸਮਝ। ਚੰਮ- ਚਮੜੀ। ਬਣੈਟ ਦੀ ਸਾਨ- ਬਣਾਵਟ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ। ਜੁਆਨ ਬੇਲਾ- ਜਵਾਨੀ ਦਾ ਸਮਾਂ। ਨਿਗਾਹਵਾਨ- ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ, ਸੁਚੇਤ। ਦਰਵੇਸ- ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ। ਪੇਸ- ਵੱਸ। ਸੈਤਾਨ- ਬਦੀ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰਨ ਵਾਲਾ, ਭਾਵ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਵਿਕਾਰ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਦਾਲ ਅੱਖਰ ਰਾਹੀਂ ਮਨ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੇਸਮਝ ਮਨੁੱਖ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਹਰੋਂ ਸੁੰਦਰ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਸਰੀਰ ਅੰਦਰੋਂ ਹੱਡ, ਮਾਸ ਅਤੇ ਖੁੱਕ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੁਆਨੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੁਝਵਾਨ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਹੰਕਾਰ ਤੋਂ ਬੱਚ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦਰਵੇਸ਼ ਤਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਕੋਈ ਪੇਸ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦਿੰਦੇ॥੮॥

ਜਾਲ ਜਰਾ ਨਾਂ ਫੇਰ ਹਿਆਉ ਰਹਿੰਦਾ
 ਵਾਰਦ ਆਇ ਕੇ ਜਦੋਂ ਬਹਾਰ ਹੁੰਦੀ॥
 ਭੁਲ ਜਾਣ ਨਸੀਹਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ
 ਜਦੋਂ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਦੀ ਮਾਰ ਹੁੰਦੀ॥
 ਪਰੇਸਾਨ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਰਹੇ ਪਾਗਲ
 ਬਿਰਤੀ ਜਿਸਦੀ ਬਿਚ ਬਕਾਰ ਹੁੰਦੀ॥
 ਮੌਜਦਿਲ ਨਾ ਕਰਗ ਚਰੁੰਡਦਾ ਓਹੁ
 ਜਿਹਨੁ ਠੀਕ ਬ੍ਰਹਮ ਬਚਾਰ ਹੁੰਦੀ॥੯॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜਾਲ- ਅਰਬੀ ਵਰਣਮਾਲਾ ਦਾ ਨੌਵਾਂ ਅੱਖਰ। ਜਰਾ- ਰੱਤੀ ਭਰ। ਹਿਆਉ- ਸ਼ਰਮ। ਵਾਰਦ- ਬੱਦਲ। ਬਹਾਰ- ਮੌਸਮ। ਨਸੀਹਤਾਂ- ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ, ਨੇਕ ਸਲਾਹਾਂ। ਪਰੇਸਾਨ- ਦੁੱਖੀ। ਹੈਰਾਨ- ਚਕਰਿਤ। ਬਿਰਤੀ- ਸੁਰਤੀ। ਬਕਾਰ- ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਵਿਕਾਰ। ਕਰਗ- ਕਰੰਗ, ਮਰੇ ਹੋਏ ਪਸ਼ੂ ਦਾ ਪਿੰਜਰ। ਚਰੁੰਡਦਾ- ਨੋਚਦਾ। ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਚਾਰ- ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਮਝ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਜਾਲ ਅੱਖਰ ਰਾਹੀਂ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਬੱਦਲਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਖੇਤਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਜੁਆਨੀ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਸ਼ਰਮ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਸਮੂਹ ਨਸੀਹਤਾਂ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਵਿਚ ਵਿਕਾਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਹੈਰਾਨ, ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਅਤੇ ਸ਼ੁਦਾਈ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਜਿਸ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਚਾਰ ਵਾਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਨਿੰਦਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ॥੯॥

ਰੇ ਰੰਦ ਸੈਤਾਨ ਦੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ
 ਨਹੀਂ ਰਖਣੀ ਇਸ ਦੀ ਝਾਕ ਬੇਲੀ॥
 ਭੁਸ ਬੁਰਾ ਇਹ ਮਿਟੀ ਦੇ ਖਾਣ ਵਾਂਗੂੰ
 ਸਿਰ ਪਾਉ ਤੂੰ ਇਸਦੇ ਖਾਕ ਬੇਲੀ॥
 ਰਵ ਰਹਿਾ ਓਹੁ ਦੇਖਨੇਹਾਰ ਸਾਰੇ
 ਇਸ ਬਿਧ ਰਹ ਜਾਵਣਾ ਪਾਕ ਬੇਲੀ॥
 ਮੌਜਦਿਲ ਬਣੋਟ ਸੇ ਉਠ ਕਰਕੇ
 ਸਹੀ ਕਰੀ ਤੂੰ ਸਚ ਦਾ ਸਾਕ ਬੇਲੀ॥੧੦॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਰੇ- ਅਰਬੀ ਵਰਣਮਾਲਾ ਦਾ ਦਸਵਾਂ ਅੱਖਰ। ਰੰਦ- ਰਸਤਾ। ਝਾਕ- ਇੱਛਾ।
 ਭੁਸ- ਆਦਤ, ਚਸਕਾ। ਖਾਕ- ਮਿੱਟੀ। ਰਵ ਰਹਿਾ- ਰਮ ਰਿਹਾ, ਵਸ ਰਿਹਾ। ਬਿਧ- ਢੰਗ।
 ਪਾਕ- ਪਵਿੱਤਰ। ਬਣੋਟ- ਬਣਾਵਟ, ਨਕਲ। ਸਾਕ- ਸੰਬੰਧ, ਸੰਗ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਰੇ ਅੱਖਰ ਰਾਹੀਂ ਬਣਾਵਟੀ ਸ਼ੋਭਾ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉੱਠ ਕੇ ਸੱਚ ਦੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲਣ
 ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾ ਤਾਂ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ
 ਵਾਲੇ ਸੈਤਾਨ ਦੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਝਾਕ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ
 ਹੈ। ਇਹ ਮਿੱਟੀ ਖਾਣ ਵਾਂਗ ਬੁਰੀ ਆਦਤ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ
 ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹਰ ਸ਼ੈਅ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ
 ਚੱਲ ਕੇ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋਇਆ ਜਾ ਸਕੀਦਾ ਹੈ। ਦਿਖਾਵੇ ਵਾਲੀ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸੱਚੇ ਰੱਬ
 ਦੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਸਦੀਵੀ ਸਾਥ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ॥੧੦॥

ਜੇ ਜੋਰ ਨਾਂ ਜਾਂਵਦਾ ਯਾਰ ਓਥੇ
 ਜਿਥੇ ਇਸਕ ਵਾਲਾ ਤੋੜਾ ਆਣ ਧੁਖਦਾ॥
 ਇਕ ਪਲਕ ਨਾਂ ਆਮਦੀ ਚੈਨ ਤਿਸ ਨੂੰ
 ਧੁੰਆਂ ਹਿਜਰ ਵਾਲਾ ਵਿਚ ਜਾਨ ਧੁਖਦਾ॥
 ਤਲਬਗਾਰ ਹੈ ਤੜਫਦਾ ਦਿਨੇ ਰਾਤੀ
 ਦਿਲ ਉਸਦਾ ਵਾਂਗ ਮਸਾਨ ਧੁਖਦਾ॥
 ਮੌਜਦਿਲ ਹਕੀਕੀ ਦਾ ਨੇਕ ਰਸਤਾ
 ਰਹੇ ਬਿਚ ਮਜਾਜ ਪਰਾਣ ਧੁਖਦਾ॥੧੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜੇ- ਅਰਬੀ ਵਰਣਮਾਲਾ ਦਾ ਗਿਆਰਵਾਂ ਅੱਖਰ। ਤੋੜਾ- ਮਸਾਲੇ ਵਾਲਾ ਧਾਗਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਤੋਪ ਨੂੰ ਅੱਗ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਧੁਖਦਾ- ਸੁਲਘਦਾ ਹੈ। ਪਲਕ- ਅੱਖ ਦੀ ਪਲਕ ਝਮਕਣ ਜਿੰਨਾ ਸਮਾਂ। ਆਮਦੀ- ਆਉਂਦੀ। ਹਿਜਰ- ਵਿਛੋੜਾ। ਜਾਨ- ਜਿੰਦ, ਜਾਣੇ। ਤਲਬਗਾਰ- ਖੋਜੀ। ਮਸਾਨ- ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ। ਹਕੀਕੀ- ਰੱਬੀ ਪ੍ਰੇਮ। ਨੇਕ- ਭਲਾ। ਮਜਾਜ- ਸੰਸਾਰਿਕ ਪ੍ਰੇਮ। ਪਰਾਣ- ਸਵਾਸ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਜੇ ਅੱਖਰ ਰਾਹੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਨੇਕ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇਸ਼ਕ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਮਨ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਕੋਈ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ, ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕੰਮ ਵਿਚ ਮਨ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ। ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਹਿਜ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਅਤੇ ਵਿਛੋੜੇ ਨਾਲ ਦੁੱਖ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਛੋੜਾ ਪੈ ਜਾਣ 'ਤੇ ਆਸ਼ਕ ਦਾ ਦਿਲ ਦਿਨ ਰਾਤ ਧੁਖਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ਼ਕ ਹਕੀਕੀ ਦਾ ਮਾਰਗ ਨੇਕ ਰਸਤੇ ਵਾਂਗ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ਼ਕ ਮਿਜਾਜੀ ਵਾਲਾ ਦਿਨ ਰਾਤ ਸੜਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ॥੧੧॥

ਸੀਨ ਸਮਝ ਵਾਲਾ ਖੇਲੇ ਸਮਝ ਬਾਜੀ
 ਨਹੀ ਜਾਂਵਦਾ ਭੁਜ ਕਬਾਬ ਵਾਂਗੂੰ ॥
 ਭੱਠੀ ਆਂਨ ਸੈਤਾਨ ਦੀ ਚੜੇ ਜੇਹੜਾ
 ਜਾਏ ਸੂਤਿਆ ਅਰਕ ਗੁਲਾਬ ਵਾਂਗੂੰ ॥
 ਨਸਾ ਲਗਿਆ ਇਸਦਾ ਜਿਸ ਤਾਂਈ
 ਪਿਆ ਤੜਫਦਾ ਤੋੜ ਸਰਾਬ ਵਾਂਗੂੰ ॥
 ਮੌਜਦਿਲ ਤੂੰ ਹਾਂਸਲੀ ਸਮਝ ਸਾਰੀ
 ਪਿਛੇ ਦਸ ਜਬਾਬ ਹਸਾਬ ਵਾਂਗੂੰ ॥੧੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸੀਨ- ਅਰਬੀ ਵਰਣਮਾਲਾ ਦਾ ਬਾਰਵਾਂ ਅੱਖਰ ॥ ਬਾਜੀ- ਖੇਡ। ਭੁਜ- ਭੁੰਨਿਆ।
 ਕਬਾਬ- ਭੁੰਨਿਆ ਹੋਇਆ ਮਾਸ। ਆਂਨ- ਆ ਕੇ। ਸੈਤਾਨ- ਵਦੀ ਦਾ ਪ੍ਰੇਰਿਕ, ਭਾਵ ਮਾਇਆ।
 ਸੂਤਿਆ- ਖਿਚਿਆ। ਅਰਕ- ਰਸ। ਤੋੜ- ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਤੋਟ। ਹਾਂਸਲੀ- ਪ੍ਰਾਪਤੀ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸੀਨ ਅੱਖਰ ਰਾਹੀਂ ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਸੰਭਲ ਕੇ ਚੱਲਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੂਝਵਾਨ ਮਨੁੱਖ ਸੱਚੇ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਖੇਡ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਖੇਡਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੇਸਮਝੀ ਵਿਚ ਇਸ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖ ਸਹਿਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਅਜਿਹੇ ਗੁਲਾਬ ਵਰਗੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਅਰਕ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਉਪਰੰਤ ਰਸ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਬੋ ਗੁਆ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਨਸ਼ਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਤੋਟ ਵਾਲੇ ਸ਼ਰਾਬੀ ਵਾਂਗ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੱਚੇ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਕੇ ਹੀ ਇਸ ਉੱਪਰ ਚੱਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ॥੧੨॥

ਸੀਨ ਸੌਕ ਜਾਂ ਜਾਗਿਆ ਸਚ ਵਾਲਾ
 ਲਗਾ ਗਿਆਨ ਦਾ ਕੋਰੜਾ ਸਾੜ ਕਰਕੇ॥
 ਹੋਇ ਰਹਿਆ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਾਲ ਮਾਇਆ
 ਲਗਾ ਦੇਖਣੇ ਨੈਨ ਉਘਾੜ ਕਰਕੇ॥
 ਮਨੋਰਾਜ ਦੀ ਫੌਜ ਮੌਕੂਫ ਹੋਈ
 ਗੋਲਾ ਗੈਬ ਦਾ ਚਲਿਆ ਤਾੜ ਕਰਕੇ॥
 ਮੌਜਦਿਲ ਹੈ ਦਿਲ ਕੁਸਾਦ ਹੋਇਆ
 ਕੁਆੜਾ ਭਰਮ ਦਾ ਟੁਟਿਆ ਕਾੜ ਕਰਕੇ॥੧੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸੀਨ- ਅਰਬੀ ਵਰਣਮਾਲਾ ਦਾ ਤੇਰਵਾਂ ਅੱਖਰ। ਕੋਰੜਾ- ਚਾਬੁਕ, ਬੈਂਤ। ਸਾੜ- ਚਾਬੁਕ ਜਾਂ ਬੈਂਤ ਮਾਰਨ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਅਵਾਜ਼। ਨੈਨ ਉਘਾੜ- ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ। ਮਨੋਰਾਜ- ਖਿਆਲੀ ਰਾਜ। ਮੌਕੂਫ- ਰੁਕ ਗਈ, ਦੌੜ ਗਈ। ਗੈਬ- ਗੁਪਤ ਗਿਆਨ। ਤਾੜ- ਬੰਦੂਕ ਆਦਿ ਦੇ ਚੱਲਣ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਧੁਨੀ। ਕੁਸਾਦ- ਅਨੰਦ। ਕੁਆੜਾ- ਦਰਵਾਜ਼ਾ। ਕਾੜ- ਸੁੱਕੀ ਲੱਕੜ ਆਦਿ ਦੇ ਟੁੱਟਣ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਧੁਨੀ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸੀਨ ਅੱਖਰ ਰਾਹੀਂ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਣ ਨਾਲ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੱਚੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਸੌਕ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਨਾਲ ਜਿਹੜਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਚੇਤ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਦੈਵੀ ਗਿਆਨ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਨਾਲ ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੁਰਨੇ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਭਰਮ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਤੋੜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ॥੧੩॥

ਸੁਆਦ ਸਬਰ ਦੀ ਸਿਫਤ ਹੈ ਸਹੀ ਸਾਰੀ
 ਪਰੁ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਸੇ ਦਰਵੇਸ ਹੁੰਦੀ॥
 ਰੂਹ ਹਿਲਦੀ ਨਹੀ ਹਲਾਏ ਜਰਾ
 ਖਚਤ ਬਿਚ ਗਿਆਨ ਸਰੇਸ ਹੁੰਦੀ॥
 ਜੱਤ ਸੱਤ ਸੰਤੋਖ ਦੇ ਵਿਚ ਪੂਰਨ
 ਏਹੋ ਆਰਫਾਂ ਕਾਰ ਹਮੇਸ ਹੁੰਦੀ॥
 ਮੌਜਦਿਲ ਤੂੰ ਜਾਣ ਲੈ ਸਹੀ ਸਾਦਕ
 ਨਹੀ ਬੰਦਗੀ ਵਿਚ ਕਲੇਸ ਹੁੰਦੀ॥੧੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸੁਆਦ- ਅਰਬੀ ਵਰਣਮਾਲਾ ਦਾ ਚੌਦਵਾਂ ਅੱਖਰ। ਸਬਰ- ਸੰਤੋਖ। ਦਰਵੇਸ-
 ਰੱਬ ਦਾ ਨਜਦੀਕੀ। ਰੂਹ- ਆਤਮਾ। ਜਰਾ- ਰੱਤੀ ਭਰ। ਖਚਤ- ਰਲੀ ਹੋਈ। ਸਰੇਸ- ਸੁਰੇਸ਼,
 ਲੱਕੜ ਆਦਿ ਦੀ ਪਕੜ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਪਦਾਰਥ। ਜੱਤ-
 ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਰੋਕਣ ਦਾ ਭਾਵ। ਸੱਤ- ਸੱਚ। ਸੰਤੋਖ- ਸਬਰ। ਆਰਫਾਂ-
 ਗਿਆਨਵਾਨ ਪੁਰਸ਼। ਕਾਰ- ਕਿਰਿਆ, ਕੰਮ। ਸਾਦਕ- ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ। ਕਲੇਸ-
 ਝਗੜਾ, ਦੁਬਿਧਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਸੁਆਦ ਅੱਖਰ ਰਾਹੀਂ ਸੁਭ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਦਾ
 ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਬਰ ਉੱਤਮ ਗੁਣ ਹੈ ਪਰ ਇਹ
 ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਫਕੀਰ ਕੋਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾਲ ਮਨ ਵਿਚ ਭਟਕਣ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ
 ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਉਹ ਲੱਕੜੀ ਦੇ ਸੁਰੇਸ਼ ਨਾਲ ਚਿੰਬੜ ਜਾਣ ਵਾਂਗ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ
 ਹੈ। ਗਿਆਨਵਾਨ ਪੁਰਖਾਂ ਦਾ ਇਹ ਸੁਭਾਅ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਤ, ਸਤ ਅਤੇ ਸੰਤੋਖ ਵਿਚ
 ਪਰਿਪੂਰਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮਨ ਵਿਚ ਭਟਕਣ
 ਦਾ ਕਲੇਸ ਹੀ ਪਿਆ ਰਹੇ ਤਾਂ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬੰਦਗੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ॥੧੪॥

ਜੁਆਦ ਜਰਬ ਤਕਸੀਮ ਨਾਂ ਜੋੜ ਬਾਕੀ
 ਜਿਥੇ ਲਗੀ ਹੈ ਸੁੰਨ ਸਮਾਧ ਬੇਲੀ॥
 ਨਹੀਂ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਰਸ ਦਾ ਭਾਸ ਰਹਿਦਾ
 ਮਿਟ ਜਾਂਮਦੀ ਕੁਲ ਉਪਾਧ ਬੇਲੀ॥
 ਨਹੀਂ ਹਮ ਤੇ ਤੁਮ ਜਹ ਮੂਲ ਕੋਈ
 ਓਥੇ ਦਸ ਕੀ ਹੋਰੁ ਬਿਆਧ ਬੇਲੀ॥
 ਮੌਜਦਿਲ ਜਕੀਨ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਣੀ
 ਨਿਰਾਕਾਰ ਦੀ ਸਾਰ ਮੇਂ ਸਾਧ ਬੇਲੀ॥੧੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜਰਬ- ਗੁਣਾ ਕਰਨਾ। ਤਕਸੀਮ- ਵੰਡਣਾ, ਭਾਗ ਦੇਣਾ। ਸੁੰਨ ਸਮਾਧ- ਅਫੁਰ ਸਮਾਧੀ। ਭਾਸ ਰਹਿਦਾ- ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ, ਜਾਪਦਾ। ਮਿਟ- ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। ਉਪਾਧ- ਝਗੜਾ, ਦੁਬਿਧਾ। ਮੂਲ- ਬਿਲਕੁਲ। ਬਿਆਧ- ਰੋਗ। ਜਕੀਨ- ਨਿਸਚਾ। ਨਿਰਾਕਾਰ- ਅਕਾਰ ਰਹਿਤ। ਸਾਰ- ਖਬਰ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਜੁਆਦ ਅੱਖਰ ਰਾਹੀਂ ਮਨ ਦੀ ਸਾਧਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖਾਂ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਮਨ ਜੁੜਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਲਾਭ ਹਾਨੀ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਉੱਚਤਮ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀ ਅਤੇ ਪੁਰਖ ਦਾ ਭੇਦ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਪਾਧੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਮਿਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਮੇਰੀ ਅਤੇ ਤੇਰੀ ਦਾ ਕੋਈ ਮੂਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਉੱਥੇ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੋਗ ਕਿਵੇਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸੱਚਾ ਸਾਧੂ ਹੀ ਨਿਰਾਕਾਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ॥੧੫॥

ਤੋਇ ਤਾਲਬਾ ਲਈ ਤਲੀਮ ਐਸੀ
 ਜਿਸ ਵਿਚ ਨਾ ਰਹੇ ਫਸਾਦ ਕੋਈ॥
 ਨਹੀ ਆਵਣਾ ਜਾਵਣਾ ਰਹੇ ਬਾਕੀ
 ਐਸੀ ਬੰਨ ਕੇ ਬੈਠ ਬੁਨਿਆਦ ਕੋਈ॥
 ਸਚੇ ਨਾਮ ਦੇ ਬਿਚ ਸਮਾਂਵਦਾ ਜਾਂ
 ਨਹੀ ਬਸਦਾ ਨਹੀ ਬਰਬਾਦ ਕੋਈ॥
 ਮੌਜਦਿਲ ਹੋਹ ਅਮਰ ਅਫੂਰ ਹੋ ਕੇ
 ਕਦੇ ਅੰਤ ਨਾਂ ਨਹੀ ਜਹ ਆਦ ਕੋਈ॥੧੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਤੋਇ- ਅਰਬੀ ਵਰਣਮਾਲਾ ਦਾ ਸੋਲਵਾਂ ਅੱਖਰ। ਤਾਲਬਾ- ਜਿਗਿਆਸੂ।
 ਤਲੀਮ- ਸਿੱਖਿਆ। ਫਸਾਦ- ਝਗੜਾ, ਮੇਰ-ਤੇਰ ਦਾ ਵਿਵਾਦ। ਆਵਣਾ ਜਾਵਣਾ- ਜੰਮਣਾ-
 ਮਰਣਾ। ਬੁਨਿਆਦ- ਨੀਂਹ। ਸਮਾਂਵਦਾ- ਲੀਨ ਹੁੰਦਾ। ਬਸਦਾ- ਵਸਦਾ। ਬਰਬਾਦ- ਉਜੜਦਾ।
 ਅਮਰ- ਜੰਮਣ-ਮਰਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ। ਅਫੂਰ- ਸੰਕਲਪ-ਵਿਕਲਪ ਰਹਿਤ। ਆਦ- ਅਰੰਭ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਤੋਇ ਅੱਖਰ ਰਾਹੀਂ ਸੱਚ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਬੰਧਨ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ
 ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਗਿਆਸੂਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਵਿੱਦਿਆ ਗ੍ਰਹਿਣ
 ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਬੰਧਨ ਵਿਚ ਪੈਣ ਵਾਲੇ ਵਿਵਾਦ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਵੇ। ਜੀਵਨ ਦੇ
 ਮੂਲ ਸਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਆਵਾਗਮਨ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।
 ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਸਮਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਵੱਸਣ ਅਤੇ ਉਜੜਨ ਦਾ ਡਰ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ
 ਹੈ। ਸਮੂਹ ਦੁਨਿਆਵੀ ਫੂਰਨਿਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਣ ਨਾਲ ਉਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਟਿਕਾਣਾ ਮਿਲਦਾ
 ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਆਦਿ-ਅੰਤ ਤੋਂ ਅਤੀਤ ਹੈ॥੧੬॥

ਜੋਇ ਜੁਲਮ ਦੀ ਬਾਤ ਇਕੁ ਹੋਰ ਭਾਈ
 ਪਿਆ ਮੂਲ ਤੇ ਬਧ ਬਿਆਜ ਇਸ ਨੂੰ॥
 ਕਰੇ ਨੂਰ ਨੂੰ ਸਹੀ ਕਿਉ ਬੈਠ ਕਰਕੇ
 ਨਹੀ ਮੁਕਦਾ ਖਾਕੀ ਦਾ ਕਾਜ ਇਸ ਨੂੰ॥
 ਰਿਹਾ ਫਸ ਖਿਆਲ ਬਗਾਰ ਅੰਦਰ
 ਕੈਸੇ ਮਿਲੇਗਾ ਨੂਰੀ ਦਾ ਤਾਜ ਇਸ ਨੂੰ॥
 ਮੌਜਦਿਲ ਹਕੀਕਤੀ ਹਕੁ ਮਿਲਿਆ
 ਕਰ ਰਿਹਾ ਖਰਾਬ ਇਹ ਪਾਜ ਇਸ ਨੂੰ॥੧੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜੋਇ- ਅਰਬੀ ਵਰਣਮਾਲਾ ਦਾ ਸਤਾਰਵਾਂ ਅੱਖਰ। ਮੂਲ- ਅਸਲ ਪੂੰਜੀ।
 ਬਿਆਜ- ਸੂਦ। ਨੂਰ- ਜੋਤਿ-ਸਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ। ਖਾਕੀ- ਸੰਸਾਰ। ਖਿਆਲ- ਫੁਰਨਾ।
 ਬਗਾਰ- ਬਿਨਾਂ ਮਿਹਨਤਾਨੇ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ, ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ। ਨੂਰੀ ਦਾ ਤਾਜ- ਬ੍ਰਹਮ
 ਸਰੂਪ ਦਾ ਰੁਤਬਾ। ਹਕੀਕਤੀ- ਸਚਾਈ ਨਾਲ। ਹਕੁ- ਸੱਚ। ਪਾਜ- ਆਡੰਬਰ, ਪਾਖੰਡ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਜੋਇ ਅੱਖਰ ਰਾਹੀਂ ਮਾਇਆ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਜੀਵਨ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾਉਣ
 ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸਲ ਪੂੰਜੀ ਨਾਲੋਂ ਵਿਆਜ
 ਦਾ ਵੱਧ ਜਾਣਾ ਚਿੰਤਾ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਭਾਵ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਝਮੇਲੇ ਉਸ ਦੇ ਦੈਵੀ ਕਾਰਜਾਂ
 'ਤੇ ਭਾਰੂ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਦੁਨਿਆਵੀ ਕਾਰਜਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਵਿਹਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ, ਫਿਰ
 ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਿਸ ਸਮੇਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੁਨਿਆਵੀ ਫੁਰਨਿਆਂ
 ਵਿਚ ਹੀ ਫਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨੂਰ ਵਾਲਾ ਤਾਜ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
 ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਮਸਤਿ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦਾ
 ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਪਰ ਪਾਖੰਡ ਯੁਕਤ ਕਿਰਿਆ ਕਾਰਨ ਇਹ ਬੇਅਰਥ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ॥੧੭॥

ਐਨ ਆਸਕਾਂ ਆਰਫਾਂ ਜਾਣਿਆਂ ਜੋ
 ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਨਾ ਪਾਰ ਉਰਾਰ ਓਹੋ॥
 ਚਸਮਾਂ ਲਗੀਆਂ ਆਮਦੀ ਚੈਨ ਐਸੀ
 ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਬਿਚ ਬਜਾਰ ਓਹੋ॥
 ਅਕਲ ਸਕਲ ਸੇ ਪਰੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਗਰ
 ਜਹਾਂ ਬਜਦੀ ਨਾਮ ਦੀ ਤਾਰ ਓਹੋ॥
 ਮੌਜਦਿਲ ਏਹ ਮੁਰਸਦੋਂ ਰਾਹੁ ਮਿਲਦਾ
 ਸਿਰ ਸੌਫ ਕੇ ਬਣਜ ਬਪਾਰ ਓਹੋ॥੧੮॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਐਨ- ਅਰਬੀ ਵਰਣਮਾਲਾ ਦਾ ਅਠਾਰਵਾਂ ਅੱਖਰ। ਆਸਕਾਂ- ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮੀ। ਆਰਫਾਂ- ਗਿਆਨਵਾਨ ਪੁਰਖ। ਪਾਰ ਉਰਾਰ- ਉਰਲਾ-ਪਰਲਾ ਪਾਸਾ, ਆਦਿ-ਅੰਤ। ਚਸਮਾਂ- ਅੱਖਾਂ। ਚੈਨ- ਸ਼ਾਂਤੀ। ਅਕਲ- ਬੁੱਧੀ। ਸਕਲ- ਸੂਰਤ, ਮੂਰਤੀ। ਪ੍ਰੇਮ ਨਗਰ- ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਦੇਸ। ਬਜਦੀ- ਖਤਕਦੀ। ਮੁਰਸਦੋਂ- ਗੁਰੂ ਤੋਂ। ਸੌਫ ਕੇ- ਭੇਟ ਕਰਕੇ। ਬਣਜ ਬਪਾਰ- ਲੈਣ-ਦੇਣ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਐਨ ਅੱਖਰ ਰਾਹੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੱਚੇ ਆਸਕਾਂ ਅਤੇ ਗਿਆਨਵਾਨ ਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਹੀ ਲੱਗੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰੇਮ ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਅਕਲ ਤੋਂ ਪਰੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਉਸ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਧੁਨੀ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਇਸ ਮਾਰਗ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਅੱਗੇ ਪੂਰਨ ਸਮਰਪਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦਾਤ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ॥੧੮॥

ਗੈਨ ਗੰਮ ਤੇ ਗਰਜ ਦੀ ਫੈਂਕੁ ਗਠੜੀ
 ਬਣ ਰਹੁ ਨਾ ਭਾਰ ਬਰਦਾਰ ਬੇਲੀ॥
 ਬਿਚ ਭਰੇ ਭੰਡਾਰ ਬਕੀਮਤੀ ਹੈਂ
 ਲਵੇਂ ਸਾਰ ਜੇ ਹੋਏ ਸਰਦਾਰ ਬੇਲੀ॥
 ਪੁਜੇ ਵਾਹ ਨਾ ਕਾਲ ਜੰਜਾਲ ਸੰਦੀ
 ਹੋਏਂ ਜੀਵਦਾ ਦਿਲੋਂ ਮੁਰਦਾਰ ਬੇਲੀ॥
 ਮੌਜਦਿਲ ਨਾ ਖੌਫ ਦੀ ਜਾਇ ਰਤੀ
 ਚੜ ਗਿਆ ਮਨਸੂਰ ਹੈ ਦਾਰ ਬੇਲੀ॥੧੯॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਗੈਨ- ਅਰਬੀ ਵਰਣਮਾਲਾ ਦਾ ਉਨੀਵਾਂ ਅੱਖਰ। ਗੰਮ- ਸ਼ੋਕ, ਉਦਾਸੀ। ਗਰਜ- ਮਤਲਬ। ਫੈਂਕੁ- ਦੂਰ ਸੁੱਟ। ਭਾਰ ਬਰਦਾਰ- ਭਾਰ ਢੋਣ ਵਾਲਾ। ਬਕੀਮਤੀ- ਅਨਮੋਲ। ਸਾਰ- ਸੁੱਧ। ਸਰਦਾਰ- ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ। ਵਾਹ- ਪੇਸ, ਜ਼ੋਰ। ਕਾਲ ਜੰਜਾਲ- ਘਾਤਕ ਮੌਤ। ਸੰਦੀ- ਦੀ। ਮੁਰਦਾਰ- ਮੁਰਦਾ। ਖੌਫ- ਡਰ। ਰਤੀ- ਤਿਲ ਮਾਤਰ। ਮਨਸੂਰ- ਇਕ ਸੂਫੀ ਫਕੀਰ। ਦਾਰ- ਸੂਲੀ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਗੈਨ ਅੱਖਰ ਰਾਹੀਂ ਦੇਹੀ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਦੈਵੀ ਰਤਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ਼ੋਕ ਅਤੇ ਸਵਾਰਥਾਂ ਦੀ ਪੰਡ ਸੁੱਟ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਐਵੇਂ ਹੀ ਵਾਧੂ ਭਾਰ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਬੇਸ਼ਕੀਮਤੀ ਭੰਡਾਰ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੋਝੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਜਿਉਂਦੇ ਜੀਅ ਮਰ ਕੇ ਮੌਤ ਦੇ ਭੈਅ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਮੌਤ ਦਾ ਡਰ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਮਨਸੂਰ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਸੂਲੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਸੀ॥੧੯॥

ਫੇ ਫੈਹਮ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਖੂਬ ਸਮਝੀ
 ਜੇਹੜਾ ਅਬ ਸੁਵਾਲ ਜਵਾਬ ਹੁੰਦਾ॥
 ਸੂਲੀ ਚਾੜ ਦਿਤਾ ਵਲੀ ਜਿਸ ਵੇਲੇ
 ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਓਸ ਅਜਾਬ ਹੁੰਦਾ॥
 ਕਰਦਾਂ ਗਡੀਆਂ ਤੇ ਤੀਰੀ ਛੇਦ ਕਰਦੇ
 ਕਿਆ ਕਿਆ ਇਹ ਉਸਦੇ ਬਾਬ ਹੁੰਦਾ॥
 ਮੌਜਦਿਲ ਸੁਣਾਇ ਕੇ ਹਾਲੁ ਸਾਰਾ
 ਫੇਰ ਸੁਖਨ ਦਾ ਕਰਨ ਸਵਾਬ ਹੁੰਦਾ॥੨੦॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਫੇ- ਅਰਬੀ ਵਰਣਮਾਲਾ ਦਾ ਵੀਹਵਾਂ ਅੱਖਰ। ਫੈਹਮ- ਗਿਆਨ, ਵਿਚਾਰ ਬੁੱਧੀ। ਖੂਬ- ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ। ਅਬ- ਹੁਣ। ਵਲੀ- ਰੱਬ ਦੀ ਨੇਤਤਾ ਵਾਲਾ। ਅਜਾਬ- ਦੁੱਖ। ਕਰਦਾਂ- ਛੁਰੀਆਂ। ਤੀਰੀ- ਬਾਣਾਂ ਨਾਲ। ਛੇਦ- ਮੋਰੀ। ਬਾਬ- ਹਾਲ। ਹਾਲੁ- ਬਿਰਤਾਂਤ। ਸੁਖਨ- ਬਚਨ। ਸਵਾਬ- ਸਹੀ, ਠੀਕ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਫੇ ਅੱਖਰ ਰਾਹੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੱਚੇ ਆਸਕਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸੁਵਾਲ ਜਵਾਬ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਬੁੱਧੀ ਨਾਲ ਸਮਝਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਵਲੀ ਨੂੰ ਸੂਲੀ 'ਤੇ ਚਾੜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ? ਛੁਰੀਆਂ ਅਤੇ ਤੀਰਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਸਰੀਰ ਵਿੰਨ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ? ਇਸ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਹਾਲ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਹੀ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ॥੨੦॥

ਕਾਫ ਕੌਲ ਇਹ ਬਹੁਤ ਬਾਰੀਕ ਜੇਹਾ
 ਕਦਰ ਇਸਦੀ ਪਾਵਣੀ ਦੂਰ ਬੇਲੀ॥
 ਅਦਲ ਸਚ ਤੇ ਝੂਠ ਦਾ ਦੇ ਲੱਜਤ
 ਪਹਿਲੇ ਆਪਣੀ ਕਢ ਕਸੂਰ ਬੇਲੀ॥
 ਖਾਕੀ ਜਿਸਮ ਸੇ ਬੇਅਮੈਦ ਹੋ ਕੇ
 ਲਗ ਰਹੇ ਜਾਂ ਰੂਹ ਬਿਚ ਨੂਰ ਬੇਲੀ॥
 ਮੌਜਦਿਲ ਇਉਂ ਮਰਤਬੇ ਸਚ ਬਾਲੇ
 ਨਹੀ ਮੰਨਦਾ ਦਰਦ ਜਰੂਰ ਬੇਲੀ॥੨੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਕਾਫ- ਅਰਬੀ ਵਰਣਮਾਲਾ ਦਾ ਇਕੀਵਾਂ ਅੱਖਰ। ਕੌਲ- ਬਚਨ। ਬਾਰੀਕ-
 ਸੂਖਮ। ਕਦਰ- ਕੀਮਤ। ਅਦਲ- ਨਿਆਂ। ਲੱਜਤ- ਖੁਸ਼ੀ, ਸਵਾਦ। ਕਸੂਰ- ਖੋਟ। ਖਾਕੀ
 ਜਿਸਮ- ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਦੇਹ। ਬੇਅਮੈਦ- ਬੇਉਮੀਦ, ਨਿਰਾਸ। ਰੂਹ- ਆਤਮਾ। ਨੂਰ- ਪ੍ਰਕਾਸ਼
 ਸਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ। ਮਰਤਬੇ- ਰੁਤਬੇ। ਦਰਦ- ਪੀੜਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਕਾਫ ਅੱਖਰ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਭੂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਅਤੀਤ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ
 ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਬਚਨ ਬਹੁਤ ਸੂਖਮ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਕਦਰ
 ਪਾਉਣੀ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਸੱਚ ਅਤੇ ਝੂਠ ਵਿਚਕਾਰ ਨਿਰਣਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਖੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ
 ਹੈ ਜਦੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਖੋਟ ਕੱਢ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ। ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਦੇਹ ਤੋਂ ਉੱਤੇ ਉੱਠ ਕੇ
 ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਆਤਮਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਉਂ ਪਰਮਸਤਿ ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ
 ਪੁੱਜਿਆ ਹੋਇਆ ਦੇਹੀ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ॥੨੧॥

ਕਾਫ ਕਰਮ ਕਰੋੜ ਨਾ ਪਹੁਚ ਸਕੇ
 ਕਰੀ ਸਮਝ ਕੇ ਪਰਨ ਅਪਰੋਖੁ ਐਸਾ॥
 ਖਸਖਾਸ ਸਮਾਂ ਨਾਂ ਹਈ ਛਿਦ੍ਰੁ
 ਨਿਰਾਕਾਰ ਨਿਰਵੈਰ ਨਿਰਦੋਖੁ ਐਸਾ॥
 ਮਿਟ ਜਾਣ ਸੰਕਲਪ ਵਿਕਲਪ ਸਾਰੇ
 ਸਚ ਝੂਠ ਨਾ ਰਹੇ ਸੰਤੋਖੁ ਐਸਾ॥
 ਮੌਜਦਿਲ ਨਾਂ ਗਿਆਨ ਅਗਿਆਨ ਉਥੇ
 ਦੰਮ ਮਾਰਨਾ ਬਣੇਂ ਨਾ ਮੋਖੁ ਐਸਾ॥੨੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਕਾਫ- ਅਰਬੀ ਵਰਣਮਾਲਾ ਦਾ ਬਾਈਵਾਂ ਅੱਖਰ। ਕਰਮ- ਕਰਮ-ਕਾਂਡ। ਪਰਨ- ਪ੍ਰਤਿਗਿਆ। ਅਪਰੋਖੁ- ਪ੍ਰਗਟ, ਪ੍ਰਤੱਖ। ਖਸਖਾਸ- ਅਫੀਮ ਦਾ ਬੀਜ। ਹਈ- ਹੈ। ਛਿਦ੍ਰੁ- ਛੇਦ। ਨਿਰਾਕਾਰ- ਅਕਾਰ ਰਹਿਤ। ਨਿਰਵੈਰ- ਵੈਰ-ਭਾਵ ਰਹਿਤ। ਨਿਰਦੋਖੁ- ਦੋਸ਼ ਰਹਿਤ। ਸੰਕਲਪ ਵਿਕਲਪ- ਮਨ ਦੇ ਫੁਰਨੇ। ਸੰਤੋਖੁ- ਸਬਰ। ਦੰਮ ਮਾਰਨਾ- ਸਾਹ ਲੈਣਾ, ਰੁਕਣਾ। ਮੋਖੁ- ਆਜ਼ਾਦ, ਮੁਕਤ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਕਾਫ ਅੱਖਰ ਰਾਹੀਂ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਸੱਚੇ ਆਸ਼ਕਾਂ ਦੇ ਸੰਤੋਖ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਰੋੜਾਂ ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਅਪੋਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਇਸ ਲਈ ਸੱਚ ਸਮਝ ਕੇ ਇਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵੱਲ ਵਧਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਪੋਖ ਸਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਿਰਾਕਾਰ, ਨਿਰਵੈਰ ਅਤੇ ਨਿਰਦੋਖ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਖਸਖਾਸ ਦੇ ਦਾਣੇ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਮੂਹ ਸੰਕਲਪ, ਵਿਕਲਪ, ਸੱਚ, ਝੂਠ ਆਦਿ ਮਿਟ ਜਾਣ ਨਾਲ ਸੰਤੋਖ ਹੀ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਅਗਿਆਨ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਟਿਕੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਨਿਰੰਤਰ ਯਤਨ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ॥੨੨॥

ਲਾਮ ਲਾਹਿ ਕੇ ਦਿਲੋਂ ਭਰਾਂਤ ਅਬਲ
 ਫੇਰ ਜਾਏਂ ਜੇ ਆਰਫਾਂ ਬਲ ਬੇਲੀ॥
 ਕਰੇਂ ਆਸ ਨਰਾਸ ਦੇ ਪਾਵਣੇ ਦੀ
 ਰੰਦੁ ਬਹੇਂ ਮਕਸੂਦ ਦਾ ਮਲ ਬੇਲੀ॥
 ਸਮਾ ਪਾਇ ਕੇ ਅਕਸ ਮਿਲ ਜਾਏ ਆਪੇ
 ਰਿਦੇ ਰਾਂਮ ਜੇ ਰਹੇਂ ਅਚਲ ਬੇਲੀ॥
 ਮੌਜਦਿਲ ਇਹੁ ਸੁਹਬਤੋਂ ਫੈਜ ਹੁੰਦਾ
 ਝੂਠੀ ਜਾਣ ਨਦਾਂ ਨਾਂ ਗਲ ਬੇਲੀ॥੨੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਲਾਮ- ਅਰਬੀ ਵਰਣਮਾਲਾ ਦਾ ਤੇਈਵਾਂ ਅੱਖਰ। ਭਰਾਂਤ- ਭਰਮ, ਭੁਲੇਖਾ।
 ਅਬਲ- ਪਹਿਲਾਂ। ਆਰਫਾਂ- ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ। ਬਲ- ਵੱਲ। ਆਸ- ਇੱਛਾ।
 ਨਰਾਸ- ਇੱਛਾ ਮੁਕਤ, ਨਿਰਲੇਪ। ਰੰਦੁ- ਰਸਤਾ। ਮਕਸੂਦ- ਸਵਾਰਥ, ਖਵਾਹਿਸ਼। ਮਲ-
 ਰੋਕ। ਅਕਸ- ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ, ਝਲਕ। ਅਚਲ- ਸਥਿਰ। ਸੁਹਬਤੋਂ- ਸੰਗਤ ਵਿਚੋਂ। ਫੈਜ- ਪ੍ਰਾਪਤ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਲਾਮ ਅੱਖਰ ਦੁਆਰਾ ਗਿਆਨਵਾਨ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਰਾਹੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ
 ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦਿਲ ਵਿਚੋਂ ਸਮੂਹ ਭਰਮ
 ਭੁਲੇਖੇ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਗਿਆਨਵਾਨ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਦੁਨਿਆਵੀ
 ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੋਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਖਵਾਹਿਸ਼ਾਂ ਦਾ ਰਸਤਾ ਰੋਕਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।
 ਜੇਕਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਝਲਕ ਆਪਣੇ
 ਆਪ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਝੂਠ ਨਹੀਂ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਇਹ ਮਾਰਗ
 ਗਿਆਨਵਾਨ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ॥੨੩॥

ਮੀਮ ਮੰਨਦਾ ਨਹੀਂ ਓਹ ਸਚੁ ਰਤੀ
 ਰਹਿਦੀ ਰੋਜੁ ਕੁਸੰਗ ਦੀ ਲਾਗ ਜਿਸ ਨੂੰ॥
 ਖਸਲਤ ਹੰਸ ਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈਵਾਂਨ ਜਾਣੇ
 ਨੂੰਗੇ ਮਾਰਦੇ ਦਿਸਦੇ ਕਾਗ ਜਿਸ ਨੂੰ॥
 ਕਹੇ ਕੁਲ ਬਕਬਾਸ ਇਹ ਗਾਉਣ ਪਕਾ
 ਪਰਖਣ ਆਉਣ ਨਾ ਰੰਗ ਦੇ ਰਾਗ ਜਿਸ ਨੂੰ॥
 ਮੌਜਦਿਲ ਹੈ ਤਿਸਦਾ ਮਗਜ ਗੰਦਾ
 ਨਹੀਂ ਲਪਟ ਗੁਲਾਬ ਦੇ ਬਾਗ ਜਿਸ ਨੂੰ॥੨੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮੀਮ- ਅਰਬੀ ਵਰਣਮਾਲਾ ਦਾ ਚੌਵੀਵਾਂ ਅੱਖਰ। ਰਤੀ- ਜਰਾ ਜਿੰਨਾ। ਕੁਸੰਗ- ਬੁਰੀ ਸੰਗਤ। ਲਾਗ- ਲਗਨ। ਖਸਲਤ- ਸੁਭਾਅ। ਹੈਵਾਂਨ- ਪਸ਼ੂ। ਕਾਗ- ਕਾਂ। ਬਕਬਾਸ- ਕੁਬੋਲ। ਰੰਗ- ਪ੍ਰੇਮ, ਅਨੰਦ। ਮਗਜ- ਦਿਮਾਗ। ਲਪਟ- ਖੁਸ਼ਬੂ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਮੀਮ ਅੱਖਰ ਰਾਹੀਂ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨਮੁਖ ਨੂੰ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕੁਸੰਗ ਦੀ ਆਦਤ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਸਚਾਈ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜਿਸ ਮਨਮੁਖ ਨੂੰ ਗੰਦ ਵਿਚ ਨੂੰਗੇ ਮਾਰਦਾ ਕਾਂ ਹੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹੰਸ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਗਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਉਹ ਸ਼ੁੱਧ ਗਾਇਣ ਬਾਰੇ ਕੁਬੋਲ ਬੋਲਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਵਿਚ ਗੰਦਗੀ ਭਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਗੁਲਾਬ ਦੇ ਬਾਗ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੋ ਕਿਵੇਂ ਮਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ॥੨੪॥

ਨੂਨ ਨੇਹੁ ਜੋ ਕਰੇਂ ਤਾਂ ਨਜਰ ਖੁਲੇ
 ਹੋਇ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕੁਲ ਸਮਾਰ ਅੰਦਰ॥
 ਸਤੇ ਦੀਪ ਨੋਂ ਖੰਡ ਤ੍ਰੈ ਲੋਕ ਬਿਚੇ
 ਖਬਰ ਗੈਬ ਦੀ ਖਿਆਲ ਗੁਜਾਰ ਅੰਦਰ॥
 ਪੜਦਾ ਗਫਲਤੋਂ ਚੱਕਦਾਂ ਨਹੀ ਗਾਫਲ
 ਖੋਇਆ ਜਤਨ ਬਗੈਰ ਦਿਲਦਾਰ ਅੰਦਰ॥
 ਮੌਜਦਿਲ ਤੂੰ ਸੀਨੇ ਨੂੰ ਸਾਫ ਕਰਕੇ
 ਕਰੀ ਰਬ ਦਾ ਨਿਤ ਦੀਦਾਰ ਅੰਦਰ॥੨੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਨੂਨ- ਅਰਬੀ ਵਰਣਮਾਲਾ ਦਾ ਪੱਚੀਵਾਂ ਅੱਖਰ। ਨੇਹੁ- ਪਿਆਰ। ਸਮਾਰ- ਗਿਣਤੀ, ਬੇਅੰਤ। ਸਤੇ ਦੀਪ- ਭੂ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸੱਤ ਹਿੱਸੇ। ਨੋਂ ਖੰਡ- ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦੇ ਨੋਂ ਹਿੱਸੇ। ਤ੍ਰੈ ਲੋਕ- ਅਕਾਸ਼, ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਪਾਤਾਲ। ਗੈਬ- ਗੁਪਤ। ਖਿਆਲ ਗੁਜਾਰ ਅੰਦਰ- ਧਿਆਨ ਅੰਦਰ ਵੱਲ ਲਗਾ। ਗਫਲਤੋਂ- ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਤੋਂ। ਗਾਫਲ- ਲਾਪਰਵਾਹ, ਬੇਸਮਝ। ਸੀਨੇ ਨੂੰ- ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ। ਨਿਤ- ਰੋਜ਼। ਦੀਦਾਰ- ਦਰਸ਼ਨ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਨੂਨ ਅੱਖਰ ਰਾਹੀਂ ਮਨ ਦੀ ਸੁੱਧਤਾ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਇਹ ਸੋਝੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਮੁੱਚੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਸਾਰੇ ਦਾ ਦੀਦਾਰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਾਲ ਅੰਤਰ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਹੀ ਸੱਤ ਦੀਪਾਂ, ਨੋਂ ਖੰਡਾਂ, ਤਿੰਨ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਗੁਪਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਇਸ਼ਟ ਦੀ ਸੋਝੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਿਆਰਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਅੰਦਰ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਪਰ ਬੇਸਮਝ ਮਨੁੱਖ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਸਾਫ ਕਰਕੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਆਪਣੇ ਦੀਦਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ॥੨੫॥

ਵਾਉ ਵਾਸਤੇ ਏਸ ਨਗਾਹਿ ਹੋਣੇ
 ਕਰ ਰਹੇ ਹੈਂ ਕਈ ਤਲਪਟ ਬੇਲੀ॥
 ਕੋਈ ਸਿਖ ਹਜਰਾਇਤਾਂ ਕਰੇ ਕਾਮਣ
 ਕੋਈ ਕਰੇ ਨਜ਼ਮ ਦਾ ਰਟ ਬੇਲੀ॥
 ਗਏ ਉਲਝ ਅਨੇਕ ਅਫਸੋਸ ਆਲਮ
 ਰਹੇ ਬਿਚ ਅਗਿਆਨ ਦੇ ਔਟ ਬੇਲੀ॥
 ਮੌਜਦਿਲ ਕਿਉਂ ਦਿਲ ਦਾ ਬੈਹਰ ਖੁਲੇ
 ਸਹਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਜੇ ਸਬਦ ਦੀ ਸਟ ਬੇਲੀ॥੨੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਵਾਉ- ਅਰਬੀ ਵਰਣਮਾਲਾ ਦਾ ਛੱਬੀਵਾਂ ਅੱਖਰ। ਵਾਸਤੇ- ਲਈ। ਨਗਾਹਿ-
 ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ। ਤਲਪਟ- ਸ਼ਰਾਰਤ, ਉਲਟੇ ਕੰਮ। ਸਿਖ- ਸਿੱਖਿਆ ਲੈ ਕੇ। ਹਜਰਾਇਤਾਂ-
 ਜਿੰਨ, ਭੂਤ ਆਦਿ ਨੂੰ ਹਾਜ਼ਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੰਮ। ਕਾਮਣ- ਟੂਣੇ। ਨਜ਼ਮ- ਜੋਤਿਸ਼। ਰਟ-
 ਰਟਨ। ਆਲਮ- ਇਲਮ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ। ਔਟ- ਘੁੰਮਣਾ, ਭਟਕਣਾ। ਬੈਹਰ- ਸਮੁੰਦਰ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਵਾਉ ਅੱਖਰ ਰਾਹੀਂ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਆਤਮਿਕ ਅਨੰਦ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ
 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਆਉਣ ਲਈ
 ਕਈ ਮਨੁੱਖ ਪੁੱਠੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖ ਜਿੰਨ, ਭੂਤ ਆਦਿ ਨੂੰ ਹਾਜ਼ਰ ਕਰਨ ਦੀ
 ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਟੂਣੇ-ਟੋਟਕੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਜੋਤਿਸ਼ ਵਿੱਦਿਆ ਪੜਨ ਦੀ
 ਰੁਚੀ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਫਸੋਸ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਵਿੱਦਿਆ
 ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਭਰਮ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕਮਾਈ ਤੋਂ
 ਬਗ਼ੈਰ ਦਿਲ ਵਿਚ ਗਿਆਨ ਵਾਲਾ ਸਮੁੰਦਰ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ॥੨੬॥

ਹੇ ਹੋਂਵਦਾ ਹੱਜ ਜਮਾਲ ਉਸਨੂੰ
 ਲੈਂਦਾ ਉਸ ਹੀ ਤਰਫ ਦਾ ਸਾਸ ਜੇਹੜਾ॥
 ਇਕ ਦੰਮ ਨਾਂ ਜਾਂਵਦਾ ਮੂਲੁ ਖਾਲੀ
 ਕਰੇ ਨਾਂਮ ਦੇ ਬਿਚ ਨਵਾਸ ਜੇਹੜਾ॥
 ਕਰੁ ਆਸਰੇ ਬਿਚ ਅਨਾਦ ਨਿਸਚਾ
 ਮਿਟ ਜਾਏ ਬਣੋਟ ਵਿਸਵਾਸ ਜੇਹੜਾ॥
 ਮੌਜਦਿਲ ਨਾਂ ਲੱਗਦਾ ਦਾਗ ਉਸਨੂੰ
 ਹੈਗਾ ਸੁਧ ਸਰੂਪ ਅਕਾਸ ਜੇਹੜਾ॥੨੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਹੇ- ਅਰਬੀ ਵਰਣਮਾਲਾ ਦਾ ਸਤਾਈਵਾਂ ਅੱਖਰ। ਹੱਜ ਜਮਾਲ- ਦਰਸ਼ਨ ਰੂਪੀ ਹੱਜ। ਸਾਸ- ਸੁਆਸ। ਦੰਮ- ਸੁਆਸ। ਮੂਲੁ- ਬਿਲਕੁਲ। ਨਵਾਸ- ਟਿਕਾਣਾ। ਅਨਾਦ- ਆਦਿ ਰਹਿਤ। ਨਿਸਚਾ- ਯਕੀਨ, ਭਰੋਸਾ। ਬਣੋਟ- ਬਣਾਉਣੀ, ਕਲਪਿਤ। ਦਾਗ- ਧੱਬਾ। ਸੁਧ ਸਰੂਪ- ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਹੇ ਅੱਖਰ ਰਾਹੀਂ ਸੁੱਧ ਸਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਉੱਪਰ ਨਿਸਚਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਸੁਆਸ ਬੇਅਰਥ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਜਿਸ ਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਨਿਸਚਾ ਪ੍ਰਪੱਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਬਣਾਉਣੀ ਵਿਦਿਆ ਭਾਵ ਟੂਣੇ-ਟੋਟਕੇ ਆਦਿ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਜਿਹੜਾ ਸੁੱਧ ਸਰੂਪ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਅਕਾਸ ਵਾਂਗ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਦਾਗ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕਦਾ॥੨੭॥

ਲਾਮ ਲਖਤਾ ਲਈ ਅਲਖ ਵਾਲੀ
 ਗਾਲਬ ਪੈਣ ਨਾਂ ਤੁਧ ਤੇ ਆਠ ਬੇਲੀ॥
 ਜਿਤ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਤੇ ਲੋਭ ਮੋਹਿ
 ਕਰੀ ਮਾਰ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਪਾਠ ਬੇਲੀ॥
 ਆਸਾ ਨਾਲ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਹਈ ਚਿੰਤਾ
 ਇਨਾਂ ਮਾਰੁ ਗਿਆਨ ਦੇ ਕਾਠ ਬੇਲੀ॥
 ਮੌਜਦਿਲ ਖਤਾਬ ਨਦਾਨ ਦਾ ਤਾਂ
 ਦਿਲੋਂ ਮਾਰਦਾ ਮੌਜ ਦੀ ਠਾਠ ਬੇਲੀ॥੨੮॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਲਖਤਾ- ਜਾਣਕਾਰੀ। ਅਲਖ- ਜੋ ਜਾਣਿਆ ਨਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਗਾਲਬ- ਜ਼ੋਰਾਵਰ, ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਆਠ- ਅੱਠ। ਲੋਭ- ਲਾਲਚ। ਹੰਕਾਰ- ਹਉਮੈ। ਆਸਾ- ਉਮੀਦ। ਤ੍ਰਿਸਨਾ- ਪ੍ਰਬਲ ਇੱਛਾ। ਹਈ- ਹੈ। ਕਾਠ- ਲੱਕੜ ਦੇ ਸ਼ਿਕੰਜੇ ਵਿਚ ਜਕੜਨਾ। ਖਤਾਬ- ਲਕਬ, ਰੁਤਬਾ। ਠਾਠ- ਲਹਿਰ, ਛੱਲ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਲਾਮ ਅੱਖਰ ਰਾਹੀਂ ਵਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਸਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਅੱਠ ਵਿਕਾਰ ਕੁਝ ਵੀ ਵਿਗਾੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਜਿਸ ਨੇ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ ਅਤੇ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਦਾ ਸਬਕ ਸਿੱਖ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਆਸਾ, ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਅਤੇ ਚਿੰਤਾ ਨੂੰ ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਦੀ ਸੋਝੀ ਨਾਲ ਵੱਸ ਵਿਚ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਅਨੰਦ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰਦੀਆਂ ਹਨ॥੨੮॥

ਅਲਫ ਏਸ ਹੈ ਮੁਰਤਬੇ ਪਹੁਚਿਆ ਓਹੁ
 ਭਇਆ ਆਇ ਤ੍ਰਤੀਬਰ ਬੈਰਾਗ ਜਿਸ ਨੂੰ॥
 ਮਗਰ ਰਸਮ ਨਾਂ ਭਸਮ ਹੋ ਜਾਏ ਆਂਲਮ
 ਰੋਸਨ ਹੋਇ ਗਿਆਨ ਚਰਾਗ ਜਿਸ ਨੂੰ॥
 ਰਹੇ ਮਸਤ ਬੇਖਬਰ ਬੇਖਤਰ ਆਸਕ
 ਲਗ ਜਾਏ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਜਾਗ ਜਿਸ ਨੂੰ॥
 ਮੌਜਦਿਲ ਨਾ ਮਾਇਆ ਦੀ ਭਾਹਿ ਤਿਸ ਨੂੰ
 ਕਹਿੰਦੇ ਸੁਧ ਬ੍ਰਹਮ ਬੇਦਾਗ ਜਿਸ ਨੂੰ॥੨੯॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮੁਰਤਬੇ- ਰੁਤਬਾ। ਤ੍ਰਤੀਬਰ- ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ, ਅਤਿਅੰਤ। ਬੈਰਾਗ- ਸੰਸਾਰਿਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੋਂ ਉਪਰਾਮਤਾ। ਮਗਰ- ਪਿੱਛੇ। ਰਸਮ- ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜ। ਭਸਮ- ਸਵਾਹ। ਆਂਲਮ- ਵਿਦਵਾਨ। ਚਰਾਗ- ਦੀਵਾ। ਬੇਖਤਰ- ਨਿਰਭੈ। ਆਸਕ- ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮੀ। ਜਾਗ- ਜੰਮਣ, ਦੁੱਧ ਜਮਾਉਣ ਦੀ ਲਾਗ। ਭਾਹਿ- ਅੱਗ, ਸੇਕ। ਸੁਧ ਬ੍ਰਹਮ- ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਪਰਮਾਤਮਾ। ਬੇਦਾਗ- ਨਿਰਮਲ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਅਲਫ ਅੱਖਰ ਰਾਹੀਂ ਉੱਚਤਮ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਗਿਆਨਵਾਨ ਪੁਰਖਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਵੈਰਾਗ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਤੱਕ ਪੁੱਜ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਝੂਠੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਵਿਚ ਖਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਰੁਚੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੋਂ ਬੇਖਬਰ ਹੋ ਕੇ ਆਤਮਿਕ ਅਨੰਦ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ 'ਤੇ ਮਾਇਆ ਦੀ ਅਗਨੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁੱਧ ਬੇਦਾਗ ਬ੍ਰਹਮ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੨੯॥

ਯੇ ਯਾਰ ਦਾ ਯਾਰ ਹੋ ਜਾਏਂ ਵਾਸਲ
 ਪਹਿਲੇ ਪੰਜਾਂ ਦੀ ਬੰਨ ਜਮਾਤ ਬੇਲੀ॥
 ਖੁਦੀ ਛੋਡ ਬੇਖੁਦ ਹੋ ਖੁਦ ਹੋਵੇਂ
 ਪੀਵੇਂ ਅਸਲੀ ਆਬ ਹਿਆਤ ਬੇਲੀ॥
 ਜਦੋ ਆਂਨ ਤਾਸੀਰ ਨੂੰ ਅਸਰ ਹੋਵੇ
 ਹੋਇ ਜਾਂਵਦੀ ਤੁਰਤ ਨਜਾਤ ਬੇਲੀ॥
 ਮੌਜਦਿਲ ਜਾਂ ਦਿਲ ਮੇਂ ਦਿਲ ਮਿਲਿਆ
 ਮਿਲੀ ਜਾਤ ਮੇ ਜਾਤ ਹੈ ਜਾਤ ਬੇਲੀ॥੩੦॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਯੇ- ਅਰਬੀ ਵਰਣਮਾਲਾ ਦਾ ਅਠਾਈਵਾਂ ਅੱਖਰ। ਯਾਰ- ਮਿੱਤਰ। ਵਾਸਲ-
 ਮੇਲੀ। ਪੰਜਾਂ- ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਪੰਜ ਵਿਕਾਰ। ਜਮਾਤ- ਟੋਲੀ। ਬੇਖੁਦ- ਹਉਮੈ ਰਹਿਤ।
 ਆਬ ਹਿਆਤ- ਅੰਮ੍ਰਿਤ। ਤਾਸੀਰ- ਸੁਭਾਅ। ਨਜਾਤ- ਮੁਕਤੀ। ਜਾਤ- ਅਸਲੀਅਤ, ਮੂਲ
 ਸਰੂਪ। ਜਾਤ- ਰੂਹ। ਜਾਤ- ਜਾ ਕੇ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਯੇ ਅੱਖਰ ਰਾਹੀਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਹੋਣ
 ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ
 ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸੱਚਾ ਮਿੱਤਰ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅਸਲ
 ਸਰੂਪ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਸਲੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸੁਭਾਅ
 'ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਣ ਨਾਲ ਉਹ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਤੱਕ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
 ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਸੱਚੇ ਆਸ਼ਕ ਦਾ ਦਿਲ ਪ੍ਰਭੂ ਪਿਆਰੇ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ
 ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਵਰਗਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੩੦॥

ਸਾਜਨ ਸਾਦਕ ਅਰਜਾਂ ਕਰਦੇ
 ਅਪਨੀ ਕਹੋ ਕਹਾਨੀ ਮੇਹਰਵਾਂਨੀ॥
 ਗਿਆਨ ਹੋਇ ਨਾਂ ਇਸ ਬਿਧ ਸਾਨੂੰ
 ਰਹਿੰਦੇ ਆਪ ਸਲਾਨੀ ਨਹੀਂ ਮਕਾਂਨੀ॥
 ਤਬ ਇਹ ਬੋਲ ਬਣਾਏ ਆਰਫ
 ਕਹਿੰਦਾ ਸੁਖਨੁ ਜੁਬਾਨੀ ਦੁਨੀਆਂ ਫਾਂਨੀ॥
 ਭਗਵਾਂਨ ਦਾਸ ਹੈ ਨਾਮਾਂ ਅਸਲੀ
 ਇਸਮ ਖਤਾਬੀ ਜਾਨੀ ਮੌਜਦਿਲਾ ਦਿਲ ਦਾਨੀ॥੩੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਾਜਨ- ਸੱਜਣ, ਪ੍ਰੇਮੀ। ਸਾਦਕ- ਸ਼ਰਧਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ। ਅਰਜਾਂ- ਬੇਨਤੀਆਂ।
 ਕਹਾਨੀ- ਕਥਾ, ਵਰਤਾ। ਮੇਹਰਵਾਂਨੀ- ਕਿਰਪਾ। ਗਿਆਨ- ਬੋਧ, ਇਲਮ। ਬਿਧ- ਢੰਗ,
 ਤਰ੍ਹਾਂ। ਸਲਾਨੀ- ਘੁੰਮਣ-ਫਿਰਨ ਵਾਲੇ, ਰਮਤੇ ਸਾਧੂ। ਮਕਾਂਨੀ- ਘਰ ਵਿਚ, ਭਾਵ ਇਕ
 ਟਿਕਾਣੇ 'ਤੇ। ਆਰਫ- ਰੱਬ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ। ਸੁਖਨੁ- ਗੱਲ। ਫਾਂਨੀ- ਨਾਸ਼ਮਾਨ। ਇਸਮ
 ਖਤਾਬੀ- ਖ਼ਿਤਾਬ ਵਾਲਾ ਨਾਂ। ਦਿਲ ਦਾਨੀ- ਦਿਲ ਵਾਰਨ ਵਾਲਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ
 ਕਿ ਪਿਆਰੇ ਅਤੇ ਪੈਰੋਕਾਰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਕਿ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਦੱਸਣ ਦੀ ਕਿਰਪਾਲਤਾ
 ਕਰੋ। ਆਪ ਜੀ ਰਮਤੇ ਸਾਧੂਆਂ ਵਾਂਗ ਘੁੰਮਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ, ਇਕ ਥਾਂ ਟਿਕਾਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ,
 ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਪ੍ਰਵਾਨ
 ਕਰਕੇ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਰਚਨਾ ਰਾਹੀਂ ਨਾਸ਼ਮਾਨ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਅਸਲੀ
 ਨਾਂ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਹੈ ਅਤੇ 'ਮੌਜਦਿਲ' ਖ਼ਿਤਾਬ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ॥੩੧॥

ਕਬਿਤਾ॥

ਝਿੰਗੜਾਂ ਦੀ ਜੂਹ ਬਿਚ ਢਾਬ ਦੇ ਕਨਾਰੇ ਪਰ
 ਸੁਖਨ ਇਹ ਸਾਰ ਹੈਂ ਨਦਾਂ ਕਹੇ ਮੌਜਦਿਲ॥
 ਦੁਐਤ ਕੇ ਉਠਾਇ ਕੇ ਅਦੁਤੀ ਕੇ ਮਕਾਂ ਪਰ
 ਜਾਤ ਪਾਤ ਭੇਖ ਨਾਂ ਬਣਾਵਟ ਹੈ ਤਿਲ॥
 ਸਰਬ ਸੁਆਂਗ ਵਿਖੇ ਖੇਲਦਾ ਨਰੇਸ ਹੋਇ
 ਭਰਮ ਉਠਾਇ ਨਿਰਪੱਖ ਦਰਵੇਸ ਮਿਲ॥
 ਅਮਲ ਕਮਾਏਂ ਜੇਹੜੇ ਕਹੇ ਭਗਵਾਂਨ ਦਾਸ
 ਆਵੇ ਨਾਂ ਨਦਾਨ ਨੇੜੇ ਆਫਤ ਅਜਿਲ॥੩੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਝਿੰਗੜਾਂ- ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬੰਗਾ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਦੱਖਣ ਦਿਸ਼ਾ ਵੱਲ 8 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਸਥਿਤ ਇਕ ਪਿੰਡ। ਜੂਹ- ਹੱਦ। ਸੁਖਨ ਸਾਰ- ਬਚਨਾਂ ਦਾ ਸਾਰ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ। ਦੁਐਤ- ਦੂਜਾ। ਅਦੁਤੀ- ਦਵੈਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਬ੍ਰਹਮ। ਪਾਤ- ਗੋਤਰ। ਬਣਾਵਟ- ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬਣਤਰ। ਸਰਬ ਸੁਆਂਗ- ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭੇਖ। ਨਰੇਸ- ਰਾਜਾ। ਨਿਰਪੱਖ- ਪੱਖਪਾਤ ਰਹਿਤ। ਦਰਵੇਸ- ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਜ਼ਦੀਕੀ। ਅਮਲ- ਸੁਭ ਕਰਮ। ਆਫਤ- ਮੁਸੀਬਤ। ਅਜਿਲ- ਮੌਤ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਰਚਨਾ ਸਥਾਨ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਝਿੰਗੜਾਂ ਪਿੰਡ ਦੀ ਜੂਹ ਵਿਚ ਢਾਬ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ 'ਤੇ ਇਹ ਬਚਨ ਕਲਮਬੰਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਨੁਕਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ- ਪਹਿਲਾ, ਦਵੈਤ ਭਾਵ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਅਦਵੈਤ ਅਵਸਥਾ ਤੱਕ ਪੁੱਜਣ ਨਾਲ ਰੰਚਕ ਮਾਤਰ ਵੀ ਜਾਤ, ਪਾਤ ਅਤੇ ਪਛਾਣ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਦੂਜਾ, ਅਦਵੈਤ ਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਸਮੂਹ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾਲ ਸਮੂਹ ਭਰਮਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਤੀਜਾ, ਗ੍ਰੰਥ ਕਰਤਾ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਬਚਨ ਕਹੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ 'ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਮੂਹ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦਾ ਡਰ ਚੁੱਕਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ॥੩੨॥

ਸੁਯਾ॥

ਸੁਖਨਲ ਸਾਰ ਬਹਾਰ ਕਹੀ
ਗੁਲਜਾਰ ਸਹੀ ਇਹ ਹੈ ਬੁਕਰਾ॥
ਸੇ ਤਕਰੀਰ ਤਹਰੀਰ ਕਰੀ
ਤਸਰੀਹ ਰਹੀ ਹਮ ਜੋ ਫੁਕਰਾ॥
ਸੇਹਤ ਸੈਰ ਇਹ ਪੈਰ ਪੈ ਪੈਰ
ਕਰੇਂ ਗਰ ਠੈਰ ਹੋਏਂ ਠੁਕਰਾ॥
ਅਮਨ ਕੇ ਚਮਨ ਮੇ ਗਮਨ ਹੂਏ ਜਬ
ਦਾਸ ਭਗਵਾਨ ਕੀਓ ਸੁਕਰਾ॥੩੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸੁਖਨਲ ਸਾਰ- ਬਚਨਾਂ ਦਾ ਸਾਰ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ। ਬਹਾਰ- ਖੁਸ਼ੀ, ਖੇਡ। ਗੁਲਜਾਰ- ਫੁਲਵਾੜੀ। ਬੁਕਰਾ- ਸਵੇਰ, ਤੜਕਾ। ਤਕਰੀਰ- ਗੱਲ-ਬਾਤ। ਤਹਰੀਰ ਕਰੀ- ਲਿਖੀ ਹੈ। ਤਸਰੀਹ- ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ। ਫੁਕਰਾ- ਫੁਕੀਰ ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ। ਸੇਹਤ- ਸਿਹਤ, ਤੰਦਰੁਸਤੀ। ਗਰ- ਅਗਰ। ਠੈਰ- ਠਹਿਰ। ਠੁਕਰਾ- ਮਾਨ, ਵਡਿਆਈ। ਅਮਨ- ਸ਼ਾਂਤੀ। ਚਮਨ- ਫੁਲਵਾੜੀ। ਗਮਨ- ਚੱਲਣਾ, ਸੈਰ। ਸੁਕਰਾ- ਧੰਨਵਾਦ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਬਚਨਾਂ 'ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬਚਨਾਂ ਦੀ ਸੱਜਰੀ ਫੁਲਵਾੜੀ ਹੈ। ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਫੁਕੀਰਾਂ ਨੇ ਦੱਸੇ ਅਤੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹ ਬਚਨ ਆਤਮਿਕ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਹਿਜ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਨ ਨਾਲ ਮਾਣ-ਵਡਿਆਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਫੁਲਵਾੜੀ ਦੀ ਸੈਰ ਦਾ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਸੁਕਰਗੁਜਾਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ॥੩੩॥

ਦੋਹਰੇ

ਦੋਹਰਾ॥

ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਗੁਰ ਚਾਹੀਏ ਜੈਸੇ ਆਹਨਗਰ॥
ਪਕੜ ਹਥੋੜਾ ਗਿਆਨ ਕਾ ਸਿਧੇ ਦੇਵੇ ਕਰ॥੧॥

ਦੋਹਰਾ॥

ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਭੁਲ ਨਿਕਲੇ ਜੇ ਗੁਰ ਮਿਲੇ ਲੁਹਾਰ॥
ਰੇਤੀ ਪਕੜ ਗਿਆਨ ਕੀ ਲਾਹੇ ਤੁਰਤ ਜੰਗਾਰ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਆਹਨਗਰ- ਲੁਹਾਰ। ਭੁਲ- ਤਰੁੱਟੀ, ਕਮੀ। ਰੇਤੀ- ਰੇਤਣ ਦਾ ਛੋਟਾ ਸੰਦ।
ਜੰਗਾਰ- ਲੋਹੇ ਨੂੰ ਲੱਗਣ ਵਾਲੀ ਜਰ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਲੁਹਾਰ ਵਰਗਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ
ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਗਿਆਨ ਦੇ ਹਥੋੜੇ ਨਾਲ ਅਗਿਆਨਤਾ ਅਤੇ ਭਰਮ-ਭੁਲੇਖੇ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਵੇ॥੧॥

ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਲੁਹਾਰ ਵਰਗਾ ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਗਿਆਨ ਦੀ
ਰੇਤੀ ਨਾਲ ਲੋਹੇ ਦਾ ਜੰਗਾਲ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਂਗ ਸਮੂਹ ਦੋਸ਼ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ॥੨॥

ਦੋਹਰਾ॥

ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਭੁਲ ਅਬ ਨਾਂ ਹੈ ਗੁਰ ਜਾਤ ਅਜਾਤ॥
ਜਿਉਂ ਕਾ ਹੀ ਤਿਉ ਹੋ ਰਿਹਾ ਪੀਤਾ ਆਬ ਹਿਆਤ॥੩॥

ਦੋ॥

ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਗੁਰੂ ਮੰਨੀਏ ਕਾਮਲ ਵਲੀ ਫਕੀਰ॥
ਰਸਤੇ ਰਸਤੇ ਜਾਂਵਦਾ ਦੇਵੇ ਛੋਡ ਸਰੀਰ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅਬ- ਹੁਣ। ਅਜਾਤ- ਬਿਨਾਂ ਜਾਤ ਵਾਲਾ। ਆਬ ਹਿਆਤ- ਅੰਮ੍ਰਿਤ। ਕਾਮਲ- ਪੂਰਾ। ਵਲੀ- ਰੱਬ ਦੀ ਨੇਤਤਾ ਵਾਲਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭੁੱਲ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਜਾਤ ਦੱਸੀ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਇਸ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਪੀ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਾਲ ਉਹ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਆਦਿ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ॥੩॥

ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਵਲੀ, ਫਕੀਰ ਆਦਿ ਮੰਨਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ॥੪॥

ਦੋਹਰਾ॥

ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਗੁਰ ਗਿਆਤ ਸੇ ਐਸੇ ਕੀਓ ਚਲਾਣ॥
ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੀ ਗਠ ਖੋਲ ਕੇ ਬਾਣੀ ਸੇ ਨਿਰਬਾਣ॥੫॥

ਦੋ॥

ਬੰਗੈ ਸੈਹਰ ਸੇ ਮੀਲ ਦੋ ਪਛਮ ਓਰ ਪਛਾਨ॥
ਯਾਦਗਾਰ ਤਹ ਗੁਰ ਕੀ ਗੋਬਿੰਦਪੁਰ ਹੀ ਦਰਮਿਆਨ॥੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਗਿਆਤ ਸੇ- ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਹਿਤ, ਚੇਤਨ ਰੂਪ ਵਿਚ। ਚਲਾਣ- ਚਲਾਣਾ, ਸਰੀਰਕ ਤਿਆਗ। ਗਠ- ਗੰਢ। ਬਾਣੀ- ਬਣੀ ਹੋਈ, ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ। ਨਿਰਬਾਣ- ਮੁਕਤ। ਬੰਗੈ ਸੈਹਰ- ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨਗਰ ਤੋਂ ਫਗਵਾੜਾ ਰੋਡ ਉੱਪਰ ਸਥਿਤ ਇਕ ਨਗਰ। ਓਰ- ਵੱਲ। ਪਛਾਨ- ਜਾਣੇ। ਗੋਬਿੰਦਪੁਰ ਹੀ ਦਰਮਿਆਨ- ਗੋਬਿੰਦਪੁਰ ਪਿੰਡ ਦੀ ਹੱਦ ਵਿਚ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਚਲਾਣਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੀ ਗੰਢ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ ਸੀ॥੫॥

ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੰਗੇ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਦੋ ਮੀਲ ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਗੋਬਿੰਦਪੁਰ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ॥੬॥

ਦੋਹਰਾ॥

ਸ੍ਰੀ ਜਵਾਹਰ ਮ੍ਰਿਗਿੰਦ ਕੋ ਬਾਰ ਬਾਰ ਪਰਨਾਮ॥
ਜਿਨ ਕੇ ਹੋ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸੇ ਜਾਨਿਓ ਨਾਮੀ ਨਾਮ॥੨॥

ਦੋਹਰਾ॥

ਕਹਿ ਮੁਖ ਉਪਮਾ ਹੋਂ ਕਰੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਗੁਣੀ ਨਿਧਾਨ॥
ਮੋ ਜੈਸੇ ਮਤਿਮੰਦ ਕੋ ਕੀਨੋ ਆਤਮ ਗਿਆਨ॥੮॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜਵਾਹਰ ਮ੍ਰਿਗਿੰਦ- ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ। ਪਰਨਾਮ- ਨਮਸਕਾਰ। ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸੇ- ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ। ਨਾਮੀ ਨਾਮ- ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ। ਉਪਮਾ- ਵਡਿਆਈ। ਹੋਂ- ਮੈਂ। ਗੁਣੀ ਨਿਧਾਨ- ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ, ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ। ਮੋ- ਮੇਰੇ। ਮਤਿਮੰਦ- ਬੁੱਧੀਹੀਨ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮੈਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਾਣ ਸਕਿਆ ਹਾਂ॥੨॥

ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦਾ ਗਾਇਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਬੇਸਮਝ ਨੂੰ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ॥੮॥

ਦੋਹਰਾ॥

ਸ੍ਰੀ ਜਵਾਹਰ ਮ੍ਰਿਗਿੰਦ ਕੇ ਗੁਰ ਕੇ ਭੀ ਪਰਨਾਮ॥
ਗੁਰ ਕੇ ਭਈ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਮਿਲਿਓ ਹੈ ਮੋਹਿ ਰਾਮ॥੯॥

ਦੋਹਰਾ॥

ਬਿਚ ਹਜੂਰੀ ਮਰਤਬੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸੁਬਹਾ ਸਾਮ॥
ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਗੁਰ ਔਲੀਆ ਹੰਬੀਰ ਚੰਦ ਜੀ ਨਾਮ॥੧੦॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਪਰਨਾਮ- ਨਮਸਕਾਰ। ਸੁਬਹਾ- ਸਵੇਰੇ। ਰਾਮ- ਪਰਮਾਤਮਾ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਅੱਗੇ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲੀ ਹੈ॥੯॥

ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੇਰੇ ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਹੰਬੀਰ ਚੰਦ ਜੀ ਸੱਚੇ ਫਕੀਰ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਹਰ ਸਮੇਂ ਜੁੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ॥੧੦॥

ਦੋਹਰਾ॥

ਆਤਮ ਖੰਡ ਬਿਕਾਰ ਬਿੰਦੁ ਸੰਮਤ ਬਿਕ੍ਰਮ ਰਾਇ॥

ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਅਬ ਮੌਜਦਿਲ ਦੀਨੀ ਕਲਮ ਠਰਾਇ॥੧੧॥

ਦੋ॥

ਬੈਦ ਬਚਨ ਜੁਗ ਅੰਕਲਾ ਸੰਮਤੁ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿ॥

ਭਗਵਾਨ ਬਲਾਸ ਸਮਾਪਤੰ ਪਾ ਬਿਸਰਾਮ ਪਨਾਹਿ॥੧੨॥

ਸੰਮਤ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿ ੪੩੪ ॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਆਤਮ- ਇਕ ਆਤਮਾ। ਖੰਡ- ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦੇ ਨੌਂ ਭਾਗ। ਬਿਕਾਰ- ਛੇ ਵਿਕਾਰ- ਜਨਮ, ਮਰਨ, ਭੁੱਖ, ਪਿਆਸ, ਹਰਖ ਅਤੇ ਸ਼ੋਕ। ਬਿੰਦੁ- ਬਿੰਦੀ (0)। ਰਾਇ- ਰਾਜਾ। ਠਰਾਇ- ਰੋਕ ਦਿੱਤੀ। ਬੈਦ- ਚਾਰ ਵੇਦ। ਬਚਨ- ਤਿੰਨ ਕਿਸਮ ਦੇ ਵਚਨ- ਇਕ ਵਚਨ, ਦ੍ਰਿਵਚਨ ਅਤੇ ਬਹੁ ਵਚਨ। ਜੁਗ- ਚਾਰ ਜੁਗ। ਅੰਕਲਾ- ਅੰਕ ਵਾਲਾ। ਸੰਮਤੁ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿ- ਨਾਨਕਸਾਹੀ ਸੰਮਤ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (1469 ਈ.) ਤੋਂ ਅਰੰਭ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਸਾਲ। ਪਨਾਹਿ- ਸ਼ਰਨ।

ਭਾਵਾਰਥ : ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ 1960 ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਮੁਤਾਬਿਕ 1903 ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ਸੰਪੂਰਣ ਹੋਇਆ॥੧੧॥

ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਜੀ ਨਾਨਕ ਸਾਹੀ 434 ਸੰਮਤ ਮੁਤਾਬਿਕ 1903 ਈਸਵੀ ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਬਲਾਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਹੋਣਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ॥੧੨॥

ਕਬਿਤਾ ॥ ਉਤਮ ਸਰੀਰ ਇਹ ਮਾਨਸ ਚੁਰਾਸੀ

ਬਿਚ ਕਦਰ ਪਛਾਣ ਕਰੁ ਕੰਮ ਨਾਂ ਗਲੀਜ ਤੂੰ ॥ ਬੁਹਾ

ਇਹ ਨਕਾਲ ਦਾ ਹੈ ਅਖੀਆਂ ਨਾ ਮੀਟ ਲੰਘੁ ਜੋਜਨਾਂ ਦਾ

ਭੁਲਾ ਆਇਆਂ ਉਪਰ ਦਲੀਜ ਤੂੰ ॥ ਸਾਰ ਨਹੀ ਲਵੇਂਗਾ

ਜੇ ਹਿੰਮਤ ਬਗੈਰ ਅਬ ਜੁਗਾਂ ਪਰਜੰਤ ਫੇਰ ਭਵੇਂਗਾ

ਅਜੀਜ ਤੂੰ ॥ ਹੋਇ ਨਿਰਬਾਸ ਬਿਸਰਾਮ ਭਗਵਾਂਨ ਦਾ

ਸ ਕਾਰਨ ਭੁਆਲੀ ਜਾਣ ਬਾਸਨਾ ਹੀ ਬੀਜ ਤੂੰ ॥ ੩੫੨ ॥

ਕਬਿਤਾ ॥ ਉਤਮ ਸਰੀਰ ਇਹ ਮਾਨਸ ਚੁਰਾਸੀ
ਬਿਚ ਕਦਰ ਪਛਾਣ ਕਰੁ ਕੰਮ ਨਾਂ ਗਲੀਜ ਤੂੰ ॥ ਬੁਹਾ
ਇਹ ਨਕਾਲ ਦਾ ਹੈ ਅਖੀਆਂ ਨਾ ਮੀਟ ਲੰਘੁ ਜੋਜਨਾਂ ਦਾ
ਭੁਲਾ ਆਇਆਂ ਉਪਰ ਦਲੀਜ ਤੂੰ ॥ ਸਾਰ ਨਹੀ ਲਵੇਂਗਾ
ਜੇ ਹਿੰਮਤ ਬਗੈਰ ਅਬ ਜੁਗਾਂ ਪਰਜੰਤ ਫੇਰ ਭਵੇਂਗਾ
ਅਜੀਜ ਤੂੰ ॥ ਹੋਇ ਨਿਰਬਾਸ ਬਿਸਰਾਮ ਭਗਵਾਂਨ ਦਾ
ਸ ਕਾਰਨ ਭੁਆਲੀ ਜਾਣ ਬਾਸਨਾ ਹੀ ਬੀਜ ਤੂੰ ॥ ੩੫੨ ॥

ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ

ISBN: 978-81-302-0581-6

Price: ₹440